

Loški razgledi

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

LOŠKI RAZGLEDI

55

55 – 2008

Uredila:

Judita Šega

Uredniški odbor:

Helena Janežič

mag. Tone Košir (tehnični urednik)

Ivica Krek

Marija Lebar

Judita Šega (glavna urednica)

dr. France Štukl

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Redakcija zaključena marca 2009.

Jezikovni pregled:

mag. Alenka Klemenc

Prevodi:

Martin Cregeen in Alma Šketa (angleščina)

Alenka Vojsk (nemščina)

Grafično oblikovanje in priprava za tisk:

Studio GRAD Škofja Loka

Oblikovanje naslovnice: Nataša Šušteršič Plotajs

Tisk:

Littera picta, d. o. o., Ljubljana, 2009

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Škofja Loka

zanj mag. Aleksander Igličar, predsednik

www.mdloka.si

Naklada:

800 izvodov

Izdajo Loških razgledov je finančno podprla Občina Škofja Loka.

ISSN 0459-8210

Drage bralke in bralci Loških razgledov!

Pred nami je za marsikoga težko pričakovano poletje, ko se bodo naše poti razkropile po bližnji in daljni okolici. Spoznavali bomo nove kraje in nove ljudi, iskali miru v prostranstvih gorskega sveta, se predajali lenobnemu poležavanju ob morski obali ali pa le v senci domače ute prebiralih novo številko Loških razgledov. Z njo smo tokrat nekoliko pohiteli; že lani smo vam obljubili, da jih bomo v prihodnje spet izdajali ob občinskem prazniku, tako kot je bilo to nekoč že v navadi. S tem se bo tudi naše društvo priključilo vrsti dogodkov, ki preplavljajo Skofjo Loko v zadnjem tednu junija. Takrat mesto vzvalovi v ritmu Venerine poti, ki nas popelje v čase, ki so sicer že daleč za nami, a so nam še vedno blizu in nas navdajajo z nostalgijo po prvobitnosti, ki jo v današnjem svetu globalne krize in osebnih stisk tako pogrešamo.

Leto 2008 je bilo leto številnih obletnic. Viširšem slovenskem prostoru smo se spominjali 500-letnice rojstva Primoža Trubarja, začetnika slovenske tiskane besede. V množici kulturnih dogodkov, ki so se zvrstili v njegov spomin, so aktivno sodelovali tudi številni Ločani, društva in inštitucije. Mogoče so prav zaradi osredotočenosti dogodkov na Trubarja in njegov čas nekateri drugi ostali kar malce v senci, čeprav po svoji vsebini in sporočilnosti niso bili nič manj pomembni. Poljanci so se spomnili dveh s rojakov, ki sta bila do sedaj vse premalo poznana širši javnosti; prvi je ugleden geograf in pisec vrste geografskih učbenikov Janez Jesenko, drugi pa teolog in literat dr. Aleš Ušeničnik. Knjižnica Ivana Tavčarja je praznovala 50-letnico obstoja javnega zavoda, reteški gledališčniki pa 100-letnico neprekinjenega delovanja. Svoj osebni jubilej je praznoval akademski slikar Franc Novinc, avtor številnih slikarskih ciklov, ki nas popeljejo med ajdova polja, bele breze v godeških Dobravah in skrivnostni svet oddaljene Himalaje.

Se bi lahko naštevala. Res, veliko je bilo dogodkov, ki so zaznamovali leto 2008, kar se na zunaj kaže tudi v obsegu tokratne številke. Morda se vam bo zdela celo preobsežna. Vendar je bolje tako, kot da dogodka puščamo počasnemu, a zanesljivemu pozabljanju – na papirju bodo ostali, v našem spominu bi z leti povsem zbledeli.

Želim vam prijetno branje.

Judita Sega
glavna urednica

VSEBINA
CONTENTS

Judita Šega	Nekaj uvodnih misli <i>Foreword</i>	5
Razgledi		11
Matija Križnar	Najdbe rogov pleistocenskih svizcev v Škofjeloškem in Polhograjskem hribovju <i>Pleistocene marmot burrows in Škofja Loka and the Polhov Gradec hills</i>	13
Jože Štukl	Rimske fibule na Loškem <i>Roman fibulae from the Loka area</i>	21
Jurij Šilc	Rodbina Stanonik na loškem ozemlju do konca 19. stoletja (1. del) <i>The Stanonik family on Loka territory until the end of the 19th century (Part 1)</i>	32
France Štukl	Ostanki profane kmečke arhitekture med gotiko in barokom na Škofjeloškem <i>Remains of profane architecture between the Gothic and Baroque from the Škofja Loka area</i>	46
Darko Likar	Nova odkritja na Loškem gradu ob prenovi starega vhoda <i>New discoveries at Loka Castle during restoration of the old entrance</i>	61
Zorko Simčič	Življenje polno smisla Ob tretji obletnici smrti Milana Komarja <i>A meaningful life On the occasion of the third anniversary of the death of Milan Komar</i>	77
Rožle Bratec Mrvar, Sely de Brea Šubic, Drago Kladnik	Janez Jesenko – geografski domoljub iz Poljanske doline <i>Janez Jesenko – geographic patriot from the Poljanska Sora valley</i>	98
Tone Košir	Dr. Alojzij Homan (1863–1922) <i>Dr. Alojzij Homan (1863–1922)</i>	121

Danijela Lebar	Slikar Anton Mihelič <i>The painter Anton Mihelič</i>	138
Bojan Kofler	Rod krešičev v okolici Železnikov, Škofje Loke in Žirov <i>The ground beetle genus in the vicinity of Železniki, Škofja Loka and Žiri</i>	152
Trubarjevo leto na Loškem Trubar's year in the Škofja Loka area		161
Metod Benedik	Primož Trubar – smoter njegovega življenja <i>Primož Trubar – his life purpose</i>	163
Judita Šega, Boris Golec	Munchenska zakladna najdba – škofjeloški slovenski razglas iz leta 1590 <i>Munich treasure trove- Škofja Loka Slovene proclamation from 1590</i>	173
Alojzij Pavel Florjančič	Trubarjevo leto 2008 in Ločani <i>2008 – Trubar's year and the people of Škofja Loka</i>	191
Boštjan Soklič	Razstava Stati inu obstati v Galeriji Ivana Groharja <i>'Stati inu obstati' exhibition in the Ivan Grohar Gallery</i>	205
Judita Šega	Protestantizem na Loškem <i>Protestantism in the Škofja Loka area</i>	212
Občina in občinski nagrajenci The municipality and municipal award winners		215
Andreja Ravnihar Megušar	Občina Škofja Loka z izkušnjami v mednarodnem sodelovanju (1. del) <i>The Municipality of Škofja Loka and its experience of international cooperation (Part 1)</i>	217
Sabina Kocjančič	Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2008 <i>Awards of the Municipality of Škofja Loka for 2008</i>	235
Sabina Kocjančič	Priznanja občine Škofja Loka za leto 1999 <i>Awards of the Municipality of Škofja Loka for 1999</i>	245
Milka Bizovičar	Občina Gorenja vas-Poljane v letu 2008 <i>The Municipality of Gorenja vas-Poljane in 2008</i>	260

Gospodarstvo Economy		267
Igor Drakulič	Zgodba o Odeji <i>The story of Odeja</i>	269
Leposlovje Literature		283
Marko Črtalič	»Na tvojo kožo pišem svoje verze« <i>»I write my verses on your skin«</i>	285
Gradivo in spomini Material and memoirs		291
France Jenko Podhomski	Finžgar - župnik in književnik v Sori <i>Finžgar - parish priest and man of letters in Sora</i>	293
Anita Klančar Kavčič	Konservatorsko-restavratorski posegi na stenskih poslikavah v cerkvi sv. Miklavža na Godešiču <i>Conservation and restoration work on the wall paintings in the Church of Sv. Miklavž in Godešič</i>	299
Ivan Bogovčič	O celoviti prezentaciji likovnih prvin v cerkvi sv. Petra v Bodovljah <i>On the complete presentation of plastic arts elements in the Church of Sv. Peter in Bodovlje</i>	308
Damjana Pediček Terseglav	Krajnikova hiša - edinstvena arhitekturna dediščina <i>Krajnik house - a unique architectural heritage</i>	318
Mojca Šifrer Bulovec	Jagode za oči <i>Strawberries for the eyes</i>	322
Mojca Bertoncel	Sto let gledališke dejavnosti v Retečah <i>A hundred years of theatrical activity in Reteče</i>	324
Marija Lebar	Praznovali smo 50 let javnega zavoda - Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka <i>Celebrating 50 years of the Ivan Tavčar Library Škofja Loka</i>	336

Mateja Prevodnik Mayland, Katja Jezeršek, Tilen Šubic Krpič	Gimnazija Škofja Loka, MEPI in kraljica <i>Škofja Loka gymnasium, MEPI and the Queen</i>	344
Marjeta Petek Ahačič	Rusijada – vseslovenski festival v Škofji Loki <i>Rusijada – pan-Slovene festival of students learning Russian in Škofja Loka</i>	358
Marko Vraničar	Zgodba o "izgubljeni" sliki <i>Story of the "lost" picture</i>	361
Peter Pokorn	Lumen 2007 – največji fotografski dogodek v Loki in Sloveniji <i>Lumen 2007 – largest photographic event in Škofja Loka and in Slovenia</i>	368
Srečko Beričič	Filatelistične beležke (2007–2008) <i>Philatelic notes (2007–2008)</i>	370
Petra Čičič	Prirodoslovna zbirka Loškega muzeja v novi podobi <i>Natural history collection of Loka Museum with a new appearance</i>	373
Alojzij Pavel Florjančič	Prelat Andrej Karlin (1858–1933) <i>Prelate Andrej Karlin (1858–1933)</i>	377
Barbara Sterle Vurnik	Let nad ajdovimi polji Ob 70-letnici slikarja Franca Novinca <i>Flight over fields of buckwheat On the 70th anniversary of the painter Franc Novinc</i>	379
Karel Natek	80 let Milana Šifrerja <i>80 years of Milan Sifrer</i>	384
Franc Podnar	Jubilant Stane Pečar <i>Celebrating his jubilee – Stane Pečar</i>	387
Miha Naglič	Rado Jan (1925–2008) <i>Rado Jan (1925–2008)</i>	390
Janez Dolenc, Katja Hvalica	Profesor Jernej Bogataj (1920–2008) <i>Professor Jernej Bogataj (1920–2008)</i>	393

Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka		395
Activities of the Škofja Loka Museum Society		
Uredništvo	Zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2008	397
<i>Editorial Board</i>	<i>Assembly of the members of the Škofja Loka Museum Society for 2008</i>	
Maja Ferle, Zala Janežič	Izlet Muzejskega društva Škofja Loka - Po Trubarjevih mladostnih krajih <i>Excursion of the Škofja Loka Museum Society - through the places of Trubar's youth</i>	405
Predstavitve knjig in kronika		407
Presentation of books and the chronicle		
Snežna Taler	Izšlo je v letu 2008 <i>Published in 2008</i>	409
Milena Nograšek	Poročilo o ediciji: Marijan Gabrijelčič 1940-1998 <i>Book report: Martijan Gabrijelčič 1940-1998</i>	414
Franc Podnar	Kronika občin Škofja Loka, Železniki, Žiri in Gorenja vas-Poljane <i>Chronicle of the municipalities of Škofja Loka, Železniki, Žiri and Gorenja vas-Poljane</i>	417
Objave virov		433
Publication of sources		
Matjaž Bizjak	Srednjeveški obračuni freisinške škofije. 4. del: Obračuni gospodstva Škofja Loka 1439-1442 <i>Medieval accounts of the Freising Diocese. Part 4: Accounts of the Škofja Loka estates 1439-1442</i>	435
Uredništvo	Avtorji prispevkov	459
<i>Editorial Board</i>	<i>Authors of contributions</i>	
Uredništvo	Navodila avtorjem	461
<i>Editorial Board</i>	<i>Instructions to authors</i>	

RAZGLEDI

Najdbe rogov pleistocenskih svizcev v Škofjeloškem in Polhograjskem hribovju

Izvleček

Ostanki ledenodobnih svizcev so v Sloveniji zelo pogosti, toda konec pleistocena izumrejo. Poleg kostnih ostankov so se ohranili tudi njihovi rovi, ki so jih kopali v mehkejši kamenini, predvsem drobljive dolomite. Prispevek obravnava nove najdbe rogov pleistocenskih svizcev, ki smo jih odkrili v okolici Todraža in Hotovlje v Poljanski dolini, okolici Črnega Vrha nad Polhovim Gradcem in Strmice pri Bukovščici. Najdeni rovi pričajo o veliki razširjenosti pleistocenskih svizcev v osrednji Sloveniji.

Abstract

Pleistocene marmot burrows in Škofja Loka and the Polhov Gradec hills

Remains of ice age marmots are common in Slovenia, although they died out at the end of the Pleistocene. In addition to bone remains, their burrows have also been preserved, which they dug in softer rocks, mainly tectonically fractured dolomite. The contribution deals with new finds of burrows of Pleistocene marmots, which were discovered in the vicinity of Todraž and Hotovlja in the Poljanska Sora valley, around Črni Vrh above Polhov Gradec and Strmica by Bukovščica. The burrows found testify to the great range of Pleistocene marmots in Central Slovenia.

Uvod

V nekaterih predelih Julijskih Alp, Karavankah in Kamniško-Savinjskih Alpah je danes mogoče opaziti alpske svizce (*Marmota marmota*), le-ti se ob nevarnosti zatečejo v svoje rove. Predstavniki teh skupin so potomci naseljenih alpskih svizcev. Vrsta je ob koncu ledene dobe (pozne glaciala) v vzhodnih Alpah in Sloveniji izumrla. Za njimi je ostalo mnogo kostnih ostankov, ki jih najdemo v skoraj vsaki paleontološko raziskani jami ali njihovih rovih, v katere so se skrivali ob nevarnosti. Ostanki rogov so dokaj redki, najdemo jih samo ob velikih odkopih, kot so kamnolomi ali večji useki cest. V nekaterih kamnolomih Škofjeloškega in Polhograjskega hribovja smo našli nekaj rogov pleistocenskih svizcev, najpogosteje v skupinah po nekaj lukenj. Pričujoči članek pomeni prispevek k poznavanju razširjenosti pleistocenskega svizca v Sloveniji, saj opisana najdišča večinoma ležijo na območjih kamnolomov in so zelo izpostavljena uničenju.

Pleistocenski svizci v Sloveniji

Kostni ostanki pleistocenskih svizcev so bili najdeni v mnogih jamah in breznih po Sloveniji. Eno od najbližjih nahajališč z ostanki svizcev so Matjaževe kamre v dolini Sore pri Žireh. V tej jami so poleg kosti svizca našli še kosti jamskega medveda (*Ursus spelaeus*) in drugih pleistocenskih sesalcev (*Canis lupus*, *Cervus elaphus*, *Alces alces*, *Castor fiber in drugi*). Na Gorenjskem je poznana tudi Poljšiška cerkev, manjši spodmol nad Zgornjimi Gorjami blizu Bleda, ki je prav tako znan po množičnih najdbah ledenodobnih svizcev. Divje Babe, paleontološko in arheološko najdišče nad reko Idrijco, v nekaterih plasteh vsebuje ostanke svizcev. V severozahodnem delu Slovenije so ostanke svizcev odkrili tudi pri Domžalah v Babji jami in nad Golnikom v Laznikarjevi zijalki.¹ Ta nahajališča so po svoji legi najbližja obravnavanemu območju, zato lahko predstavljajo postojanke pleistocenskih lovcev, iz katerih so se odpravljali na lov za pleistocenskimi svizci in drugim plenom.

Na primorskem območju so najbolj znana najdišča: Betalov spodmol pri Postojni, Parska golobina pri Pivki, Zakajeni spodmol pri Prestranku, Županov spodmol, Jama v Lozi in Ovčja jama blizu Prestranka, Predjamska jama in Roška špilja v sklopu Škocjanskih jam.² Pri Črnotičah se nahaja Jama velikih podkovnjakov z ostanki svizcev in ostalo pleistocensko favno.³

V osrednji Sloveniji poznamo kostne ostanke svizcev iz Mornove zijalke pri Velenju, Marovške zijalke, Lukenjske jame blizu Novega mesta, Ciganske jame pri Kočevju, Jame treh bratov nad dolino Kolpe, Judovske hiše v Beli Krajini, jame Špehovka pri Zgornjem Doliču, Apnarjeve jame pri Libojah (tudi edino najdišče podvrste alpskega volka *Cuon alpinus*)⁴ in Jame pod Herkovimi pečmi na Kozjaku. Najvišje ležeče najdišče ledenodobnih svizcev je Potočka zijalka (1700 m nadmorske višine).

Med paleontološkimi raziskavami nekaterih mezolitskih (starejši holocen) postaj, kot so Pod Črmukljo in Mala Triglavca na Primorskem ter Breg na Ljubljanskem barju, ni zaslediti ostankov svizcev, kar pomeni, da je v nižinskih predelih izumrl. Tudi v visokogorskih postojankah, kot sta Potočka zijalka in Mokriška jama, njuni holocenski sedimenti ne vsebujejo ostankov alpskega svizca.⁵

Izumrtje pleistocenskih svizcev v Sloveniji pripisujejo spremembi okolja⁶ in delno tudi pleistocenskim lovcem.⁷ Sprememba okolja je prišla do izraza predvsem v postglacialni dobi, ko se je znatno otoplilo, gozdna meja je začela posegati vse višje v visokogorje, kjer so svizci imeli svoja bivališča. Poseljevanje in pogoje za bivanje, tako pleistocenskih kot današnjih svizcev, pogojuje tudi kamninska podlaga.⁸ Pleistocenski človek s svojim

1 Rakčvec, O novih svizčevih ostankih, str. 353-365

2 Rakčvec, O novih svizčevih ostankih, str. 353-365, Pohar, Vpliv poznoglacijalnih temperaturnih nihanj, str. 117-135, Vidic, Alpski svizec (*Marmota marmota*), str. 21-23.

3 Pavšič in Turk, Prva najdba, str. 129-160.

4 Malez in Turk, Rdeči ali alpski volk, str. 178-180

5 Pohar, Poznoglacijalna sesalska favna (doktorska disertacija).

6 Rakčvec, Nove najdbe, str. 206-228, Vidic, Alpski svizec (*Marmota marmota*), str. 21-23.

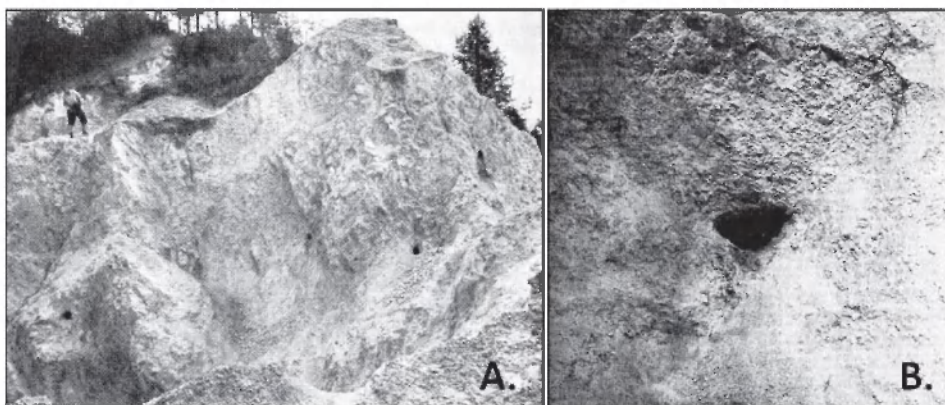
7 Rakčvec, Diluvialni svizci, str. 245-292.

8 Vidic, Alpski svizec (*Marmota marmota*), str. 21-23.

delovanjem ni mogel neposredno vplivati na izumrtje pleistocenskega svizca, ampak je verjetno le pospešil izumiranje že tako oslABLJENE populacije.

Dosedanje najdbe rogov v Sloveniji

Rove pleistocenskih svizcev so našli v okolici Bleda na vzpetini Dolgo brdo, v Zagorici in pri Podhomu. Pri Ljubljani so poznani pod vasjo Javor in v kamnolomih od cesti Podlipoglav–Javor (slika 1), na območju Zasavja pa jih omenjajo iz Bukove gore pri Trbovljah.⁹ V okolici Kamnika so našli rove pri Rudniku (z ostankom spodnje čeljustnice) in pri vasi Dupeljne¹⁰ ter še na nekaterih predelih Štajerske in Notranjske. Kostni ostanki, ki so jih našli v rovih, so redki in pogosto močno poškodovani.

Najdišča rogov pleistocenskih svizcev iz starejše literature.

A. Odkriti rovi pri vasi Javor. (slika povzeta po Rakovec, 1961) B. Rov, odkrit v kamnolomu pri Rudniku blizu Kamnika. (slika povzeta po Pavlovec, 1983)

Nahajališča rogov v Škofjeloškem in Polhograjskem hribovju

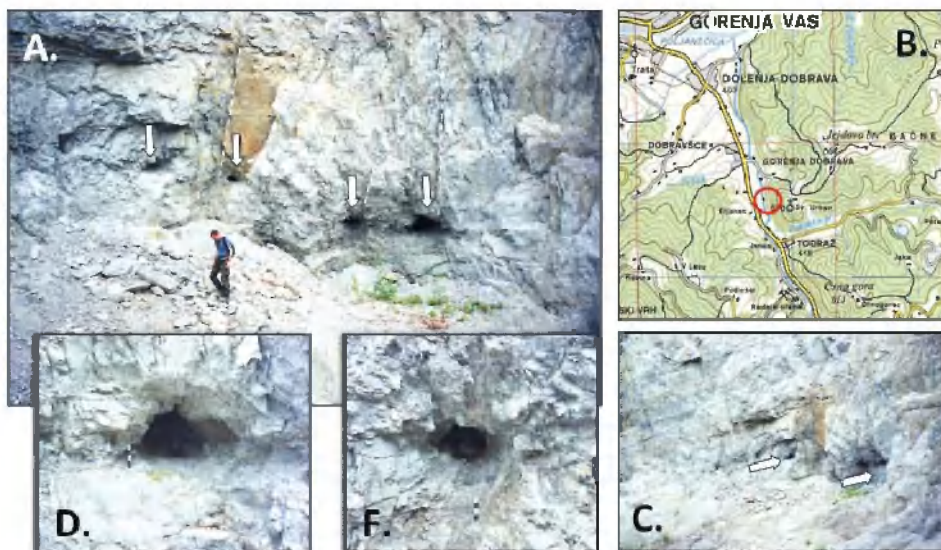
Z raziskavami in obiski nekaterih predelov Škofjeloškega in Polhograjskega območja, predvsem v kamnolomih, smo zasledili luknje, ki smo jih pripisali delovanju pleistocenskih svizcev (*Marmota marmota*). Vsi rovi so ohranjeni v dolomitu, ki je močno tektonsko zdrobljen, kar so svizci znali izkoristiti, saj so kopali v zdrobljene predele dolomita. Mnogi odkriti rovi so videti večji, vendar je to le posledica krušenja in drobljenja. Ta razlika se opazi predvsem, če primerjamo rove iz Črnega Vrha in Todraža.

Todraž

Pod cerkvijo Sv. Urbana pri Todražu, južno od Gorenje vasi, je v triasnem dolomitu odprt kamnolom, v katerem smo zasledili vsaj šest rogov. Rovi ležijo skupaj in tvorijo skupino (slika 2), ki je verjetno pripadala enemu sistemu rogov. Njihova globina je neznana, vendar se opazi, da vsi rovi potekajo navzgor pod rahlim kotom; premeri rogov so okoli 30 cm.

⁹ Rakovec, O novih svizcevih ostankih, str. 353–365, Ramovš, Zemlja skozi milijone let.

¹⁰ Pavlovec, Pleistocenski svizci, str. 256–257

Nahajališče pri Todražu v Poljanski dolini.

A. Kamnolom v dolomitu z označenimi luknjami (puščice) in večjimi razpokami (prekinjene črte).

B. Pozicija kamnoloma pri Todražu (rdeči krog). C. Dolomit v kamnolomu je lepo pasat z menjavanjem temnih in svetlih pasov. S puščicama sta označena rova. D. in F. Sliki rogov od blizu. Merilo je veliko 20 cm.

Črni Vrh nad Polhovim Gradcem

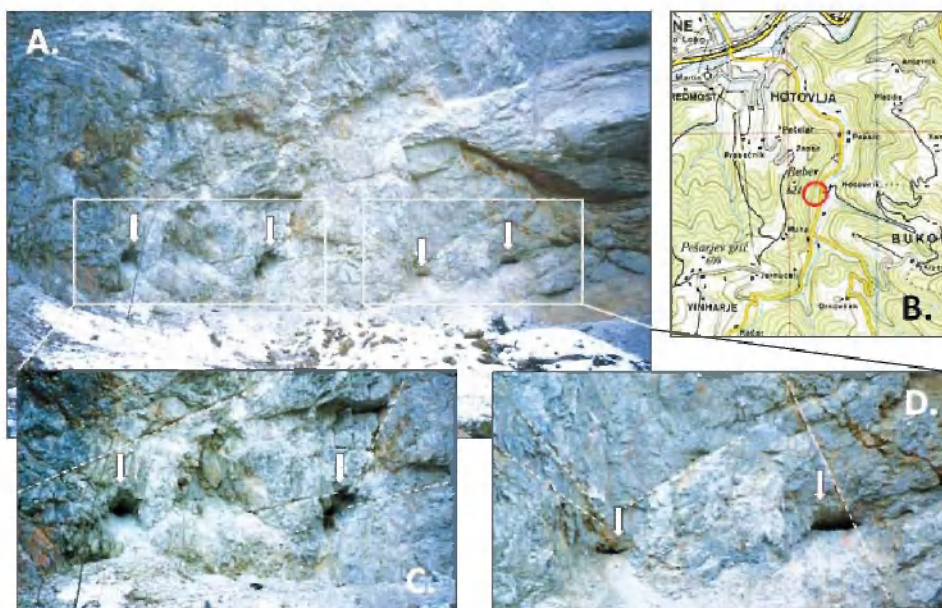
Nahajališče rogov na Črnem Vrhu.

A. Skupina štirih rogov v močno tektonsko zdrobljenem dolomitu (puščice). Označene so tudi nekatere razpoke, ki so jih svizci izkoristili za lažje kopanje rogov. B. Pozicija kamnoloma na Črnem Vrhu nad dolino Velike Božne.

Ob vijugasti cesti, ki pelje iz doline Velike Božne na Črni Vrh (slika 3) so nad predelom, kjer se cesta zravnja, odprti manjši kamnolomi. V enem izmed njih smo našli vsaj štiri rove, katerih premeri merijo od 15 do 30 cm. Na višjem predelu smo opazili še nekaj delno zasutih odprtih, vendar nam višina kamnoloma onemogoča dostop. Globine odkritih rogov nismo uspeli določiti.

Iz okolice Črnega Vrha nad Polhovim Gradcem so že v preteklosti poročali o najdbah pleistocenskih svižčevih ostankov in njihovih rovih.¹¹ Avtor omenja, da so bili svižčevi ostanki najdeni v votlini, kar verjetno pomeni brlog na koncu rova. Torej gre pri naših rovih za novo najdbo, ker je tudi izkop ob cesti novejši. Hkrati pa množica najdb pomeni, da je mogoče tudi v prihodnosti pričakovati nove najdbe.

Hotovlja

Nahajališče v dolini Hotoveljščice nad Hotovljo.

A. Manjši izkop z štirimi rovi (puščice), ki ležijo v horizontalni liniji. Najdišče je bilo leta 2005 uničeno ob izgradnji ceste. B. Pozicija izkopa pod vzpetino Reber (rdeč krog). C. in D. Rovi so delno zasuti z drobirjem. Močno zdobljen dolomit prepredajo močne razpoke (prekinjene črte).

V dolini Hotoveljščice je vzhodno od vzpetine Reber odprtih nekaj kamnolomov dolomita. V največjem nam, zaradi prevelike globine izkopa, ni uspelo najti ničesar. Nekaj sto metrov naprej smo v majhnem izkopu odkrili skupino štirih rogov, ki ležijo v skoraj horizontalni liniji. Premeri rogov so med 20 in 30 cm, globine ni bilo mogoče določiti. Ob pomoči močne svetilke smo v dveh rovih opazili rastlinski drobir, ki so ga verjetno

11 Cimerman, Najdba svižčevih ostankov, str. 58–59

nanosili svizci. Kamnina je močno zdrobljena in prepredena s prelomi (slika 4), ki so pogosto pripomogli, da so svizci hitreje izkopali svoja bivališča.

Nahajališče je danes zasuto, saj so v začetku leta 2005 uredili cesto (ogled maja 2005), njena izgradnja je uničila najdišče.

Kamnolom pri Strmici

Ob cesti, ki pelje iz Bukovščice na Čepulje, sta na južni strani Spičastega vrha dva kamnoloma. V zgornjem, velikem kamnolomu smo na vzhodni strani čela odkopa zasledili skupino štirih rogov (slika 5), njihovi premeri so različni; med 15 in 30 cm. Položaj in razdalje med rovi govorijo o enem sistemu rogov. Drugod v kamnolomu ni zaslediti drugih rogov.

Na skrajnem vzhodnem delu kamnoloma lahko opazujemo debelino preperine z značilnimi nihanji v zrnatosti in barvi zemlje. Najdišče je bilo ob ponovnem ogledu meseca avgusta 2008 z večjim posegom v steno kamnoloma že uničeno.

Druge raziskane lokacije

Najdišče svizčevih rogov med Strmico in Čepuljami.

A. Skupina štirih rogov (puščice), v zdrobljenem dolomitu. Velikost merila je 20 cm. B. Pozicija kamnolomov pod Špičastim vrhom (rdeči krog). C. Na vzhodni strani kamnoloma lahko opazujemo preparino s temnimi in svetlimi plastmi. (vse fotografije: Matija Križnar, vir zemljevidov: Atlas Slovenije, Geodetski zavod Slovenije)

Poleg naštetih najdišč, ki so vsebovali rove, smo raziskali še mnoge druge kamnolome in izkope. Pred leti je bil opažen rov tudi v kamnolomu pod cerkvijo sv. Mohorja nad Selcami, vendar je hitra širitev kamnoloma preprečila natančnejše dokumentiranje (fotografiranje) najdišča. Nekaj možnih lokacij smo raziskali pri Visokem v Poljanski dolini. Mnogo neraziskanih lokacij je v okolici Polhovega Gradca, predvsem južno od Grmade, nadalje v dolini Kopačnice in dolini Ločnice zahodno od Trnovca. Tam je tudi geološka podlaga primerna in treba bi bilo pregledati zanimive izkope in kamnolome med Črnim Vrhom, Pasjo Ravnijo in doline Brebovščice, kjer se pojavlja zelo drobljiv bel do svetlo siv dolomit.

Sklep

Najdišča rovoev pleistocenskih svizcev so dokaz, da ledenodobni lovci ali plenilci niso potrebovali dolgih lovskih pohodov, ampak so svojo hrano lovili v bližini. Razširjenost pleistocenskega svizca v predalpskem hribovju ni presenetljiva in ob nadaljnjem raziskovanju ter sistematičnem dokumentiranju najdb se bo naše vedenje o živalstvu pleistocena izpopolnjevalo. Z nadaljnjim delovanjem nekaterih kamnolomov bodo rovi uničeni, medtem ko bomo v drugih našli nove, mogoče celo s kostnimi ostanki.

LITERATURA

- Cimerman, Franc: Najdba svižčevih ostankov pri Črnem Vrh nad Polhovim Gradcem. *Proteus* 29, Ljubljana : Prirodoslovno društvo Slovenije, 1966, str. 58–59.
- Malez, Mirko in Turk, Ivan: Rdeči ali alpski volk v pleistocenu Slovenije. *Proteus* 52, št. 5, Ljubljana : Prirodoslovno društvo Slovenije, 1990, str. 178–180.
- Osole, Franc: Paleolitska kulturna zapuščina v Matjaževih kamrah. *Loški razgledi* 21, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1974, str. 24–33.
- Pavlovec, Rajko: Pleistocenski svizci med Kamnikom in Lukovico. *Proteus* 45, Ljubljana : Prirodoslovno društvo Slovenije, 1983, str. 256–257.
- Pavšič, Jernej in Turk, Ivan: Prva najdba *Panthera pardus* (Linne) in nove najdbe vrste *Gulo gulo* Linne v Sloveniji. *Razprave IV. razreda SAZU*, št. 30, Ljubljana : SAZU, 1989, str. 129–160.
- Pavšič, Jernej: Ostanki svižčevih rovoev. *Gea*, 15 (1), Ljubljana : Mladinska knjiga, 2005, str. 45–46.
- Pohar, Vida: *Poznoglacialna sesalska fauna v Sloveniji*. Doktorska disertacija (hrani knjižnica Katedre za paleontologijo), Ljubljana, 1991.
- Pohar, Vida: Vpliv poznoglacialnih temperaturnih nihanj na velike sesalce v Sloveniji. *Razprave IV. razreda SAZU*, št. 38, Ljubljana : SAZU, 1997, str. 117–135.
- Pohar, Vida in Kotnik, Jože: Alpski svizec iz Matjaževih kamer. *Geologija* 36, Ljubljana, 1993, str. 95–117.
- Rakovec, Ivan: Diluvialni svizci južnovzhodnih Alp. *Prirodoslovne razprave* 2/5, Ljubljana : Prirodoslovno društvo, 1935, str. 245–292.
- Rakovec, Ivan: Nove najdbe diluvialnih svizcev v Sloveniji. *Razprave razreda za prirodoslovne in medicinske vede SAZU*, 4, Ljubljana : SAZU, 1949, str. 206–228.
- Rakovec, Ivan: O novih svižčevih ostankih iz Slovenije. *Razprave IV. razreda SAZU*, 6, Ljubljana : SAZU, 1961, str. 353–365.
- Ramovš, Anton: *Zemlja skozi milijone let*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1960.
- Vidic, Jana: Alpski svizec. *Proteus* 48, Ljubljana : Slovensko prirodoslovno društvo, 1985, str. 188–192.

Vidic, Jana: Alpski svizec (*Marmota marmota* L. 1758) v Triglavskem narodnem parku in drugod po Sloveniji. Razprave in raziskave, Strokovna knjižnica TNP, št. 3, Bled : Triglavski narodni park, 1994, str. 21–23.

Summary

Pleistocene marmot burrows in Škofja Loka and the Polhov Gradec hills

*Bone remains of Pleistocene marmots (*Marmota marmota*) are common in Slovenia; they have been found and dated to the beginning of the Holocene (end of the Würm). Like today, Pleistocene marmots made burrows in which they could hide or hibernate. The burrows were made in tectonically fractured rocks, mostly dolomite. To date, burrows of ice age marmots have been found near Bled, Ljubljana, Kamnik and in the Zasavje region. In the vicinity of Škofja Loka and the Polhov Gradec hills, burrows had only been found on Črni Vrh near Polhov Gradec, in which some bone fragments were also found. Through intensive fieldwork, we located a few new marmot burrows near Todraž in the Poljanska Sora valley, in the Hotovlja valley, at Strmica above Bukovščica and some new burrows on Črni Vrh near Polhov Gradec. They were found in groups of four or five burrows. The burrows are around 20 cm in diameter, with unknown length. We found some grass or twig fragments in some burrows, but no marmot bones. The recently discovered burrows of Pleistocene marmots near Škofja Loka and in the Polhov Gradec hills are a good contribution to Slovenian ice age fauna and palaeoecological knowledge. Climate changes, as well extensive hunting by ice age man, contributed to the extinction of Pleistocene marmots in Slovenia.*

Rimske fibule na Loškem

Izvleček

V prvem delu članka predstavljamo kratko zgodovino razvoja fibul od prazgodovine do rimskega obdobja, njihov namen in konstrukcijske značilnosti.

V drugem delu prispevka predstavljamo 5 rimskih fibul, ki jih hranimo v Loškem muzeju. Vse so izdelane iz brona in večinoma dobro ohranjene. Sodijo v skupino močno profiliranih fibul, katerih ime izhaja iz značilne oblikovanosti loka in so najpogostejša oblika fibul v času 1. in 2. stoletja n. š. na področju Vzhodnih Alp in Podonavja.

Na podlagi tipoloških značilnosti lahko naše fibule razvrstimo v več tipov. Fibulo z Malenskega vrha in Puštala nad Trnjem pripisujemo tipu Almgren 68, medtem ko fibula s terasastega pobočja pod vznožjem Lubnika sodi v tip Almgren 69. Povsem enaki fibuli z neznanega najdišča, ki skupaj z ostalimi pridatki sodita k inventarju žgane grobne celote, pa lahko pripišemo lokalni varianti južnopanonskih močno profiliranih fibul.

Abstract

Roman fibulae from the Loka area

The first part of the article presents a brief history of the development of fibulae from prehistoric times to the Roman era, their purpose and construction characteristics. In the second part of the contribution, 5 Roman fibulae are presented that are kept in Škofja Loka museum. All are made of bronze and are for the most part well preserved. They belong in the group of strongly profiled fibulae, the name of which derives from the characteristic arch and they are the commonest form of fibulae in the 1st and 2nd centuries AD in the area of the Eastern Alps and the Danube basin.

On the basis of typological characteristics, these fibulae can be classified into a number of types. The fibulae from Malenski vrh and Puštal nad Trnjem are ascribed to Almgren 68 type, while the fibula from the terraced slope below the foothills of Lubnik is of Almgren type 69. Two completely identical fibulae from an unknown site, which together with other grave goods belong to the inventory of a burnt grave, can be ascribed to a local variant of southern Pannonian strongly profiled fibulae.

Zgodovina in namen fibule

Izraz **fibula** je latinskega izvora in izhaja iz glagola *figo*, ki pomeni speti, spojiti. Nastala je že v prazgodovini. Najstarejši primerki izhajajo iz časa pozne bronaste dobe oziroma kulture žarnih grobišč in so bili sprva zelo enostavnih oblik. V halštatskem obdobju je doživela svoj prvi razmah. V tem času se pojavijo številne oblike in zelo zahtevne tehnike izdelave ter krašenja. Neposredna predhodnica rimske provincialne fibule je bila latenska fibula.¹ S postopnim zatonom latenske kulture in nadaljno evolucijo poznolatenških fibul so nastale rimske provincialne fibule. Njihovo oblikovno bogastvo je izjemno veliko.

Osnovni namen fibule je, da tkanino spne in jo s tem zadrži na željenem mestu. Njena prvotna zamisel je bila zgolj funkcionalne narave, uporabljala se je za spenjanje ogrinjaj, plaščev, skratka vseh vrhnjih oblačil, ki niso bila krojena in sešita (slika 1).

Slika 1: Primeri različnih rimskih plaščev od leve proti desni: 1. 2 – civilna plašča. 3 – uradniški plašč. 4 – vojaški plašč. (Croom, 2002)

Slika 2: Primera načina zapenjanja in nošenja fibul pri ženski in pri moški noši (Garbsch, 1965 in Croom, 2002).

Ker se je uporabljala na vidnih delih oblačil, je bila podvržena nenehnim modnim spremembam. Tako se je sčasoma močno oddaljila od svoje prvotne funkcije in na nek način postala del »nakita«, kar se najlepše kaže v bogastvu oblik in okrasa. V rimskem obdobju so fibule za spenjanje oblačil uporabljali civilno prebivalstvo in vojaki, tako v Italiji kot v provincah. Moški so obleko spenjali na desnem ramenu z eno fibulo, ženske pa z dvema, na vsakem ramenu po eno (slika 2). Na oblačila so jih pripeli tako, da je bila glava obrnjena navzdol, noga pa navzgor.² Pri rekon-

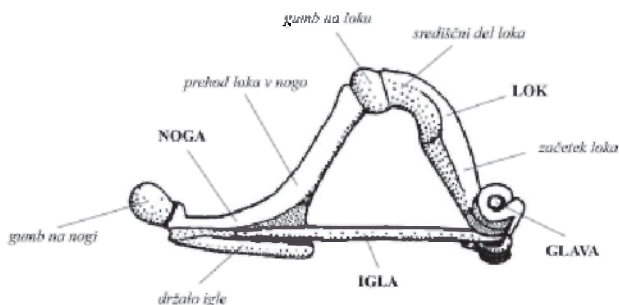
1 Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 14

2 Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 15; Koščević, *Antičke fibule s područja Siska*, str. 7

strukciji načina nošenja so nam v veliko pomoč, poleg položaja fibul v grobovih, epigrafski spomeniki in pisni viri. V nekaterih obdobjih (pozna antika) je fibula imela tudi značaj odlikovanja in bila neke vrste statusni simbol visokih državnih uradnikov, seveda pa ob vsem tem nikoli ni izgubila svoje osnovne vloge.

Konstrukcija fibule

Vsaka fibula je sestavljena iz dveh osnovnih delov: igle in telesa. Oblika igle je ostala nespremenjena vse od najzgodnejšega časa, telo pa je bilo podvrženo številnim spremembam. Na njem razlikujemo tri dele: glavo, lok in nogo. Predel, na katerem je igla pritrjena na telo, se imenuje **glava**, del, na katerem se igla naslanja na telo fibule, pa **noga**. Del telesa med glavo in nogo imenujemo **lok** (slika 3).

Slika 3: Sestavni deli močno profilirane fibule.

V času razvoja je noga nastala prej kot glava, saj je bila prvotna fibula izdelana zgolj iz elipsoidno zvitega dela žice, pri taki obliki pa ni potrebe po izdelavi glave. Pri tej prvotni obliki se je igla po uporabi morala naslanjati na nek del telesa fibule, ta del pa je bila noga, oziroma ležišče igle na nogi. Šele kasneje, ko se je pojavila potreba po delnem zavarovanju igle, da ni izpadla iz ležišča na nogi, je nastala glava fibule, ki je izdelana tako, da s silo vzmeti ali šarnirja potiska iglo v ležišče na nogi.

Noga - je del telesa, na katerem se nahaja ležišče igle, ki je žlebasto oblike. Predel nad njim je razširjen in najpogosteje nosi okras, izveden v predrti tehniki, lahko pa je tudi neokrašen. Zgornji del noge je pogosto enako širok kot lok, lahko je razširjen in okrašen, včasih pa tudi ožji od loka.

Lok - imenujemo del telesa med glavo in nogo. Lahko je zelo različnega preseka in različno okrašen. Lahko so ga okrasili že ob samem postopku vlivanja ali kovanja fibule z različnimi odebelitvami, ki spominjajo na gumb, disk ali rebro, ali naknadno s fasetiranjem, vrezovanjem, vstavljanjem raznih steklenih in emajlnih vložkov itd. Del loka, ki je najvišji, se imenuje središčni del, del proti glavi začetek, del proti nogi pa imenujemo prehod loka v nogo fibule.

Glava - je predel, na katerem se nahaja mehanizem, ki omogoča odpenjanje in zape-njanje fibule.

Glede na konstrukcijo fibul ločimo: fibule s spiralno konstrukcijo, fibule s šarnirjem in fibule s premično iglo.

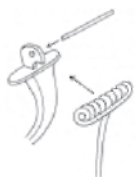
Fibule s spiralno konstrukcijo:

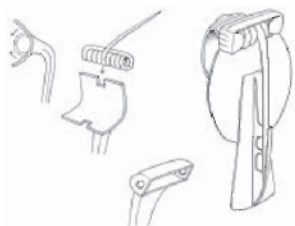
a) enočlene (enodelne) fibule s spiralno vzmetjo in notranjo tetivo

b) enočlene (enodelne) fibule z zunanjo tetivo in držalom spiralne vzmeti

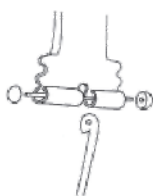

c) dvočlene (dvodelne) fibule z oporno ploščico spiralne vzmeti

d) dvočlene (dvodelne) fibule z votlim valjastim tulcem, v katerem se nahaja spiralna vzmet.

Fibule s šarnirjem:

a) fibule s tulastim šarnirjem

b) fibule s cevastim šarnirjem

(c) fibule z visečim šarnirjem

Fibule s premično iglo:

a) prstanaste (obročaste) in omega fibule.

Na glavi mnogih fibul, tako enočlenih kot tudi dvočlenih, je nad vzmetjo manjša ali večja razširitev, ki jo zaradi njene oblike imenujemo oporna ploščica. Osnovni namen te razširitve je, da zakrije in učvrsti vzmet, saj se ta nanjo naslanja. Oporna ploščica je včasih lahko izrazito velikih dimenzij, npr. pri kolenčastih fibulah, pogosto je tudi bogato okrašena.³

Pri fibulah, ki se zapenjajo s pomočjo spiralne vzmeti, je na glavi tetiva. To je del vzmeti, ki povezuje oba dela spirale, na vsaki strani loka. Če poteka po zgornji strani loka, jo imenujemo zgornja, če pa po spodnji strani, se imenuje notranja oziroma spodnja tetiva. Pomembna je pri fiksiranju vzmeti, saj s pomočjo držala in tetive vzmet pritrdimo na glavo fibule.

Po konstrukciji je fibula lahko eno ali dvočlena. O enočleni (enodelni) govorimo takrat, ko je v celoti izdelana iz enega samega kosa žice. Če je izdelana iz dveh kosov, jo imenujemo dvočlena (dvoedelna). Igla dvočlenih fibul z vzmetjo, in tistih s šarnirjem, je na telo pritrjena s pomočjo osi,⁴ zato je začetek loka preluknjan. Skozi to odprtino je vzmet z iglo z osjo pritrjena na telo fibule oziroma lok. Vzmet, pritrjena na tak način, ne nudi take čvrstosti kot pri enočlenih fibulah, je pa tak način pritrditve bolj praktičen, saj se da polumljeno vzmet zelo enostavno zamenjati.

Močno profilirane rimske provincialne fibule

V Loškem muzeju hranimo 5 rimskih fibul. Vse so izdelane iz brona in večinoma zelo dobro ohranjene. Vse sodijo v skupino močno profiliranih fibul. Njihovo ime izhaja iz značilne oblikovanosti loka in so najpogostejša oblika fibul v času 1. in 2. stoletja na področju Vzhodnih Alp in Podonavja.⁵

Za vse močno profilirane fibule je značilen bolj ali manj upognjen lok, ki je okrašen z gumbasto odebelitvijo. Na glavi se nahaja spiralna vzmet, ki je lahko vlita skupaj s telesom fibule (enočlena), ali pa naknadno izdelana in pričvrščena na telo (dvočlena). Najpogosteje ima osem navojev, štiri na vsaki strani loka. Včasih je dodatno učvrščena z oporno ploščico. Noga, ki je različnih oblik, predrta ali masivna, se zaključuje z gumbom.

Osnovno razdelitev močno profiliranih fibul je izdelal že Oscar Almgren. Uvrstil jih je v skupino IV pod nazivom »*Kräftig profilierte Fibeln*« in jih glede na tipološke značilnosti razdelil v dve skupini: močno profilirane fibule z oporno ploščico spiralne vzmeti in tiste, ki te ploščice nimajo.⁶

3 Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 16

4 Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 15

5 Gugl, *Die römischen Fibeln aus Virunum*, str. 11

6 Almgren, *Studien über nordeuropäische Fibelformen*, str. 34

Na glavi močno profiliranih fibul, **z oporno ploščico spiralne vzmeti**, se nahaja ozka in dolga pravokotna ploščica. Njena osnovna naloga je učvrstiti vzmet, ki je vlita skupaj s telesom fibule ali pa naknadno izdelana in pričvrščena na telo. Vzmet ima najpogosteje osem navojev, štiri na vsaki strani držala tetive. Lok je bolj ali manj upognjen in vedno okrašen z manjšo odebelitvijo – enkrat ali večkrat profiliranim gumbom. Noga, ki se zaključuje z gumbom, je pri starejših variantah predrta, pri mlajših pa polna.⁷

Razprostranjenost: Izvorno področje tovrstnih fibul je predvsem vzhodnoalpski prostor, pri čemer imamo v mislih predvsem Norik in Panonijo. Od tod se je prostor njihove razprostranjenosti sčasoma močno razširil, ponekod celo izven meja rimskega cesarstva. Nanje naletimo v rimskih obdonavskih provincah, preko Raetije (današnja Švica) so dosegle Rensko področje, srečamo jih tudi v Skandinaviji, južni Rusiji, na Poljskem, Češkem, Moravskem, Slovaškem in vzdolž Balkana. V zahodni Evropi jih srečamo redkeje.⁸

Časovna umestitev: 1. in 2. stoletje n. š.

Iz mlajših oblik močno profiliranih rimskih provincialnih fibul z oporno ploščico se je razvila skupina močno profiliranih fibul **brez oporne ploščice spiralne vzmeti**. Pri tej skupini fibul je začetek loka razširjen in vzmet se naslanja na to razširitev na isti način, kot se je pri predhodni skupini naslanjala na oporno ploščico. Približno na sredini loka se nahaja odebelitev v obliki večjega gumba, ki je lahko pri nekaterih variantah večkrat profiliran. Lok je na spodnji strani raven. Na koncu noge je prav tako odebelitev, ki je pri različnih variantah različno oblikovana. Noga je nepredrta, masivna in visoka, kar je ena od značilnosti mlajših oblik močno profiliranih fibul.

Časovna umestitev: 2. stoletje in prva polovica 3. stoletja n. š.⁹

Vse fibule, ki jih hranimo v Loškem muzeju, sodijo v skupino fibul z oporno ploščico spiralne vzmeti, razdelimo pa jih lahko v več tipov:

Almgren 68 – Za fibule tega tipa je značilno, da so navadno manjše od njihovih starejših predhodnic. Lok je okrašen s profiliranim gumbom in ima obliko črke S. Začetek loka nad oporno ploščico, gledano od strani, ni več hruškasto zadebeljen, kot pri predhodnem tipu A 67, ampak je sploščen in včasih tudi fasetiran. Noga, ki je lahko predrta z dvema ali tremi okroglimi predrtinami, je trapezne oblike in se zaključuje z navzgor obrnjenim profiliranim gumbom.

Razprostranjenost: Fibule tega tipa srečamo na velikem prostoru. Pojavljajo se na področju jugovzhodnih Alp, v Noriku in Panoniji, kjer naj bi bil v antični Siscii (Sisak) po mnenju Koščevičeve tudi eden od proizvodnih centrov. Srečamo jih tudi vzdolž Balkana, na prostoru nekdanjih rimskih provinc ob Donavi, na Češkem, Moravskem, Slovaškem, Poljskem, Romuniji in v južnih predelih Rusije. V severni smeri so zelo številne na področju srednjega in zgornjega Rena, od koder so prišle vse do Baltiškega morja in južne Skandinavije. Zahodno od Rena so zastopane v zelo majhnem številu.¹⁰

Časovna umestitev: A 68 je vodilna oblika fibul v času med štiridesetimi in sedemde-

7 Jobst, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, str. 30; Bcjoivic, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 31

8 Jobst, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, str. 30–31

9 Bcjoivic, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 38–39

10 Jobst, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, str. 32–33; Koščevic, *Antičke fibule s področja Siska*, str. 21; Bcjoivic, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 33; Gugl, *Die römischen Fibeln aus Virunum*, str. 12

setimi leti 1. stoletja n. š. Tovrstne fibule so v nemški literaturi poznane kot fibule tipa Cambodunum 2, po najdbah iz Cambodunuma (Kempten). W. Krämer jih datira v stopnjo 2/3, torej v obdobje od Klavdija do zgodnjeflavijskega časa. S. Rieckhoff je analizirala 4100 fibul iz 43 rimskih utrdb na germanskem in recijskem limesu in ugotovila, da fibule te variante lahko datiramo v čas Tiberija – Klavdija – Nerona.¹¹ Tudi Jobst in Gugl jih umeščata podobno in sicer v čas od klavdijskega do neronskega oziroma zgodnje flavijskega obdobja.¹²

Opisanemu tipu pripadata dve fibuli z loškega področja. V prvem primeru gre za naključno, v drugem pa za naselbinsko najdbo. Prva, večja, je bila najdena na Malenskem vrhu (slika 4). V dolžino meri 5,9 cm, v višino 2,5 cm, teška je 16 g. Izdelana je iz brona, po konstrukciji enočlena in odlično ohranjena. V celoti je prekrita z obstojno zeleno patino. Začetek loka nad oporno ploščico je trakast, približno na sredini ima profiliran gumb. Na trapezno oblikovani nogi, ki se zaključuje z navzgor obrnjenim gumbom, je okras v obliki dveh nakazanih okroglih predrtin.

Druga fibula je bila najdena na Puštalu nad Trnjem (slika 5) in je v primerjavi s prvo precej manjša. V dolžino meri 4,2 cm, v višino 1,8 cm, teška je 6 g. Izdelana je iz brona in po konstrukciji enočlena. Ohranjen je lok z glavo in nogo, manjkata pa spiralna vzmet in igla. Noga je podobno kot pri fibuli z Malenskega vrha trapezno oblikovana, zaključena z rahlo navzgor obrnjenim profiliranim gumbom in okrašena z dvema nakazanima krožnima predrtinama. Zaradi mehanske poškodbe ukrivljen začetek loka nad oporno ploščico je trakast, profiliran gumb na loku pa je izražen samo na zgornjem delu.

Almgren 69 – Za fibule tega tipa je značilno, da imajo takoj pod najvišjim delom loka v smeri proti nogi gumbasto odebelitev, ki je izražena le na zgornji, ne pa tudi na spodnji strani. Začetek loka nad oporno ploščico ni odebeljen, ampak je trakast in razširjen v obliki romba oziroma priskekanega deltoida. Razmeroma visoka, polna, trapezno oblikovana noga se zaključuje z manjšo gumbasto odebelitvijo. Spiralna vzmet ima osem navojev, štiri na vsaki strani loka in zgornjo tetivo, ki je pritrjena z držalom.

Slika 4: Močno profilirana fibula tipa A 68 z Malenskega vrha. (foto: Jože Štukl; hrani Loški muzej Skofja Loka)

Slika 5: Delno ohranjena močno profilirana fibula tipa A 68 s Puštala nad Trnjem. (foto: Jože Štukl; hrani Loški muzej Skofja Loka)

11 Bojović, *Rtmske fibule Singidunuma*, str. 33.

12 Jobst, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, str. 33; Gugl, *Die römischen Fibeln aus Virunum*, str. 12.

Razprostranjenost: Tovrstne fibule so številne predvsem v Noriku in Panoniji, kjer so bili tudi njihovi proizvodni centri. Od tod so ob pomoči trgovine zašle v različne predele rimskega cesarstva.¹³

Časovna umestitev: G. Ulbert datira fibule tega tipa v predflavijsko obdobje, medtem ko jih S. Rieckhoff datira v svojo 2. fazo, v čas od Klavdija do Vespaziana. V uporabi so ostale vse do sredine 2. stoletja. n. š.¹⁴

Predstavljenemu tipu pripada delno ohranjena fibula, najdena na terasastem pobočju pod vznožjem Lubnika (slika 6). Najdena je bila z detektorjem kovin. V dolžino meri 5,8 cm, v višino 2 cm, teža je 9 g. Fibula je po konstrukciji enočlena, izdelana iz brona in prekrita z obstojno zeleno patino. Ohranjen je lok z glavo in desnim delom spiralne vzmeti, levi del spiralne vzmeti in igla manjkata.

Ker v bližnji okolici najdbe doslej ne poznamo naselbinskih ostankov iz rimskega obdobja, lahko sklepamo, da gre za naključno najdbo. Na podlagi preloma, vidnega na ohranjenem delu spiralne vzmeti, lahko postavimo dokaj verjetno hipotezo o tem, kako je prišlo do nesrečnega dogodka, v katerem je lastnik fibulo izgubil. Če predpostavimo, da je bilo to področje tudi v rimskem času, podobno kot danes, prekrito z gozdom, je lahko do izgube predmeta prišlo, ko se je lastnik v plašču, spetem s fibulo, prebijal skozi gozd. Pri tem je moralo v trenutku priti do zelo močne natezne napetosti, zaradi katere se je odlomil levi del spiralne vzmeti skupaj z iglo in fibula se je odpela. To bi se lahko zgodilo v primeru, ko je omenjeni precej hitel oziroma tekkel po gozdu in se povsem nepričakovano zapletel v grmovje oziroma gozdno podrast.

Slika 6: Delno ohranjena močno profilirana fibula tipa A 69 s terasastega pobočja pod vznožjem Lubnika.

(foto: Jože Štukl, hrani Loški muzej Skofja Loka)

Lokalna varianta južnopanonskih močno profiliranih fibul

Za ta tip fibul je značilen močno upognjen in visok lok, ki je približno na sredini okrašen s profiliranim gumbom. Spiralna vzmet, ki je na glavo pritrjena z držalom in dodatno učvrščena z dolgo in ozko pravokotno oporno ploščico, ima od osem do deset navojev. Lok je nad oporno ploščico močno zadebeljen in razširjen v obliki deltoida. Noga, ki se zaključuje z okroglim gumbom, je nizka in dolga. Navadno je polna, lahko pa je predrta z dvema ali tremi majhnimi krožnimi predrtinami. Dolžina tovrstnih fibul se giblje med 4,5 in 7 cm.

13 Bojović, *Rimske fibule Stigidunuma*, str. 34

14 Bojović, *Rimske fibule Stigidunuma*, str. 35

Razprostranjenost: Pri fibulah tega tipa gre, po mnenju Koščevičeve, za neko lokalno varianto znotraj tipa Okorag¹⁵- oziroma južnopanonskih močno profiliranih fibul, ki naj bi jih proizvajali v antični Siscii (Sisak), od koder poznamo kar 164 primerkov, skupaj s številnimi polizdelki.¹⁶ Za tovrstne fibule je v primerjavi s tipom Okorag značilna odsotnost okrasa na nogi in dokaj groba izdelava v povezavi s trdoto kontur telesa in ostrimi robovi, kar izhaja iz pomankljive površinske dodelave po tem, ko so jih vzeli iz kalupa. Precej tovrstnih fibul je bilo najdenih tudi na slovenskem prostoru, pri čemer so omejene pretežno na vzhodno polovico.

Časovna umestitev: Umeščamo jih v obdobje druge polovice 1. stoletja in v prvo polovico 2. stoletja n. š.¹⁷

Predstavljenemu tipu pripadata dve fibuli iz naše zbirke. Obe sta odlično ohranjeni in povsem enakih dimenzij. V dolžino merita 6,2 cm, v višino 2,8 cm, njuna masa pa znaša v prvem primeru 13, v drugem pa 14 g (slika 7). Ugotovljena neznatna razlika v teži je zgolj posledica različne stopnje ohranjenosti. Fibuli, po konstrukciji enočleni, imata visok lok, okrašen z gumbom in spiralno vzmet z desetimi navoji, ki je dodatno učvrščena s pomočjo držala in pravokotne oporne ploščice. Noga, ki se v obeh primerih zaključuje z okroglim gumbom, je v enem primeru predrta s tremi okroglimi predrtinami, v drugem primeru pa je izražena samo ena predrtina, ostali dve pa sta zgolj nakazani.

Fibuli predstavljata sestavni del inventarja žgane grobne celote. V preposti glineni žari so se poleg njiju nahajali, zaradi slabe ohranjenosti nedoločljiv, bronast novc, masivna bronasta narebrena zapestnica s presegačimi konci, tanka bronasta zapestnica z razširjenima in okrašenima koncema, dva steklena lakrimarija in prstan iz zvite žice. Manjkala je edino žganina, ki je najditelj ni ohranil. Glede na fibuli, ki nastopata v paru in ostale grobne pridatke, ugotovljamo, da gre za ženski grob, za katerega pa žal ne poznamo najdiščnih okoliščin in natančne lokacije.

Slika 7: V celoti ohranjeni močno profilirani fibuli lokalne variante južnopanonskih fibul z neznanege najdišča. (foto: Jože Stukl; hrani Loški muzej Škofja Loka)

15 Na tovrstne fibule je prva opozorila Patekova in jih po najdišču Okorag, južno od mesta Pecs na Madžarskem, poimenovala kot tip Okorag (po Jobst, 1975, 28). Ker so omenjene fibule značilne za dokaj omejeno področje južnega dela rimske province Panonije, kot so poleg Patekove ugotovili tudi kasnejši raziskovalci, jih je Peškar označil kot južno panonske profilirane fibule.

16 Koščevič, *Antičke fibule s področja Siska*, str. 22.

17 Bujovič, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 35.

Katalog

Vse predmete hrani Loški muzej Škofja Loka.

1. Močno profilirana fibula tipa A 68, dl. 5,9 cm, v. 2,5 cm, masa 16 g, najdišče: Malenski vrh, slika 4.
2. Močno profilirana fibula tipa A 68, dl. 4,2 cm, v. 1,8 cm, masa 6 g, najdišče: Puštal nad Trnjem, slika 5.
3. Močno profilirana fibula tipa A 69, dl. 5,8 cm, v. 2 cm, masa 9 g, najdišče: terasasto pobočje pod vznožjem Lubnika, slika 6.
4. Lokalna varianta južnopanonske močno profilirane fibule, dl. 6,2 cm, v. 2,8 cm, masa 13 g, najdišče: neznano, slika 7.
5. Lokalna varianta južnopanonske močno profilirane fibule, dl. 6,2 cm, v. 2,8 cm, masa 14 g, najdišče: neznano, slika 7.

LITERATURA

- Almgren, O.: *Studien über nordeuropäische Fibelformen der erste nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provincialrömischen und südrussischen Formen*. Mannus-Bibliothek 32, 2. Auflage, Leipzig, 1923.
- Bojović, D.: *Rimske fibule Singidunuma*. Beograd, 1983.
- Croom, A. T.: *Roman clothing and fashion*. Tempus, 2002.
- Garbsch, J.: *Die Norisch-Pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert*. Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, Band 11, 1965.
- Gugl, C.: *Die römischen Fibeln aus Virunum*. Klagenfurt, 1995.
- Jobst, W.: *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*. Forschungen in Lauriacum 10, Linz, 1975.
- Keller, E.: *Die Spätromischen Grabfunde in Südbayern*. Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, Band 14, 1971.
- Koščević, R.: *Antičke fibule s područja Siska*. Zagreb, 1980.
- Koščević, R.: *Antička bronca iz Siska*. Zagreb, 1991.
- Kovrig, I.: *Die Haupttypen der Kaiserzeitlich Fibeln in Pannonien*. Dissertationes Pannonicae II/ 4. Budapest, 1937.
- Pröttel, P. M.: *Zur Chronologie der Zwibelknopffibeln*. Jahrbuch des Römisch - Germanischen Zentralmuseums Mainz 35, 347-372, 1988.
- Riha, E.: *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*. Forschungen in Augst, Band 3, Augst, 1979.
- Tomanič - Jevremov, B., M.: *Nakit skozi arheološka obdobja*. Ptuj : Pokrajinski muzej, 1983.
- Vinski, Z.: *Kasnoantički starosjedioci u Salonitanskoj regiji prema arheološkoj ostavštini predslavenskog supstrata*. VAHD LXIX, 5-87, 1967.

Summary

Roman fibulae from the Loka area

The term fibula is of Latin origin, deriving from the verb 'figo', which means to tie, to unite. It already occurred in prehistoric times. The oldest examples date from the Late Bronze Age and were originally of a very simple form. They experienced their first flowering in the Halstatt period. At that time numerous forms appeared, as well as very demanding techniques of manufacture and decoration. A direct forerunner, which served as the basis for the creation of Roman provincial fibulae, was the Late Iron Age - Laten fibula.

The basic purpose of a fibula was to hold cloth together and thus keep it in the desired position. It was used for pinning cloaks or mantles, in short all outer clothing (Figure 1) that was not cut and stitched.

In the Roman period, both the civilian population and the military, in both Italy and the provinces, used fibulae for pinning clothing. Men pinned clothing on the right shoulder with a single fibula, women used two, one on each shoulder (Figure 2). They were pinned on clothing with the head turned downwards and foot upwards.

Each fibula consisted of two basic parts: the pin and the body. The shape of the pin remained unchanged from the earliest times, but the body was subject to numerous changes. Three parts are distinguished on it: the head, bow or arch and foot. The part at which the pin was attached to the body is called the head, and the part at which the pin rests on the body of the fibula, the foot. The part of the body between the head and the foot is called the bow or arch (Figure 3). Five Roman fibulae are kept in Škofja Loka museum. All are made of bronze and are for the most part very well preserved. They all belong in the group of strongly profiled fibulae, the name of which derives from the characteristic shape of the bow and they are the commonest shape of fibula in the 1st and 2nd century AD in the region of the Eastern Alps and Danube basin.

On the basis of typological characteristics, the Roman fibulae kept in Škofja Loka museum can be divided into a number of types. The fibula from Malenski vrh (Figure 4) and the fibula from Puštal nad Trnjem (Figure 5) belong to the **Almgren 68** type, which is characterised by a bow in the shape of the letter S and is decorated with profiled studs. The beginning of the bow above the support plate is no longer thickened into a pear shape, but is flattened and sometimes also faceted. The foot, which can be pierced with two or three circular holes, is a trapezoid shape and terminates with an inverted stud.

The fibula discovered on a terraced slope below the foothills of Lubnik (Figure 6) is ascribed to the **Almgren 69** type. The stud on the bow of this type of fibula is characteristically only pronounced on the upper and not also on the lower side. The beginning of the bow above the support plate is not worked but only band-like, widening into rhomboid shape, or a truncated deltoid. The relatively high, full, trapeze-shaped leg terminates in a small stud-like thickening. The spiral spring has eight coils, four on each side of the bow and an upper ligament, which is attached with a grip.

Two fibulae (Figure 7) are interesting, which, together with a clay urn and other grave goods, are an integral part of the inventory of the burnt grave of a woman. Unfortunately, we do not know the circumstances of the find nor the exact location. These two fibulae, which are of exactly the same dimensions, belong to **local variant of southern Pannonian strongly profiled fibulae**, which typically have a strongly curved and high bow, decorated in the middle with a profiled stud. The spiral spring, which is attached at the head with a grip and additionally strengthened with a support plate, has ten coils. The arch is greatly thickened above the support plate and widens in the shape of a deltoid. The foot, which terminates with a circular stud, is low and long. It is normally whole, but it may be pierced with two or three small circular holes.

Rodbina Stanonik na loškem ozemlju do konca 19. stoletja (1. del)

Izvleček

Vi prispevku prikazujemo zgodovinski razvoj rodbine Stanonik na loškem ozemlju do konca 19. stoletja. Prvi Stanoniki, ki po vsej verjetnosti izvirajo iz soseske sv. Lenarta v polhograjski župniji, so prišli na loško ozemlje kot gostači v prvi polovici 17. stoletja. Leta 1679 se je v koroškem uradu, na kmetiji v Valterskem Vrhu, nastanil Jakob, sin Janeza Stanonika, ki je dal tej domačiji tudi ime pri Jakobcu. Njegovi potomci so se v naslednjih, nekaj več kot 200 letih, naselili v Bodovljah, Breznici pod Lubnikom, Brodeh, Bukovem Vrhu, na Gabrški Gori, v Gorenji Zetini, Kremeniku, Logu nad Škofjo Loko, na Planici, v Podobenu, Retečah, Sestranski vasi, Sopotnici, Stari Loki, pri Sv. Barbari in v Zmincu. Visestavku so prikazane njihove sorodstvene povezave.

Abstract

The Stanonik family on Loka territory until the end of the 19th century (Part 1)
The contribution presents the historical development of the Stanonik family on Loka territory until the end of the 19th century. The first Stanoniks, who probably came from the St. Leonhard hamlet in Polhov Gradec parish, arrived on Loka territory as tenants in the first half of the 17th century. In 1679, Jakob, son of Janez Stanonik, resided in a farm in the village of Valterski Vrh, in the Carinthia district, and called his house Pri Jakobcu (At Jakob's). Over the course of the next more than 200 years, his descendants settled in the following villages: Bodovlje, Breznica pod Lubnikom, Brode, Bukov Vrh, Gabrška Gora, Gorenja Žetina, Kremenik, Log nad Škofjo Loko, Planica, Podobeno, Reteče, Sestranska vas, Sopotnica, Stara Loka, Sv. Barbara and Zminec. The paper presents their genealogical links.

Slovo od doma

Zgodbo začnimo na koncu. Bilo je na sv. Barbare dan, 4. decembra 1895. K notarju Niku Lenčku v Loko sta prišla Anton Stanonik, Jakobcov iz Valterskega Vrha, in Pavel Demšar, Bukovcov iz Bukovega Vrha. Spisali so notarsko pismo, s katerim je Anton Stanonik prodal in prepustil svoje zemljišče, vložna štev. 30 kat. občine Staniše s hišo št. 1 na Valtrskem Vrhu in z gospodarskimi poslopji, dalje z vso živino, gospodarskim orodjem in z vsemi pri hiši nahajajočimi se premičninami in z vsemi pritiklinami, razen zdolaj navedenih iz pro-

daje izvzetih in že določenih premičnin – Pavlu Demšar za dogovorjeno kupnino 4000 goldinarjev avstrijske veljave v njegovo pravo in polno last, z vsemi svojimi pravicami, torej tudi z dovoljenjem vknjižbe lastninske pravice na njegovo ime. Pri tem si izgovori, da sledeče premičnine v prodaji niso zapopadene, in sicer: deset mernikov pšenice, osem mernikov ajde, deset mernikov ječmena, ena pregrada ovsa, vse orodje, kar ga je zgoraj v kašči, in vsa oprava, kar jo je spodaj v štibelcu, dalje eden tisoč kilogramov krompirja, en voz iz kozolca in eden konec voza za drva vlačiti; končno en konj, ena krava s teletom in ena buša. Te že določene premičnine vzame prodajalec s sabo in kupec se zaveže spraviti mu te reči brezplačno do Loga.¹ Notar je pismo prebral pogodbenikoma, ki sta ga odobrila in pred njim lastnoročno podpisala. S tem je bil Jakobcov grunt prodan in z njega so odšli gospodar Anton Stanonik z ženo Marijo in njuni otroci: 12-letni France, 8-letni Jurij, 5-letna Marjana in še ne enoletni Pavel. Tako so Stanoniki po 250 letih zapustili Valterski Vrh. Po skopem ustnem izročilu je Anton prodal svojo kmetijo zaradi nekega spora s sosedom Jakobom Koširjem.

Pot je Stanonikovo družino vodila v ozko dolino Ločnice. Naselili so se pri Potokarju v Trnovcu, št. 13, ob potoku Ločnica.² Domačija se je nahajala v neposredni bližini rudnika in topilnice svinca Knapovže.³

Domnevno je med hudim junijskim neurjem leta 1898, ko je med dežjem ponekod divjal vihar, padala toča in po višjih krajih tudi snežilo,⁴ utrpela škodo tudi Potokarjeva domačija v Trnovcu. Kakorkoli, dobra tri leta po naselitvi v Trnovcu se je Stanonikova, takrat že Potokarjeva družina ponovno selila.

V torek, 3. januarja 1899, sta prišla k notarju Francu Voku v Ljubljano, Anton Stanonik, Potokarjev iz Trnovca, št. 13 in Josipina Jamnik, Tosenkova iz Medvod, št. 11, sicer pa lastnica kmetije v Tacnu, št. 15. Spisali so notarsko pismo s katerim gospod. Josipina Jamnik proda in izroči Antonu Stanonniku, ki kupi in prevzame v katastrski občini Tacen ležeče parcele kakor sledi: [...] z vsemi gospodarskimi poslopi in stavbami za dogovorjeno kupnino 5100 goldinarjev avstrijske veljave v njegovo pravo, polno in nepreklicno last, z dovoljenjem, da se prodane parcele od zemljišča vlož. št. 33 k. o. Tacen brez bremen odpišejo, da se za nje

Anton Stanonik je 4. decembra 1895 prodal svojo kmetijo v Valterskem Vrhu Pavlu Demšarju iz Bukovega Vrha. (ZAL-SKL, ŠKL 176, t. e. 79, poslov. štev. 4042)

- 1 ZAL-SKL, ŠKL 176, t. e. 79.
- 2 V katastru iz leta 1825 zasledimo na tem mestu domačijo Potokar (takrat še s hišno številko 11), na kateri je gospodaril Luka Omejc, v bližini je tudi ledinsko ime Za potokom ARS, AS 176, L282/9 in L297/3.
- 3 Več o rudniku in topilnici glej: Rudnik v Knapovši pod sv. Katarino, str. 242–243, 246; Mohorič, Rudnik in Topilnica svinca v Knapovžah, str. 97–102.
- 4 Vreme, str. 248.

nova zemljknjižna vloga sestavi in pri tej vknjiži lastninska pravica na korist kupovalca. Na koncu pogodbenika vzameta tudi na znanje, da se v kupnino svota od 26 goldinarjev uračunala, kateri znesek je kupec za pobrano listje v hosti »za vrtam« od prodajalke kot odškodnino zahteval -

Marjana (*24. avgusta 1890 v Valterskem Vrhu, št. 1, †7. junija 1963 v Tacnu, št. 15) in Pavel (*29. januarja 1895 v Valterskem Vrhu, št. 1, †21. marca 1917 v Gologanu) sta zadnja Stanonika rojena pri Jakobcu v Valterskem Vrhu. (osebni arhiv Jurija Šilca)

Tako se je v začetku leta 1899 Stanonikova družina naselila na kmetiji pri Sel v Tacnu⁵ in s seboj prinesla tudi novo hišno ime Potokar. Družino so kmalu zadele številne hude preizkušnje. Najprej je 22. februarja 1902 hitra jetika (*Phthisis Florida*) vzela še ne petnajstletnega sina Jurija. Slabo leto pozneje, 13. januarja 1903, je zaradi tifusne pljučnice (*typhöse Lungenentzündung*) v dvajsetem letu umrl starejši sin France, Antonu ter Mariji sta od sedmih otrok ostala le še najmlajša, hči Marjana in sin Pavel.

Jeseni 1907 je družino zadela nova velika nesreča, Potokarjeva domačija je pogorela. Časopis Slovenec je o tem poročal 12. oktobra: *Danes zutraj krog 5. ure jelo je goreti v Tacnu pri Bitencu. Brž se je vnelo pri sosedu Potokarju. Požrtvovalnemu delu sl. požarne brambe v Tacnu in Gameljnih se moramo zahvaliti, da se požar ni razširil. Potokarju je zgorelo prav vse, ker je imel vse pod eno streho. Bitencu je ostala šupa in skedenj! Kako je*

5 Original se nahaja pri Okrajnem sodišču v Ljubljani, stev. 22580/98.

6 Kmetijo so leta 1368 z menjavo z ljubljanskim meščanom Francem Ostermanom dobile mekinjske klarise, ki so jo leta 1642 z dovoljenjem deželnega kneza kot zamenjavo dale njihovemu dednemu odvetniku Janezu Adamu Gallenbergu. V 19. stoletju je bila kmetija v rokah rodbine Klinc in kasneje Jamnik. Za več o tej domačiji glej: Šilc, Urbarji, str. 11-21.

nastal ogenj, se ne ve. Priporoča se pogorelca usmiljenim srcem.⁷ Naslednji teden, ko je bilo hudo deževje, lahko v Slovincu ponovno beremo: *Deževje škoduje še posebno pogorelcema od 12. t. m. iz Tacna Jerneju Osel in Antonu Stanovniku, ali po domače Bitenc in Potokar. Kar je ostalo ognju vzel bo dež. Vse je premočilo in nimajo kam na suho položiti trudne glave. Tudi darovi za nju dohajajo kaj revno. Vsakdo ve, kako strašno je pogoreti v jeseni, ko je že vse pod streho za zimo. Nujno prosimo pomoči. Blagovoli se poslati na župni ali občinski urad Šmartno, pošta Št. Vid nad Ljubljano.*⁸ O požaru je pisal tudi časopis Gasilec, ki ugotavlja, da je ogenj nastal na doslej neznan način; gasilci iz Tacna, Gameljn in Vižmarij so lokalizirala požar in obvarovali polovico vasi.⁹

Prišla je svetovna vojna in edini preživeli Stanonikov sin Pavel je bil vpoklican in prideljen v 18. cesarsko-kraljevi poljski bataljon (*Feldjägerbataillon*) v Romunijo. Usodnega 21. marca 1917 je zaradi strela v hrbtenico umrl v kraju Gologanu blizu mesta Focșani, v deželi Vranea ob reki Milcov. Antonu in Mariji je tako od sedmih otrok ostala le še hči Marjana.

Kmalu po koncu vojne se je k župniku Janezu Lesarju v župnišče v Šmartnu pod Šmarno goro nase-lil njegov nečak Matej Šilc (*1889 v Žerovnici pri Cerknici, št. 3, †1970 v Tacnu, št. 15). Med vojno je bil Matej najprej vojak v slavnem 17. pehotnem polku »kranjskih Janezov«, nato dodeljen k 18. kraljevemu ogrskemu domobranskemu pehotnemu polku, ki je imel naborni sedež v Sopronu. Ob koncu vojne je postal narednik v 100. teschenskem pehotnem polku, ki je 25. junija 1918 utrpel hude izgube med boji pri San Doni, na spodnjem toku reke Piave. Morda tudi s pomočjo strica župnika se je Matej zagledal v Potokarjevo Marjanco, posestnikovo hčer iz sosednjega Tacna. 2. januarja 1919 sta se pri Potokarju v Tacnu oglasila ženin Matej Šilc in ljubljanski notar Mate Hafner. Z očetom Antonom, mamo Marijo in hčerjo Marjano so sklenili izročilno, ženitno in dedinsko pogodbo. Anton Stanonik je prepustil posestvo Mateju Silcu s pogojem, da se poroči z njegovo hčerko Marjano, zase in za ženo Marijo (roj. Kožuh) si je izgovoril *dosmrtno skupno hrano pri skupni mizi in odprtem kruhu, vso potrebno obleko, perilo in obutev, oskrbovati obema potrebno perilo, v starosti in bolezni oskrbeti zdravila, zdravnika in postrežbo in bolezni primerno hrano, dalje dajati jima vsak dan po pol litra sladkega mleka, jima prepustiti v dosmrtno stanovanje sobo imenovano "hiša" ter jo pozimi in v potrebi primerno kuriti, da bo topla.* Matej in Marjana sta se 13. januarja 1919 poročila, že 7. aprila 1919 pa je na svojem domu v Tacnu v 74. letu umrl oče Anton. Tako se je končala življenjska pot zadnjega Stanonika, ki je gospodaril pri Jakobcu v Valterskem Vrhu.

7 Ogenj, str 6.

8 Tacenski most, str 6

9 Požar v Tacnu, str 19

Stara mama Marjana Šilc, roj. Stanonik, z vnukom Jurijem Šilcem, piscem tega sestavka. Slikano ok. leta 1959 pri Potokarju v Tacnu. (osebni arhiv Jurija Šilca)

Valterski Vrh, levo ob cerkvi sv. Filipa in Jakoba je domačija Jakobc, desno Košir, zadaj domačija Kožuh na Kovskem Vrh, desno v ozadju sta Malenski vrh in za njim Blegoš. (foto: Tone Mlakar, 1972)

In kako se je razpletla naša zgodba? Leto 1919 ni prineslo le Antonove smrti, pač pa tudi poroko njegove edine preživle potomke Marjane in konec leta tudi rojstvo njene prve hčere. Kot smo že omenili, se je Marjana poročila z Matejem Šilcem in imela štiri otroke: Stanislavo (*1919, †1993), Jožeta (*1922, †1992), Alfonza (*1923) in Anico (*1931, †1954). Najmlajšo hčer je 30. januarja 1954 v Šentvidu nad Ljubljano do smrti povozil vojaški kamion, ostali trije otroci so se poročili in si ustvarili družine. Stanislava se je omožila na Tomažkovo kmetijo v Vižmarje s Francetom Pipanom, starejši sin Jože je doštudiral agronomijo in se poročil z Dragomiro Klun iz Kočevja, mlajši sin Alfonz pa je ostal na domačiji pri Potokarju v Tacnu. Leta 1956 se je poročil z Meto Slavec iz Tacna, imela sta tri otroke in njun najstarejši sin je avtor tega sestavka.

Pri Jakobc v Valterskem Vrh

Vrnimo se nekaj sto let nazaj, na Jakobcov grunt v Valterskem Vrh. Na poljanski strani pod Pasjo ravnijo je vas sv. Filipa in Jakopa v hribih, ki šteje osem hiš in ima 37 prebivalcev. Ta kraj v višini 691 m se imenuje tudi »Valterski Vrh«. Ta mestna podružnica je izmed najbolj oddaljenih in najtežavnejših v župniji. Tri ure hoda se potrebuje še posebno v slabem vremenu do nje. Ondotna cerkev je preprosta in zapuščena.¹⁰ Omenjena cerkev sv. Filipa in Jakoba je poznogotska, z zvezdasto obokanim prezbiterijem, ki ga je leta 1534 sezidal škofjeloški mojster H. R. Notranjost prezbiterija je kmalu po letu 1534 poslikal Jernej iz Loke, na južni zunanji steni je njegova freska sv. Krištofa v kompoziciji oltarnega triptiha,¹¹ ki jo je 2004 obnovil Nikolaj Mašukov. Jernej iz Loke, verjetno loški

¹⁰ Pokorn, Loka, str. 186.

¹¹ Golob, Upodobitve sv. Krištofa, str. 20-31.

meščan, se prvič omenja kot *Jerni* v popisu izdatkov pri zidanju te cerkve leta (1522).¹² Nahajališče rokopisa *Registrum ecclesiae S. Jacobi in Chrib inchoatum anno Domini 1522* danes ni znano. Veliki oltar je iz druge polovice 17. stoletja (1668), je iz Jamškove delavnice, predelan leta 1710.¹³ Levi stranski oltar je iz leta 1648, s poznogotsko Marijo z Detetom,¹⁴ desni je skromen rokokojski iz leta 1838. Zakristijska omara iz zahajajočega 18. stoletja, ki je oblikovana kot masivna kredenca, je mizarsko delo Tirolca Bruna Ortnerja.¹⁵

Hribovito ozemlje od Osovnika prek Bukovega vrha do Hotoveljščice so kultivirali Korošci, ki so se tod naselili na pobudo freisingškega škofa v času od 12. stoletja do leta 1318. Imeli so svojo županijo, t. i. koroški urad, in kot podložniki uživali mnogo olajšav. Bili so oproščeni nekaterih dajatev in že v 13. stoletju so smeli svobodno odtujevati posestva.¹⁶ Začetek kmetij pod Pasjo ravnijo, ki so nameščene v višinah med 680 in 900 m, sega torej približno 800 let nazaj v srednji vek in na njih se je zvrstila že lepa vrsta rodov. Nekatere so se povečevale, druge zmanjševale ali prehajale v roke novih rodbin. Tu in tam so mladi (ali na novo doseljeni ljudje) tudi kasneje spreminjali gozdove v rovte in se tam naselili; tako je v času od leta 1500 dalje nastalo med kmetijami tudi nekaj kajž.¹⁷

V starejših urbarjih do leta 1500 je v koroški županiji pri večini hub označeno samo ime podložnika, brez navedbe naselbinskega imena, tako da ni mogoče točneje locirati posamezne kmetije. V urbarju iz leta 1501 je razvidno, da sta bili v Valterskem Vrhu (oziroma v Hribu) dve polovični hubi, s podložnikoma Simonom Hribernikom in Gregorjem Hribernikom.¹⁸ V obdobju 1636 do 1644, morda celo še nekaj let kasneje, a za obdobje 1647–1651 manjka v urbarju koroški urad, je živel na kmetiji v Valterskem Vrhu (kasneje hišna številka 1) podložnik *Janez Hribernik* (Hanns Hribernikh).¹⁹ Bil je poročen z *Marjeto*, s katero sta imela sina Matija (*1659) in hčer Jero (*1662). Po letu 1656 se v

Cerkev sv. Filipa in Jakoba v Valterskem Vrhu s stenskim slikarstvom, ki so delo Jerneja iz Loke.

(foto: Tone Mlakar, 1972)

12 Stele, Slikar Jernej iz Loke, str. 25–28, Veider, Novoodkrite freske, str. 5.

13 Zeleznik, Zlati oltarji, str. 48

14 Cevc, Gotska plastika, str. 182

15 Lavrič, Rezbarsko delo, str. 30.

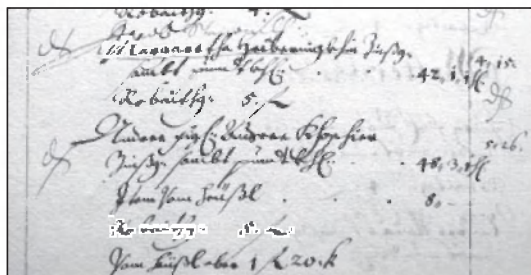
16 Blaznik, Struktura agrarne posesti, str. 25

17 Planina, Kmetije pod Pasjo ravnijo, str. 173.

18 Blaznik, *Srednjeveski urbarji*, str. 317, ARS, AS 783, k. 6

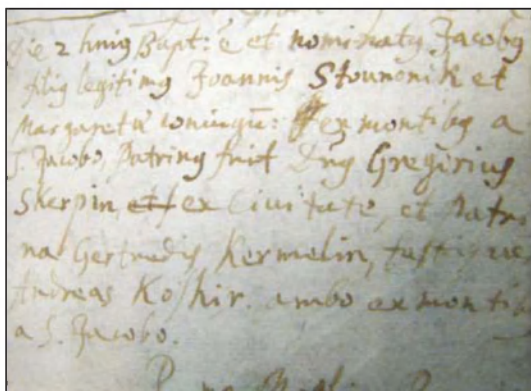
19 ARS, AS 783, k. 20 in k. 21

urbarju pojavlja žena *Marjeta*.²⁰ V letih 1679/1680 je na mestu dotedanje podložnice Marjete Hribernik zapisan *Jakob Stanonik* (Jacob Stanonikh, kasneje pisan tudi kot Stanounik, Snounik, Slovnik).²¹ To je tudi prvi podložnik s priimkom Stanonik, ki se tisti čas pojavlja v obsežnem loškem gospodstvu.

Loško gospodstvo je imelo v Valterskem Vrhu v koroškem uradu dva grunta. Okrog leta 1680 je na enem gospodaril Jakob Stanonik, ki je nasledil Marjeto Hribernik, na drugem pa Andrej, sin Andreja Koširja.

(ARS, AS 783, k. 27)

Vpis krsta Jakoba Stanonika: Drugi dan [aprila 1653] je krščen in Jakob poimenovan zakonski sin Janeza Stanonika in njegove žene Marjete, iz Hribov pri sv. Jakobu. Boter je gospod Gregor Škerpin iz mesta in botra Jera Krmelj, v prisotnosti Andreja Koširja, slednja iz Hribov pri sv. Jakobu. Pred menoj Matijo Porento. (NSAL, ŽA Škofja Loka, R 1652-1662)

Stanoniki so se na Loško naselili iz polhograjske župnije. Da izvirajo Stanoniki od tam, potrjuje zapis *im Stano* v urbarju gospodstva Polhov Gradec za leto 1498²² in tudi hišno ime Snovnik v soseski sv. Lenarta na Črnem Vrhu. Dalje najdemo Stanonike (*Stanounik*) tudi v najstarejših ohranjenih matičnih knjigah župnije Polhov Gradec,²³ in sicer otroke Adama in žene Jere.

Sedaj pa si pogledjmo, kako so si v več kot 200-letnem obdobju (med 1679 in 1895) sledili rodovi Stanonikov na omenjeni kmetiji v Valterskem Vrhu.²⁴

Jakob Stanonik (*1653) med 1679 in

1720. Jakob je bil sin Janeza (* ok. 1620) in Marjete (* ok. 1625). V najstarejši ohranjeni krstni knjigi župnije Škofja Loka²⁵ je zapis, ki pravi, da je 2. aprila 1653 župnik Matija Porenta krstil Jakoba, sina Janeza Stanonika (Stounonik) in Marjete iz Hribov pri sv. Jakobu (= Valterski Vrh). Krstna botra sta bila gospod Gregor Škerpin iz Loke in Jera Krmelj, v prisotnosti Andreja Koširja iz Valterskega Vrha. To je po vpisih v krstni knjigi med 1653 in 1687 tudi edini Stanonik, rojen v župniji Škofja Loka. Ali je bil oče Janez že rojen na Loškem ali je tja prišel s Črnega Vrha žal ni mogoče ugotoviti. Jakob, ki je očitno dal kmetiji hišno ime Jakobc, se je 1678 v Škofji Loki poročil z *Magdaleno* (* ok. 1660). Imela sta sedem otrok: Marušo

20 ARS, AS 783, k. 23, k. 24 in k. 24a.

21 ARS, AS 783, k. 27

22 ARS, AS 1, s. 74, I/42, Lit. B-I, 4

23 NSAL, ŽA Polhov Gradec, R 1622-1625.

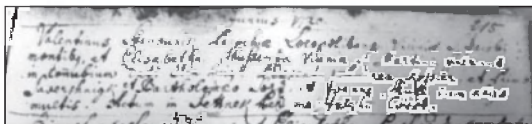
24 ZAL-ŠKL, ŠKL 364, t. e. 5, k. VI; NSAL, ŽA Župnija Škofja Loka, s. 2, SA 1762-1885.

25 NSAL, ŽA Škofja Loka, R 1652-1662.

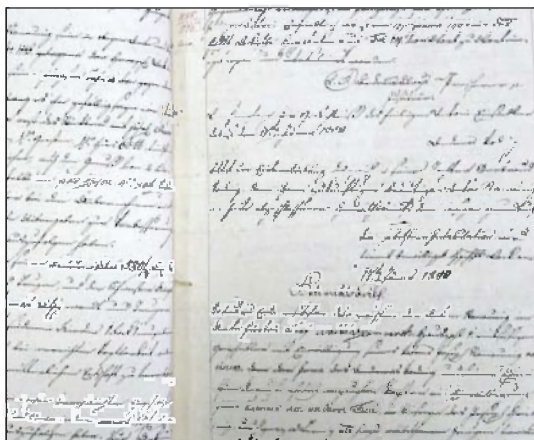
(*1687), Marino (*1689), Jero (*1693), Marjeto (*1696), Jurija (*1698, †1768 na Planici, št. 6), Valentina (*1701, †1780) in Heleno (*1704). Starejši sin Jurij se je 1733 v Stari Loki poročil s Spelo Berdnik in se naselil na Planici, v starološki soseski sv. Gabrijela (glej **Planica**).

Valentin Stanonik (*1701, †1780) med 1720 in 1761. Posestvo je prevzel Jakobov najmlajši sin *Valentin*, ki se je 19-letni poročil (1720) pri podružnični cerkvi sv. Martin na Setniku s *Spelo Sušnik* (*1698 na Setniku, †1779), hčerko Matije (* ok. 1665) in Marjete roj. Žulj (* ok. 1665). Rodilo se jima je enajst otrok: Matej (*1721, †1763 v Gorenji Žetini), Luka (*1723), Anton (*1725), Jurij (*1727), Matija (*1729, †1805 v Bodovljah, št. 7), Jožef (*1731, †1807), Primož (*1733), Urša (*1735), Marija (*1738), ki se je poročila s Filipom Jelovčanom in živela v Bukovem Vrhu, št. 7, Polona (*1741) in Jakob (*1745, †1819). Najstarejši Valentinov sin Matej se je 1752 v Poljanah poročil z Marjeto Možina in se naselil v soseski Marijinega vnebovzeta v Malenskem Vrhu (glej **Gorenja Žetina**). Sin Matija se je 1759 v Škofji Loki poročil z Uršo Okorn in se naselil v kajži pri Žabnikarju v Bodovljah (glej **Bodovlje**).

Jožef Stanonik (*1731, †1807) med 1761 in 1800. Pri Jakobcu je zagospodaril Valentinov sin *Jožef*, ki se je 1761 v Škofji Loki poročil z *Uršo Vodnik* (*1742 v Logu), hčerjo Tomaža Vodnika (*1701 v Logu) in Špele (* ok. 1715). Rodilo se ima je devet otrok: Matija (*1764, †1837), Martin (*1765), Janez (*1767), Ignac (*1769, †1852), Tomaž (*1771, †1851), Ana (*1774, †1848 v Valterskem Vrhu, št. 3), Jakob Filip (*1777, †1846), Anton (*1780, †1853) in Marija (*1783). Najstarejši sin Matija se je 1783 v Škofji Loki poročil z Marijo Krajnik in se priženil k Mežnarju v Sopotnico (glej **Sopotnica**), hči Ana se je 1792 v Škofji Loki poročila z Janezom Koširjem in se omožila k sosedu Koširju v Valterski Vrh, št. 3, sin Ignac se je 1794 v Škofji Loki poročil z Magdaleno Debeljak in se priženil k Mlinarju v Log nad Škofjo Loko (glej **Log nad Škofjo Loko**), naslednji sin Tomaž se je že leto prej v Poljanah poročil z Marijo Miklavč in se priženil k Perku v Kremenik (glej **Kremenik**), najmlajša hči Marija se je 1802 v Škofji Loki poročila s Francetom Prevodnikom in se primožila k Florjanu nad Zmincem, št. 3.

Vpis poroke Valentina Stanonika in Spele Sušnik: Valentin Stanonik iz župnije Skofja Loka, podružnice sv. Jakoba v Hribih, in Spela Sušnik iz podružnice sv. Martina sta sklenila zakon 3. junija 1720 pred prisotnimi pričami Andrejem Koširjem, Primožem Završnikom, Jernejem Zorcem, Janezom Žuljem in številnimi drugimi na Setniku pred menoj, kaplanom Jožefom. (NSAL, ZA Polhov Gradec, P 1679-1724)

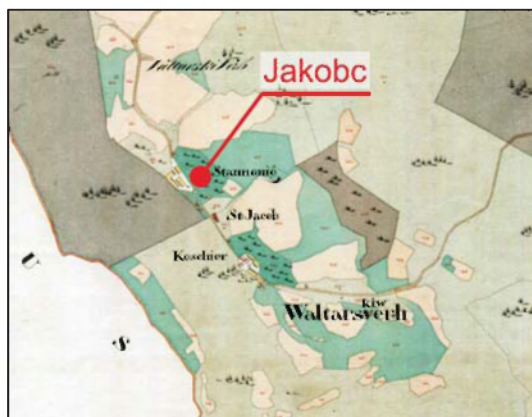

17. januarja 1800 je Jožef Stanonik izročil posestvo sinu Antonu, istega dne je Anton sklenil tudi predženitno pogodbo z Jero Vodnik. (ZAL-ŠKL, ŠKL 364, Tom 16, str. 13-16)

Anton Stanonik (*1780, †1853) med 1800 in 1841. Najmlajši Jožefov sin Anton je 17. januarja 1800 prevzel posestvo in se tri dni kasneje v Škofji Loki poročil z *Jero Vodnik* (*1779 pri Sv. Barbari, št. 4, †1851), hčerjo Andreja (*1749 pri Sv. Barbari, †1827 pri Sv. Barbari, št. 4) in Maruše, roj. Potočnik (*1758 v Stari Oselici, †1827 pri Sv. Barbari, št. 4).

Dokument o izročitvi posesti in predženitna pogodba sta ohranjena²⁶ in si ju na tem mestu nekoliko bližje oglejmo. Oba dokumenta sta bila spisana v Loki, na godovni dan sv. Antona Puščavnika, 17. januarja 1800. Na obeh sta podpisana tudi upravnik loškega gospostva Lenart baron Rosetti in kaščar Ignacij Jakob Cebal; vnos v hipotekarsko knjigo je opravil justicijar Andrej Alojzij Prešeren. Izročitev je bila sklenjena na navedeni dan med Jožefom Stanonikom, v vasi Valterski Vrh, št. 1, v koroškem uradu nastanjenim celim kmetom, na eni strani in njegovim najmlajšim sinom Antonom, ki ga je zastopal njegov brat Ignac, na drugi strani, v navzočnosti Matije Stanonika in Jurija Demšarja, naprošenih uradnih prič. Z njo je Jožef izročil svojo v zgoraj omenjenem uradu in vasi pod hišno številko 1 in urbarialno številko 1116 ležečo ter loškemu gospostvu podložno kmetijo, s pritliklinami vred, svojemu najmlajšemu sinu Antonu, v last in posest. Pri tem je zase izgovoril preužitek, in sicer letno po dva stara pšenice in ajde, star rži, po pol stara ječmena in prosa, 30 funtov govedine, 30 funtov masti, koštruna, dve hruški za kozolcem in po štiri jablane pod kaščo ter pod kozolcem. Anton je moral svojega starejšega samskega brata Jakoba izplačati s 580 goldinarji deželne veljave, posteljno opravo in skrinjo. Najmlajši in neporočeni sestri Mariji je šlo 550 goldinarjev deželne veljave, krava, par ovac, posteljna oprava in skrinja, dalje fina jopica, dve raševini s svilenim životcem, krilo, naglavna ruta in predpasnik iz materine dote. Poročenim bratom in sestram, Ignacu, Matiji, Tomažu in Ani, je moral Anton izplačati po 25 goldinarjev deželne veljave. Tega dne je bilo spisano in uradno sklenjeno tudi predženitno pismo med Antonom Stanonikom, v vasi Valterski Vrh, št. 1, nastanjenim celim kmetom, s privolitvijo njegovega očeta Jožefa Stanonika, na eni strani in Jero, zakonsko hčerjo Andreja Vodnika in

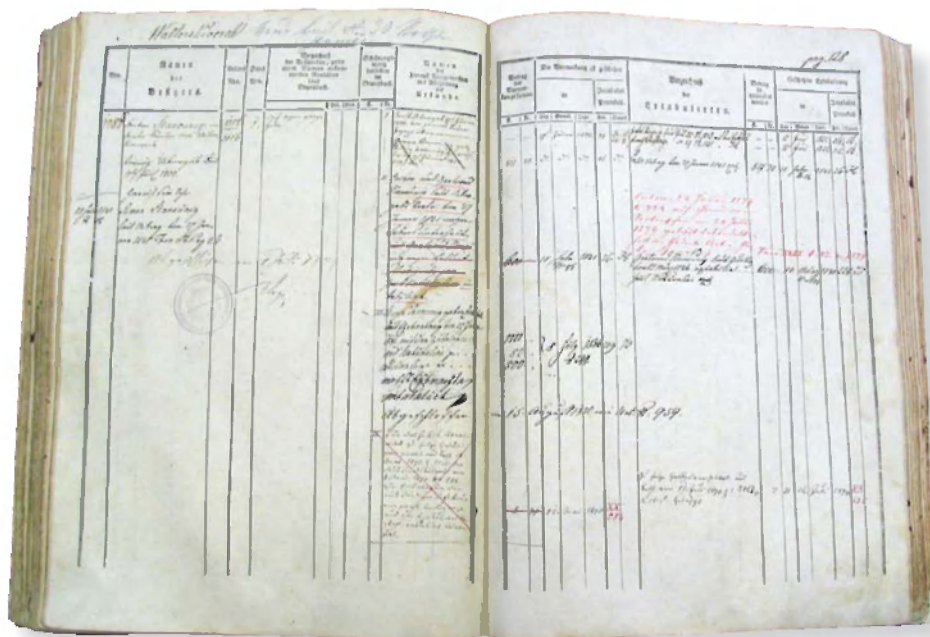
njegove žene Maruše, s privolitvijo njene- ga očeta, na drugi strani v navzočnosti Jožefa Hribernika in Ignaca Bernika kot za to naprošenima pričama. Po duhovniškem blagoslovu je stopilo v polno pravno veljavo, da prinaša nevesta ženinu kot resnično doto 600 goldinarjev deželne veljave, kravo, par ovac, poleg posteljnine in skrinje, čemur se je on oddolžil s 300 goldinarji deželne veljave in namesto premičnine z 10 cekini. Doto in ženinovo volilo, skupaj 950 goldinarjev deželne veljave, se je zavarovalo z vpisom v zemljiško knjigo. Nadalje je bilo med stranema dogovorjeno še, da se ženi, če mož umre pred njo, ne da bi zapustil zakonite dediče

Jakobcova domačija v Valterskem Vrh, št. 1, in kajža s hišno št. 2, pri cerkvi sv. Filipa in Jakoba, sedaj Valterski Vrh, št. 1 in priimek Demšar. (ARS, AS 176, L267/4)

26 ZAL-ŠKL, ŠKL 364, t. e. 5, Tom 16, str. 13-16.

in ne da bi napravil oporoko, povrne njena dota, skupaj z vililom umrlega moža; če pa brez zakonito spočetih dedičev in brez oporoke prej umre žena, je mož dolžan njenim najbližjim izplačati samo 400 goldinarjev deželne veljave.

Jakobcovo posestvo v zemljiški knjigi iz 19. stoletja. (ZAL-SKL, SKL 364, t. e. 5, knjiga VI)

Anton in Jera sta imela enajst otrok: Jakoba (*1801), Antona (*1803, †1881), Špelo (*1804), Marijo (*1806), Janeza (*1808), Nežo (*1810, †1876), Luka (*1811, †1857 v Žalni), Katarino (*1813, †1814), Simona (*1815, †1891), Jero (*1820) in Heleno (*1822, †1822). Hči Špela se je 1821 omožila z Matijem Peternelom v Bačne, št. 3, hči Marija se je 1824 omožila v Setnik, št. 27, z Matejem Setnikarjem, sin Janez se je oženil z Marijo Debeljak k Mežnarju na Gabrško Goro (glej **Gabrška Gora**), hči Neža se je 1828 poročila z Jurijem Krmeljem v Bukov Vrh, št. 34, leta 1845 pa se je poročila tudi hči Jera. Sin Luka je 12. avgusta 1838 postal duhovnik in je kot kaplan služboval v Tržiču ok. 1845, v Šmartinu pri Kranju ok. 1847–1853 in nato v Žalni, kjer je leta 1857 umrl.

Simon Stanonik (*1815, †1891) med 1841–1880. Za Antonom je prešlo 27. januarja 1841 posestvo na sina *Simona*, ki se je tega leta v Poljanah poročil z *Marijo Debeljak* (*1824 na Kovskem Vrhu, št. 1, †1882), hčerjo Janeza in Maruše, roj. Čadež. V zakonu je bilo enajst otrok: Marija (*1842, †1854), Janez (*1844, †1844), Anton (*1846, †1919), Marjana (*1848), Ivanka (*1850), Minka (*1852, †1921), Katarina (*1854), Marija (*1856, †1931), Helena (*1858), Urša (*1861, †1941) in Terezija (*1864). Hči Marjana se je 1883 poročila v Zagreb, Ivanka se je 1869 poročila z Antonom Rusom v Praproče, št. 5, Minka se je 1871 poročila najprej s Francetom Ruparjem k Andreju nad Zmincem, št. 3 in nato 1882 z

Domačija Jakobe v Valterskemi Vrhu, št. 1. Prvotno domačijo so 29. decembra 1941 požgali Nemci. Hiša na fotografiji je bila popravljena že med vojno, danes je na tem mestu novo gospodarsko poslopje.

(Loški muzej Škofja Loka, IKFNOB 1154, E. P. D. 2/31)

Janezom Krekom, Katarina se je 1873 poročila z Matijem Golcem v Selo pri Polhovem Gradcu, št. 12, Marija se je 1878 poročila z Matejem Ingličem v Staro Loko, št. 18, Urša se je 1881 poročila s Francetom Tavčarjem v Sopotnico, št. 13.

Anton Stanonik (*1846, †1919) med 1880 in 1895. Leta 1880 je prešla Jakobcova domačija v roke Simonovega sina *Antona*, ki se je tega leta v Škofji Loki poročil z *Marijo Kožuh* (*1860 v Stanišah, št. 3, †1940 v Tacnu, št. 15), hčerko Matije in Marije, roj. Osredkar. Antonu in Mariji se je rodilo sedem otrok: Janez (*1881, †1882), Marija (*1882, †1882), France (*1883, †1903 v Tacnu, št. 15), Marija (*1885, †1886), Jurij (*1887, †1902 v Tacnu, št. 15), Marjana (*1890, †1963 v Tacnu, št. 15), ki se je 1919 v Šmartnu pod Šmarno goro poročila z Matejem Šilcem iz Žerovnice pri Cerknici, št. 3 in Pavel (*1895, †1917 v Gologanu v Romuniji).

Kot smo že omenili na začetku, je Anton leta 1895 Jakobcovo domačijo prodal in z družino odšel najprej v Trnovec, od tam pa 1899 v Tacen pod Šmarno goro.

Zaključek

Od soseske pri sv. Filipu in Jakobu v Valterskem Vrhu, kjer so živeli od okoli 1620, so se Stanoniki razselili po loškem ozemlju. Najprej so leta 1733 prišli v starološko sosesko sv. Gabrijela na Planici in od tam 1782 k sv. Juriju v Staro Loko. Od Jakobca so šli 1752 v sosesko Marijinega vnebovzvetja v Malenskem Vrhu v poljanski župniji, 1759 v sosesko sv. Petra v Bodovljah, od tam 1863 k Sv. Barbari in 1870 v Reteče. Potem so šli Jakobci 1783 k sv. Florjanu v Sopotnico in 1793 v Kremenik v poljansko župnijo, od tam pa okoli 1820 v Podobeno in 1877 v Bukov Vrh. Dalje so šli od Jakobca 1794 v bližnji Log nad Škofjo Loko, od tam 1821 v sosesko sv. Tomaža v Brodeh, dalje 1847 v Breznico pod Lubnikom in 1874 še v Sestransko vas v poljanski župnijo. Leta 1829 so se od Jakobca naselili tudi v sosesko sv. Primoža na Gabrško Goro. O vsem tem več v naslednjem delu sestavka.

VIRI IN KRAJŠAVE:

a. e. - arhivska enota

ARS - Arhiv Republike Slovenije

k. - knjiga

M - mrliška matična knjiga

NŠAL - Nadškofijski arhiv Ljubljana

P - poročna matična knjiga

R - krstna matična knjiga

SA - status animarum (družinska knjiga)

š. - škatla

t. e. - tehnična enota

ZAL-ŠKL - Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki

ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, š. 74, I/42, Lit. B-I, 4, Reformirani urbar urada in graščine [gospostva] Polhov Gradec / 1498.

ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L287 Staniše.

ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L282 Studenčice.

ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L297 Topol.

ARS, AS 783, Gospostvo Škofja Loka, k. 6, Urbar gospostva Škofja Loka / 1501.

ARS, AS 783, Gospostvo Skofja Loka, k. 20, [Priročni urbar gospostva Skofja Loka] / 1636-1639.

ARS, AS 783, Gospostvo Škofja Loka, k. 21, [Urbar gospostva Skofja Loka] / 1642.

ARS, AS 783, Gospostvo Skofja Loka, k. 23, [Urbar gospostva Skofja Loka] / 1657.

ARS, AS 783, Gospostvo Škofja Loka, k. 24, [Urbar gospostva Škofja Loka] / s. d. [1659].

ARS, AS 783, Gospostvo Skofja Loka, k. 24a, [Urbar gospostva Škofja Loka] / s. d. [1660].

ARS, AS 783, Gospostvo Skofja Loka, k. 27, Urbar gospostva Skofja Loka / s. d. [1679-1680].

NŠAL, ŽA Polhov Gradec, R 1622-1900, P 1679-1888, M 1719-1900.

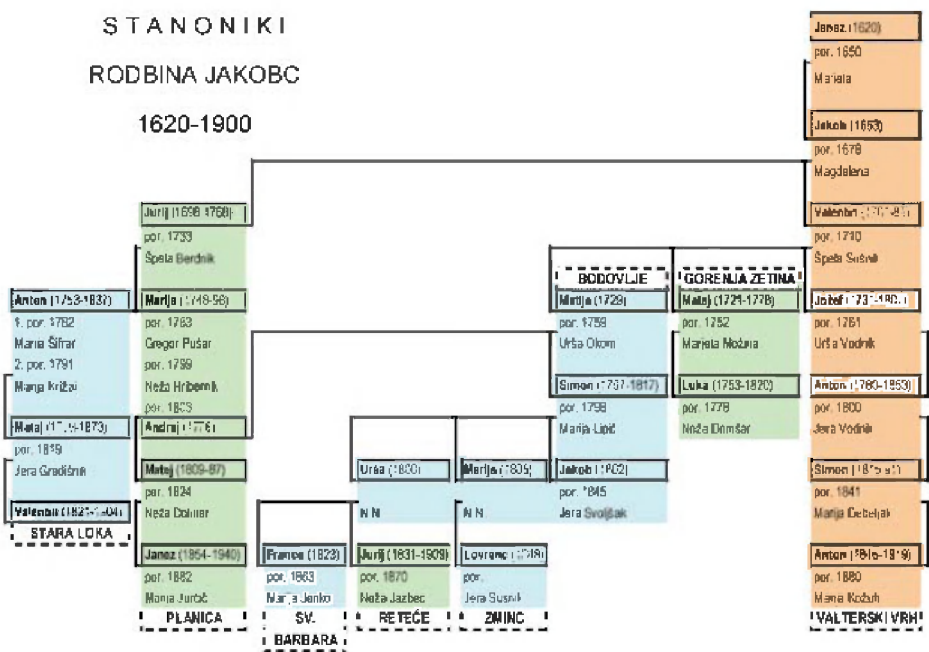
NŠAL, ŽA Škofja Loka, R 1623-1903, P 1652-1902, M 1804-1895.

NŠAL, ŽA Škofja Loka, Knjige, š. 2, SA 1762-1885 (Bodovlje, Zminec, Sv. Petra hrib, Brode, Gabrbk, Staniše, Sv. Filip in Jakob, Log).

ZAL-ŠKL, ŠKL 176, Lenček Niko, notar in odvetnik v Škofji Loki, t. e. 79, poslov. štev. 4042.

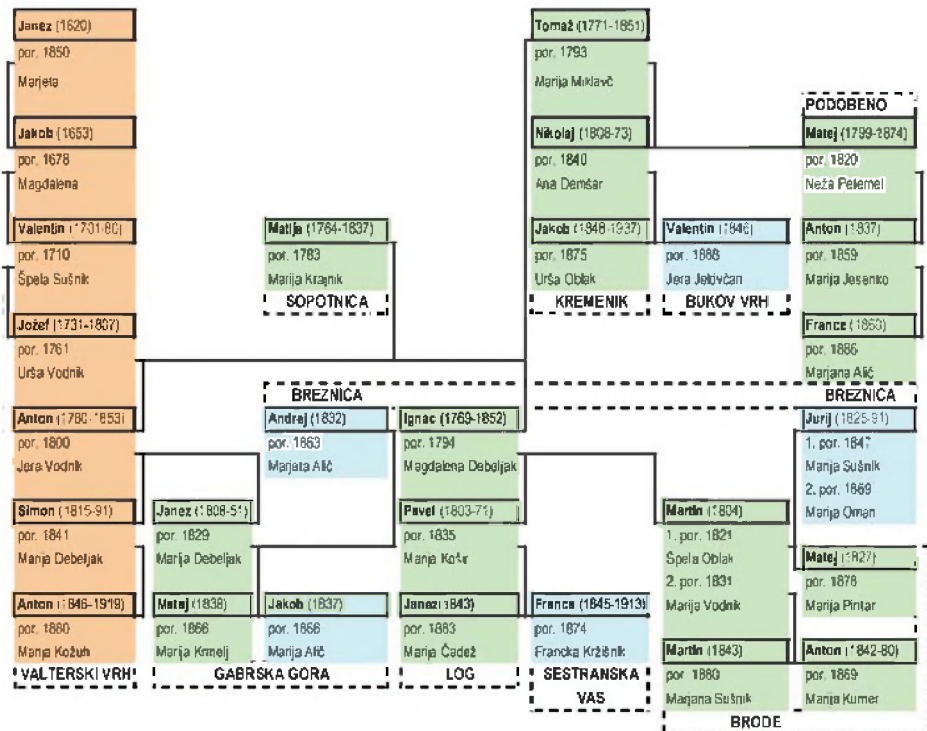
ZAL-ŠKL, ŠKL 364, Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 5, Zemljiška knjiga Gospostva Škofja Loka, Listinska serija h glavni zemljiški knjigi, Tom 16.

**STANONIKI
RODBINA JAKOBC
1620-1900**

LITERATURA:

- Ogenj. *Slovenec*, letnik 35, št. 236, Ljubljana, 1907, str. 6.
- Požar v Tacnu. *Gasilec*, letnik 11, št. 2, Ljubljana, 1907, str. 19.
- Rudnik v Knapovši pod sv. Katarino. *Novice*, letnik 13, št. 61 in 62, Ljubljana, 1855, str. 242-243, 246.
- Tacenski most. *Slovenec*, letnik 35, št. 242, Ljubljana, 1907, str. 6.
- Vreme. *Novice*, letnik 56, št. 25, Ljubljana, 1898, str. 248.
- Blaznik, Pavle: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo, Urbarji freisinske škofije*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1963, 472 str.
- Blaznik, Pavle: *Struktura agrarne posesti na tleh loškega gospostva do srede 18. stoletja. Loški razgledi 12*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1965, str. 25-29.
- Cevc, Emilijan: *Gotska plastika na loškem ozemlju. Loški razgledi 19*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1972, str. 179-198.
- Golob, France: *Upodobitve sv. Krištofa - dela slikarja Jerneja iz Loke. Loški razgledi 29*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1982, str. 20-31.
- Lavrič, Anica: *Rezbarsko delo Bruna Ortnerja. Loški razgledi 32*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1985, str. 27-32.
- Mohorič, Ivan: *Rudnik in topilnica svinca v Knapovžah. Od Jakoba do Jakoba*. Medvode : Zgodovinsko društvo, 2006, str. 97-102. Ponatis iz: Mohorič, Ivan: *Problemi in dosežki rudarjenja na Slovenskem : zgodovina rudarstva in topilništva v stoletju tehnične revolucije, k. 1, Osnove rudarskega dela*. Maribor : Obzorja, 1978, 281 str.
- Planina, France: *Kmetije pod Pasjo ravnijo. Loški razgledi 9*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1962, str. 171-180.
- Pokorn, Franc: *Loka; Krajepisno-zgodovinska črtica. Dom in svet*, let. 7, št. 6, Ljubljana, 1894, str. 180-186.
- Stele, France: *Slikar Jernej iz Loke. Glasnik Muzejskega društva Slovenije*, let. 4-6, Ljubljana, 1924-25, str. 25-28.

Šilc, Jurij: Urbarji – pomoč pri iskanju najstarejših prednikov. *Drevesa*, letnik 9, št. 2, Škofja Loka : Slovensko rodoslovno društvo, 2002, str. 11–21.

Veider, Janez: Novoodkrite freske Jerneja iz Loke iz let 1534–1540 pri sv. Filipu in Jakobu v hribih. *Slovenec*, let. 57, št. 196, Ljubljana, 1929, str. 5.

Železnik, Milan: Zlati oltarji na Loškem ozemlju od 1690–1720. *Loški razgledi* 26, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1979, str. 45–54.

Zusammenfassung

Die Familie Stanonik im Gebiet von Lack bis zum Ende des 19. Jahrhunderts (1. Teil)

Die ersten Stanonik sind in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts im Kärntner Amt der Lacker Herrschaft in Erscheinung getreten. Ihr Ursprung jedoch findet sich im Gebiet von Billichgraz/Polhov Gradec, genauer im Ortsteil St. Leonhard/Sv. Lenart in Schwarzenberg/Črni Vrh nad Polhovin Gradcem. Auf Lacker Gebiet finden sie sich im 17. Jahrhundert zuerst in St. Filip und Jakob/Sv. Filip in Jakob (= Waltarskiwerch/Valterski Vrh). Von hier aus ließen sie sich im 18. Jahrhundert in Wodoule/Bodovlje, Gorejnaschettina/Gorenja Žetina, Kremenik, Nalogu/Log nad Škofjo Loko, Planitza/Planica, Sapotnitza/Sopotnica und Altenlack/Stara Loka nieder. Im 19. Jahrhundert sind sie in Wresnitza/Breznica pod Lubnikom, Wrodech/Brode, Sabatberg/Bukov Vrh, Gaberskagora/Gabrska Gora, Podobenim/Podobeno, Retetsche/Reteče, Sestranskawas/Sestranska vas, St. Barbara/Sv. Barbara und in Sminz/Zminec zu finden.

Im Aufsatz wird die umfangreiche genealogische Forschungsarbeit erläutert. Sie zeigt auf, wie sich die Familie Stanonik in 200 Jahren aus dem Bauernhof bei St. Filip und Jakob über einen Grossteil des Pöllandertales/Poljanska dolina der Lacker Herrschaft ausgebreitet hat.

Ostanki profane kmečke arhitekture med gotiko in barokom na Škofjeloškem

Izvleček

Članek opozarja na delno ohranjene kmečke hiše in njihove kamnite detajle med 16. in sredino 18. stoletja ter opozarja njihove lastnike, naj skrbijo za ohranitev te arhitekturne dediščine. Pri večini ohranjenih zgradb gre za sobivanje s poznejšo baročno arhitekturo. Prostorsko sem se omejil na okolico Škofje Loke, do Loga in Bukovice in na vmesno hribovje. Ugleden videz zgradb ne izvira samo iz agrarne uspešnosti, ampak je vezan na številne dodatne zasluge in dejavnosti. Visok stanovanjski standard na kmetijah je bil vezan na gostinstvo, kmečko trgovino in nekatere cehovske obrti, ki so potrebovale kmečko zaledje.

Abstract

Remains of profane architecture between the Gothic and Baroque from the Škofja Loka area

The article highlights partially preserved farmhouses and their stone details from between the 16th and 18th century and draws the attention of their owners of the need to preserve this architectural heritage. In the case of the majority of the preserved buildings, it is a matter of cohabitation with later Baroque architecture. The author restricted himself spatially to the surroundings of Škofja Loka, to Log and Bukovica and the intervening hills. The exemplary appearance of the buildings does not derive only from agrarian success but is also bound to numerous additional sources of income and activities. The high living standard on farms was bound to catering, farm trade and some craft workshops, which needed the farming hinterland.

Zaradi dviga življenjskega standarda in drugačnih bivalnih vrednot se mora stara stanovanjska kultura v mestih, še bolj pa na podeželju, nezadržno in največkrat nedokumentirano umikati novim pozidavam. Proces globalizacije je neizbežen. Že od mojih študentskih časov do danes so spremembe zelo velike. Izguba kakovostne stare stilne arhitekture na podeželju se nadaljuje, komaj je še mogoče najti stavbne elemente iz obdobja med 16. in sredino 18. stoletja. V naslednjem prispevku ne gre za dosleden pregled terena in/ali za topografijo kulturne dediščine. Razmišljanja so napisana bolj po sistemu sondiranja ohr-

njenega gradiva in odkrivanju še neznanih lokacij. Omejil sem se na prostor sedanje Občine Skofja Loka, to je od Sorškega polja do Loga v Poljanski dolini, od Veštra do Bukovice in Sevelj v Selški dolini ter na loško hribovje. Sorško polje je zaradi tradicionalnega višjega standarda prebivalcev že davno zamujeno. Tega zapisa sem se lotil tudi z namenom, da bi spodbudil mlade raziskovalce, ki jih danes ne manjka (arhitekti, umetnostni zgodovinarji, zgodovinarji, geografi, sociologi, etnologi, krajinarji), da bi se interdisciplinarno navdušili in začeli s proučevanjem trenutno še delno ohranjene stare kmečke arhitekture na loškem območju, saj zadolžena spomeniškovarstvena služba tem nalogam ni in ne more biti kos. Obravnavane stavbe navajam le po domačih imenih, saj vedno bolj vase zaprtim lastnikom ustreza sedanji zakon o tajnosti osebnih podatkov, čeprav je zemljiška knjiga javno dostopna. Zato iskanje informacij po terenu ni vedno prijetno. Radovednemu bralcu naj bo prispevek vzpodbuda, da se bo morda sprehodil po loški okolici in opazoval hitre spremembe naše kulturne krajine.

Prvotno sem se nameraval posvetiti le nadstropnim gruntom. Izven starološkega območja, kjer jih je kar nekaj, bi navedel le še tri kmetije. Iz obravnavanega časa imata korenine Koširjeva domačija na Valterskem vrhu in Matijev grunt v Gabrovem. Posebno lep primer nadstropne kmečke hiše je Vrbanova domačija v Brodeh, in sicer najstarejši južni del. Zanimivo je, da je bila obokana le veža, kjer je ohranjen del oboka. Klet, kimnata in zgornja shramba pa imajo lesene stropne. Pomenljiv je priimek Vodnik, ki je naveden že v urbarju leta 1560 in se je ohranil do danes. Drugi del zgradbe levo od vrat so dopolnjevali v 17., 18. in 19. stoletju. Mogoče bi se našla še kakšna taka domačija, ki se modernizirana skriva v loških hribih.

Ker se je take arhitekture na podeželju ohranilo le malo, sem dodal in obdelal še skromnejše zgradbe, katerih korenine so še iz pozne gotike. Pri ohranjenih stavbnih elementih iz tega časa gre večinoma samo še za dele stavbne lupine. Tlorisi zgradb so (bili) pravokotniki. Na fasadah so se ohranili kamniti portali in ponekod okenske odprtine. V notranjosti so tu in tam še ohranjene skrite originalne veže, kleti in shrambe. Te stavbne elemente od prve polovice 16. do sredine 18. stoletja spoznamo po kamnitih polkrožnih portalih s porezanimi robovi na ajdovo zrno na fasadi. Pri oknih gre za kamnito, pokončno, lahko tudi vodoravno, pravokotno obliko s porezanima stranskima stranicama v celotni višini ali pa le delno. Okenske mreže so masivne. Železne palice se praviloma pravokotno križajo skozi luknje. Oboki iz tega časa so banjasti. Pri križanju obokov nastajajo poudarjeni ostri robovi. Prerezi obokov so več kot polkrožni, strmi in razmeroma visoki. Pri kletih gre včasih za centralni kvadratni tloris s stebrom ali slopom na sredini.

Vrbanov nadstropni grunt v Brodeh; najstarejši del iz 16. in 17. stoletja z ohranjeno strmo streho. (foto: France Štukl)

Letnic gradnje ni, izjema je datirana Primčeva hiša v Stari Loki. Pozidal jo je pregnani loški protestant Janž Kos leta 1592. Hiša mi je bila eden od stebrov datiranja. Pri dataciji si lahko pomagamo z mestnimi hišami in njihovimi stavbnimi členi, saj so te zasnovane po potresu leta 1511. Za primer oken lahko pogledamo v vzhodno steno zvonika, zgrajenega 1532, ali pa na Martinovo hišo. Portali so ohranjeni tako na Placu kot Lontrgu. Letnice na hišah se pogosteje pojavljajo od 18. stoletja dalje, ko raste posameznikova samozavest.

Zgradbe iz obravnavanega obdobja so bile v rabi skoraj do današnjih dni, ko smo se jim v celoti odpovedali. Nikakor ne ustrezajo več po videzu, funkcionalnosti, zdravstvenih kriterijih, najmanj pa po stilu in času nastanka. Pogovori z lastniki se vedno zaključijo z ugotovitvijo, da so prostori prestari in zanič. Na srečo so se ostanki stare arhitekture ponekod le ohranili, bodisi zaradi zanikrnosti lastnikov, še pogosteje pa zaradi pomanjkanja denarja, redko pa (v zadnjem času) tudi iz osveščenosti lastnika. Danes zgodovinska zavest in ugotovitev o praktičnosti določenih starih prostorov in stavbnih elementov, predvsem fasad, portalov in kleti raste; tudi stilsko in estetsko so nam ti stari arhitekturni elementi spet bližji. Zanimariti ne smemo tudi prestižnih momentov, saj postajajo te arhitekture za dobro situirane ljudi in za snobe spet moderne. Skoda je, da revije, ki se ukvarjajo s stanovanjsko arhitekturo, ne prinašajo v zadostni meri vsaj osnovnih smernic, ki bi vodile sedanje investitorje, da prostorov ob prenovah ne bi dokončno pokvarili. Takšna navodila poznamo že iz stare Jugoslavije, ko je izšla publikacija Alberta Siča: *Kmečke hiše in njih oprava na Gorenjskem I.*¹ V publikaciji prikaže kar 11 lokacij starih hiš v loški okolici. Škoda je, do so te lokacije danes že zgodovina, razen Nacetove hiše v Puštalu. Takšna kmečka arhitektura je s svojimi stilnimi elementi tudi primer naše povezave z Evropo, že od srednjega veka dalje. Njeno propadanje pomeni zamujeno priložnost, saj uničenih zgradb ni več mogoče obuditi. Ta prispevek naj spodbudi tiste, ki bodo po tem branju ugotovili, da je pri njih doma še skritega nekaj »takega«, zato naj bi bili do te kulturne dediščine bolj prizanesljivi in bi prisluhnili strokovnim nasvetom.

O starejši kmečki profani arhitekturi v loškem gospostvu pred potresom (1511) ne vemo skoraj nič. Poslopja so bila verjetno lesena in zaradi vlage ponekod podzidana, kot so kazale stavbe, podrte v zadnjih petdesetih letih. Več vemo o mestnih hišah, kjer so ponekod ohranjeni stavbni členi pred letom 1511. Po potresu so določili sedanjo urbaniistično in arhitekturno podobo mesta Loke. V tem prispevku tega ne bom obravnaval, prav tako ne arhitekture gradov in cerkva iz tistega časa.

Na freski Sv. Nedelje v Crngrobu (iz druge polovice 15. stoletja) je kmečka hiša zelo skromna. Menim, da pred začetkom 16. stoletja na Loškem ne smemo pričakovati ugle dnejsje ohranjene zidane kmečke arhitekture, čeprav je tlačan že zgodaj želel tekmovati z meščanom in s plemičem. Znana je pesem o »hišici na štuka dva«. Kljub neugodnemu času 16. stoletja in prepovedani delitvi kmetij se je kajzarstvo že razvijalo in s tem tudi nove agrarne enote, ki niso bile vezane samo na kmetijstvo. Dejstvo je, da stavbno ugle dnejsje domačije niso vedno vezane na termin grunta.

Prvotne kmečke hiše iz tega časa imajo tloris pravokotne oblike. Osrednji del, z vhodom spredaj, je obsegal vežo in ognjišče, pozneje črno kuhinjo. Na eni strani obokane

1 Sič, *Kmečke hiše I*, str. 1-15

veže je bil lesen stanovanjski del »hiša«, na drugi strani obokana klet »kimnata«, imenovana tudi čumnata. Lesen stanovanjski del so v baroku, od sredine 18. stoletja naprej, zamenjali z značilno zidano baročno »hišo«, ki so ji pozneje prizidali še kamro. Gotski del hiše se je za kimnato (shrambo) nadaljeval v hlev in druga gospodarska poslopja. Pri nadstropnih hišah so se običajno prostori zgoraj ponovili in imeli prvotno isto namembnost. Zgornjo shrambo (kimnato – čumnato) so pozneje naselili. Nadstropja so bila običajno ravno stropana. Naklon strehe je bil močno nad 45 %. Tako imenovanih »zadnjih hišnih vrat« pred barokom ni najti, pozneje so jih redno postavljali. V baroku so na Loškem pri prezidavah ohranili star gotški del z vežo, kimnato. Star lesen stanovanjski del »hišo« so zamenjali s zidanim delom. Tako barokizirane hiše spoznamo po značilnem domačijskem, (gasparijevskem) videzu. Gotski portal so redko ohranili, največkrat so ga zamenjali z baročnim polkrožnim portalom, s sklepnim kamnom z letnico. Hišni prizidek z majhnimi baročno profiliranimi kamnitimi okenci in lepimi »gavtri« so postropali z značilnimi lesenimi stropi, ki so v naših primerih že večinoma datirani. Ti kmečki stropi bi si zaslužili posebno obdelavo. Na tem mestu ne navajam njihovih letnic, saj so okvirno vsi iz časa od sredine 18. do sredine 19. stoletja. Slikovita okna teh hiš so dajala zadosti svetlobe, saj jih skrinje niso zastirale. Omare so bile še redke in jih na kmetih večinoma niso uporabljali, razen »morajn« v črnih kuhinjah. Omare so bile značilne za mestne hiše in gradove. Kamniti detajli so bili od baroka dalje pogosto v zelenem tufu, uvoženi vsaj s Peračice. Največ so uporabljali kamnitniški konglomerat, njegovo lokacije so odkrivali v loški okolici. Takšne barokizacije so potekale v obravnavanem prostoru od sredine 18. pa tja do sredine 19. stoletja. Bogati konzervativni naročniki so ohranjali takšne dobre »stare okuse« še tja v prva desetletja 19. stoletja.

Profana arhitektura je podobno kot sakralna z veliko zamudo in v skromnejši ter poenostavljeni varianti prevzela evropske gotške stilne elemente. Arhitekturni elementi

Poznogotsko okence; Šefert v Zmincu. (foto: France Stukl)

naših poznogotskih kmečkih hiš niso bili v zaostanku s sočasnimi mestnimi hišami ter grajsko in cerkveno arhitekturo, predvsem po potresu leta 1511. Pri kamnitih stavbnih elementih se pozna, da so jih, podobno kot v mestu, izdelali specializirani obrtniki, kamnoseki, kovači, freskanti (Jernej iz Loke). Ponekod uporaba neavtohtonega kamna kaže na uvožene materiale in naročene tuje izvajalce. Zaradi tradicionalne konzervativnosti naročnikov, materialnih možnosti in vztrajanja v določenih formah so lahko nekatere ugotovitve zakasnele za stoletje ali celo več.

Na tem mestu sem skušal na nekaterih primerih ugotavljati vzroke uglednejšega stanja nekaterih podložnikov, ki se je navzven kazal v (za tiste čase) uglednejši arhitekturi. Opaziti je, da velikost kmetijskega zemljišča ni bilo merilo za imenitnost. Mogoče navedene ugotovitve ponekod niso povsem dokazljive in prepričljive, uglednejše stavbe pa so le še pred nami in pozornega opazovalca pritegnejo, strokovnjaka pa razveselijo in navdušijo za nadaljnja raziskovanja.

Od 16. stoletja dalje se je počasi začejalo kajžarstvo, kmetije pa se v večji meri še niso delile. Tako imenovani kmečki dvorci, z značilnimi baročnimi arhitekturnimi elementi, raznolikimi tlorisi in arhitekturno lupino, ki jih poznamo na Loškem, po Gorenjski, v osrednji Sloveniji in drugod, so nastajali predvsem v 18. stoletju. Mnogi imajo seveda postopen razvoj tudi iz prejšnjih stoletij in starejših gradbenih faz, vendar so v baroku dobili današnjo dokončno podobo. Variante takšnih domov so gradili še do sredine 19. stoletja, saj so bili bogati naročniki tradicionalno konzervativno usmerjeni. Takšna poslopja so nastajala že v času upadanja fevdalnih odnosov, ko se je socialni položaj kmetov pospešeno izboljševal, prebivalstvo pa je naraščalo. Več je bilo delitev kmetij, ki so jih z dokupi lahko povečevali. Nov standard je dodatno prihajal predvsem iz neagrarne produkcije.

Pred 18. stoletjem je bil uglednejši kmečki stan na loškem ozemlju pogojen z boljšim, večjim zemljiščem, boljšo lokacijo – in s tem z večjo možnostjo za dodatni zaslužek. Pomembne so bile lokalne upravne funkcije v domačem gospostvu. Dodatni zaslužki so kljub prepovedi pritekali od kmečke trgovine, napol dovoljenih obrti, gostinstva in tovarjenja, prekupčevanja ter tihotapljenja. Iskani so bili specializirani materiali in izdelki (npr. razne vrste lesa, platno, sita, žebliji, orodje). Znan je bil poznejši izrek, da »*ima dober kmet vse sorte posejano*«. V poznejšem času je veljalo, da ima bogatin sedem studentov (kmetijo, gostilno, prevoznništvo, trgovino, ugledno javno funkcijo, posojanje denarja in tehtnico).

Nekatere mestne cehovske obrti so potrebovale kmečko zaledje, potrebna je bila simbioza med mestom in podeželjem. Lončarstvo je bilo vezano na glinokope izven mestnega območja in na pridobivanje goriva. Od podeželja so bili prav tako odvisni kovači. Nekatere obrti so potrebovale prevoznike. Podobno so uglednejšim stavbam botrovale razne upravne funkcije, ki so služile gospostvu (župani, pomočniki gosposočinskih uslužbencev, pomočniki v kašči). Takšne funkcije so se obdržale po več rodov, tudi danes ni nič drugače.

Z vprašanji kmečkih veljakov sem se pred leti že ukvarjal v Loških razgledih.²

O kmečki trgovini, prometu in specializiranih obrteh na loškem vemo več od 17. stoletja dalje. Nihče ni opazil, da bi neagrarne dejavnosti in razne obrti vplivale na uglednost

2 Štukl, Prispevki, *Loški razgledi* 43, str. 26–49

njihovih izvajalcev in vitez kmečkih stavb. Valvasor je prav slikovito predstavil gostilničarja v Bitnjah, ki ga s spremstvom sprva ni hotel oskrbeti in prenočiti. Pozneje sta se dobro ujela in je župana – birta spoznal za razgledanega moža, ki je potoval po Laškem in Nemškem. Valvasor piše: »*Gostilničar po imenu Župan Ortman, (»krajevni mož«, op. p.) je segel po navadi svojih sovaščanov, namreč po nepriljudnosti, in nam odrekel prenočišče. Pozneje sem se večkrat ustavil pri njem in bil dobro postrežen*«. ³ Sredi 18. stoletja je na loškem podeželju obratovalo 53 gostiln, večinoma so bile vezane na grunte. Stoletji nazaj slika verjetno ni bila slabša, saj je bil škof Filip že leta 1529 proti temu, da bi meščani prepovedali gostinstvo izven mesta. ⁴ Gostilne so bile ob prometnih poteh in prav gotovo je bil velik del uglednejših zgradb vezan na takratne pešpote, ki so jih uporabljali popotniki in tovorniki. Vozove so uporabljali le za krajše in znane razdalje. Drugače sta osebni in tovarni promet potekala na konjih; prav tako so potekali tudi transporti živine.

O starih pešpoteh preko in znotraj loškega gospostva je malo zapisanega. V srednjem veku so stare vozne poti skoraj propadle. Santonino s spremstvom je konec 15. stoletja še potoval s konji. ⁵ Tudi tovore so prenašali konji, prav tako so gnali živinske črede. Takšna potovanja so potekala izven današnjih cestnih tras, ki so bile po dolinah zamočvirjene in zarasle. Poti preko Škofje Loke so bile znane že v rimskih časih. Prehode iz severne Italije preko freisinškega gospostva so uporabljali tako imenovani freskanti, furlanski mojstri, in sicer v 14. in 15. stoletju. Nanje spominjajo freske na podružničnih cerkvah loškega gospostva in še naprej, v smeri Štajerske. Tranzitni popotniki, poslovni ljudje, romarji in drugi so izven naselij, kljub težavnijim potem in roparjem, hodili po hitrejših stranskih poteh. Te so izbirali ne glede na dolžino in višinske razlike. Upoštevali so bolj letne čase, zahtevnost in možnost lastne oskrbe ter oskrbo konj. Kažipotni so jim bile cerkve in pri njih so se ustavljali. Pogled na sv. Krištofa jim je zagotavljal, da tisti dan ne bodo nesrečno umrli. Orientirali so se po znamenjih, ki so bila včasih postavljena tako, da so s podobami kazala smeri do obljudenih krajev in naslednjih cerkva. Na izpostavljenih kmetijah so se popotniki okrepčali, danes bi rekli, da so se ustavljali na turističnih kmetijah. Takšne kmetije so tako dobile dodaten zaslužek. Neraziskane so poti loških podložnikov v druga gospostva ter na lokalna in daljša romanja; bolj verjetno je bilo medsebojno komuniciranje le v okviru loškega gospostva.

Ni znano, da bi fantje hodili po neveste izven gospostva. Nekatera domača imena in priimki kažejo na gosposočinsko poreklo in so nastali iz imen freisinških uradov. Domača imena in priimki se ponavljajo v okviru imen uradov loškega gospostva: Korošč, Žirovc, Polanc, Sevčan, Soršek, Sorčan, Davčan, Jamnik, Godešan, Javorc, Brojan, Brojc, Brejc, Bitenc, Javorc itd. Vsi kažejo na bližnje relacije v okviru gosposočinskih uradov. Redkejši, verjetno poznejši, so Tminci (Tolminci), Gračanci (Polhograjski), Krobati (Hrvati), Frlani, (Furlani), Lahi, Lahovci in Divjaki (južni sosedje).

Še v 18. stoletju so v vojaških popisih navajali poti, kjer gre lahko voz, prazen voz, kje se pride peš. Zanimalo jih je, kako globoke so vode. Za loški predel so napisali, da vode

3 Rupel, *Valvasorjevo berilo*, str. 32

4 Blaznik, *Gospostvo*, str. 218 in 282

5 Santonino, *Popotni dnevnik*

hitro narastejo, vendar tudi hitro upadejo.⁶ Prehodi preko voda so bili vedno zahtevni in nevarni. Mostov je bilo sorazmerno malo in še te je voda večkrat odnesla. Zato so čez vodo hodili peš (so jo prebredli), po zasilnih brveh, ponekod pa so se lahko peljali z brodom ali čolnom. Redki so znali plavati, zato so se vode bali. V plitvine so metali razne »rante« in veje ter po njih prečkali vodo. Na vodne prehode spominjajo lokalna imena: Medvode, Verje (berje, brv), Ladja, Brod (prod), Stresov brod (od besede stresen prod). Brod so še do 1. svetovne vojne pisali in razumeli kod prod, na produ. Na vodne prehode kažeta tudi imeni Šefert (Schiffahrt) in Brode (broditi). Na pomembnejših prehodih se pojavlja priprošnjik sv. Miklavž (na Jeperci, Godešiču, Golici, v Sorici).

Mimo Loke sta potekali v severno Italijo dve stari poti – poljanska in selška in ob teh poteh več uglednejših zgradb. Nekatere od njih so se delno ohranile še do danes; te si bomo v prispevku nekoliko natančneje ogledali.

Pot v Poljansko dolino bi začeli že v Mednem. Potekala je po desnem bregu Save in Sore, mimo cerkve v Sori in na Gostečah. V Pungertu se je pot za Tonetovo hišo dvignila pod gozdni rob. Tonetova hiša ima v kleti še gotske elemente, na zunaj pa že baročni videz. Ostanek poti proti Hosti je delno še viden. V mojih otroških letih (okoli 1950, op. ur.) je še obstajal primitiven, suho zložen kamniti most nad občasnim hudournikom.

Podrta Pepetova bajta v Hosti je bila primer bogate gotske arhitekture, čeprav z nazivom bajta, postavljena je bila na najvišji točki poti. Spomeniškovarstveno so jo dokumentirali že v stari Avstriji. Danes je ohranjena le še stara gotska klet v novi zgradbi, ki stoji na mestu stare hiše.

V Puštalu omenimo Nacetovo hišo. Od tu je bil možen peš dostop v mesto preko Krivega mostu (Krumpn Prukhn) in poznejšega mostu preko jezua v predmestje Karlovec. Krivi most – Hudičeva brv se omenja že v 16. stoletju in je bila, razen kamnitega mostu čez Selščico iz leta 1381, eden najzgodnejših dostopov v mesto preko Poljanščice iz smeri Polhograskih dolomitov. Pot v dolino se je nadaljevala čez Žolšče (fižolovšče, fižolšče) v Bodovlje in naprej do Brodov in Poljan. Vseskozi je potekala po desnem bregu Sore in Poljanščice, zato so ugledne hiše zrasle v Hosti, Puštalu, Bodovljah, Brodeh. V Bodovljah spadajo v predbaročni čas deli (po domače) Žirovčeve hiše v nadstropju. Lastniki so imeli, po ustnem izročilu, gostilno. Današnji videz hiše je značilno poznobaročen, z letnico 1819, hišno št. 3 in inicialkami M. O., takratne lastnice Mine Oblak, z značilnim žirovskim primkom. Zanimivo je, da se je poznogotsko okence ohranilo v nadstropju. Ob tej cestni trasi je v Bodovljah še Slugova hiša, s starejšimi deli v kaščnem prizidku. Domače ime kaže na neko funkcijo v gospostvu. Tudi Petačeva (peter, pomočnik v kašči) hiša ima še starejše elemente, čeprav je zunaj na plošči letnica 1806. Gospodar Petač je bil še na začetku 20. stoletja župan v Zmincu.

Od Bodovelj do grape Padršk je pred desetletji voda odnesla pot na desnem bregu Poljanščice. V Padršku je bilo na nasprotni strani vode gospostvo Sefert, prvotno graščina, pozneje, že v 18. stoletju, le še domačija svobodnega kmeta. Gradič Šefert je bil med 16. in 18. stoletjem zemljiško gospostvo, kjer lastniki najbrž niso stalno prebivali, skrbeli pa so za prehode čez Poljanščico. Ime naj bi nastalo od besede Schiffahrt (brodnik). Tu je bil prehod na tako imenovano »koroško pot«, ki je vodila preko tega dela Polhograskega

6 *Sloventja na vojaskem zemljevidu 4, str. 95–108*

(Poljanskega) hribovja in se je pri Kremenku spustila do Poljan. Ime »koroška pot« je v ustnem izročilu še poznano. Poimenovali so jo po koroških naseljencih, ki jih je škof na tem predelu že leta 1291 v urbarju združil v koroškem uradu. Po tej poti je leta 1941 prišel v Dražgoše Cankarjev bataljon, po njej hodijo jubilejni pohodniki na poti na partizansko Jelovico.

Domačija Šefert je bila izhodišče za prehod v Polhograjske dolomite na eni in preko Sopotnice v Selško dolino na drugi strani. Sedanja pravokotna zgradba z močno znižanim naklonom strehe je nastajala od 16. stoletja dalje. Najstarejša je globoka klet na vzhodnem delu stavbe, ki je danes zunaj nevidna, zasuta. Je še iz 16. stoletja, po pripovedovanju naj bi bila stara 500 let, služila pa je kot podstavek kašče. Klet je pravokotnik z na ajdovo zrno posnetim osrednjim kamnitim slopom. Shramba nad njo je bila verjetno lesena, tako pravi ustno izročilo. Že v 16. ali na začetku 17. stoletja so prizidali in s poznogotskim portalom povezali vzhodni del sedanjega gabarita. Ta del ima v pritličju lepo gotško okence s porezanimi stranicami, v nadstropju so okna malo poznejših oblik. V 18. stoletju so dozidali zahodni trakt. Na ta čas spominja polkrožen dvoriščni portal, glavnega so pred desetletji zamenjali, vendar so fragmenti še ohranjeni. Pozneje so skrajšali vežo in sezidali črno kuhinjo. Stavba je bila tako razdeljena na vežo, desni del, »hišo«, in levi, shrambeni del. Imena kimnata ne poznajo več. Razdelitev se je ponovila v nadstropju.

Danes so prostori predelani v običajno stanovanje.

Za stavbe v nadaljevanju poti, za Visoko in Županovše v Predmostu (Malih Poljanah), lahko začetke iščemo že v 16. stoletju. Razcvet in baročno podobo kmečkega dvorca sta ti dve stavbi dobili v 18. stoletju in pozneje. Obe zgradbi (dvorca) sta vezani na županske posle, vendar sta izven našega zanimanja.

Druga skupina pravih nadstropnih gruntov je potekala od Sorškega polja proti Selški dolini. Stavbe v vaseh od Senice, Gorenje vasi, Reteč, Godešiča in Lipice so že skoraj vse zamenjane, ohranjenih je le nekaj sledov na Godešiču.

Preko Stare Loke in Veštra je pot vodila do Sevelj, kjer se ji je pridružila poljanska varianta, ki je potekala od Šeferta čez Sopotnico do Kalanove domačije na Bukovici. Osnove ima že pred 16. stoletjem. Na plitvinah pri Ševljah (v čevljih, čevljah) je bil mogoč prehod na pot, ki je vodila čez Čepulje na Sorško polje in v Kranj. Po tej poti naj bi sveta brata Ciril in Metod nesla iz Rima relikvije sv. Klemena. Na legendo spominja cerkev sv. Klemena na Bukovščici, kjer je še ohranjena romanska cerkvena ladja.

Pri pisanju *Knjige hiš v Stari Loki* so mi zbudile pozornost nekatere kmečke hiše na Fari in v bližnji okolici, na Trnju in v Veštru. Te so imele v prejšnjih stoletjih ambicioznej-

Kvadratna klet z gotskim slopom v Šefertu v Zmincu.

(foto: France Štukl)

Primer poznogotskega portala v Stari Loki z navedbo takratnega lastnika Hansa Kosa in letnico 1592.

(foto: France Stukl)

ši videz, niso pa dosegle imenitnosti poznejšega kmečkega dvorca, niti po dimenzijah niti po stilnih elementih, saj jih je pri razvoju takrat čas že prehitel. Stara Loka je nekaj posebnega. Ni mesto in ne vas. Živahen pretok ljudi med mestom in materjo Faro ji je dajal močan poudarek. Bila je in je še vedno v središču prometa v Selško dolino. Kot srednjeveško farno središče je bila pomembna za celotno gospostvo. Leta 1291 je bilo na Fari 17 hub, leta 1754 še 9. Ob koncu fevdalizma pa skupaj 11 gruntov. Starološke kmetije so bile manjše kot ostale v loškem gospostvu. Štiri so bile podložne loškemu gospostvu, štiri starološki graščini, ena svetoduški, dva kmeta sta bila cerkvena podložnika. Leta 1817 je Fara štela 72 hišnih števil. Iz tega je razvidno, kako se je agrarna struktura drobila tudi na račun neagrarnih panog, vezanih na farno središče.⁷

Iz konca 16. stoletja je na Fari hiša nekmečkega videza, z letnico 1592 na poznogotskem portalu, ki je bila last pregnanega loškega protestanta Janža Kosa. Kljub uglednemu pritličju so ji nadstropje dodali šele po letu 1825.⁸ Včasih so jo šteli med grunte.

Iz 17. stoletja bi na začetku Fare kot prvi kmečki grunt ambicioznejšega tipa navedel Blažetovo ali Škrletovo hišo, v Stari Loki št. 9. Blažetov grunt je bil podložen starološki graščini, ki jo je v 17. stoletju posedoval Jurij Scarlichich, brat ljubljanskega škofa Rajnalda in Petra Scarlichich, župnika v Kamniku. H kmetiji so spadala najlepša zemljišča med mestom in Faro. Hiši daje uglednejši videz freska na fasadi. Na njeno starost kaže strm strešni naklon. Današnje domače ime Skrleter, Skrle, se je ohranilo iz časa lastnikov starološke graščine, očeta Jurija in sina Franca Karla Scarlichija, iz sredine 17. stoletja. Zaradi padajočega terena ima stavba kleti v dveh etažah, zgoraj pritličje in nadstropje, zato so jo v franciscejskem katastru vodili kot dvonadstropno. Gospodarsko poslopje je v podaljšku stavbe. Podnivojska klet je potisnjena proti Jakobčevemu dvorišču, kar kaže na kaščni prizidek še iz časa, preden so kašče izluščili iz shrambnega hišnega bloka – kimnate.

7 Stukl, *Knjiga hiš III*

8 Stukl, *Knjiga hiš III*, str. 151

Kašče so po svojih izkušnjah začeli postavljati posebej okrog domačij, podobno kot hleve, skednje in druga gospodarska poslopja, od 17. stoletja dalje. Najbolj so oddaljili sušilnico za sadje, pajšto, saj je bila zaradi ognja tudi najbolj nevarna. Arhitekturni členi v kleti in razna zazidana okna v zahodni hišni steni pri Blažetu kažejo na stavbne elemente vsaj iz 17. stoletja, portal v kleti pa z gotsko porezanimi robovi še na pozno gotiko. Gnojno jamo so še leta 1995 obdajali zgodnje baročni kamniti rožanci, (bangerji), ki so ostali od predelanih oken iz 17. stoletja. Podobne profile lahko še vidimo pri Zensku v Veštru.⁹

Med poznogotske grunte s podobno izmaknjeno kaščo kot pri Škrletu štejejo tudi Alovcov grunt, Stara Loka 147, ki je bil zidan, vendar pritličan. Pred leti so odstranili značilna baročna kamnita okna. Podložen je bil cerkvi in najbrž je bila zato na južni steni fasade kaščnega dela freska Križanja (danes ni več ohranjena), ki je stilno kazala na 17. stoletje. Po notranjih arhitekturnih členih smemo ohranjene dele stavbe časovno umestiti v 16. stoletje. Ni pa izpričano, ali je bila stavba kdaj nadstropna.¹⁰ Hiša je imela pomembno lego ob cesti.

Izven vsake stavbne in cestne logike stoji v Stari Loki Jamnikov nadstropni grunt, h. št. 57, ki je bil podložen gospostvu Ehrenau pri Sv. Duhu. Svetoduški graščak je ob donaciji gotovo že dobil kmetijo na tem mestu.¹¹ Zakaj je bila stavba tako ugledna, si ne bi upal reči. Leži že na robu naselja. Mogoče si je podložnik opomogel, ko je Matija pl. Lampfritzheim (loški glavar 1659–1684) dobil kot plačilo za zvesto službo pri škofu tri freisinške kmetije pri Sv. Duhu, kjer si je postavil graščino. Viri navajajo, da je dobil tudi kmetijo v Stari Loki.¹² Domače ime Jamnik so lastniki morda prinesli z Jame v freisinškemu uradu Praše, katerega so v 17. stoletju združili z godeškimi. Na prvotni videz stavbe kaže le še stavbna lupina, s strešnim naklonom nad 45 %. Močno predelanemu vežnemu delu levo sledi hiša, desno pa shramba s pravokotnimi, poznogotsko porezanimi kamnitimi okni. Podnivojska klet je zasuta. V nadstropju se razporeditev ponovi. Nad hišo je zgornja hiša, v desnem delu stavbe je kimnata. V nadaljevanju stavbe sta bila hlev in pod. Po ljudskem izročilu naj bi bila hiša pristava starološkega graščaka, kjer so živeli grajski biriči. Za prvega soseda so šteli šele Marofarja v Bižah, kjer je imel starološki graščak pristavo v velikosti grunta, ki pa je dajala dajatve loškemu gospostvu. Prav to zamotano izročilo kaže na neko pomembnost lastnikov.¹³

Mruščev grunt, h. št. 150, stoji ob cesti skozi Staro Loko, nasproti Alovca. Lastnik je bil cerkveni podložnik. Sedanja podoba je hiša dobivala vse od donacije cerkvi: kapeli sv. Trojice in vikariatski cerkvi sv. Jakoba v Skofji Loki ter starološki cerkvi v 16. stoletju. V kletnem delu ima Mruščev grunt stavbne elemente iz začetka 16. stoletja. Takrat je Volbenk Schwarz oskrbel svoj beneficij sv. Trojice z zemljiško posestjo in tudi s to kmetijo.¹⁴ Pri lokaciji je šlo verjetno že za enega od dveh in pol domcev, ki jih viri na Fari nava-

9 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 131.

10 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 207.

11 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 180.

12 Blaznik, *Gospostvo*, str. 330.

13 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 180.

14 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 210.

jajo že konec 14. stoletja.¹⁵ Tudi lega na ovinku ceste v kot, Binkelj/Winkel, mu je koristila. Cesta po Stari Loki je vodila od Dolenca, mimo Blažeta, do cerkve in gradu, nato pa naprej po »gasi« do Mrušča. Vas Binkelj je nastala na robu Stare Loke in prvotno ni imela svojega imena, šele pozneje so dali naselju na tem prostoru to ime.

V našo tipologijo spada tudi gostilna Pri Starmanu, Stara Loka št. 22, ki ima kljub bajtarskemu statusu ambicioznejšo zasnovo izpred 17. stoletja. Do leta 1825 je bila pritlična. Domače ime na -man, Starman, bi lahko kazalo na lokalnega veljaka.¹⁶ (stark - krepak, Mann - mož). Tudi poznejša usnjarska obrt v hiši je bila ugledna dejavnost. Lega v bližini starološkega potoka je bila zanjo ugodna. Sredi 17. stoletja so se mestni cehovski usnjarji in čevljarji pritoževali, da manjši mojstri trgujejo s kožami v mestu in na podeželju. Mestni mojstri so želeli, da se podeželskim obrtnikom dovoli vstop v mestni usnjarski ceh, ker bi s tem zaščitili obojestranske interese. Pomočniki bi dobili veljavna cehovska spričevala, ki bi veljala po vseh deželah, mestni mojstri pa bi tako dobili pregled nad delom na podeželju.¹⁷

Podrta Rihtarjeva hiša, Stara Loka h. št. 40, je imela videz predbaročnega poslopja. Leta 1814 jo je pričel zidati starološki graščak Jožef Demšar in jo je še nedodelano prodal rihtarju Mihaelu Wolgemutu s Trnja, stara h. št. 1, po domače Erbežniku. Ime so pisali tudi Rubežnik, vaški funkcionar, kar je bil še v začetku 19. stoletja.¹⁸ Bogat naročnik, graščak, je želel imeti domačijo še v tradicionalnem, baročnem videzu, s kamnitimi okenskimi bangerji in gavtri, ki so bili takrat že iz mode.

Ostali starološki grunti nimajo več ambicioznejših razsežnosti in starih stilnih elementov. K ugledu staroloških hiš so poleg kmetij, ki so bile manjše, gotovo doprinesle predvsem dejavnosti ob cesti in v zvezi s farnim središčem.

Kot sem omenil že na začetku, sta v okolici Stare Loke še dva zelo zanimiva nadstrojna grunta s kakovostnimi stavbnimi elementi od 16. stoletja dalje. Prva je hiša na Trnju, stara h. št. 14, vložek št. 15, k. o. Stara Loka, danes Trnje št. 3, pri Ofnarju. Grunt je spadal pod gadmarski urad, kamor so spadale manjše viničarske hube. Značilno je domače ime Ofnar, Ofner, ki pride od besede Ofen, peč, ofner, pečar, lončar. Iz besede se je razvil priimek Hafner. Prvič je na Trnju ta priimek zapisan v urbarju leta 1560, pri hiši so se tako pisali vse do leta 1821. Ohranjen je stari severni del hiše v obeh etažah in kleti. Okenske mreže v nadstropju so masivne in izbokle, že iz 17. stoletja. Izvor bogatije je po ohranjenih stavbnih členih segal verjetno še v 16. stoletje. Takrat so, dokaj pozno, šele leta 1511, zaradi izrednih potreb ustanovili lončarski ceh.

Potrditvi lončarskega ceha je verjetno botrovalo odkritje in pridobivanje živega srebra v Idriji po letu 1490. Pred letom 1511 so loški lončarji izdelovali predvsem lončevino za domačo uporabo. Ti izdelki niso potrebovali ceha, kot so ga npr. krojači (1457), čevljarji in usnjarji (1459). Uglednejšo posodo so Ločani še v 16. stoletju uvažali, kar kažejo izkopani fragmenti meščanske keramike na Komunju, ki so razstavljeni v Loškem muzeju. Idrijski rudnik je pri žganju rude potreboval velike količine talilnih lončkov in loška lončevina je

15 Blaznik, *Gospodstvo*, str. 81.

16 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 147.

17 Kos, *Doneski*, št. 152, str. 101-102 in št. 208, str. 143.

18 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 166.

veljala za najbolj kakovostno, saj so lončki vzdržali do trikratno uporabo. Zaradi velikih naročil teh izdelkov se je bilo vredno cehovsko organizirati. Večino lončkov so izdelali lončarji iz Loke, Stare Loke, Trnja, Veštra, Virmaš, Moškрина, Žabnice in Bukovice. Zaradi specifičnosti te obrti so bil člani lončarskega ceha lahko tudi podeželski prebivalci. Za to obrt so potrebovali ilovico in drva, te surovine so bile dosegljive in uporabljive izven mesta. Zaradi ognja pri žganju gline in nevarnosti požarov so si za zavetnika ceha izbrali sv. Florjana. Proti koncu zlate dobe loških lončarjev so jim zelo uspešno konkurirali lončarji iz Ljubnega, ki so nazadnje prevzeli celotno dobavo lončkov za Idrijo. Konec 17. stoletja so v Idriji posodobili talilni proces z železnimi retortami in ta lončarska »zlata jama« je presahnila. Sredi 18. stoletja so bili še štirje lončarji posestniki mestnih hiš. V lončarski ceh so pozneje, od prve polovice 19. stoletja dalje, sprejemali tudi pečarje in zidarje. Ceh se je kot bratovščina sv. Florijana obdržal do 2. svetovne vojne.

Druga ugledna nadstropna domačija je Zenskova hiša v Veštru, stara hišna št. 9, danes št. 12. Huba je spadala pod bitenjski urad. Vsaj od sredine 18. do sredine 19. stoletja so se pisali Svolljšak (v raznih inačicah; mogoče od z Laškega, z Volčah, z Volšah?) Kaj se skriva v domačem imenu Zensk, Sensk, Sensk, ne moremo niti ugibati in so vsa razmišljanja v tej smeri neplodna. Sedanji videz je Zenskova hiša dobila v drugi polovici 18. stoletja, ko so jo poenotili. Od starejše, poznogotske osnove je ohranjen vzhodni del, kašča desno od veže proti vzhodu. Ima kvadratni tloris in je križno obokana, z osrednjim stebrom, danes zazidanim v poznejše predelne stene, ki so iz celote naredile dva prostora. V severni steni so ohranjena gotska okenca. V nadstropju se shrambni prostor ponovi. V baroku so proti zahodu levemu delu stavbe prizidali ugleden nadstropni trakt, ki se je dobro priključil starejšemu desnemu delu hiše. V pritličju, v nadstropju in celo zatrepu baročne prizidave so ohranjeni kakovostni baročni kamniti okviri. Osrednji del veže in črne kuhinje je danes ločen. Na levi strani v pritličju je sedaj obsežna »hiša« z lesenim stropom, z letnico 1781. V nadstropju se prostor ponovi. Desni poznogotski del in zahodni baročni trakt se dobro vežeta v enovito pravokotno poslopje. Okna v vzhodnem in severnem delu zgradbe imajo poznogotske porezane robove. Streha je strma s poznejšima baročnima čopoma na koncih. Hlev in gospodarski prostori so bili sprva verjetno v podaljšku. Gospodarjev ugled je bil najbrž zaradi gostilne ob cesti, ki je vodila od križišča pred Mruščevo hišo na Faričez Binkelj, Trnje in Vešter v Selško dolino. Verjetno je bila tu zadnja postaja, kjer so se popotniki okrepcali pred vhomom v Sotesko. Gostišču v prid govori tudi prostorna »hiša« v zahodnem traktu, ki se ponovi v nadstropju. Ne izključujem pa tudi pridobivanja gline v vaški okolici.

Skoraj enak videz je imela (ima) Simnova hiša v Virlogu (vir - izvir, loka - kraj ob vodi),

Poznogotska okna iz 16. in 17. stoletja v severovzhodni fasadi nadstropne Zenskove hiše v Veštru. (foto: France Stukl)

Šimnova hiša v Virlogu; portal in levi shrambni del sta v sožitju z baročno prizidavo iz druge polovice 18. stoletja. (foto: France Štukl)

prav tako grunt v gadmarskem uradu. Na prelomu iz 18. v 19. stoletje so bili lastniki grunta Pečniki. Pri hiši se je ohranil osrednji gotski vežni del s porezanim gotskim portalom in gotskim oknom v shrambnem delu levo od vrat. Južni del hiše je barokiziran s »hišo« z baročnimi okenci in lesenim stropom. V nadstropju se prostori ponovijo, okenski okviri so podobni kot pri Zensku.

Omenim naj še nekaj hiš iz 16. in 17. stoletja na Suhi, v Virmašah in pri Sv. Duhu. Najstarejša med njimi je Moharjeva domačija pri Sv. Duhu. Od kod ime Mohar? Na eno od možnih razlag imena me je opozorila neka arhivska stranka iz Nemčije, ki je navajala izvor priimeka takole: prvi lastnik je bil npr. (Hans) am Acker, Amacker, Amacher, Macher, Machert, Maher, Mohar. Lenart Macher se omenja že leta 1501, leta 1560 se omenja Štefan, sin Petra Macherja. Od konca 18. stoletja zasledimo na domačiji že današnji priimek

Porenta. Osnova gotske stavbe pri Moharju je v vhodnem in delno shrambnem delu, ta enota je obzidana s poznejšimi pri(pre)zidavami. Portal in okenske odprtine v veži imajo klasične poznogotske značilnosti. Hiša je v tem delu močno podobna Šimnovi v Virlogu.

Druga izstopajoča stavba pri Sv. Duhu je Matijeva kašča. Spada k gruntu, kamor je pozneje spadal tudi mlin v Veštru. Na gruntu so se včasih pisali Hartman. Centralna stavba je bila del večjega podrttega poslopja. Renesančni portal v nadstropju, z ravno profilirano preklado, in okenske odprtine kažejo na sredino 17.

Matijeva kašča pri Sv. Duhu; centralni prostor iz 17. stoletja. (foto: France Štukl)

stoletja. Streha je nova, prej je bila še bolj strma. Domačija poleg kašče je močno predelana, starejši del je popolnoma prezidan, razen ohranjeni izmaknjeni kletni del. Tipično baročni »hišni« del z majhnimi kamnitimi in zamreženimi okenci je sorazmerno pozen, iz leta 1804.

V Virmašah posebno izstopa hiša pri Stenovcu. Domače ime je verjetno dobila po trdni zidavi. Stavbni elementi v notranjščini kažejo na čas od 16. stoletja naprej. V baroku so v drugi polovici 18. stoletja stavbo dozidali in razširili do neobičajnega kvadratnega tlorisa in zgradba izgleda kot graščina. V času Francozov naj bi služila kot kašča. Formalno je bila stavba »bajta« Erbežnikovega grunta. Po odhodu Francozov je bil lastnik bajte občinski mož Jurij Porenta, imenovan tudi Rubežnik; te posle je verjetno opravljal po občinskih dolžnostih. Oba priimka se pozneje prepletata, nazadnje je na gruntu ostalo le domače ime Erbežnik, zidana bajta pa je dobila ime Stenovec.

Med baročne, na fasadi poslikane hiše s kamnitimi okenci spada še grunt pri Miklavžu na Suhu, ki skriva starejše stavbne elemente. Celoten severni levi gotski del zgradbe je prezidan oziroma podrt. Stavba potrjuje pogosto sobivanje gotskih in baročnih komponent na Loškem v drugi polovici 18. stoletja.

Ob proučevanju opisanih zgradb sem prišel do nekaterih zaključkov. Pri domačih imenih in priimkih imenitnejših hiš moramo biti pozorni na tiste, ki se končujejo na -man. Zaradi drugačne razporeditve hiš in vasi v bavarski oziroma bitenjski županiji so gotovo nastajala pri nekaterih hišah nekakšna vaška jedra, kjer so se zbirali in srečevali podložniki in lokalna oblast, predvsem v zvezi s podložniškimi zadevami. Tradicija še obstaja npr. pri zbiranju mleka, pridelkov in nekaterih skupnih opravilih. V bližini podružničnih cerkva v tem predelu ni hiš. Podružnične soseske je lahko sestavljalo več vasi, zato so se srečevali pri podružnicah.

Obravnavani stoletji, kljub neugodnim zgodovinskim razmeram, ki jih vedno navajamo, nista bili tako slabi za razvoj profane kmečke arhitekture. Ta povzema stilne elemente mestnih hiš, cerkva in gradov. Ne glede na možen zamik gotskih arhitekturnih členov še v 17. stoletje so zidane kmetije nastajale nekako po letu 1500. Sama kmetijska dejavnost za uglednost stavb ni bila dovolj. Gotika je oskrbela zidani vhodni in shrambni del zgradbe. Barok je v večji meri prispeval uglednejši stanovanjski del. Ker niso nastajali novi grunti, tudi ni bilo novih uglednih hiš, zato so bile obstoječe toliko bolj zanimive za domače rodove in potencialne kupce. Visoški Kalani in Šefertnik sta s svojima dvorcema, ki imata korenine že v 16. stoletju, redki izjemi, ki jima je uspelo dograditi tako ugledna dvorca, posebno na Visokem. Terezijanske reforme so pospešile zamenjave starejših lesenih delov stavb. V tem času lastniki zamenjujejo lesene bivalne dele in »hiši« prizidajo kamro. Za toliko se je razširila tudi veža, kjer je namesto odprtega ognjišča dobila mesto obokana črna kuhinja. Nasproti glavnih vrat so nastala še druga, stranska, zadnja vrata. Naklon strehe se je ponekod spremenil na račun širine kamre. Obogateli kmetje so se selili v urbana naselja in spremenili dejavnost. Novo nastale kmečke enote so bile po terezijanskih sprostitev kmečkega stanu tako skromne, da se jih je oblasti zdelo komaj vredno vpisati v prve zemljiške knjige. Že imena agrarnih enot (nova hiša, hišica, bajta, koliba) kažejo na neuglednost nove arhitekture. Nekateri bogati kmetje pa tudi zapuščajo kmečki stan in se pomeščanijo. Po kmečki odvezi leta 1848 bogati kmetje zamenjujejo

stare gruntarske hiše z novimi, zidanimi, ki so kljub posodabljanju ohranile funkcionalnost starih gruntov. Veliko hiš na podeželju je ostalo lesenih do sredine 20. stoletja. V zadnjih desetletjih so še ohranjene stare arhitekturne elemente kmečke oziroma profane arhitekture dokončno izbrisali. Z novo kmečko arhitekturo smo izgubili tudi stoletno funkcionalnost kmečke domačije. Na podeželju nas danes pozdravljajo za kmetijstvo nefunkcionalno zidane stavbe, statične gmote z umetelnimi balkoni in računalniško projektiranimi kozolci toplarji, prirejenimi za piknike in praznovanja. Ohranimo vsaj ime kmetija, drugače bomo kmalu poznali le farme!

LITERATURA:

- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973-1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 218 in 282.
- Kos, Franc: *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Ljubljana : Matica Slovenska, 1894.
- Rupel, Mirko: *Valvasorjevo berilo*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1969, str. 32.
- Santonino, Paolo: *Popotni dnevnik 1485-1487*. Celovec, Dunaj, Ljubljana : Mohorjeva založba, 1991.
- Sič, Albert: *Kmečke hiše in njih oprava na Gorenjskem I*. Ljubljana : Zvezna tiskarna in knjigarna, 1924.
- Slovenija na vojaškem zemljevidu 4, 1763-1787*. Ljubljana : ZRC SAZU, 1998.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki III. Stara Loka in njene hiše*. Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1996.
- Štukl, France: Prispevki k poznavanju domačih imen v zvezi z upravnimi funkcijami. *Loški razgledi 43*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1996, str. 26-49.

Summary

Remains of profane architecture between the Gothic and Baroque from the Škofja Loka area

The contribution covers works of profane late Gothic architecture known to date, which have been preserved in the vicinity of Loka, as far as Log and Bukovica and in the intervening hills. Such architecture was often connected with old footpaths between estate offices, but even more with transit through the two valleys to Primorska and Benečija. The entrance and storage parts of farms from the 16th century onwards have for the most part been preserved. From the mid-18th century, these parts of houses have been in cohabitation with Baroque additions, with characteristic small stone windows and picturesque window grills. The basic architectural detail is a semi-circular stone portal with cut edges and straight or horizontal window with partially rounded edges. A very steep roof is typical. Stylistically, the buildings did not lag behind contemporary urban, castle and church architecture. The exemplary living conditions were not linked only to agrarian production but to a larger extent to additional earnings, mainly through catering, agricultural trade, administrative functions and craft workshops in the town that were bound to the wider agrarian hinterland (for wood, clay). The high standard of late Gothic building, together with late Baroque buildings, ensured that such housing has endured until today, when globalisation is irresistibly pressing and the last remains from this period are disappearing. This contribution is an attempt to stir greater commitment and interest in the remains of this architecture among owners and to encourage them to preserve with suitable adaptations this kind of architectural cultural heritage.

Nova odkritja na Loškem gradu ob prenovi starega vhoda

Izvleček

Članek obravnava številne nove najdbe na Loškem gradu, odkrite ob prenovi SV vogala grajskega kompleksa.

Barok in zadnja velika prezidava gradu (1892) sta tako temeljito zakrila starejše zgodovinske ostanke, da dosedanje raziskave niso bile uspešne. Ker tudi ob gradbenih posegih po 2. svetovni vojni razen šilastega poznogotskega portala niso bili odkriti pomembni zgodnje-srednjeveški elementi, je veljal loški grad za manj pomembnega.

Sistematske raziskave ob zadnji prenovi so v enem samem že raziskanem in gradbeno odprtem vogalu stavbe odkrile dovolj elementov, ki posredno ali neposredno dokazujejo stavbno zgodovino iz vseh pomembnih grajskih obdobj. Pomen najdb dviguje vrednost Loškega gradu in zahteva ponovno preveritev zgodovine gradov loškega gospostva. V tem prispevku smo strnili rezultate raziskave z dokazi in rekonstrukcijami stavbne zgodovine po obdobjih.

Abstract

New discoveries at Loka Castle during restoration of the old entrance

The article deals with new numerous new finds at Loka Castle discovered during restoration of the southeast corner of the castle complex.

Baroque and the last major reconstruction in 1892 fundamentally concealed the older historical remains, so that previous investigations were unsuccessful. Because no important early medieval elements, except for the pointed late gothic portal, were revealed even during building interventions after the Second World War, Loka Castle has been considered of minor architectural importance.

Systematic research during the most recent restoration of the single already studied and constructionally open corner of the building revealed sufficient elements that indirectly or directly show the building's history from all its important periods. The significance of the finds increases the value of Loka Castle and demands reevaluation of the history of the castles of the Loka estate. The contribution sums up the results of the research, with the evidence and reconstructions of the building history by periods.

Uvod

Marca leta 2007 je bil izdelan projekt prenove, naslovljen *Izdelava projektne dokumentacije za aktiviranje starega vhoda v Loški grad v SV stolpu*. Naloga projekta je bila urediti pot starega dostopa na grad in prostore, ki so zaradi pomanjkanja sredstev ostali desetletje sredi gradbenih del nedokončani in statično nesaniirani, z odprtimi sondami in konstrukcijami. Neurejeni prostori so muzeju začasno služili za zasilno depojsko skladišče. Prostore je bilo treba najprej statično sanirati in pred zaključnimi ometi ter tlaki, s katerimi prostori dobijo trajno podobo, dokončno raziskati.

Za ureditev prostorov so bili izdelani natančnejši posnetek, preliminarni načrt prenove in načrt sondiranja. Glavni cilj prenove gradu je bil doseči kakovostni presežni premik, ki bo dal ustrezni prestižni okvir muzejski vsebini in povečanju privlačnosti celega mesta. Privlačnost pa je danes tista ekonomska kategorija, s katero v svetu konkurence dosežemo tudi gospodarsko prednost. Program prenove je kot nosilni okvir predvideval rekonstrukcijo ambienta registrature, najpomembnejše in najstarejše uresničljive vsebine prostorov, znane iz arhivskih virov, zaradi katere je bil na gradu (1721–22) zgrajen obokan prostor.

Barok je registraturi namenjene prostore velikopotezno preoblikoval tako, da bi na obiskovalce naredili čimbolj mogočen (impozanten in monumentalen) arhitekturni vtis. Uvedba obokov v stolp iz estetskih, obstojnostnih in požarno-varstvenih razlogov je povzročila korenito verižno spremembo v starih konstrukcijah gradu.¹ Cilj prenove je bil degradiranim prostorom in fasadam obravnavanega dela gradu povrniti izgubljen kakovosten prostorski vtis in s harmoničnim vkomponiranjem izbora najdb iz najkakovostnejših faz v razvoju stavbe dobiti presežno rešitev, ki bi Loškemu gradu v odnosu do drugih slovenskih gradov dvignila izgubljeno vrednost po številnih predelavah.

Bistveni problem Loškega gradu je, da ima po eni strani temeljito in bogato obdelane zgodovinske vire, hkrati pa je bil z vrsto posegov tako degradiran, da so se izgubili vsi vredni in pomembni dokazi iz njegove stavbne zgodovine, razen pred leti najdenega in prezentiranega poznogotskega portala, močno predelanega poznogotskega vhoda v stolp in treh napisnih spominskih plošč o prenovi po potresu (1511). Ker starejše raziskave stavbne strukture niso odkrile originalnih romanskih ali drugih srednjeveških dokazov, so kastelologi pričeli dvomiti o njegovem pomenu in drugače interpretirati arhivske vire. Stopar² je npr. prišel do konstrukta, da je mojster Murko v renesansi od tal pozidal osrednji stolp v zastareli srednjeveški maniri (čeprav ima ta skoraj tri metre debele zidove, močan osrednji slop ter vhod v etaži).

Osrednjo strokovno problematiko loškega gradu nam kastelolog Stopar najbolje ilustrira v svojem citatu: »*Omemba castrum Lok, na katero naletimo leta 1262, se zdi spričo navedenega v zvezi z loškim gradom sporna, saj je nepredstavljivo, da bi na njem, če bi takrat že obstajal, izginili po potresu leta 1511 prav vsi romanski elementi – ti bi nikakor povsem ne umanjali, če bi grad res obstajal že nekje pred sredo 13. stoletja.*«³

S sistematsko načrtovano raziskavo pri projektu prenove SV vogala grajskega kompleksa smo iskali najzgodnejše faze stavbnega razvoja ali dokaze o njih in vse elemente, ki

1 Dvig tlakov, stropov, odprt in prilagoditev stopnišč

2 Stopar, *Grajske stavbe*, str. 29

3 Stopar, *Grajske stavbe*, str. 24

bi nam lahko razjasnili, kako se je stavbni razvoj spreminjal skozi čas. Postavila se je predpostavka o obstoju pomembnih dokazov stavbne zgodovine, skritih v strukturi loškega gradu, ki bi jih lahko odkrili s sistematsko raziskavo. O obstoju pomembnih pričevanj in dokazov v stavbni strukturi gradu so nas prepričali indici iz arhivskega gradiva, arhitekturnih študij in sledov v poškodovanih materialih in konstrukcijah. Za grad z minimalnim številom elementov o pomembnih zgodovinskih pričevanjih (in zato primerljivo nižjo vrednostjo) velja, da z učinkovito metodologijo obnove dvignemo njegovo vrednost. Učinkovito metodologijo dvigovanja vrednosti prenovljenega uresničuje raziskovalna in ustvarjalna hipoteza – stopnja metodološke učinkovitosti v dvigovanju vrednosti narašča z rastjo spretnosti v odkrivanju in vrednotenju skritih najdb ter njihovega harmoničnega komponiranja v novo celovito rešitev.

Vrednost prenovljenega raste:

- premosorazmerno s številom in kakovostjo odkritih najdb, s čimer se povečuje tudi vrednost celotne stavbe;
- z ustreznim izborom najkakovostnejše celovite faze stavbnega razvoja, komponirane harmonično s parcialnimi razvojnimi vrhunci iz preostalih obdobj, s čimer je mogoče ustvariti novo arhitekturno presežno vrednost;
- s seštevanjem obeh ravni (1. vrednost najdb in 2. vrednost komponiranja arhitekturne rešitve).

Izhodiščna problematika raziskave

Pred začetkom preнове nekdanjega vhoda v grad z mestne, tj. vzhodne strani je bilo to območje degradirano, grajski objekt je bil brez pomembnih najdb in brez glavnih vhodov,⁴ bogati arhivski viri pa na bistvena vprašanja niso odgovorili ali pa se niso ujemali s stanjem na terenu. Zato je bila, kljub temu, da so prostori pred pričetkom projekta preнове kazali sledove opuščeni raziskav⁵ in gradbenih posegov, nujna sistematska raziskava pred načrti preнове,⁶ saj bi zapiranje konstrukcij za desetletja onemogočilo odgovore. Cilj raziskave je bila pridobitev zadostnih informacij za kakovostno prenovu in pomembnih najdb, ki bi gradu pričele vračati in večati vrednost ter prestižni pomen.

Z načrtnim raziskovanjem le majhnega dela stavbe (SV grajski vogal) so se razkrile številne strateško pomembne najdbe za grad in mestni razvoj. Arhivski viri in literatura o Loškem gradu prikazujejo zgodovino gradbenih posegov kot nenehno izogibanje lastnikov novim vlaganjem v stavbo in kot varčevanje celo pri najbolj nujnih vzdrževalnih delih in potrebah.⁷

Sistematsko sondiranje severovzhodnega vogala stavbe dokazuje nasprotno. Večina stavbnih delov in konstrukcij je mnogokrat spremenjenih in predelanih. Nekateri arhitekturni členi so zaradi številnih predelav skozi obdobja »izmaličeni« do nerazpoznavnosti. Mnogokratne predelave gradu lahko iz gradbenega nereda uredi le ustrežna metoda.

- 4 Čprav je imel grad v preteklosti dva monumentalna vhoda, se v muzej vstopa skozi stranske dvoriščne vhode
- 5 Te niso dale pomembnih ali bistvenih odgovorov
- 6 Izdelovanje načrtov preнове pred raziskavo je nesmiselno, ker vsaka pomembna najdba ponavadi spremeni načrtovanje
- 7 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 262, 263

Metoda preнове

Pri prenovi smo uporabili že znane metode in tehnike (dokumentiranje, raziskovanje, vrednotenje in komponiranje), izpopolnjene z novimi instrumenti dokumentiranja, modeliranja in arhitekturnega komponiranja. Nov metodološki koncept dokumentiranja z izboljšavo instrumenta zaznave omogoča nov natančnejši uvid obravnavanega pri snovanju modela in modeliranja kot posledico nove ravni komponiranja. Ozadje metodologije je novo razvita arhitekturna paradigma preglednosti, podana v študiji *Arhitekturni postinformacijski sistem*.⁸ Kot posebnost uporabljene tehnike znotraj znanih metod je uporabljeno delovno modeliranje – izdelava sistema delavnih hipotez rekonstrukcije predvidenih konstrukcij v obliki prostorskih risb, ki olajšajo in pocenijo raziskave sondiranja stavbne strukture.

Tehnika spremljanja raziskav in izvedbe preнове je potekala z bogatim foto-dokumentiranjem, ki ga omogoča sodobna digitalna fotografija, meritvami ter beleženjem v obliki arhitekturnih študij.

Za iskanje pomembnih arhitekturnih ostankov v SV vogalu grajskega kompleksa sta bila pred načrtom preнове narejena nova zanesljiva izmera in rigorozen načrt sondiranja.

Raziskave s sondiranjem so med številnimi prezidavami razkrile bistvene člene za rekonstrukcijo večino faz doslej neznanе stavbne zgodovine in z odkritji presegle izhodiščna pričakovanja. Odkritja raziskav potrjujejo sodbe zgodovinarjev Avgušlina in Reispa, po katerih naj bi oba stolpasta gradova nastala več ali manj hkrati, zgornji proti koncu 12. stoletja.⁹

Rezultati

Rezultati raziskave sondiranja konstrukcij so že na relativno malem delu gradu¹⁰ potrdili najdbo bistvenih elementov za dvig kakovosti in pomena gradu ter številne najdbe elementov, bistvenih za razjasnitev neznank stavbne zgodovine iz vseh pomembnih obdobj.

Pri raziskavi smo prišli do naslednjih novih ugotovitev o stavbni zgodovini Loškega gradu; podajamo jih razvrščene po razvojnih obdobjih.

1. ROMANIKA

O romaniki na gradu še ni neposrednih dokazov, pač pa so zanesljivi posredni dokazi.

Zaradi pomanjkanja trdnih dokazov o zgodnejših obdobjih grajskega razvoja in Stoparjeve teze, da je stavbenik Jurko leta 1521 pozidal osrednji renesančni stolp na dvorišču, je bil Loški grad uvrščen med najmlajšo freisinško fevdalno postojanko na škofjeloškem ozemlju.¹¹

8 Likar, *Arhitekturni postinformacijski sistem*.

9 Fortifikacijski koncept dveh stolpcv, postavljenih prečno na dolinske prehode, je pogost v obdobjih do uvedbe topcv.

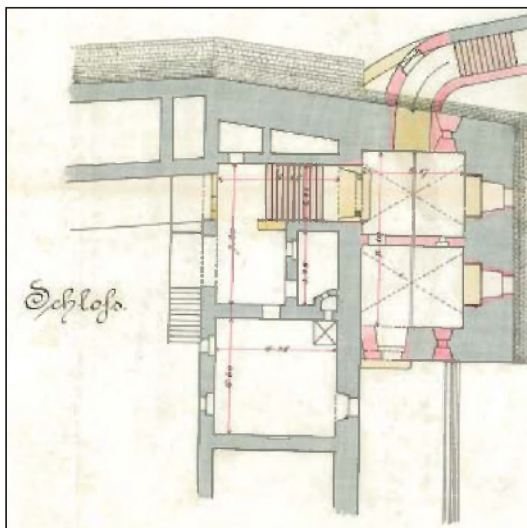
10 Vogal grajskega kompleksa.

11 Teza o na novo zgrajenem srednjeveškem stolpu v središču grajskega kompleksa temelji na

Čeprav so dimenzije, arhitekturni tip tlorisa in njegova lega ter vhod v stolp v prvem nadstropju kazali na romanski izvor, so raje, kot da bi tezo preverili z raziskavami, gradu pripisali zaostalost koncepta.¹²

Študij najstarejših ohranjenih grajskih načrtov iz leta 1891, ki natančno razločuje vrsto in lego posegov ter preveritev njihove zanesljivosti z raziskavami izvedenih konstrukcij, je pokazal, da so vsi kamniti zidovi prezidav, zgrajeni po Treovem načrtu iz leta 1892, dejansko nekdanji elementi osrednjega stolpa. V zidovih, pozidanih po Treovem načrtu, so ponovno uporabljeni renesančni kamnoseški detajli in romanski klesanci iz podrtega stolpa.¹³

Neuresničena varianta načrta povezave nunskega samostana z gradom iz leta 1891 je pomembna za razumevanje poteka izvedbe in razločevanja ohranjenih od spremenjenih konstrukcij. Arhitekt Willi Treo. Original hrani Loški muzej.

2. GOTIKA

Najden je značilen element gotskega portala, ki je ležal pred vhodom v stolp, prilepljen na temelj kamnitega opornika. Erozija elementa, spojenost z zidom ter njegova zagozdenost v kot, nizko v temelju dviznega mostu, dokazujejo dolgotrajno ležanje na istem mestu. Kasneje je bil najden še en element v opornem suhozloženem zidu grajskega vrta. Tja so ga prenesli pred leti. Najden je bil pri izvedbi nove grajske strehe, med kopanjem

nepoznavanju arhitekturnih fortifikacijskih principov v obdobju renesanse. Posebej neverjetno za renesanso je lociranje stolpa v središče kompleksa, gradnja v srednjeveških dimenzijah ter postavitve vhoda v nadstropje. Iz Treovih načrtov in Beneschevih risb stolpa (1891) jasno razberem koncept vhoda v nadstropje, ki je bil v renesansi spremenjen v ločni mostovž za prehod iz stolpa v palacij. Tudi drugi leseni mostovž povezuje severozahodni stolp z osrednjim v nadstropju.

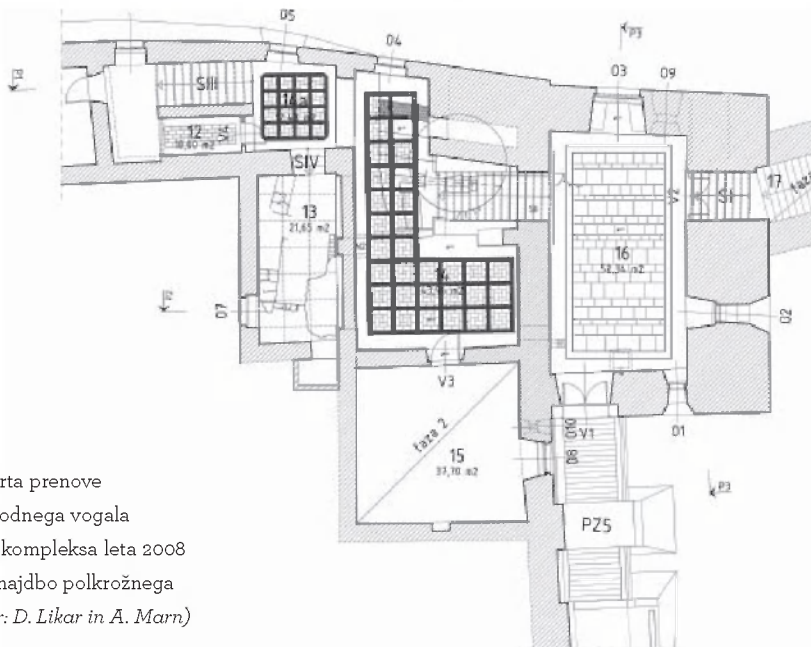
- 12 Mere stolpa: kvadratni tloris s stranicami 17,45/17,56 m, visok 35 m, debeline zidov 2,57–2,88 m, steber 2,78/2,80 m, notranji prostor širok od 4,53 do 4,80 m, približna količina vseh zidov stolpa 5618 m³
- 13 Romansko poreklo loškega gradu daje smiselnost obstoju treh gradov, povezanih v fortifikacijski sistem. Dva stolpasta gradova, postavljena drug nad drugim, sta v obdobju hladnega orožja povečala zaporno moč pri obvladovanju dolinskega prehoda. V takem sistemu je gornji grad običajno nekaj starejši. Wildenlack pa je kontroliral selški prehod in tako soustvarjal zaporni sistem. Koncept dvojnih stolpastih zapornih gradov je v obdobju topov izgubil smisel, zato so enega od dveh običajno opustili, drugega pa pričeli dograjevati in razvijati v grajski kompleks. Na fevdalni fortifikacijski sistem se običajno gleda preozko z obravnavanjem posameznega fevdalca in njegovega gospodarstva in prevečkrat pozabi, da je fevdalno gospodarstvo le del mnogo širšega mrežnega sistema.

peskolova za odvod meteorne vode pred vhodom v stolp. Drugi element gotskega portala je ležal zakopan v bližini prvega.

Najdba dokazuje obstoj zgodnje gotske faze v Loškem gradu, vendar je za določitev originalne lega gotskega portala grad še preslabo raziskan.

3. PREDPOZNOGOTSKI STOLP

Krožen stolp, najden v temeljih poznogotskega,¹⁴ je predstavljen pod stopniščem, ki vodi iz veže vhodnega stolpa v grajsko poslopje. Odkriti ostanki stolpa ne zadostujejo za tipološko ali časovno opredelitev, prav tako ni arheoloških najdb za zanesljivo datiranje starosti stolpa. Najdba in njena prezentacija sta zato pripravljena načrtno za enostavno nadaljevanje arheološkega izkopavanja, ki ga lahko pričnemo kadarkoli brez oviranja muzejske dejavnosti. Obstoj stolpa je mogoče, zaradi pomanjkanja oprijemljivih elementov, zanesljivo uvrstiti le v predpoznogotsko obdobje.¹⁵

Tloris načrta prenove severovzhodnega vogala grajskega kompleksa leta 2008 z vrisano najdbo polkrožnega stolpa. (vir: D. Likar in A. Marn)

- 14 Oznaka poznogotski stolp v naši raziskavi opredeljujejo številne najdbe iz obdobja pred leti najdenega šilastega portala, ki so nekoč tvorile razpoznaven stolp z enakimi značilnostmi. Najdbe, opredeljene s poznogotsko oznako, imajo arhitekturne značilnosti utrdbe stare fortifikacije. Pod renesančno oznako označujemo značilne elemente in zasnove nove arhitekturne oblike utrdbe, zgrajene za upiranje novim ognjenim orožjem.
- 15 Viri poročajo o izgradnji novega stolpa leta 1526 (Blaznik, *Skofja Loka in loško gospostvo*, str. 158-159, 262), vendar ni mogoče zanesljivo reči ničesar, dokler ne bo možno temeljito raziskati zasube topovske etaže starega stolpa pod kapelo in zasube kleti vzhodnega grajskega trakta.

4. POZNA GOTIKA

Ohranjen mlajši šilasti poznogotski portal v nadstropju severovzhodnega dela gradu in večkrat predelan gotsko renesančni vhod nista bila dovolj trden dokaz o obstoju poznogotskega stolpa. Za dokaz, da je celoten stolp iz poznogotskega obdobja, je bilo treba najti več dokazov, ki bi to zatrdno potrdili. Iz arhivskih virov je bilo znano, da so v baroku zgradili obokano registraturo. Prag šilastega portala leži ugreznjen med petama dveh obokov, kar pomeni, da je izgradnja vrha oboka preseglala stara tla za razliko med obema pragoma in so v tem nadstropju vse nižje odprtine od obstoječih starejšega izvora iz obdobja šilastega portala ali renesanse. Odpadli omet na severni fasadi stolpa je kazal za pol okna nižjo odprtino, ki se je kasneje izkazala za poznogotski, sicer v renesansi popravljen, izhod na zunanji obrambni hodnik. S tem se je začetna teza potrdila. Kasneje smo našli takšno število bistvenih arhitekturnih elementov, da lahko poznogotsko fazo stolpa natančno in zanesljivo rekonstruiramo, ne glede na večkratne predelave v kasnejših obdobjih.

Zanesljiva določitev poznogotskega stolpa iz obdobja pred potresom 1511 je postala izhodiščna tehnična referenca za določanje najdb iz istega ali starejših in mlajših obdobj.

4.1. Nekdanja pot na grad z mestne strani

Nekdanji stari vhod v grad je potekal skozi SV vhodni poznogotski stolp. Iz vzhodne grajske obzidne linije je na njenem severnem zaključku stal izstopajoč kvadratni vogalni stolp z vhodom na jugu stolpa. Celotna pot na grad je predstavljala sistem dobro načrtovane okrepljene obrambe in varovanja dostopa v objekt. Obiskovalec se je gradu približeval po ozki strmi poti z mestne strani tako, da je ostro zavil ter prihajal bliže proti vhodu najprej ob vznožju obzidja, nato grajskega stolpa in obzidja ter prispel v branjeno polje vhodnega stolpa. Da bi obrambo vhoda še izboljšali, se je po obrambni liniji vrstila veriga okrepljenih in utrjenih fortifikacijskih točk – okrepljena obramba iz mestnega obzidja, lomljena linija zunanjega grajskega obzidja, JV grajski stolp in obzidje vzhodnega grajskega trakta.¹⁶ Vsaka raven je imela tri *cine*¹⁷ in dve strelnici. Na najvišji točki lomljene obzidne linije je leseno konzolno obrambno gnezdo obvladovalo prostor med stolpoma. Preostanek obzidja je bočno varoval dostop do vhodnega stolpa od renesančnih predelav naprej iz palacija, kot vidimo na Valvasorjevi upodobitvi iz 1679, in SV vhodni stolp s sistemom obrambe vhoda.

4.2. SV vhodni grajski stolp (imenovan »paurnfeindt«)

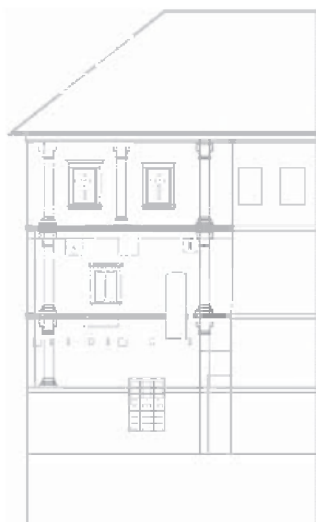
Najdbe pojasnjujejo izgled poznogotskega stolpa. Tridelna arhitektura stolpa je sestavljena iz rahlo nagnjenega podstavka, trupa in obrambne krone s streho. Za nadstropje nižji stolp od današnjega je imel krono iz treh cin brez strelnice na jugu in severu ter štirih na vzhodu. Brunčnice dokazujejo hurdo, lesen konzolni obrambni hodnik pred zobatim nadzidkom.

16 Zobata obzidna krona je imela dve stopničasti ravni

17 Kamnit zobati obrambni nadzidek

Južna fasada SV vhodnega stolpa z delnim vrisom najdb.
(vir: D. Likar, A. Marn in M. Zupančič)

Severna fasada z delnim vrisom najdb.
(vir: D. Likar, A. Marn in M. Zupančič)

4.2.1. Južni pogled na stolp

Levo nad poševnim podstavkom je glavni grajski vhod. Dostop je varovan z dviznim mostom z verigami in dvojnimi prečnimi obrambnim jarkom. Vhod je bil dodatno varovan z vseh smeri. Levi bok vhoda sta varovala strelnica, za polovico dvignjena nad portal, in obzidje vzhodnega grajskega trakta. Z vrha je vhod od blizu branil pomol z izlivnicami.¹⁸ Desno stran vhoda je branila nizka strelnica, deloma zamaknjena v podstavek. V sredini trupa, pod hurdo,¹⁹ je bila edina okenska lina južne fasade. Stolp se je zaključil z lesenim konzolnim obrambnim hodnikom in strmo streho.

4.2.2. Severni pogled na stolp

Severna fasada je v pozni gotiki imela zrcalni videz južne fasade, le da je bila brez vhoda, na mestu, kjer je na južni fasadi ležal pomol z izlivnicami za smolo, je imela izhod na zunanji hodnik. V baroku zazidan izhod je bil najden v poznogotskem pasu severne stene stolpa, blizu poznogotskega šilastega portala, kjer je danes razstavljeno Kalanovo pohištvo. Pod pragom izhoda so po celotni širini stolpa najdene *brunčnice*²⁰ za obrambni hodnik in kamnita konzolna polica za oporni sistem konstrukcije na stiku stolpa z obzidjem. Najdbe nakazujejo več načinov uporabe lesenega hodnika, vendar zaradi popotresnih renesančnih predelav in zazidave odprtine v baroku ni mogoče z zanesljivostjo določiti uporabe po obdobjih. Sistematska simulacija možnih oblik zaradi nezanesljivosti izhodiščnih podatkov ostaja zgolj ugibanje. Ostanki konstrukcij in njihove lega nakazujejo različno uporabo (od obrambnega pomola, *avžlja*,²¹ do hitro sestavljivega mon-

18 Iz fasade izstopajoči izzidek na konzolah za zlivanje vrele smole

19 Lesen konzolni obrambni hodnik

20 Odprtine v zidu, v katerih so nekdo ležala bruna

21 Pomolno srednjeveško stranišče.

tažnega obrabnega hodnika v primeru obleganja). Zaradi izhoda je okenska niša zamaknjena in ni v sredini stolpa kot na južni fasadi.

4.2.3 Vzhodni pogled na stolp

Vzhodna zobata krona stolpa se razlikuje od ostalih po številu cin (4) in odprtini med njimi (3). Tudi vzhodna krona je imela pod streho lesen konzolni hodnik, pod njo pa sta bili v trupu stolpa dve okenski niši.

Med trupom, deloma pomaknjene v podstavek in vogala stolpa, so strelnice za lokostrel, ki so branile dostope iz mesta.

4.3. Grajski vhod z dviznim mostom

Do grajskega vhoda se je bilo treba prebiti ob grajskem boku po dobro zavarovani tesni in strmi poti. Vhod je bil varovan z vhodnim stolpom, prehodom prek dvojnega prečnega obrambnega jarka, dviznim mostom²² z verigami na vitel in pomolom z izlivnicami nad portalom.²³

Prvi most čez obrambni jarek ob vhodu se je dvigoval na osi z vitlom in verigami tako, da je zapiral vhod, drugi leseni most se je v primeru nevarnosti prenesel v stolp.

Iz obzidja pomaknjen vhodni stolp je predstavljal samostojno utrdbo, ki navadno ni sodelovala v obrambi obzidja samega, temveč je bil v celoti namenjen obrambi vhoda.

Grajski vhod je bil dvignjen visoko v stolpu. Poznogotski kamniti portal je bil glede na današnjo lego utopljen za 16 cm v zid, s čimer je tvoril nišo, v katero se je spravil dvignjen most. Dvojno zaporo vhoda z notranje strani sta predstavljala težka lesena vrata, zapahnjena z zapahi, in dvignjen most v primeru nevarnosti.

Portal je bil močno predelan v renesansi, baroku in ob nunski prenovi. Spodnji del portala so podzidali leta 1892, ko so znižali tla veže stolpa, odstranili konzolni kamen za

Vzhodna fasada z delnim vrisom najdb.
(vir: D. Likar, A. Marn in M. Zupančič)

22 Blaznik 1973 omenja postavitev mostu čez jarek leta 1525 (na str. 161) ter v povezavi z glavarjevimi poročilom o nujnih delih leta 1683, preperelo ograjo ob grajski poti v mesto in dotrajan pridvižni most (na str. 263).

23 Najdba iz opeke zidanega dela nad vhodom priča, da so po potresu (1511) odstranili izlivni pomol ter zazidali polkrožni izhod in vanj namestili napisno spominsko ploščo ob prencvi gradu po potresu (z letnico 1527).

naslon dviznega mostu, prilagodili dostopno pot novemu pragu in obzidali vratne špale. Portal so v baroku premaknili iz 16 cm široke niše za most do fasade.

Loški dvizni most je bil izveden natančno po tipologiji manjših dviznih mostov. Merska analiza drugih mostov nam je pomagala pri odkrivanju dobro zakritih odprt²⁴ za verige. Po odkritju prve odprtine, v odpadlem ometu na vogalu med stolpom in grajskim krilom, smo na omet načrtali drugo, 5 cm večjo od predvidene, in jo s sondiranjem takoj odkrili.²⁵

4.4. Star prehod od vhoda do dvorišča

Novo odkritje niza bistvenih najdb med vhodom in nekdanjim dvoriščem omogoča natančno rekonstrukcijo poteka in videza poznogotskega prehoda, ki je bil pred stoletjem uničen zaradi izvedbe nunskega hodnika. Prehod na dvorišče je potekal skozi poznogotski portal in vežo stolpa, ki sta bila za 60 cm nad današnjim tlakom. V veži je prehod zavil proti gradu po strmi klančini proti arkadnemu izhodu na dvorišče. Tudi tla izhoda na dvorišče so bila nad današnjim tlakom grajske kleti dvignjena za približno pol metra. Zaradi strmega naklona klanca so imele kamnite plošče na zaključku izoblikovane posebne protizdrsne zobate opore za lažjo hojo ljudi in živine. Nizki odprtini vhoda in izhoda sta od jezdeca zahtevali, da je razjahal in konja vodil za seboj na povodcu. Star prehod je bil zasnovan le za pešce, živino in tovorniški promet. Zato so v renesansi zgradili še drugi vhod za vozove in živali, star vhod pa ohranili le za pešce.

Prezentacijo stare poti omogočajo najdbe originalne kamnite plošče tlaka klančine, ohranjene na nekdanjem mestu v nekdanjem naklonu, originalna lega baze arkadnega stebra ter izpodkopanega pasu ob vznožju veže. Pod ploščo tlaka klančine leži originalen ostanek kamnitega žleba (mulda), ki je služil za odvodnjavanje presežka meteorne vode z dvorišča.

Projekcija naklona tlaka klančine v vežo in arkado ali povezava prezentacij, dna arkadnega stebra, kamnite plošče rampe in vrha kamnitega cokla v veži stolpa v namišljeno črto, nam prikaže nekdanjo strmino, ki je stolp povezovala z vhodom na dvorišče.

4.5. Star dostop na nekdanje dvorišče

Dvojna (napol zazidana) arkada v kletnem pritličju severno-vzhodnega vogala gradu je star izhod na dvorišče.

Arkadni izhod, prezentiran v obliki niše iz dveh strani nekdanjega dvoriščnega zidu, nakazuje na eni strani naklon klanca, na drugi strani pa originalno raven starega dvorišča, predstavljeno pod steklenim tlakom, ki se nahaja 2,80 m pod današnjim tlakom dvorišča.

Pred izhodom na dvorišče so najdeni temelji, ki pričajo, da je bil izhod nekoč dodatno zavarovan. Najdba segmentov temeljev ne zadostuje za opredelitev, zato je predstavljena pod steklom na razpolago vsem raziskovalcem gradov.

24 Zaradi tesne pozidave vstavljenega kamna

25 Druga odprtina za verige se je po sondiranju jasno ločila od strukture zidu. Odprtina je bila na levi strani zožena za 4 cm v kasnejši predelavi. V zidu je po 30 cm ohranjena odprtina široka 19/9 cm, ki zavija v zidu navzdol do globine 3,10 m.

4.6. Odkritje severnega grajskega obzidja

V grajskem prostoru nekdanjega izhoda na dvorišče sta pri severni steni v tleh najdena staro severno obzidje in novejši razbremenilni lok tik ob njem. Notranje lice obzidja in njegovo nasutje s konstrukcijo so odstranili leta 1892, in sicer zaradi nove povezave s stopniščem. Zunanjo stanjšano steno obzidja so ohranili, vanjo vgradili novo okno in jo na notranji strani obzidali. Takrat so zgradili tudi novo steno, prečno na obzidje, in pod njo razbremenilni lok.

Severno grajsko obzidje je prezentirano v tleh, kjer je skozi pohodno stekleno okno vidna struktura in širina zidu, ter v stenski niši, kjer lahko vidimo nekdanji izgled površine obzidja.

5. RENESANSA (1511–1527)

Renesančne predelave SV stolpa po potresu (1511) so ohranile višino in strukturo konstrukcij. Skoncentrirale so se na popravilo poškodb po potresu. Te so bile večinoma na strehi, kroni in odprtinah. Sanacijo poškodb so izkoristili tudi za snovanje nove oblike utrjevanja, ki bi se lahko uprla novim orožjem. Pozidali so odprtine zobate krone ter v zazidani del namestili posodobljene strelne line. Strelne line, nameščene v stolpu loškega gradu, so po tipu zgodnje renesančne, saj predstavljajo prehodno obliko trikotne strelne line v specializirano ključasto-gobčasto, namenjeno obzidni puški. Po spremembi krone so odstranili lesen obrambni hodnik in tako dobili novo modernejšo podobo utrdbe. Zaradi poškodb pomolov so južni pomol odstranili, njegovo odprtino zazidali ter v nov zid namestili spominsko ploščo. Izhod na severni pomol so s predelavo učvrstili in pred njim izdelali pokrit lesen gank. Vse stare strelnice in niše so učvrstili ter modernizirali s kombinacijo kamnitega gradiva in opeke.

Grajski vhod in dvižni most so po potresu ohranili.

Vzhodno grajsko krilo je do spodnje polovice ohranilo poznogotsko obliko. V renesansi so spremenili le del palacija ob SV stolpu.

V času po potresu so močno predelali star jugovzhodni krožni stolp. Okrepili so vznožje stolpa s kamnito oblogo poševne eskarpe in kordonskim vencem in nad njim namestili topovsko etažo. Ob zaključku so v stolp vzdali spominsko ploščo.

Odkritja v SV vogalu grajskega kompleksa so pokazala način popotresne prenove leta 1511, ki je bil še povsem vezan na tradicijo v arhitekturi, s katero so vse zdrave stare konstrukcije v največji meri ohranili, poškodovane pa popravili ali reciklirali tako, da so jih istočasno posodobili v skladu z novimi zahtevami tedanjega časa. Za nove zgrajene dele stavb so se odločili predvsem zaradi povečanja varnosti in izboljšanja rabe. Tudi novo zgrajeno so gradili v največji meri iz že uporabljenega gradiva. Zaradi ugotovljenega klasičnega načina gradnje pri raziskavi grajskih konstrukcij smo ponovno preverili arhivske vire in literaturo o loškem gradu ter ugotovili manjše posege ob prenovi, kot so jih predvidevali kastelologi.

Na osnovi raziskav in ponovnega študija virov lahko potek popotresne gradnje z gotovostjo prikažemo.

Glavna popotresna dela na gradu so bila: najprej izdelava novega vhoda na grad skozi severozahodni stolp in prehoda na dvorišče, s čimer so lahko pripeljali s tovornimi vozovi težak kamnit gradbeni material s Kranclja in opečnat material iz Ljubljane. Nato so sanirali poškodbe osrednjega stolpa tako, da so hkrati posodobili strelnice in nadomestili stare lesene hurde s kamnitim renesančnim konzolnim vencem z *mašikuli*.²⁶ Nato so zgradili nove renesančne eskarpe s *kordonskimi venc*²⁷ okrog krožnih stolpov in večji del opore severnega grajskega krila ob vznožju obzidja. Po zaključku del na stolpih in obzidjih so sledila dela na palaciju. Ob tem so zgradili ločni mostovž med starim vhodom osrednjega stolpa v nadstropju in palacijem (povezava z lesenim hodnikom in preko vhoda v stavbo) ter lesen mostovž med stolpom in severozahodnim stolpom. Dela so zaključili z izgradnjo kamnitega stopnišča do starega vhoda v stolp in od vhoda na dvorišče skozi palacij do lesenega hodnika (na Treovih načrtih označen kot corridor).

5.1. Odkritje nekdanje dvoriščne fasade

Z nunskimi prezidavami dvorišča (1892) se je zaradi nasutja tlaka dvorišča in prizidanih grajskih hodnikov na treh straneh dvorišča izgubila stara raven dvorišča in nekdanje stare dvoriščne fasade so ostale v objektu kot notranje stene prizidanega hodnika.

Ob preverjanju možnosti, ali lahko pridobimo nove prostore zasute grajske kleti, smo naleteli na dobro ohranjeno staro dvoriščno fasado z oknom, odtis stopnišča in segmente tlaka starega dvorišča. Pred 116 leti zaprte gradbene strukture, skupaj s starim vhodom na dvorišče, so nosilke še starejšega zgodovinskega spomina (vsaj od renesanse naprej), zato smo jih prezentirali na način večplastne pripovedi. Pod starim tlakom dvorišča so predstavljeni tudi segmenti starih temeljev objektov neznane namembnosti.

Popotresno obnovo iz leta 1511 so proslavili s tremi renesančnimi kamnitimi spominskimi ploščami. Plošče so vzdali na najpomembnejše dele gradu. Prva napisna plošča je bila prvotno na osrednjem stolpu,²⁸ drugi dve sta označevali glavni vhod in monumentalni pomen prvotnega vstopa v grad. Podelitev večje arhitekturne vrednosti staremu grajskemu vhodu določi novemu, v renesansi zgrajenemu vstopu skozi severozahodni stolp, predvsem gospodarski pomen.²⁹

26 Vrsta konzolnih izlivnic za smolo

27 Polkrožni kamniti zaključek, ki deli počevno vznožje pritličja od nadstropja

28 Danes je vzdana v pritličju grajskega hodnika

29 Latinska plošča na nekdanjem osrednjem stolpu se skoraj ujema z drugo nemško, postavljen nad starim vhodom v grad. Tretja plošča na podnožju jugovzhodnega stolpa ima nemško besedilo. Napisna plošča nad portalom SV vhodnega stolpa pravi

«Grad gopostva freisinske cerkve. na tem kraju 26 marca 1511 pu Kr r po potresu porušen, je prečastiti gospodar in presvetli knez gospod Filip, škof freisinski [volilni knez/rensko palatinski in vojvoda bavarski] začel 1514 od temeljev popravljati. 1516 pu istem štetju dvignil iz ruševin in puskrel. da je bil v naslednjih letih v njegovih naslednikov iste cerkve korist pcpolnoma obnovljen.» (Reisp, *Gradovi dezele Kranjske*, str. 200; Stopar, *Grajske stavbe*, str. 27).

Napisna plošča v podnožju kapele

»Zgradil (Stopar Pczidal) in dokončal prečastiti, presvetli in visokorodni knez in guspod, jaz. Filip helsinski škof. naumburski administrator, renski palatinski grof. bavarski vojvoda itd. Leta Gospudovega 1527« (Reisp, *Gradovi dezele Kranjske*, str. 201, Stopar, *Grajske stavbe*, str. 29).

6. BAROK (1716-1722)

V baroku so bila izvedena obsežna šest let trajajoča gradbena dela. Blaznik je baročna dela lepo fazno opisal na podlagi arhivskih virov.³⁰

Posebno lepo, natančno in jasno so se baročne pozidave razkrile ob raziskavi severovzhodnega stolpa. Baročne pozidave so bile izredno zahtevne iz dveh razlogov: zaradi izredno visoke nadzidave starih stavbnih struktur in izgradnje obokov registrature v severovzhodnem vogalu grajskega kompleksa, ki so potegnile za seboj verižno reakcijo sprememb konstrukcij po celem kompleksu (sprememba višin tlakov, stropov in stopnišč, zasutje prostorov v kleti, sprememba višine odprtin).

Barok je za nadstropje povišal severovzhodni stolp in tej višini prilagodil vzhodno krilo ter stolp kapele. Vse predbaročne upodobitve Škofje Loke, ki prikazujejo vzhodno stran gradu od leta 1679 do 1698, kažejo pretežno še poznogotsko podobo, deloma predelano v popotresnem renesančnem obdobju. Polovica vzhodnega krila ima še vedno srednjeveško podobo obzidja.

Barok je najnižji del obzidja nadzidal za tri nadstropja, srednji del za dve nadstropji, renesančni palacij in severovzhodni stolp pa za nadstropje. Na starem krožnem, v renesansi okrepljenem jugovzhodnem stolpu, je barok zgradil za tri nadstropja visoko osmerokotno kapelo.

Zaradi izgradnje obokov v veži severovzhodnega stolpa je bilo treba spremeniti višino tlakov in njihovih konstrukcij po celi stavbi in v vseh obstoječih zgradbah spremeniti višino oken in vrat.

Loški grad je dobil v baroku zanimiv arhitekturni koncept. Proti mestu obrnjena severna in vzhodna fasada sta kazali meščanom prijazno podobo, iz katere je vizualno štrlelo pet stolpov in tako razbijalo, zaradi vtisa mogočnosti, do skrajnih meja takratne gradnje povečane površine mestne kulise. Druga, od meščanov stran obrnjena podoba gradu, pa je še naprej prikazovala svarilno moč in staro zastrašujočo vojaško podobo.

30 *Živo gradbeno dejavnost ponazarja med drugim podatek iz obračunskega leta 1717-1718, ko je bilo obnavljanje najbolj razgibano in je delo počivalo le od januarja do marca. Tedaj je bil na gradu zaposlen zidarski mojster z 31 zidarji in dvema mešalcema malte ter tesarski mojster z 10 tesarskimi pomočniki. Poleg teh je delalo še 24 dninarjev, med katerimi je bilo 7 žensk. Iz Ljubljane so zvozili 28900 kosov zidne in 15000 kosov stresne cpeke.*

V sezoni 1719-1720 so bila dela usmerjena predvsem v območje severnega trakta, ki je bil v 17. stol. nizek in neenoten. V smeri proti samostanu je bilo staro obzidje tako razmajano, da je težko padajoče kamenje nevarno ogrozilo življenje na samostanskem vrtu. Obzidje so temeljito popravili in ga utrdili s skarpami. Star hodnik pri tamkajšnjem poslopju so zrušili in povezali zgradbo z novo pozidavo. V prihodnjih dveh letih (1720-1722) so se lotili osrednjega vzhodnega trakta, ki so ga povsem prezidali. Iz Ljubljane so (med drugim) pripeljali 13000 kosov svodne cpeke, s katero so obokali tamkajšnje prostore, namenjene registraturi. (Blaznik, Skofja Loka in losko guspustvo, str. 264-265).

7. POSEGI V 19. STOLETJU (1891–1892)

Največji gradbeni poseg je grad doživel v 19. stoletju (po 1892) pod upravo uršulink. Korenito spremembo gradu, ki je trajala malone dvajset let, je mogoče po sondiranju konstrukcij, na osnovi ohranjenih delov načrtov arhitekta Willija Trea,³¹ fotografij in Beneschevih risb gradu iz obdobja tik pred posegom, rekonstruirati do podrobnosti.

Podrta sta bila zahodno obzidje in osrednji stolp do dveh tretjin grajskega nadstropja.³² Iz najkakovostnejšega materiala podrtih delov gradu so na južno obzidje sezidali nov trakt, prizidali dvoriščni hodnik vzhodnemu in severnemu traktu, del gradiva pa so porabili za predelave v grajskih prostorih. Manj kakovostno gradivo stolpa in obzidja so porabili za visoko nasutje dvorišča³³ in izravnave med dvoriščem ter vrtom. Tlak (mačje glave) iz nekdanjega grajskega dvorišča so porabili za tlakovanje predelane peš poti do starega vhoda v grad. Na severovzhodu so zgradili novo stopnišče in ga s prebojem severnega obzidja povezali do veže stolpa v kleti, grajski stolp pa so s stopniščnim hodnikom povezali s samostanom v mestu. Povezava gradu z mestom je bila zaradi zahtevne izvedbe izdelana v dveh variantah. Severna varianta povezave veže stolpa s samostanom je bila zaradi tehničnih težav opuščena. Ostanek te variante je veliko okno v severni steni veže. Zaradi opiranja stolpa so uresničili novo povezavo gradu s samostanom skozi severovzhodno strelnico veže. Uresničitev spremenjene variante je zahtevala večje posege v veži stolpa. Poglobitev tal za 60 centimetrov, izdelavo novega stopnišča med vežo in gradom ter prilagoditev vseh odprtin³⁴ in spremembo ravni poti na grad. Izvedba prizidkov na dvorišču je zahtevala zaprtje starega izhoda na dvorišče in uvedbo nove komunikacije.

Gradbene spremembe stavbnih mas in odprtin objekta so povzročile obsežno prilagoditev baročnih poslikav. Grad je dobil nov videz, kakršnega je obdržal celo stoletje, vse do zadnjih obnovitvenih del.

Diskusija

Rezultati raziskave v celoti podpirajo delovno hipotezo. Gradu je pridobljena nova presežna arhitekturna vrednost, ki je dvignila njegov pomen in privlačnost. Z ustrezno metodologijo so bile odkrite za loško zgodovino tako pomembne najdbe, da bo ponovno treba preveriti del za kraj najpomembnejše zgodovine. Grad, ki je bil pred posegom brez pomembnih najdb in tudi brez svojega monumentalnega vhoda, je s posegom v en sam vogal grajskega kompleksa pridobil novo komparacijsko vrednost. Prenovljen del zgradbe dokazuje, da je v preostali neraziskani strukturi stavbe in okolice gradu skritih še mnogo vrednosti, s katerimi bi lahko še veliko pridobili. Sistematska interdisciplinarna raziskava celotnega gradu in celoviti projekti prenove razvoja simbolnega objekta Škofje Loke v simbiozi do okoliškega prizorišča življenja lahko občanom, občini in muzeju prinesejo povsem nove dimenzije napredka.

Pomanjkljivosti in slabosti prenove SV vhoda v grad so nedvomno omejen obseg naloge,

31 Načrti iz leta 1891 in 1892 so izvedeni v varianti Originalne hrani Ločki muzej

32 V 70 letih 20. stoletja so ostanke stolpa in njegovih prizidkov restavrirali in predstavili v tlaku grajskega dvorišča

33 Današnje dvorišče je za 2,80 m nad starim, takšna je tudi publična višina ohranjenega osrednjega grajskega stolpa

34 Poseg je viden v prizidavi gotsko-renesasnega portala vhoda v grad

zaradi česar je bilo reševanje problemov grajskega kompleksa zoženo na parcialno raven tako, da so sistemske pomanjkljivosti omejele strokovni način reševanja in omogočile pritiske javnosti na strokovne rešitve.³⁵

Zaključki prenove starega vstopa v grad skozi SV stolp so kljub velikim omejitvam pokazali dobre rezultate z dvigom arhitekturne vrednosti in pomena gradu. Uporabnost in aplikacija uporabljene metode je lahko vzorec za prenavljanje objektov, pri katerih želimo povečati vrednost nepremičnin naše kulturne dediščine.

VIRI IN LITERATURA

- Avguštin, Cene: Zgornji stolp na Kranclju in nekdanja župna cerkev v Stari Loki. *Loški razgledi* 1, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1954.
- Blaznik, Pavle: Gradovi na loškem ozemlju. *Kronika* 1, Ljubljana : Zgodovinsko društvo za Slovenijo, 1953, str. 97.
- Blaznik, Pavle: Zgornji stolp na Kranclju in Stari grad pod Lubnikom ter njuni graščini. *Loški razgledi* 3, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1956, str. 79.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo 973–1803*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973.
- Likar, Darko: *Program prenove škofjeloškega gradu*. Ljubljana : Fakulteta za arhitekturo, 1987.
- Likar, Darko: *Program ureditve zunanosti škofjeloškega gradu*. Ljubljana : Fakulteta za arhitekturo, 1987.
- Likar, Darko: *Arhitekturni postinformacijski sistem*. Ljubljana : Fakulteta za arhitekturo, 1995.
- Likar, Darko: *Celovita prenova škofjeloškega gradu, Sklop A – I. faza*. Ljubljana : Fakulteta za arh., 1997.
- Likar, Darko: *Celovita prenova škofjeloškega gradu. Program grajskega vrta z okolico. Sklop A – I. faza*. Ljubljana : Fakulteta za arhitekturo, 2000.
- Likar, Darko: *Načrt sondiranja SV vogala grajskega kompleksa Loškega gradu*. Ljubljana : Zavod Ad Pirum, 2007.
- Likar, Darko: *Izdelava projektne dokumentacije za aktiviranje starega vhoda v Loški grad v SV stolpu*. Ljubljana : Zavod Ad Pirum, 2007.
- Likar, Darko: *Načrt ureditve zaprtega zeliščnega grajskega vrta*. Ljubljana : Fakulteta za arhitekturo, 2007.
- Reisp, Branko: *Gradovi dežele Kranjske*. Ljubljana : Slovenska Matica, 1998, str. 190–203.
- Stopar, Ivan: *Gradovi na Slovenskem*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1986, str. 230–233.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Med Polhovim Gradcem in Smednikom*. Ljubljana : Viharnik, 1998, str. 19–38.
- Stukl, France: Inventar škofjeloškega gradu iz leta 1315. *Loški razgledi* 11, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1964.
- Stukl, France: Gradivo za stavbno zgodovino loškega gradu. *Loški razgledi* 14, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1967.
- Vodniki po loškem ozemlju: *Vodnik po zbirkah Loškega muzeja* 6. Škofja Loka : Loški muzej, 1995.

35 V slovenski praksi prenova ni prioriteta in čeprav je Slovenija direktive Evropskih prioritet, usmerjenih v prenavljanje, podpisala in je zakonodaja deloma temu prilagajena, je dolgotrajna odsotnost delovanja na tem področju skrčila število ekspertov in izvajalcev, zaradi česar nastopajo številne nepotrebne težave. Javnost pa zaradi mnogoletne usmerjenosti v novogradnje pravicira izkušnje iz novogradnje na področje prenove, zaradi česar se rešitve dražijo, kar povzroča prenavljanje objektov se ne zna več učinkovito uporabljati, vrednost zanemarjene dediščine ali nestrokovno prenavljenih nepremičnin pada in stara jedra postajajo posledično neprivlačna.

Summary

New discovery at Loka castle during the restoration of the old entrance

Until recently, because of extensive remodelling in the 18th and 19th centuries, Loka Castle was considered among the less important objects of castle architecture in comparison with other castles in Slovenia. The demolition of the central monumental castle tower and the combination of two major interventions into the castle thus fundamentally erased all the more worthwhile historical elements and architectural traces, so that investigations to find them were unsuccessful. Without important finds, castle experts ascribed Loka castle least importance among the three feudal fortresses on Škofja Loka territory. The architecturally degraded symbol of the town no longer expresses the exceptional importance of Loka history. The use of research and architectural methodologies and interdisciplinary work in the northeast corner of the castle alone has already revealed numerous elements of historical value, which indirectly or directly depict the material development of all the important periods of the building's history.

Combining a selection of the highest quality phases of the castle's development into a new solution at the end of restoration has begun to return to Loka Castle its leading spatial position. The solutions used in the architectural intervention in the castle show how to obtain increased value from the many times reconstructed building and provide a starting point for transforming degraded heritage into new development value.

The positive quality changes attempted in a limited segment of the castle are encouraging and provide a challenge for systematic solution of the whole.

Življenje polno smisla

Ob tretji obletnici smrti Milana Komarja

»Človek se ne rodi kot popolna stvar, ampak je nekakšen zasnutek. Mora šele postati. Vsa človeška narava kliče po tej popolnosti, hoče se izpopolniti, dozoreti, rasti, resnično biti človek, udejanjiti svoje možnosti in se uresničiti. To, kar je zahteva človekove narave, je hkrati tudi dinamizem, vendar te zahteve ni mogoče uresničiti izven resnice. Samo v smeri resnice je ta uresničitev sploh mogoča.«

Milan Komar

Izvleček

Milan Komar se je rodil v Ljubljani (1921), a je otroška leta preživel v Škofji Loki. V prispevku pišemo o njegovi erudiciji, njegovem poznavanju stare, srednjeveške a tudi moderne filozofije. Orisana je njegova življenjska pot, predvsem pa je govor o njegovem vseživljenjskem raziskovalnem delu, reperiodizaciji zgodovine moderne filozofije, zaradi česar je bolj znan v tujini kakor v domovini. Omenimo tudi njegove Škofjeloške sonete, saj v njih ni najti le reminiscenc na otroška leta, ampak poudarek, da se v njih nahaja že vsa osnova za njegova poznejša razmišljanja. Podatkom o njegovih slovenskih in španskih publikacijah je dodano nekaj značilnosti njegove osebnosti. Umrli je v Argentini (2006), pokopan je na ljubljanskih Žalah.

Abstract

A meaningful life

On the occasion of the third anniversary of the death of Milan Komar

Milan Komar was born in Ljubljana (1921), but spent his childhood in Škofja Loka. The contribution discusses his erudition, his familiarity with ancient, medieval and also modern philosophy. His life is outlined, and above all, the contribution tells of his lifelong research work, his re-periodisation of the history of modern philosophy, because of which he is better known abroad than at home. It also tells of his Škofja Loka sonnets, since they not only contain reminiscences of his childhood years, but it is stressed that in them is found all the foundations of his later thinking. Some of the characteristics of his personality are added to data concerning his Slovenian and Spanish publications. He died in Argentina (2006), and is buried in Ljubljana's Žale cemetery.

Dr. Milan Komar se je rodil v Ljubljani, 4. junija 1921, kot sin primorskih beguncev po 1. svetovni vojni. Starša: Ludvik, rojen v Logu pri Trstu in Cecilija, roj. Blažič iz Kostanjevice pri Kanalu. Osnovno šolo je obiskoval v Skofji Loki, klasično gimnazijo v Ljubljani. Leta 1939 je maturiral, študiral pravo na ljubljanski univerzi (bil predsednik visokošolskega društva Pravda) in nato v Torinu (Italija), kjer je bil decembra 1942 promoviran za doktorja prava.

Dr. Milan Komar

Na ljubljanski univerzi je leta 1941 prejel Svetosavsko nagrado za razpravo iz cerkvenega prava o jugoslovanskih škofijskih sinodah. Filozofijo je najprej študiral zasebno v Ljubljani (Aleš Ušeničnik, Josip Turk, Evgen Spektorski) in Torinu (Fran Walland, Giuseppe Gemellaro, Carlo Mazzantini). Kot visokošolec v Sloveniji je objavljaj v različnih publikacijah: Dom in svet, Domoljub itn.

Leta 1945 se je umaknil iz domovine in leta 1948 odpotoval z ženo in dvema hčerka v Argentino, kjer se je najprej preživljal z ročnim delom. Že kmalu je opravil študije za diplomu profesorja filozofije in pedagogike in začel poučevati na raznih znanstvenih inštitutih (Instituto Superior de Cultura Religiosa, Instituto de Cultura Hispánica ipd.) Vse od leta 1959, od ustanovitve Argentinske katoliške univerze (Universidad Católica Argentina), je bil njen titularni profesor za zgodovino moderne filozofije ter etike. Nekaj let je bil tudi dekan filozofske fakultete.

Objavljaj je v argentinskih publikacijah (Criterio, Sapienza, Universitas, Sur, Psychologica, Psicología Médica, Valores ...) in tudi slovenskih (Meddobje, Vrednote, Tednik in Zborniki Svobode Slovenije).

Njegova študijska pot je šla od predkantovskega filozofa Christiana Wolffa, najbolj sistematičnega predstavnika racionalizma, prek Kanta do Hegla, zadnja leta pa se je skupaj z italijanskima filozofoma Michele Federicom Sciacco in Augustom del Nocejem ter poljskim Stefanom Swiezawskim - učencem Etienna Gilsona - ukvarjal predvsem s svojo življenjsko nalogo: reperiodizacija zgodovine moderne filozofije. Z del Nocejem in Swiezawskim si je dopisoval.

Komar - edini Slovenec v Argentini, ki se že od leta 1963 pojavlja v argentinskem *Who is Who* - je bil poročen z gospo Majdo, roj. Ahačič, in bil oče šestih otrok. Živel je v mestu Boulogne sur Mer v provinci Buenos Aires, kjer je 20. januarja 2006 tudi umrl.

I

Milan Komar je mislec in učitelj, človek, ki hoče »contemplata aliis tradere«, domišljene, spoznane resničnosti posredovati drugim - in to predvsem z govorno besedo. Prav zato se je le majhen del njegovega miselnega ustvarjanja izrazil v pisani besedi. Kljub temu je napisal v slovenščini skoraj stotino razprav, meditacij, esejev, izdal je tudi knjigo

Pot iz mrtvila.¹ Leta 1999 je v Sloveniji izšla dopolnjena izdaja,² tokrat že s prvimi komentarji o njegovem delu ter z bibliografijo. V naslednjih letih sta v Sloveniji izšli še dve zbirki razmišljanj: *Razmišljanja ob razgovorih* in *Iz dolge vigilije*.³ Se za časa njegovega življenja je po slovenski osamosvojitvi prišlo do ponatisa nekaterih njegovih člankov. *Država je v nas samih* – razmišljanje o samostojnosti naše države, napisano leta 1958 (!) – je bilo v matici po osamosvojitvi večkrat ponatisnjeno, tako tudi *Vera in kultura*. Izšel je tudi prevod njegove knjige *Orden y Misterio* (Red in misterij).⁴

Komarjevi najbližji učenci, privrženci njegove filozofske usmeritve, ki ima v Argentini ime Escuela de Komar /Komarjeva šola, so ustanovili Fundación Emilio Komar in pa Centro de Estudios Humanísticos y Filosóficos 'Sabiduría Cristiana'. Namen obeh je prek tečajev, simpozijev, predavanj in publikacij propagirati izsledke Komarjevega nauka, krščanskega realizma, »zbirati, ohraniti in čuvati njegova napisana dela – objavljena ali ne – in širiti filozofov, tako pisani kakor v tečajih, simpozijih in predavanjih, govornjeni nauk, posnet na trak ali registriran s kakršnimikoli drugimi mediji.«

Desetletja je poučeval tudi na Medicinski fakulteti državne univerze, psihiatrom in psihologom je razlagal klasično filozofijo o človeku, njegovi duši in etičnih vprašanjih.⁵ Skoraj vsa njegova predavanja po raznih tečajih so bila posneta in Fundación Emilio Komar jih izdaja v knjižni obliki; doslej je izšlo petnajst knjig.⁶ Nekatere so manjšega obsega, *El tiempo y la eternidad* (Čas in večnost) pa obsega več kot 500 strani.

Že pred mnogimi leti ga je argentinski CONSUDEC (Svet za katoliško vzgojo) odlikoval z redom *Del divino maestro*, leta 1992 je od papeža Janeza Pavla II prejel red koman-danta viteškega reda sv. Gregorija Velikega. Od leta 1995 sta skupaj s filozofom Juliánom Mariásom, najbolj znanim učencem Ortege y Gasseta, edina častna člana Argentinskega medicinskega društva. Leta 1998 je od ljubljanskega metropolita dr. Franca Rodeta prejel odličje sv. Cirila in Metoda, leto dni pred smrtjo pa je mu je Ljubljanska univerza podelila

1 Milan Komar: *Pot iz mrtvila*, Buenos Aires, 1965.

2 Milan Komar: *Pot iz mrtvila*, Ljubljana, 1999.

3 Milan Komar: *Razmišljanja ob razgovorih*, Ljubljana, 2000. – *Iz dolge vigilije*, Ljubljana, 2002.

4 Milan Komar: *Red in misterij*, Ljubljana, 1996. Prevedla Marija Debevec Simčič in Zorko Simčič

5 Komar je sodeloval tudi z Mednarodnim uradom za duševno zdravje v Ženevi, odvisnem od OZN–Gl Zorko Simčič, *Pogovor z Milanom Komarjem* v knjigi *Iz dolge vigilije*.

6 V glavnem gre za transkripcije, kdaj krajših, kdaj vse leto trajajočih, tečajev, ki so bili posneta na trak, avtorizirani in jih pod uredništvom njegovih najbližjih sodelavcev objavlja Center za humanistične in filozofske studije. Ta center deluje v okviru že omenjene ustanove, kolikor nam je znano edine znanstveno raziskovalne fundacije v tujini, imenovane po kakšnem našem rcjaku – Doslej je izšlo petnajst knjig. *Orden y Misterio* (Red in Misterij), *Vida llena de sentido I* (Življenje polno smisla I), *Vida llena de sentido II* (Življenje polno smisla II), *La vitalidad intelectual* (Intelektualna vitalnost), *Los problemas humanos de la sociedad opulenta* (Človečanski problemi potrošniške družbe), *Modernidad y posmodernidad* (Moderna in postmoderna), *El tiempo humano* (Človeški čas), *El tiempo y la eternidad* (Čas in večnost), *El Nazismo. una perspectiva transpolítica* (Nacizem, v transpolitični perspektivi), *El Fascismo. una perspectiva transpolítica* (Fašizem, v transpolitični perspektivi), *Criptoidealismo en la cultura contemporánea* (Kriptoidealizem v sodobni kulturi), *Silencio en el mundo* (Tišina v svetu), *La verdad como vigencia y dinamismo* (Resnica kot veljava in dinamizem), *La estructura del Diálogo* (Struktura dialoga) in *Vivir desde el Don* (Življenje kot Dar).

naziv »častnega senatorja Univerze v Ljubljani.« V utemeljitvi za priznanje, ki sta jo pripravila profesorja Teološke fakultete Robert Petkovšek in Janez Juhant, je bilo med drugim rečeno, da »v nasprotju z novoveško filozofijo Komar to razume kot mišljenje, usmerjeno k stvarnosti« in da je na tomistični realizem postavil tudi antropologijo in etiko. Poudarjeno je bilo, da se je vse življenje ukvarjal s temami, ki posegajo v samo jedro družbene problematike, in »ima pretanjen odnos do slovenskega jezika, kar se kaže v njegovi filozofski terminologiji in slogu.«

II

Ob izidu njegove prve knjige v Sloveniji, *Poti iz mrtvila*, so bili bralcem v domovini dani prvi podatki o našem mislecu. Pisec teh vrstic je v zapisu *Ob prvem izidu esejev Milana Komarja v Sloveniji* podal kratke življenjske podatke in nekaj osnovnih informacij o njegovem delu. Poudaril sem, da je Komar kot mislec znan v Argentini predvsem po svojih predavanjih, da pa je tudi njegov objavljeni opus, tako v špansko govorečem okolju kakor v tujih filozofskih krogih, vzbudil pozornost.

Žal še danes velja, da je Komar bolj znan v tujini kakor v Sloveniji, saj je – kljub trem knjigam njegovih slovenskih esejev in razprav, kljub petnajstim španskim knjigam – šele pred kratkim našel mesto v Velikem slovenskem biografskem leksikonu *Osebnosti*.

Vsa leta je bil tudi tesno povezan s slovensko skupnostjo v Buenos Airesu: kot pisec razprav in predavatelj pri Slovenski kulturni akciji, pri Katoliškem akademskem [visokošolskem] starešinstvu in Akademskem [visokošolskem] društvu. Ko je vsakoletni Zbornik Svobodne Slovenije uvedel poglavje »Slovenstvu v čast, narodu v ponos«, je med vsemi (po svetu uspešnimi) rojaki najprej predstavil filozofa Komarja.

Za ilustracijo naj bo dodano, da so v 'Slovenski hiši', v središču slovenskega življa v Buenos Airesu, dolga leta potekali njegovi celoletni mesečni »filozofski popoldnevi«. Leta 1976 je govoril o tematiki *Filozofske korenine sodobnega erotizma*, leto kasneje *Razsvetljenje - Luterantstvo - Hegel - Marx; Sensizem ali 'groba estetika'* (1978); *Filozofske osnove za razumevanje slovenske problematike* (1979); *Tomaževa etika prevedena v jezik sodobne problematike* (1980 in 1981); *Uvod v krščanski realizem* (1982); *Strah pred svobodo* (1983 in 1984), Ob desetletnici študijskega filozofskega tečaja (1985): *Edvard Kocbek - Emmanuel Mounier, radiografija usodne zmede in zabode*; naslednje leto, ob analizi tekstov Leszeka Kolakowskega, Karla Kosika in Ernsta Blocha, *Notranja kriza marksistične filozofije*; leta 1987: *Osnove krščanskega personalizma ...*

Priznati je treba, da smo se pripravljavci razširjene izdaje *Poti iz mrtvila* sprva spraševali, kakor bodo, v emigraciji napisana, rojakom v zdomstvu namenjena, besedila zazvenela človeku v domovini. Kmalu smo spoznali, da resnična *filosofia* ni samo *perennis*, ampak tudi univerzalna, da njeni izsledki veljajo vedno in povsod enako.

V uvodu v *Poti iz mrtvila* je avtor sam napisal, da objavljeni eseji »niso bili pisani za enotno zbirko« in prosi bralca, »naj vnese te sestavke v časovni in krajevni kontekst, v katerem so nastali«, kar bo tudi lažje storiti, saj je v tem pisanju »smisel za nadpoložajno

in nadčasovno univerzalnost tako živ, da upam, da bo dobrohotni bralec zlahka razbral, kaj ohranja veljavnost preko časovnih men in minljivih položajev.«

Hoja *S tokovi in proti tokovom*, ali pa vprašanje asimilacije, v svojem bistvu namreč že dolgo nista problem samo naših zamejcev ali emigrantov v tujini. *Filozofija in praksa* – referat še ne tridesetletnega Komarja, objavljen leta 1951 – opozarja na pomembnost te relacije, dostikrat pojmovane zgolj kot antinomija, saj je vprašanje »praktične vrednosti filozofije« povsod še posebej aktualno. Kdo ve – smo ob izidu *Poti iz mrtvila* dodali – »ali ni danes, ko v svoji tisočletni zgodovini prvič sami nosimo odgovornost za svoje delovanje, celo bolj pereče, kakor pa je bilo v času zapisa.« Meditacija *Država je v nas samih*, ki je bila kmalu po demokratizaciji Slovenije večkrat ponatisnjena tudi v matičnih revijah, ni zanimiva samo zato, ker je bila napisana leta 1958, ko je bila v Jugoslaviji ideja o samostojnosti slovenske države tabu, ampak ker Platonove teze, na osnovi katerih je Komarjevo razmišljanje nastalo, veljajo tudi za ohranitev eksistence državne tvorbe. In če je danes med nami kaj aktualnega, je to ravno iskanje jasnih stališč ob *Pogojih za dialog* med raz-

lično mislečimi, medtem ko se ob branju razmišljanja *Z nezanimanjem smrt potuje incognito* izkaže, da gre za problem, ki nujnega razmisleka ni potreben samo med rojaki v tujini. Tudi parazitstvo v družbi, o katerem govori *Gozd ovijalk*, žal »domovinske pravice« nima samo onkraj državnih meja ... Celo razpravljajni o *Času v zdomstvu* ali o *Ljubezni do usode*, ki sta krajevno in časovno pogojeni, se ob usodah mnogih, čeprav v domovini pa vendar v »notranjem eksilu« živečih, nenadoma prikažeta kot nadvse sodobni.

Dr. Milan Komar ob prvem in edinem obisku v domovini septembra 1995.

Izkazalo se je – kakor že tolikokrat pri velikih mislecih – da odkritja virov raznim problemom s časom ne samo niso izgubila vrednosti, ampak postala še bolj aktualna. Začuden odkrivamo, kako so Komarjeve včeraj v tujem svetu porojene misli danes pereče, pomembne za človeka v domovini.

Pri Komarjevem delu se prikaže poseben odnos do načina filozofiranja in prenašanja filozofske misli drugim. Nemški filozof Josef Pieper – Komar ga je zelo upošteval in, kakor pišejo njegovi argentinski učenci, »prvi predstavil argentinskemu kulturnemu svetu« – je večkrat pisal o Platonu in njegovem nasprotovanju pisani besedi. Platon v eni svojih knjig (*Navdušenje in božanska norost*) govori o Sokratu in Pitagori ter o tem, kako »veliki misleci učitelji ne pišejo.« Pieper tudi omenja, kako je bil celo Tomaž Akvinski, ki je sam vendar veliko pisal, mnenja, da »res velikemu učitelju pristaja samo najvišja oblika učenja«, ta pa je, »vtisniti (inculcare) misli naravnost v srce *poslušalca*.« Tudi Etienne Gilson, eden največjih tomističnih filozofov 20. stoletja ter vplivnih raziskovalcev srednjeveške filozofije, ko se ustavlja ob Platonovem *Fajdrosu*, govori o nezaupanju do pisane

besede, češ da je filozofska intuicija celo z govorno besedo dostikrat nemočna. Kaj šele s pisano! Komar, ki je bil izrazito pedagoški tip človeka, nekdo, ki ne more ne učiti, je dolga desetletja samo predaval. Zato njegov tiskani opus, kljub dolgoletni in osupljivi dejavnosti, ni obsežen. Skromen je celo njegov španski tiskani opus, res pa je, da je ohranjenih na stotine posnetih trakov s filozofskih tečajev, posvečenih najrazličnejšim temam, na stotine jih je tudi razmnoženih. Nekatere med temi, npr. *La filosofía del 'corazón' de Pascal* (Filozofija 'srca' pri Pascalu pod vidikom sodobne filozofske problematike), ali pa *El pensamiento de Edith Stein* (Misel Edith Stein) so prerasle v knjižice.

Kot že rečeno, je imel Komar za svoje življenjsko delo reperiodizacijo zgodovine moderne filozofije, hkrati pa tudi metafizično branje sodobne globinske psihologije. To slednje je bilo že od leta 1952 povezano s sodelovanjem s skupino psihiatrov in psihologov. V svojem zadnjem slovenskem intervjuju, z njim sem se pogovarjal ob njegovi sedemdesetletnici, je dejal, da je z obeh področij lahko objavil le malo svojih izsledkov. Ko omenja, s katerimi evropskimi filozofi, ki se ukvarjajo s tematiko reperiodizacije, si dopisuje, je obžaloval, da tega svojega življenjskega dela on sam ne bo mogel končati. »Dokončali ga bodo moji argentinski učenci, če jim bodo okoliščine naklonjene.« O obeh omenjenih temah je spregovoril tudi leta 1995, ko je bil po petdesetletni odsotnosti prvič in edinkrat na obisku v domovini.

Komarjev opus je raznolik: gre za razmišljanja, ki segajo od čiste metafizike do filozofske antropologije. Je mislec, pri katerem začutiš, da je resničen 'ljubitelj modrosti', da je učitelj, ki obvladuje znanje o filozofskih tokovih, tako antičnih, srednjeveških kakor sodobnih, in je doma tudi v globinski psihologiji, v pravu, zgodovini in jezikoslovju. In kljub temu začutimo – kakor je napisal literarni zgodovinar Matija Ogrin, urednik zbirke Sidro, edicij humanistične esejistike, in eden urednikov Komarjevih slovenskih besedil – da je Komar »zmožen veliko filozofijo razlagati na ravni naših vsakdanjih, najbližjih vprašanj in življenjskih problemov. Filozofija je zanj 'stremljenje po zadnji jasnosti' in iskanje modrosti, zato tudi ob največji miselni globini preveva vso njegovo misel jasno napotilo k bivanjski rasti in razmahu.«

V tretji knjigi Komarjevih slovenskih besedil (*Iz dolge vigilije*) je isti pisec v kratki spremni besedi dejal, da »naslov knjige pove, da so bila zbrana razmišljanja iz dolgih let, v katerih je naš mislec z upom in strahom pričakoval, da bo Slovenija dosegla politično svobodo in samostojnost. Tem bolj pa je Komarjevo upanje na svobodo naravnano k človekovi notranji svobodi, tisti, ki prihaja iz duha resnice in notranje enotnosti, iz urejenih želelnih moči in uma, odprtega k nepopačenemu smislu oseb, dejanj in položajev. Iskanje resnice in notranje enotnosti, pravi Komar, je osnovno hotenje in najgloblja volja človekove narave, saj je v osebi toliko življenjskih energij, kolikor je v nji bitne enotnosti in resnice.« Na istem mestu je tudi rečeno, da »Komarjeva realistična filozofija prihaja domov v Slovenijo s pomembnim pričevanjem, da filozofija stremi k poslednji mogoči jasnosti glede temeljnih vprašanj o človeku, brez česar v njem ni resnice in enotnosti; da zato med realistično etiko, dobro pedagogijo in mentalno psihično higieno pravzaprav ni meja; da je takšna realistična filozofija trajno aktualna in životvorna.«

III

Če bi v tem razmišljanju, ki je bolj informativnega značaja, želeli vsaj nekoliko osvetliti Komarjev človeški lik, bi opazili, da je prav tako, kakor je bil znan po antipatiji do pisanja, imel še marsikatero drugo značilnost.

Znano je bilo recimo, da se upira intervjujem. Pogovor s Tinetom Debeljakom, literarnim zgodovinarjem in knjižnim urednikom Slovenske kulturne akcije, ki je izdala *Pot iz mrtvila*, je bil predvsem informativnega značaja. Da sva se vsaj malo bolj podrobno pogovorila ob njegovi 70. letnici, je pripomogla samo moja pripomba, grožnja, naj pristane, ker bodo sicer pisali drugi, in kdo ve, če ne taki, ki ga nikoli niso niti poslušali niti brali, in naj si torej predstavlja, kaj bo iz zapisanega nastalo. Zanimiv utegne biti njegov intervju *Il ritorno alla realta* (Vrnitev k resničnosti), ki sta ga imela z njim Alvear Metallini in Martin Sisto in je izšel najprej v italijanski reviji *Tracce*, nato preveden v madridski *Huellas*, leta pozneje tudi v reviji *Tretji dan*.⁷ V uvodu sta spraševalca kot moto napisala, da gre »za srečanje z enim najbolj prodornih mislecev v sodobni filozofiji. Odkritje velikega človeka, pozabljenega zaradi integriteta vseh 'antiintegristov'. - Idealizem in njegova izguba spoštovanja do realnosti: nihilistični razplet, ki izniči človeški jaz.« - Najin sogovornik [...] beži pred intervjuji kakor pred kugo«, začenjata. »In doslej na intervju tudi še nikoli ni pristal. Našo prošnjo, čeprav bi bilo primernejše reči mesece trajajoče obleganje (*assedio*), zavrača s pragozdom 'nejev', motiviranih z mnogovrstnimi razlogi. Naposled, nenadoma nepričakovana vdaja; pristane zaradi zelo preciznega razloga: 'Sprejem zaradi monsinjorja Giussanija⁸ in zaradi nezaslužnega spoštovanja, ki ga izkazuje mojemu delu.' Osem ur vprašanj in odgovorov, razdeljenih po dveh kavarnah v Buenos Airesu, med zvenenjem skodelic kave in polemične gostobesednosti ...« Besedilo je bilo pozneje ponatisnjeno še v knjižici *La sfida della ragione* (Izziv razuma),⁹ v njej o 'izzivu razuma' spregovorijo štirje misleci: Piero Bigongiari, Hans Georg Gadamer, Luigi Giussani in Emilio Komar.

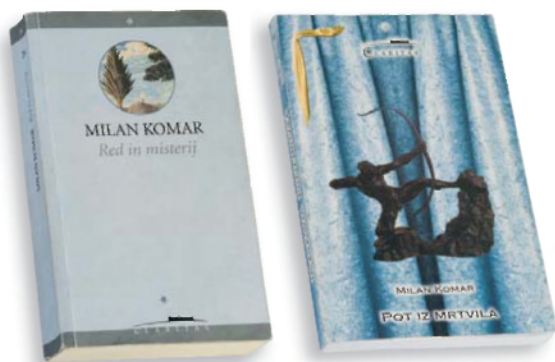
Komar je pogosto kot eno najnujnejših lastnosti razmišljajočega človeka poudarjal pozornost. Kdo bi vedel, kolikokrat je padla ta beseda iz njegovih ust. In tudi on sam je vsakogar pazljivo poslušal. Marsikateri njegovih poslušalcev se je čudil, da ga ob kakšni sicer zanimivi, vendarle ne ravno usodno življenjski zadevi poslušata s tako pozornostjo. Pri tem je njegov obraz izžareval poseben notranji mir. Mir. Po drugi plati pa si vedel, da se še daleč ne strinja z Gilsonovo zahtevo, da mora filozof vedno ostati miren in da »doctrina debet esse in tranquillitate.« Ob kakšni zmoti modernistov je govoril ne samo strastno, ampak v svoji gorečnosti naravnost napadalno. Ko da bi v podzavesti čutil - da parafraziramo apostola Pavla, ko govori Korinčanom - da gorje mu, če ne bi pričal resnice. Mirno lahko rečem, da v življenju nisem srečal bolj ponižnega človeka, kakor je bil on - hkrati pa v svojih sodbah tako samozavestnega in da nikoli nisem poslušal predavatelja, ki bi

7 Gl *Vrnitev v resničnost* Pogovor z dr. Milanom Komarjem - Tretji dan, XXXVI, št 9/10, 2007. Prevedla Marija Debevec Simčič.

8 Luigi Giussani (1922-2005), italijanski teolog in filozof, avtor številnih knjig *Ustanovitelj gibanja Comunione e liberazione*

9 Gl Davide Rondori, Antonio Santori. *La sfida della ragione*, Rimini, Guaraldi, 1996.

kakor on govoril o neorazsvetljenstvu in kriptoidealizmu, ki obvladujeta miselne sheme moderne, kot da govori samemu sebi, že hip zatem pa po analizi kakšne zmote, katere uničujočih posledic ljudje ne vidijo, poslušajoče prosil, skoraj bi se dalo reči rotit, naj o povedanem sami ponovno in ponovno razmišljajo.¹⁰

Naslovnici Komarjevih filozofskih del *Red in misterij* in *Pot iz mrtvila*.

Resnoben mislec, na prvi pogled tip strogega srednjeevropskega vzgojitelja. »Herr Profesor.« Na drugi strani ljubitelj lirike in človek z velikim smislom za humor. In vendar – v bistvu tragična oseba, ob kateri nisi mogel pozabiti na Pridigarjevo odkritje, da »kjer je veliko modrosti, je veliko žalosti in kdor si večja znanje, si večja bolečino«. Zavedal se je, kakor je sam dejal, da najbolj mirno, in torej na nekak način srečno, živi človek, ki mu um ne deluje, nekdo, ki se mu je, kakor pravimo, ´utrgalo´. Normalen človek pa odkriva dobra in slaba gibala v sebi in bližnjih, vidi vzroke dogajanj, se zaveda

posledic svojega ravnanja, tudi mišljenja in ravnanja drugih in ne more biti miren. Kdor pa hoče priti do dna ali čim globlje z odkrivanjem prvih počel in zadnjih vzrokov, komur so evidentne kdaj tudi krute posledice, ki jih prinašajo zmote, a zre še naprej v prihodnost, hkrati pa je obsojen na zavest, da si ne sme zapirati oči – ta ne more pobegniti trpljenju. Kdor je Komarja dolga leta poslušal, ni samo občudoval njegove erudicije, njegovega neverjetnega spomina ali spoznanja, da se v svoji borbenosti – prototip bojevnika – nikoli ni umikal; vsi smo čutili, da je vse njegovo delo zraslo iz dolgih ur trpljenja.

Vesel je bil, ko je (zlasti prva leta) na znanstvenem inštitutu pri svojih celoletnih tedenskih tečajih imel kdaj tudi do tristo poslušalcev, v glavnem izobraženih laikov. Ta uspeh je pripisati njegovi erudiciji, neverjetnemu poznavanju zgodovine, aktualnosti in vabljivosti tem in različnosti perspektiv, iz katerih je znal prikazati uvid »resnice stvari« – vendar pa tudi privlačnosti njegove razlage: sredi najgloblje razmišljanja je bil zmožen v poslušalcu zakoličiti kakšno odkritje z ilustracijo iz živega življenja, kdaj celo pregneteno s humorjem. Hkrati pa je dvajset let vsako zadnjo soboto v mesecu, v enem najmanjših slovenskih krajevnih Domov, vodil krožek, ki se ga je kdaj udeleževalo deset, včasih petnajst že v emigraciji rojenih fantov in deklet. Govoril je – vedno do polnoči in čez – razvijal svojo temo, čeprav sta nekoč zaradi hudega neurja v Dom prišla samo dva učenca ...

Zahteven do učencev, a najprej do samega sebe. Njegovo strastno iskanje resnice, tudi študij mislecev, tako iz preteklosti kakor sedanosti, mu ni uničilo samo vida, ampak tudi zdravje.

10 Temu vabilu so se udeleženci tečajev lahko odzvali toliko lažje, ker je Komar za vsako predavanje pripravil izročke, nekakšna *skripta* s kratkimi povzetki točk, ki jih bo obravnaval. Temu je bilo dodanih kdaj več, kdaj manj listov z odstavki iz del, o katerih bo govoril, poleg trditve obravnavanega avtorja pa citati tudi drugih mislecev.

Med tolikimi ´lekcijami´, ki so nam bile, kakor je pravil, povedane od starih – *palai lege-tai* – sta ga še posebej prevzela Platonova *mysterion kai metron*. Tudi sam se je srečaval s skrivnostjo in mero. Ko je v Pieperjevi antologiji sentenc Tomaža Akvinskega videl, da je avtor filozofskemu delu dal naslov *Ordo et Mysterium*, je začutil, da ti besedi najbolj povzema duha celotne kozmovizije Akvinca, katerega je od vsega začetka čutil kot ´velikega učitelja´. Med tema dvema poloma, na videz paradoksnima, je potekala njegova misel.

Neka dvojnost, na prvi pogled celo paradoksnost, je bila tudi v njem samem.

Resen, strog, zdelo se je, da ga je sam razum, toda treba ga je bilo slišati, ko se je ustavi ob lepoti preproste poljske cvetice, še bolj pa ob branju – in komentiranju – slovenske poezije. Koliko srca, čustev! Ni se zgodilo samo enkrat, da med branjem ni mogel zadržati drhtenja glasu, včasih je za dalj časa obmolnil. Celó v eni njegovih *Vsakdanjih pesmi*,¹¹ v kateri opisuje domačo kuhinjo, je najti verza »Tu je pričujoč duh/in z njim srce in um.« Najbrž je bil kar strog *pater familiae* in resen soprog, toda ne morem pozabiti, kako se nekega večera po predavanju vračava proti železniški postaji in mi navdušeno razlaga, da je od prijatelja v Evropi prejel fotokopije neznanega starega filozofskega teksta. Iz nabito polne aktovke potegne snop listov, pri tem pa mu zdrkne iz nje tudi list, na katerem je s svinčnikom narisana ženski klobuček. »Včeraj sem ga zagledal v izložbi na Floridi, [najbolj chic ulica v središču Buenos Airesa], a ni lep!« mi reče ves raznežen. »Sem ga prerisal, vem, da bo Majdi [ženi] všeč ...«.

Že kot dijak se je resno posvečal filozofiji, toda hkrati prevajal kontroverznega lirika Villona. A tudi desetletja kasneje, ko se je ukvarjal s Heglom ali raziskoval besedila racionalističnega Wolffa (in se gotovo marsikdaj strinjal z Ušeničnikom: »Vse spoštovanje nemški [filozofski] znanosti, a ne zaradi njenega temnega umničenja in njenega umetničenja z izrazi!«) se je v istem času izpod njegovega peresa večkrat izlila poezija. Pod psevdonimom Anton Brezovnik je objavil omenjene *Vsakdanje pesmi*, nekaj let prej prevod iz Palatinske antologije izbranih *Ljubezenskih pesmi* grškega pesnika Pavla Silenciarija (5. st. po Kr.), napisal je vrsto *Božičnih sonetov*, celo krepak epigram se mu je kdaj izlil na papir.

Ob vseh takšnih in podobnih ´paradoksih´ pa se ob njem prikaže še neka posebnost.

IV

Otroška leta, prve podobe, prvi koraki ... srečanja z drugimi otroki. Počasi vpijaš vase pokrajino okoli tebe ... tu so prva doživetja, prvi veseli pa tudi prvi žalostni vtisi ... In kdaj celo že kakšna drobna, vendar nikoli več pozabljena spoznanja. In morda, če celo pozabljena, nikdar več izbrisana iz tebe. Kraj, ki je morda nadvse majhen kos zemlje, pa vendar tisti, iz katerega boš za vedno rasel, iz katerega boš lahko do smrti zajemal svoje moči. Ni čudno, če je tolikim ljudem rojstni kraj »umbilicus mundi« popek, središče sveta. Središče. Iz katerega pa lahko raseš kvišku in na vse strani ...

Komar se je kot otrok primorskih beguncev rodil v Ljubljani, toda že kmalu zaživel v

11 Gl. Meddobje, V, št. 3-4, Buenos Aires, 1959. Ps. Anton Brezovnik.

Škofji Loki.¹² In vse življenje jo je čutil kot svoj »umbilicus mundi«. Nekoč sem ga občudujoče vprašal, kako je mogel še ne tridesetletnik napisati tako izčrpen članek, kot je *Filozofija in praksa*, ob objavi pa pod črto pripomniti, da gre samo »za poročilo, brano v ozkem krogu katoliških izobražencev, in ima torej vse značilnosti priložnostnega referata«. Odgovoril mi je, da je res šlo za priložnostno besedilo, da pa vse njegovo več ko polstoletno poznejše razmišljanje, raziskovanje ni drugega kakor samo poglobljanje v tem referatu nakazane problematike.

In podobno je tudi z njegovimi *Škofjeloškimi soneti*. Večkrat je poudaril, da je v njih osnova za vsa njegova poznejša razmišljanja. Škofja Loka. V njej je preživel svoja najlepša, najbolj bogata otroška leta. Ljudje in pokrajina, veseli, kdaj tudi žalostni dogodki, materina skrb, očetovi preprosti, vendar koristni nauki. Oče, preprost državni uradnik, izrazito očetovska figura (in Komarju vsečno: predvsem s številnimi medaljami za pogum odlikovani avstro-ogrski vojak v 1. svetovni vojni ...). Škofja Loka – tam so bile njegove korenine. Iz njih je rasel, vse življenje gradil na drobnih spoznanjih iz tistih otroških let.

Tik pred izidom *Poti iz mrtvila* se je z njim pogovarjal Škofjeločan Tine Debeljak.¹³ V uvodu pogovora je napisal, da je Komarja poznal še kot otroka in kasneje kot dijaka (on mu je v Domu in svetu tiskal prevode Villona,) povedal, da je naš mislec »vso osnovnošolsko mladost živel v Škofji Loki, kjer smo se srečavali, toda kdo od nas študentov se je zanimal za tedaj osemnajst let mlajšega ´pokovca´...«.

Dr. Milan Komar na obisku pri predsedniku Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. Francetu Berniku, september 1995. (foto: Carmen Narobe)

Ni torej čudno, da so prav ob Škofji Loki nastale Komarjeve najlepše pesmi, vrsta sonetov. Literarni zgodovinarji bodo sodili o njihovi poetski vrednosti. Seveda Prešeren je Prešeren, Komar pa predvsem mislec in vendar ... ali res govorim pod vplivom prijateljskega odnosa, ki je bil med nama, če sodim, da moremo prvi Komarjev sonet Škofji Loki mirno postaviti ob bok Prešernovi *Vrbi?* – tako formalno kakor vsebinsko.

Cankar je zaživel iz Vrhnikе, Prešeren iz Vrbe, Gradnik iz Medane, mnogi so zapisali hvalnico ali zapeli pesem rojstnemu kraju, pa vendar dvomim, da bi se mu še kdo v slavospěvu ´rojstnemu kraju´ poklonil s tako hvaležnostjo, da bi še kdo drugi tako izrazito odkril, da mu je kraj

otroških let pomenil celotno njegovo rodno zemljo, mu bil vse življenje navdih, kakor je bil prav Komarju.

Leta 1973 je ob tisočletnici Škofje Loke (973–1973) napisal prvi sonet, hvalnico svojemu staremu mestu: prebliski spominov na otroška leta, hkrati tudi zavest, da ti spomini nudijo

12 Živeli so na Poljanski cesti 2, v poslòpju, kjer je danes Upravna enota Škofja Loka

13 Gl. Tine Debeljak *Pogovor z Milanom Komarjem*. Ob prvem izidu njegove knjige filozofskih esejev Glas SKA, Buenos Aires, 1956, št. 12–13. – Ponatis v knjigi *Iz dolge vitilje*.

»zagon in hrano« za razpetje vseh sil, pa tudi zavest, da kljub bučanju burnega sveta, v katerem mu je živeti, njegova pot teče mirno naprej, »v nespremenljivi smeri, ki pne se iz zvestobe korenini.«

Škofji Loki

Za tisočletnico

*O Loka, hvala ti za tista leta,
za vse veselje, sonce, bujno cvetje.
Zaklad globinski, trajno doživetje,
na skrivnem peta pesem, neizpeta.*

*Spominov tisoč v srcu se prepleta
in duhu nudi tla, močno zavetje,
zagon in hrano, vabi ga v razpetje
vseh sil: o bitja teža, slast obeta!*

*Blešči se grad v daljavi, kapucini,
stoji pogumno sveti Jakob v veri,
tišče se hiše kot golobi v gruči.*

*Le buči divji burni svet, le buči:
pot gre navzgor v nespremenljivi smeri,
ki pne se iz zvestobe korenini.*

Naslednji sonet, *Spomin v pampi*, ima podnaslov *Ob tisočletnici Škofje Loke* in je že pogled iz tujine, razmišljanje človeka, ki živi sredi deset milijonskega mesta in mu ob zrenju na neskončno argentinsko pampo misel zaplava nazaj prek ekvatorja. Tudi ta sonet spada v antologije slovenske refleksivne lirike.

Spomin v pampi

*Izgublja se oko v brez mej daljavi,
ravnina se kot večnost razprostira,
z neba dežuje mir, iz tal izvira.
Kako si majhna, Loka, v tej širjavi.*

*In vendar, če te gledam v luči pravi,
neznatnost tvoja duhu ni ovira
in končnost tvoja je neskončna mera,
kot je neskončna cvetka v drobni travi.*

*Prepolna je vsakdanjost poezije,
brezčasje se v bežnosti zrcali,
z neskončnostjo je končnost prepojena.*

*In iz umiranja življenje vzkljuje,
se laž v mali stvarnosti razgali,
s spominom so vsa pota razsvetljena.*

Bralcu ne uide, da je v obeh sonetih izhodišče ´spomin´. In ni čudno, če je tudi v prvem sonetu iz cikla naslednjih treh sonetov spominu dan poudarek.

Kot mislec je Komar neštetokrat opozarjal, kam vodi pot človeške družbe, ki že ni več družba, ki je v resnici samo še *simulacrum societatis*, videz družbe, kam pelje civilizacija, prevzeta od relativizma, civilizacija ljudi, ki živijo, kakor je nekdo napisal, »izključno v območju zadovoljevanja bioloških potreb«. Dirigirani hedonizem, ki smo mu priča, nujno ubija duhovne vrednote. Komarjevo razmišljanje *Z nezanimanjem smrt potuje incognito* še daleč ni veljalo samo za rojake v emigraciji, kjer so se začeli kazati prvi znaki vdajanja v vseenost. Ko zavladava vseenost, je občutka za vrednote vedno manj, kakor da je človeku splahnela volja za karkoli, še posebej za delo za *bonum comune*. Toda, kaj naj predrami voljo, če ni vrednot? Človek lahko kmalu spozna, da morejo voljo prebuditi samo vrednote, a da nam te lahko pokaže samo razsvetljena pamet, ki zna ločevati bistveno od nebitstvenega. Toda kako priti do pametnosti, če v človeku umira spomin, če razni »družbeni inženirji«, kakor bi dejal C. S. Lewis, s poudarjanjem zgolj sedanjosti, ali celo s »pogledom naprej«, prekinjajo – kdo bi dvomil, da nekateri načrtno – povezavo s preteklostjo? »Biti zgolj otrok svoje dobe, pomeni največje suženjstvo«, pravi G. K. Chesterton. In komu je lažje vladati, kakor zgolj zabave lačnim sužnjem?

Ni čudno, če je pri Komarju in njegovi šoli spominu dan tak poudarek. Rek ´Mors vitam, memoria mortem vincit – Smrt je premagala življenje, toda spomin je premagal smrt,´ je zanj temelj, na katerem je mogoče graditi zdravo prihodnost. Brez spomina in spominjanja je življenje vegetiranje, brez njiju predvsem ne more biti inteligence, saj »spomin in bistrost sta najožja brata«.

Tudi v prvem sonetu iz cikla naslednjih *Škofjeloških sonetov* je izhodišče spomin, vendar pa se v trojici sonetov kažejo tudi osnove, na katerih bo slonelo vse filozofovo razmišljanje, že so nakazane poti, po katerih bo hodil do konca. Dejali bi lahko: njegov življenjski program, iz katerega je razvidna razpetost med čisto metafiziko in filozofsko antropologijo. Bojan Žalec, pisec daljše spremne besede k slovenski izdaji *Reda in misterija*,¹⁴ posebej spregovori prav o teh sonetih, ko pravi, da Komarjev slog raste iz krščanskega realizma, iz antropocentrističnega teocentrizma in humanizma, iz bivanjskega ganotja, ki se je Komarju razodelo na njegovi lastni poti, kot je izpovedal na koncu drugega škofjeloškega soneta. Žalcu so Komarjevi soneti »primeren zaključek ali izhodišče nadaljnega ali ponovnega branja njegove filozofije. Poezija je najbolj koncentriran izraz človekove intime in notranjosti in čut za poezijo je nekaj, kar ni bilo postranska stvar Komarjeve filozofije,

¹⁴ Bojan Žalec. *Sladka tlaka smisla*. V knjigi *Red in misterij*. Ljubljana, 2002

umanjkanje le-tega pa pusti pečat okrnjenosti tudi na njeni recepciji.« Ti soneti, prvič objavljeni v buenosaireškem tisku, trideset let pozneje kakšen tudi v matični reviji, so bili prvič tiskani v knjižni obliki, ko so bili pod skupnim naslovom Soneti ob misteriju na izrecno željo misleca dodani prevodu knjige *Orden y Misterio*.

Trije Škofjeloški soneti

Ob tisočletnici Škofje Loke

I

Spominjanje se reče po nemško
»Erinnerung«, kar pomeni dobesedno
ponotranjenje, in po latinsko *recordatio*,
kar pomeni dobesedno *vrnitev v srce*.

*Kdor se spominja, vase se povrača,
v sam začetek, v prvo izhodišče,
si skrbno pota sem in tja preišče,
smeri po igri vetra ne obrača.*

*Pokoj in sprava sta njegova plača,
v globini lastni najde zatočišče,
je slep za videz, za zunanje blišče,
požene korenine v tla domača.*

*Spomin je znak notranjega življenja,
zahteven je do sebe, zvest resnici,
je stroga mera in zalet hotenja.*

*Je nepremičen kakor mestna vrata
in hiter kakor duh, podoben ptici.
Spomin in bistrost sta najožja brata.*

II

Loka kot »umbilicus mundi«, popek, središče sveta. – »Günther Grass je iz Gdanska, Uwe Johnson iz Cammina na Pomeranskem, Martin Walser je iz Wasserburga. Kako globoko so ukoreninjeni v svojo rodno zemljo. Tam se začinja vse, kar vedo.«

Hans Magnus Enzensberger

*Prijetno ni živeti na obodu,
vse sile iščejo poti v osredje,
pa naj gre za podredje kot priredje,
je človek vedno sreda v svojem svodu.*

*Čeprav je vse nestalno, vse v prehodu,
ni vse samo potek, samo sosledje,
so vozli, trde točke, je zaledje,
se strinjajo stezè kot v tihem shodu.*

*Zavest je že središče in razpotje,
zavest ni nikdar del, ker je celota,
je svet v sebi, s težkimi razlogi.*

*Napredek je mogoč po lastni progi,
le tam se razodene vsa lepota,
življenja smisel, bivanjsko ganotje.*

III

Počelo (arhe) je nastavek, zagon, rodovitnost. -

»Arhé ni nikdar arhaična.«

Ernst Bloch

*Moč silovita nas poganja k rasti.
In če se kdo uporno ji ustavlja,
ne gre naprej, stoji, se obotavlja,
močí rasti so zanj močí propasti.*

*Razvoj navzven, ki v sonca je oblasti,
se v temi zemlje na skrivaj pripravlja;
tam, kar od zunaj pride, se presnavlja:
drevo, razraslo v prst, ne more pasti.*

*Zato je treba rasti brez prestanka,
vesolje vse nas v rodovitnost vabi,
iz rodovitnosti poraja se obilje.*

*Kjer je pomanjkanje, tam je nasilje;
kdor raste neprestano, ta ne grabi,
živi na svojem, ni najemna stranka.*

In kakšni so odmevi na Komarjev filozofski opus? V matici je nekaj besed o njem in njegovem delu izšlo najprej v razširjeni izdaji *Poti iz mrtvila*. Pisec teh vrstic je bil avtor kratkega življenjepisa, zgolj kot informacijo – saj sam nisem filozof – sem objavil tudi nekaj osnovnih podatkov o njegovem delu in pripravil bibliografijo. Že v tej knjigi je tudi uvod v spoznavanje Komarjeve filozofije. Igor Senčar, takratni urednik za družbena in politična vprašanja pri reviji Tretji dan, ki je nekaj let prej imel priložnost v Argentini osebno spoznati našega rojaka (in prisostvovati nekajtedenskemu tečaju, predvsem ravno ciklusu Komarjevih predavanj), je odprl pogled v Komarjevo filozofijo.¹⁵

Matija Ogrin je ob izidu tako Komarjevih *Razmišljanj ob razgovorih* kakor knjige *Iz dolge vigilije* bralcu na kratko predstavil delo misleca. Ob izidu knjige *Iz dolge vigilije* je ob Komarjevi trditvi, da se vsako bitje more izpopolnjevati le v smereh lastne narave, v mejah svojega bistva, iz svojega in na svojem, v spremni besedi spregovoril, kako pravzaprav ta filozofova misel povezuje v sebi »najpomembnejša duhovna izhodišča in miselne zasnove« in razmišlja o duhu Komarjeve realistične filozofske misli.

Istega leta je v slovenskem prevodu izšla Komarjeva knjiga *Orden y Misterio*, izbor filozofovih razprav, »referatov«, kakor pravi avtor v španski izdaji, objavljenih v argentinskih revijah. Daljšo spremno besedo k izdaji je napisal filozof Bojan Žalec, docent na Teološki fakulteti Ljubljanske univerze in predavatelj na Filozofski fakulteti (Zgodovina slovenske filozofije). Gre za analizo Komarjeve misli, ki je »krščanski realizem, katerega spoznavna posledica je poudarjanje pozornosti na stvarni red, etična pa dostojanstvo človeka.« Žalec odkriva, kako »osnovni kvas Komarjeve misli zaznamujeta ravno besedi iz naslova pričujoče knjige: red in misterij« in se ustavlja ob mislečevih odkrivanjih prvih počel in zadnjih vzrokov na najrazličnejših področjih, ugotavlja, kako mislec izrazito poudarja tudi pomen zgodovine za našo sedanost in med filozofi najbrž največ dolguje sv. Tomažu Akvinskemu (o tem govori večkrat tudi Komar sam in v nekem intervjuju pove, da o njem on sam sicer ne piše in ne predava, ker pač to ne sodi v njegovo institucionalno področje raziskovanja, da pa je Akvinčeva misel vseskozi navzoča pri njegovem premišljevanju, zanj bistvena). Po podrobni razčlembi Komarjevega dela, Žalec ugotavlja, da je njegova misel v resnici misel humanističnega in antropocentričnega teocentrizma. Proti koncu spremne besede se ustavi ob primerjavi glavnih slovenskih filozofov iz preteklosti, zlasti ob primerjavi Komarjeve misli z Ušeničnikovo in Vebrovo, naposled pa želi vsaj v obrisih kritično umestiti Komarja v svetovni in slovenski filozofski okvir. Po Žalčevem mnenju je avtor *Reda in misterija* med slovenskimi filozofi, zaradi estetike, zgodovinske razsežnosti premišljevanja, tudi po slogu pisanja, edinstven. Spremno besedo konča z ugotovitvijo, da je Komar kljub samosvoji poti vseeno nadaljevalec dela mislecev iz naše preteklosti, ki so bili »teistični supranaturalisti in ki so po večini poudarjali potrebo po (na intelektualnem spoznavanju utemeljeni) racionalni metafiziki (A. Ušeničnik)« in s trditvijo, da je bil Komar poleg vsega tudi »velik filozofski učitelj«. Sprašuje se, »ali ni to za modroslovca morda celo največji kompliment?«¹⁶

15 Gl Igor Senčar *Hrepenenje po zadnji jasnosti*. – V knjigi *Poti iz mrtvila*, Ljubljana, 1999.

16 O izidu knjige so pisali v Družini, Delu, o njej so poročali tudi na osrednji radijski postaji, daljšo →

V Argentini so Komarjevi učenci pisali o njem, v marsikateri diplomski nalogi ali doktorski tezi, pozneje tudi v knjigah, je na prvih straneh najti poklon in izraz hvaležnosti »svojemu učitelju«, predvsem seveda ob tematikah iz filozofske stroke, vendar tudi psihologije, literature, celo ekonomije.¹⁷

Leta 1999, ob petdesetletnici njegovega delovanja v Argentini, je devetnajst njegovih argentinskih učencev, med njimi tudi njegovi najbližji sodelavci, ki se ukvarjajo z reperiodizacijo moderne filozofije, izdalo kot *homage* spominski zbornik svojemu učitelju, zajetno knjigo z naslovom *Vida llena de sentido - Homenaje de sus discípulos* (Življenje polno smisla – Poklon njegovih učencev).¹⁸ V uvodih besedah, ki jih je napisal Carlos A. Velasco Suárez, je napisano, da gre za objavo razprav Komarjevih učencev. »Odločili smo se izdati dr. Komarju v poklon izbor neobjavljenih del njegovih učencev. Rodovitnost njegovega petdesetletnega poučevanja se kaže med drugim tudi v obilju njegovega nasledstva in predvsem v tistem, kar je odlikujoče znamenje vsakega velikega učitelja: izžarevanje in prenos značaja, stila in enotnost uvida, hkrati pa dopuščanje vsakomur veliko prostora za razvoj lastne izvirnosti, kar je ključno in temeljno pri vsakem poučevanju. Zaradi tega lahko upravičeno govorimo o Komarjevi šoli.« Del zbornika predstavljajo razprave njegovih učencev filozofije, drugi del pa teologov, profesorjev literature, psihiatrov in ekonomistov. »S svojo mnogovrstnostjo«, dodaja pisec uvodnika, »pričajo o širini in obsegu komarjanskega pedagoškega in miselnega vpliva.«

Komarjeva učenka María Debevec Simčič je že leta prej poslovenila njegov članek *El perfil humano de Alcides de Gasperi* (Človeški lik Alcida de Gasperija), razmišljanje o enem od očetov evropskega združevanja, ki je bilo prvi Komarjev v španščini objavljeni tekst (1954). Prevedla je tudi razpravo *La verdad como vigencia y dinamismo* (Resnica kot veljavnost in dinamizem). Obe besedili sta objavljeni v knjigi *Iz dolge vigilije*. Za revijo Tretji dan je poslovenila intervju *Vrnitev v resničnost*, za Novo revijo pa eno od poglavij iz knjige *El tiempo y la eternidad* (Čas in večnost), in sicer poglavje *Ljubezen kot ekspanzija časa in prehod v večnost*.¹⁹

VI

Milan Komar, človek jasnih načel, obziren in vendar borben, človek, ki se ni umikal tudi polemikam, kakor bi bilo nekaj vojaškega duha v njem. Ni čudno, če se je, takoj ko je bil leta 1943 v Ljubljani osnovan Slovenski narodni varnostni zbor (SNVZ), kot odločen

izčrpno recenzijo je napisal Janez Juhant, predsednik katedre za filozofijo na Teološki fakulteti UL – Gl. Janez Juhant, *Med filozofijo in poezijo*, Ampak, IV, november, 2003.

17 Prim. Carlos A. Velasco Suarez, *La psicología del self un abordaje epistemológico / Self psychology an epistemological approach*, EDUCA, Buenos Aires, 2003. Ali pa tudi že samo uvode v razprave, ki jih objavljajo Komarjevi učenci, sodelavci iz filozofskega kroga. Luis M. Balbina, Alberto Berro, Hector J. Delbosco, C. A. Ituralde Colombes, Juan A. Levermann ...

18 *Vida llena de sentido*. Homenaje al profesor Emilio Komar, Fundación Bank Boston, Buenos Aires 1999.

19 *Nova revija*, 2005, št. 282–284.

demokrat priključil primorskim domobrancem, tako kakor številni drugi sinovi staršev, ki so se po 1. svetovni vojni morali umakniti pred fašizmom in so se kot otroci beguncev rodili v Sloveniji. Vrnil se je na Goriško, da po desetletjih fašizma in preganjanja pomaga pri oživljanju slovenstva; to je v marsičem tudi uspelo in ne samo na področju šolstva.²⁰

Ob tretji obletnici njegove smrti je Matija Ogrin napisal, da je bil Komar, ki je bil formalno gledano zgodovinar filozofije, človek nenavadne duhovne moči.²¹ »Takšen je bil, ker je bil notranje konsistenten, oseba, ki je v samem sebi do kraja uresničila svoje darove, zmožnosti in spoznanja: vsak njegov stavek prihaja iz globine prepričanja, iz enote misli in ravnanja.« Ob kakšnem drugem človeku bi morda zazvenelo patetično, kdor pa se je poglobil v

njegovo delo, se »srečal« z njim, ta ve, da je res, da se je Komarjev človeški čas pred tremi leti iztekel, prešel je v večni čas, toda, »misli, ki so v njegovem delu veljavne za zmeraj, nas nagovarjajo, naj jih sprejmemo v svoj človeški čas. V svojo osebno, tudi našo skupno slovensko usodo.« Kakor je razvidno iz delovanja Fundacije, je to živo gibanje. »Je pa tudi sled,« dodaja pisec, »ki jo je v Argentini zapustil človek, ki je tja prišel golih rok, z ženo in dvema hčerškama kot begunec pred komunizmom.«

Milan Komar je umrl 20. januarja 2006, star petinosemdeset let. Na pol slep. V Boulogne sur Mer so se od njega poslovili številni slovenski rojaki in tudi argentinski prijatelji. Izšla je vrsta nekrologov v slovenskih in argentinskih publikacijah.²² V osrednjem argentinskem dnevniku La Nación je dan po Komarjevi smrti izšel članek z življenjepisom ter z oznako njegovega dela. Dan pozneje je bilo v istem dnevniku objavljenih nad štirideset osmrtnic: v imenu Fundacije, raznih organizacij, zasebnikov, največ pa od družin pokojnikovih učencev.

Naslovnica Komarjevega dela *El tiempo y la eternidad*.

20 Komar je bil glavni urednik tednika Goriški list - Kar se šolstva tiče, gl. Alcizij Geržinič, *Slovensko solstvo na Primorskem* [med 2 svetovni vojni in prva leta po njej], Buenos Aires, 1983. - Alcizij Geržinič, *Pouk v materinski - da ali ne?* Buenos Aires, 1972.

21 Gl. Matija Ogrin, *Mislec za vse čase*, Družina št. 5, Ljubljana, 2009.

22 Gl. Družina (5. februar 2006), kmalu zatem pa tudi članki *In memoriam*, npr. Bcjan Zalec, *Karizmatični učitelj* (Delo, 10. februar 2006), meditacija Marka Kremžarja *Univerzalni in slovenski lik pokojnega misleca* (Svobodna Slovenija, Buenos Aires, 16. februar 2006), v isti številki članek Tineta Debeljaka ml., *Življenje dr. Milana Komarja*, G. Caldani de Ojea Quintana *In memoriam Emilio Komar* (Valores, XXIV, Nº 66, Agosto 2006)

Na njegovo izrecno željo sta leto dni kasneje njegova sinova prenesla posmrtno ostanke v Slovenijo, tako da počiva na Žalah, skupaj z očetom, materjo in sestro. Pogrebno žalno mašo v cerkvi sv. Križa je (12. septembra 2006) vodil ljubljanski pomožni škof Anton Jamnik, ob somaševanju duhovnikov, profesorjev s Teološke fakultete Ljubljanske univerze. Škof je med mašo tudi spregovoril o pomembnosti pokojnikovega dela in njegovem liku. V slovo so mu spregovorili v imenu Teološke fakultete predstojnik njene katedre za filozofijo, za njim v imenu prijateljev iz Škofje Loke in prijateljev iz slovenske skupnosti v Argentini, pa tudi zvestih argentinskih prijateljev in sodelavcev, pisec teh vrstic.²³ Spomину pokojnika sta se poklonila tudi tedanji predsednik Društva slovenskih filozofov in eden njegovih učencev v Argentini.

Zadnjih petnajst let sva bila večasih pogosteje kdaj redkeje, pa vendar v stalnem stiku, a je zanimivo, da ga bolj kot takrat, ko je še živel v tujini, čutim blizu zdaj, ko počiva v domovini.

VII

Komar je v teku desetletij imel stotine tečajev za širše občinstvo, *haute divulgation*, kakor bi dejali Francozi. Več ko deset enoletnih tečajev je imel tudi v slovenski skupnosti v okviru SKASA (Slovensko katoliško akademsko [visokošolsko] starešinstvo) in Visokošolskega tečaja, dostikrat je predaval tudi na kulturnih večerih Slovenske kulturne akcije, bil je član njenega filozofskega odseka. Naslovi pomembnejših argentinskih tečajev med letoma 1954 in 1998 kažejo razpon njegovega zanimanja in problematike, kateri je posvečal pozornost, dostikrat v skrbi zaradi filozofske nejasnosti ali celo zmot.²⁴

Komar je že med leti 70 in 80 večkrat govoril o neizogibnem razpadu marksizma, leta 1986 je kar celoletni študijski tečaj posvetil marksizmu. Ob analizi tekstov Kolakowskega, Kosika in Blocha je spregovoril o *Notranji krizi marksistične filozofije*. Toda v enem zadnjih predavanj v slovenski skupnosti – bilo je leta 1990 – je spregovoril o razpadu, a tudi razplodu marksizma. Analiziral je bistvene ideje, na katerih marksizem sloni. Dejal je, da smo bili v zadnjem letu priče hitrega političnega ravsula marksizma v vzhodni in južni Evropi, kakor tudi razpada te ideologije po svetu. Zdi se, da je poraz marksizma popoln in dokončen. »Toda po drugi strani je tudi zmaga marksistične ideje trenutno največja. Namreč idej, ki jih je marksizem sprejel od svojih prednikov in jih zdaj popularizira med množico.«²⁵ Predavanje je končal s konstatacijo, da »sedaj, ko je marksizem politično mrtev, opažamo iste njegove teze udeještvovalne tudi v zahodnem, kapitalističnem svetu,« in da se iste ideje dandanes plodijo dalje z obvladovanjem modernega človeka.

V enem slovenskih krajevnih Domov v Buenos Airesu, v Carapachayu, je enkrat na mesec dvajset let vodil študijski filozofski krožek za mlade. Razlagal je Aristotela in

23 Gl Zorko Simčič: *Kijubovalec preskusnjam*. (Ob slovesu misleca Milana Komarja – beseda ob grobu) Koledar Mohorjeve družbe, Celje, 2007

24 V njegovem *Curriculum vitae*, ki ga objavlja Fundacija na internetu, je na <http://www.sabiduriachristiana.com.ar> pod zaglavjem *Cursos* (tečaji) najti naslove stoddvajsetih tem.

25 Gl *Razpad in razplod marksizma* v knjigi *Razmisljanja ob razgovorih*.

Platona, Tomaža Akvinskega, pogosto se je ustavljal ob Heglu, kdaj mu posvetil tudi celotno leto, analiziral pa – v glavnem kritično – tudi sodobne novoveške filozofe.

Med poslušalci sem bil edini *senior*. Konec vsakega leta sem kot nekak kronist verzifikator zapisal – kdaj tudi v šaljivi obliki – nekaj verzov o vsakoletnih obravnavanih tematikah. Tako so po dvajsetih letih krožka nastali *Carapachayski anali*. Sebe citirati ni znak dobrega okusa, niti v primeru, ko bi človek želel informativni članek, kakršen je ta, končati z nekoliko bolj osebno, intimno mislijo, pa vendar ... naj mi bo tokrat dovoljeno, še posebej, ker vem, da so zadnje vrstice analov izražale ne samo moje občutke, ampak vseh mladih Komarjevih učencev.

PS: A zdaj naj se mi dovoli, da iz kroga
izstopim študijskega. (Bo le hip,
a roka sama piše, ne da »uboga«;
ne poje glava, le srcá utrip):

Besed ne najdem, da bi mogel kdaj
– ne v dnevniku in ne v analih javnih –
pokazati ob »pálai légetai«
(kot reče se: »ob starodavnih«)
njegova odkritja »starih« veličine,
ko pa izkaže se – in to ob njem –
da doba »vélikih« nikdar ne mine ...
Ko namreč on, ljubimec modroslovja
znebi ljubečih se objemov in okovja,
pokaže tudi modroslovja meje,
(to zmoresš le, če božji ogenj greje
te res in res poznaš »obojni svet«)
in s v e t o se zasveti izza besed
njegovih in resnica višja sije –
ko vse kaj več kot le filozofije

ko moč modrosti božje se odkrije.

VIRI IN LITERATURA:

- Berro, Alberto: *Presentación del libro Orden y Misterio de Emilio Komar*. Buenos Aires : Fundación Banco de Boston, 1996.
- Caldani de Ojea Quintana, Guadalupe: Uvod v knjigo *El tiempo humano*. Buenos aires : Ediciones Sabiduría Cristiana, 2003.
- Caldani de Ojea Quintana, Guadalupe: *In memortam Emilio Komar*. Buenos Aires : Revista Valores en la Sociedad Industrial, XXIV, N° 66, 2006.
- Debeljak, Tine: *Pogovor z Milanom Komarjem*. Ob prvem izidu njegove knjige filozofskih esejev. Buenos Aires : Glas SKA, 1956, št. 12-13.
- Geržinič, Alojzij: *Slovensko šolstvo na Primorskem*. Buenos Aires : Slovenska kulturna akcija, 1983.
- Geržinič, Alojzij: *Pouk v materinščini - da ali ne?* Buenos Aires : Sij slovenske svobode, 1972.
- Juhant, Janez: *Med filozofijo in poezijo*. Ljubljana : Ampak, IV, november 2003.
- Komar, Milan: *Iz dolge vigilije*, Ljubljana : Družina, zbirka Sidro, 2002.
- Komar, Milan: *Pot iz mrtvila*. Buenos Aires : Slovenska kulturna akcija, 1965.
- Komar, Milan: *Pot iz mrtvila*. Ljubljana : Študentska založba, zbirka Claritas, 1999.
- Komar, Milan: *Razmišljanja ob razgovorih*. Ljubljana : Družina, zbirka Sidro, 2000.
- Komar, Milan: *Red in misterij*. Ljubljana : Študentska založba, zbirka Claritas, 1996.
- Kremžar, Marko: *Univerzalni in slovenski lik pokojnega misleca*. Buenos Aires : Svobodna Slovenija, 16. februar 2006.
- Mosto, Marisa: Prólogo al libro *El tiempo y la eternidad*. Buenos Aires : Ediciones Sabiduría Cristiana, 2003.
- Ogrin, Matija: *Mislec za vse čase*. Ljubljana : Družina, št. 5, 2009.
- Rondoni, Davide; Santori, Antonio: *La sfida della ragione*. Rimini : Guaraldi, 1996.
- Velasco Suárez, Carlos A.: *Emilio Komar* (v Orden y Misterio). Buenos Aires : EMECE Editores, 1996.
- Velasco Suárez, Carlos A.: Introducción: *Vida llena de sentido*. Buenos Aires : Fundación Bank Boston, 1999.
- Senčar, Igor: *Hrepenenje po zadnji jasnosti. V: Pot iz mrtvila*, Ljubljana : Študentska založba, zbirka Claritas, 1999.
- Senčar, Igor: *Dve predavanji profesorja Milana Komarja*. Ljubljana : Tretji dan, XXIV, št. 12, 1995.
- Simčič, Zorko: *Ključovalec preskušnjam*. Celje : Koledar Mohorjeve družbe, 2007.
- Vedia, Bartolomé de: *Oír al maestro*. Buenos Aires : La Nación, 25. november 1996.
- Žalec, Bojan: *Sladka tlaka smisla. V: Red in misterij*, Ljubljana : Študentska založba, zbirka Claritas, 2002.
- Žalec, Bojan: *Karizmatični učitelji*. Delo, 10. februar 2006.
- Meddobje*, V, št. 3-4, Buenos Aires: SKA, 1959.
- Nova revija*, št. 282-284, Ljubljana, 2005.
- Tretji dan*, XXXVI, št. 9/10, Ljubljana, 2007.
- Vida llena de sentido*. Homenaje al profesor Emilio Komar. Buenos Aires, Fundación Bank Boston, 1999.
- <http://www.sabiduriacristiana.com.ar>

Summary

A meaningful life

On the occasion of the third anniversary of the death of Milan Komar

Milan Komar (1921-2006) was born in Ljubljana, but spent his childhood in Škofja Loka, studied law and philosophy in Ljubljana, at the end of the war moved to Italy, where he took his doctorate in law, and then moved to Argentina. His philosophical path went from the pre-Kantian philosophy of Christian Wolff, a representative of rationalism, through Kant to Hegel. In Argentina, as well as in various philosophical circles in Italy and Spain, he was soon known as a considerable expert on both ancient and medieval, as well as modern philosophical thinking; and also as a thinker who, although he did not interpret Thomas Aquinas, felt that he lived by his philosophy. Unfortunately, he was better known abroad than in his own home.

In his last decade, he dealt with the reperiodisation of the history of modern philosophy, which he considered his life task. Because for many years he explained classical philosophy of man, his spirit and ethical questions, to groups of psychologists and psychiatrists, it is not surprising that his second favourite field was a metaphysical reading of contemporary profound psychology. After years of teaching at institutes, he became professor of the history of modern philosophy at the Catholic University of Argentina (UCA). For fifty years and more he also headed various study courses (cursos).

Komar was a archetypal pedagogue, who wanted to transmit to students the results of his own thinking by means of the spoken word. His written opus is therefore relatively small. Nevertheless, he wrote hundreds of texts in Slovenian, and even more in Spanish. Slovenian discussions and essays were published in three books, and a translation of the book *Orden y Misterio* (Order and Mystery) was also published in Slovenian. Soon after his death, the *Fundación Emilio Komar* was founded in Buenos Aires, which is headed by his students, today professionals in various professions and not just philosophy. Within the framework of the Foundation, there is also the *Centro de estudios humanísticos y filosóficos*, the task of which is to propagate the results of Komar's school (*Escuela de Komar*), to collect and safeguard his work, and to spread his thinking through courses, symposiums and lectures. The Foundation has also continued the task of transcribing from tapes his most important full-year courses devoted to various themes, and publishing them in book form. Fifteen books have so far been published.

The contribution discusses Komar's critical attitude to contemporary philosophical trends and some sketches of his human character are also shown. The first responses to his Christian realism in Slovenia are mentioned. His cycle of *Škofja Loka* sonnets is published, in which there are not only flashes from his childhood years but an awareness that precisely these memories provided him with »impetus and food for revelation of all forces« throughout his life. Precisely in these sonnets can be found explicit thought about human consistency which bubbles »from an awareness of roots«.

He died in Argentina (2006) and is buried in Zale cemetery in Ljubljana.

Janez Jesenko – geografski domoljub iz Poljanske doline

Izvleček

Janez Jesenko, že malce pozabljeni geograf iz druge polovice 19. stoletja, je ob svetovljanu Blažu Kocenu nedvomno glavni velikan slovenske geografije tistega časa. Čeprav je kot srednješolski profesor objavil vrsto geografskih in zgodovinskih učbenikov, je bil po načinu podajanja vsebine prej kot profesor resen znanstvenik, ki je imel poudarjen občutek za sistematiko in poglobljeno, na najsodobnejša spoznanja tistega časa oprto obravnavo. Štejemo ga lahko za utemeljitelja slovenskega geografskega izrazoslovja in imenoslovja. Ob njegovi 170. obletnici rojstva in 100-letnici smrti je bila na njegovi rojstni hiši v Poljanah nad Škofjo Loko slovesno odkrita spominska freska.

Abstract

Janez Jesenko – geographic patriot from the Poljanska Sora valley

Janez Jesenko, a slightly forgotten geographer from the second half of the 19th century, together with the cosmopolitan Blaž Kocen, is undoubtedly the main colossus of Slovene geography of that time. Although as a secondary school teacher he published a series of geography and history textbooks, in terms of the way of presenting the content he was more of a true scientist than a teacher, who was distinguished by a pronounced feeling for systematics and by the profundity with which he treated to most up-to-date understandings of the time. He can be considered the founder of Slovenian geographic onomastics and terminology. A memorial fresco on the house where he was born in Poljane above Škofja Loka was ceremonially unveiled on the occasion of the 170th anniversary of his birth and the centenary of his death.

Uvod

Poljane nad Škofjo Loko z okolico imajo bogato kulturnozgodovinsko izročilo, kar velja še zlasti za 19. stoletje. O tem je geograf Roman Savnik, priznani urednik Krajevnege leksikona Slovenije, v Loških razgledih (1972) zapisal: »... Ni slovenskega kraja, kjer bi se rodilo z ozirom na število prebivalstva toliko množiteljev naše kulture, kot so to Poljane nad Škofjo Loko. ...«¹

1 Savnik, Pomembni rojaki Poljanske doline, str. 222–235

Od tod izhajajo slikarji Anton Ažbe (1862–1905), Štefan Šubic (1820–1884) ter njegova sinova Janez Šubic (1850–1889) in Jurij Šubic (1855–1890), slavist in raziskovalec dr. Gregor Krek (1840–1905), filozof in teolog Aleš Ušeničnik (1868–1952) ter pisatelj Ivan Tavčar (1851–1923).² Vsi ti možje so bili kmečki sinovi in so zgodnja šolska leta preživljali na podeželju, brez stika s širšim kulturnim in znanstvenim svetom. Moč njihovega razuma in ustvarjalna sila kolektivne podzavesti, ki ju nosimo v sebi kot kolektivni spomin in se prenaša iz roda v rod, sta se odrazili v njihovih umetniških in strokovnih delih.

Dela naštetih poljanskih mož so pomemben člen slovenske kulturne dediščine, ki bogati kulturno zakladnico naroda in utrjuje njegov značaj. Bolj sta kultura in umetnost slovenski, bolj sta evropski in bolj sta lahko svetovni. Ko slovenstvo postaja del moderne evropske zavesti, je to najboljša dota za naš enakovreden vstop med evropske narode ter v evropske gospodarske in kulturne tokove. Zaradi naše kulture smo edinstveni; to je treba poudariti in končno razumeti: edina je, ki nas dela drugačne in nam kot narodu omogoča preživetje.³

Eden od pomembnih mož iz Poljan je bil tudi profesor, geograf in zgodovinar Janez Jesenko, sodobnik prej naštetih kulturnih velikanov; njegove sorodstvene vezi ga vežejo s slikarjem Antonom Ažbetom.

Leto 2008 je bilo v znamenju praznovanja petstoletnice rojstva Primoža Trubarja. Njegova obletnica je sovpadala tudi z *European Heritage Days*, z *Dnevi evropske kulturne dediščine* (DEKD), ki so potekali po vsej Sloveniji. Temu praznovanju se je pridružila tudi Lovska družina Poljane, ki domuje v rojstni hiši Janeza Jesenka. Skupaj z Osnovno šolo Poljane in Zvezo geografov Slovenije se je tega poljanskega rojaka spomnila 24. oktobra 2008, ob 170. obletnici njegovega rojstva in 100-letnici smrti,⁴ ko je bila na hrbtni strani hiše odkrita Jesenkova spominska freska.

»Iz veka v vek, iz roda v rod krvi gre tek, duh išče pot.« Ta misel Otona Župančiča bi lahko veljala tudi za Jesenkovo rojstno hišo Na Produ. Velika kmečka hiša škofje-loško-cerkljanskega tipa z zanimivo zgodovino ima značilno arhitekturo s kamnitimi portali ter ohranjenimi oboki v kletih in pritličju. V njej je čutiti duh kulturne preteklosti, kar pomeni, da ima hiša dušo.⁵

Lovci se tega dobro zavedajo. Zato na pročelje hiše niso postavili marmorne plošče, ampak je obeležje originalna freska. Stensko slikarstvo je značilno za Poljansko dolino, najdemo ga tako na pro-

Rojstna hiša Janeza Jesenka Na Produ v Poljanah.

(foto: Rožle Bratec Mrvar)

2 de Brea Šubic, »Produsk« Janez je prišel domov, str. 21–23.

3 Prav tam

4 Prav tam

5 de Brea Šubic, Stat nominis umbra, str. 23–24.

fanih kot nabožnih stavbah. Že iz obdobja baroka so Tuškove freske, pozneje so se pojavile poslikave Šubicev in ta tradicija se nadaljuje.

Akademsko slikarka Irena Romih je kot osnovo za motiv na freski uporabila katastrsko mapo Poljan, nekdanjo last Janeza Jesenka. Sama freska na lehnjaku je zasnovana kot neke vrste poenostavljen zemljevid, sestavljen iz treh nivojev. Odkritje spominskega obeležja Janezu Jesenku je zagotovo tudi prispevek h kulturni dediščini, k ozaveščanju javnosti o njej ter obenem obujanje spomina na tiste, ki so gradili naš lastni in narodov značaj.

Spominska freska na Jesenkovi rojstni hiši Na Produ je delo akademske slikarke Irene Romih.

Čeprav je pomen Janeza Jesenka sčasoma tudi v stroki neupravičeno zbledel, ga lahko ob Blažu Kocenu, Vinku Klunu, Simonu Rutarju in Franu Orožnu štejemo med največje slovenske geografe druge polovice 19. stoletja.⁶ Njegov pomen za slovensko geografijo je tako zelo izjemen, da Društvo učiteljev geografije Slovenije svojim članom s praviloma več kot 20 let delovne dobe za nadpovprečno uspešno pedagoško delo že nekaj let podeljuje Priznanje Janeza Jesenka. S tem se je Janez Jesenko, ki je s tehtnostjo in globino svojih del tudi večini slovenskih geografov razmeroma slabo poznan, znašel ob boku slavnega kartografa in enega začetnikov geografske didaktike Blaža Kocena (1821–1871) ter enega vodilnih metodikov in didaktikov geografskega pouka na Slovenskem Jakoba Medveda (1926–1978), po katerih sta poimenovani preostali priznanji Društva učiteljev geografije.⁷

ŽIVLJENJE JANEZA JESENKA

Janez Jesenko se je rodil 7. oktobra 1838 Na Produ v Poljanah nad Škofjo Loko, v hiši, ki stoji sredi vasi, tik ob stari glavni cesti Škofja Loka–Gorenja vas in potoku Ločivnici. Oče Martin je bil kmečki posestnik, materi (z dekliskim priimkom Jereb) je bilo ime Mica. Po obiskovanju domače enorazrednice se je najprej šolal na deški ljudski šoli v Škofji Loki, od leta 1851 pa na ljubljanski državni gimnaziji, kjer je leta 1859 maturiral.

Na študij se je odpravil na Dunaj, kjer je na tamkajšnji »modroslovni« fakulteti, danes bi bila to filozofska fakulteta, študiral zgodovino, geografijo in nemščino. Geografsko znanje je pridobival pri prvem avstrijskem univerzitetnem profesorju geografije dr. Friederichu Simonyju, predavanja iz statistične teorije je poslušal pri slovenskem rojaku Vinku F. Klunu, ki velja za »očeta« dobro razvite avstrijske trgovske geografije.⁸

6 Bratec Mrvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko - pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku).

7 Bratec Mrvar, Kladnik, Na Produ se je rodil geograf Janez Jesenko, str. 1–20

8 Bratec Mrvar, Kladnik, Janez Jesenko - malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku)

Po diplomi leta 1863 se je za krajši čas vrnil v domače Poljane, potem pa dobil negotovo službo nadomestnega učitelja na goriški državni gimnaziji, kjer je poučeval tri leta in pol. Med dijaki je bil priljubljen in spoštovan, še posebno razumevajoč je bil do revnih in kmečkih dijakov.⁹ Goriško gimnazijo je zapustil skupaj z profesorjema Šolarjem in Pajkom. O tem je poročal Slovenski narod: »... odkar je lani gimnazijo zapustila znana slovenska trojica gg. Š. J. P., predrugačilo se je marsikaj. Nemci so postali prepotentni ... Vzrok temu je ... vedenje učiteljstva slovenskim dijakom nasproti. ...«.¹⁰

Že v svojem goriškem obdobju je začel pisati učbenike, ki jih je dolgo izdajal v samozaložbi. Prvega med njimi, Zemljepisno začetnico za gimnazije in realke, je založil star komaj 27 let, to pa je starost, ko dandanašnji mladi šele končujejo univerzitetni študij.

Močno se je angažiral tudi kot publicist, od leta 1866 je večinoma anonimno, z oznako → (poimenoval se je »Puščičar«),¹¹ pisal močno narodnobuditeljske in liberalne prispevke v celovškega Slovenca, ki so povzročili prvo znotrajslovensko časopisno polemiko s konservativno Domovino in njenim urednikom Andrejem Marušičem.¹² Znane so njegove ostre časopisne polemike ob izidu Zemljepisne začetnice z Viljemom Ogrincem,^{13, 14} o geografski terminologiji z Matejem Cigaletom,¹⁵ časnikarstvu na Slovenskem s Franom Šukljatom¹⁶ ter seveda številnimi zapisi v italijanskem in nemškem tisku.

Polemiko s Cigaletom v Novicah gospodarskih, obertnijskih in narodskih (v letih 1865 in 1866) je prav gotovo spodbudilo tudi medsebojno rivalstvo; Cigaletova priredba Schubertovega nemškega zemljepisnega učbenika je namreč očitno tudi zaradi uspeha Jesenkove Zemljepisne začetnice za gimnazije in realke¹⁷ ostala le pri rokopisu.

Mučnega ozračja v Gorici in okolici ter poklicne negotovosti se je rešil šele z odhodom v Trst, kjer je za veliko noč 1867 nastopil službo stalno zaposlenega profesorja zemljepisa in zgodovine na tamkajšnji državni gimnaziji. Slovel je kot mil in razumevajoč učitelj, ki je predaval z velikim navdušenjem, zlasti v višjih razredih, kjer je imel več svobode. Dijake je znal odlično motivirati, vseskozi jih je spodbujal k lastnemu razmišljanju. Pri njih je dobesedno iskal znanje in preganjal učenje na pamet. Kljub (za tiste čase neobičajno) dobrohotnemu pristopu do dijakov pri svojih urah ni imel težav z disciplino.¹⁸ Čeprav je bil goreč rodoljub, ki je v uvodu enega izmed svojih del¹⁹ zapisal, da morajo biti učne knjige »... v materni besedi, s katero lahko po svojih izkušnjah našim učencem na pol več ponudi ...«, ni med njimi zaradi narodne pripadnosti ali različne premožnosti delal nobe-

9 Janez Jesenko, *Učiteljski tovaris*, 7-8 1908.

10 Jesenko, Iz Gorice, *Slovenski narod*, 23. 5. 1868.

11 Bratec Mirvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku).

12 Jesenko, Iz Gorice, *Slovenec*, 12.-21. 3. 1867.

13 Jesenko, Jesenkova začetnica ..., *Slovenec*, 10 in 13. 12. 1865.

14 Ogrinc, Nekateri opombe ..., *Slovenec*, 25. 11. 1865.

15 Cigale, Jesenko, *Novice gospodarske, obertnijske in narodske 1865-1866*.

16 Jesenko, Šuklje, *Časnikarstvo in nasti časniki*.

17 Jesenko, *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*.

18 Bratec Mirvar, Kladnik, Na Procu se je rodil geograf Janez Jesenko, str. 1-20.

19 Jesenko, *Občna zgodovina. 1. del*.

nih razlik, zato je slovel kot pošten in odkrit učitelj. Čeprav je veljal za zelo radodarnega pri raznih rodoljubnih in dobrodelnih akcijah, si ni nikoli želel hvale ali laskanja.

Kot časnikar je deloval tudi v Trstu. Kratke politične spise in daljše razprave je objavljajal zlasti v *Slovenskem narodu*. V petih delih je objavil razpravo *Ali bo šla princ Rudolfova železnica po slovenski zemlji ali po laški?*²⁰ V njej je skušal dokazati, da bi bila za slovenske in tudi državne interese ugodnejša izgradnja železnice od Beljaka prek Predela in Gorice do Trsta, kot čez Videm in Benetke. Mesec dni pozneje je začela izhajati razprava *Primorske gimnazije, njih'jednakopravnost in italijanske zahteve*,²¹ podobno razpravo je napisal tudi o šolah na Kranjskem.²²

Poleg obsežne razprave o potresih²³ (o njej podrobneje poročamo v nadaljevanju) je bil zagotovo najbolj odmeven njegov podlistek *Časnikarstvo in naši časniki*, ki je v letih 1883 in 1884 več kot dva meseca izhajal v *Slovenskem narodu*, pozneje ga je Ivan Železnikar izdal kot samostojno knjižico.²⁴ Čeprav je uporabljal psevdonim *Stat nominis umbra* (*Stoji v senci imena*), so ga zaradi liberalnega razmišljanja vladi naklonjeni krogi ovadili.²⁵ Kot zgled slovenskim rodoljubom je predstavil savojskega diplomata Massima d'Azeglia, ki je odigral pomembno vlogo pri združitvi Italije.²⁶ Za Sketove Slovenske čitanke (1889–1893, ponatis 1896–1901) je prispeval zapise o vesolju, vodovju in površju,²⁷ kar so njegove zadnje znane objave.

V oči zbode dejstvo, da je Jesenko po dobrih dveh desetletjih zavzetega in plodnega ustvarjanja že skoraj desetletje pred upokojitvijo in dve desetletji pred smrtjo prenehal objavljati – natančnega razloga ne poznamo. Odgovor se morda skriva v nekrologu Jesenkovega neimenovanega prijatelja, objavljenem v Edinosti. V njem piše, da naj bi Jesenko konec 19. stoletja že napisal slabih 200 strani dolg prvi del zemljepisa v petih delih, ki naj bi izšel pri Mohorjevi družbi. Vendar knjiga, kljub pozitivnemu mnenju tajnika Einspielerja, zaradi pomanjkanja denarja in neutemeljenega suma, da je Jesenko vodstvo družbe napadal v Slovenskem narodu, ni izšla. Eden od njegovih sorodnikov je v nekrologu spomnil, da je Jesenko še v pozni starosti pisal neko zgodovinsko delo, vendar je rokopis iz neznanih razlogov uničil.²⁸

Zanesljivo pa je, da je bil Jesenko v zasebnem življenju neizprosni asket in precejšen konservativec. Na njegov precejšen družbeni ugled med Slovenci je opozoril tudi kronist Fran Ilešič, mimogrede, oče enega največjih slovenskih geografov Svetozarja Ilešiča, ko je leta 1883 v Ljubljanskem zvonu zabeležil, da je bil Jesenko eden od odbornikov pri pripravi slovesnosti ob sedemdesetletnici rojstva Franca Miklošiča in štiridesetletnici njegovega strokovnega delovanja na področju slovanskega in primerjalnega jezikoslovja.²⁹

20 Jesenko, *Ali bo šla princ Rudolfova železnica ... Slovenski narod*, 18.–28. 4. 1868.

21 Jesenko, *Primorske gimnazije*, *Slovenski narod*, 28. 5.–1. 8. 1868.

22 *Ednost*, podlistek 4.–8. 8. 1908.

23 Jesenko, *Zemeljski potresi*, *Ljubljanski zvon* 1881–1882.

24 Jesenko, *Časnikarstvo in naši časniki*.

25 Bratec Mrvar, Kladnik, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku).

26 *Ednost*, podlistek 4.–8. 8. 1908.

27 Geslo: Janez Jesenko, *Primorski biografski leksikon*, 7. zvezek.

28 Bratec Mrvar, Kladnik, Na Procu se je rodil geograf Janez Jesenko, str. 1–20.

29 Prav tam.

Na tržaški gimnaziji je poučeval 33 let in tam leta 1899 dočakal upokojitev, ko je dobil naziv svetnik, takrat najvišji možni učiteljski naziv. Vseh 41 let življenja v Trstu, takrat največjem slovenskem mestu, je preživel v istem skromnem najemniškem stanovanju na ulici Acquedotto (zdaj Viale XX. Settembre). Poleti je v času počitnic vedno zahajal na Gorenjsko, kjer se je družil s sorodniki in jim v nujnih primerih tudi denarno pomagal. V svoji življenjski filozofiji je bil vztrajen, varčen in skromen (*»Bil je pravi Poljanec na zunaj nekoliko osoren in trdih besedi, a na znotraj dovzeten za vse dobro in lepo, skrben do skrajnosti za vsako malenkost.«*), zato ni čudno, da za njim ni ostala nobena javnosti znana fotografija, kar je za tisti čas in njegov ugled precej nenavadno. Po pričevanju sodobnikov je nosil preprosto, staromodno, a urejeno obleko, vselej iste barve, skladno s tem je bilo opremljeno tudi njegovo domovanje. Do konca življenja je ostal samec, vzdržan pri hrani in pijači. V svojem stanovanju je 31. julija 1908, po dolgi in mučni bolezni, tudi umrl. Po smrti je privarčevano premoženje neskromno prepustil skladu za dijaške štipendije in lokalne slovenske dobrodelne namene. »Njegovo« hišo s številko 1 so ob širitvi trga na začetku ulice žal podrl³⁰

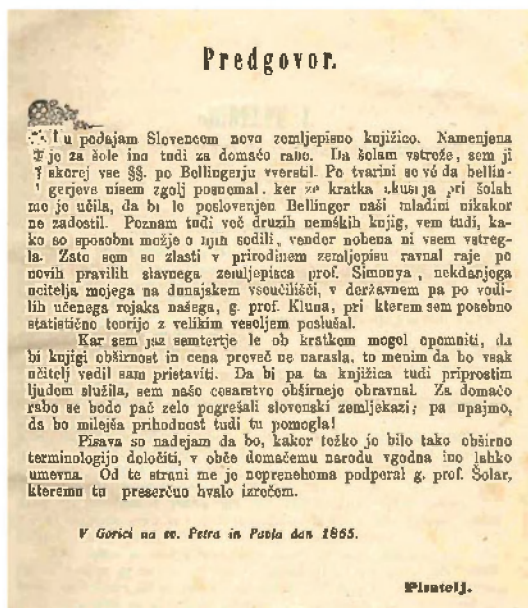
Ulica XX. septembra v Trstu, kjer je do prenove stala hiša, v kateri je Jesenko prebival kar 41 let.

(foto: Rožle Bratec Mrvar)

Podpis Janeza Jesenka.

Jesenkovo delo

Jesenkovo zelo obsežno delo poleg publicizma sega na številna področja, od pomembnega prispevka na področjih šolske geografije in zgodovine do prevajalstva. Njegova izredna razgledanost in poliglotstvo sta mu olajšala oranje ledine, ne le pri pripravi prvih učbenikov za geografijo in zgodovino, ampak tudi pri njegovem večinoma odličnem pionirskem delu na področjih zemljepisnih imen in zemljepisnega izrazja.

Predgovor Jesenkove Zemljepisne začetnice za gimnazije in realke.

Geografski učbeniki

Učbenike je večinoma izdajal v samozaložbi. Prvega med njimi, *Zemljepisno začetnico za gimnazije in realke*,³¹ je založil star komaj 27 let. Pri pisanju ga je podpiral tudi Maks Pleteršnik, s katerim sta bila nekaj časa kolega v Gorici in Trstu, svetoval mu je zlasti pri terminologiji. Terminološko odličnost mu je priznaval tudi Anton Janežič.³² Na koncu posameznih poglavij je dodal nekaj vprašanj za ponovitev in knjigo razdelil na šest poglavij ali »oddelkov«. Med celinami ne našteva takrat skoraj nepoznane Antarktike, čeprav jo omenja v opisu Južnega ledenega morja: »... Njegove zajedi v tako zvano antarktično celino so še kaj malo znane ...«. ³³ Na koncu je dodal še sezname s številom prebivalcev za okrog 250 avstrijskih mest, 250 evropskih mest in okrog 100 največjih

mest na drugih celinah.³⁴ Kljub na splošno dobrim kritikam je bila knjiga morda nekoliko preveč razdrobljena, zato »... ni idealna za rabo priprostim ljudem, kar pa je že značilnost Bellingerjeve podloge in bilo morda bolje se držati Klunovega učbenika. ...«. ³⁵

Da z delom tudi Jesenko sam ni bil najbolj zadovoljen, kaže dejstvo, da je pozneje izdal učbenika *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*,^{36, 37} ki sta bila nekoliko skrajšana *Zemljepisna začetnica*. Po terminološkem uvodu je največ prostora namenil »prirodnoznanstvenemu zemljepisu«. Vanj je vključil prikaz splošne fizične geografije in celin ter tudi splošne geografije prebivalstva. Zadnji del sestavlja »državoznanstveni zemljepis« s pregledom državnih ureditev in značilnosti prebivalstva po celinah. Na koncu je dodal še pregledne tabele gora, rek in jezer. *Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol*³⁸ je zasnovan regionalnogeografsko in obravnava »... potanki zemljepis peterih zemljin ...«. Čeprav gre za izrazito evropocentričen prikaz (približno polovica obsega je namenjenega Evropi, petina Aziji, šestina Ameriki, desetina Afriki in dvajsetina Avstraliji), je treba poudariti, da je bilo to za čas, ko je bil kolonializem na vrhuncu, povsem običajno. V besedilu se

31 Jesenko, *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*

32 Janežič, O izidu Zemljepisne začetnice, *Slovenec*, 26. 8. 1865

33 Jesenko, *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*, str. 24

34 Prav tam, str. 99-104

35 Janežič, O izidu Zemljepisne začetnice, *Slovenec*, 26. 8. 1865

36 Jesenko, *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*, 1. izdaja

37 Jesenko, *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*, 2., popravljene natis

38 Jesenko, *Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol*

pogosto navezuje na *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*, pri čemer z navedbo strani navaja, kaj morajo dijaki ob predstavitvi posameznih celin ponoviti. Pri delih celin predstavi njihovo obširnost in prebivalce, gore (ali »navpično izobrazbo«), vode, podnebje, upravno delitev in »mestopis«, »prirodnine« in »omiko ter duševno izobraženost«. Tako na primer pri opisu Kitajske navaja: »... *Za duševni razvitek skrbe med Kitajci premnoge šole; v obče se lahko reče, da so pravi Kitajci zelo izobraženi; do višje ali znanostne izobrazbe se pri njih pride le po predolgem in trudapolnem učenju. Kdor hoče priti do višjih služb, mora dovršiti ostre izkušnje. Drugače je osrednjih višavah in planjavah ...*«.39 Ob koncu je dodal še obsežen seznam z okrog 600 primeri izgovorjave geografskih imen.40

*Avstrijsko-ogerska monarhija*41 iz leta 1885 je izšla kot domoznanski učbenik za 4. razred srednjih šol. Avtor je približno tretjino obsega namenil pregledu zgodovine, šestino fizični geografiji monarhije, četrtno statističnemu delu, kjer vključi »stanovalce, prirodnine, obrtnost, kupčijo, občila (ceste, železnice, plovbo, pošto, telegraf in telefon), šolstvo, državno ustavo, ustavne zastope, glavo države in upravo«. V zadnji četrtini je v poglavju Topografija podan opis vseh dežel in njihovih večjih mest. Učbenik z zelo sintetičnim pregledom posega tudi na področja prava, ekonomije idr. V njem se zanimiv opis Slovencev začne takole: »*Slovenci (1.300.000), ki bivajo skoro po vsem Kranjskem in po deželah Kranjske se dotikajočih, namreč po južnem Štajerskem in jugozahodnem Ogerskem, južnem Koroškem, po večini Goriške, v Trstu in njegovi okolici in po severni Istri do Dragonje ...*«.42

Njegovi temeljni geografski deli

Za vrh Jesenkovega ustvarjalnega opusa lahko štejemo učbenika *Občni zemljepis*43 in *Prirodnoznanški zemljepis*.44 Bolj obsežni tovrstni deli sta izšli šele v letu 1934 oziroma 1935. Čermelj je napisal *Kozmografijo* oziroma *matematično geografijo*,45 Bohinec, Kranjec in Savnik pa so pripravili *Občni zemljepis*,46 v katerem so Jesenkova *Občni zemljepis* in *Prirodnoznanški zemljepis* zagotovo uporabili kot referenčno gradivo. Na te priznane geografe medvojne generacije se je v svoji uspešnici *Obča geografija*47 naslonil tudi Svetozar Ilešič. S tem so Jesenkova dognanja posredno zaokročila med generacije sodobnih geografov, ki so seveda vsrkavali nova spoznanja svetovne geografije, zato ni čudno, da se zasnova in zgradba sodobnih sorodnih del precej razlikujeta od Jesenkovih knjig (na primer48).

39 Prav tam, str. 31.

40 Prav tam, str. 199–205

41 Jesenko, *Avstrijsko-ogerska monarhija. Domoznanstvo za 4. razred srednjih šol*.

42 Prav tam, str. 47.

43 Jesenko, *Občni zemljepis*.

44 Jesenko, *Prirodnoznanški zemljepis*.

45 Čermelj, *Kozmografija za višje razrede srednjih šol*.

46 Bohinec, Kranjec, Savnik, *Občni zemljepis za višje razrede srednjih in strokovnih šol*.

47 Ilešič, *Obča geografija*.

48 Belec, *Osnove fizične geografije. 1. in 2. del*.

V *Občnem zemljepisu*⁴⁹ se na kar 467 straneh drobnega tiska oklepa klasične sheme delitve takratnega zemljepisa, to je delitve na »zvezdoznanski zemljepis«, »prirodnoznanski zemljepis« in »državoznanski zemljepis«, ki jih (v sicer kratkem) uvodu tudi natančno definira, pri čemer za zvezdoznanski zemljepis navaja sopomenko »matematični zemljepis«. Prirodnoznanski zemljepis razčleni na geognozijo ali zemljezanstvo, geologijo ali zemleslovje, geogonijo ali kozmogonijo, horografijo ali deželopis, topografijo ali krajepis, orografijo ali goropis, oceanografijo ali morjepis, hidrografijo ali vodopis, atmosferologijo oziroma meteorologijo ali zrakoslovje oziroma vremenoslovje, klimatografijo ali podnebjeslovje, etnografijo ali narodopis in antropologijo ali človekoznantsvo. Zunaj sistema navaja znanstveni zemljepis, ki ga deli na kupčijski, obertnijski, vojaški, kmetijski itd.

Zvezdoznanskemu zemljepisu namenja dvajsetino razpoložljivega prostora, prirodnoznanskemu slabo osmino (v njem na kratko opiše tudi svetovno razdelitev rastlin in živali ter posebej človeka, s členitvijo po rasah, ali kot jih imenuje plemenih, ter jezikih), preostalo večino (štiri petine) pa zavzema državoznanski ali državni zemljepis, ki ima vse značilnosti sistematično zasnovane regionalne geografije. V njem je posebej podrobno predstavil domovino Avstro-Ogrsko monarhijo. To delo je zelo primerno za seznanjanje z njenimi zdaj že nekoliko pozabljenimi sestavnimi deli, med katerimi so tudi take, ki jih največkrat niti ne znamo več natančno umestiti, denimo Šlezija, Galicija, Vladimirijska in Bukovina.

Na račun podrobne obravnave Avstro-Ogrske in njenih sosed Nemškega cesarstva, Švice (imenuje jo Švajca) ter Italije na Evropo odpadejo tri petine državoznanskega zemljepisa, kar pa še ne pomeni, da niso za tisti čas dokaj podrobno predstavljene tudi značilnosti preostalih celin ter njihovih dežel in držav. Izjema je tudi tokrat Antarktika, ki jo imenuje Antarktija.

Vrh Jesenkove ustvarjalnosti je *Prirodnoznanski zemljepis*,⁵⁰ knjiga s 400 stranmi, ki jo je razčlenil na šest oddelkov ali poglavij: Površje zemlje (obrnava reliefno razgibanost, ledenike in ledeniške pojave), Vulkanski ali plutonski prikazki na zemlji (ognjeniki, potresi, nastanek gora), Zemeljska skorja (zlasti razporeditev in nahajališča vseh takrat znanih kemičnih elementov), Voda (reke, jezera in močvirja, morje), Vzduh ali zrak (gibanje zraka, vodni, električni in optični pojavi v ozračju) ter Toplota (temperaturne razmere na kopnem, v vodah in ozračju, podnebje). Zadnja tri poglavja obsegajo tri četrtine knjige, njihova dolžina pa je razmeroma podobna, s tem, da je zadnje nekaj daljše od preostalih dveh.

Jesenkovi opisi so analitsko natančni, vedno išče odgovore na številne skrivnosti našega planeta, ki so bile v njegovem času še precejšnja neznanka, četudi so se z raznovrstnimi meritvami na vseh koncih sveta postopoma sestavljale v čedalje bolj razumljivo celoto. K razumevanju so prispevale tudi razne teorije, ki jih Jesenko praviloma kritično vrednoti. Seveda se ni mogel izogniti takratnemu splošnemu nepoznavanju nekaterih pojavov in procesov, na primer tektonike, zato tudi njegove razlage potresov (z vidika

49 Jesenko, *Občni zemljepis*

50 Jesenko, *Prirodnoznanski zemljepis*.

sodobnejših spoznanj) izzvenijo neznanstveno. So pa toliko bolj »sočni« njegovi opisi, ki kažejo na izvrstno obvladovanje predstavljanja pokrajinske stvarnosti.

Takšen je na primer zapis o cunamijih. Čeprav jih ni označil z danes uveljavljenim terminom, jih je uvrščal med potresne učinke: »... Najstrašnejši pa so učinki in nasledki potresov ob morskih bregovih. Potresi ne pretresajo samo suhe zemlje, ampak tudi morje. Pri Lizbonskem so ladije daleč na morji – in sicer še 150 miriametrov (miriameter meri 10 km; op. avtorjev) od Lizbone, središča strašanskega tega potresa, se potresle, kakor bile bi zašle na pesek ali kako grebenino. ... Ob bregu se na prvi potres morje odmakne ali upade; mislijo da zato, ker se suha zemlja vzdigne, morje mora potem odstopiti ali upasti kakor voda v posodi, ki se na eni strani privzdigne. A strašen je naslednji trenutek: kipeče morje se narase ter se siloma vali, prav za prav plane čez svoje bregove, potopi in razruši jih in težke stavbe zanesle daleč v suho zemljo, ali je pa odstopaje verže daleč v morje. Tako je ob potresu v Lizboni morje naraslo za 13 do 15 m čez najvišjo plimo ter bilo bi potopilo vse razrušeno dolenje mesto, ko se bi strašanski val ne bil razširil in znižal v zanožini, ki je mestu nasproti v suho zemljo zarezana. Pri potresu, ki je 28. oktobra l. 1846. Limo na Peruvanskem večidel razrušil, je morje silno divjalo; pri mestu Callao (izg. Kaljáo) je naraslo za 26 metrov nad najvišjo plimo, razrušilo in poplavelo mesto, pokončalo čez 4000 ljudi (ušlo jih je le 200), ugonobilo 23 ladij, druge ladije pa iz luke zaneslo uro hoda daleč na suho. ...«⁵¹

Jesenko se ni mogel in uspel izogniti nekaterim povsem zmotnim, skoraj pravljíčnim opisom, kakršne ponazarja obravnava »podmorskih gozdov«: »Imenitne priče potopljenih pokrajin in dežel so tudi podmorski gozdovi, katerih drevje po nekodi n. pr. pred obrežjem Normandije in Bretagne po konci stoji v podmorskih tleh – po 15 do 20 metrov pod gladino morsko.«⁵²

Jesenko se je dobro zavedal, da je Prirodnoznanški zemljepis nepopoln, saj ne obravnava ne fitogeografije ne zoografije, tudi ne človeka kot živega bitja in njegove členitve po rasah, kar je na kratko predstavil v *Občnem zemljepisu*. V zvezi s tem je v uvodu v *Prirodnoznanški zemljepis* zapisal: »... Ko bi se ta sklep zbranih šolnikov bil imeti uresničiti, pridal bi bil tej knjigi še okolo pet tiskanih pol. V teh bi razpravljaval razširjenost organskih snovi – rastlin in živali s človekom vred – po zemlji pa razne vzroke njih sedanje razširjenosti. ... Zato ta prirodnoznanški zemljepis obsega le razmere in prikazni neorganskih stvari na zemlji. Horologijo in biologijo (organskih stvari) bodem morebiti v posebnem zvezku obširno razpravljaval, če bode sedanja knjiga Slovincem ugajala – in če mi bodo službene razmere dopuščale lotiti se obširnega dela.«⁵³

Njegove namere se žal niso uresničile.

51 Prav tam, str. 95.

52 Prav tam, str. 101.

53 Prav tam, str. 4.

Zgodovinski učbeniki

Prvi slovenski zgodovinski učbenik, zelo odmevno *Občno zgodovino*, je izdal v treh delih: *Stari vek*,⁵⁴ *Srednji vek*⁵⁵ in *Novi vek*.⁵⁶ Kot pravi v predgovoru, jo je namenil šolam, zato je za popestritev vpletel tudi antične pripovedke in anekdote. Ker se je pokazalo, da so knjige preobsežne, jih je preuredil in skrajšal ter znova izdal v letih 1883–1886.^{57, 58, 59} Vendar njegove zgodovinske knjige niso bile tako uspešne kot geografske, saj jih je izpodrinila prevedena, izrazito velikonemška Mayerjeva *Zgodovina za nižji razred srednjih šol*, ki jo je prevedel Kaspret.⁶⁰

728 J. Jesenko: Zemeljski potresi

iz zadnjih desetletij ter je po svoji razvrstiti. Samostojno je to stvar preiskaval Volgar.

Dosedanje preiskave so pokazale, da se v ista pokrajina najbolj pogostoma potresa jeseni in po zimi, bolj redkokoli pa spomladi in poleti. Pri tej razdelitvi obsega spomladni meseci: marec, april in maj; poletje: junij, julij in avgust itd. Tudi je treba pomeniti, da se iz minulih vekov lahko porabi le ona poročila, ki ne zaznamujejo samo leta, ampak tudi mesec, v katerem se je potres godil. A Perrey je od začetka 4. (306 po Kr.) do 18. stoletja nabral ustreznih poročil o 728. potresih ter te po letnih časih razdelil tako-le:

spomladi	jih je bilo	182
poleti	» » »	150
jeseni	» » »	172
po zimi	» » »	224

Volgar jih je sestavil drugo, dosti večjo vrsto ter jih med letno čase razdelil tako, da jih pride na spomlad 313, na poletje 141, in jesen 313, na zimo pa 461. Prirodnoznanstvi zemljepis (izdala Matka Slov.) kobe str. 92. jedaak pregled in drugo obsežno primeru med potresi in letnimi časi. To sem naj postavim na Perreyevih preiskavnih jedaak pregled potresov po posameznih potresnih pokrajinah in letnih časih.

Potresna pokrajina	spomladi	poleti	jeseni	po zimi	skupaj
Južna Evropa (1801–1846)	206	207	224	277	914
Francija	150	123	158	227	658
Porodajje	87	28	40	70	182
Savojska	262	226	210	277	984
Poradje Rena	117	90	150	187	529
Skandinavija	50	40	54	70	214
Skupaj	822	720	831	1108	3481

Če razmislimo veliko množino razvrščenih potresov, pa ne bomo ugovarjali, da se le slučajno tako razdeljujejo med posamezne letne čase. Ker pravih razlogov za to razmerje še ne poznamo, dovolji se drugo o tem ter poudarjati, da je ono razmerje brez posebnega pomena. Tem menj se smemo opirati na nje, ker potresi razvršeni po posameznih mesecih in pa posameznih meskih in krajih nikakor

V razpravi o potresih Jesenko med drugim razglablja o vplivu letnih časov na pogostost pojavljanja potresov, kar je podkrepil tudi s preglednico.

- 54 Jesenko, *Občna zgodovina, 1. del. Stari vek*
- 55 Jesenko, *Občna zgodovina, 2. del. Srednji vek*
- 56 Jesenko, *Občna zgodovina, 3. del. Novi vek*
- 57 Jesenko, *Občna zgodovina, 1. del. Stari vek, 2., skrajšani natis*
- 58 Jesenko, *Občna zgodovina, 2. del. Srednji vek, 2., skrajšani natis*
- 59 Jesenko, *Občna zgodovina, 3. del. Novi vek, 2., skrajšani natis*
- 60 *Edinost*, podlistek 4–8. 8. 1908
- 61 Jesenko, *Prirodnoznanstvi zemljepis*, str. 89–97.
- 62 Jesenko, *Zemeljski potresi, Ljubljanski zvon 1881–1882*.

Razprava o potresih

V učbeniku *Prirodnoznanstvi zemljepis* je Jesenko napisal tudi daljše besedilo o potresih z naslovom »Potresi zemeljski«.⁶¹ Na osmih straneh je podal definicijo, delitev potresov, razmerja med potresi in letnimi časi, razmerja med potresi in »bljuvanjem ognjeniških gora«, opisal je trajanje potresov, njihove učinke in posledice ter predstavil nekaj »najiminitnejših« potresov.

Očitno je bilo zanimanje za potrese med ljudmi precejšnje, saj je Jesenko že nekaj let pozneje v Ljubljanskem zvonu o njih objavil razpravo⁶² s 26 poglavji, ki je na več kot 80 straneh izhajala v 14. nadaljevanjih v letih 1881 in 1882. Glavni razlog za poglobljeno zanimanje je bil močan potres 9. novembra 1880 v Zagrebu, ki je poleg velike gmotne škode zahteval tudi dve življenji, pet manj kot poznejši ljubljanski potres 14. aprila 1895, katerega pa Jesenko seveda ni mogel niti slutiti.

Jesenko začne razpravo z naslovom *Zemeljski potresi* z opazko »... Premalo, pra-

viš, ponuja »Prirodoznanski zemljepis« o zemeljskih potresih. Čitaj tedaj to razpravo, izrastla je iz sledečih virov: ...«⁶³ in našteje nekaj pomembnih del evropskih avtorjev, med njimi Malleta, Boccarda, Humbolta in Perreyja.

V nadaljevanju natančno opiše zagrebški potres, podobno kot tudi nekatere druge takrat najbolj znane potrese po svetu, denimo potrese v Lizboni leta 1756, Caracasu leta 1812, Valparaisu leta 1822 ter v Kalabriji in na Siciliji leta 1783.

V poglavju *Ali se potresi res doboma ponavljajo?* pravilno ugotavlja da se ne: »... Primerno ravnao tudi proroki vremenski. Sedaj pa sedaj nastopijo res lepi dnevi, kakor so jih prorokovali, a pogostoma tudi grdi mestu prorokovanih lepih dnij. Pa radi pozabljamote izjeme, ono krivo prorokovanje, ter se spominamo le onih slučajev, v katerih se je prorokovanje uresničilo. ...«⁶⁴ Zanimivo je pisanje o časovni porazdelitvi potresov, saj Jesenko pravilno razmišlja, da je njihovo večje število jeseni in pozimi zgolj slučajno.

Obravnava tudi vse druge do tedaj znane značilnosti potresov, temu doda številne primere in dokaze, s katerimi zavrne nekatera takrat razširjena zmotna prepričanja o njih, denimo periodičnost ali možnost napovedovanja iz naravnih znamenj. O škodljivem vplivu potresov razmišlja takole: »... potresi neposredno razdražijo človeku živčevje in tako slabšajo njegov razum, čez moč dražijo njegovo fantazijo ter ga naklanjajo prazni veri. ...«⁶⁵

Jesenkova razprava o potresih spada med odlična naravoslovna dela razmišljajočega človeka, ki zavrača vse nelogičnosti in se z znanstveno previdnostjo loteva do takrat nepojasnjenih razlag nekaterih potresnih pojavov. Glede na to, da je izhajala v Ljubljanskem zvonu le 15 let pred velikim ljubljanskim potresom 14. aprila 1895, je morda pozitivno vplivala na ravnanje prebivalstva in institucij ob katastrofalnem dogodku.⁶⁶

Prevodi leposlovja

Jesenko je odlično obvladal številne tuje jezike, zato so se njegove izredna širina, marljivost in tenkočutnost odrazile tudi v prevodih leposlovja. Ob svojem siceršnjem znanju slovenščine, nemščine, italijanščine, latinščine in starogrščine je prevedel tri angleške romane in enega francoskega. Njegov prvi prevod *Župnik Wakefieldski*⁶⁷ je bil med vsemi najbolj uspešen, zelo sta ga pohvalila tudi Josip Stritar (po tem zgledu je leta 1876 napisal povest *Gospod Mirodolski*) in Fran Levstik v svojem potopisno-programskem spisu *Popotovanje od Litije do Čateža*. Leta 1876 je izšel v Jurčičevi zbirki. Ta sentimentalni roman angleško-irskega pisatelja Oliverja Goldsmitha izpričuje trdno vero v dobroto ljudi, vendar se lahko bere tudi kot satira. Že naslednje leto je izšlo eno najbolj priljubljenih »deklških« del tistega časa v Združenih državah Amerike, roman *Prižigalec*⁶⁸

63 Prav tam.

64 Prav tam.

65 Prav tam.

66 Bratec Mirvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku)

67 Goldsmith, *Župnik Wakefieldski*, prevod Janez Jesenko

68 Cummins, *Prižigalec*, prevod Janez Jesenko

Marie Cumminsove. Leta 1887 je prevedel še njen drugi roman z moralno-nabožno vsebino *Mabel Vaughan*.⁶⁹ Obe knjigi sta najprej izhajali kot podlistka v *Slovenskem narodu*. Med obema je leta 1885 prevedel ostroumni satirični protimonarhični roman *Pariz v Ameriki*,⁷⁰ ki ga je pod psevdonimom doktor René Lefebvre napisal Édouard de Laboulaye, pobudnik francoskega darila Združenim državam Amerike, znamenitega Kipa svobode.

PREGLED JESENKOVIH GLAVNIH DEL⁷¹

Geografija

- 1865 Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke. Samozaložba, tiskarna Paternolli. Gorica, 104 str.
- 1873 Občni zemljepis. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 462 str.
- 1874 Prirodnoznanstveni zemljepis. Slovenska matica, Blaznikova tiskarna. Ljubljana, 399 str.
- 1876 Mali občni zemljepis. Samozaložba, tiskarna Mailing. Gorica.
- 1882 Zemljepis za prvi razred srednjih šol, 1. izdaja. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 116 str.
- 1883 Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 205 str.
- 1885 Avstrijsko-ogerska monarhija. Domoznanstvo za 4. razred srednjih šol. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 88 str.
- 1890 Zemljepis za prvi razred srednjih šol, 2. popravljeni natis. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 88 str.

Zgodovina

- 1871 Občna zgodovina, 1. del: Stari vek. Samozaložba, tiskarna Rupnik. Trst, 160 str.
- 1878 Občna zgodovina, 2. del: Srednji vek. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 158 str.
- 1881 Občna zgodovina, 3. del: Novi vek. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 224 str.
- 1883 Občna zgodovina, 1. del: Stari vek, 2. skrajšani natis. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 133 str.
- 1886 Občna zgodovina, 2. del: Srednji vek, 2. skrajšani natis. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 81 str.
- 1886 Občna zgodovina, 3. del: Novi vek, 2. skrajšani natis. Samozaložba, Narodna tiskarna. Ljubljana, 92 str.

69 Cummins, *Mabel Vaughan*, prevod Janez Jesenko

70 Lefebvre, *Pariz v Ameriki*, prevod Janez Jesenko

71 Bratec Mirvar, Kladnik, Na Produ se je rodil geograf Janez Jesenko, str. 1-20.

Časnikarstvo

- 1881/82 Zemeljski potresi. Razprava v 14 nadaljevanjih v Ljubljanskem zvonu.
1884 Časnikarstvo in naši časniki. Samozaložba, I. Železnikar, Narodna tiskarna, Ljubljana, 294 str. (ponatisnjeni podlistki iz Slovenskega naroda).

Prevodi leposlovja

- 1876 Župnik Wakefieldski. Založnik Josip Jurčič, Narodna tiskarna. Ljubljana, 311 str. (Oliver Goldsmith: The Vicar of Wakefield, 1766).
1877 Prižigalec. Narodna tiskarna. Ljubljana, 512 str. v dveh zvezkih (Maria Susanna Cummins: The Lamplighter, Boston, 1854).
1885 Pariz v Ameriki. Narodna tiskarna. Ljubljana, 535 str. (Réne Lefebvre Édouard de Laboulaye): Paris en Amérique, 1863).
1887 Mabel Vaughan. Narodna tiskarna. Ljubljana, 434 str. v dveh zvezkih (Maria Susanna Cummins: Mabel Vaughan, 1857).

JESENKOV. POMEN ZA SLOVENSKO GEOGRAFIJO

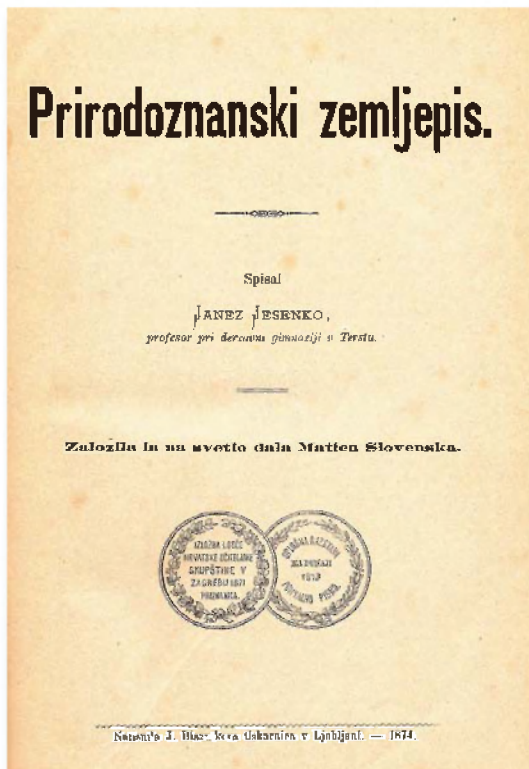
Jesenko je s svojimi deli položil trdne temelje slovenskemu geografskemu imenoslovju in izrazoslovju. Pri pripravi povsem originalno zasnovanih knjižnih del in oranju znanstvene ledine prenašanja tujega strokovnega izrazja v slovenščino si je pomagal z zelo obsežno, za tisti čas sodobno literaturo v številnih tujih jezikih.

V slovenski jezik je prelihl spoznanja takrat najbolj znanih raziskovalcev sveta, kot so bili Alexandervon Humboldt, Charles Darwin, William Edward Parry, brata Schlangintweit, Edward Whymper in znanstvenikov, kot so bili Charles Lyell, Louis Agassiz, John Tyndal, Karl Ritter ter drugi. Na prvem mestu navaja Humboldta, za njim je Darwin, sledi sedem naslovov fizičnogeografskih učbenikov, dalje devet naslovov o raziskovalnih potovanjih, enajst geoloških naslovov, ki jim sledijo štiri naslovi o fizični geografiji in geologiji Alp, trije naslovi o Aziji in Novi Zelandiji, kar dvanajst naslovov o alpskih ledenikih, deset oceanografskih naslovov in kar devetintrideset meteoroloških, klimatoloških ter nekaj hidroloških naslovov. Oklepal se je torej sodobne literature, o čemer pričajo letnice izida navedenih knjižnih del; še najstarejše je iz leta 1831!⁷²

V učbeniku,⁷³ ki ga je sicer namenil gimnazijcem, je povzema najbolj sveža znanstvena dognanja, na primer Darwinovo o nastanku koralnih otokov. Prav Darwin je ugotovil, da koralni apnenec, ki na 1000 m pod morsko gladino gradi podlago koralnih otokov, ni mogel nastati v tej globini, ker korale živijo le v toplih morjih in do globine 50 m, do koder seže svetloba; torej se je moralo morsko dno, skupaj s podlago otoka, znižati. Podobno govori tudi o mladem koralnem apnencu, ki se je zaradi dviganja obalnih območij znašel v večjih nadmorskih višinah.

72 Bratec Mrvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku).

73 Jesenko, *Prirodnoznanški zemljepis*.

Predlist Prirodnoznanškega zemljepisa z odtisnjenima priznanjema, ki ju je Jesenko prejel na razstavah.

V predgovoru⁷⁴ je jasno sporočil svoje neomajno narodnostno prepričanje, da bo ta knjiga »... tujemu svetu dokazovala, da tudi v najvišjem razredu srednjih šol svojo mladino lahko podučujemo v domačem, materinem jeziku. ...«. S tem je napravil pomemben korak v osamosvajanju slovenskega šolstva in postavljanju temeljev slovenske znanosti na geografskem področju. V strokovno slovenščino je prevedel vrsto strokovnih izrazov, ki jih prej nismo imeli, mnoge uporabljamo še danes. Kako pomembno in zahtevno je bilo to dejanje, ve vsakdo, ki se ukvarja s kakšnim novim področjem znanosti.

S svojim znanjem jezikov nas je Jesenko uvrstil med narode, ki od druge polovice 19. stoletja naprej lahko geografsko raziskujejo lastno deželo in pri tem uporabljajo ustrezno, predvsem pa dovolj bogato strokovno terminologijo. Ta je prišla še najbolj prav precej pozneje, v trenutku, ko smo po ustanovitvi ljubljanske univerze po 1. svetovni vojni lahko sami izobraževali akademsko izobražene učitelje in znanstvenike.⁷⁵

Za svoja dela je na razstavah prejemal priznanja in pohvale, na primer na razstavi hrvaške učiteljske skupščine leta 1871 in na splošni razstavi na Dunaju leta 1873.⁷⁶ Očitno je tudi to pripomoglo, da je njegov *Prirodnoznanški zemljepis* leta 1874 založila Matica Slovenska. Za pripravo del si je mnoge referenčne knjige kupil kar sam, saj vseh, ki jih je potreboval in potem uporabil, v knjižnicah, tudi dunajskih, ni bilo na razpolago. Zato niti ni presenetljivo, da ga je Roman Savnik označil za najbolj razgledanega slovenskega geografa svoje dobe.⁷⁷

Jesenkovi deli, ki, z izjemo Melikove Slovenije,⁷⁸ po monumentalnosti, vsebinski širini in globini obravnave presegajo vsa slovenska geografska dela pred 2. svetovno vojno, seveda ne moremo vrednotiti skozi prizmo sodobnih spoznanj. Vedeti je treba, da je medtem znanost izjemno napredovala, zato mnoge, v njegovih delih predsta-

74 Prav tam, str. 5.

75 Bratec Mrvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko - pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku).

76 Jesenko, *Prirodnoznanški zemljepis*, naslovnica.

77 Savnik, Pomembni rcjaki Poljske doline, str. 227.

78 Melik, Slovenija: *geografski opis*.

vljene teorije v svoji preprostosti ali celo popolni napačnosti danes izzvenijo nenavadno, celo naivno. Podobno velja za nekatere njegove poglede in nenazadnje številne podatke, ki pa so vseeno odraz najsodobnejših spoznanj iz sredine in druge polovice 19. stoletja. Tako na primer v *Prirodnoznanem zemljepisu*⁷⁹ navaja presenetljivo natančne izmere himalajskih in drugih vršacev (Everest 8844 m, Kičindžinga 8586 m, Davalagiri 8160 m, tudi Elbrus v Kavkazu – 5640 m in Montblank v Alpah – 4804 m), malo manj natančno za Dapsang v grebenu Karakorum (8716 m), še manj natančno za Akonkaguo (7385 m) in izrazito nenatančno na primer za Demavend (4480 m) in še zlasti ognjenik v Oregonu Hood (5596 m), ki je v resnici visok samo 3426 m.

Gorski svet mu je bil očitno privlačen, še zlasti, če je bil preoblikovan z ledeniki, sicer najbrž ne bi tako obširno pisal o delovanju ledenikov. Verjetno bi v sedanji slovenski strokovni literaturi težko našli kakšno navedbo tujih imen za ledenike, a Jesenko jih je naštel kar po vrsti, kar je bilo smiselno, saj drugače na tujih zemljevidih ne vemo, kaj ti izrazi pomenijo (angleško glacier, italijansko ghiacciaio, tirolsko Ferner, salzburško Kase, skandinavski Jökull).⁸⁰

Pozornost je namenil tudi kraškim pojavom, čeprav je bil razmeroma skromen pri njihovem naštevanju, vsaj pri nas (Jelovica, Pokljuka). V *Prirodnoznanem zemljepisu* uporablja izraz »... apneniška kraška planota ...«, za dinarska kraška območja pa uporabi besedo kraševina. Med površinskimi kraškimi pojavi omenja rupe, ponikve ali ponore. Razlaga tudi nastanek »kraških nižin« v pomenu kraških polj, ki so »... nastale iz več medseboj sklenenih rup ali ponikev. ... Pri teh se je v eno smer verstil usad za usadom, iz katerih je sčasoma postala sredi kraške planote na vseh straneh zagrajena dolina. ...«. Take pojave našteva in primerja z onimi v Juri, na Jutlandiji, Moravskem in pri severnoameriškem mestu St. Louis v zvezni državi Missouri.

Tudi o jamah piše precej izčrpno, ne le o slovenskih, ampak je pripravil kar pregled takrat najbolj znanih jam po svetu, ki pa je zaradi neraziskanosti še zelo skromen. A za Mamutovo jamo (Mammoth Cave) v Kentuckyju navaja dolžino 14 km, kar je bilo že takrat največ na svetu.⁸¹

Njegov pisateljski slog je živahen, sočen, informativen in pojasnjevalen, kar je še zlasti pomembno, ker je znal prepričljivo uporabiti najzanimivejše dele originalnih pripovedi in poročil, pri tem pa navadno ni zamolčal imen njihovih avtorjev, torej jih je citiral. Zlasti v *Prirodnoznanem zemljepisu* se je z načinom povzemanja in navajanja virov pov-

Slavni Francoz Elie de Beaumont (r. Bonou) je za raz-
lični položna zemeljska bla učebni sledse nagibne kate in
razštevna števíla:

Očim konu vidna naklonenost	10° ali 1/341
Nagib železnice, po kateri vozovi sami navzdol dodrajo	10° 20' " 1/127
Položnost železnice Gumburg-gingowske	10° 23' " 1/115
Dopuščena še položnost američkih cest	5° 52' " 1/100
Največa položnost ceste čez Mont Genis	4° 10' " 1/144
" " " Simplon	5° 50' " 1/90
Položnost, navzdol za vozove z najmanjšima	30° 10' " 1/163
" " največja, po kateri se vozila	13° 10' " 1/431
" " " pa kateri se še varno hodi doli in gori	25° 0' " 1/214
Sterne stopnice, dvakrat sirje kakor visoke	26° 34' " 1/98
Največo položnost za meze (obložene)	29° 0' " 1/100
Položnost steze, po kateri se (če terda) komaj hodi	31° 0' " 1/100
" " rebra, po katerih se brez stopnic skoni ne budi	37° 0' " 1/133
" " " s peskom, pa katerih se še dravi za or pride	32° 0' "
" " " najstermejših ognjenikov	40 do 42°
" " " celó za orbe priščinje	50°
Popolnoma nepristopno rebro	55°

Jesenkov tabelarni prikaz značilnih
naklonov z opisi njihovih omejitvev
(iz *Prirodnoznankega zemljepisa*, stran 42).

79 Jesenko, *Prirodnoznanški zemljepis*, str. 44

80 Bratec Mrvar, Kladnik, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku)

81 Prav tam.

sem približal sodobnim standardom priprave znanstvenega besedila. Ob tem je slovensko geografijo obogatil s številnimi metodološkimi spoznanji, ki jih praviloma kritično pretresa, pri čemer številna spoznanja predstavi v preglednicah.⁸²

Jesenkovega izjemnega pomena se je zelo dobro zavedal Valter Bohinec, pisec uvodnega članka v prvi številki Geografskega vestnika iz leta 1925. V izčrpnem pregledu takratnega stanja slovenske geografije lahko o njem preberemo naslednje: »... ta znameniti mož se je bavil v celi vrsti knjig z geografskim izrazoslovjem in ustvaril poznejšim geografom široko podlago, ki jo danes le preradi pozabljamo in vsekakor premalo upoštevamo. Njegov veliki »Občni zemljepis« in »Prirodnoznanški zemljepis« sta klasični knjigi slovenske geografije, temeljiti in izčrpnii kakor malokatero poznejše delo. Njiju prednost je predvsem v samostojni obravnavi geografskih problemov na podlagi celotnega slovstva (ne le nemškega, tudi francoskega, angleškega in italijanskega) in pa v čim točnejši podaji tehničnih izrazov v slovenščini. Nedvomno moramo Jesenka šteti med največje slovenske geografe; če vidi Ferdinand Seidl v njem »velezaslužnega strokovnjaka, ki je pri nas uvedel »prirodnoznanški zemljepis« in če pravi Fran Levec, da ostane njegovo ime »z zlatimi črkami zapisano v književni in kulturni zgodovini naroda slovenskega«, ta hvala nikakor ni pretirana. Poleg omenjenih dveh del imamo od njega še več šolskogeografskih knjig, ki jih je neumorni delavec priredil za različne srednješolske razrede in kakor svoj »Občni zemljepis« večinoma založil sam, poln navdušenja za vzvišeno stvar. Metodično so te knjige pomenjale mnogo, ker so uvajale novejšje metode tudi v naše šole in s tem vzpostavljale zvezo z vodilnimi geografskimi strujami v drugih narodih, vidik, ki ga je poznejša geografija pri nas žal zelo zapostavljala. Nič manjša pa ni njih važnost v narodnem oziru, ker naj bi, kakor piše Jesenko sam, dokazovale tujemu svetu, da svojo mladino lahko poučujemo v domačem, materinem jeziku. ...«.⁸³

Zanimivo je, da na začetku predstavitve Jesenkovega dela Bohinec sicer napačno navaja, da naj bi Jesenko črpal gradivo iz Cigaletove Znanstvene terminologije, ki je izšla leta 1880, v resnici pa je bilo ravno obratno, saj so Jesenkova temeljna dela, opremljena tudi z terminološkimi prilogami, izhajala v letih 1865, 1873 in 1874.⁸⁴

Zemljepisno izrazoslovje

Ob prebiranju Jesenkovih del dobimo vtis, da so neizčrpen vir tako za podomačena tuja zemljepisna imena kot za skoraj brezštevilne strokovne izraze iz raznih geografskih disciplin, med katerimi so se mnogi v nespremenjenih obliki in pomenu ohranili do sodobnosti. Glede na to, da številni prav lepo zvenijo v slovenskem jeziku, najbrž ni bilo treba, da bi jih pozneje v precejšnji meri izpodrinile tujke; klasični primeri so izrazi celina (kontinent), ognjenik (vulkan), podnebje (klima), polobla (hemisfera), ravniki (ekvator), tečaj (pol), zemljepis (geografija) in zemljevid (karta).⁸⁵

Jesenko je pozorno spremljal razvoj slovenskega izrazoslovja tudi pozneje, kar nam kaže pri njegovih sorodnikih ohranjen Cigaletov Nemško-slovenski slovar (1860) z razni-

82 Prav tam

83 Bohinec, Razvoj geografije v Slovencih, str. 13-14

84 Bratec Mirvar, Kladnik, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku).

85 Prav tam

mi zabeležkami in pripombami.⁸⁶ Podobno velja tudi za dve nemški knjigi Svetovne zgodovine in latinsko slovnico.

Jesenkov čut za sistematiko se je kazal v potrebi po pripravi znanstvene terminologije. V bistvu ne gre za klasično terminologijo, pač pa deloma tudi za slovar z nemškimi oziroma slovenskimi izrazi in navedbo njihovih tujejezičnih ustreznic. Pri abecednem razvrščanju izrazov pogosto uporablja tako imenovano seznamno stavo, za katero je značilno, da je najprej v samostalniški obliki naveden izhodiščni izraz, za njim pa v pridevniški pojasnjevalni, s čimer opredeli tip, zvrst in obliko vodilnega pojava, tako na primer za jezera navaja kar 15 različnih zvrsti.⁸⁷

V terminologijah *Občnega zemljepisa* (348 izrazov) in *Prirodnoznansega zemljepisa* (696 izrazov) se podvaja le del izrazov. Strani, kjer se določen izraz pojavlja, so navedene samo v *Prirodnoznanstem zemljepisu*. V njem je Jesenko, podpisan kot Pisatelj, na zadnji strani pred kazalom zapisal naslednje opravičilo: »Ker bi tvarinski pregled (stvarno kazalo; op. avtorjev) ali rečni register obsegal najmanj 10 strani, odstranil sem ga; res da bi vsakemu čitatelju rabo te knjige posebno olajševal, pa ž njim bi jej debelost in cena preveč narasla.«⁸⁸ To pa kaže, kako zelo se je zavedal pomena sistematične predstavitve gradiva, ki smo ga v poznejših tovrstnih delih še dolgo pogrešali in ga ne premorejo niti marsikateri sodobne publikacije. Ob tem je treba dodati, da je Jesenko dobro obvladal citiranje, zlasti v *Prirodnoznanstem zemljepisu* se je z načinom povzemanja in navajanja virov povsem približal sodobnim standardom priprave znanstvenega besedila.

Zemljepisno imenoslovje

Zemljepisna imena v slovenščini so se v učbenikih začela pojavljati v prvi polovici 19. stoletja,⁸⁹ že prej so se njihovi zapisi pojavljali v časnikih.⁹⁰ Prvi jih je v večjem številu predstavil prav Janez Jesenko, ki jih je tudi sistematično poslovenil. V učbeniku *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*⁹¹ je najprej navedel slovenska imena celin (Evropa, Azija, Afrika, Avstralija in Amerika) in oceanov ali glavnih svetovnih morij (Veliko morje, Atlantsko morje, Indijsko morje, Južno ledeno morje in Severno ledeno morje). V nadaljevanju je pri posameznih celinah navedel imena glavnih polotokov, rtov in njihovih držav oziroma najbolj znanih pokrajin, medtem ko je pri svetovnih morjih sistematično navedel njihova robna morja in večje zalive.

Navaja tudi glavne otoke v »velikih morjih« in »nar znamenitejše« prelive. V nadaljevanju po celinah navede glavna jezera in reke, gorovja, pomembnejše vrhove ter večja nižavja. Opisi gorovij in nižavij so sicer skopi, a že zasnovani regionalnogeografsko. Pomembnejša svetovna jezera, reke, vrhovi in ognjeniki so navedeni tudi v preglednicah. Drugi del knjige je imenovan *Deržavni zemljepis*. V njem so razmeroma natančni regionalnogeografski opisi devetnajstih dežel avstrijskega cesarstva, s podrobnim navajanjem

86 Stanonik, Zasebna korespondenca, 2009.

87 Bratec Mirvar, Kladnik, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku)

88 Jesenko, *Prirodnoznanški zemljepis*, str. 399

89 Kladnik, *Tuja zemljepisna tmena v slovenskem jeziku ...* doktorska disertacija

90 Orel, *Zemljepisna tmena v slovenskem časopisu do srede 19. stoletja*

91 Jesenko, *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*.

Plaz, Lavine, 55.
 Plaz dersalni ali pravi. Rutschlawine, 96.
 Plaz mokri, Grund- oder Schlaglawine, 56.
 Plaz suhi ali prašni, Staublawine, 55.
 Plima (natok). Flut, 197.
 Plima nizka, Nippflut, 200.
 Plima visoka, Springflut, 200.
 Plimni val, Flutwelle, 201.
 Plimotok, Flutstrom.
 Plimovanje morja, Fluten, Flutbewegung des Meeres, 196 — 201.
 Plimujuče ustje, Flutmündung, Aestnarium, 164.
 Plitčina, Untiefe, 30.
 Ploha, Platzregen, 236.
 Podnebje, Klima.
 Podnebje brezumno, excessives Klima, 369.
 Podnebje celinsko, continentales Klima, 374.
 Podnebje lastno (prirodno). physisches Klima, 369.
 Podnebje namorsko, Küsten- oder Inselklima, 374.
 Podnebje solčno, solares (mathematisches Klima, 368.
 Podnebje spremenljivo, veränderliches Klima, 369.
 Podnebje stanovitno, constante, Klima, 369.
 Podnebje škodljivo, nezdravo, schädliches Klima, 385.
 Podnebje zdravilno, heilsames Klima, 381.
 Podoba krajinska, Landschaftsbild, 36.
 Podolnica, podoizna dolina, Längental, 50.
 Podtalna voda, Grundwasser, 129.
 Podzemeljsko jezero, unterirdischer See, 163.
 Pojezerje, Seegebiet.

številnih zemljepisnih imen. Nasploh je Jesenko dajal velik poudarek domoznanzstvu, zato je posebno pozornost namenjal Avstriji in pozneje Avstro-Ogrski. Druge države in kolonije so obdelane le faktoografsko, z navajanjem imen, ponekod njihovih prebivalcev ter glavnih in drugih pomembnejših mest. Kjer so imena zapisana v originalni obliki, je v oklepaju navedena izgovarjava. V preglednicah so navedena mesta in večji kraji na Avstrijskem, večja »evropejska« mesta in »največa mesta na drugih zemljinah«.

Obilica podomačenih tujih zemljepisnih imen je tudi v *Občnem zemljepisu*⁹² in *Prirodnoznanstem zemljepisu*,⁹³ saj je Jesenko tuja imena prav rad podomačeval, še zlasti tista, ki jih je večkrat navajal, in tista, ki so izvirala iz »eksotičnih« jezikov. Jesenkov nabor več tisoč zemljepisnih imen je bil zagotovo pomemben zgled Mateju Cigaletu pri pripravi Atlanta,⁹⁴ prvega atlasa sveta v slovenskem jeziku, ki je sčasoma skoraj povsem utonil v pozabo, pred nekaj leti pa je znova zasijal v vsem sijaju, ko je doživel ponatis v obliki faksimila.⁹⁵

Izsek iz Terminologije v Prirodnoznanstem zemljepisu (stran 395).

92 Jesenko, *Občni zemljepis*.

93 Jesenko, *Prirodnoznanški zemljepis*.

94 Cigale, *Atlant*.

95 Fridl, Kladnik, Oražen Adamič, Perko, Urbanc (ur.), *Atlant. faksimilirana izdaja* ..

Sklep

Jesenkova večplastnost in delavnost je segala v dvoje strok, zemljepisno in zgodovinsko, s prevajalstvom pa tudi v leposlovje. Pisal je odlične srednješolske učbenike geografije, upoštevajoč stanje takratne vede v svetu, ter položil prve temelje slovenskemu geografskemu imenoslovju in izrazoslovju. Prirejal je tudi učbenike zgodovine ter prevajal francosko in angleško leposlovje. Ker je tako francoščino kot angleščino in tudi italijanščino zelo dobro obvladal, ni presenetljivo, da si je pri pripravi povsem originalno zasnovanih knjižnih del in oranju znanstvene ledine prenašanja tujega strokovnega izrazja v slovenščino poleg takrat povsem vsakdanje nemščine pomagal tudi z dokaj obsežno literaturo v vseh navedenih jezikih.

Janez Jesenko velja za izjemnega učitelja druge polovice 19. stoletja in še bolj izjemnega pisca prvih slovenskih splošnih geografskih učbenikov. Njegovi učbeniki so bili zaradi poglobljenosti prej kot za radovedne mlade nadebudneže primerni za znanja željne odrasle, ki so se z njihovim prebiranjem lahko podrobno seznanili z najnovejšimi geografskimi spoznanji. Pozneje slovenska šolajoča mladina še dolgo ni dobila poglobljenih učbenikov za splošno in fizično geografijo.

Jesenkova dela so še vedno zelo dobro berljiva, saj jih odlikujejo lahko in bogato izražanje, ponazarjanje s številnimi, če je bilo le mogoče slikovitimi primeri in premišljeni statistični prikazi. Ti v marsičem nakazujejo odmik od opisne geografije, za kakršna največkrat opredeljujemo starejša geografska dela, še zlasti, če se z njimi sploh nismo podrobneje seznanili. Pravzaprav je edina otipljiva pomanjkljivost njegova opusa popolno pomanjkanje slikovnega gradiva, kar gre pripisati tako takratnim slabim tehničnim in finančnim možnostim kot pomanjkanju tovrstne tradicije; slikovnim prikazom so bili namenjeni atlas!⁹⁶

Njegovo najbolj znano delo je skoraj 400 strani obsegajoč *Prirodoznanski zemljepis*, ki ga je napisal ob upoštevanju več kot 110 takratnih temeljnih del iz naravoslovnih znanosti in učbenikov. Toliko je namreč navedene izključno tuje literature, ki jo je Janez Jesenko prebiral in jo v omenjenem učbeniku ponašil za slovensko rabo. Kot bi šlo za kakšen univerzitetni učbenik! Tega ni storil nihče pred njim in nobeden še dolgo za njim. Takratna Matica Slovenska se je k sreči zavedla, da bo z objavo njegovega Prirodoznanskega zemljepisa pomagala zorati svežo ledino na področju fizične geografije in bo s tem slovenskemu bralcu omogočila širjenje obzorij tudi na tem področju.⁹⁷

K postopnemu bledenju spomina na Jesenka, tudi med geografi, je zagotovo prispevala okoliščina, da njegova vloga in dela niso omenjeni v Uvodu v geografijo,⁹⁸ univerzitetnem učbeniku, ki ima ob številnih ponatisih že štiri desetletja biblično težo med slovenskimi študenti geografije.

96 Bratec Mrvar, Kladnik, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije (v tisku)

97 Bratec Mrvar, Kladnik, Kunaver, Vidrih, Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja (v tisku).

98 Vrišer, *Uvod v geografijo. osnove geografskega dela*.

VIRI IN LITERATURA

- Belec, Borut: *Osnove fizične geografije*, 1. in 2. del. Maribor : Pedagoška akademija, 1968.
- Bohinec, Valter: Razvoj geografije v Slovencih. *Geografski vestnik*, letnik 1. Ljubljana 1925, str. 1-24.
- Bohinec, Valter, Kranjec, Silvo, Savnik, Roman: *Občni zemljepis za višje razrede srednjih in strokovnih šol*. Ljubljana : Ljudska knjigarna, 1935.
- Bratec Mrvar, Rožle: *Blaž Kocen - življenje in delo*. Šentjur : Občina Šentjur, 2007.
- Bratec Mrvar, Rožle, Kladnik, Drago: Janez Jesenko - malce pozabljeni velikan slovenske geografije. *Geografski vestnik*, letnik 80, št. 2. Ljubljana : Zveza geografov Slovenije, 2008, v tisku.
- Bratec Mrvar, Rožle, Kladnik, Drago: *Na Produ se je rodil geograf. Janez Jesenko*. V: *Geograf. Janez Jesenko (1838-1908)*. Brošura. Poljane nad Škofjo Loko : Lovska družina Poljane, Osnovna šola Poljane, Zveza geografov Slovenije, 2008, str. 1-20.
- Bratec Mrvar, Rožle, Kladnik, Drago, Kunaver, Jurij, Vidrih, Renato: Janez Jesenko - pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja. *Glasnik Slovenske Matice*, letnik 32. Ljubljana : Slovenska matica, 2008, v tisku.
- Cigale, Matej, Jesenko, Janez: *Novice gospodarske, obertniške in narodske*. Ljubljana : Jožef Blaznikovi dediči, 1865-1866.
- Cigale, Matej: *Atlant*. Ljubljana : Matica Slovenska, 1869-1877.
- Cummins, Maria Susanna: *Prižigalec*. Prevod Janez Jesenko. Ljubljana, 1877.
- Cummins, Maria Susanna: *Mabel Vaughan*. Prevod Janez Jesenko. Ljubljana, 1887.
- Čermelj, Lavo: *Kozmografija za višje razrede srednjih šol*. Ljubljana : Jugoslovanska knjigarna, 1934.
- de Brea Šubic, Sely: »Produsk« Janez je prišel domov. V: *Geograf. Janez Jesenko (1838-1908)*. Brošura. Poljane nad Škofjo Loko : Lovska družina Poljane, Osnovna šola Poljane, Zveza geografov Slovenije, 2008, str. 21-23.
- de Brea Šubic, Sely: Stat nominis umbra. V: *Geograf. Janez Jesenko (1838-1908)*. Brošura. Poljane nad Škofjo Loko : Lovska družina Poljane, Osnovna šola Poljane, Zveza geografov Slovenije, 2008, str. 23-24.
- Edinost*, št. 214-218. Podlistek 4. 8. 8. 1908. Trst, 1908.
- Fridl, Jerneja, Kladnik, Drago, Orožen Adamič, Milan, Perko, Drago, Urbanc, Mimi (ur.): *Atlant*, faksimilirana izdaja. 18 zemljevidov in znanstvena monografija. Ljubljana : Založba ZRC SAZU, 2005.
- Goldsmith, Oliver: *Župnik Wakefeldski*. Jurčičeva zbirka. Prevod Janez Jesenko. Ljubljana, 1876.
- Ilešič, Svetozar: *Obča geografija: priročnik za gimnazije in druge srednje šole*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1967.
- Janežič Anton: *O izidu Zemljepisne začetnice. Slovenec*. Dopis 26. 8. 1865. Celovec, 1865.
- Jesenko, Janez: *Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke*. Gorica : samozaložba, 1865.
- Jesenko, Janez: *Jesenkova začetnica in njen pretresavec g. V. Ogrin. Slovenec*. Dopisa 10. in 13. 12. 1865. Celovec, 1865.
- Jesenko, Janez: *Iz Gorice. Slovenec*. Dopisi 12.-21. 3. 1867. Celovec, 1867.
- Jesenko, Janez: *Ali bo šla princ Rudolfova železnica po slovenski zemlji ali po laški?* Slovenski narod. Dopisi 18.-28. 4. 1868. Maribor, 1868.
- Jesenko, Janez: *Primorske gimnazije, njih enakopravnost in italijanske zahteve*. Slovenski narod. Dopisi 28. 5.-1. 8. 1868. Maribor, 1868.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 1. del: *Stari vek*. Trst : samozaložba, 1871.

- Jesenko, Janez: *Občni zemljepis*. Ljubljana : samozaložba, 1873.
- Jesenko, Janez: *Priradnoznanski zemljepis*. Ljubljana : Matica slovenska, 1874.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 2. del: *Srednji vek*. Ljubljana : samozaložba, 1878.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 3. del: *Novi vek*. Ljubljana : samozaložba, 1881.
- Jesenko, Janez: *Zemeljski potresi*. Ljubljana : Ljubljanski zvon, 1881-1882.
- Jesenko, Janez: *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*, 1. izdaja. Ljubljana : samozaložba, 1882.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 1. del: *Stari vek*. 2., skrajšani natis. Ljubljana : samozaložba, 1883, 133 strani.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 2. del: *Srednji vek*. 2., skrajšani natis. Ljubljana : samozaložba, 1883.
- Jesenko, Janez: *Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol*. Ljubljana : samozaložba, 1883.
- Jesenko, Janez: *Avstrijsko-ogerska monarhija*. Domoznanstvo za 4. razred srednjih šol. Ljubljana : samozaložba, 1885.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*, 3. del: *Novi vek*. 2. skrajšani natis. Ljubljana : Samozaložba, 1886.
- Jesenko, Janez: *Zemljepis za prvi razred srednjih šol*. 2. popravljene natis. Ljubljana : samozaložba, 1890.
- Jesenko, Janez: *Časnikarstvo in naši časniki*. Ponatisnjeni podlistki iz Slovenskega naroda. Ljubljana : samozaložba, 1884.
- Kladnik, Drago: *Tuja zemljepisna imena v slovenskem jeziku; razvojni vidiki in problematika njihove rabe*. Doktorska disertacija. Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana, 2006.
- Lefebvre, René (de Laboulaye, Edouard): *Pariz v Ameriki*. Prevod Janez Jesenko. Ljubljana : samozaložba, 1885.
- Mal, Josip: *Janez Jesenko*. Slovenski biografski leksikon, 1. knjiga. Cankar, Izidor, Lukman, Franc Ksaver (ur.). Ljubljana : Zadržna gospodarska banka, 1925.
- Medmrežje 1:
<http://homepage.mac.com/tlarsen/anthonyplumbo/apeasterdates.html> (povzeto 16. 11. 2008).
- Medmrežje 2:
http://www.dlib.si/html.asp?database=clanki&iid=documents/clanki/ljubljanski_zvon/pdf/283531.pdf&find1=&find2=&find3= (povzeto 15. 10. 2008).
- Melik, Anton: *Slovenija - geografski opis*. Ljubljana : Slovenska matica, 1935.
- Ogrinc, Viljem: *Nekatere opombe k J. Jesenkovi »Zemljepisni začetnici«*. Slovenec. Dopis 25. 11. 1865. Celovec, 1865.
- Orel, Irena: *Zemljepisna imena v slovenskem časopisju do srede 19. stoletja. Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika - Slovenska zemljepisna imena*. Pišece : Društvo Pleteršnikova domačija Pišece, Slavistično društvo Slovenije, 2003, str. 35-49.
- Primorski biografski leksikon, 7. zvezek: *Janez Jesenko*. Gorica : Mohorjeva družba, 1981.
- Slovenski narod: *Iz Gorice*. Slovenski narod. Dopis 23. 5. 1868. Maribor, 1868.
- Savnik, Roman: *Pomembni rojaki Poljanske doline. Loški razgledi* 19. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1972, str. 222-235.
- Stanonik, Ivan: *Janez Jesenko*. Podlistek. Gorenjec, št. 32. Kranj, 1908, str. 1-2.
- Stanonik, Janez: *Zasebna korespondenca*, 2009.
- Učiteljski tovariš: *Janez Jesenko*. Podlistek 7. 8. 1908. Ljubljana, 1908.
- Vrišer, Igor: *Uvod v geografijo - osnove geografskega dela*. Ljubljana : Univerza v Ljubljani, 1969.

Summary:

Janez Jesenko – a geographical patriot from the Poljanska Sora Valley

(translated by Alma Šketa)

The geographer and historian, Professor Janez Jesenko (1838–1908), was undoubtedly one of the many Slovenian colossi to have come from the Poljanska Sora valley. His importance for Slovenian geography is so exceptional that for several years the Association of Geography Teachers of Slovenia has been presenting its members with the Janez Jesenko Award for successful pedagogical work. This places Jesenko on a par with the famous cartographer and one of the founders of the didactics of geography, Blaž Kocen (1821–1871), as well as one of the leading methodologists and didacticians of geography teaching in Slovenia, Jakob Medved (1926–1978), who have given their names to the two other awards of the Association of Geography Teachers of Slovenia. Despite the cogency and profundity of his work, he is still relatively unknown to the majority of Slovenian geographers.

Jesenko's work was complex and covered at least two different fields: geography and history. He wrote excellent grammar school textbooks of geography, considering the contemporary state of knowledge in the world, and laid the foundations of Slovenian geographical onomastics and terminology. He also adapted history textbooks and translated French and English literature, in addition to being one of the most prolific Slovenian publicists of his time. He also published his own works for a long time, which received awards and recognitions at various exhibitions. Jesenko also published the most extensive Slovenian dissertation on earthquakes, which was published from the end of 1881 until the beginning of 1882 in the newspaper 'Ljubljanski zvon'.

His very thorough approach demanded constant checking of the topics treated, so it is not surprising that Jesenko thoroughly studied all the representative literature of that time. He bought many reference books himself, since most of the books he needed and used were not available in libraries, not even in Vienna. Jesenko's sense of systematics was reflected in the need to develop scientific terminology. This, in fact, concerned not just classical terminology, but at least to some extent dictionaries with German or Slovenian terminologies and the corresponding foreign terms.

Jesenko's books are still very readable, due to the simplicity of the language, illustrated with numerous examples, and the well considered statistical tables. In many ways the statistical tables show a deviation from descriptive geography.

Valter Bohinec, the author of the introductory article in the first volume of 'Geografski vestnik' (1925), was well aware of Jesenko's exceptional importance. Bohinec, Kranjec and Savnik undoubtedly used him for reference in their 'Občni zemljepis' (General Geography) (1935), as did Svetozar Ilešič in his successful book 'Obča geografija' (General Geography) (1967). Jesenko's legacy thus indirectly reached the generations of contemporary geographers, who, of course, have absorbed the latest conclusions of world geography. Jesenko slowly became forgotten, partly because he was not mentioned in the work 'Uvod v geografijo' (Introduction to Geography), a university textbook which has been reprinted several times and has had almost biblical importance among Slovenian students of geography.

Dr. Alojzij Homan (1863–1922)

Izvleček

Dr. Alojzij Homan je bil doma v znani Homanovi hiši na loškem Placu. Po maturi v Ljubljani je študiral medicino v Gradcu, po pripravi na samostojno delo v ljubljanski deželni bolnici je služboval v Trebnjem, Prevojah pri Lukovici in zadnjih trideset let v Radečah pri Zidanem Mostu. Bil je organizator in borec za pravice ter socialni položaj zdravništva na Kranjskem. Napisal je več strokovnih knjig s področja zdravstva, najbolj poznani sta Postrežba bolnikom, ki je v drugem delu tega prispevka predstavljena natančneje, in Nemško-slovenska sodno-zdravniška terminologija, ki je izšla tudi v ponatisu, a šele po njegovi smrti.

Abstract

Dr. Alojzij Homan (1863–1922)

Dr. Alojzij Homan came from the well-known Homan house in Škofja Loka. After matriculating in Ljubljana, he studied medicine in Graz. After preparation for independent work in Ljubljana provincial hospital, he served in Trebnje, Prevoje by Lukovica and for the last thirty years in Radeče by Zidani Most. He was an organiser and fighter for the rights and social position of healthcare in Carniola. He wrote a number of professional books in the field of healthcare. The best known are Postrežba bolnikom« (Serving patients), which is presented in more detail in the second half of this contribution, and a German-Slovene forensic medicine terminology, which was also published in reprint, but only after his death.

O zdravniku dr. Alojziju Homanu

Alojzij Homan se je staršema Jožefu Homanu in Ani, roj. Guzelj, kot šesti otrok rodil 16. julija 1863, v Homanovi hiši na Placu, Mesto 114, sedaj Mestni trg 2. Oče Jožef je bil znani loški pek in gostilničar, mati Ana pa hči bogatega trgovca Jurija Guzelja, ki je imel v Škofji Loki več hiš, med njimi tudi Jesharno.¹

Poreklo

Priimek Homan, ki ga povezujejo s priimkom Oman, je bil v okolici Škofje Loke prisoten že v 15. stoletju. Prvi lastnik sedanje Homanove hiše na Placu s tem priimkom je bil pekovski mojster Pavel Homan, ki je hišo kupil leta 1833. S peko se je preživljal tudi njegov

1 Štukl, *Knjiga hiš*, str. 62, 68, 146

sin Jožef (1828–1886), poročen z Ano Guzel(j) (1837–1892). Jožef in Ana sta imela osem otrok, štirje so preživeli otroška leta: Ivana, poročena Flis, je živela v Škofji Loki, Anton je ostal doma in prevzel pekarno, Jožefa se je omožila s krojaškim mojstrom Konradom Pučnikom iz Kranja, najmlajši preživeli, Alojzij, pa je šel v šole in postal zdravnik, bolj poznan na Štajerskem kot v rodni Loki. Mimogrede omenimo še znamenite potomce Alojzijevega starejšega brata, peka Antona Homana: sin dr. Anton Pavel (1895–1972) je bil montanist v zasavskih rudnikih, kasneje pa profesor na FNT v Ljubljani,² Antonov vnuk, torej sin Antona Pavla, tudi Anton, je bil patolog v celjski bolnišnici. Drugi sin peka Antona Homana, dr. Albert (1903–1990), je bil zdravnik in zobozdravnik v Škofji Loki, kasneje v Podčetrtku na Kozjanskem, njegov sin iz prvega zakona z Ločanko Rafaelo Thaler, Gregor (Griša), je zdravnik urolog v Ljubljani.

Šolanje

Alojzij je 1. 10. 1870 vstopil v loško normalko, ves čas je bil odličnjak, šolo je zaključil poleti 1874. Oče je nadarjenega fanta poslal v Ljubljano. Vseh osem let je obiskoval klasično gimnazijo. V popisu prebivalcev leta 1880 je vpisan pri starših, Mesto 114, s pripisom: *gymnasial Schueller, in Ljubljana*.³ Ob popisu naj bi bil v šesti šoli, našli smo ga med dijaki klasične gimnazije. Maturiral je leta 1882.⁴ Medicino je študiral v Gradcu, kjer je diplomiral po petih letih študija, 23. 12. 1887, pri štiriindvajsetih letih, kar je bilo za tiste čase izjemno redko in kaže na njegovo pridnost in talent. Zdravnik iz Žalca Bergmann je v nekrologu ob Homanovi smrti zapisal, da je študiral in bil promoviran na Dunaju.⁵ Dokaz, da se je avtor zmotil, je več pisnih virov dr. Homana samega. Skrajšani sekundariat je v celoti odslužil v ljubljanski deželni bolnici. V prošnjah za službo je navajal oddelke, na katerih je delal kot sekundarij: *od januarja do aprila 1888 na oddelku za kozave bolnike, aprila in maja na medicinskem in blazničnem oddelku, zatem na kirurgičnem oddelku do novembra*.⁶ Porodniškega oddelka posebej ne omenja, verjetno je bil vključen v petmesečno delo na kirurgiji. V tistem času si dela terenskega zdravnika brez obvladanja porodništva ni moč predstavljati, saj so praktično vse nosečnice rodile doma.

Iz kasnejšega življenja dr. Alojzija Homana

Alojzij Homan nima živih potomcev, razen morda v ZDA, za katere pa ne vemo. Tako nismo mogli izvedeti natančnejših podatkov, ki bi osvetlili njegovo življenje, ki ga le deloma spoznamo, posredno iz nekaterih zapisov, nekaj tudi iz dokaj patetičnega nekrologa po njegovi smrti.⁷

V domači župniji sv. Jakoba se je 1. 5. 1889 poročil z Alojzijo Vogl, roj. 17. 4. 1867, iz Škofje Loke, Mesto 99, hčerjo Marije Vogl. Mati in nevesta sta ob poroki živeli v Jesharni, vpisani poklic matere je *zasebnica*. Ženin je bil že ob poroki okrajni zdravnik (Bezirks

2 ES, knjiga 4, str. 42

3 ZAL-ŠKL, Popis prebivalcev 1880, Mesto 114

4 Ljubljanski klasiki, str. 554.

5 Bergmann, Dr. Alojzij Homan, str. 327.

6 ARS 38, Deželni zbor in odbor, t. e. 1532.

7 Bergmann, Dr. Alojzij Homan, str. 327.

Arzt, op. avt.), prebival pa je na naslovu Trebnje, št. 28.⁸ Družino Vogl smo našli v popisu prebivalcev za leto 1880, živeli so v hiši Mesto 116/117. Obe hiši sta združeni, sedaj Mestni trg 39, po domače pri Grbcu oziroma Kocelitu.⁹ Iz popisa povzemamo, da je bila prva vpisana ovdovela stara mati Marija (*25. 9. 1814), rojena v Beljaku, z domovinsko pravico na Jesenicah, sledita hči Marija (*28. 7. 1842) in sin Marcel (*9. 1. 1955), poštni uslužbenec, rojena sta bila na Savi pri Jesenicah. Marija je imela dve nezakonski hčeri: Alojzijo (*17. 4. 1867) in Marijo (*27. 11. 1868), obe sta bili rojeni v Škofji Loki, Mesto 31, sedaj Mestni trg 9. Kot občevalni jezik so vsi družinski člani navedli nemščino.¹⁰ Alojzija se je kasneje poročila z dr. Homanom. Ob popisu leta 1890 so Voglovi že živeli v Jesharni, Mesto 99, a Alojzije ni več med popisanimi.¹¹

Homanovi s Placa leta 1881.

Z leve: Josipina - Pepi (1860), kasneje poročena Pučnik. Alojzij (1863), dijak sedmega razreda klasične gimnazije. Anton (1859), pek, očetov naslednik. Johanca (1857), vdova Marin, poročena Flis.

Kot je bilo tedaj običajno, je zdravnikova družina živela v kraju njegove zaposlitve. Po poroki sta z ženo Alojzijo živela v Trebnjem, od tu sta se preselila v Prevoje. Prvi trije njuni otroci so bili rojeni v Prevojah, št. 15, župnija Brdo pri Lukovici: prvorojenec Pavel Alojz 30. 6. 1890, umrl je v drugem mesecu življenja, Vida Ana Marija 19. 9. 1891 in Darija

8 NŠAL, Poročna knjiga župnije sv. Jakoba Škofja Loka, 1882-1902, str. 33

9 Stukl, *Knjiga hiš*, str. 64-65

10 ZAL-ŠKL, Popis prebivalcev 1880, Mesto 116/117.

11 ZAL-ŠKL, Popis prebivalcev 1890, Mesto 99

Alojzija (Darinka, Inka) 12. 4. 1893.¹² Družina je vpisana v Status animarumu župnije.¹³ Zadnja hči, Marija Magdalena (Marlenka), je bila 18. 3. 1895 že rojena v Radečah pri Zidanem Mostu, kamor se je družina dr. Homana preselila leta 1893. Tu so ostali, saj zdravnik ni več menjal službe.

Poglejmo kraje, kjer so Homanovi prebivali v času njegovega zdravnikovanja! **Trebnje** na Dolenjskem poznamo, zato ga ne kaže posebej opisovati. **Prevoje** so imele v Homanovem času blizu šestdeset hišnih števil in v vasi je bil sedež okrožnega zdravnika. Pred 1. svetovno vojno so bile Prevoje uradno pri Podpeči (nem. Prevoie ob Podpetsch, sedaj Prevoje pri Šentvidu), spadale so v župnijo Brdo (nem. Egg ob Podpeč, danes Brdo pri Lukovici). To območje je bilo v okraju Kamnik. Takrat je bil to del Gorenjske. Dopuščamo možnost, da na Brdu, kjer je bil sedež župnije in sodnije, niso imeli prostora za ambulanto. Sodnija je bila v gradu dr. Janka Kersnika. **Radeče pri Zidanem Mostu** (nem. Ratschach) ležijo ob sotočju Save in rečice Sopote. Vse do konca 1. svetovne vojne so spadale pod okraj Krško, v Deželi Kranjski, oziroma, kot še danes pravijo domačini, *na kranjski strani* slovenskega ozemlja, meja s Štajersko je namreč potekala po Savi. Domačini so Kranjci, oni čez Savo pa že Štajerci, čeprav živijo le dobrih sto metrov stran. Leta 1900 je v trgu z okolico živelo 3790 prebivalcev, v Radečah so bili okrajno sodišče, zemljiška knjiga, notariat, davčni okraj, občina, hranilnica in posojilnica, poštni urad, ljudska šola in župnija. V kraju sta delovala tudi zdravnik in babica.¹⁴ Kasneje, po 1. svetovni vojni, so Radeče postale mesto, v katerem so delovale vse prej naštete javne službe.¹⁵

Zaradi časovne odmaknjenosti in odnosa do zapuščine je neposrednih podatkov o Homanovih v času njihovega življenja v Radečah sorazmerno malo. Kljub izjemni angažiranosti Melite Simončič in Ivica Obran smo uspeli dobiti le nekaj dokumentov o Homanovih hčerah, ki smo jih v tem prispevku že omenili. Ivica Obran se spominja pripovedi svoje stare mame Kristine Zahrastnik, ki je bila šolana babica v Radečah od 1902 naprej. Skoraj hkrati sta začela z delom, ona in dr. Homan. Slednji je v Radečah kupil hišo (Radeče, št. 164, op. avt.), v kateri je opremil ordinacijo. To je bila hiša, ki jo je po njegovi smrti podedovala hči Vida, poročena Krisper, domače ime *Homanova hiša* se je postopoma pozabilo, prišlo se je novo ime *Krišperjeva hiša*. V tem obdobju je dobila hiša sedanjo obliko prave mestne vile, z zanimivim zunanjim videzom. Po smrti dedinje Vide je posest prešla v druge roke in v njej je sedaj cvetličarna Marič.¹⁶ Severna stena vile je naslonjena na stavbo Občine Radeče.

Hči Vida je po ljudski šoli nadaljevala privatno šolanje na Dunaju, kjer je pridobila glasbeno izobrazbo.¹⁷ Pri sedemnajstih, leta 1908, se je omožila z Antonom Krisperjem (1859–1951).¹⁸ Sledimo pripovedi Ivica Obran: *Njen mož je bil bogat, od neveste skoraj*

12 NŠAL, Krstna knjiga župnije Brdo pri Lukovici, Prepis, 1835–1905 in Mrliška knjiga iste župnije 1840–1896, str. 158.

13 Župnija Brdo pri Lukovici, Status animarum, hiša Prevoje, st. 15

14 Popis prebivalcev 31. 12. 1900 Leksikon občin za Kranjsko, str. 88.

15 Krajevni leksikon Dravske banovine, str. 267.

16 Povzeto po pripovedi Ivica Obran.

17 Uslužbenski list Državne glasbene šole Trbovlje, brez datuma.

18 UE Laško, MS Radeče, Poročna knjiga župnije Radeče, leto 1908, str. 5

trikrat starejši ravnatelj tovarne papirja v Radečah, katere lastnika sta bila brata Piatnik z Dunaja. Vida in Anton nista imela otrok. Po smrti dr. Homana sta se iz bližine papirnice (Njivice, št. 2, op. avt.) preselila v domačo Homanovo hišo. Vida je bila prava mestna gospa, rada je igrala klavir, saj si je na Dunaju pridobila solidno glasbeno izobrazbo. V domači hiši je po 2. svetovni vojni začela s poučevanjem klavirja in leta 1950 je ustanovila Glasbeno šolo v Radečah, ki pa je že naslednje leto postala enota Glasbene šole Trbovlje. Z možem sta podpirala kulturno dejavnost v Radečah. Vida je imela cele albume družinskih fotografij. S svojimi učenkami se je rada pogovarjala o prejšnjih časih, tudi z menoj, ki sem se pri njej učila klavir. Bila je urejena in lepa ženska, ki pa je po vojni težko živela in nazadnje umrla v domu za ostarele v Loki onkraj Save. Ob prodaji hiše so izginile tudi fotografije in ni znano, kje bi bile, če jih niso celo uničili. Homanova druga hči Darinka, v Radečah so jo poznali po imenu Inka, se je leta 1920 omožila z odvetnikom dr. Drnovškom iz Laškega. Imela sta tri otroke: najstarejši, Marko, je nadaljeval očetovo strokovno dejavnost, a za njim ni potomcev, Janez je kot študent medicine padel na Vojskem, najmlajša, Inkica, pa je, poročena Villany, po 2. svetovni vojni odšla prek Madžarske v ZDA in o njenih potomcih nimamo podatkov. Edini preživeli vnuk Marko je živel in umrl v Ljubljani. Bil je dedič tistega dela premoženja tete Vide in njenega moža Antona Krisperja, ki je po 2. svetovni vojni še ostalo v njihovih rokah. V Sloveniji tako ni več potomcev po dr. Alojziju Homanu.¹⁹

Dr. Homan je umrl v šestdesetem letu starosti, 13. 11. 1922, žena Alojzija poldrugo leto kasneje, 19. 5. 1924. Pokopana sta v družinski grobnici ob južnem zidu pokopališča v Radečah. V grobnici poleg njiju počivajo še tri hčere, Homanova tašča Marija Vogl, pri njej je vklesana napačna letnica rojstva - 1844, zet Anton Krisper in vnuk Janez Drnovšek.

Homanova-Krisperjeva hiša v Radečah, levo občina.

Delo

V avstro-ogrski monarhiji je večina zdravnikov delala zunaj bolnišnic, bili so zasebni zdravniki, ki so svoje usluge zaračunavali bolnikom. Vsaka večja vas je imela svojo babico. V mestih in trgih so bila postavljena službena mesta *okrajnih* zdravnikov, ki so - poleg zdravljenja bolnikov v ambulanti in na domovih, za plačilo - bili dolžni opravljati številna *javnozdravstvena* opravila: cepljenja otrok, zdravljenje ubožnih, kontrolo voda, nadzor živil živalskega izvora, mrliško pregledno službo ipd. To delo jim je plačevala občina. Z novo zdravstveno zakonodajo so pred koncem osemdesetih let postavili mesta *okrožnih* zdravnikov, ki jih je za opravljanje javnozdravstvenih nalog plačeval *zdravstveni zastop* oziroma vodstvo zdravstvenega okrožja. Plače zdravnikov iz tega naslova so bile poenotene, glede na velikost in težavnost območja od 600 do 800 goldinarjev na mesec. Delovna mesta zdravnikov je razpisala deželna vlada, ki je o prijavljenih zdravnikih na

določena mesta pridobila mnenje zdravstvenega okrožja in zatem odločila o nastavitvi na konkretno mesto. Nastavljeni okrožni zdravnik je pred okrajnim glavarjem podpisal nekakšno prisego, s katero se je zavezal, da bo delal v korist ljudi. Se proti koncu 19. stoletja so bili številni okrajni oziroma okrožni »zdravniki« brez fakultetne medicinske izobrazbe, od poznanih na Loškem npr. Matej Godec in Ivan Dominik, oba sta delala v Železnikih. Večina njih je pridobila najnujnejšo izobrazbo, predvsem iz kirurgije in porodništva, v Gradcu. Ko je kateri od njih zaradi starosti ali smrti prenehal z delom, so ga nadomestili s šolanim zdravnikom, doktorjem medicine.

Po obveznem sekundariatu je dr. Homan nastopil delo *okrajnega* zdravnika v Trebnjem 11. 11. 1888, leta 1890 pa je bil tu imenovan za *okrožnega* zdravnika. Dobival je 700 goldinarjev plače.²⁰ V prošnji za novo delovno mesto na Brdu oziroma v Prevojah ni navedel razloga za menjavo. Tu je bilo prazno mesto okrožnega zdravnika: ranocelnik (nem. Wundarzt) Ivan Dominik, ki je v šestdesetih in sedemdesetih letih delal v Železnikih in zatem v Prevojah, je namreč dobil službo v Kranjski Gori.²¹ Dr. Homan je nastopil novo službo po vseh prej opisanih opravilih. Z delom je začel 15. 5. 1890, padel je v tretji plačilni razred okrožnih zdravnikov, saj je dobival le 600 goldinarjev plače. Potne stroške do revnih bolnikov (nad štiri kilometre, op. avt.) so mu plačevali posebej, iz sredstev zdravstvenega okrožja.²² Po treh letih dela v Prevojah je zaprosil za izpraznjeno mesto okrožnega zdravnika v Radečah pri Zidanem Mostu. Prejšnji zdravnik dr. Mahr, ki je tam delal vse od marca 1885 naprej, je bil tudi železničarski zdravnik v Zidanem Mostu in tovarniški zdravnik v dveh bližnjih tovarnah, je odšel drugam. Sprejet je bil dr. Homan, ki je zapisal: *V Radeče na Dolenjskem sem bil sprejet na lastno prošnjo in s potrditvijo deželne vlade v Ljubljani z dnem 1. 8. 1893.* Za selitev je dobil osem dni dopusta. Plača za delo okrožnega zdravnika je bila enaka kot v Prevojah, poleg plače pa je dobil še enak znesek za zdravljenje železničarjev, zaposlenih pri južni železnici, za tovarniške delavce pa celo nekaj več, 700 goldinarjev. Tako se mu je plača več kot potrojila.²³ Ko so sredi devetdesetih let pri južni železnici načrtovali zaposliti svojega zdravnika, s sedežem v Zidanem Mostu, je pri deželni vladi protestiral *zdravstveni zastop* Radeče, da *dr. Homan delo zmore in ga opravlja strokovno in da se mu bo z nastavitvijo novega zdravnika znižala plača celo do 15.000 goldinarjev na leto.*²⁴

Ivica Obran pove, da ji je o delu dr. Homana pripovedovala njena stara mama Kristina Zahrastnik, radeška babica: *Bil je zelo dober in uspešen zdravnik. Med ljudmi je bil priljubljen in k njemu so se zatekali po pomoč bolniki tudi iz oddaljenih krajev, celo iz Hrastrnika. Bil je posebej usposobljen za pripravo zdravil. Sam je izdeloval različne maže. V tistem času v Radečah še ni bilo lekarn. Ni povedala, če je zdravil tudi zobe. Ne vem, če je bil izvoljen med občinske odbornike, niti ne o njegovi politični usmerjenosti. Je pa bila hči Vida aktivna med radeškimi Sokoli, ki so bili levo usmerjeni. Če bi bili ohranjeni kakšni dokumenti o delu dr. Homana, bi zanje vedela. Mogoče bi kaj vedel dr. Marjan Jereb, nje-*

20 ARS 38, Deželni zbor in odbor, t. e. 1529

21 V prošnji za Kranjsko goro je navedel, da je *po studiju v Grazu dobil naziv patron kirurgije in porodničarstva.* V dokumentih ga ne naslavljajo z »dr.«, torej ni imel medicinske izobrazbe.

22 ARS 38, Deželni zbor in odbor, X/6, t. e. 1530

23 ARS 38, Deželni zbor in odbor, t. e. 1532.

24 ARS 38, Deželni zbor in odbor, t. e. 1532.

gov oče je bil notar v Radečah. Do 2. svetovne vojne so stanovali v Homanovi oziroma Krisperjevi vili.²⁵

Iz omenjenega nekrologa, napisal ga je zdravnik iz Žalca dr. Bergmann, povzemamo, da je čez nekaj let zapustil Ljubljano²⁶ in se naselil kot okrožni, železniški in blagajniški zdravnik v Radečah pri Zidanem Mostu, kjer je ostal do svoje veliko prezgodnje smrti – skoraj trideset let. ... V ljubljanskem zdravniškem društvu je bil dolga leta odbornik in nekaj časa (v letih 1910–1914, op. avt.) tudi podpredsednik. ... Ustanovil je organizacijo okrožnih zdravnikov za bivšo Kranjsko, katero organizacijo je ob prevratu (konec 1. svetovne vojne, op. avt.) raztegnil na celo Slovenijo. ... Ob času, ko je organizacija okrožnih zdravnikov že ležala v agoniji, si je izbral drugo polje, organiziral je železniške zdravnike, tako one južne železnice, kakor one državnih železnic. ... Ta organizacija mu je dala pogum in šel je korak dalje. Začel se je brigati za blagajniške zdravnike in šel zanje in njih gmotni dobrobit s tako vnemo v ogenj, da je sicer še leta 1920 izvojeval lepe uspehe, a ž njimi pa tudi nenaklonjenost vodilnih mest in to ne samo pri bolniški blagajni, ampak tudi pri Južni železnici. Danes bi njegovo delovanje opredelili kot tipičen sindikalno-stanovski boj za izboljšanje gmotnega položaja zdravništva. Iz nekrologa povzemamo še, da sta njegova široka znanstvena izobrazba in njegova velika praksa v zvezi z neutrudljivim delom bili zdravnikom in vladi neovrgljiva podlaga za njegovo imenovanje na najčastnejša mesta. Postal je član pokrajinskega in državnega zdravstvenega sveta, še več, okrožni zdravniki so stavili v njegove sposobnosti toliko zaupanja, da so ga postavili za kandidata za šefa zdravstva v Sloveniji namesto nepozabnega dr. Oražna²⁷. Usoda je hotela drugače in dr. Homanu je bilo prav. ... Pripravljal je novo povečano izdajo svoje »Nemško-slovenske sodno-zdravniške terminologije. ... V sredi tega dela mu je koščena žena pretrgala nit svojega dragocenega življenja. ... Vse to nam kaže, da je bil dr. Homan neumorno delaven. Ako pa vpoštevamo, da je imel prav obširno privatno prakso, se moramo vprašati, kje je ta neutrudljivi našel za vse to potrebni čas? Od svojega počitka si ga je utrgal in ravno ta neumorna delavnost njegova mu je jela spodkopavati njegove življenjske moči ...²⁸

Dr. Alojzija Homana smemo upravičeno prištevati med znamenite Ločane, ki so delovali zunaj škofjeloškega območja. Bil je zdravnik in pisec, ki so se ga ob 50-letnici smrti spomnili tudi Loški razgledi.²⁹ Savnik ga je vključil med pomembne Ločane: *Alojzij Homan je bil okrožni zdravnik v Radečah pri Zidanem Mostu. Sestavil je slovensko sodnozdravstveno izrazoslovje in napisal nekaj poljudnoznanstvenih knjig o praktičnem zdravstvu in higieni.*³⁰ Dr. Homan je vključen tudi v Slovenski biografski leksikon: ... *Promoviran je bil 1887 v Gradcu in je služboval kot okrožni zdravnik v Radečah. Spisal je:*

25 ARS 38, Deželni zbor in odbor, t. e. 1532.

26 Avtor je bil v zmoti, ko je zapisal, da je bil dr. Homan *mestni fizik v Ljubljani*. Tu ni nikoli delal, razen v času sekundariata, ko se je šele pripravljal na samostojno delo.

27 Dr. Ivan Oražen (1869–1921) je bil od leta 1918 do 1921 šef zdravstvenega oddelka pri Deželni vladi za Slovenijo. Danes bi bil to minister za zdravstvo. Poznamo ga kot mecena slovenskih studentov medicine, ki jim je zapustil palačo na Wolfovi ulici v Ljubljani, kjer je studentski Oražnov dom.

28 Bergmann, Dr. Alojzij Homan, str. 328.

29 Planina, Obletnice in jubileji, str. 438.

30 Savnik, Pomembni Ločani, str. 88.

1. *Postrežba bolnikom, Celovec, 1899; Sodnozdravniška terminologija, Ljubljana, 1904; 3. Somatologija in higiena, Založba šolskih knjig, Dunaj, 1914; nova izdaja (Ljubljana, 1924) je razdeljena v dva zvezka: 1. Človek, telo in žitje, 2. Higiena. V KMD 1915 je pisal o Prehlajenju in boleznih, 1916 o Stanovanju in Kako se obvarujemo želodčnih bolezni. Pripravil je novo izdajo Terminologije.^{31,32} Tine Debeljak dr. Homana ni vključil v zapis o kulturnih delavcih Loškega okraja v preteklosti in sedanjosti, čeprav tu omenja tudi številne zdravnike, doma na Loškem.³³ Vključen je v Enciklopedijo Slovenije, kjer je zapis o njegovih objavljenih delih.³⁴*

V času Avstro - Ogrske monarhije so imeli na ozemlju dežele Kranjske zdravniki svoje društvo, s sedežem v Ljubljani, predhodnico današnjega Slovenskega zdravniškega društva. Takoj po 1. svetovni vojni, že leta 1918, so se štajerski zdravniki organizirali ločeno, v Društvo zdravnikov v Mariboru.³⁵ To omenja tudi Bergmann v nekrologu: *Ko se je ustanovilo mariborsko zdravniško društvo, je bil on (dr. Homan, op. avt.) med njega ustanovitelji in njegovi dragoceni nasveti, njegove izkušnje, katere je tu nanovo imel priliko izkoriščavati, so nemalo pripomogle k naglemu in lepemu razvoju tega društva.*³⁶

Iz življenja in dela dr. Homana je še dosti zaprtih strani, ki čakajo na razkritje in objavo. Verjetno bo še najlažje pripraviti njegovo celotno bibliografijo, saj se vse objavljeno nahaja v NUK.

O knjižici *Postrežba bolnikom*

Dva razloga sta narekovala podrobnejši prikaz te knjižice: prvič, delo je tudi za širši krog bralcev še vedno zanimivo in celo poučno, saj se ne zapira v ozke strokovne kroge, in drugič, bralec bo iz navedkov lahko primerjal jezik dr. Homana z jezikom, v katerem je napisan nekrolog po Homanovi smrti, več kot dvajset let po izidu knjižice.

Osnovni podatki

Podnaslov: *Za domačo potrebo in bolniške strežnice*. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1899, 96 strani, velikost 196 x 125 mm. Tega leta je Mohorjeva zbirka izšla v nakladi 78.100 izvodov, kar velja za vse knjige, vključene v zbirko.

O vsebini

Avtor v predgovoru pove, da je knjižica namenjena tistim, ki negujejo bolnika doma, kajti vsekakor je še veliko bolnikov, ki zaradi oddaljenosti, slabega vremena in drugih vzrokov ne morejo ali nočejo v bolnišnico; vendar pa niso v takih razmerah, da bi si najeli izučeno postrežnico in si privoščili izbrano hrano in druge olajšave.³⁷

Vsebina je razdeljena v štiri poglavja: *I. Postrežba, II. Hrana bolnikom, III. Prva pomoč v sili in IV. O vzgoji in postrežbi zdravega in bolnega otroka.*

31 SBL, knjiga 1-3, str. 338.

32 V SBL se avtor *Pr* sklicuje na LZ 1906 (Derganc) in LV 1922, str. 327. Natančno smo preverili navedena vira. V LZ nismo našli zapisa o dr. Homanu. Derganc je v številnih nadaljevanjih v LZ v letih 1905 in 1906 objavil samo spominne pisatelja Janeza Trdine, kjer pa dr. Homan ni omenjen. Drugi vir je točen in ga citiramo.

33 Debeljak, Kulturni delavci, str. 59-79.

34 ES, knjiga 4, str. 42.

35 Zupanič Slavec: Iz rok v roke, str. 23, 54.

36 Bergmann, Dr. Alojzij Homan, str. 328.

37 Homan, Postrežba bolnikom, str. 3-4.

V uvodu prvega poglavja z naslovom Postrežba zapiše, zakaj so ženske boljše strežnice od moških: *Ženske so že od mladosti vajene prestiljavanja, pometanja, čiščenja perila (pranja, op. avt.) in kuhe, zatorej so bolj pripravne in natančne. Ženske imajo več potrpljenja in usmiljenja, sploh več veselja do postrežbe kakor moški.* (str. 5) Danes bi temu dejali mačistični pogled na stvar, ki pa je bil v času A. Homana in še mnogo let zatem običajen.

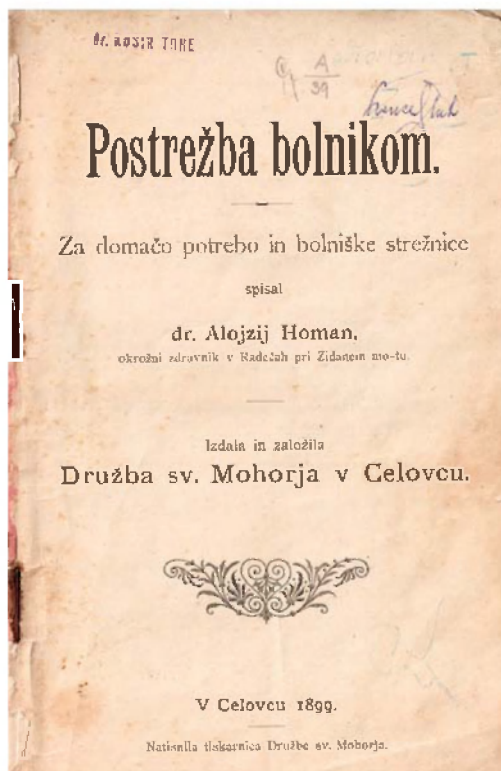
Bolnikovi sobi nameni cele tri strani knjižice. Bolnik naj leži pozimi v hišterni,³⁸ sobi s krušno pečjo, ki je zakurjena vsak dan, poleti pa zaradi vročine v sobi brez peči. Najpomembnejše je zračenje bolniške sobe, ki so ga nekdam zanemarjali, se ga bali, češ, da se bo bolnik prehladil. *Sloveča angleška postrežnica bolnikov*³⁹ pravi, da jo izkušnja uči, da še ni doživela, da bi se bil kak bolnik prehladil v postelji. Na prehodu iz 19. v 20. stoletje niti v naših mestih, kaj šele na podeželju, niso poznali električne razsvetljave, zato priporoča *ponočno svetilko, ki jo sam lahko napraviš: V kozarec nalij polovico vode, drugo polovico pa napolni z laškim oljem, na olje pa deni plavajočo dušico, ki jo prižgeš. Petrolejske svetilke so nekoliko cenejše, pa slabše, ker se rade kadijo in smrde.* Za preganjanje smradu v bolnikovi sobi priporoča večkratno kajenje: *Tedaj deni v lonec žerjavice, stresi nanjo kadila, ki se rabi v cerkvi, ali sladkorja, ali brinja in nosi lonec nekaj časa po sobi.* Marsikje so tako preganjali neprijetne vonjave v stanovanju še po 2. svetovni vojni. Poleti priporoča nočno odpiranje oken, ki naj bodo podnevi, posebno na južni strani, zaprta in zatemnjena.

Pri opisu bolnikove postelje odsvetuje slamarice in predstavi sodobno žimnico, sestavljeno iz dveh samostojnih plasti, od katerih se zgornjo obrača, zrači in čisti. Po zgledu bolnišničnih postelj priporoča nad bolnikovim vzglavjem trapezu podobno *dvigačo*, s pomočjo katere se lahko bolnik sam *dviguje ali vseda, a vendar se rad premakne, ker ga hrbet peče in se kmalu naveliča lege na jedni strani.* Opisu je priložena tudi slika za izdelavo. Postelja naj bo le pri vzglavju ob steni, da se lahko pride do bolnika z obeh strani.

Obsežna splošna navodila o telesni postrežbi vključujejo oblačenje (svetuje po hrbtu

38 Zanimiv izraz za sobo s krušno pečjo. V SSKJ je na str. 275 opisana kot stanovanjski prostor za služabnike in posle

39 Mišljena je Florence Nightingale (1820–1910), angleška organizatorica pomoči ranjencem in bolnikom, začetnica sodobnega sestrstva in ustanoviteljica prve šole za medicinske sestre. Leksikon Sova, str. 753

Prva notranja stran knjižice Postrežba bolnikom.

prerezano srajco pri bolniku, ki se ne more sam obleči), podlogo iz polimanega platna, če uhaja pod njega, za ogrevanje nog pa steklene ali lončene ogrevnice, ki jih strežnica napolni s toplo vodo in zavije v platneno plenico, da se ne ubijejo, in da se bolnik ne opeče.

Za A. Homana so *sene*⁴⁰ pri bolniku, ki negibno leži dolgo časa, večinoma posledica lahkomiselne in površne postrežbe. Njegov nasvet za preprečevanje nastanka preležanin je povsem sodoben: mehka posteljnina brez gub, pogosto obračanje bolnika, masaža izpostavljenih mest (komolci, pleča, križ in peti) s hladno vodo ali alkoholom. Če se bolnika ne sme obračati, je treba izpostavljena mesta podložiti s svitkom iz blaga, najboljši pa so svitki iz kavčuka (gume, op. avt.), ki jih napolniš z zrakom ali mlačno vodo. Podrobno opiše dajanje zdravil, posebej se zadrži pri razvajanem ali neubogljivem otroku: *Kedar mora otrok zaužiti zdravila, tedaj ni pretirano usmiljenje na mestu. Otroku nič ne prigovarjaj, tudi se mu ne grozi, ali mu kaj lepega ne obetaj, ker ga le redkokdaj pregovoriš in se le še bolj brani; temveč ravnaj brez vprašanja odločno, hitro, in otrok se ti bo udal. Če pa le ni drugače mogoče, zatisni mu nos, da odpre usta, daj mu zdravila, potem pa tišči za trenutek roko na usta in spusti nos.* Doda še navodilo, kako držati otroka pri zdravniškem pregledu. Oboje je v navadi še sedaj. Ob prehodu stoletij so še stavili na pijavke. Natančno opiše postopek in ga zabeli z navodilom, ki je uporabno le za neobčutljive želodce: *Kedar pa jo (pijavko) staviš v usta, prebodi in prešij jo z nitjo in drži za njo, dokler ne odpade (se napije krvi), zato da ne zleze v grlo.*⁴¹ Znano je, da je pijavka sama »spustila« po kakšnih šestdesetih minutah.

Prvo poglavje Homan zaključí z razlago varovanja pred kužnimi boleznimi. Že pozna kužne klice, pravi jim glivice, ki se razmnožujejo v telesu in, če pridejo ven skoz usta, čreva ali kožo zopet na dan, se znova zaplode, razpršijo v zraku in po pohištvu ter napadejo drugega človeka. Očitno je poznal odkritja zdravnika Roberta Kocha, ki je dokazal, da kolero in tuberkulozo povzročajo bacili. Pri naukih bralcu je oster, celo grozeč: *Postava ukazuje, da vsakdo, ki ve ali sumi, da se je pojavila kje kužna bolezen, nemudoma to naznani občinskemu uradu, in po postavi se mora vsak, ki naznanjevanje zanemari, hudo kaznovati ... Če torej pravočasno in zgodaj kužno bolezen oblastim naznaniš, morejo ti pomagati in svetovati, kako je delati, da se bolezen ne širi. Če pa se je že razširila, jo je težko udušiti. Ravnaj se torej natanko po naročilu, ki so ti ga dali župan, župnik ali zdravnik. Vrstni red naštevanja, kjer je zdravnik zadnji, je za tisti čas razumljiv, saj je bilo zdravnikov med naštetimi najmanj. Otroci ne smejo v šolo, dokler jim zdravnik ne dovoli... Če je pri sosedovih kužna bolezen, ne hodi iz radovednosti bolnikov gledat; glej tudi na svoje, posebno na otroke, da ti ne bodo uhajali od hiše in hodili vasovat h kužnim bolnikom. Ne hodi kropit mrliča, ki je umrl za kužno boleznijo. Že pozna asanacijo domačega ožjega okolja in priporoča, poleg visokih stropov v sobah in velikih oken, tudi gradnjo pokritih cementnih*

40 *Sene* so star izraz za preležanine, strokovno dekubituse, ki so predvsem posledica neustrezne nege bolnika s kronično boleznijo.

41 A. Homanu bi delali kvivico, če bi mu priporočanje pijavk steli za zastarelo in nestrokovno. V osmi knjigi *Medicinske enciklopedije*, str. 421 in 422, je metoda zdravljenja s pijavkami, hirudoterapija, natančno opisana. Avtor jo navaja kot uporabno metodo zdravljenja in ne kot opuščeno ostalino pretekle ljudske medicine: *Djelovanje pijavica svodi se prvenstveno za lokalno vadenje krvi i dekongestiju dubljih organa ... Komplikacije gotovo ne postoje ... ipak je njena primjena danas ograničena na sasvim malen broj indikacija*. Metoda zdravljenja s pijavkami je torej veljala še najmanj šest desetletij po izidu obravnavane knjižice.

gnojnih jam. Za razkuževanje priporoča apneni belež, raztopino sode ali 5 % raztopino karbolne raztopine. Omeni tudi prekuhavanje in celo sežiganje stvari, ki so bile v stiku s kužnim bolnikom. Po smrti ali popolni ozdravitvi kužnega bolnika ne smejo njegovi domači še določen čas *niti na semnj, niti v cerkev, niti v šolo*. Ta čas imenuje *kontumacija*, ki traja tako dolgo, da se razvije bolezen pri morebitno okuženem človeku, nekako med dvema (norice) do petimi tedni (koze).

V drugem poglavju opiše dietno prehrano bolnikov. Začne pri dogajanjih ob zaužiti hrani. Priporoča drobljenje jedi v ustih, kjer se prepoji s slino, se kasneje v želodcu premeša z želodčnim sokom, v črevesju pa z žolčem, črevesnim sokom in sokom trebušne slinavke. Današnji zdravnik bi zapisanemu dodal težko razumljive latinske ali grške izraze, drugo pa še kar drži. Razloži, da je studenčnica najbolj zdrava, ker ima mnogo mineralnih snovi. Voda v kapnicah pa je mehka, *ker ima prav malo ali nič soli in ogljenčeve kisline v sebi; zatorej je nezdrava in neprijetna ... V njej se nahajajo tudi bolezenske glivice ... Povsod, kjer napravljajo vodovode z dobro pitno vodo, opazujemo, da se kužne bolezni redkeje ali nič več ne prikazujejo*. Kjer nimajo čiste pitne vode, priporoča *čiščenje v cedilnicah* (filtrih, op. avt.) *z ogljem in peskom* oziroma prekuhavanje. Za gašenje žeje priporoča limonado, iz pol limone v pol litra čiste vode. Mleko in mlečnate jedi so najboljša hrana za bolnike. *Najbolj zdravo je prekuhano. Učenjaki so namreč našli v mleku, ki je od jetičnih krav, glivice, ki povzročajo jetiko v človeku, ki tako mleko pije*. Tudi sveža jajca so priporočljiva jed. Marsikoga bi razveselil recept za pripravo hladnega *jajčjega piva* ali vročega *grog*, ki ga pripravijo iz ruma ali konjaka. *Meso je zelo tečno in ima vse snovi v sebi, ki jih človek potrebuje za svoje telo*. Priporoča predvsem juho, ker se meso teže prebavi. *Če se nabere veliko masti po vrhu, jo posnemi*. Dodaja vrsto navodil za pripravo mesnih jedi. Najbolj priporoča govedino, mlado perutnino (star petelin ali kokoš sta dobra le za juho), manj pa ribe, ki so po njegovem premastne. Za močnate jedi napiše vrsto kuharskih receptov. Po njegovem so skorje kruha lažje prebavljive kot sredica, ki rada napenja, še posebej od svežega kruha. To so vedele tudi naše stare mame, ki so majhne otroke hranile predvsem s skorjo. Sveže zelenjave, četudi je kuhana, bolnikom ne priporoča, z izjemo cvetače v juhi, ker so *težko prebavne*. Sadje priporoča le za pripravo sokov in podobnih pijač. Kava in ruski čaj bolniku škodujeta, če sta premočna in živce preveč razburita. Toleranten je do alkoholnih pijač. Prednost daje nekislemu, a staremu vinu, najbolje kuhanemu. *Le toliko naj omenimo, ... da človek, ki je v zdravih dneh vajejen pijače, ne sme pijače popolnoma opustiti, kedar hudo zboli, zato da srce ne opeša*.⁴² Vročičnim bolnikom alkoholne pijače odsvetuje. Poglavje zaključí z navodilom, da bolnika nikoli ne smemo siliti naj je, *če nima slasti do jedi, kajti želodec prav malo ali ničesar ne prebavi, kedar je človek hudo bolan. Daj mu le toliko, da ne oslabi. Preobilna jed škoduje, neprimerna pa je včasih celo vzrok smrti*.

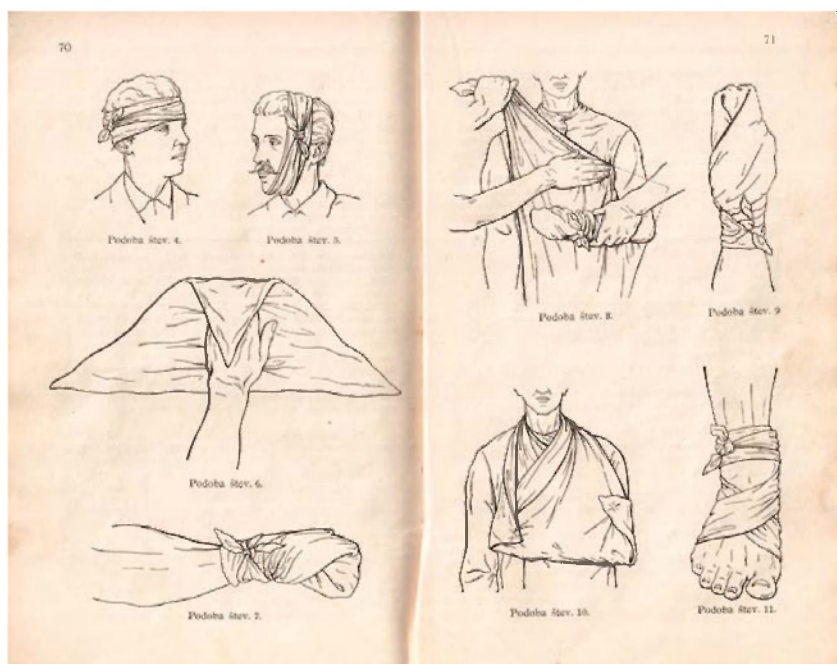
Najobsežnejše je tretje poglavje, z naslovom Prva pomoč v sili. Ustavimo se že pri naslovu. Homan je eden prvih, ki je v slovenskem prostoru uporabil pojem »prva pomoč«,

42 S tem nasvetom je preprečil nastanek alkoholnega bledeža (lat. *delirium tremens*), ki je pri kroničnih alkoholikah posledica nenadne opustitve pitja alkoholnih pijač. Nastanek tega zapleta neredko opazujemo prav pri nenadni težki bolezni ali hudi poškodbi. Pri bledežu je močnen zaplet popuščanje srca zaradi alkoholne prizadetosti srčne mišice.

ki označuje ravnanje reševalca neposredno po dogodku. *Namen tega sestavka je, razložiti in svetovati, kaj nam je storiti v prvi sili pri nesrečah in boleznih, predno pride zvedena zdravniška pomoč, in kako se jih varovati.* Deluje torej tudi preventivno, preprečevalno, kar je za konec 19. stoletja zelo napredno ravnanje običajnega, v bolezen zagledanega tedanjega zdravnika. Vsebinska razdelitev tega poglavja je praktično enaka kot kasneje, v po 2. svetovni vojni izšlih priročnikih za prvo pomoč Mirka Derganca, najprej za bolničarje in sanitejce takoj po vojni. Z naslovom *Osnove prve pomoči* je doživela kar šest izdaj v letih 1962–1982. Trdimo torej, da je Homanov pristop sila napreden. Posebej bomo opozorili na nekatere zanimive nasvete, posebej na tiste, ki so ostali v doktrini do današnjih dni.

Pri nezavesti loči omedlevico od pretresa možganov ob poškodbi glave. Pri slednjem priporoča, *če bi jel bljuvati, položi ga na levo ali desno stran, da izbljuvana jed ne pride iz požiralnika v sapnik in se nezavestnik ne zaduši* (danes bočni položaj). Pri možganski kapi priporoča zelo mrzle obkladke na glavo, mir in takojšnje klicanje zdravnika. Pri božjastnem napadu bolnika *podloži dobro, da se pri premetavanju ne poškoduje. Drugega ti ni treba storiti, zakaj krč v nekaterih minutah sam od sebe preneha, in napad je pri kraju.*

Loči opekline zaradi visoke temperature, na primer ognja, oparine in kemične opekline *od kislin ali alkalij, ki razjede kožo.* Pri vžigu obleke *vrzi se na tla, povaljšaj se po njih, stiskaj z rokami obleko k sebi in otepavaj po njej, ali pa se pokrij s kako plahto ali odejo, da ogenj zadušiš. Ravno tako stori svojemu bližnjemu, če opaziš, da se mu je vnela obleka.* Hudo opečenega priporoča posesti v kad, polno vode do prihoda zdravnika. Pri brizgu apna v oko

Prikaz povijanja s trikotno ruto. (Postrežba bolnikom, str. 71)

svetuje izpiranje z vodo. Pri zmrzlinah udov priporoča kopanje v mrzli vodi, dokler se ne omehčajo in ogrejejo, šele tedaj jih smeš odeti in ozeblega človeka spraviti v gorkejšo sobo.

Pri notranjih krvavitvah loči tiste iz pljuč, želodca in nosa. Prepričan je, da *nobeno domače zdravilo kri bljuvajočega želodca tako ne potolaži, kakor led. Vsekakor pa takoj pošlji po zdravnika, ker so te vrste krvavitve zelo nevarne. Vedno pa je treba izbljuvano stvar dobro pregledati in spraviti, da jo pokažeš poklicanemu zdravniku.* Pri krvavitvi iz nosa je treba s palcem in kazalcem prijeti za nos in ga nekaj časa stiskati. Pri arterialni krvavitvi je treba krvaveči ud dvigniti in pritisniti na rano, iz katere brizga kri v sunkih, kot utripa srce, kasneje pa rano tesno povezati. Na vratu ne moreš tesno obvezati rane, zato je treba samo pritisniti na rano. Zelo poučna je primerjava črpanja vina iz soda z gumijasto cevko in pretoka krvi v večji arteriji. *Kedar je posoda polna, stisneš s prsti cev in vino se ustavi, dokler ne odjenjaš. Krvne žile so takim elastičnim cevem podobne cevi, po katerih se pretaka kri. Stisni tako žilo, kakor mehko elastično cev, in kri se ustavi. Ker pa kri v teh žilah teče od srca po telesu, pritisniti moraš žilo na mestu med rano in srcem. Pritisneš je lahko tudi v rani z bato (vato, op. avt.) ali prstom ...* Pozna prevezo med rano in srcem ob prerezu žile. Danes se ta preveza imenuje po Esmarchu. *Obveza pa ne sme biti preozka ali pretanka, da se v kožo ne zaje. Roka ali noga sme biti samo tri do štiri ure zavezana, sicer ud zamre.* Odločno odsvetuje prevoz poškodovanega k zdravniku, dokler mu niso zaustavili krvavitve in rane obvezali. Nasvet pospremi z zapisom konkretne zgodbe o poškodovancu, ki je zaradi napačnega ravnanja izgubil veliko krvi.

Pri zlomih in izpahih svetuje imobilizacijo in zdravniško oskrbo, za katero se pa ne mudi tako kot pri krvavitvah.

Pri zadušenih priporoča najprej očiščenje zgornjih dihal, ki mu sledi *umetno dihanje, ki je izmed vseh drugih pripomočkov najbolj uspešno. Izkušnja uči, da se je že po dveurnem rešilnem delu posrečilo zadušenca ali utopljenca obuditi k življenju.* Opiše metodo umetnega dihanja, ki je še najbolj podobna kasnejši *Silvestrovi metodi*. Ta je veljala za eno uspešnejših do uvedbe sodobnega umetnega dihanja z usti. Masaže srca tedaj še niso poznali. Pri zadušenem z grizljajem jedi je treba tujek najprej poskusiti odstraniti s prsti iz grla; če ni uspeha, ga je treba večkrat udariti s pestjo po hrbtu. Umetno dihanje priporoča tudi pri oplazenju strele. *Pri sončarici prenesi prizadetega v senco, ga ohladi z mrzlo vodo in, če ne diha, mu nudi umetno dihanje.*

Pri *ostrupitvah* (zastrupitvah, op. avt.) z zaužitimi strupi odsvetuje dajanje mleka, olja ali žganja,⁴³ priporoča pa izzivanje bruhanja z draženjem žrela. V tem podglavju natančneje opiše alkoholni bledež, *blaznost pijancev. Takega blaznika mora stražiti več ljudi, da se ne primeri kaka nesreča, vendar je najbolj umestno, da se mu dopuste njegove domišljije (halucinacije, op. avt.), in da mu ničesar ne ugovarjaš. Vse to namreč nič ne pomaga, temveč ugovarjanje blaznika le še bolj razburi.* Pri prvi pomoči pri kačjem strupu Homan dobesedno navaja zapis znanega pisatelja Frana Erjavca, ki je leta 1873 izdal *Domače in tuje živali v podobah* in kjer je na široko opisal takratno vedenje o delovanju kačjega strupa in pomoči ob ugrizu, *kajti, zapiše, ker je vse, kar je tam povedano, še sedaj v veljavi.* Danes vemo, da je bil nekoč strah pred ugrizom večji od objektivne nevarnosti

43 Sedaj je znano, da so številni strupi topni v maščobah in se dajanje maščob zato odsvetuje. Alkohol pospeši dogajanja v pretavilih in posredno lahko poveča stopnjo zastrupitve.

za zdravje ali celo življenje človeka s kačjim ugrizom. Več se zadrži pri steklini, priporoča globoko izrezanje ali izžiganje ter izpiranje ugrizne rane. *Ako to zamudiš, je vse izgubljeno. Bolniku namreč ne moreš več pomagati ne ti, ne zdravnik, da bi ga rešil, ko so se že pokazala prva znamenja stekline.* Opiše tudi Pasteurjevo metodo uspešnega zdravljenja, seveda, če je zastavljena že pred prvimi znaki bolezni.⁴⁴ Ugriz steklega psa je treba takoj javiti županu, ki naj to nemudoma naznani okrajnemu glavarstvu. *Okrajno glavarstvo bo poskrbelo, da te sprejmo v jedno teh bolnišnic.*

Homan med obvezilnim materialom priporoča predvsem trikotni robec, današnja trikotno ruto, uporabna je za obvezovanje glave, trupa, udov ter za pestovalnico zgornjega uda. Uporaba rute je nazorno prikazana v trinajstih slikah. Od današnje se bistveno ne razlikuje. Poglavlje zaključí z navodili za prenašanje in prevažanje poškodovanih in zbolelih. Doda še priporočila za delo reševalcev. *Ne poslušaj, kako ponesrečenec stoče in vzdihuje, temveč pomisli, kako mu boš pomagal; loti se dela, pa se boš pomiril. Veliko je vredno, da se človek za take slučaje nauči in ima veselje.*

Zadnje, četrto poglavje knjižice je namenjeno vzgoji in postrežbi otroka. Homan otroštvo razdeli v tri obdobja: dojenje do konca prvega leta, detinstvo do šestega in šolsko dobo do štirinajstega leta starosti. Loti se prvih dveh obdobji, ki so za zdravje in preživetje otrok najpomembnejša. Najprej opiše normalen razvoj otroka v prvem letu življenja, zavzema se za dojenje, ki je najbolj zdrava prehrana dojenca. Doječim materam priporoča nezačinjeno hrano in nemastne jedi, odsvetuje pa zelenjavo, surovo sadje in žganje. Doda navodila za *zalivanje* dojenca, če mati ne more dojiti. Danes bi se bralec zgrozil ob naslednjem, v mastnem tisku zapisanem opozorilu: ... *da ne dajete otrokom vsaj do šestega leta ne vina, ne piva, ne žganja, ne ruskega čaja in ne kave, ker imajo te pijače neke strupe v sebi, ki so za otročje telo zelo škodljivi.* Je na stališče vplivalo splošno znana navada, da so na Štajerskem, še bolj pa na Dolenjskem, otrokom zelo zgodaj dajali tudi vino in je bila medicinska stroka pri tem pojavu premalo kritična? Cele tri strani nameni povijanju in oblačenju novorojenca. *Nekatera mati otroka tako tesno povija, da se mi v srce usmili, kedar vidim kaj takega. Roke, noge, prsi, sploh vse telo je tako s povoji povito, da se otrok ne more niti ganiti, niti prosto dihati. Tako tesno povijanje je nespametno škodljiva naveda, ki se mora odpraviti. Na živ način s primerom nagovori mater, ki vztraja pri povijanju. Zakaj pa ne pustiš, da bi tudi tebi povezali roke in noge in te tako pustili vso noč? Zato, ker veš, da tega ne strpiš, ker veš, da ne bi vso noč spala, da ne bi mogla dihati itd. Glej, ravno tako je z dojencom.*⁴⁵ Odsvetuje, da bi matere jemale dojenca k sebi v posteljo, *da jim ni treba po noči vstajati; to pa je zelo nevarno, ker ga lahko med spanjem zadušijo (poležijo), kar se je že večkrat pripetilo.*

Na zanj značilen način priporoča cepljenje otrok proti kozam, ki mu številni starši

44 Kot zanimivost navajamo, da je v tem času tudi na Loškem stekli pes ogrizel tri osebe. Zdravili so se pri profesorju Hoegvesu, ki je vodil tamkajšnji Pasteurjev inštitut za zdravljenje stekline v Budimpešti. Vir: Štukl, Zdravstvene zadeve, str. 110 in Šega, Pasja steklina, str. 79-85.

45 Zagotovo je šlo pri tem tudi za prepričanje babic, da je treba dcence tesno povijati, da bodo imeli ravnó hrktenico in ude. Posebej so to učile starejše babice, marsikatera še tja do 2. svetovne vojne. Spominjam se, da je lučinska babica, ki je končala babiško šolo v zadnjih letih 19. stoletja, našega najmlajšega brata, rčenega konec leta 1942, tesno povijala in to naročala tudi naši mami.

nasprotujejo: ... pisatelj tega spisa je videl sam več kakor petdeset slučajev, ki to (koristnost cepljenja, op. avt.) dokazujejo, za časa hude kozje epidemije v Ljubljani leta 1888. V neki revni družini sta v jedni sobi ležala oče in mati bolna na kozah. Onadva nista imela cepljenih koz. Sedem otrok pa je ležalo pri stariših v isti sobi in noben ni zbolel, ker so imeli cepljene koze. Drugod je zopet ležalo pet otrok v jedni sobi, trije so dobili koze, ker jih mati ni nesla k cepljenju, druga dva pa sta ostala zdrava, ker sta bila pravilno cepljena. Doda še navodila za ponavljalno cepljenje otrok v šoli, v slučaju epidemije pa tudi odraslih, ki so bili prvič cepljeni pred več kot desetimi leti. Tudi to podkrepi s praktičnim primerom. Med 55 kozavimi bolniki, ki sem jih zdravil 1888. leta v bolnišnici za silo v Ljubljani, bilo je 44 cepljenih in 11 necepljenih; 44 cepljenih je ozdravelo, izmed 11 necepljenih so pa vsi umrli. Cepljeni so pa le zaradi tega oboleli, ker so bili vsi prej kakor pred najstimi leti cepljeni, t.j. zboleli so, ker niso cepljenja ponovili in je prvo cepljenje že deloma izgubilo svojo moč.

Knjižico zaključujeta pregledno abecedno stvarno kazalo in običajno snovno, vsebinsko kazalo.

Že iz navedkov je viden dokaj lep jezik, ki bi ga tudi današnji lektor le malo popravljal. V posameznih besedah bi črtal nekatere črke ali jih zamenjal s sedanjimi knjižnimi izrazi: bodemo, črez, črevlji, jedna, kedar, kmetski, marsikteri, priprost, rujav, skoro, smetij, solnce, vapno, žreblji ipd. Dopuščamo možnost, da je imela Mohorjeva družba lektorja, ki je rokopis popravil, a več prošenj in dopisov dr. Homana, našli smo jih v arhivu, nas prepriča, da lektor z njegovim pisanjem ni imel težkega dela. Avtor žal ne navaja vira ilustracij, verjetno so iz katere od podobnih knjig v nemškem jeziku.

Vrednost zapisanega je predvsem v – za tisti čas – sodobnih medicinskih stališčih, od katerih marsikatero velja še sedaj, in v neposrednem obračanju na bralko oziroma bralca. Prav zato smo se odločili, da knjižico natančneje predstavimo tudi prijateljem Loških razgledov.

Odmevi na *Postrežbo bolnikom*

Že pred izidom Mohorjeve zbirke je Ljubljanski zvon objavil napoved knjig: ... 4. »Postrežba bolnikom«. Te koristne knjige naj bi ne manjkalo v nobeni hiši. Kolikokrat nastopi hitro nevarna bolezen, a zdravnik je oddaljen in ga je težko dobiti. Ta knjiga bode učila, kako treba streči bolnikom, povedala potrebne stvari o hrani in pijači bolnikov, o prvi pomoči v sili in raznih nezgodah.«⁴⁶ Po izidu so o knjigah zbirke poročali še enkrat: Dalje je izdala družba (sv. Mohorja, op. avt.) dr. Homanovo knjižico »Postrežba bolnikom«, ki bode našemu ljudstvu jako dobro služila in mu mnogo koristila, če jo bode pridno bralo ...⁴⁷

Zahvala

Dolžan sem zahvalo vsem, ki so mi pomagali odkrivati podatke iz življenja in dela dr. Alojzija Homana, še posebej pa dr. Francetu Štuklu, Ivici Obran ter Meliti Simončič iz Radeč pri Zidanem Mostu. Vesel sem bil vsakega njihovega podatka, koristnega navsota ali namiga.

46 LZ, 1899, str. 186.

47 LZ, 1899, str. 761.

KRATICE IN KRAJŠAVE:

ARS	Arhiv Republike Slovenije
CZ	Cankarjeva založba
ES	Enciklopedija Slovenije
FNT	Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo
KMD	Koledar Mohorjeve družbe
lat.	v latinskem jeziku
LV	Liječniški vijesnik
LZ	Ljubljanski zvon
MD	Mohorjeva družba
nem.	v nemškem jeziku
NSAL	Nadškofijski arhiv Ljubljana
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica
op. avt.	avtorjeva razlaga originalnega zapisa
SBL	Slovenski biografski leksikon
UE	Upravna enota
ZAL	Zgodovinski arhiv Ljubljana
ZAL-ŠKL	Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki

VIRI:

- ARS, 38, Deželni zbor in odbor, X/6, t. e. 1529.
ARS, 38, Deželni zbor in odbor, X/6, t. e. 1530.
ARS, 38, Deželni zbor in odbor, X/6, t. e. 1532.
NSAL, Župnija sv. Jakoba Škofja Loka, Poročna knjiga 1882–1902, str. 33.
NŠAL, Župnija Brdo pri Lukovici, Krstna knjiga, Prepis, 1835–1905, neoštevilčena.
NŠAL, Župnija Brdo pri Lukovici, Mrliška knjiga 1840–1896, str. 158.
Obran, Ivica: Radeče pri Zidanem Mostu: pogovor in rokopisna sporočila.
UE Laško, MS Radeče, Poročna knjiga župnije Radeče, leto 1908, str. 5.
Uslužbenski list Državne glasbene šole Trbovlje, brez datuma.
ZAL-ŠKL, Popis prebivalcev 1880, Mesto 114 in 116/117.
Župnija Brdo pri Lukovici, Status animarum, Prevoje, št. 15.

LITERATURA:

- Bergmann, Rihard: Dr. Alojzij Homan. Liječniški vjesnik, Zagreb, 1922, 44/12, str. 327–328.
Črnivec, Živka (ur.): *Ljubljanski klasiki 1563–1965*, Ljubljana, 1999.
Debeljak, Tine: Kulturni delavci loškega okraja v preteklosti in sedanjosti. *Škofja Loka in njen okraj*. Škofja Loka, 1936, str. 59–79.
Enciklopedija Slovenije, knjiga 4, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1990.
Homan, Alojzij: *Postrežba bolnikom*. Mohorjeva družba : Celovec, 1899.
Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana, 1937.
Leksikon Sova, Ljubljana : Cankarjeva založba, 2006.
Ljubljanski zvon, Ljubljana, 1899, str. 186.
Medicinska enciklopedija, knjiga 8, Zagreb, 1963.

- Planina, France: Obletnice in jubileji. *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1972(3), str. 438.
- Popis prebivalcev 31. 12. 1900. *Leksikon občin za Kranjsko*. Dunaj : Centralna statistična komisija, 1906.
- Savnik, Roman: Pomembni Ločani in njih bližnji sosede. *Loški razgledi* 21, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1974, str. 79–93.
- Slovenski biografski leksikon*, knjiga 1–3, Ljubljana, 1925, str. 338.
- Šega, Judita: Pasja steklina v Škofji Loki leta 1892. *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1990, str. 79–85.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki II*, Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1984.
- Štukl, France: Zdravstvene zadeve v Škofji Loki do druge svetovne vojne. *Loški razgledi* 21, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1974, str. 110.
- Zupanič Slavec, Zvonka: *Iz rok v roke, iz roda v rod*, Ljubljana, 2001.

Summary

Dr. Alojzij Homan (1863–1922)

*The author describes the origins, education and work of the Škofja Loka physician, Dr. Alojzij Homan, from Homan house in Mestni trg, who dedicated the majority of his medical work to the inhabitants of Radeče by Zidani Most and its surroundings. He was primarily known in the wider Slovene space for the, for that time, exceptionally well and beautifully written booklet *Postrežba bolnikom* (Serving the Patient), which was published in the collection of Mohorjeva družba in Celovec in 1899, and within the healthcare profession, for his German-Slovene forensic medical terminology from 1904. In the first, he dealt in a modern way with the care and nutrition of patients, first aid after injuries and sudden illnesses and nurturing and care of both healthy and sick children. He reinforced the advice and recommendations by citing cases from medical practice, mainly his own. In the second book, he was the first in Slovenia to lay the foundations of demanding medical terminology. His premature death prevented him from seeing the publication of a supplemented Terminology, which he prepared after the First World War and which was published in 1924. He published several popular science books in the fields of the construction and functioning of the human body and hygiene. He also published some health education contributions in calendars of Mohorjeva družba. On another occasion, we plan to collect and publish Homan's entire bibliography.*

*The second part of the contribution contains a more detailed presentation of Homan's booklet *Postrežba bolnikom*, from a hundred and ten years ago, in which there are some instructions and recommendations on such a high professional level that they still apply today. In the first chapter, he deals with the layout and fitting of a patient's room and general principles of patient care, in which he stresses the then known principles of hygiene. The fairly exact instructions on the feeding of patients and drinking liquids are in the second chapter. This is followed by emergency first aid, which is very advanced for those times from a professional medical standpoint. The booklet concludes with a chapter on the nurturing and care of children, in which a note on smallpox vaccination stands out. It has not been possible to date to refute the conviction that Homan was the first in Slovenia to use and also describe the concept of emergency first aid.*

Slikar Anton Mihelič

Izvleček

Slikar Anton Mihelič (1915–1981) se je rodil v Škofji Loki, vendar je večji del življenja preživel v tujini, predvsem v sosednji Italiji. Njegov slikarski opus zajema krajine, portrete in tihožitja, preizkusil se je tudi v slikanju abstraktnih motivov. V prostoru, kjer se srečujeta in razhajata dve različni kulturi, italijanska in slovenska, je, pod vplivom različnih umetnostnih tokov 20. stoletja, izoblikoval sebi lasten eklektičen slikarski izraz. Njegova poteza je včasih nervozna in drhteča, drugič mehka in lahkotna, barve, ki se v pastoznih nanosih bleščijo z njegovih platen, z menjavanjem toplih in hladnih odtenkov vnašajo čustva, včasih otožnost in hrepenenje, drugič brezskrbnost in veselje.

Abstract

The painter Anton Mihelič

The painter, Anton Mihelič (1915–1981), was born in Škofja Loka but spent most of his life abroad, mainly in neighbouring Italy. His painting opus covers landscapes, portraits and still lifes, and he also experimented in painting abstract motifs. In the space in which two different cultures met and diverged, Italian and Slovenian, he formed his own eclectic painting style under the influence of various artistic trends of the twentieth century. His strokes are sometimes nervous and trembling, at other times soft and light, and the colours, which in layered deposits gleam from his canvases, with alternating warm and cold shades, introduce feeling, sometimes melancholy and suffering, at other times a carefree sense and joy.

Uvod

Anton Mihelič je bil slikar, ki je večji del svojega življenja preživel, se šolal in ustvarjal v tujini, predvsem v sosednji Italiji. A to ne izniči dejstva, da je izšel iz slovenskega okolja, natančneje iz Škofje Loke, ki jo pogosto imenujemo »slovenski Barbizon«, saj je bila zatočišče in navdih mnogim slovenskim umetnikom, predvsem mojstrom impresionistom.

Anton Mihelič je na Slovenskem domala neznan in neraziskan slikar. O njegovi življenjski usodi in o njegovem slikarstvu, ki ga odlikujejo živahnost barv, svetloba, ki sije iz slik, in z njo toplina, ki razodeva njegovo predanost slikarskemu poklicu, mi je pripovedovala njegova sestra Ema, ki o svojem že umrlem bratu govori s ponosom in z velikim

občudovanjem. Tistih nekaj slik, ki jih je uspela ohraniti (in se niso »izgubile« po njegovi smrti), pa varuje kot neprecenljiv zaklad.

Ko sem prišla k njej na pogovor in se ustavila pred hišo v starem delu Škofje Loke, v Kopališki ulici 14, v kateri se je Anton Mihelič rodil, sem razmišljala, kakšna sta bila otroštvo in mladost slikarja, o katerem bi rada pisala. Vrata mi je odprla njegova najmlajša sestra, gospa Ema Mihelič. Prijazno me je povabila v dnevni prostor, kjer so me z vseh sten pozdravile slike njenega brata: šopek pisanega cvetja, jezero, v katerem odsevajo mogočne Alpe, kolovoz sredi kraške planote, morska veduta, cvetoč park pred devinskim gradom, v ognjenih zubljih žareči kraški ruj. Kasneje mi je razkrila, da nekaj slik skriva še za posteljo, omaro in kavčem, na katerem sedim, medtem ko poslušam njeno pripovedovanje. Slikarjeva sestra na mizico položi debel sveženj starih fotografij, izrezkov iz časopisov, obdelelih razglednic in vabil na razstave. Sprva nekoliko sramežljivo, potem pa se z vedno večjim navdušenjem vrača v svojo mladost, med spomine, k svojemu starejšemu bratu umetniku, ki ga tako občuduje. Pokaže mi povečano fotografijo šestčlanske družine, tudi fotografije, ki prikazujejo predvsem brata Antona, ko ves zatopljen slika nek motiv, stoji ob svoji sliki na razstavi ali prejema različna priznanja in diplome za svoja dela.

Gospa Ema mi je pripovedovala o bratovih slikarskih začetkih v rojstnem mestu, njegovem navdušenju nad barvami in umetniškim ustvarjanjem slikarja Pengova, ki je restavriral freske v župnijski cerkvi sv. Jakoba, o očetovi jezi nad najstarejšim sinom, ki je želel nadaljevati šolanje v Ljubljani. Pripoveduje mi tudi o njegovem navdušenju za šport in o ljubezni do glasbe. Rad je igral klavir, v svojem bohemskem tržaškem ateljeju si je kar naprej vrtel plošče na starem gramofonu. V Trstu je obiskoval koncerte, predvsem ga je navduševala opera, večkrat so ji prisluhnili tudi skupaj. Spominjala se je, kako sta ga s sestro obiskovali v Italiji, skupnih izletov v Verono, Firence in druga italijanska mesta ter tudi v nedotaknjen alpski svet, ki ga je tako rad upodabljal. Brata opisuje kot zelo družabnega človeka, vesele boemske narave, hkrati pa govori o njegovi neuresničeni želji po poučevanju, kajti zaradi okvare glasilk v otroških letih, se mu ni mogla izpolniti.

Kljub razburljivemu in živahnemu življenju ter mnogim potovanjem v tujino, na katera se je podal z namenom, da bi izpopolnil svoje znanje ali pa, da bi našel kak nov navdihujoč motiv, ga je vedno spremljalo domotožje, saj ga je življenje v tujini ločevalo od ljudi, ki so ga imeli radi, od domačih krajev, ki jih je tako zgodaj zapustil.

Gospa Ema je v svojem pripovedovanju vedno znova poudarjala Miheličevo slikarsko strast, ki je terjala tudi njegovo življenje. Neke mrzle zime se je, kot že velikokrat prej, odpravil v gore, in sicer na Svete Višarje; po naročilu je želel naslikati zimsko gorsko idilo. Ker mu je bila fotografija le redko pripomoček pri delu, je, odločen, da ujame nežne barvne odtenke zimske pokrajine, slikal več ur v snegu in na mrazu. Navdušenje ob ustvarjanju ga je popeljalo v čisto poseben svet, pozabil je nase in na vse stvari okrog sebe. A tokrat je leden hlad opravil svoje, zbolel je zaradi hudega obolenja ledvic, za katerim je bolehal zadnja leta svojega življenja, in na koncu tudi umrl.

»Moj brat je bil žrtev svojega poklica,« z obžalovanjem zaključil pripovedovanje gospa Ema Mihelič.

Biografija

Slikar Anton Mihelič se je rodil v Škofji Loki (1915), v hiši čevljarkega mojstra Antona Miheliča. V zakonu Antona in Frančiške Mihelič se je rodilo pet otrok; Marija in Cilka sta bili starejši sestri mladega Antona, ki se je rodil kot tretji otrok. Kasneje sta se jim pridružila še Franc in najmlajša Ema. Sin Anton je že zelo zgodaj pokazal senzibilnost za umetnost, posebej za slikarstvo, kiparstvo in glasbo. Že v mladih letih ga je pritegnilo delo slikarja Pengova, ki je v župni cerkvi svetega Jakoba slikal oltarno sliko Kristusa. Mešanje in nanašanje različnih odtenkov barve je prevzelo mladega Miheliča, pripoveduje sestra Ema. Ko je svoje zanimanje za umetnost in željo, da bi se šolal v tej smeri, izrazil doma, je s tem sprva razjezil očeta, saj je ta upal, da se mu bo sin Anton pridružil in ga kasneje nasledil pri čevljarški obrti. Kljub prvotnemu neodobravanju je oče popustil, morda zato, ker se je tudi sam občasno lotil rezljanja in je razumel sinovo ljubezen do umetnosti. Mlademu Miheliču se je tako želja izpolnila in po končani osnovni šoli je lahko šolanje nadaljeval na umetnoobrotni šoli v Ljubljani, kjer je obiskoval oddelek za kiparstvo in rezbarstvo. Med njegovimi profesorji je bil tudi predstavnik slovenskega ekspresionizma slikar France Kralj. V času ljubljanskega šolanja se je Mihelič lotil restavriranja nekaterih podob križevega pota v župnijski cerkvi svetega Jakoba v Škofji Loki.

Gospa Ema Mihelič z družinsko fotografijo; slikar Anton Mihelič stoji zadaj, drugi z desne. (foto: Danijela Lebar)

Šolal pa se je tudi v tujini, leta 1934 se je odpravil na umetnostno akademijo v Prago. Po dveh letih se je vrnil v Ljubljano in se začel preživljati s slikanjem po naročilu, med katerimi so bili predvsem portreti in krajine. V umetniški svet se je začel vključevati z navezovanjem stikov z domačimi predvsem s primorskimi in tržaškimi umetniki, saj je zelo rad iskal motive na Krasu in v Primorju.

Boemska plat njegovega značaja in želja po nadaljnem izobraževanju mu nista dali miru, zato se je leta 1940 vpisal na Accademia di Belle Arti v Firencah in se posvetil študiju slikarstva. Poleg Uga Capocchinija je bil Miheličev profesor v Firencah tudi znani italijanski umetnik Felice Carena, s katerim sta postala dobra prijatelja. Carena se je Miheliču pomagal uživati v italijansko okolje, posredoval mu je nekaj klasične italijanske manire, ga seznanil z umetnostjo italijanskega novecenta in ga celo predstavil italijanskemu občinstvu, saj mu je omogočil, da je svoja dela lahko razstavil na njegovih osebnih razstavah.¹

Leta 1944 se je Anton Mihelič odločil, da izpopolni svoje tehnično znanje na umetnostni akademiji v Rimu. Pri študiju slikanja fresk in dekoracij ga je vodil Ferrucci Ferrazzi, v grafični tehniki se je izpopolnjeval pri Minu Maccariju.² Italijanska prestolnica je za Miheliča pomenila pomembno prelomnico, saj je imel tu prvo razstavo, in sicer leta 1947. V rimskem obdobju ga je želja po gibanju in potovanju večkrat zvalila na italijanski jug, zlasti na Sicilijo, kamor je iz Rima pogosto zahajal in tam iskal nove vzpodbude, izhodišča in motive; naslikal je več platen s to motiviko in jih ponavadi prodal kakšni rimski galeriji.

Leta 1948 se je Mihelič za stalno naselil v Trstu, kjer se je prebudila njegova želja po poučevanju. Vendar pa mu to ni bilo dano, saj je že v otroštvu utrpel okvaro glasilk in tudi zahtevanega italijanskega državljanstva ni imel. Del njegovega zaslužka so predstavljala naročila za slike, med katerimi so bili predvsem portreti in krajine. Imel je tudi precej osebnih razstav, ne samo v Trstu, temveč tudi v drugih italijanskih mestih, kjer se je zadrževal dlje časa: v Benetkah, Genovi, Cremoni, Spoletu, Vidmu, Trbižu in Gorici.

Za svoje ustvarjanje je bil večkrat nagrajen, na slikarskih razstavah v Spoletu, v Lido di Saviu in Cremoni je prejel zlato medaljo in diplomo.³

Iz Trsta je pogosto odhajal na daljša potovanja po Italiji in Evropi ter obiskoval svoje prijatelje, ki so mu večkrat nudili tudi pomoč pri preživljanju. Na potepanjih po italijanskem Krasu, krajih v Tržaškem zalivu in obmejnem visokogorju je iskal nova izhodišča in motive za slikanje. Večkrat se je vračal v Rim in Firenze, kjer je obiskoval svojega mentorja Careno, s katerim sta prijateljevala vse do njegove smrti leta 1961. Navdušen je bil tudi nad drugimi evropskimi prestolnicami umetnosti, nadvse ga je očaral Pariz, po pripovedovanju njegove sestre, gospe Eme Mihelič, celo tako zelo, da se je začel učiti francoskega jezika.

Pestro, živahno, a neredno in utrudljivo življenje bohemskega umetnika pa je imelo svojo ceno. Njegova predanost poklicu ga je tako zavedla, da se je sredi zime (1977) odpravil slikat na Višarje. Tu je več ur preždel v snegu, da bi v svoje skice ujel svetlobo in barve zimske pokrajine. Posledice so bile neizogibne. Maja istega leta je sicer priredil razstavo v Trstu, vendar je zaradi hudega obolenja ledvic moral v bolnišnico. Zdravil se je po raznih zdravstvenih ustanovah, zadnja leta je preživel na kliniki Bonvicini pri Bolzanu, kjer se je skoraj do smrti posvečal slikanju ter igranju klavirja. Umrli je 5. oktobra, leta 1981, pokopan je v Bolzanu, v Italiji.

Slikarstvo Antona Miheliča

Anton Mihelič je v času svojega izobraževanja in ustvarjanja izoblikoval samosvoj slikarski izraz, ki je nedvomno eklektičen. V svojem ustvarjanju, v katerega je vsrkal vse, kar mu je pomagalo, da najde prikladen izraz, da ovekoveči pokrajino ali neko figuralno kompozicijo, je težil k tradicionalni maniri. Vplivi umetnostnih tokov 20. stoletja, ki jih je spoznaval in sprejemal tako v slovenskem kot v italijanskem okolju, so se pojavljali le priložnostno, da je lahko ohranil stik s samim seboj, s svojim slikarstvom mehkih in gotovih potez, skrbno načrtovane kompozicije in bogate barvne palete.⁴

2 Vetrih, *Anton Mihelič*, str. 6.

3 Vetrih, *Anton Mihelič*, str. 8.

4 Vetrih, *Anton Mihelič*, str. 12.

Študij na umetnoobrtni šoli v Ljubljani mu je nedvomno prinesel temeljno znanje slikarske tehnike. V večji meri ga je ljubljansko okolje zaznamovalo šele po njegovi vrnitvi iz Prage, kjer je študiral na praški umetnostni akademiji. Slovenska tradicija impresionistov in neoimpresionistov je od takrat naprej stalno prisotna v Miheličevem slikarstvu. Slikanje narave v vseh njenih barvah in svetlobi, ki je raztresena po celem platnu in se lesketa v modrini morja, preseva skozi zelenje, se blešči v zasneženih gorskih vrhovih, to je spremljalo Miheliča ves čas njegovega ustvarjanja. Njegove krajine so pogosto naslikane v kratkih potezah in pastoznih nanosih barve, kakor so jih uporabljali impresionisti. Včasih se je po zgledu neoimpresionistov premikal hitro, samo s konico čopiča, da je vsa upodobljena narava utripala v barvah, ki se ponekod prelivajo v umirjenih, pastelnih, menjajočih se toplih in hladnih odtenkih, še večkrat pa so zelo živahnih tonov in včasih že kar kričijo s platen. Miheličeva izbira kolorita vsekakor izraža govorico slovenskega modernega slikarstva.

Prijateljski stiki s primorskimi, predvsem s tržaškimi, umetniki in študijske ambicije so ga v tridesetih letih 20. stoletja pripeljale v Trst, živahno kulturno središče, ki je bilo dostopnejše za nove umetnostne pojave. Tu so se po koncu 1. svetovne vojne, v nasprotju z Ljubljano, kjer je še vedno prevladovala tradicija impresionizma, primorski umetniki posvečali ekspresionističnemu toku.⁵

Po zgledu umetnikov s Primorske, kot so Nande in Drago Vidmar, Fran Stiplovšek, Venio Pilon, Avgust Cernigoj, Ivan Cargo, je Mihelič v svojih zgodnjih delih iz konca štiridesetih in iz začetka petdesetih let vnašal poteze ekspresionistične smeri. V tem času se je namreč poleg motiva krajine posvečal tudi portretni umetnosti in figuralnim kompozicijam z versko vsebino. Vanje je zajel oblikovne in vsebinske novosti slovenskega ekspresionizma, v katerem so ob ostankih mehke secesijske dekorativnosti tudi duhovne težnje simbolizma. V tej maniri so naslikani nekateri Miheličevi portreti, tudi Marija z detetom iz leta 1949 in Križani iz leta 1955, kjer je poleg verske simbolike poudarek na tragiki in usodnosti, s čimer je poskušal doseči ekspresionistično stopnjevano doživetje.

Mihelič se je v Trstu vsakodnevno srečeval z italijansko umetnostjo, ki je v tridesetih letih ohranila svoj eklektični značaj. Politika in režimska propaganda sta namreč umetnike vključevali v množico razstav, nagrad, natečajev in javnih odborov. Prednost sta dajali umetnikom skupine novecenta. To je bilo italijansko gibanje umetnikov, ki so izšli iz milanskega okolja. Ustvarjali so dela, ki so bila monumentalna, razumljiva in v znamenju znane in pomirjujoče ikonografije iz vsakdanjega življenja, zanj pa so bile značilne tudi jasne, lepe in hkrati stroge, a skladne oblike.⁶

Tako italijanski novecento, kot tudi futuristične ideje umetnikov avantgarde, so Miheliču ostale kljub vsemu tuje. V sebi je nosil močno vez s slovensko impresionistično tradicijo, ki so jo poskušali brzdati in nadzorovati profesorji na akademijah v Firencah in Rimu, med katerimi sta najbolj znana slikarja Carena in Maccari. V času izobraževanja na italijanskih akademijah si je Mihelič izoblikoval slog s še močno občutenimi ideali, ki slonijo na tradiciji. Še vedno se je nagibal k vrnitvi k staremu, k pristnosti in zanesljivosti

5 Sijanec, *Sodobna slovenska ...* str. 101

6 Umetnost, *svetovna zgodovina*, str. 604–605

kompozicije ter bohotenju barv.⁷ Vse to je izrazil v nekaterih skladno grajenih ženskih portretih, v katerih se občuti simbolični navdih in hkrati pridih dobe, v kateri odzvanjata filmski in modni svet tistega časa, vtisnjen na straneh ženskih revij in reklamnih plakatov. Tak izraz lahko razberemo tudi iz Ženskega portreta I (1954); figura je upodobljena kot doprsni portret, naslikana je skoraj čez celo platno. Postavljena je v naravo, ki jo v ozadju predstavlja razbohoteno cvetoče drevo, ki skupaj z modrino neba daje sliki nežnost in prijetno svežino poletnega jutra. Iz nežnega kolorita pastelnih tonov izstopa močno rdečilo na ustnicah upodobljene ženske. Skladen obraz z jasnimi potezami obkrožajo svetli kodri las, posebno noto pa ustvarja modni dodatek, ki pokriva valovito pričesko, velik slamnat klobuk, ki kaže modo tistega časa. Podobne občutke izvalja tudi Ženski portret III, iz leta 1958.

Ženski portret I, olje na platno, 1954.
(v zasebni lasti, Trst)

Podoba ženske je naslikana v profilu, do pasu, v mehkih potezih in nekoliko hladnejšem koloritu. Modra obleka se staplja z modrozeleno pokrajino v ozadju, rjavkasti toni, v katerih je slikar naslikal modno pričesko, se ponovijo v deblih dveh dreves, ki ustvarjata globino prostora. V obeh primerih se zdi, da ne gre toliko za portretiranje določene osebe, temveč bolj za upodabljanje ženske lepote in nežnosti.

V času študija v Firencah in Rimu je Anton Mihelič veliko potoval in se vedno bolj posvečal upodabljanju mediteranskega pejzaža. Pogosto je na teh pohajkovanjih odkril tudi čarobnost mest, ki so ga osvajala s svojimi znamenitimi cerkvami, mostovi, uličicami in drugimi zanimivimi kotički. Leta 1943 je upodobil obmorsko veduto z beneškimi gondolami, ki lebdijo v turkiznih tonih morja, pod sivkasto modrino neba pa žarijo rdečkasta pročelja hiš, ki so na enem bregu obžarjena od sonca, na drugem potopljena v senco. Veliko motivov je našel tudi v Parizu, mestu umetnosti, kjer se je zbralo, ustvarjalo in razstavljal že toliko priznanih slikarjev. Obiskal ga je večkrat. Na vsakem od teh potovanj so nastala platna s pogledi na pariške znamenitosti, ujete v posebni atmosferi, ki jo je ustvaril njegov umetniški duh. Leta 1965 je naslikal slovito katedralo Notre Dame, ki je s svojo gotško podobo kakor krona sredi Pariza. Z bogato lestvico sivih odtenkov je ustvaril megleno atmosfero, v kateri se zdi, da katedrala, kljub svoji velikanski masi, lebdi nad tlemi in se s svojimi visokimi zvoniki dotika oblačnega zastora na nebu. Skoraj deset let kasneje (1974) je naslikal Panteon z ulico Soufflot, ki razkriva le košček veličastnega mesta. Široka ulica, ki jo z dveh strani obdaja vrsta večnadstropnih hiš, vodi proti

Benetke, olje na platno, 1943. (v zasebni lasti, Škofja Loka)

starodavnemu Panteonu. Sivina odtenkov, v katerih so zgradbe naslikane, daje vtis veličine, a jih hkrati potiska v ozadje, ko z barvo poudari cvetoč cvetlični nasad, pisane strehe majhnih vogalnih lokalov in množico ljudi, ki se mudi na ulicah Pariza. Pont - Neuf, iz istega leta, je še eden od pogledov na Miheliču tako ljub Pariz. Tokrat se mesto ne utaplja v sivini, ampak se poslopja na levem bregu reke s špičastimi modrikastimi strehami dvigujejo proti nebu v nežnih pastelnih tonih. Most se v petih lokih dviguje nad Seino, ki se počasi vali v svojem mirnem modrozelenem toku.

V začetku sedemdesetih let se je Anton Mihelič lotil tudi nekaj abstraktnih poizkusov. Slikal je v slogu pointilističnih slikarjev z nanašanjem barve s konico čopiča in ustvarjanjem barvnih lis. V tem obdobju (1970) je nastalo delo z naslovom V livarni, kjer sta sredi strojev in mehanizmov upodobljena delavca, med njima pa se razliva žgoča masa taljenega železa, iz katere vreta vročina in sopara, ki sta utelešeni in razpršeni po celi površini. Slika je podrejena ognjenemu slapu, ki dere iz kotla in ustvarja zaveso, za katero na vsaki strani vstajata obrisa dveh figur, v ozadju pa okolje livarne soustvarjajo deli strojev. Mihelič je s temnim ozadjem, ki ga je obložil s pikčastimi nanosi rumene, rožnate in živorodeče, dosegel občutek ognjene vročine, ki bo vsak čas butnila v opazovalca. Podoben poizkus je Svetloba iz leta 1970, naslikana v podobni tehniki, v pointilističnem slogu. Iz svetlega, ognjenega središča se spiralasto izvijajo svetli kolobarji, ki v vedno večjem loku razsvetlujejo temno ozadje, kot bi svetloba zvezde razpršila temino nočnega neba. V tem primeru ne morem, da ne bi pomislila, da je Mihelič na potovanjih po svetu spoznal umetnost velikega Van Gogha in morda uzrl njegovo Zvezdnato noč, s svetlobnimi vrtinci na nočnem nebu, in iz nje črpal navdih za to sliko.

Miheličevi poskusi abstraktnega slikarstva so ostali slogovno neizdelani in so redki v njegovem umetniškem opusu.

Nekoliko bolj pogosto, čeprav predvsem v svojem poznem obdobju, se je Mihelič

posvečal motivu tihožitja. Gre predvsem za šopke rož, ki se bohotijo v vazah. Navadno jih naslika na ozadju nežnih pastelnih hladnih tonov, na katerem je živahna barvitost cvetnih čašic in zelenja še bolj izrazita. Po drugi strani pa v okviru motiva tihožitja upodablja jesenske plodove, kot so grozdje, jabolka, hruške, slive, kostanj, ki opominjajo na prihajajočo zimo in minljivost življenja. Tihožitje iz leta 1974 po istem zgledu prikazuje prej naštete jesenske plodove, poleg katerih leži mrtev fazan. Podoba zbranih predmetov se zrcali v površini mize, na kateri so razmeščeni, in s tem ustvarja večjo globino prostora. Simboličnost tihožitja – »Vanitas« poudarja krvavordeča barva ozadja, ki se ponovi tudi v rdečini jabolk, listja, fazanega perja in mize, hkrati pa nekoliko spominja na delo Franceta Pavlovca »Kruh« iz leta 1935, kjer ta barva prav tako prevladuje. Zdi se mi, da se je Antonu Miheliču umetnost slikarja Pavlovca priljubila, saj je njegova poteza, predvsem pri motivu krajine iz zrelejše dobe, podobno lahkotna in mehka, včasih vzbuja vtis, da je nervozna in drhteča, barve pa v menjavanju toplih in hladnih tonov vnesejo čustva, včasih otožnost in hrepenenje, drugič brezskrbnost in veselje.

Svetloba, olje na platno, 1970. (v zasebni lasti, Bilje)

Krajina v slikarstvu Antona Miheliča

Ne glede na obdobje, likovni izraz in tehniko se zdi, da je slovenski značaj naše umetnosti najlepše in najmočnejše izražen v delih slovenskih krajinarjev. Umetnostni zgodovinar in likovni kritik Fran Šijanec pravi: »Zares štejemo najmarkantnejša dela priljubljene krajinske motivike med najvrednejše in najbolj tipične stvaritve slovenske umetnosti. Očarljivo mehka nežnost in poetično ožarjena sanjavost ne veje iz takih podob samo zaradi izbranega motiva, npr. avbe ali kozolca, marveč tudi iz posebnih barvnih harmonij, svojevrsnega gledanja na prostor in človeka v njem, iz posebnega umetnikovega navdiha, iz njegove osebne razpoloženjske čustvenosti, ki se razliva enakomerno čez vsa njegova dela, ne glede na predočene snovi ali motiviko.«⁸

Anton Mihelič nedvomno sodi med slikarje, ki gojijo krajinarsko umetnost. Med njimi so čedalje redkejši tisti, ki se odpravijo na pohode na prosto, v naravo, s slikarskim stojalom in paleto pod pazduho, da bi našli perspektivo, ki bi odgnila neko neobičajno in prepričljivo pripovednost. Hkrati pa se morda prepogosto upirajo na svojo akademsko izkušnjo in le na spomine in vtise svojih preteklih potovanj po bregovih in dolinah. K temu je nemalo prispevalo tudi rojstvo fotografije kot mehaničnega nadomestka za izdelavo in oblikovanje skice.

Impresionisti Grohar, Jakopič, Jama in Sternen so naravo nekdanj slikali neposredno pred motivom. Iz ateljejev so se odpravili na prosto in slikali ob različni svetlobi, različnih urah dneva in v različnih vremenskih okoliščinah. Ko so mračno ateljejsko luč zamenjali s sončno svetlobo, so namesto umazanih, nečistih barv začeli uporabljati čiste in svetle osnovne barve sončnega spektra, ki so jih na platnu razmestili kot barvne lise. Vsak od njih je na svoj način odkrival lirično mikavnost domače pokrajine in v barvi izražal njeno značilno razpoloženje.⁹

Danes le redko naletimo na umetnike, ki še verjamejo, da bodo v stiku z naravo le z bežnim pogledom izluščili »slikarsko izrazitost«⁹ okolja in uzrli tisti pravi motiv, ki ga slikar lahko kasneje upodobi le s pomočjo prave izbire tehničnih in kromatičnih sredstev. O Antonu Miheliču je treba reči, da se je tudi sam neumorno podajal po stezah kraških planot, kjer je iskal vedno nove motive. Ni se upiral ne poletnim ne zimskim pohodom v naravo, ne v alpski in ne v predalpski svet, če mu je vse to iskanje le prineslo novih prepričljivih motivov za njegove slike. Vanje je ujel zasnežene vrhove Alp, ki se zrcalijo v gorskem jezeru ob njihovem vznožju, morsko obalo z drevesi, sklonjenimi od burje, in modro morje, ki se razliva proti obzorju, pa seveda kraške griče, posejane z belimi hišicami in vinogradom ter kraški svet v svoji neobljudeni in divji lepoti.

Nemalokrat je Mihelič našel vzpodbudo za slikanje ob pogledu na velika znamenita mesta, ki jih je večkrat obiskoval, ali ga je premamil čudovit razgled na tisto, v katerem je živel. Tako so nastale urbane krajine s pogledom na Trst in okolico, drugič na mestne predele in znamenitosti Firenc, Benetk ali Pariza.

Predvsem v zgodnjih delih Mihelič krajino slika po zgledu njegovih klasičnih predhodnikov, impresionistov. S kratko potezo čopiča in s pastoznimi nanosi se barve na njegovem platnu bleščijo izmenjaje v toplih in hladnih tonih. V tradicionalni impresionistični maniri je naslikan Ribnik na Greti (1956), kjer je ozračje polno poletnih meglic in kar trepeta v svetlobi, ki je osvetlila gosto vodno rastje, ki kipi okrog ribnika. Sončni žarki so se ujeli na vodno gladino in božajo cvetne čašice lebdečih lokvanjev. Kasnejša dela, poleg impresionistične tradicije, s katero Mihelič nikoli povsem ne pretrga vezi, odsevajo vpliv različnih smeri in umetnikov, katerih umetnost je spoznaval v času svojega študija in potovanj.

V času po 2. svetovni vojni so slovenski umetniki zaradi priključitve Primorske k Jugoslaviji začeli odkrivati obmorsko krajino, ki je na slikarska platna prinesla nekaj značilnega mediteranskega razpoloženja, slovenska krajinska slika pa je pridobila še enega od značilnih slovenskih pokrajinskih tipov. Tako kot pred njim Venio Pilon, Gojmir Anton Kos in France Pavlovec se je tudi Anton Mihelič posvetil mediteranskemu pejzažu. Najprej je njegovo slikarsko oko opazilo lepote slovenske primorske pokrajine s Trstom in njegovo okolico, ki so tudi kasneje vedno znova našle pot na Miheličeva platna. Vzpodbudne motive za upodabljanje je našel tudi na sončnih obalah južne Italije, Sicilije in Dalmacije.

Med slednje se uvršča Miheličev Razgled s Kontovela (1951), ki je njegova tipična obmorska krajina. Slikarjev pogled se spušča po pobočju navzdol proti morju, oplazi vinsko trto, cvetoča sadna drevesa in ciprese, rastoče ob morski obali, ter se zazre v daljavo,

9 *Slovenski impresionisti = Slovene impressionists*, str. 4.

v obrise gričevja in obmorskih mest. Delo je naslikano v olju, s kratkimi in pastoznimi nanosi barve, po načelu impresionistov. Prevladujejo zemeljske barve zelenih in rjavkastih odtenkov, kot da se narava po mrzli zimi še ni povsem prebudila.

Podgora (1952) in Ob morju spomladi (1959) sta še dve izmed njegovih, tako priljubljenih morskih vedut; slednjo preveva svežina pomladnega jutra, Podgora pa je vsa ožarjena s toplo oranžno svetlobo zahajajočega sonca.

V letu 1953 je na Miheličevih potovanjih po jugu Italije nastala Taorminska obala, ki se v živahnih rumenkastih in zelenkastih tonih zajeda v temnomodre odtenke morja. Ob skalah se vrtinčijo morske pene in skupaj s sivimi oblaki na nebu obetajo nevihto. Obale Sicilije so navduševali Miheliča, da se je večkrat vračal in slikal pestro svetlobo in kontrastne barve morja in obale, tu so nastale tudi kasnejše upodobitve bruhajoče Etna.

Stari devinski grad (1954) je še ena od upodobitev obmorske pokrajine; mirno morje se razteza pod skalnato gmoto, s staro utrdbo na vrhu, ki sili proti nebu. Kamnite stene gradu se povsem zlivajo s skalovjem mogočne pečine, med katerim se razrašča zeleno grmičevje, ki kljubuje vsakodnevnomu soncu in vetru. Vse to daje vtis mogočne trdnjave, od starosti pokrite z mahom, ki kraljuje nad morjem. Mihelič je zgradil trikotno kompozicijo barvnih ploskev, na katerih prevladujejo bleščeče bela ter odtenki, od modrikastosive in vijolične do živahno zelene in rumenkaste barve. Te barvne ploskve ne predstavljajo več samo grmičevja, dreves in skal, temveč ustvarjajo igro barv in oblik v menjavanju toplih in hladnih odtenkov, v poigravanju sonca in sence.

Povsem drugačno vlogo igra barva v

Stari devinski grad, olje na platno, 1954.
(v zasebni lasti, Gorica)

Pogled na Trst, olje na platno, 1970.
(v zasebni lasti, Gorica)

Števerjan, olje na platno, 1959.
(v zasebni lasti, Steverjan)

Miheličevemu delu Pogled na Trst (1970), kjer je slikar v preizkušeni perspektivi za obmorsko krajino, s pogledom z vrha pobočja, zaobjel mesto, se zazrl proti morju in še naprej proti gričevnatemu obmorskemu svetu, ki se izgublja v meglicah. S hladnimi barvnimi odtenki je na platno pričaral vlago in hlad gostih zimskih meglic in ga nato poživil z zlatimi in rdečkastimi toni jesenskega listja. Na to barvno podlago je s tanko in gibko potezo zarisal obrise grmičevja, hiš in drugih zgradb pristaniškega mesta. Medtem, ko je v Pogledu na Trst narava otrpnila v hladu zime, je na sliki Števerjan (1959) povsem prebujena in žari v vseh svojih živahnih odtenkih. Umetnik je to ljubko kraško vasico doživel in upodobil kot sproščeno impresijo kraške pokrajine in njenih značilnosti. To je skoraj pravljica podoba vasice s cerkvico na gričku, prepredenem z vinogradom, vijoličnim odzrelega grozdja, z rodovitnimi polji in zelenimi travniki. Bela cesta vijuga mimo kamnitih hišk z rdečimi strehami, kot da bi gledalca vabila, da se poda na pot v to prijazno kraško vas. Še večjo drznost pri izbiri kolorita je Mihelič pokazal pri upodobitvi gradu Miramar (1968). Izza živo barvastega nasada cvetja in grmičevja se v peščenih odtenkih dviga trdnjava. Skozi meglice, ki se vrtinčijo nad morjem, prodira slepeča svetloba, da se grajski zidovi bleščijo, kot da bi bili iz zlata, mediteransko rastje pa se barva in cveti v vsej svoji lepoti. V ospredju barve kipijo v živahnih odtenkih in so nakopičene v več slojih, zato so velik kontrast peščeni barvi arhitekture in nežnim modrikastim odtenkom neba in morja v ozadju.

V sliki Nad morjem (1965) je Mihelič upodobil drevesa, priljubljen motiv naših impresionistov, ki so v svojih delih mnogokrat naslikali vitka debla brez in topolov, njihove krošnje, bujno zelene v poletnem času, rdečkasto zlate v žarkih jesenskega sonca, in njihovo golo vejevje, prekrito s snegom v zimskih mesecih. Mihelič je svoja drevesa upodobil,

Nad morjem, olje na platno. 1965. (v zasebni lasti, Gorica)

kako se na morskem bregu upirajo moči vetra, ki se tako neusmiljeno zaganja v njihove krošnje. Nekatera od dreves imajo zveržena debla in upognjene krošnje, druga, močnejša pa še vedno pokončno rastejo proti nebu. So kakor ljudje, ki skušajo po svojih močeh prenašati in sprejemati vse, kar prinese življenje; nekateri se v svoji šibkosti upognejo kot drevesa v vetru, drugi kljubujejo težavam in nadaljujejo svojo pot vztrajno in pokončno.

Več italijanskega vpliva zasledimo v Miheličevem delu *Titov slavolok* (1965), ki vsebuje s poudarjeno iluzijo plastičnosti in globine¹⁰ ter s posebnim magičnim ozračjem pridih metafizičnega slikarstva (*pittura metafisica*), s katerim je imel naš slikar možnost priti v stik prek italijanskih umetnikov, denimo Carraja in Chirica. Slednja sta to smer italijanskega slikarstva razvila na začetku 20. stoletja, kot odgovor futurizmu in drugim avantgardnim gibanjem, ki sta jih ostro zavračala. Navezala sta ga na začetke toskanskega slikarstva, Carra se je naslanjal celo na Giottova in Masaccieva dela. Njune metafizične krajine in tihožitja vsebujejo vpliv simbolizma in hotenje po prikazovanju ekspresivnih podob z zapletenimi in skrivnostnimi pomeni. Vračata se k primitivnim in konkretnim oblikam, postavljenim v negibno ozračje, zaznamovano s samoto in nenavadno svetlobo.¹¹ Priljubljen motiv so italijanski trgi, kamor je tudi Mihelič postavil dogajanje svojega metafizičnega poizkusa. *Titov slavolok* se nahaja v središču kompozicije, obdan z antičnimi ostanki na trgu *Forum Romanum* v Rimu. Cesta, *Via Sacra*, ki vodi pod slavolokom čez forum, je pusta in prazna. Nebo nad pokrajino v svojih sivomodrih tonih naznanja večer, skale, na katerih stojijo ostanki veličastnih templjev, žarijo v rumenkastih in oranžnih barvah, kot da bi jih osvetlili žarki zahajajočega sonca. Ob robu pečine stoji drevo, ki s svojo temno razbohoteno krošnjo meče senco na skalnato pokrajino in je pravi kontrast nežni slonokoščeni barvi stebrov antičnih spomenikov. Miheličeva skrivnostna krajina s slavolokom je kakor oaza sredi skalnate puščave, tako, kakor je sredi modernega Rima *Forum Romanum* oaza časa, ki je obstajal in minil.

Mihelič je bil na potovanjih in pohodih zagotovo velikokrat prevzet nad čarobnostjo mest, ki s svojimi znamenitostmi privabljajo ljudi z vsega sveta. Povsem ga je očarala obmorska krajina s pogledom na širo morje, z burjo, ki se zaganja v krošnje oljk, s poltnim soncem, ki obarva naravo v toplih odtenkih, z morskim vetričem z vonjem po soli in po smoli borovcev. Kljub temu je svoja platna polnil z zasneženimi vrhovi gora, z gorskimi jezerci in širnimi gozdovi. Morda so mu pohodi v gore zbudili spomine na otroštvo, na deželo, v kateri je odraščal. Morda so mu pogledi na zelene gozdove in skalnate vrhove priklicali v spomin rojstno Škofjo Loko, mesto na Gorenjskem, ki leži v objemu predalpskega sveta. Ta del slovenske dežele, ki velja za biser naravnih lepote, so že več stoletij nazaj odkrili slovenski slikarji, ki so pred hrupom hitro rastočih mest in razvijajoče se industrializacije pobegnili v objem spokojne narave. Spopadli so se z mogočnimi, strah zbujajočimi očaki in se povzpeli nad polja in griče. V svoje slike so skušali zajeti vso lepoto narave, saj so se v njej počutili povsem svobodne in varne, v zavedanju njene moči in veličine pa preplašene, nebogljene in osamljene.

Tudi Mihelič se je v svojem delu *Gornje Belopeško jezero* (1955) zazrl v strme stene gorskih očakov in temne skrivnostne smrekove gozdove ob njihovem vznožju. V gladini

10 Menaše, *Evropski umetnostnozgodovinski* .., str. 1650.

11 *Umetnost svetovna zgodovina*. str. 600.

jezera, čistega kot solza, se kot odmev prikaže zrcalna podoba modrikastovijoličnih zaplat gozdov in sivega skalovja. Resnično naravo od odseva loči kontrastna progga živahno rumenozelenih polj in travnikov, ki se vije vzdolž jezera. Medtem ko Gornje Belopeško jezero navdaja neko mistično razpoloženje, ki ga še okrepi zastrta svetloba zamirajočega večera, je pogled na Rabeljsko jezero (1974), ustvarjeno v povsem drugačni luči. Gre za idilično gorsko krajino, z jezerom, sredi katerega leži otoček, okrašen s šopom vitkih smrek. Za njim se riše kulisa skalnatih vrhov, ponekod še vedno pokritih s snežno odejo, ki je toplo sonce še ni uspelo stopiti. Zelenkasti toni vodne gladine, v kateri odsevajo ozeleneli gozdovi, rumenkaste meglice, ki se dvigajo izza hribov, svetloba, ki je osvetlila skupino smrek na otočku; vse to ustvarja toplo, prijetno ozračje, kot da bi na sliko posijalo sonce po hudem neurju, o katerem govori tudi legenda o nastanku tega jezera.

Slikar Anton Mihelič je živel in ustvarjal v prostoru, kjer se srečujeta in razhajata dve kulturi, ki sta se razvili v dveh zelo različnih skupnostih, italijanski in slovenski. Nprekinjen tok srečevanj in razhajanj teh dveh kultur je vsrkal, kar je obema najgloblje in najdragocenejše, in tako izoblikoval sebi lasten eklektičen slikarski izraz. Mihelič je pri ustvarjanju težil k temu, da na tradicionalen, figurativen način ovrednoti pokrajino, portret in tihožitje. Pri tem se sicer naslanja na umetnike novecenta, vendar so mu le opora in priložnostni pripomoček, tako da njegovo slikanje ohranja svojo neposredno sporočilnost. Z mehko slikarsko potezo, s skrbno načrtovano kompozicijo in bogato barvno paleto, ki v odtenkih zna nekoliko »podivjati«, ostaja kljub vsemu premišljeno, svetlo in učinkovito. Miheličeva umetnost ni nikoli hladna in prisiljena, saj je vedno ostal »*odkrit do samega sebe*,« kot je o njem trdil njegov profesor in prijatelj Carena.¹² V njej se zrcali njegova ljubezen do slikanja, ki ji sledimo od poteze do poteze, od slike do slike, trenutek za trenutkom.

LITERATURA

Čopič, Spelca: *Slovensko slikarstvo*, Ljubljana : Cankarjeva založba, 1966.

Menaše, Luc: *Evropski umetnostnozgodovinski leksikon : bibliografski, biografski, ikonografski, kronološki, realni, terminološki in topografski priručnik likovne umetnosti Zahoda v 9000 geslih*, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1971.

Stele, France (ur.): *Slovenski impresionisti = Slovene impressionists*, Ljubljana : Co Libri, 1994.

Šijanec, Fran: *Sodobna slovenska likovna umetnost*, Maribor : Obzorja, 1961.

Trenc-Freljih, Irena (ur.): *Umetnost: svetovna zgodovina*, Ljubljana : Mladinska knjiga, 2000.

Vetrih, Joško: *Anton Mihelič*, Gorica : Društvo Ars, 2002.

Zgonik, Nadja: *Krajina kot dominantna. Loška krajina v podobah zapisana*, Skofja Loka : Loški muzej, 2008.

Summary

The painter Anton Mihelič

The painter Anton Mihelič (1915-1981) was born in Škofja Loka, in the house of master cobbler, Anton Mihelič, and his wife Frančiška. After completing primary school, he continued his education at the art and craft school in Ljubljana, where he attended the department of sculpture and carving. He also trained abroad. In 1934, he set out for the Academy of Art in Prague, and in 1940 devoted himself to study at the Academia di Belle Arti in Florence. Here Mihelič's painting was favourably noted by his professor, the recognised Italian artist Felice Carena, with whom he became good friends. In 1944, Anton Mihelič decided to further his technical knowledge at the Academy of Art in Rome. The Italian capital marked an important turning point for Mihelič, since he held his first exhibition there, in 1947. In 1948, Mihelič arranged his permanent residence in Trieste, from where he often made extended journeys through Italy and Europe. He held individual exhibitions in Trieste, Venice, Genoa, Cremona, Spoleto, Videm, Trbiž and Gorica and several times received awards for his creativity.

Mihelič's opus covers landscapes, portraits and still lifes, and he also experimented with painting abstract motifs. These abstract experiments were painted in the style of Pointillism, with the paint applied with the point of the brush and the creation of colour spots. His still life motifs were mainly bouquets of flowers, which sprouted exuberantly from vases and were normally painted against a background of soft, cool, pastel tones, against which the lively colour of the floral cups and greenery is even more expressed. In another type of still life, Mihelič depicted the fruits of autumn, which are reminiscent of the coming of winter and the transitoriness of life. Mihelič's portraits express the design and content characteristics of Slovene expressionism but, at the same time, are marked by the symbolic inspirations and flavours of the period in which the film and fashion world of those times is echoed.

Landscapes form the largest segment of Mihelič's opus. They are painted in the impressionist tradition, in short strokes and layered deposits of colour, which sometimes glitter in calm, pastel hues but more often in very lively, gaudy shades. He sought the motifs for his paintings in nature, in the mountain world, in Primorje and on the Karst, to which he travelled regardless of the season. Not infrequently, Mihelič found inspiration for painting while viewing the famous sites of large cities, which charmed him with their churches, bridges and streets. Urban landscapes were thus created, with views of Trieste and the environment, as well as the city quarters and famous sites of Florence, Venice or Paris.

The art of Anton Mihelič was created in a space in which two different cultures met and parted, Italian and Slovene. Here, influenced by the various artistic trends of the twentieth century, he created paintings of soft but complete strokes, carefully planned compositions and a rich colour palette.

Rod krešičev v okolici Železnikov, Škofje Loke in Žirov

Izvleček

Boljše poznavanje biološke raznovrstnosti (biodiverzitet) našega okolja je bistven predpogoj za ohranjanje te pomembne naravne dediščine, vedenje o njej je pri nas zelo skromno. Skrbeti moramo za vsesplošno permanentno izobraževanje in ozaveščanje širokih ljudskih množic. Tokratni prispevek obravnava zastopanost zanimivega, tudi za človeka koristnega rodu krešičev (*Carabus*) na Škofjeloškem.

Abstract

The ground beetle genus in the vicinity of Železniki, Škofja Loka and Žiri

Better familiarity with the biodiversity of our environment is an essential precondition for preserving this important natural heritage. Knowledge about it here is extremely modest. We must ensure permanent general education and raising awareness among the wider population. The contribution deals with the presence of the interesting, and also useful to humans, genus of ground beetles (*Carabus*) in the Skofja Loka region.

Uvod

Hrošči (*Coleoptera*) so najštevilnejša živalska skupina na svetu. Najdemo jih praktično v vsakem kotičku zemlje. Avtorji si glede števila vrst niso enotni, tako da zasledimo v literaturi zelo različne vrednosti, od 300.000–400.000 vrst. Od tega okrog 24.000 vrst hroščev pripada družini krešičev (*Carabidae*), rod krešičev (*Carabus*) šteje več kot 800 vrst. Živali tega rodu so sorazmerno velike (od 1 do 5 in tudi več centimetrov) in kot take znane tudi izven ožjega kroga strokovnjakov, saj nam neredko pridejo pred oči; zares živahne so šele ponoči, ko se odpravljajo na roparske pohode.

Obsežen in lep rod krešičev (*Carabus*) poseljuje severni zmerni podnebni pas Evrope, Azije in Amerike. To so talni prebivalci, ki s svojimi dolgimi in krepkimi nogami hitro ter spretno tekajo po zemlji in med rastlinjem. Najraje živijo na hladnejših, nekoliko vlažnih krajih, v gozdu, na kamnitih gorskih pobočjih ter na rečnih in jezerskih bregovih. Navadno se krešiči podnevi skrivajo, šele ponoči postanejo živahni in se odpravijo na roparske pohode. Njihov plen in hrano predstavljajo žuželke, črvi, polži in podobno. Čeprav prevladuje črna barva, so pogosto pestrih barv, od kovinsko svetlečih zelenih do modrih, zlatih in bakrenih. Pokrovke na hrbtu so po sredini bolj ali manj zrasle in tako so zadku trdna in zanesljiva zaščita. Zadnja krila so skoraj povsod zakrnela, pri nekaterih vrstah celo popolnoma manjkajo.

Krešiči obvladajo svoj plen s krepkimi ugrizi, na ta način ga razorožijo in prisilijo k mirovanju. Toda potem svojega plena ne raztrgajo in pogoltnejo, temveč izbljuvajo nanj svoj želodčni sok. Fermenti hitro utekočinijo mehke dele živali v nekako kašo, ki jo hrošč nato posrka. Če vzamemo krešiča v roko, ali ga kako drugače vznemirimo, izloči iz ust hudo smrdeč, rjav izcedek, ki izvira iz srednjega črevesa. Ta izloček je prav tako kot žgoč, značilno smrdeč sok iz analnih žlez namenjen zastraševanju napadalcev.

Ličinke krešičev, ki so zelo gibčne, se prav tako kot odrasli hrošči ponavadi prehranjujejo roparsko, in sicer z drugimi živalmi. Večinoma so dolge, vitke, z ostrimi, naprej molečimi čeljustmi in ščetinastimi priveski na koncu telesa. Na nogah imajo ostre krempljce, ki jim olajšajo plazenje pod kamni, lesom, skorjo in v trhlini. Ličinke večjih vrst potrebujejo za svoj razvoj več let, pri nekaterih večjih vrstah lahko odrasli hrošči dosežejo starost od 2 do 3 let.

Pripadniki rodu krešičev so človeku koristne, saj z uničevanjem polžev in škodljivih žuželk uspešno znižujejo populacije škodljivcev v gozdovih in na poljih. Ker so eden najpomembnejših dejavnikov biološkega, naravi prijaznega obvladovanja škodljivcev v gozdarstvu in poljedelstvu, so zakonsko zaščiteni.

Biološke raziskave

Rod krešičev lovimo v travi, na poteh in kolovozih, tudi pod kamni v gozdu, ob rekah in potokih. Nočne vrste ob toplih večerih najdemo pod uličnimi svetilkami; spet druge v zimskem času v trhlem lesu, kjer prezimujejo. Zelo uspešno jih lovimo v pasti s kisom, ki jih nastavljamo zlasti v gozdovih, na travnikih, ob živih mejah, v grmovju, močvirjih ter na obrežjih potokov in rek.

Od 28 vrst znanih za Slovenijo sem na raziskovanem področju našel 9 vrst, kar predstavlja 32 % zastopanost. Menim, da bo z intenzivnimi raziskavami možno odstotni delež še povečati.

Ulovljene so bile naslednje vrste (številka v oklepaju pomeni število ulovljenih osebkov):

Carabus caelatus, naravna velikost: 40 mm.
(foto: Bojan Kofler)

Carabus carinthiacus, naravna velikost: 21 mm.
(foto: Bojan Kofler)

Carabus caelatus Fabricius 1801

Hrapavi krešič (slika 1) je bil opisan iz nekdanje Kranjske ali sedanje Slovenije. Velik je 32–42 mm, črne ali intenzivno modre barve, pokrovke so hrapave in brez pravilne strukture. Živi predvsem v gozdovih na toplih južnih pobočjih in severno od Karavank ni bil nikoli najden. Razširjen je po vsej Sloveniji, manjka samo v Prekmurju in Slovenskih goricah. V Sloveniji živi več podvrst.

Najdišča na Škofjeloškem: Dašnica pri Železnikih, 28. 8. 1974 (1); Dašnica pri Železnikih, 11. 7. 1977 (1); Dražgoše, 13. 9. 1990 (3); Križna gora, 4. 10. 2002 (1); Križna Gora, 13. 5.–21. 5. 2008 (1); 21. 5.–2. 6. 2008 (4); 2. 6.–11. 6. 2008 (4); 11. 6.–18. 6. 2008 (6); 18. 6.–30. 6. 2008 (13); 1. 7.–15. 7. 2008 (18); 15. 7.–21. 7. 2008 (8); Lubnik, 25. 7.–7. 8. 1978 (4); Lubnik, julija 1986 (1); Lubnik, avgusta 1987 (1); Lubnik, 24. 6. 1989 (1); Lubnik, julija 1989 (1); Lubnik, 21. 7. 1989 (1).

Carabus carinthiacus Sturm 1815

Koroški krešič (slika 2) je črn in ima črtaste pokrovke. Živi v gorskih gozdovih in tudi na gorskih tratih v Julijskih Alpah, Karavankah in Kamniško-Savinjskih Alpah ter v predgorju Julijskih Alp, v Trnovskem gozdu in na Nanosu. Opisan je bil z Zelenice v Karavankah.

Najdišča na Škofjeloškem: Ratitovec, 12. 8. 1978 (1), 15. 8.–25. 8. 1978 (3); Ratitovec, 12. 7.–27. 7. 1981 (6); 27. 7.–18. 8. 1981 (9); 18. 8.–2. 9. 1981 (12).

Carabus catenulatus Scopoli 1763

Verigasti krešič (slika 3) je v Sloveniji zelo pogosta vrsta. Bil je opisan iz Slovenije in je na videz zelo podoben vijoličastemu krešiču. V večini primerov je črnomodre barve. Nekateri primerki so lahko zelenih, rdečih, vijoličnih in zlatih odtenkov. Verigasti krešič je v maju in juniju pogost na travnikih in poljih, v gozdovih pa bolj redek, dolg je okoli 30 mm.

Najdišča na Škofjeloškem: Brekovice pri Žireh, 13. 6.-2. 8. 2005 (1); Križna Gora, 21. 5. 2006 (1); Križna Gora, 3. 5.-13. 5. 2008 (11); 13. 5.-21. 5. 2008 (3); 21. 5.-2. 6. 2008 (8); 2. 6.-11. 6. 2008 (2); 11. 6.-18. 6. 2008 (3); 18. 6.-30. 6. 2008 (6); 1. 7.-15. 7. 2008 (9); 15. 7.-21. 7. 2008 (2); Lubnik, avgusta 1987 (5); Pevno pri Škofji Loki, 15. 4.-13. 5. 2005 (2); 13. 5.-7. 6. 2005 (4); 7. 6.-6. 7. 2005 (1), 6. 7.-6. 8. 2005 (3); Racmanski Kovaški vrh nad Železniki, 10. 4. 1981 (1); Sora, 2. 5. 1989 (1); Stari vrh, 25. 4. 2002 (1); Škofja Loka, 30. 5. 1977 (1); Škofja Loka, 9. 8. 1979 (1); Škofja Loka, 1. 3. 1980 (1); 20. 4. 1980 (1); 10. 5. 1980 (1); 15. 7. 1980 (1); 1. 8. 1980 (1); Škofja Loka, 5. 5. 1981 (1); 14. 5. 1981 (2); 4. 7. 1981 (1); 19. 5. 1981 (7); 24. 5. 1981 (8); Vešter pri Škofji Loki, 3. 6. 1978 (1); Vešter pri Škofji Loki, 10. 11. 2006 (1); Vrh Svetih Treh Kraljev nad Žirmi, maja-septembra 1992 (1); Železniki, 14. 9. 1974 (1); Železniki, 8. 6. 1975 (9); 26. 6. 1975 (11); Žiri, 13. 6.-2. 8. 2005 (8).

Carabus convexus Fabricius 1775

Vrsta (slika 4) je velika 15-18 mm in je črne barve. Ima zmerno hrapave pokrovke, s slabo vidnimi pikami. Robova ovratnika in pokrovk sta modrikasta. Vrsta je razširjena po vsej Sloveniji. V severozahodnem

Carabus catenulatus, naravna velikost: 30 mm.
(foto: Bojan Kofler)

Carabus convexus, naravna velikost: 17 mm.
(foto: Bojan Kofler)

delu Slovenije živi tipična oblika, v srednji in južni Sloveniji pa podvrsta *dilatatus*. V višjih legah nastopa *dilatatus hornschuhi*, ki je ožji in manjši.

Živali se čez dan skrivajo pod kamni, ponoči so aktivne. So mesojede in se hranijo tudi z mrhovino. Pojavljajo se od aprila do septembra v gozdovih, na poljih in obrežjih, posejajo tako nižine kot tudi gore. Mladi krešiči se izležejo jeseni in prezimijo.

Najdišča na Škofjeloškem: Dašnica pri Železnikih, 8. 6. 1975 (1); Ratitovec, 13. 8. 1978 (1).

Carabus coriaceus, naravna velikost: 39 mm.
(foto: Bojan Kofler)

***Carabus coriaceus* Linne 1758**

Usnjati krešič (slika 5) spada med največje evropske krešiče in je pri nas običajna vrsta, ki živi po vsej Sloveniji. Zelo pogosta je jeseni. Vrsta je lahko velika tudi več kot 40 mm, motne črne barve, pokrovke so hrapave kot usnje. V severnem in srednjem delu Slovenije najdemo tipično obliko *coriaceus coriaceus*. Na Krasu živi manjši *coriaceus spretus*. Za Vipavsko dolino navajajo obliko *coriaceus imminutus*, pravilnost tega podatka bo treba še preveriti. Vrsta je namreč zelo variabilna, zato je determinacija lokalnih oblik pogosto mogoča le po nahajališčih in na osnovi večjih serij.

Usnjati krešič je roparska žival, aktivna ponoči. Hrani se s polži in črvi. Podnevi se običajno skriva pod kamni in starimi debli. Včasih ga vidimo tudi podnevi. Ima eno generacijo letno, odrasli hrošči živijo

2–3 leta. Najpogosteje ga srečamo v hrastovih in bukovih gozdovih, priložnostno pa tudi v vrtovih, na travnikih in ob bregovih voda. Poseljuje predele od nižin do nadmorske višine 1500 m.

Najdišča na Škofjeloškem: Dašnica pri Železnikih, 14. 8. 1968 (1); Dašnica pri Železnikih, 28. 8. 1974 (3); 30. 8. 1974 (1); 7. 9. 1974 (1); 14. 9. 1974 (2); 5. 10. 1974 (1); Dašnica pri Železnikih, 10. 7. 1976 (1); Dašnica pri Železnikih, 14. 5. 1977 (1); Dražgoše, 13. 9. 1990 (4); Gorenja vas pri Retečah, 22. 6.–30. 7. 2005 (1); Križna Gora, 3. 5.–13. 5. 2008 (4); 13. 5.–21. 5. 2008 (2); 21. 5.–2. 6. 2008 (3); 2. 6.–11. 6. 2008 (1); 11. 6.–18. 6. 2008 (1); 18. 6.–30. 6. 2008 (4); Lubnik (Gabrovo), avgusta 1987 (1); Pevno pri Škofji Loki, 13. 5.–7. 6. 2005 (3); Škofja Loka (Podlubnik), 15. 6. 1977 (3); avgusta 1997 (1); Škofja Loka (Podlubnik), 29. 10. 2004 (1); Škofja Loka (Podlubnik), 12. 9. 2007 (1); Škofja Loka (Podlubnik), 31. 8. 2008 (1); 15. 9. 2008 (1); Škofja Loka 20. 8. 1978 (1); Škofja Loka, 15. 7. 1979 (1); 25. 8. 1979 (1); 1. 10. 1979 (1); Škofja Loka, 20. 7. 1981 (1); 1. 10. 1981 (1); Škofja Loka, februarja 1991 (1); Vešter pri Škofji Loki, 11. 3. 2007 (1); Vrh Svetih Treh Kraljev nad Žirni, 5. 9. 1992 (1); Žiri, 20. 8. 1979 (1).

Carabus creutzeri Fabricius 1801

Kreutzerjev krešič (slika 6) je bil tudi opisan po primerkih iz nekdanje Kranjske. Je temnorjave ali črnomodre barve, s pikami po pokrovkah. Telo je močno sploščeno in ima dolge noge, vrsta je velika 25–30 mm. Ker barvno močno variira, je bilo opisanih veliko število variacij, ki jih različni avtorji različno priznavajo. Nekoliko se ločijo osebki gozdov od subalpskih in alpskih. V Sloveniji ta vrsta živi do višine nekaj nad 2000 m. Najdemo ga po gozdovih in gorskih tratih, od maja do avgusta. V gozdovih prezimuje v trhljih šotorih, v alpskih predelih pa v zemlji in pod kamenjem. Razširjen je po vsej Sloveniji, razen v panonskih in subpanonskih predelih.

Najdišča na Škofjeloškem: Dražgoše, 16. 5. 1990 (1); 13. 9. 1990 (2); Lubnik, 1. 6.–15. 6. 1978 (1); 15. 6.–29. 6. 1978 (2); 29. 6.–13. 7. 1978 (1); Lubnik, januarja 1989 (1); Lubnik, 5. 5. 1981 (1); Lubnik, 20. 4. 1989 (1); 24. 6. 1989 (3); 21. 7. 1989 (5); Podklanec pri Žireh, 11. 1991 (2); Prtovč, 4. 10. 1987 (1); Racmanski Kovaški vrh nad Železniki, 10. 4. 1981 (23); 15. 10. 1981 (12); Racmanski Kovaški vrh nad Železniki, februarja 1993 (1); Ratitovec, 12. 7.–27. 7. 1981 (3); 27. 7.–18. 9. 1981 (1); Ratitovec, maja–julija 1994 (8); Ratitovec, oktobra 1996 (1); Ratitovec, 3. 10. 2004 (1); Ratitovec, 21. 5.–26. 8. 2005 (2); Vancovec, 10. 11. 1981 (5); Zali Log, 30. 10. 1988 (1).

Carabus germari Sturm 1815

Vijoličasti krešič (slika 7) je v Sloveniji najbolj pogosta vrsta rodu *Carabus*. Je črnomodre barve, z bleščečim modrim, vijoličastim in rdečim robom. Včasih prezimuje v trhljih šotorih. Razširjen je po vsej Sloveniji. Je roparska žival, ki prilo-

Carabus creutzeri, naravna velikost: 28 mm.
(foto: Bojan Kofler)

Carabus germari, naravna velikost: 31 mm.
(foto: Bojan Kofler)

žnostno žre tudi mrhovino in gobe. Najpogosteje se pojavlja od junija do avgusta. Najdemo ga v gozdovih, občasno tudi vrtovih, na travnikih in obrežjih voda. Poseljuje nižine in gre v gore.

Najdišča na Škofjeloškem: Blegoš, 16. 8. 1987 (1), Dašnica pri Železnikih, 17. 8. 1974 (8); Dašnica pri Železnikih, 28. 6. 1975 (1); Dašnica pri Železnikih, 28. 8. 1976 (1); Dražgoška gora, 9. 7. 2005 (1); Hlevišje pri Žireh, 1. 4. 1994 (1); Jelovica, 10. 7. 1974 (1); Križna Gora, 21. 5.-2. 6. 2008 (3); 18. 6.-30. 6. 2008 (2); Papirnica pri Škofji Loki, 1. 4. 2006 (1), Podklanec pri Žireh, novembra 1991 (2); Racmanski Kovaški vrh nad Železniki, 10. 4. 1981 (1); Racmanski Kovaški vrh nad Železniki, februarja 1993 (1); Ratitovec, 12. 7.-27. 7. 1981 (6); 27. 7.-17. 8. 1981 (6); 17. 8.-12. 9. 1981 (1); Ratitovec, 21. 5.-26. 8. 2005 (10); Stari vrh, 25. 4. 2002 (1); Škofja Loka, 20. 7. 1978 (9); 3. 8. 1978 (5); 20. 8. 1978 (3); Škofja Loka, 20. 8. 1980 (1); Škofja Loka, 25. 5. 1981 (1); 1. 6. 1981 (3); 6. 6. 1981 (1); Škofja Loka (Podlubnik), 10. 6. 1977 (1); Škofja Loka (Podlubnik), 21. 6. 2006 (1); Škofja Loka (Podlubnik), 19. 7. 2008 (1); Vešter pri Škofji Loki, 25. 7. 1979 (1); 1. 8. 1979 (2); 14. 8. 1979 (1).

Carabus hortensis, naravna velikost: 25 mm.
(foto: Bojan Kofler)

Carabus hortensis Linne 1758

Kljub slovenskemu imenu vrtni krešič (slika 8) živi ta vrsta večinoma v gozdovih. Je bronastorjave do črne barve in ima na pokrovkah zlate pike. Rob pokrovk je bakrenordeč, zelen, moder ali vijoličast, velik je 22-30 mm. Aktiven je ponoči, Podnevi se skriva pod kamni in v trhljih štorih, je roparska žival, ki žre tudi mrhovino, pojavlja se od aprila do oktobra. Razen v gozdovih ga občasno vidimo tudi na poljih in vrtovih, poseljuje nižine in gre v gore.

Najdišča na Škofjeloškem: Dražgoše, 13. 9. 1990 (2).

Carabus variolosus Fabricius 1787

Močvirski krešič (slika 9) je zelo zanimiv. Pri nas živi podvrsta *C. v. nodulosus*. Je nesvetleče črne barve, ima zgrbančena krila in je dolg okoli 30 mm. Živi vedno v gozdovih, ki so zamočvirjeni, ali kjer so potoki ali stoječa voda. Odrasle osebkje najdemo večkrat pod vodo, kjer lahko preživijo dalj časa, ne da bi prišli na kopno iskat zraka za dihanje. Tudi razvoj ličinke poteka pod vodo. Prezimuje v trhljih štorih v močvirjih, pod mahom ali v zemlji. Hrošče že v aprilu najdemo po vsej Sloveniji.

Najdišča na Škofjeloškem: Pevno pri Škofji Loki, 25. 3. 1985 (1); Ratitovec, 4. 10. 1987 (1).

Carabus variolosus. naravna velikost: 28 mm.
(foto: Bojan Kofler)

LITERATURA

- Drovenik, Božo: Rod *Carabus* L. (Coleoptera) v Sloveniji. *Acta entomologica jugoslavica*, letnik VIII, št. 1-2, Zagreb, 1972, str. 23-31.
- Kleinfeld, Frank und Schuetze, Helmut: *Systematische Liste der Gattung Carabus*, Schwanfeld : Delta Druck und Verlag Peks, 1999, str. 1-70.
- Klots, Alexander in Klots, Elsie: Ilustrirana enciklopedija živali, *Žuželke*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970, str. 125-129.
- Sket, Boris; Gogala, Matija; Kuštor, Valika: Živalstvo Slovenije, *Hrošči*. Ljubljana : Tehniška založba Slovenije, 2003, str. 370-400.
- Zahradnik, Jiri: *Kaefer Mittel- und Nordwesteuropas*, Hamburg und Berlin : Verlag Paul Parey, 1985, str. 70-76.

Zusammenfassung

Die Gattung der Laufkäfer in der Umgebung von Železniki, Škofja Loka und Žiri

Die Gattung der Laufkäfer (*Carabus*) ist im Weltraumen mit mehr als 800 Arten und noch mehreren Unterarten vertreten. Diese gelten als dem Menschen freundliche und nützliche Käfer, weil durch ihre Vernichtung von Schnecken und schädlichen Insekten ihre Anzahl der Schädlingen im Wald und auf dem Feld wesentlich verkleinert wird. Sie gehören zu den wichtigsten Faktoren des biologischen und naturfreundlichen Bewältigen von Schädlingen sowohl in der Forst- als auch in der Landwirtschaft und sind deswegen gesetzlich geschützt.

Von 28 Arten bekannt für Slowenien wurden davon 9 auf dem Forschungsgebiet gefunden:

- *Carabus caelatus* Fabricius 1801,
- *Carabus carinthiacus* Sturm 1815,
- *Carabus catenulatus* Scopoli 1763,
- *Carabus convexus* Fabricius 1775,
- *Carabus coriaceus* Linne 1758,
- *Carabus creutzeri* Fabricius 1801,
- *Carabus germari* Sturm 1815,
- *Carabus hortensis* Linne 1758,
- *Carabus variolosus* Fabricius 1787.

Das bedeutet 32 % in der slowenischen Fauna der Laufkäfer. Es besteht die Möglichkeit den Anteil mit neuen Forschungen noch zu vergrößern.

Herrn Kallten.

W

Georg. v. d. Harth die Schimpel
vnd alle Meier vnd vnder
also vnterzeichnet haben,

TRUBARJEVO LETO NA LOŠKEM

Leonhard Schimpel.

aus. Er habe ein vnterzeichnet an
also aufhalten oder nit. vnd dazvorn

Matthia Schimpel vnd
Kaino Schop

Obapras Luranspitz. felt sich

Joseph Oberquader vnd du Harth

Matthia Kotsmaner vnd vnter

Primož Trubar – smoter njegovega življenja

Primož Trubar (1508–1586), mož, ki se je tako vidno kot le malokdo vpisal v zgodovino slovenskega naroda in je s svojo izredno učinkovito dejavnostjo ne le posegel, ampak tudi usmerjal dve temeljni polji narodovega življenja, njegovo vero in kulturo, vedno znova doživlja usodo, kot jo je s kratkimi besedami ob 400-letnici njegovega rojstva opredelil Ivan Cankar. Takole je zapisal: »Še predno je to leto napočilo, so se že oglašali različni ljudje, ki so kratkomalo vzeli Trubarja v zakup. O Trubarju samem imajo neko temno slutnjo; tisti, ki ne vedo ničesar o njem, ga smatrajo za navdušenega antiklerikalnega narodnjaka. Tisti pa, ki so nekdaj slišali o reformaciji na Slovenskem, morejo na tihem in globoko v srcu Trubarja edinole sovražiti.«¹ Ta Cankarjeva ugotovitev se je potrjevala ob 400-letnici Trubarjeve smrti. V letu 1986 je izšlo nekaj knjig in mnogo prispevkov v raznih medijih, ki so Trubarja skušali narediti za prvoborca te ali one ideologije, obravnavali so ga kot začetnika slovenske književnosti in kulture, kot začetnika slovenskega narodnega prebujenja, za nekoga je bil »prvi pravi pravcati slovenski kulturno politični aktivist«,² po mnenju drugega »je hotel predvsem doseči kulturni in gospodarski napredek ljudstva, iz katerega je izšel« ter bil »velikan slovenske politične misli in akcije« in ne nazadnje da mu je »najvažnejši bil boj proti papežu in Turkom.«³ Odkar se 31. oktober v Sloveniji praznuje kot »dan reformacije«, je spomin na Trubarja raznim govorcem ob proslavah ter pisarjem po medijih dobrodošla priložnost za napade na Katoliško cerkev. Ob 500-letnici Trubarjevega rojstva bi Cankar najbrž lahko zapisal podobne misli, kot jih je sto let prej. Jože Javoršek, katerega delo o Trubarju iz leta 1977, nekoliko dodelano, so letos spet ponatisnili, je celotno poslanstvo Primoža Trubarja strnil takole: »Osnovni smoter njegovega življenja, njegov poklic in edino opravilo je bila slovenska knjiga: in kolikor najbolj mogoče stvarno urejanje slutenj o slovenstvu in slovenski družbi.«⁴ Res je na Trubarja glede na širino njegove dejavnosti možno gledati pod različnimi vidiki, vendar pa so tudi dokaj jasni pokazatelji, ki opozarjajo, kaj je njegovo temeljno poslanstvo in kaj mu pri tem služi

1 Cankar, *Zbrano delo XXV*, str. 188–189.

2 Javoršek, *Primož Trubar*, str. 172. V ponatisu je knjiga ponovno izšla ob Trubarjevi 500-letnici leta 2008.

3 Humar, *Primož Trubar rodoljub ilirski*, Humar, *Politična misel velikega Slovenca*, *Književni listi*, str. 3.

4 Javoršek, *Primož Trubar*, str. 112.

Bronasti kip Primoža Trubarja, delo akademskega kiparja Draga Tršarja, 1983. Razstava PRIMUS 1508–1586. Mestni muzej Ljubljana. (foto: Aleksander Igličar)

kot sredstvo. Če hočemo priti vsaj kolikor toliko blizu odgovorom na ta vprašanja, je treba prisluhniti predvsem Trubarju samemu. O sebi, svojem delovanju in svojih prizadevanjih je marsikaj napisal v krajših ali tudi zelo obširnih posvetilih, v predgovorih in pismih sodelavcem, mecenom oziroma osebam, ki so bile kakorkoli povezane z njegovim delom.

Pri dvaindvajsetih letih je Trubarja (1530) v Trstu posvetil škof Peter Bonoma in mu zaupal mesto vikarja v Laškem. Do leta 1547 je deloval kot katoliški duhovnik, potem do svoje smrti (1586) kot protestantski pastor. Gre torej za polnih 56 let delovanja, ki mu je, po Trubarjevih besedah, nesporno osnovno poslanstvo oznanjevanje božje besede; kar seveda vključuje tako živo besedo v pridigi kot besedo, posredovano v tiskani obliki. Tako je Trubar štiri leta pred smrtjo povzel svoje življenjsko poslanstvo. V drugem delu izdaje Nove zaveze leta 1582 za

kratkim slovenskim ogovorom bralca razglablja o Svetem pismu, o pomenu prevajanja, branja in spoznavanja Svetega pisma, potem pa v spremni besedi, ki jo naslovi »Truber od Slovenou slouu iemle«, strnjeno povzame svoje več kot 50-letno delovanje: *Le-te bukve z le-to predgvorjo vom, mujim lubim Slovenom, jest, kir sem 74 lejt star, 52 pridigar, h ti muji odhudni iz tiga svita za sebo pustim inu z Bugom inu z vami se pričam, de z le-tejmi inu drugimi bukvomi – tu kratko opozori na to, kar je pisal in objavljial – sem vom vus skrivni, čudni svit božji rezodil inu dal na znane, skuzi kaj, za čes volo nas hoče v sujo milost vzeti inu zveličati inu š čim, koku imamo prov služiti Bogu, vsak svoj leben, stan, poklicane, službo držati, pelati inu rovnati, de Bogu dopade, de bo dobru, srečo imel na tim svejtu inu potle tudi v nebesih.*⁵ Trubar je s tem potrdil tiste svoje namene, ki jih je bil navedel v prvem tiskanem delu, v Katekizmu leta 1550. V predgovoru je namreč zelo jasno zapisal, čemu se je lotil tega nedvomno zelo zahtevnega in težaškega dela: *Lubi kerščeniiki! Jest sem lete štuke is svetiga pisma (inu nih izlage v te peisni zložene) katere vsaki zastopni človik, kir hoče v nebu priti ima veiditi inu deržati, h tim tudi to litanio inu ano pridigo, v le te bukvice pustil prepisati v naš jezik Bogu na čast inu h dobru vsem mladim tar preprostim ludem naše dežele. Zakaj is tih se vsaki lahku navučti **to pravo staro Vero**, de spozna tiga praviga Boga, de bode vejdel nemu prou služiti inu tudi spozna sam sebe, bo vejdel, kaj je ta greh, kaj je ta zapuvid inu obluba božja, zakai je Jesus sin božji človik postal inu martran bil, koku mi skuzi to vero v Iesusa Christusa odpuščane vseh grehov,*

5 Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, str. 283.

gnado božjo, nebeški erb inu ta večni leben dobodemo, koku imamo vseh v nadlugah prou klicati na Buga, kaj je ta Kerst inu ta prava stara Maša.⁶ Tako je Trubar že na začetku svojega izredno bogatega slovstvenega dela razločno pokazal, da so njegova prizadevanja predvsem, da bi človek mogel spoznati pravo resnico o Bogu, obenem naj bi spoznaval tudi sam sebe ter način in namen svojega življenja. Že v Trubarjevem knjižnem prvencu je izrazito navzoča osrednja protestantska misel, namreč soteriološko pojmovanje odnosa med Bogom in človekom; seveda se prav ta misel v njegovih nadaljnjih delih znova in znova ponavlja. V ozadju takih prizadevanj lahko vidimo Trubarja, ki ni zgolj formalno, po službeni dolžnosti posrednik božje besede, ampak je človek globoke vere, ki sam išče pot do zveličanja, obenem pa v sebi čuti veliko dolžnost in odgovornost, da jo skuša pokazati tudi drugim ljudem. Ob pazljivem prebiranju njegovih posvetil in predgovorov ter potem samih del nam vse jasneje stopa pred oči prav ta prizadevnost. Vedno znova, kot utečen odpev, slišimo iz njegovih spisov besede o »pravi stari krščanski veri«, ki jo hoče posredovati čim širšemu krogu ljudi. To pa seveda daleč presega pojmovanje, ki se ustavi pri ugotovitvi, da je »osnovni smoter njegovega življenja, njegov poklic in edino opravilo slovenska knjiga«. Kakor je res, da je bil Trubar na tem področju izreden, smeli bi reči, genialen, če pomislimo, da se je kot prvi lotil trde ledine tiskanje knjige v jeziku, ki doslej tega še ni doživel ter je kasneje v vse prej kot prijaznih okoliščinah pripravil še neverjetno veliko število manjših in večjih tiskov, ne moremo mimo dejstva, ki ga Trubar tudi sam mnogokrat ponavlja, da mu je namreč tiskana knjiga le sredstvo za služenje prvotnemu namenu, oznanjevanju božje besede in širjenju ter utrjevanju prave stare krščanske vere. Že so bile navedene njegove besede, s katerimi je pred smrtjo povzel vso svojo dejavnosti: *s le-tejmi inu drugimi bukvomi* – s prevodi Svetega pisma in z drugimi knjigami – *sem vom vus skrivni, čudni svit božji rezodil inu dal na znane, skuži kaj, za čes volo nas hoče v sujo milost vzeti inu zveličati*.

Ob različnih priložnostih je Trubar dovolj jasno povedal, da vso svojo dejavnost lahko strne na skupni imenovalc, pridiganje. Tako je zapisal v pravkar navedenih besedah proti koncu svojega življenja, tako je zapisal v pismu odmevnemu švicarskemu reformatorju Henriku Bullingerju⁷ leta 1555, ko je pripravil prvi svetopisemski prevod, *Ta Evangeli svetiga Mateuža, zdai prvič v ta Slovenski Jezik preobernen*. Takole pravi: *Dosti let sem iskal priložnost, da bi pisal vaši prečastitosti, ker se njej in gospodu Pellicanu⁸ poleg drugih teologov nemalo dolžnega čutim. Zakaj, da povem brez hinavščine, iz vaših in gospoda Pellicana komentarjev sem se, hvala Bogu, veliko naučil in iz njih 17 let zapovrstjo v slovenski deželi pridigal*. Vsekakor je zanimivo, da je svojo dejavnost v letih, ko je

6 *Catechismus*, faksimilirana izdaja

7 Henrik (Heinrich) Bullinger (1504–1575), Zwinglijev naslednik, je eden najpomembnejših švicarskih reformatorjev. Veliko je storil za dobro organizacijo reformirane Cerkve, pomemben je zaradi svojih bogatih teoloških spisov, ohranjena so številna pisma, s katerimi je mnoge ljudi spodbujal k verski in cerkveni prenovi. Trubar je dobro poznal njegove biblične komentarje. Prim. *LThK* 2, 768

8 Konrad Pellikan (1478–1556), frančiškan, ki je potem prestopil v protestantizem, odličen poznavalec hebrejskega jezika, profesor za Staro zavezo v Baslu. Na Zwinglijevo povabilo je prišel za učitelja Svetega pisma v Zurich. V letih 1532–1537 je objavil sedem obsežnih zvezkov bibličnih komentarjev. Prim. *LThK* 8, 256.

Trubarjev izvod Dalmatinove Biblije (Wittenberg, 1584) z njegovim podpisom hrani Frančiškanska knjižnica v Ljubljani. (foto: Peter Pokorn)

kot katoliški duhovnik deloval v Laškem, Ljubljani, Trstu in potem spet v Ljubljani, povzel s pridigarско službo.

Sicer pa je koristno pogledati, kako to dejavnost, ki jo ima vse življenje za svoje temeljno poslanstvo, Trubar opredeljuje v svojem knjižnem prvencu. Zanimivo je, da v prvem delu Katekizma, ko najprej spregovori o temeljnih krščanskih resnicah, o desetih zapovedih, apostolski veri in molitvi z razlago očenaša, temu sledi poglavje z naslovom *An kratik navuk za kaj se pridiguje inu keršuje*. Šele potem sledijo poglavja o zakramentih in

Gospodovi večerji. Zelo značilno je, in v skladu s protestantskimi nazori, da Trubar v poglavju o pridigarski službi in krstu najprej spregovori o učlovečenju, skupaj z razlago o izvirnem grehu in pokvarjeni človeški naravi. Takole zapiše: *Ta človik skuži ta greh (v katerim je počet inu rojen) je izkažen na Duši inu Telesu*. Kratko predstavi posledice greha za človekovo dušo: *izkažena je ta zastopnost inu ta človeška vola je tudi huda, se ne boji prou Boga, nemu inu nega zapuvidi nei rada pokorna*. Izvirni greh je človeku vzel spoznanje o Bogu in prav tako spoznanje o svetu, tako je človek *cilu preprost in norčast*. Hude so tudi posledice za človekovo telo, ki je podvrženo bolezni in smrti, smradu ter gnilobi. V povzetku teh zelo strnjenih besed Trubar prihaja do tistih predstav o človeku, ki so tako značilne za Martina Lutra, kot ga poznamo na začetku njegovih iskanj.

Poglejmo začetke tistega reformnega gibanja, ki se mu potem pridruži tudi Trubar. V Lutrovem mlajšem obdobju, vrsto let pred 1517, ko je s svojimi tezami stopil v javnost, je po njem vrtalo vprašanje, ki se je kar samo od sebe vsiljevalo v duhovnem okolju njegovega prostora. Nekateri odmevni misleci in duhovni pisatelji v nemškem okolju, med njimi najvpilivnejši Johannes Tauler, ki ga je tudi Luter veliko prebiral in študiral, so radi poudarjali, da je človekova narava po izvirnem grehu »zastrupljena«, da padlemu človeku ne preostanejo drugega kot njegova nemoč, nevrednost in izničenje. Tauler je zagovarjal prepričanje, da človek v odnosu do večnega življenja sam ne zmore ničesar, le s pomočjo božje milosti lahko nekaj doseže. Večina ljudi se s temi vprašanji sicer ni ubadala, Lutra, kot razmišljajočega človeka in iskalca zadovoljivega odgovora, pa niso pustila pri miru. Kaj naj ubog, grešen človek pred strašnim božjim veličanstvom, pred neskončno pravičnostjo?! V tistem dogodku, ki ga poznamo kot njegov »Turmerlebnis«, in o njem sam govori kot o odločilnem reformatorskem doživetju, je odkril rešitev iz svoje brezizhodnosti. Študiral je in razmišljal o Pavlovih besedah, zapisanih v prvem poglavju Pisma Rimljanom.⁹ Takole piše o tem: »Besedo božja pravičnost sem sovražil. Čutil sem, da sem kljub neoporečnemu redovnemu življenju pred Bogom grešnik z nadvse nemirno vestjo in se ne morem zanesti na to, da bi z njim dosegel spravo s pomočjo svojih zadostilnih dejanj. Tega pravičnega

9 Ne sramujem se evangelija, saj je vendar božja moč v rešitev vsakomur, ki veruje, najprej Judu in potem Grku. V njem se namreč razodeva božja pravičnost iz vere v vero, kakor je zapisano: pravični bo živel iz vere (Rim 1, 16.17).

Boga, ki kaznuje greh, sem sovražil. Nemo, strašno in skoraj bogokletno sem godrnjal in se zgražal nad Bogom. Besnel sem s podivjano in zmedeno vestjo. V svoji stiski sem še naprej vrtal in premišljeval o tisti Pavlovi besedi, vroče sem želel zvedeti, kaj vendar misli sveti Pavel. Tako je bilo, dokler nisem, tuhtajoč noč in dan, po božjem usmiljenju postal pozoren na kontekst tega besedila: *Božja pravičnost se v njem (evangeliju) razodeva iz vere v vero, kakor je zapisano, pravični bo živel iz vere*. Takrat sem začel dojemati božjo pravičnost kot tisto pravičnost, po kateri pravični s pomočjo božje milosti živi kot pravični, namreč iz vere. In spoznal sem, da je smisel besedila v tem: po evangeliju se razodeva pasivna božja pravičnost, po kateri nas usmiljeni Bog po veri opravičuje, kot je zapisano: *pravični bo živel iz vere*.¹⁰ Če je človek po izvirnem grehu popolnoma izprijen ter je poželjivost, ki ostaja v njem tudi po krstu, že sama na sebi greh, Bog sprejema grešnika zaradi Kristusovih zaslug, in sicer samo po veri. Vse, kar človek lahko stori, je to, da se poln zaupanja preda božji besedi in zaupa v Kristusove zasluge na križu; to zaupanje je po Lutru prava vera.¹¹

Vrnimo se k Trubarju. Negativne strani človeške narave našteva v zaporedju: *hud - nečist - ispačen - zgul tema - laža - smert - prekletje - inu zgul greh*. Edini možni most med Bogom in človekom je Kristus. Trubar piše: *Za tiga volo Gospud Bug Oča nebeški iz nega velike gnade inu milosti v sujem modrim svetu v ti Trojici je znešal an čuden pot tiga človeka spet sturiti dobriga, h timu je odločil suiga lubiga sinu Jezusa Kristusa gospudi inu ohranenika našiga de je v tim časi moral postati an človik inu biti an SPRAVLAVIC vmej Bugom inu človekom, na nega je Bug tudi polužil vseh ludi grehe*. Ta Trubarjeva misel o Kristusovem sredništvu, Kristus je edini »spravlavic«, se dobro ujema tudi s pogledi švicarskega reformatorja Bullingerja, ki je bil s svojimi spisi eden prvih Trubarjevih učiteljev. »Solus Christus«, temeljno načelo Bullingerjeve teologije, je tudi temeljno Trubarjevo načelo.¹² V svojem Katekizmu ga Trubar izraža takole: *Oča bug tar sveti duh tudi veli Jezusa Kristusa poslušati inu nemu terdno verjeti, za tu Gospud Bug taciga sujga naprejvzetja, de le za volo sujga Sinu hoče tim vernim ludem biti milostiv, ne bode nihdar premenil*.

Iz Trubarjevega pisanja v Katekizmu je razvidno, da pri razmišljanju o Kristusu »spravlavcu« ne misli samo na tiste, ki že verujejo, ampak na vse ljudi, ki bodo

Podoba Primoža Trubarja na pročelju Trubarjeve domačije na Rašici. (foto: Aleksander Igličar)

- 10: *Dr. Martin Luthers Werke*, str. 185. V slovenskem prevodu Lutrove besede navaja *Zgodovina Cerkve* 3, str. 53-54.
- 11: Jednato in jasno piše o tem vprašanju na temelju Lutrovih spisov, njegovih pisem in njegovih Tischreden E. Iserloh v poglavju *Luthers reformatorische Erkenntnis der Iustitia Dei*, v: *Handbuch der Kirchengeschichte, Bd. IV, Reformatton, Katholische Reformatton und Gegenreformatton*, str. 36.
- 12: Rajhman, *Prva slovenska knjiga*, str. 49.

sprejeli vero v Kristusa; tako je torej vsak vključen v odrešenje, pogoj za deležnost pri odrešenju je seveda vera. Kristusovo odrešenijsko delo je Trubar raztegnil na ves svet. Iz te univerzalnosti odrešenja sledi dolžnost oznanjevanja, od tod izhaja ustanova pridigarске službe. V spoznavanju in sprejemanju Kristusovega odrešenijskega dela »za ves svet« je vsa teža, prvenstveni pomen in daljnosežnost pridigarске službe. V Katekizmu piše, da je Bog že prvemu človek *pustil vejdeti, de ima Jezus človik postati inu de on ima sujo martro te verne od greha, smerti, hudiča tar pekla odrešiti. Ti isti pridigi inu oblubi božji je Adam veroval inu skuzi to vero je spet prišal v milost božjo*. Zelo zanimivo in značilno za Trubarjeve namene je, kako to pridigo stopnjuje in širi. V nadaljevanju piše: *Od te oblube božje je Adam pridigoval sujem otrokom inu vnukom, taki pridigi so ani verjeli ani nekar*. Potem se krog pridigarjev širi. Naslednji pridigar je Abraham, ki mu je bilo razodeto, da *od nega žlahte ima ta Sin božji, skuzi kateriga bodo žegnani vsi ludje, biti rojen*. Za Abrahamom je velik pridigar Mojzes, nato David in vsi preroki. Naloga vseh pridigarjev je bila oznanjati prihod božjega Sina na svet in obenem poudarjati njegovo poslanstvo, da namreč *ima te ludi spraviti z Bugom, grešnim odpustiti inu dati ta večni leben*. Trubar potem na kratko spregovori o Kristusu, ki je prišel na svet, kakor so ga vsi ti starozavezni pridigarji napovedovali, z nekaj besedami omeni njegovo trpljenje, smrt in vstajenje. Nato pa Kristus poroči, *de ti Jogri vse tu kar so od nega vidili inu slišali imajo pričovati tar pridigovati vsem žlaht ludem*. Kot povzetek njegovega razmišljanja zvene besede: *Na lete Jezuseve besede inu postavo te pridige inu tiga kersta imamo mi vsi dobru merkati. Iz tih se navučimo kaj nam ta kerst inu pridiga nuca. Skuzi to pravo risnično pridigo tiga svetiga Evangelia pridemo h pravi veri*. Kako Trubar v pridigarstvu vidi osrednjo službo in tudi svoje prvenstveno poslanstvo, lahko začutimo še iz besed, ki jih zapiše v zadnjem delu tega poglavja; še enkrat se mu zdi potrebno opozoriti na ključni pomen pridige: *Obtu imamo tako dobro nucno pridigo tiga svetiga Evangelia inu to svetino tiga mesta mi vsi veselu gori vzeti od Gospudi Boga skuzi te pridigarje; v tih ričeh se nam vsi nebeski šaci odpro, ponujejo inu naprej neso*.

Ko je Trubar leta 1557 izdal *Ta prvi dejl tiga noviga testamenta*, je v posvetilu zapisal pomenljive besede o prevajanju in branju Svetega pisma, pri čemer ima pridigarstvo posebno vlogo. Pravi, da »z vztrajnim poslušanjem božje besede in marljivim branjem Svetega pisma pridejo izvoljeni ljudje povsod in redno po moči in učinku Svetega Duha do prave vere, do pravega spoznanja božjega bista in volje, do zdravilnih naukov naše stare prave vere.«¹³ Obširno je opisal svoje prevajalsko delo in prizadevanja sodelavcev ter večkrat poudaril, da hoče delati le to, »kar rabi in koristi božjemu spoznanju in časti, širjenju prave krščanske cerkve in najvišji tolažbi ustrahovanega, žalostnega, ubogega slovenskega in hrvaškega ljudstva.« Poudari, da se je glede besed in sloga pri prevajanju trudil, da bi ga lahko razumel vsak Slovenec. S prikritim nasmehom je zapisal, naj bi prevod dobro služil mladim pridigarjem, »ki so prezgodaj izleteli iz šole, da bodo na prižnici vsaj besedilo evangelija pravilno prebrali ljudstvu in ne bodo napak prevajali, kakor je storil tisti na Planini pod Celjem, ki je prevedel besedilo *invenietis asinam alligatam et pullum cum ea* takole: *vi boste eno pervezano oslico nešli inu enu pišče per ni*«. Prav v tem posvetilu najdemo tudi Trubarjeve besede, ki zelo jasno in nedvoumno povedo, kako on sam vrednoti in razvršča posamezne zvrsti svoje dejavnosti: »Moje prevajanje gre le počasi od rok zaradi moje odgovorne pridigarске službe, ki mi je prva dolžnost!«

Kljub tej svoji »prvi dolžnosti«, pridigarски službi, ki jo je očitno zelo resno jemal, se

je Trubar zelo trudil, da bi čim širšemu krogu vernikov omogočil neposreden pristop do božje besede. Kmalu je pripravil še *Ta drugi dejl tiga noviga testamenta*. V posvetilu kralju Maksimilijanu dne 1. januarja 1560 je utemeljeval svoje prevajateljsko delo s tem, »da bodo odslej naš ljubi gospod Jezus Kristus in njegovi apostoli v slovenskem jeziku prav tako jasno, čisto in razumljivo mogli govoriti in pridigati kakor v latinskem, nemškem, laškem ali češkem.«¹⁴ Še v tem letu je iz Ljubljane prejel vabilo, da bi se vrnil v domovino in prevzel službo superintendenta, predstojnika Evangeličanske cerkve na Kranjskem. 13. julija je pisal vojvodi Krištofu Württemberškemu ter ga prosil, naj podpre namero, »da bi pridiga svetega evangelija v deželi kranjski in v drugih sosednjih slovenskih in hrvaških deželah napredovala in bi Boga prav klicali, zakaj dobra srca so božje besede močno lačna in željna.«¹⁵ V pismu Kranjskemu stanovskemu odboru na sv. Jakoba dan (1560) je izražal veselje, »da si je (gospod Bog) iz posebne milosti in dobrote tudi v moji dragi domovini z ustno in pisano pridigo evangelija iz vsakovrstnih stanov javno zbral cerkev, ki ga prav kliče in priznava.« Dalje pravi, da ga močno veseli njihova želja, »da bi se vrnil k njim v deželo Kranjsko pridigat sveto božjo besedo v pravem katoliškem duhu in v smislu augsburške veroizpovedi.«¹⁶

V domovino se je Trubar vrnil 26. junija 1561. Po ukazu cesarja Ferdinanda I. (1531 rimski kralj, 1556–1564 cesar), ki je bil zelo odločen nasprotnik protestantizma, je ljubljanski škof Peter Seebach Trubarja, z dopisom z dne 3. julija 1561, povabil na razgovor, da bi o njem lahko poročal cesarju.¹⁷ Trubar je v odgovoru (8. julija) kratko predstavil svoje delo v času duhovništva in nazadnje zapisal, da so ga deželni stanovi kneževine Kranjske poklicali, da bi po svojem poklicu božjo besedo pridigal. »To je moj najvišji namen. Nimam druge namere kot samo pospeševati božjo čast, razglašati pokoro in pravo živo vero v gospoda Kristusa ter se ravnati v vsakem pogledu po starih pravih katoliških knjigah in po augsburški veroizpovedi.«¹⁸

V seznamu Trubarjevih tiskanih del, ki so povezana s Primožem Trubarjem, je tudi vrsta tiskov, ki niso bili namenjeni slovenskemu bralcu. Gre za tiske, ki so nastali v letih 1561–1563: glagolski *Katehismus*, cirilski *Katehismus*, glagolski *Prvi del novoga testamenta*,

14 Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, str. 103.

15 Rajhman, *Pisma*, str. 65. SAZU je v Trubarjevem letu 1986, ob 400-letnici njegove smrti, objavila v izvirnem nemškem jeziku (nekaj je tudi latinskih) in v slovenskem prevodu 81 Trubarjevih pisem in šest njegovih listin. Rajhman, odličen poznavalec Trubarja, je pripravil obsirno uvodno studijo, kritično izdajo pisem, slovenske prevode in opombe k posameznim pismom. Neposredna beseda Primoža Trubarja nam poleg tistega, kar je zapisal v obsirnih posvetilih in predgovorih, še najbolj verodostojno predstavlja njegove poglede na vero, Cerkev, govorno in tiskano besedo, versko življenje, slovensko in druga ljudstva, czadja in izhodišča njegovega delovanja, na namene in cilje, ki jim je namenil vse svcije življenje.

16 Rajhman, *Pisma*, str. 72.

17 V *Kratkem poročilu, kako se je godilo Primožu Trubarju na poti v deželo Kranjsko in kaj je doživel tam v začetku svojega poklica leta 1561* piše, da je cesar Ferdinand ukazal deželnemu glavarju, naj prepriča, da bi Trubar prišel v Ljubljano; če tega ne bi mogel doseči, naj brž javi njegovemu veličanstvu. V poročilu ni zapisano, kaj je bilo rečeno v povelju škofu Seebachu, vendar je baron z Brda, ki je o tem poročal Trubarju, rekel, da je slišal škofa reči: »Izvedel sem, da pride baje gospod Primož, žal mi je, toda moral bom proti njemu postopati po ukazu rim. ces. veličanstva.« Navaja: Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, str. 287.

18 Rajhman, *Pisma*, str. 88.

Člani Muzejskega društva Škofja Loka med ogledom Trubarjeve domačije na Rašici, 4. oktober 2008.
(foto: Aleksander Igličar)

cirilski *Edni kratki razumni nauci*, glagolski *Edni razumni nauci*, glagolski *Artikuli*, cirilski *Artikuli*, glagolska *Postila*, cirilska *Postila*, cirilski *Prvi del novoga testamanta*, *Ene duhovne pejsni*. Tu se ne bi spuščali podrobneje, kolikšen je bil Trubarjev delež pri pripravi in izdaji teh knjig. Pač pa naj nas ta seznam, ki je tudi vključen v Trubarjev opus, opozori na izhodišča in razsežnost njegovega delovanja. Kakor so nam blizu njegove besede na začetku njegovega knjižnega prvenca, *Vsem Slovencom Gnado, Mir, Milost inu pravu Spoznane božje*, in kakor ob spominu nanj tolikokrat lahko slišimo njegov pozdrav *Lubi Slovenci*, nam sam v svojih pismih in posvetilih zelo jasno govori, da se njegovo delo nikakor ne omejuje zgolj na dejavnost v dobro slovenskemu ljudstvu, ampak sega bistveno širše. Njegove besede kažejo, da mu še zdaleč ni »osnovni smoter življenja, njegov poklic in edino opravilo slovenska knjiga«; Trubar nedvoumno pove, da mu gre za oznanjevanje in širjenje prave stare krščanske vere, kolikor je pač mogoče daleč. Ko se je v pismu (13. julij 1560) priporočal vojvodi Krištofu Wurtemberškemu za posredovanje, da bi mogel nemoteno delovati na Kranjskem, je prosil tudi za posredovanje pri kralju Maksimilijanu, da bi se ta dogovoril z »ogrskimi in hrvaškimi grofi ter jih pripravil do tega, da bi nam pomagali začeti in dokončati to bogoljubno krščansko zasnovano delo, s katerim bodo z božjo milostjo prišli do prave stare zveličavne vere ne le Hrvati, temveč tudi Turki.«¹⁹ To oznanjevalno delo naj bi se okrepilo tudi s pomočjo tiska. Kralju Maksimilijanu je (2. januar 1560) pisal: »Rad bi, da bi se Sveto pismo in druge dobre potrebne knjige prav in razumljivo v slovenski in hrvaški jezik prevedle in natisnile, da bi se s takimi knjigami

po božji milosti Kristusovo kraljestvo proti Turčiji in v njej povečalo ter veliko tisoč duš ohranilo.«²⁰ Ponovno je Trubar ta široko zamišljeni načrt priporočal kralju Maksimilijanu še v dveh pismih: 27. julija 1560 in 27. oktobra 1561. Za neposredno podporo se je priporočal še posebej baronu Ungnadu in kranjskemu deželnemu oskrbniku Joštu Gallenbergu.²¹ Ungnadu je (1. april 1560) pisal: »Vaša milost naj ve, da sta zdaj dva hrvaška duhovnika vse moje često imenovane knjige spravila v hrvaški jezik in črke; te so mnogi Hrvati pregledali in potrdili ter močno želijo, da se kmalu natisnejo. Pravijo, da bodo veliko koristile ne samo na Hrvaškem in v Dalmaciji, temveč tudi na Turškem do Konstantinopla in da bodo napravile hrup in prepir med Turki.«

Svoje prizadevanje, da bi »pravo staro vero« razširil čim dlje, čez celoten Balkan do Carigrada, je obširneje predstavil v posvetilu k glagolskemu *Prvemu delu nove zaveze* (12. januar 1562) in v posvetilu k delu v cirilici *Edni kratki razumni nauci* (1. marec 1562). Oboje je naslovil na kralja Maksimilijana. Vsebino obeh posvetil v pismu Joštu Gallenbergu (10. februar 1562) sam takole povzema: »V prvem posvetilu sem opisal kristjane in Turke, ki žive v Srbiji, Bosni, Bolgariji, na Hrvaškem, v Dalmaciji in Slavoniji, na Kranjskem, Spodnještajerskem, Koroškem, na Krasu in v Istri, njihove navade, lastnosti, običaje, obrede, izročila, vero, praznoverje, nadalje njihov strah, stisko in nesreče, ki jim jih povzročajo Turki itd. Iz tega bodo vsi Nemci spoznali, kako zelo potrebujejo ta ljudstva naše prevajanje in tisk. V drugem predgovoru obravnavam staro in novo vero. Iz tega bodo vsaj malo spoznali, da je naša vera prava stara vera, in da je papeška in turška kriva in nova.«²²

Primož Trubar nedvomno zavzema izredno pomembno mesto v zgodovini slovenskega naroda, predvsem na cerkvenem, verskem in kulturnem področju. Nanj je zaradi zelo razvejane in na različnih področjih za narod izredno pomembne dejavnosti možno gledati na različne načine. Za nekatere je prvi pravi slovenski kulturno politični aktivist, velikan slovenske politične misli in akcije, za druge predvsem začetnik slovenske književnosti in kulture, po mnenju nekoga je osnovni smoter njegovega življenja in edino opravilo slovenska knjiga, spet drugi v njem vidi predvsem bojavnika proti papežu in proti Turkom. Res ga je možno vrednotiti različno, vendar pa so tudi dokaj jasni pokazatelji, ki opozarjajo, kaj je njegovo temeljno poslanstvo in kaj mu pri tem služi kot sredstvo. Če hočemo priti vsaj kolikor toliko blizu odgovorom na ta vprašanja, je treba prisluhniti predvsem njemu samemu. O sebi, svojem delovanju in svojih prizadevanjih je marsikaj napisal v posvetilih k svojim tiskom, v predgovorih in v pismih sodelavcem, mecenom oziroma osebam, ki so bile kakorkoli povezane z njegovim delom. Iz teh nedvoumno izhaja, da mu je prvi namen in smoter njegovega življenja oznanjati »pravo staro krščansko vero« v smislu luteranizma ter drugič, da tega svojega delovanja nikakor ne omejuje zgolj na slovensko ljudstvo, ampak želi širiti to vero »noter do Carigrada«. Vse drugo, vključno s slovensko knjigo, kjer je začetnik, so le sredstva pri njegovi osrednji dejavnosti, oznanjevanju »prave stare krščanske vere.«

20 Rajhman, *Pisma*, str. 42.

21 Rajhman, *Pisma*, str. 62, 104.

22 Rajhman, *Pisma*, str. 104.

VIRI IN LITERATURA

Cankar, Ivan: *Zbrano delo XXV*. Ljubljana : DZS, 1976.

Catechismus, Vsem Slovenzom Gnado Myr Mylost inu prauu Sposnane boshye skusi Jesusa Christusa prossim. Faksimilirana izdaja. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970.

Dr. Martin Luthers Werke, kritische Gesamtausgabe. Band 54, Weimar, 1883.

Humar, Jožko: *Primož Trubar rodoljub ilirski*. Koper – Trst, 1980.

Humar, Jožko: *Politična misel velikega Slovenca*. Delo 24. aprila 1986, Književni listi.

Iserloh, Erwin: *Luthers reformatorische Erkenntnis der Iustitia Dei, Handbuch der Kirchengeschichte, Band IV.*, Freiburg-Basel-Wien 1967.

Javoršek, Jože: *Primož Trubar*. Ljubljana : Partizanska knjiga, 1977.

Jedin, H.: *Katholische Reformation und Gegenreformation*. Freiburg-Basel-Wien, 1967.

Rajhman, Jože: *Pisma Primoža Trubarja*, Ljubljana : SAZU, 1986.

Rajhman, Jože: *Prva slovenska knjiga v luči teoloških, literarno-zgodovinskih, jezikovnih in zgodovinskih raziskav*, Ljubljana : Partizanska knjiga, 1977.

Rupel, Mirko: *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana : DZS, 1966.

Tüchle, H., Bouman, C. A., Le Braun J.: *Reformacija in protireformacija (1500-1715). Zgodovina Cerkve 3*, Ljubljana : Družina, 1994.

Villoslada, Ricando: *Raices historicas del Luteranismo*. Madrid, 1969.

Zgodovina Cerkve na Slovenskem (ur. M. Benedik), Celje : Mohorjeva družba, 1991.

Münchenska zakladna najdba – škofjeloški slovenski razglas iz leta 1590

I.

O najdbi v Münchnu

Bogato arhivsko gradivo freisinškega loškega gospostva je nastajalo več kot osem stoletij. Za podelilno listino nemškega cesarja Otona II. (iz leta 973) se je zvrstilo še na tisoče najrazličnejših dokumentov, pretežno gospodarske in cerkvene narave, ki so večinoma pisani v nemščini in gotici. Velika količina ohranjenega gradiva kaže na intenzivno poslovno korespondenco med Škofjo Loko in Freisingom ter delno tudi med Škofjo Loko, Dunajem, Gradcem, Ljubljano in drugimi mesti. Žal je po sekularizaciji (1803) na slovenskih tleh ostalo bore malo tega gradiva,¹ večino ga danes hranita dva münchenska arhiva.² Za najstarejše obdobje so ohranjene predvsem pergamentne listine, urbarji in računske knjige, za zadnja tri stoletja pa več kot 30 fasciklov najrazličnejšega spisovnega gradiva.³

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL) v Münchnu že vrsto let izvaja evidentiranje arhivskega gradiva freisinškega loškega gospostva in ga odbira za mikrofilmanje.⁴ Projekt vodi mag. Sonja Anžič, ob pomoči sodelavk Mire Hodnik in Judite Šega. Med doslej pregledanim gradivom je bilo tudi nekaj svežnjev dokumentov, ki so se navezovali na verske boje med loškimi protestanti in zemljiškim gospodom – freisinškim škofom – ob koncu 16. stoletja.

* Judita Šega je avtorica razdelkov I in II, Boris Golec pa razdelkov III in IV.

- 1 Manjše število škofjeloških listin in urbarjev, ki jih je v 19. stoletju sistematično zbiralo Zgodovinsko društvo za Kranjsko, danes hrani Arhiv Republike Slovenije
- 2 Gradivo hranita Bayerisches Hauptstaatsarchiv München in Archiv des Erzbistums München und Freising
- 3 Večino spisovnega gradiva freisinškega loškega gospostva hrani Bayerisches Hauptstaatsarchiv München v serijah *HL-3*, Rep 53, fasc 184, 295, 299, 373, 432, *HL-4*, fasc 27–49 in 157–161 ter *HL-Freising*, fasc 69, 70, 387½, 519–521, 541–543, 545, 689. Fascikli so zelo obsežni, v povprečju visoki okoli 40 cm. Gradivo je povezano v manjše svežnje, ki so urejeni tematsko, kronološko pa zelo pomešani
- 4 Prim. Šega, Evidentiranje arhivskega gradiva, str. 173–176

Takšni so videti fascikli freisinškega loškega gradiva, med katerim smo našli slovenski zapis iz leta 1590. (foto: iz fototeke Zgodovinskega arhiva Ljubljana)

To gradivo je bilo v Trubarjevem letu 2008 še toliko bolj aktualno, ker je škofjeloška enota ZAL v sklopu prireditev ob 500-letnici Trubarjevega rojstva uvrstila razstavo *Protestantizem na Loškem*. Evidentiranje v letu 2008 smo zato namenili tudi odbiranju in skeniranju ključnih dokumentov za omenjeno razstavo. Navdušenje, ki je bilo ob vsakem novo odbranem dokumentu večje, je nekoliko kazilo le dejstvo, da zaradi prevelikega števila vseh ne bi bilo mogoče razstaviti. Ob pomoči citatov iz Blaznikove študije, objavljene leta 1962 v *Loških razgledih*,⁵ smo našle vse ključne dokumente, ki smo jih iskale. Vsaj mislile smo tako, zato je bilo presenečenje, ki nas je čakalo na koncu, ko smo skenirane posnetke že naročile, toliko večje. V rokopisni knjigi, v katero so prepisali po vsebini zelo različne dokumente loškega gospostva, nas je čakal pravi biser – zapis o premoženju loških protestantov, ki je šlo leta 1590 na dražbo.⁶ Podoben, štiri leta starejši nemški seznam smo že imele in je že čakal na skeniranje. Ta, ki smo ga čisto po naključju odkrile ob pregledovanju rokopisne knjige, pa je bil na naše veliko začudenje napisan v slovenskem jeziku. In to davnega leta 1590! Nekaj enkratnega, če vemo, da so se v uradovanju škofjeloške občine in sodišča začeli prvi slovenski

zapisi pojavljati šele v zadnji četrtini 19. stoletja. Nič čudnega torej, da je zapis takoj vzbudil naše zanimanje. Že bežen pregled teksta in imen pa je ponujal novo presenečenje – ne le, da smo v množici nemških zapisov našle slovenskega, ampak se je ta po vrhu vsega nanašal prav na verski boj med loškimi protestanti in freisinškim škofom.

Ob povedanem se bo marsikomu, ki bolje pozna loško preteklost in Blaznikovo knjigo *Škofja Loka in loško gospostvo*⁷, zastavilo vprašanje, kako da Blaznik ob večmesečnem pregledovanju gradiva freisinškega loškega gospostva tega dokumenta ni našel oziroma ga nikjer ne omenja, ne v knjigi ne v študiji *Reformacija in protireformacija na tleh loškega gospostva*.⁸ Glede na dosedanje izkušnje pri evidentiranju gradiva freisinškega loškega gospostva lahko samo predvidevamo, da je ostal slovenski dokument skrit Blaznikovemu

5 Blaznik, *Reformacija in protireformacija*, str. 71-104.

6 BayHStA, HL-4, fasc. 47, sveženj 341, fol. 83-85.

7 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo 973-1803*. Škofja Loka 1973.

8 Blaznik, *Reformacija in protireformacija*, str. 71-104.

sicer budnemu in raziskovalnemu očesu zato, ker ga v knjigi med kopico prepisov verjetno ni pričakoval, kar pa ni prav nič čudno, saj ga tudi kratek in zelo splošen opis vsebine svežnja oziroma knjige na to ni vnaprej opozarjal.

II.

Dogajanje v Škofji Loki okoli leta 1590

Leta 1590, ko je nastal slovenski zapis o licitaciji premoženja loških protestantov, se je tehtnica verskih bojev med protestanti in freisinškim škofom Ernestom (1566–1612) že nagibala na škofovo stran. Skromni uspehi verskih komisij, ki so v drugi polovici 80. let 16. stoletja leto za letom prihajale v mesto in zasliševale loške protestante, so ga izučili, da se na njihove obljube ne gre zanašati. Loški protestanti so namreč na zaslišanjih pred verskimi komisijami, ki so jih sestavljali predstavniki freisinškega škofa in deželnega kneza, marsikaj obljubili, ko pa so komisije zapustile mesto, so na obljube hitro pozabili. Takšno ravnanje je škofa in deželnega kneza – oba goreča zagovornika katoliške vere – sililo v vedno strožje ukrepe. K temu ju je še dodatno spodbujalo dejstvo, da so imeli loški protestanti močno zaslambo v sosednjih staroloških in puštalskih graščakah, vnetih podpornikih nove vere, ki so tako iz osebnega prepričanja kot iz nasprotovanja freisinškemu škofu nudili zavetje loškim protestantom. Dodatna opora loškim protestantom so bili tudi kranjski deželni stanovi. Pogajali so se s člani verskih komisij ter skušali loške protestante rešiti grajskih ječ in odmerjenih denarnih kazni. Posredovanje deželnih stanov je šlo tako daleč, da je moral vmes poseči deželni knez in jim to pravico vzeti.

Verske komisije so od zaslišancev zahtevale, naj se odpovedo protestantski veri in bogoslužju, ki so ga izvajali sami in ob pomoči predikantov iz Kranja ter Ljubljane. Če ni šlo zlepa, so jim naložili denarne in zaporne kazni. Te so marsikaterega »krivoverca« omajale, najbolj trdni pa so v grajskih ječah več mesecev vztrajali ob kruhu in vodi, čeprav je pri tem trpel njihov gmotni položaj. Incident s predikantom Petrom Kupljenikom (leta 1587), ko so ga na poti iz Železnikov ujeli grajski biriči in ga zaprli na loškem gradu, potem pa v nadaljnji postopek izročili tolminskemu gospostvu, je še dodatno prilil olja na razbeljeno ognjišče in dal povod za prihod nove verske komisije na prelomu leta 1588/89. Komisija je imela stroga navodila, kako mora ravnati; kdor se ne bo hotel odpovedati krivi veri, dobi 14 dni časa za razmislek in če se ne spokori, mora zapustiti gospostvo. Dovolj se mu prodaja posesti po pooblaščenju, če pa se bo vrnil, ga čakata zapor in denarna kazen.

Na tako hude zahteve je deset vodilnih loških protestantov (Janž-Hanže Kos, Sebastijan Križaj, Jurij, Lenart, Martin in Matija Kunstl, Sebastijan in Gregor Lukančič, Jožef Oberhueber in Matija Rottenmanner) odgovorilo z umikom iz mesta in odpovedjo loškemu meščanstvu; odselili so se v Staro Loko, Puštal, Kranj, Tržič in Ljubljano. Mestno zastopstvo jim ni branilo odhoda, ni pa sprejelo njihove odpovedi meščanstvu, ker protestanti niso hoteli podpisati reverza, da bodo do sv. Jurija (24. 4.) 1589 prodali ali prepustili svoje nepremičnine versko zanesljivim meščanom.⁹

Na odločitev glavnih loških protestantov, ki so se z umikom iz mesta izognili novim

9 Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 90–91. Prim. Žabota, Razvoj protestantizma, str. 152–153.

zaslišanjem verske komisije in posledično novim denarnim in zapornim kaznim, je deželni knez ostro odgovoril z resolucijo, s katero je 21. februarja 1589 vse uporne loške lutera- ne izgnal iz dednih dežel. Mestni pisar je obsodbo prebral na tedenskem sejmu v Škofji Loki, in sicer v nemškem in slovenskem jeziku. Izgnancem je ukazal, da morajo po pooblaščenih do sv. Mihaela (29. 9.) prodati svojo posest in poravnati globo.¹⁰ Komisija po teh dogodkih v mestu ni imela več veliko dela. Zaslišala je še tri železnikarske fužinarje in enajst kmečkih podložnikov, ki so bili vsi voljni ubogati in se za veliko noč spovedati po katoliškem obredu. Ko je komisija menila, da je svoje delo v glavnem opravila in protestante spravila na kolena, sta dva njena člana odšla iz mesta, preostala dva – loški upravitelj Krištof Herwart in kranjski župnik Franc Lipicida – pa sta dokončevala delo. Ponovno sta zaslišala več meščanov, kmečkih podložnikov in pet fužinarjev iz Železnikov, med katerimi je bil tudi Janž Wretzl, ki se je raje odločil za selitev na Dolenjsko, kot da bi klonil pred zahtevami komisarjev. Trdni so ostali tudi loški zlatar Hans Ulrik Premb in še trije drugi meščani, ki so si morali novo domovanje poiskati zunaj loškega gospostva.¹¹

Resoluciji deželnega kneza je marca 1589 sledil reverz, ki je določal, da mora biti celotno vodstvo mesta v rokah katoličanov, upravitelju loškega gospostva pa razširil njegove pristojnosti. Po svoji presoji je lahko klical na grad kogar je hotel, odločal o podelitvah meščanstva in dajal soglasja k prodaji hiš in zemljišč.

Rok za prodajo posesti loških protestantov se je medtem nezadržno bližal, vendar prodaja nikakor ni stekla. Izgnanci, ki so se še naprej svobodno gibali v neposredni okolici mesta in se zanašali, da se bo ostrina ukrepa polagoma unesla, so se izgovarjali, da ne morejo najti kupcev. Poleti 1589 so skušali zabiti še klin med deželnega kneza in loško gospostvo. Z izgovorom, da jim hoče gospostvo posest kratkomalo odtujiti, so nadvojvodo Karla prosili, naj se posest oceni, gospostvo pa nato izgnancem izplača ugotovljeno vrednost. Njihova prošnja ni bila zaman, saj je deželni knez ukazal zemljišča izgnancev prodati z javnim izklicem.¹²

Pri loškem gospostvu so se dražbe bali že vnaprej. Vedeli so, da bo za nakup malo zanimanja, kajti kupci bi morali ustrezati tako po veri kot po stanu. Gospostvo je dalo celotno posest izgnanih protestantov izklicati pozno spomladi 1590, o čemer neposredno govori pred kratkim odkriti razglas v nemščini in slovenščini. Ta poteza sicer ni prinesla zelenega uspeha, ker se za nakup nepremičnin ni zanimal nihče, razen žena izgnanih loških protestantov oziroma njihovih pooblaščenecv.¹³ Nepremičnine so tako ostale v rokah izgnancev, ki so se skoraj vsi postopoma vrnili v mesto in se ponovno oprijeli katoliške vere, potem ko je bila reformacija v Škofji Loki v prvih letih 17. stoletja dokončno zatrta.¹⁴

10 Blaznik, Reformacija in prot.reformacija str. 93. Prim. Žabota, Razvrcj protestantizma, str. 153.

11 Blaznik, Reformacija in prot.reformacija str. 94–96.

12 Blaznik, Reformacija in prot.reformacija str. 97–98.

13 Blaznik, Reformacija in prot.reformacija str. 99.

14 Blaznik, Reformacija in protireformacija str. 100–101. Prim. Razvrcj protestantizma, str. 154.

III.

Vsebina in značilnosti slovenskega razglasa

Slovenski razglas oziroma ukaz z dne 26. maja 1590 ne razkriva sicer ničesar bistveno novega, česar ne bi vedeli že iz drugih virov. Poleg tega je Pavle Blaznik pred skoraj pol stoletja pisal tudi o njegovem temeljnem sporočilu – izklicu posesti loških izgnancev. Razglas je posredno omenil z besedami, da je dalo loško gospostvo konec maja ali v začetku junija 1590 izklicati celotno posest izgnancev.¹⁵ Šlo je za samo še za enega v vrsti podobnih protireformacijskih ukazov, a mu posebno težo in pomen daje dejstvo, da se je ohranila njegova integralna vsebina, prevedena v slovenski jezik. Praksa prevajanja nemških razglasov v slovenščino je bila sicer nekaj povsem običajnega. Tako je tudi resolucijo nadvojvode Karla z dne 21. februarja 1589, ki govori o izgonu istih desetih oseb iz dednih dežel, prebral mestni pisar na tedenskem sejmu v Škofji Loki, najprej v nemškem izvorniku in nato še v slovenskem prevodu.¹⁶

Ohranjeni slovenski razglas iz leta 1590 je prav tako prevod nemškega, vsebina tega pa je zapisana v isti rokopisni knjigi tik pred njim.¹⁷ Prav nemško besedilo je v znatni meri pripomoglo k razumevanju slovenskega, ki je precej poenostavljeno in tudi vsebinsko okrnjeno. Nekaterne formulacije so v nemški različici nekoliko drugačne kot v slovenski, vrsto podatkov pa v zadnji sploh pogrešamo. Tako najdemo v njej namesto točnega datuma razglasitve ukaza o izgonu protestantov (4. marca 1589) le ohlapno navedbo »pred tem časam«. Iz nemškega izvornika nadalje izvemo, da je en izgnanec medtem umrl, za večino pa je navedeno, kje v bližini Škofje Loke se zadržujejo. Poleg tega je marsikatera nepremičnina opisana v nemščini natančneje (npr. kot nova hiša, lepi njivi, fužina s štirimi kladivi, desetina od šestih hub) ali s točnejšo lokacijo (npr. na Trgu pri cisterni, zunaj mesta proti Celarjevemu mlinu).

Slovenski razglas je v nadaljevanju objavljen v treh oblikah: vzporedno najprej transkripcija¹⁸ s transliteracijo v moderni slovenski črkopis,¹⁹ nato pa celotno besedilo še v priredbi v sodobni jezik, ki skuša ohraniti slogovne poteze izvornika.

15 Blaznik, *Reformacija in protireformacija*, str. 99

16 Blaznik, *Reformacija in protireformacija*, str. 93. Prim. tudi Blaznik, *Škofja Loka*, str. 251

17 BayHStA, HL-4, fasc. 47, sveženj 341, fol. 80–83.

18 V transkripciji so malčštevilne standardne okrajšave razrešene brez posebnega opozorila (per, etc.). Ker pri grafemih k in z pogosto ni mogoče razlikovati med veliko in malo črko, sta dosledno prepisana kot mali črki, razen pri začetnicah lastnih imen. Za pisanje velike ali male črke se je tilo nekajkrat težko odločiti pri grafemih v in c. Glede na nedosledno razlikovanje med vejico in pikco je v transkripciji enotno uporabljena vejica.

19 Ločila so v transliteraciji postavljena po sodobnem pravopisu. Opravljenih je bilo nekaj manjših prilagoditev sodobni pravopisni normi.

Transkripcija

(fol. 83)

Hernach volgt der Vorgehunde Be=
=uelch, fo auch auf Crainerifch
Vertiert vnnd publicirt worden:

Dobru fo pred tem zhasam Skusi eden na fraj plazu, pre=
=brann ienu od tiga Visoku Roieniga nassiga gnadalskqui=
=ga Lanndts fuersta ienu gospudi Erzzuga Vesterreichi
podpissan ienu fertiguuan Vrtl, ienu Sentents Letech
defet Loshkig Burgary, Jury Khunftl, Waste Krisai,
Waste Lucanntschtsch, Mathia Khunftl, Hannfse Khof
Martin Khunstl, Leonhart Khunftl, Mathia Ratmoner,
Jofeph Oberhueber, ienu Gregor Lucantschtsch, khoker ne
pokorni, ienu preufetni Smagliuizi, nich nim od Buga dane
gosposkhe, ienu te iste prauizhne Verordnunge, nekar le ies
tega Melta, ienu gospoftua Lockhe, Samuz tudi ies fuerfta=
=ue Seuetlufti defchel Vekhui khumai Bandisani, kandedem=
=nirani, Skusi kateru ie tu lefsim pershlu, de oni te isti de=
=seth, Banndisanou Strauen doli poloshenam te poprei Sapadene
Straifunge, bi iemeli use nich utim Mesti ienu gospostui
Lockhi, lefhoze chishe, ienu grundte, kakor khi te ifti bodeio
iemenuuani, nezh vnkaiusetiga, Skusi gwalts tragerie,
umes tega prebraniga urtlna, ienu danuui Seutiga Michela,
ker ie odshel, predati, takushnim ludem, kir fo, sa purge,
vere, ienu druge Rezhi uola, nafhimu gnadalumu gospudi,
ienu Churfuerftu dapadezhi ./.

Potech malu pak, de oni kuelikhimu truzu, uedefeli, pre=
=biauio, ienu fe nafliisaio nich grundte ienu Chifhe predaiati,

Transliteracija

(fol. 83)

[Sledi prejšnji ukaz, ki je bil preveden
in objavljen tudi v kranjščini]

Dobru so pred tem časam skuzi eden
na fraj placu prebran jenu od tiga
visoku rojeniga našiga gnadalskviga
landsfuersta²⁰ jenu gospudi ercuga v
Esterajhi podpisan jenu fertiguuan urtl
jenu sentenc le-teh deset loških
burgarji, Juri Kunstl, Baste²¹ Križaj,
Baste Lukančič, Matija Kunstl, Hanže
Kos, Martin Kunstl, Leonhart Kunstl,
Matija Ratmoner, Josef (Jožef)
Oberhueber jenu Gregor Lukančič
koker nepokorni jenu prevzetni
zmaglivici²² nih nim od Buga dane
gosposke jenu te iste pravične
ferordnunge nekar le jez tega mesta
jenu gospostva Loke, samuč tudi jez
fuerstave sevetlusti dežel vek vikumaj
bandizani, kandedmirani, skuzi
kateru je tu le sim peršlu, de oni, te isti
deset bandizanov, zraven doli polože-
nam te poprej zapadene štraifunge bi
jemeli vse nih v tim mesti jenu gospo-
stvi Loki ležoče hiše jenu grunte, kakor
ki teisti bodejo jemenuvani, neč unkaj
vzetiga, skuzi gvaltstragerje vmes tega
prebraniga urtlna jenu danuvi sevtiga
Mihela, ker je odšel, predati takušnim
ludem, kir so za purge, vere jenu druge
reči vola našimu gnadalvimu gospudi
jenu kurfuerstu dapadeči.
Potehmalu pak, de oni k velikimu trucu
ve deželi prebivajo jenu se na flisajo
nih grunte jenu hiše predajati.

20 Lahko tudi: füršta.

21 Lahko tudi: Vaste, Vašte, Bašte.

22 Možna je tudi drugačna transliteracija: znanlivici, smahlivici (iz nem. verschmähen). Nemška različica razglasa ima izraz Verächter (= zaničevalci, preziralci), v sodobni nemščini pa verschmähen pomeni zavračati oziroma zaničevati. Prim. v loškem narečju glagol smajhlati se v pomenu posmehovati se (informator dr. France Stukl).

(fol. 83´)

Samuzh ker khi uedo ienu moreio vsa Supernaft ienu vn=
=grundt fürftau Seuetlufti, na prei Snaľhoio, Fűerftaua
Suetlust pa iesiemenutniga Vrtelna Stopit nemillio, Sa=
=muz de taifti bode zelu dapernefsan, Sai iesuelike gnade,
ienu milofti perpufti, de imajo nih tich Bandifanou chifhe,
ienu grundte, Skuse leta frai kliz ienu prebranee, na pru=
=dai pastaulene ienu predane biti./.

Taku ienu Satega uola, podi fedai hperuimu kratu nafnane
danu, de sa uefeg tamgori ymenutnich Bandifanau utim
Mesti ienu goľpoftui lefozhi chifhe ienu grundti²³ na prodai
poftauleni, vti uifhi ienu mafsi, de ymaio use leti kupzi,
pred to tretio klizuuane ienu prebranee doide, Se letu
oglassiti, inu nich kup nafnane dati, potler tudi per
goľpudi Verwalterye tega goľpoftua vgradi Skhafat,
oli taifti kenumu Burgariu ienu podlofenimu, tokoi, da=
=bru Sa drugich rezhi, koker vere uola, bode vgari ufet. etc.

Grundte tech Bandisanau ./.

1 Hannfe Khos, ima ena noua chifcha vloci na plazi,
Ena chifcha na vogli vľhel khanzi,
En Skeden na Lufhi,
En Skeden vľel konzi, per Treberiaui chifchi,
Dua uorta na grabni pod Gradam
En uort na Štemary,
Due niui, ena na olterfeldi, ta druga Virľhiki,
En Traunik vľsapotnizi,

(fol. 83´)

samuč ker ki vedo jenu morejo, vsa
zupernast jenu ungrund fürstavi
sevetlusti naprej znaľojo, fűerstava
svetlust pa jez jemenutniga urtelna
stopit ne misľijo, samuč de taisti bode
celu dapernesan, sa(j) jez velike
gnade jenu milosti perpufti, de imajo
nih, tih bandisanov hiľe jenu grunte
skuze le-ta fraj klic jenu prebrane na
prudaj pastavlene jenu predane biti.
Taku jenu za tega vola bodi sedaj h
pervimu kratu na znane danu, de sa
veseh tam gori imenutnich bandizanav
v tim mesti jenu gospostvi leľoči hiľe
jenu grunti na prodaj postavleni v ti
viži jenu masi, de imajo vse le-ti
kupci, pred to tretjo klicvane jenu
prebrane doide, se le tu oglasiti inu
nih kup na znane dati, potler tudi per
gospudi fervalterje tega gospostva v
gradi skazat, oli ta-isti k enumu bur-
garju jenu podloženimu tokoj dabru
za drugih reči koker vere vola bode v
gari vzet. etc.

Grunte teh bandizanav.

1. Hanže Kos ima ena nova hiľa v
Loki na Placi, ena hiľa na vogli (v)
Uľel kanci, en skeden na Luži,
en skeden (v) Uľel konci per
Treberjavi hiľi, dva vorta na Grabni
pod gradam, en vort na Štemarji,
dve nivi, ena na Oľterfeldi, ta druga
(v) Virľiki, en travnik v Sapotnici.

(fol. 84)

2. Juri Khunftl due chifchi, na plazi Sraun,
Ena chifcha na plazi od Buiesha zhes,
Ena chifcha, skeden ienu uort na Lufhi,
Ena chifcha inu vort vflhkonzi,
Ena Niuiza Virfhiki,
Due niui Sraun na ofterfeldi,
Sunai purgfrida, ena Defsetina Vgabrizi,
3. Waſte Crifai, ena chifha na plazi,
Ena chifha vpekli,
En Skeden ienu uort Suna mesta,
En uort na Trati,
En uort na grabni pod Gradam,
Ena niua Virfhiki,
Vezh ena niua, ienu Braidia Virfhiki,
Ena Niua, kir od Tſcharmana ima,
Ena Niua vpodni,
Ena chifha na Lufhi,
4. Waſte Lucantſchitſch, ena noua chifha, ienu uort na
plazi,
Ena niua Virfhiki,
5. Mathia Khunftel, nima nizh,

(fol. 84)

2. Juri Kunſtl dve hiſi na Placi zraven,
ena hiſa na Placi od Bujeſa čez,
ena hiſa, skeden jenu vort na Luži,
ena hiſa inu vort (v) Uſel konci,
ena nivica (v) Virſiki,
dve nivi zraven na Oſterfeldi,
zunaj purgfrida ena deſetina v Gabrici.
3. Baſte Križaj ena hiſa na Placi,
ena hiſa v Pekli,
en skeden jenu vort zuna mesta,
en vort na Trati,
en vort na Grabni pod gradam,
ena niva (v) Virſiki,
več ena niva jenu brajda (v) Virſiki,
ena niva, kir od Čarmana ima,
ena niva v Podni,
ena hiſa na Luži.
4. Baſte Lukančič ena nova hiſa jenu
vort na Placi,
ena niva (v) Virſiki.
5. Matija Kunſtel, nima nič.

(fol. 84 ^)

6. Martin Khunftl, ena chifha na plazi,
En Skeden ienu Vort, protie Traty,
Sunai purkfrida en Traunikh per Stedenzi,
Eden pod Lubnikhom,
Ena deſetina na Suchi,
7. Leonhart Khunftl, due chifhe na plazi,
Ena Stara chifha vgalsi,
Ena chifha ienu Skeden vflh konci,
En uort Sraun Marcinaue chishe,
En uort Sraun Standlerce,
Due niui Virfhiki,
Ena Defsetina vretetfhach,
8. Matthia Rattmonner, ena chifha umefti,
En Skeden inu uort protie Fari,

(fol. 84 ^)

6. Martin Kunſtl ena hiſa na Placi,
en skeden jenu vort protje Trati,
zunaj purkfrida en travnik per
Stedenci, eden pod Lubnikom,
ena deſetina na Suhi.
7. Leonhart Kunſtl dve hiſe na Placi,
ena stara hiſa v Gasi,
ena hiſa jenu skeden (v) Uſel konci,
en vort zraven Marcinave hiſe,
en vort zraven Standlerce,
dve nivi (v) Virſiki,
ena deſetina v Retečah.
8. Matija Rattmonner ena hiſa v mesti,
en skeden inu vort protje Fari.

9. Joseph Oberhueber, Ena chifha, ienu uort, vfhkonci,
Ena Sembla Vchraftnici,
10. Gregor Lucantschitfch, Ena chifha na plazi,
Due fufine, en Skeden inu vort pre Vratmi,
En uort na grabni,
Due Fufhini per Stedenzi,
Due chifhi tuiftu,

9. Josef (Jožef) Oberhueber ena hiša
jenu vort (v) Ušel konci,
ena zemla v Hrastnici.
10. Gregor Lukančič ena hiša na Placi,
dve fužine, en skeden inu vort pre
vratmi, en vort na Grabni,
dve fužini per Stedenci,
dve hiši tu istu,

(fol. 85)

Due Niui Virfhiki,
Ena braida tuifti,
Ena defsetina na Goftefchim,

Sai bodi tudi na fnanne danu, de nalf gnadalui Chur=
=fürft einu gofpud, ni milleiozh, Sunai burgarfkhigh inu
gmain Ludi, obenumu Shlachtniku oli tyfkig Slufhab=
=nikhom, kir bi fe potle oteli nich Slachtnofti per pomagat,
ienu obene pokhorfhine Skafat, te imenutne grundte nafse
kupiti oli nafse ufeti,

Jenu letu prebranee ima tiekai Sastoplenu biti, de kateri
chatholih ienu nafhimu Churfürftu oli nega churfurftaue
Suetlosti Lofskimu Verwaltariu gori ufet zlouek, uezh
na grundte pololhi, de chtyftim bode perpuften, ienu te de=
=narie teh Bandifanou gvaltstrageriam dane, fai de bode
ta Sapadana Straifunga notri ohranena, Inu te imenut=
=ni gvaltstragery Se bodeio uedele per Lofcki Richti oglaf=
=siti, to iftu bodeio uezh pfchada dobili, Actum 26 May,

Anno etc. 1590 ./.

Gemainer Statt Lagkh etc. Sigill.

(fol. 85)

dve nivi (v) Viršiki,
ena brajda tu isti,
ena desetina na Gostečim.

Saj²⁴ bodi tudi na znane danu, de naš gna=
dalvi kurfürst jenu gospud ni misleoč
zunaj burgarskih inu gmajn ludi obenumu
žlahtniku oli ti-iskih²⁵ služabnikom, kir bi
se potle oteli nih žlahtnosti perpomagat
jenu obene pokoršine skazat, te imenutne
grunte nase kupiti oli nase vzeti.

Jenu le-tu prebrane ima tjekaj zastopleno
biti, de kateri katoliš jenu našimu kurfür=
stu oli nega kurfürstave svetlosti loškimu
fervaltarju gori vzet človek več na grunte
položiti, de h ti-istim bode perpušen jenu te
denarje teh bandizanov gvaltstragerjam
dane, saj de bode ta zapadana štraifunga
notri ohranena inu te imenutni gvaltstra=
gerji se bodejo vedele per loški rihti
oglasiti, to istu bodejo več pšada dobili.
[Dano 26. maja leta 1590]

[Pečat mesta Škofja Loka]

24 Pomen besede saj, s katero se stavek začenja in se pojavlja še v zadnjem odstavku, ni pojasnjen, nemška različica razglasa nima ustreznice. Po mnenju dr. Franceta Stukla bi šlo lahko za prislov zdaj, ki se v loškem narečju izgovarja tudi sej in zej. V drugem primeru, v zadnjem odstavku, gre očitno za drugačen pomen, ki izraža protivnost.

25 Očitno pomota, pravilno: ti-istih.

[Sledi prejšnji ukaz, ki je bil preveden in objavljen tudi v kranjščini]

Pred časom²⁶ je bilo z resolucijo,²⁷ prebrano na javnem trgu, ki jo je podpisal in izdal naš visokorodni milostljivi deželni knez in gospod nadvojvoda Avstrijski, deset loških meščanov – Jurij Kunstl, Baste Križaj, Baste Lukančič, Matija Kunstl, Hanže Kos, Martin Kunstl, Lenart Kunstl, Matija Ratmoner, Jožef Oberhueber in Gregor Lukančič – kot nepokornih in prevzetnih zaničevalcev²⁸ njihove od Boga dane gosposke in pravične odredbe na veke vekomaj obsojenih in izgnanih²⁹ ne le iz mesta in gospostva Loke, temveč tudi iz dežel knezove svetlosti, kar je pomenilo, da bi morale teh deset izgnancev poleg plačila zapadle kazni (globe) vse svoje hiše in zemljišča v mestu in gospostvu Loka, kakor koli se imenujejo in brez izjeme, od razglasitve resolucije do že minulega dneva svetega Mihaela prodati po pooblaščenih takšnim ljudem, ki so glede čistosti vere³⁰ in drugih reči sprejemljivi za našega milostnega gospoda in volilnega kneza.

Ker izgnanci z velikim kljubovanjem prebivajo v deželi in se svojih hiš in zemljišč ne trudijo prodati, ampak kolikor znajo in morejo, z vsem nasprotovanjem pošiljajo knežji svetlosti neutemeljene prošnje,³¹ knežja svetlost pa od omenjene³² resolucije ne namerava odstopiti, temveč jo hoče izvršiti, se z veliko milostjo dovoli, da se hiše in zemljišča izgnancev z javnim izklicem in prebranjem ponudijo na prodaj ter prodajo.

Tako in zato naj se zdaj prvič oznani, da so na prodaj hiše in zemljišča vseh zgoraj omenjenih izgnancev, ki ležijo v mestu in gospostvu, in to tako, da se morajo pred tretjim klicanjem ali prebranjem vsi kupci oglasiti tukaj³³ in naznaniti nakup, potem pa naj se tisti, ki bo tako glede drugih reči kakor glede vere sprejemljiv³⁴ za tukajšnjega meščana in podanika, zgloasi³⁵ še pri gospodu upravitelju gospostva v gradu.

26 Nemška različica navaja točni datum 4. marec 1589.

27 Izraza *Vtil in Sentents* sta sopomenki za sodbo; v nemški različici je samo *Sentents*. Ne gre za sodbo, izrečeno pred sodiščem, temveč za odločitev oziroma resolucijo deželnega kneza.

28 Pomen izraza *zmaglivič* je povzet po nemški različici razglosa: *Verächter*.

29 Dejansko v obrnjenem zaporedju: izgnanih in obsojenih (*Bandisani kändemnitrat*).

30 Formulacija za *purge vere jenu druge reči vola se* v nemški različici glasi: *so woll der religion alkannderer qualitet halb*. Ker za izraz *purge* ni nemške ustreznice, ostaja njegov pomen nepjasen. Najbrž ne gre za poroke (Bürge), temveč prejkone za adaptirani nemški pridevnik *pur* v pomenu čist.

31 Z adaptiranim nemškim izrazom *ungrund* so mišljene »neutemeljene« prošnje, ki so jih izgnanci naslavljali na deželnega kneza; v nemški različici: *mit gannzen verhhörten vngegründten Supplicationen fuerkhommen*.

32 Pomen pridevnika *jemenutni* potrjuje v nadaljevanju formulacija *tam gori imenutnih bandizanav*, ki se v nemški različici razglosa glasi: *der cbgemelten Bandisirtten*.

33 Nemška različica razkriva, da je s prislovom *le tu* mišljeno mestno sodišče v mestni hiši: *bey gericht Im Comaun*.

34 Za formulacijo *bode v gari vzet* (= sprejet) je v nemški različici: *annemblich sein wurde*.

35 Za glagol *skazat* navaja nemška različica: *sich anmelden*.

Zemljišča izgnancev:

1. Hanže Kos ima novo hišo v Loki na Placu, hišo na vogalu v Ušel koncu, skedenj na Luži, skedenj v Ušel koncu pri Trebarjevi hiši, dva vrta na Grabnu pod gradom, vrt v Štemarjah, dve njivi, eno na Ošterfeldu, drugo na Viršku, travnik v Sopotnici.
2. Jurij Kunstl (ima) dve hiši skupaj na Placu, hišo na Placu nasproti Buješa, hišo, skedenj in vrt na Luži, hišo in vrt v Ušel koncu, njivico v Viršku, dve njivi skupaj na Ošterfeldu zunaj (mestnega) pomirja, desetino v Gabrku.
3. Baste Križaj (ima) hišo na Placu, hišo na Peklu, skedenj in vrt zunaj mesta, vrt na Trati, vrt na Grabnu pod gradom, njivo v Viršku, njivo in brajdo v Viršku, njivo, ki jo ima od Čarmana, njivo na Podnu, hišo na Luži.
4. Baste Lukančič (ima) novo hišo in vrt na Placu, njivo v Viršku.
5. Matija Kunstl nima ničesar.
6. Martin Kunstl (ima) hišo na Placu, skedenj in vrt proti Trati zunaj (mestnega) pomirja, travnik pri Studencu, enega pod Lubnikom, desetino na Suhi.
7. Lenart Kunstl (ima) dve hiši na Placu, staro hišo v Gasi, hišo in skedenj v Ušel koncu, vrt zraven Marcinove hiše, vrt zraven Štandlerce, dve njivi v Viršku, desetino v Retečah.
8. Matija Rattmonner (ima) hišo v mestu, skedenj in vrt proti Fari.
9. Jožef Oberhueber (ima) hišo in vrt v Ušel koncu, zemljo v Hrastnici.
10. Gregor Lukančič (ima) hišo na Placu, dve fužini, skedenj in vrt pred (mestnimi) vrati, vrt na Grabnu, dve fužini pri Studencu, dve hiši prav tam, dve njivi v Viršku, brajdo prav tam, desetino na Gostečah.

Naj bo tudi razglašeno, da naš milostni volilni knez in gospod ne misli, da bi navedena zemljišča poleg meščanskih in navadnih ljudi (lahko) kupil ali nase vzel kak plemič ali njegovi služabniki, ki bi potem pomagali plemičem in ne bi izkazovali nobene pokorščine.³⁶

To prebranje je treba razumeti tako, da bo tisti katoliški ter za našega volilnega kneza ali njegove knežje svetlosti loškega upravitelja sprejemljiv človek, ki za zemljišča položi več, pripuščen k nakupu, da bo denar izgnancev izroččen pooblaščenecem, a se bo zapadla kazen obdržala (= odtegnila), omenjeni pooblaščeneci pa naj se zglasijo pri loškem sodišču, kjer bodo dobili nadaljnji odgovor.³⁷

[Dano 26. maja leta 1590]

[Pečat mesta Škofja Loka]

36 V nemški različici je razlog za omejitev potencialnih kupcev naveden jasneje: freisinški škof izključuje plemiče, deželane in njihove služabnike, ki bi se zdaj ali kdaj pčneje otrsli meščanskih bremen in pokorščine (*die sich Jezo oder khonnfftig Burgerlicher Pürde. vnnnd gehorsamb eüssern möchten*).

37 Za izraz *psad* (iz nem. Bescheid) v nemški različici razglasa ni ustreznice

V zvezi z **obliko in vsebino** dokumenta je treba pojasniti vsaj nekaj osnovnih dejstev. Razglas je nastal pri loškem mestnem predstojništvu in bil pečaten z mestnim pečatom. Sestavljen je iz dveh delov, iz nemškega izvirnika in njegovega prirejenega, skrajšanega prevoda v slovenščino, imenovano »kranjščina« (*auf Crainerisch*). Sporočilo razglasa se opira na ukaz deželnega kneza nadvojvode Karla, ki ga poznamo le iz druge roke, medtem ko sta sama vsebina in oblika delo mestne pisarne.

Vsebino smo že predstavili, zato se bomo v nadaljevanju omejili le na razlago nekaterih imen in pojmov. Imena desetih loških meščanov, na katere se je ukaz nanašal, so vsa navedena dvakrat in tudi sicer dobro znana,³⁸ nasprotno pa so zgolj s funkcijo, brez lastnega imena, označene tri ključne osebe na protireformacijski strani. Z deželnim knezom in nadvojvodo Avstrijskim je mišljen nadvojvoda Karel Habsburški, vladar notranje-avstrijskih dežel s sedežem v Gradcu, ki je umrl samo dober mesec pozneje, 1. julija 1590.³⁹ Poimenovanje volilni knez pomeni dolgoletnega freisinškega škofa Ernesta (1566–1612), katerega naslov volilnega kneza Sv. rimskega cesarstva se nanaša na njegovo sočasno dostojanstvo kölnskega nadškofa (1583–1612).⁴⁰ Škofov upravitelj v Škofji Loki, v razglasu prav tako brez imena, pa je bil tedaj Krištof Herwart, v tej službi od konca leta 1586.⁴¹

Osrednji del dokumenta – popis premoženja – po obliki in vsebini spominja na seznam 38 loških protestantov, ki ga je slaba štiri leta prej, leta 1586, sestavila škofova preiskovalna komisija. Na tem seznamu so poleg drugih 28 imen tudi imena vseh desetih meščanov, ki so jih nato leta 1589 iz mesta izgnali ter njihovo premoženje naslednje leto izklicali na javni dražbi. Starejši seznam navaja tudi njihove funkcije in vlogo v protestantskem gibanju ter za vsakega popis njegovih nepremičnin, zelo podobno kot v razglasu iz leta 1590.⁴² Razlika med obema popisoma je predvsem v njuni namembnosti. Seznam iz leta 1586 je samostojen dokument in ni bil namenjen javnemu branju, štiri leta mlajši popis pa je sestavni del razglasa, napisanega v nemškem in slovenskem jeziku.

Slovenski razglas je še posebej zanimiv z **imeneslovnega** vidika, saj navaja celo vrsto lastnih imen, zlasti v osrednjem delu – popisu premoženja izgnancev. Tista osebna imena loških meščanov, ki odstopajo od »uradne« nemške oblike, so pisana v slovenski klicni obliki (Hanže, Jurij, Baste), vsa imena Ločanov pa tako, kot so osebe resnično klicali. Poleg priimkov izgnancev – štirikrat Kunstl, dvakrat Lukančič ter po enkrat Kos, Križaj, Rattmonner (Ratmoner)⁴³ in Oberhueber – je omenjenih še pet priimkov, bodisi v zvezi z mikrolokacijo (*per Treberjavi hiši, od Buješa čez, zraven Marcinave hiše, zraven Štandlerce*) bodisi kot ime (prejšnjega) posestnika (*kir od Čarmana ima*). Za toponomastiko so zani-

38 Gl. zlasti Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 83–84.

39 Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 99.

40 O škofu Ernestu, po rodu vojvodi Bavarskem, gl. Gatz - Brodtkorb (Hrg.), Die Bischöfe, str. 163–171. Prim. tudi Blaznik, Škofja Loka, str. 248.

41 Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 88.

42 Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 83–84.

43 Vse kaže, da je Rattmonner že adaptirana loška različica za Rottemanner, kot je priimek dosledno pisal Blaznik, vsekakor povzeto po nemških virih (Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 84, 85, 86, 91, Blaznik, Škofja Loka, str. 182). V nemški različici razglasa je obkrajšano Ratmonner.

mivi slovenski toponimi in mikrotoponimi, večinoma zapisani v mestniku.⁴⁴ Loško mesto in gospostvo sta tu sploh prvič izpričana s svojima slovenskima nazivoma ter s krajevnim imenom Loka: *jez tega mesta jenu gospostva Loke, v tim mesti jenu gospostvi Loki*. Navedena sta tako grad (v *gradi, pod gradam*) kot mesto (v *mesti, zuna mesta*), od lokacij v samem mestu pa srečamo Plac (na *Placi*), Gaso (v *Gasi*) in Pekel (v *Pekli*).⁴⁵ Neposredna okolica mesta je zastopana z mikrotoponimi: Pred vratmi (*pre vratmi*),⁴⁶ Luža (na *Luži*),⁴⁷ Graben (na *Grabni pod gradam, na Grabni*), Trata (na *Trati, protje Trati*),⁴⁸ Štemarje (na *Štemarji*), Ošterfeld (na *Ošterfeldi*), Viršk (v *Viršiki*), Poden (v *Podni*), Studenec (*per Stedenci*)⁴⁹ in z danes pozabljenim imenom Ušel konec za Spodnji Karlovec (v *Ušel kanci, v Ušel konci*).⁵⁰ Od krajev in zaselkov v okolici najdemo Hrastnico (v *Hrastnici*), Sopotnico (v *Sapotnici*), Gabrk (v *Gabrici*),⁵¹ Suho (na *Suhi*), Reteče (v *Retečah*), Staro Loko kot Faro (*protje Fari*) in Gosteče (na *Gostečim*), od vzpetin pa Lubnik (*pod Lubnikom*).

Jezikovne in pravopisne značilnosti besedila bo treba še natančno preučiti. Po skladnji in besedju se razglasu že na prvi pogled pozna, da gre za prevod iz nemščine. Prevajalec se izvirnika sicer ni držal dosledno, ampak je besedilo marsikje precej poenostavil, zato je pomen nekaterih formulacij razumljiv šele, ko slovenski prevod primerjamo z nemško predlogo.

Politično-upravno in sodno izrazje je po večini nemško in zgolj prilagojeno slovenski izgovorjavi: *landsfürst, ercug, fertiguvan urtl, purgfrid, fervalter* idr., vsekakor pa takšno, kot je bilo dejansko v rabi, saj nekaterih adaptiranih samostalnikov v nemški različici sploh ni: npr. *urtl, ungrund, pšad*. Običajna za prakso tedanjega časa je tudi raba kalkov, kot so: *neč unkaj vzetiga, naprej znašajo, bode celu dapernesan* ali *gori vzet človek*. Najbolj

44 Za vsa pojasnila in napotke v zvezi s toponimi se iskreno zahvaljujem dr. Francetu Štuklu.

45 Danes Na peklu, prehod s Placa na Lontrg.

46 Pred kamnitim mostom pri Selških vratih.

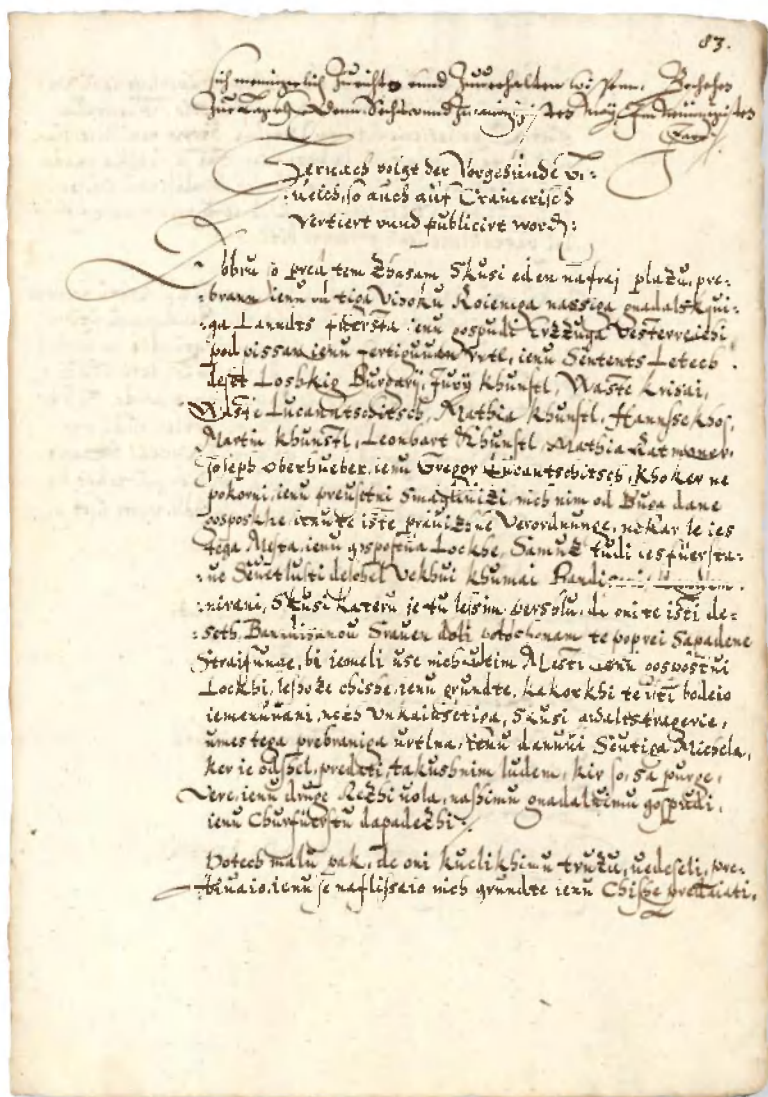
47 Predel predmestja Trata (prim. Štukl, *Knjiga hiš*, str. 45).

48 Mišljeno je predmestje Trata, jugc zahodno od Karlovca (prim. Štukl, *Knjiga hiš*, str. 8, 14).

49 Za slovenskim mikrotoponimom *per Stedenci* se skrivata dve lokaciji, kar poleg navedbe pri prvi, da leži zunaj mestnega perimija, potrjujeta različni oznaki v nemški različici razglosa. pri Matiji Kunstlu zunaj pomirja srečamo lokacijo »beim Weichbrunnen«, ki ostaja za zdaj neobčirana, pri Gregorju Lukančiču pa gre za fužinarski predel na sotočju obah Sor. »am Prunnen, Zwischen den Wassern« (prim. Štukl, *Knjiga hiš*, str. 60–61).

50 Spodnji Karlovec, nekatje do kapelice ob križišču ceste po Karlovcu s cesto iz Studenca, so po F. Pokornu nekdam imenovali tudi *Uršel konec* in pisali *Vršelkonz* (Pokorn, *Loka*, str. 212). F. Štukl (1981) tega termina ni zasledil v virih in je dopuščal možnost, da je Pokorn slabo prebral besedo *Vosolkonz*, tj. »Oslovska ulica«, ki se v terezijanskem in franciscejskem katastru nemško imenuje *Essel Gasse* (Štukl, *Knjiga hiš*, str. 14). S pomočjo razglosa iz leta 1590, ki kar štirikrat dolobčno govori o »Ušel koncu«, je vprašanje poimenovanja in lokacije končno razrešeno. Nemška različica razglosa dokazuje, da je *Ušel konec* res slovenski sinonim za *Esel gasse*, ta pa se deli na Spodnjo in Zgornjo: *in der Obem Eslgassen, in der Vvndtern Eslgassen*.

51 Kaj je mišljeno kot Gabrica, razkriva poimenovanje *Gabregkh* v nemški različici razglosa. O Gabrku v Poljanski dolini prim. Blaznik, *Skofja Loka*, str. 412.

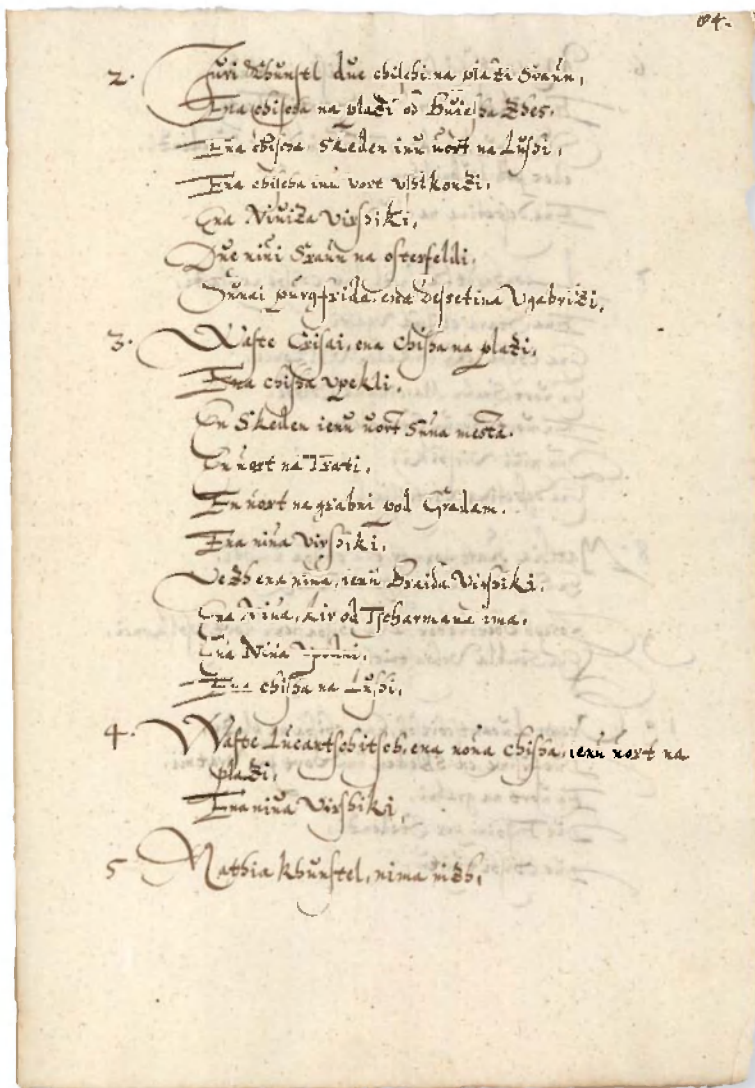

Začetna stran slovenskega razglasa iz leta 1590.

slovensko, z malo tujimi primesmi, je besedje v seznamu premoženja, kjer najdemo poleg številnih lastnih imen naslednje izraze za predmete prodaje: hiša, skedenj, vrt, njiva, njivica, travnik, brajda, desetina, zemlja in fužina.

O tem, katera slovenska narečja se zrcalijo v besedilu, bodo morali presoditi jezikoslovci. Nekatero oblike je mogoče prepoznati kot škofjeloške oziroma širše rovtarske,⁵² denimo *vort* za vrt, tožilnik v ženski sklanjatvi: *ima ena nova hiša* ter samoglasnik -i za nenaglašeni knjižni -e: *vikumaj, na Gostečim*. Lokalni govori Škofje Loke in okolice bi

52 Za pomoč pri ugotavljanju narečnih elementov se zahvaljujem dr. Francetu Štuklu.

Tretja stran slovenskega razglaša iz leta 1590.

lahko dali tudi zapise, kot so: *gari vzet, zupernast, znašajo, na prudaj*. Na drugi strani srečamo oblike, ki so značilne predvsem za dolenjščino, npr. *dobru, skuzi, danu, Bug, oli*. Prezreti tudi ni mogoče i-jevske sklanjatve v mestnikih: *na Placi, v Sel konci, v Viršiki*. Pri pisanju istih besed in končnih sklonov se pojavljajo pomenljiva razhajanja: *nič - neč, gari vzet - gori vzet, dve fužine - dve fužini, zunaj - zuna, se - sa, svetlust - svetlust, tu istu - to istu, bandizanav - bandizanov, pod gradam - pod Lubnikom*. A glede na to, da poznamo samo prepis razglaša, je treba v njem predvidevati tudi prepisovalske spodrsiljaje. Takšna sta očitno zapisa *sevtiga* namesto *svetiga* in *ti-iskig* namesto *ti-istih*.

Ne glede na to, da je vsebina razglasa protireformacijska, **črkopis** v precejšnji meri ustreza normi slovenskih protestantov, najsi ji je pisec sledil zavestno ali ne. Od šumevec je najbolj enotno zapisoval č, ki se največkrat pojavlja kot *zh*, le štirikrat kot *z*, kot *tsch* oziroma *t/ch* pa izključno v lastnih imenih (Lukančič, Čarman, Reteče, Gosteče), kot je bil pisar ista imena navajen zapisovati v nemščini. Šumevec š najdemo v kar sedmih zapisovalskih oblikah. Daleč najpogostejše je bohoričično dvočrkje */h*, sledijo nemški grafem */ch*, bohoričični *sh*, dolgi *f* in *s*, le po enkrat pa *ss* in */s*. Precej manj pogost je šumevec ž, a zato zapisan na šest načinov, ki si po pogostnosti sledijo takole: */h*, */f*, *s*, *sh*, */s* ter samo enkrat */ch*. Soglasnik *h* je skoraj dosledno zapisovan v nemški obliki kot *ch* in le izjemoma kot *h*. Nemška norma se jasno kaže pri adaptiranih nemških besedah v zapisih *ch* in *w* (*Churfü(e)rft*, *Verwalterje*), medtem ko se redka raba grafema *c* za glas *k* prejkone zgladuje po latinščini (*vloci*, *Lucanntschitsch*).

IV.

Pomen münchenske najdbe

Pomena najdbe slovenskega razglasa iz leta 1590 še zdaleč ne moremo meriti samo z njegovo vsebino, temveč v širšem kontekstu. Ob času njegovega nastanka je od izida prve slovenske knjige minilo štirideset let, toda na sodnem in uradovalnem področju so pisali slovensko še globoko v 19. stoletje le izjemoma, če so to res nujno zahtevale potrebe. Nadvse redki slovenski zapisi so tako praviloma samo besedila za ustno rabo, med temi pa najpogostejše sodne prisege.⁵³ Ustni rabi je bil namenjen tudi škofjeloški razglas, ki med slovenskimi uradovalnimi zapisi zaradi zgodnjega nastanka zavzema zelo vidno mesto. Pri posameznih zvrsteh dokumentov mu gre tako kar nekaj naslovov prvega ali drugega po starosti. Znan je en sam starejši javni razglas, t. i. zapovedni list deželnega upravitelja Kranjske za vinski dac, nastal leta 1570 v Ljubljani.⁵⁴ Za drugi najstarejši znani slovenski razglas je doslej veljal ukaz nadvojvode Ferdinanda kranjskemu deželnemu vicedomu iz leta 1598. Njegova vsebina zadeva Vipavo, kjer je bil javno prebran, potem ko so nemški izvirnik iz Gradca prevedli v Ljubljani.⁵⁵ Škofjeloškemu razglasu pripada poleg tega naslov najstarejšega znanega slovenskega protireformacijskega akta, saj je bil napisan približno eno desetletje pred nedatiranim ljubljanskim obrazcem za verske osumljence, poklicane pred rekatolizacijsko komisijo.⁵⁶ Poleg tega gre pri razglasu iz leta 1590 za precej obsežno besedilo in sploh za prvi popis premoženja v slovenskem jeziku. Ne nazadnje je – čeprav je dvojezičen in ohranjen le v sočasnem prepisu – najzgodnejši znani v slovensščini izdani uradni dokument katerega naših mest, potrjen z mestnim pečatom. Od slovenskih uradovalnih zapisov, nastalih v mestnih pisarnah, je starejši samo t. i. Kranjski rokopis, danes izgubljeni nedatirani zapis štirih prisežnih obrazcev iz

53 Prim zlasti: Koruza, O zapisanih primerih, str. 193-200, 244-254.

54 Jug, Slovenski »zapovedni list«, str. 74-84.

55 Umek (ur.), *Slovensčina v dokumentih*, str. 7, 24 - Golec, Meščanska naselja, str. 207.

56 Objavitelj P. Hicinger je obrazec našel v ljubljanskem semeniskem arhivu in ga postavil v leto 1600 (objava: Hicinger, Zgledi slovenscine; prim Koruza, O zapisanih primerih, str. 247).

Kranja, najverjetneje iz prve polovice 16. stoletja.⁵⁷

Glede na starost se novo odkriti škofjeloški razglas uvršča zelo visoko tudi med vsemi znanimi uradovalnimi zapisi v slovenskem jeziku. Poleg omenjenega Kranjskega rokopisa in razglaša za vinski dac (1570) so starejši le še štirje: Černjejski rokopis s preloma iz 15. v 16. stoletje, tj. 52 slovenskih zapisov o darovih Marijini bratovščini v beneškoslovenski Černjeji,⁵⁸ poklonitvena prisega goriških deželnih stanov novemu deželnemu knezu (1564),⁵⁹ obrazec sodne prisega iz Velike Nedelje (1570)⁶⁰ in kot daleč najobsežnejši Recljev prevod gorskih bukev (1582), normativnega pravnega besedila.⁶¹

Doslej znani najzgodnejši slovenski uradovalni besedili s škofjeloškega območja sta bili prisegi podložnikov loškega gospostva freisinškemu škofu, prva datirana v leto 1615 in druga nekaj let mlajša, iz leta 1618 ali kmalu zatem.⁶² Spomniti je treba tudi na t. i. Škofjeloški rokopis, ki ga tradicionalno datirajo v leto 1466, vsebuje pa samo slovenska imena mesecev.⁶³ Novo odkriti razglas iz leta 1590 predstavlja tako v kronološkem pogledu vezni člen med Škofjeloškim rokopisom in podložniškima prisegama iz prve polovice 17. stoletja. Hkrati je neposreden dokaz za v virih izpričano prakso zapisovanja slovenskih besedil, ki so bila namenjena ustni rabi, tj. razglasov in priseg. Iz druge polovice 16. stoletja je namreč Pavle Blaznik odkril dva takšna primera, od katerih je zgodnejši iz leta 1567, ko so škofovi odposlanci zaprisedli Železnikarje. Tekst v slovenskem jeziku je prisežnikom prebral pisar Oberhueber,⁶⁴ očitno eden najbolj odločnih loških protestantov Jožef Oberhueber, ki so ga zato pozneje odstavili kot mestnega pisarja,⁶⁵ njegovo ime pa se je znašlo tudi na seznamu desetih izgnancev v razglasu leta 1590. Druga omemba zapisanega in javno prebranega slovenskega besedila se nanaša na resolucijo, s katero je bila omenjena deseterica leta 1589 izgnana iz dednih dežel in zavezana, da bo do mihaelovega po pooblaščenih prodala svoje nepremičnine ter poravnala naloženo globo.⁶⁶ Ohranjeni slovenski razglas iz leta 1590 torej kot preostanek iz uradovalne prakse samo potrjuje utečeno zapisovanje prevedenih besedil, namenjenih javnosti. Medtem ko so druge tovrstne zapise, tako nemške kot slovenske, zaradi majhne pomembnosti kmalu zavrgli, se je ta ohranil, ker so ga prepisali v knjigo. Njegova najdba pa je povečala upanje, da odkritje morda le ni zadnje in da Münchenski arhivi skrivajo še kakšno presenečenje. Naključje je hotelo, da je bilo besedilo odkrito prav v letu praznovanja 400-letnice Trubarjevega rojstva in ob 25-letnici smrti Pavleta Blaznika, ki bi bil najdbe zagotovo še posebej vesel.

57 Mikhailov, *Jezikovni spomeniki*, str. 61–63, 95–99.

58 Mikhailov, *Jezikovni spomeniki*, str. 68–71, 109–133.

59 Bratuž, *Primeri rokopisnega gradiva*, str. 132–133.

60 Objava. Slekovec, *Doneski k zgodovini*, str. 47.

61 Prim. objavi: Koblar, *Slovenica*, str. 145–158, Dolenc, *„Gorske bukev“*, str. 26 sl., 39–40.

62 Kos, *Slovenske prisega*, str. 71–73.

63 O tem zlasti: Stabej, *Ob petstoletnici*, str. 72–86, Mikhailov, *Jezikovni spomeniki*, str. 64–65, 103–105.

64 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 182.

65 Blaznik, *Reformacija in protireformacija*, str. 79, 84.

66 Blaznik, *Reformacija in protireformacija*, str. 93. Prim. Blaznik, *Škofja Loka*, str. 251.

VIRI:

Bayerisches Hauptstaatsarchiv München (BayHStA):

– HL-4, fasc. 47, sveženj 341.

LITERATURA:

Blaznik, Pavle: Reformacija in protireformacija na tleh loškega gospostva. Loški razgledi IX (1962), str. 71–104.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973.

Bratuž, Lojzka: Primeri rokopisnega gradiva v slovenskem jeziku na Goriškem od 16. do 19. stoletja. *Goriški letnik* 27 (2000), str. 131–142.

Dolenc, Metod: »Gorske bukve« v izvorniku, prevodih in priredbah (Pravni spomeniki slovenskega naroda. Knjiga prva). Ljubljana : Akademija znanosti in imetnosti, 1940.

Gatz, Erwin - Brodtkorb Clemens (ur.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648. Ein biographisches Lexikon*. Berlin : Duncker und Humblot, 1996.

Golec, Boris: Meščanska naselja Vipavske in njihove posebnosti do konca fevdalne dobe. *Kronika* 55 (2007), str. 201–230.

Hicinger, P.: Zgledi slovenščine iz 16. stoletja. *Kmetijske in rokodelske novice* 16 (1858), št. 27, str. 210–211.

Jug, Stanko: Slovenski »zapovedni list« iz leta 1570 in novi vinski davek. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 23 (1942), str. 74–84.

Koblar, Anton: Slovenica. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* IX (1899), str. 145–163.

Koruza, Jože: O zapisanih primerih uradne slovenščine iz 16., 17. in 18. stoletja. *Jezik in slovstvo* XVIII (1972/73), str. 193–200, 244–254.

Kos, Milko: Slovenske prisege loških in blejskih podložnikov iz prve polovice 17. stoletja. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 22 (1941), str. 71–74.

Mikhailov, Nikolai: *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine. Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*. Trst : Mladika, 2001.

Pokorn, Fr.: Loka. Krajepisno-zgodovinska črtica. *Dom in svet* VII (1894), str. 145–148, 180–186, 212–219, 244–249, 280–282, 341–344, 372–374, 436–438, 503–506, 532–536, 567–571, 599–603, 625–630, 657–660, 691–694, 731–732, 754–757.

Slekovec, M.: Doneski k zgodovini cerkvā in farā na Kranjskem. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* VIII, 1898, str. 41–47.

Stabej, Jože: Ob petstoletnici škofjeloškega zapisa slovenskih imen za mesece. *Loški razgledi* 13 (1966), str. 72–86.

Šega, Judita: Evidentiranje arhivskega gradiva freisinškega loškega gospostva. Matjaž Bizjak (ur.): *Blaznikov zbornik. Festschrift für Pavle Blaznik*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 173–176.

Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki I. Predmestja Karlovec, Trata, Studenec, Kapucinsko predmestje. Druga polovica 18. stoletja do 1980*. Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1981.

Umek, Ema (ur.): *Slovenščina v dokumentih skozi stoletja. Razstava ob 25-letnici samostojnega delovanja Arhiva Slovenije. Ljubljana, 8. do 17. februarja 1971*. Ljubljana : Arhiv SR Slovenije, 1971.

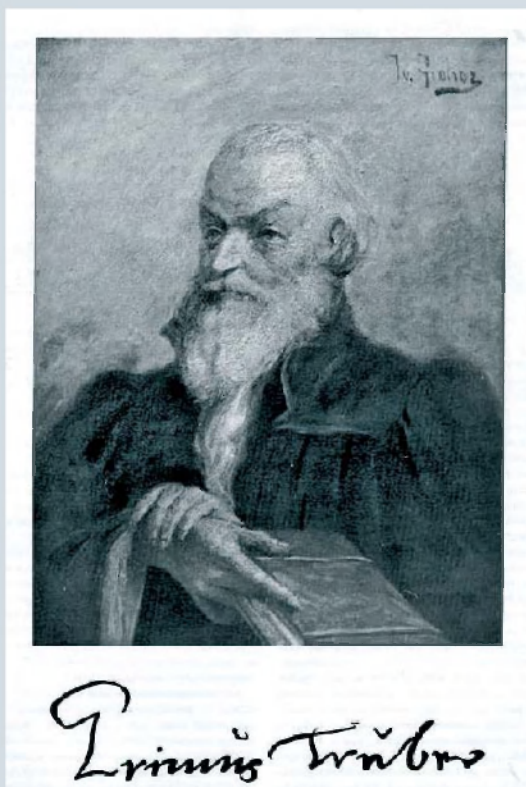
Žabota, Barbara: Razvoj protestantizma na slovenskih ozemljih briksenske in freisinške škofije. Matjaž Bizjak (ur.): *Blaznikov zbornik. Festschrift für Pavle Blaznik*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 147–154.

Trubarjevo leto 2008 in Ločani

Uvod

Vlada Republike Slovenije je leto 2008 proglasila za Trubarjevo leto.¹ V častni odbor za počastitev 500-letnice rojstva Primoža Trubarja je imenovala slovenski politični, cerkveni, kulturni in znanstveni cvetober od predsednika RS dr. Danila Türka, do župana Občine Velike Lašče Antona Zakrajška. Vmes je bil tudi Ločan, mag. Blaž Kavčič, predsednik Državnega sveta RS, če pa pogledamo loško malce širše, pa še mag. Viktor Žakelj iz Žirov, predsednik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar.

Koordinacijski odbor za državne proslave je ob osrednji državni proslavi, posvečeni petstoletnici Trubarjevega rojstva, ki je bila 8. junija 2008 na Rašici, izdal jubilejni zbornik s seznamom prireditvev v letu 2008. Okroglo dvesto najrazličnejših dogodkov je v njem, od izdaje posebne poštne znamke in priložnostnega novca, proslav, koncertov, razstav, literarnih večerov in izletov do odkrivanj spomenikov, izdaj mnogih publikacij in knjig ter znanstvenih posvetovanj po vsej Sloveniji in zunaj nje. Kar devet jih je bilo npr. v Nemčiji in trije v Italiji. Največ njih in najbolj pomembnih je bilo v Ljubljani in

Ivan Grohar: Portret Primoža Trubarja.
(iz: J. Pogačnik, *Primož Trubar*, MK 1986)

1 Trubarjevo 500. obletnico rojstva je tudi Unesco uvrstil v svoj seznam pomembnih jubilejev za obdobje 2008–2009.

okoli Trubarjevega rojstnega kraja ter tudi skromnih v manjših krajih, kot so npr. Brstje pri Ptujju, Dvorjane pri Dupleku, Hrpelje, Ig, Marija Gradec pri Laškem, Juršinci, Petanjci, Tišina in Vojnik, da jih omenim le nekaj.

Nisem pa zasledil v zborniku nobene prireditve Trubarju v spomin iz Škofje Loke. Pa to še ne pomeni, da jih ni bilo! Organizatorji so dali na seznam pač tiste, ki so jim jih posamezni organizatorji posredovali do vključno 26. februarja 2008. Ker to za Škofjo Loko očitno ni bilo storjeno, poskusimo to nekoliko popraviti oziroma dopolniti z našim prispevkom. Pri tem pa se ne omejujemo samo na prireditve v Škofji Loki, temveč tudi na tiste, pri katerih so sodelovali Ločani drugod.

Prireditve ob 500-letnici Trubarjevega rojstva

23. januar

ZGODOVINA MISLI O JEZIKU IN KNJIŽEVNOSTI NA SLOVENSLEM: PROTESTANTIZEM

Sredini večeri Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka

Predstavitve istoimenske knjige v Miheličevi galeriji v Kašči.

Trubarjevo leto v Škofji Loki je januarja 2008 začel dr. Kozma Ahačič s predstavitvijo svoje knjige *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. (v *privatni lasti*)

Avtor, dr. **Kozma Ahačič**, je predstavil svojo knjigo, v kateri je obilica novih ugotovitev, med njimi npr.:

- komu so bile namenjene prve slovenske knjige v 16. stoletju,
- kako pomembno vlogo je ob veliki nepismenosti igralo javno branje in poslušanje knjig,
- kako se je rabila slovenščina v šoli in cerkvi,
- kako so potekali financiranje, prodaja in nakup protestantskih del ter kakšna je bila njihova naklada,
- kakšen je bil pomen prve slovenske slovnice Adama Bohoriča iz leta 1584 v tedanjem evropskem prostoru in zakaj smo na ta dosežek lahko ponosni še danes,
- kaj so o jeziku napisali drugi slovenski

protestantski pisci, predvsem Primož Trubar in Sebastijan Krelj,

- kako so slovenski protestantski pisci prevajali svetopisemska besedila ter
- kako so retorično oblikovali svoja izvirna besedila.

Zbor dijakov Gimnazije Škofja Loka, pod vodstvom Žana Mahniča, je posebej za to priložnost pripravil izbran program renesančne glasbe.

8. februar

MOJI LUBI SLOVENC

Prireditev v Kostanjevici na Krki

Na recitalu so sodelovali dramski igralec Polde Bibič in *Alta Capella Carniola* pod vodstvom **Janeza Jocifa**.

6. marec

PRIMOŽ TRUBAR 1508–1586

Razstava Narodnega muzeja Slovenije na Metelkovi ulici v Ljubljani

Med dragocenimi eksponati na tej razstavi je bil v Sloveniji prvič prikazan edini ohranjeni izvod Trubarjeve najbolj ambiciozne in zanj usodne knjige, Cerkovne ordninge, ki jo hranijo v Vatikanski knjižnici. Cerkovni red v knjigi je tudi prvo pravno besedilo v slovenskem jeziku in lahko bi dejali tudi prvi slovenski državnostvorni akt. Zаметki »slovenske cerkve« v knjigi so namreč pomenili tisti usodni rubikon, ki ga je Trubar prestopil in je moral za vedno zapustiti rodne kraje. Na tej prireditvi, eni od najpomembnejših, je v programu sodelovala **Jocifova Alta capella Carniola**.

17. april

PRIMOŽ TRUBAR NAM JE DAL PRVO SLOVENSKO KNJIGO

Rotary klub Škofja Loka v Kapeli Loškega gradu

Pogovor s slovenskim evangeličanskim škofom Gezo Ernišem je vodil Viktor Žakelj, predsednik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar.

13. maj

SLOVESNO ODKRITJE SPOMENIKA

PRIMOŽU TRUBARJU

V RUBIJSKEM GRADU –

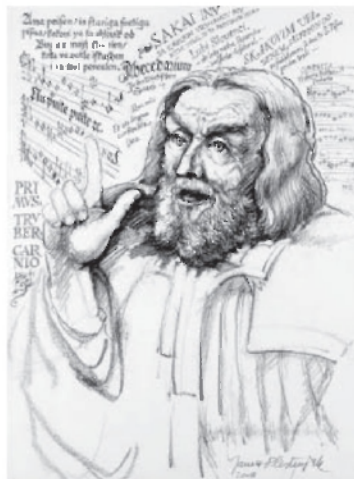
majhnem italijanskem zaselku v sovodenjski občini ob sotočju Vipave in Soče v Italiji, kjer se je jeseni 1563 mudil Primož Trubar, ko je potoval v Trst k svojemu duhovnemu očetu in podporniku škofu Bonomu. Kip je naročil lastnik gradu Vinko Černic, izdelal ga je romunski kipar Dumitro Ion Serban. Med številnimi visokimi gosti se je slavnosti udeležila tudi **delegacija pobratene občine Škofja Loka**.

29. maj – 1. junij

SEJALEC

Slikarska kolonija Iveta Šubica v Poljanah

Tema letošnje 12. slikarske kolonije Združenja umetnikov Škofja Loka je bil Groharjev Sejalec. Loški umetnik **Janez Plesterjak** je narisal *Primoža Trubarja kot sejalca slovenske besede*. Sliko je Muzejsko društvo Škofja Loka objavilo v letošnjih Doneskih, v št. 18.

Janez Plesterjak, Trubar – sejalec slovenske besede. Kolonija Iveta Šubica v Poljanah, 2008. (foto: Tomaž Lunder)

7. junij KONCERT PROTESTANTSКИH PESMI

Cerkev sv. Kancijana v Škocjanu pri Turjaku

V cerkvi, kjer je bil Trubar krščen, sta Kulturno društvo Škocjan in Slovensko Cecilijino društvo pripravila koncert protestantskih pesmi v slovenskih priredbah. Sodelovali so izbrani slovenski pevski zbori in glasbeniki. Peli so skladbe Ivana Florjanca in Uroša Kreka v harmonizaciji Ivana Florjanca in Janeza Močnika. *Starološki romarji* smo poslušali pevko **Tanjo Jenko**, ki poje v Mešanem pevskem zboru Antona Försterja, ki je bil tudi med udeleženci koncerta.

8. junij SLOVESNOST OB 500. OBLETNICI ROJSTVA PRIMOŽA TRUBARJA

Rašica

Janez Jocij je kot piskáč nastopil na osrednji državni proslavi 9. junija na Rašici.

Osrednjo državno proslavo na Rašici so pripravili Občina Velike Lašče, Koordinacijski odbor za državne proslave in Protokol Republike Slovenije. Ob številni udeležbi predstavnikov najvišjih kulturnih, znanstvenih, cerkvenih in državnih institucij ter posameznikov je bil slavnostni govornik minister za kulturo dr. Vasko Simoniti.

V bogatem kulturnem programu, s pridihom časa in navad, ki so veljale ob rojstvu Primoža Trubarja, so sodelovali renesančna skupina pod vodstvom Tanje Skok in glasbenik **Janez Jocij** na izvirnih renesančnih glasbilih.

24. junij DAN DRŽAVNOSTI

Posvečen 500-letnici rojstva Primoža Trubarja, očeta slovenskega naroda
Jurjeva dvorana v Stari Loki.

... V letošnjem letu, ko Slovenija prvič predseduje petsto milijonski Evropski uniji, poteka petsto let od rojstva Primoža Trubarja, ki mu lahko resnično rečemo oče naroda, saj je bil prvi, ki nas je v katekizmu, prvi slovenski knjigi, že v samem začetku slovenskega nagovora poimenoval za Slovence z besedami: *VSEM SLOVENCOM GNADO, MIR, MILOST INU PRAVU SPOZNANJE BOŽJE SKUZI JEZUSA KRISTUSA PROSIM.* Trubar stoji na sredi našega tisočletnega oblikovanja nacije, med Brižinskimi spomeniki izpred tisoč let, kjer so zapisane prve slovenske besede, najdene v popotnem obredniku freisinskega škofa Abrahama, prvega znanega (škofje)loškega zemljiškega gospoda in med tretjo pomembno slovensko knjigo, Ustavo RS Slovenije. Naš prvi politični program Zedinjene Slovenije iz leta 1848, v pomladi narodov, se je dokončno uresničil 25. junija 1991.

Velika, pomembna in enkratna dejanja, med katerimi je nedvomno rojstvo države, zahtevajo izjemne napore in velike žrtve. Slednjih smo jih največ Slovenci položili na oltar domovine v 20. stoletju, stoletju dveh svetovnih vojn in treh totalitarnih ideologij ter njih posledic. Po krvavi in izčrpavajoči 1. svetovni vojni, ko smo izgubili pomembna dela narodnega telesa na zahodni in severni narodni meji in za kratek čas dobili svojo prvo narodno vlado v okviru Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, smo v 2. svetovni vojni in še po njej krvaveli pod okupatorji, v državljanski vojni in revoluciji.

Res, Stati inu ostati, po geslu, ki nam ga je izročil Trubar, je bilo potrebno!

Kot naša popotnica za naprej pa nam naj bo še naprej vzor njen avtor s svojo humanistično angažiranostjo, osebno odgovornostjo, pokončno držo in vztrajnostjo ...²

Obiskovalci so prisluhnili domovinskim pesmim, ki sta jih pela zbor: *Tratarski zvon* iz Gorenje vasi s pevovodjem **Gregorjem Vojetom** in mešani pevski zbor *Lubnik Škofja Loka* s pevovodjem **Andrejem Žagarjem**. Odlomek iz Trubarjevega dela *Ta evangeli svetiga Matevža*, prvega slovenskega bibličnega teksta, je po izvirnem zapisu recitirala **Tončka Križaj**, program je povezovala **Mojca Berce**.

16. september

STATI INU OBSTATI

Fotografska razstava **Andreja Perka**.

Loški muzej, Galerija Ivana Groharja Škofja Loka

Andrej Perko se je velikemu rojaku poklonil s svojo, do konca izpiljeno klasično črno belo fotografijo. Obema, Trubarju in razstavljavcu, je lastna, sorodna; svobodomiseln, iščoča, ustvarjalna, pogumna in vztrajna narava. Oba ustvarjalna racionalista, pristaša neposrednosti. Če k temu dodamo še fotografsko mojstrstvo Bertholdovega kova in izborna pripravo petindvajsetih, pravzaprav petdesetih fotografij, saj so male ovalne kartuše na steni razstavišča, prispevale posebno, trubarjansko dinamično dogodka. Perko je fotografije posnel v Trubarjevi Rašci in v njegovih »nikdirdomih« – Trstu, Nürnbergu, Rothenburgu, Tübingenu, Kemptenu, Urachu, Lauffenu in Derendingenu in tako na ustrezen način predstavil prvega velikega evropskega Slovenca. V Škofji Loki smo imeli s to razstavo priložnost videti enega od vrhunskih prireditev letošnjega Trubarjevega leta. Razstavo je spremljal katalog, besedila so prispevali Jana Mlakar, Barbara Sterle Vurnik in Viktor Žakelj; slednji je razstavo tudi odprl. Razstava je bila zelo obiskana in je imela širši odziv.

15. do 19. september

SIMPOZIJ O PRIMOŽU TRUBARJU

Posvetovanje je bilo v slovenskem zavodu Slovenik v Rimu.

Posvetovanje sta pripravila Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti v Ljubljani in Slovenska bogoslovna akademija v Rimu. Med tridesetimi referenti je bil tudi »Ločan« prof. dr. **Metod Benedik**.

2 Povzeto po besedilu Alojzija Pavla Florjančiča, ki je pripravil program proslave

17. september

PROTESTANTIZEM NA LOŠKEM

Arhivska razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota v Škofji Loki, v avli Občine Škofja Loka. Avtorica **Judita Šega** je prikazala utrip Škofje Loke, ki so ga ob koncu 16. stoletja močno zaznamovali verski boji med loškimi meščani in freisinškim škofom. Razstava je predstavila razmere v gospodstvu pred pojavom protestantizma, njegovo širjenje ter odločni boj zemljiškega gospoda in deželnega kneza, da ga zatreta. Predstavljeni so bili nosilci in središča nove vere ter sledi, ki jih je pustila v umetnostnem in literarnem izražanju. Razstava se je dotaknila tudi književne zapuščine slovenskih protestantov, ki se je ohranila v Škofji Loki. Razstavo je spremljal bogat in obsežen katalog.

Glasbeni program: Marta Močnik Pirc, **Janez Jocič**.

20. september

TABORSKI DNEVI 2008

Dnevi evropske kulturne dediščine

Pisateljica Mimi Malenšek, odraščala je v Podbrezjah, je spregovorila o svojem romanu Plamenica, v katerem se na literarni in raziskovalni način posveča Primožu Trubarju. Roman je izšel leta 1957, zanj je pisateljica dobila nagrado Društva pisateljev.

Srečanje je popestril koncert glasbene skupine *Capella Carniola* v taborski cerkvi. Skupina goji srednjeveško glasbo, ki jo izvaja na historičnih glasbilih **Janeza Jociča**.

21. september

KONCERT VOKALNE SKUPINE ERATO

Dnevi evropske kulturne dediščine, Kapela Loškega gradu, Loški muzej

V okviru Festivala stare glasbe, ki je potekal v Škofji Loki med 7. septembrom in 12. oktobrom 2008, v organizaciji projektne skupine Pisana Loka je vokalna skupina Erato, ki jo vodi Marta Močnik Pirc, predstavila glasbo zgodnjega baroka, skladateljev Luzzasca Lizzaschija, Giachesa de Werta, Luce Marenzia, Carla Gesualda da Venose in Claudia Monteverdija.

23. september

PRIMOŽ TRUBAR – SMOTER NJEGOVEGA ŽIVLJENJA

Predavanje dr. Metoda Benedika v Kašči

Trubarjevo pogloblitno poslanstvo je bilo pridiganje, oznanjevanje prave stare krščanske vere. Tega nikakor ne omejuje samo na »Lube Slovence«, ampak v svojih spisih (v pismih je to še posebej vidno) razločno poudarja, da bi rad to vero razširil med vsemi ljudstvi balkanskega polotoka, vse do Carigrada. Odlično sredstvo vidi v tisku. Pri tem je treba poudariti, da knjiga nikakor ni bila prvi in edini cilj ter namen njegovega življenja in delovanja (kot še vedno lahko slišimo in preberemo), ampak le sredstvo, ki pa ima v zgodovini slovenskega naroda, njegove kulture in samobitnosti izredno velik pomen.³

3 Povzeto po dr. Metodu Benediku.

Celotno predavanje je objavljeno v prispevku Metod Benedik, Primož Trubar - smoter njegovega življenja, Loški razgledi 55, str. 163-172 (op. ur.).

4. oktober

PO TRUBARJEVIH MLADOSTNIH KRAJIH

Izlet Muzejskega društva Škofja Loka

*Pripravila in vodila **Mojca Ferle***

Program:

Ogled razstave: PRIMUS 1508-1586 Primož Trubar, v Mestnem muzeju Ljubljana

- strokovno vodstvo: avtorica razstave mag. Irena Žmuc, muzejska svetovalka

- prvič razstavljeno: Biblija Jurija Dalmatina (1584) z originalnim podpisom Primoža Trubarja; slika Mateja Sternena, 1575, naslikana 1937, ki prikazuje dogodek, ko prevajalec Jurij Dalmatin in prvi ljubljanski tiskar Janž Mandelc predajata prvo slovensko tiskano knjigo v Ljubljani Jezus Sirah mecenu Janžu Kislu; doslej še nikoli razstavljen Trubarjev portret pokojnega kiparja Toneta Demšarja iz leta 1996, ki je v lasti kiparjeve družine; portret Nikolaja Beera, Mož s knjigo, iz leta 2008, ki je sicer v zasebni lasti.

Ogled cerkve sv. Kancijana v Skocjanu, kjer je bil Trubar krščen

- strokovno vodstvo: dr. Edo Škulj, župnik.

Ogled Turjaškega gradu po programu Trubar in Turjaški

- strokovno vodstvo: avtorica razstave, Barbara Žnidaršič, prof. zgodovine.

Trubarjeva domačija na Rašici

- ogled Trubarjeve domačije s krajšo razlago, strokovno vodstvo: Polona Cvelbar

- knjigoveška delavnica s prikazom ročne vezave knjige, vodstvo: Barbara Žnidaršič

- ogled fresk v cerkvi sv. Urha na Maršičih, freske je naslikal Trubarjev »krovaški malar«

15. oktober

FRESKANT JERNEJ IZ LOKE IN NJEGOV ČAS

Predstavitev restavriranih fresk freskanta Jerneja iz Loke in obnovljenega križevega pota v cerkvi sv. Miklavža na Godešiču

Program:

- mag. **Aleksander Igličar**, odbor za obnovo godeške cerkve: Uvodni nagovor

- mag. Mojca Jenko, umetnostna zgodovinarica, Narodna galerija v Ljubljani: *Freskant Jernej iz Loke in njegove freske v godeški cerkvi*

- mag. Anita Kavčič Klančar, restavratorka: *Predstavitev restavriranja fresk v godeški cerkvi*

- **Judita Šega**, vodja enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki: *Protestantizem na Loškem*

- **Janez Jocič**, vodja programa za historično glasbo in ples pri JSKD: *Glasbeni instrumenti na slovenskih gotskih freskah*

- *Koncert*: Marta Močnik Pirc, sopran, **Janez Jocič**, čembalo, renesančna prečna flavta, enoročna piščal, oprekelj, portativ, kljunasta flavta, dude.

21. oktober

PRIMOŽ TRUBAR, 500 GODINA ROĐENJA

Zagreb, Slovenski dom, Multimedijška razstava

Razstavo je pripravilo Vijeće slovenske nacionalne manjine Grada Zagreba.

Razstavo je odprl slovenski veleposlanik v Hrvaški Milan Orožen Adamič, ki je poudaril tudi petstoletno vez Hrvaške in Slovenije prav s sodelovanjem Primoža Trubarja v hrvaški tiskarni v Urachu.

Svečanost so obogatili glasbeniki in plesalci iz *škofjeloške skupine Capella Carniola pod vodstvom Janeza Jocifa*.

22. oktober

BIBLIOGRAFIJA LOŠKIH RAZGLEDOV 1/1954–50/2003

Posvečeno 70-letnici Muzejskega društva Škofja Loka in 500 letnici rojstva Primoža Trubarja

Avtorici: **Mojca Ferle** in **Helena Janežič**.

Bibliografija je izšla kot 18. zvezek Doneskov, edicije Loških razgledov pri *Muzejskemu društvu Škofja Loka*.

30. oktober

DRŽAVNA PROSLAVA OB DNEVU REFORMACIJE

Gallusova dvorana Cankarjevega doma v Ljubljani

Slavnostni govornik je bil predsednik Republike Slovenije dr. Danilo Türk. Tematski naslov scenarija proslave je bil »Prebujanje jezika«, režiser in scenarist Matej Filipčič. V kulturnem programu so nastopili: Orkester Slovenske filharmonije, zbor SNG Opera in balet Ljubljana in Komorni zbor Ave, baletke Srednje glasbene in baletne šole Ljubljana, Eva Černe, **Janez Jocif**, Uroš Smolej, Matej Puc, **Matija Vastl** in Lotos Vincenc Šparovec. V veliki sprejemni dvorani Cankarjevega doma je bila na ogled tudi spremljajoča priložnostna razstava »Trubar v jubilejnem letu 2008«.

DELA, KI SE DOTIKAJO TRUBARJA V LETIH 2007 IN 2008

(Kozma Ahačič)

Članki in drugi sestavni deli

1.01 Izvirni znanstveni članek

1. AHAČIČ, Kozma. Viri za prevod svetopisemskih besedil pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja in nekatere tehnike prevajanja. Slav. rev., 2007, let. 55, št. 3, str. 505–529. [COBISS.SI-ID 27178285]

1.04 Strokovni članek

2. AHAČIČ, Kozma. Primož Trubar (1508–1586) : ob poltisočletnici očeta slovenske književnosti. Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu, 2008, str. 85–88, portret. [COBISS.SI-ID 27698477]

3. AHAČIČ, Kozma. Oče slovenske književnosti : ob petstoletnici Primoža Trubarja (1508–1586). Mohorjev koledar, 2007, str. 163–166, portret. [COBISS.SI-ID 27319085]

1.05 Poljudni članek

4. AHAČIČ, Kozma. Kako Trubarja beremo?. Delo (Ljubljana), 5. 6. 2008, leto 50, št. 129, str. 18. [COBISS.SI-ID 28279853]

5. AHAČIČ, Kozma. Primož Trubar v svojih pismih. Gea (Ljubljana), jun. 2008, let. 18, str. 56–57, ilustr. [COBISS.SI-ID 28280365]

6. AHAČIČ, Kozma. »Perjatelj vseh Slovincov«. Večer (Maribor). [Tiskana izd.], 7. jun. 2008, leto 64, str. 45. [COBISS.SI-ID 28280109]

1.08 Objavljeni znanstveni prispevek na konferenci

7. AHAČIČ, Kozma. Kulturne razlike kot izhodišče za kvalitetnejšo ciljno obravnavo jezika in književnosti Trubarjevega časa. V: KOŠUTA, Miran (ur.). Slovenščina med kulturami, (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 19). Celovec [i. e. Ljubljana]: Slavistično društvo Slovenije, 2008, str. [25]–42. [COBISS.SI-ID 28726317]

1.12 Objavljeni povzetek znanstvenega prispevka na konferenci

8. AHAČIČ, Kozma. Jezikoslovna terminologija pri protestantskih piscih 16. stoletja. V: JESENŠEK, Marko (ur.). Mednarodni znanstveni simpozij Besedje slovenskega jezika : Maribor, 18.–19. maj 2007 : zbornik povzetkov. Maribor: Filozofska fakulteta, 2007, [1] f. [COBISS.SI-ID 26620461]

9. AHAČIČ, Kozma. Nekaj vidikov umeščanja slovenščine v evropski jezikovni prostor 16. stoletja. V: Program, povzetki. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008, str. 28–29. [COBISS.SI-ID 28196397]

10. AHAČIČ, Kozma. Skladnja in retorični modeli v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. V: AHAČIČ, Kozma (ur.), MERŠE, Majda (ur.), NARAT, Jožica (ur.), LEGAN RAVNIKAR, Andreja (ur.). Slovenski knjižni jezik v 16. stoletju : zbornik povzetkov. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2008, str. 6. [COBISS.SI-ID 28124205]

1.16 Samostojni znanstveni sestavek ali poglavje v monografski publikaciji

11. AHAČIČ, Kozma. Jezikoslovna terminologija pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja. V: JESENŠEK, Marko (ur.). Besedje slovenskega jezika, (Zora, 50). Maribor: Slavistično društvo, 2007, str. 127–135. [COBISS.SI-ID 27515949]

1.17 Samostojni strokovni sestavek ali poglavje v monografski publikaciji

12. AHAČIČ, Kozma. Slovenski protestantski pisci 16. stoletja in prevajanje = Slovene Protestant writers in the 16th century and translation. V: VOGRINC JAVORŠEK, Urša (ur.), KOCIJANČIČ-POKORN, Nike (ur.). Vta Slouenski jesig preobernen : vloga prevoda v razvoju slovenskega jezika in književnosti = the role of translation in the development of Slovene language and literature : [Narodna in univerzitetna knjižnica, 4. september do 4. oktober 2007]. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za prevajalstvo, 2007, str. 10–13.

[COBISS.SI-ID 26992941]

13. AHAČIČ, Kozma. Neugasli plamen. V: MALENŠEK, Mimi. Plamenica : roman o Primožu Trubarju, (Zbirka Biografski roman). Ljubljana: Nova revija, 2008, str. 643-658. [COBISS.SI-ID 28475437]

1.22 Intervju

14. AHAČIČ, Kozma. »Verske in kulturne dimenzije delovanja protestantskih piscev ni mogoče kar tako ločevati.« Nova revija, apr./maj/jun. 2008, let. 27, 312/314, str. 101-115, portret. [COBISS.SI-ID 28431149]

1.25 Drugi članki ali sestavki

15. AHAČIČ, Kozma. Primož Trubar.doc. V: KOŠUTA, Miran (ur.). Slovenščina med kulturami, (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 19). Celovec [i. e. Ljubljana]: Slavistično društvo Slovenije, 2008, str. [355]. [COBISS.SI-ID 28728365]

16. AHAČIČ, Kozma. Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem. V: KOŠUTA, Miran (ur.). Slovenščina med kulturami, (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 19). Celovec [i. e. Ljubljana]: Slavistično društvo Slovenije, 2008, str. [355]. [COBISS.SI-ID 28728109]

MONOGRAFIJE IN DRUGA ZAKLJUČENA DELA

2.01 Znanstvena monografija

17. AHAČIČ, Kozma. Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem : protestantizem, (Zbirka Linguistica et philologica, 18). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007. 416 str., ilustr. ISBN 978-961-254-018-0. [COBISS.SI-ID 234826496]

2.02 Strokovna monografija

18. TRUBAR, Primož, AHAČIČ, Kozma. Primož Trubar.doc : za domišljjsko potovanje in domače branje : [izbor odlomkov iz del Primoža Trubarja], (Zbirka Zlata bralka, zlati bralec). Posebna darilna izd. za Bralno značko Slovenije. Ljubljana: Rokus Klett, 2008. 158 str., Ilustr. ISBN 978-961-209-839-1. [COBISS.SI-ID 238048768]

19. TRUBAR, Primož, AHAČIČ, Kozma, MOHOR, Miha (ur.). Primož Trubar.doc : za domišljjsko potovanje in domače branje : [izbor odlomkov iz del Primoža Trubarja]. 1. izd. Ljubljana: Rokus Klett, 2008. 158 str., ilustr. ISBN 978-961-209-840-7. ISBN 978-961-209-837-7. [COBISS.SI-ID 238049024]

20. TRUBAR, Primož, AHAČIČ, Kozma. Abecednik (1550) : prevod v sodobni jezik, (Zbirka Trubar v sodobnem jeziku, zv. 1). Slovenj Gradec: Združenje Trubarjev forum, 2008. 56 str., ilustr. ISBN 978-961-92432-4-4. [COBISS.SI-ID 241235456]

IZVEDENA DELA (DOGODKI)

3.11 Radijski ali TV dogodek

21. AHAČIČ, Kozma. Knjiga o zgodovini misli o jeziku in književnosti na Slovenskem v času protestantizma. oddaja Čajanka : Media TV. Ljubljana, 13. 12. 2007. [COBISS.SI-ID 28009005]

22. AHAČIČ, Kozma. Knjiga o zgodovini misli o jeziku in književnosti na Slovenskem v času protestantizma. oddaja Odprti termin : Radio Slovenija, 3. program Ars. Ljubljana, 28. 11. 2007. [COBISS.SI-ID 28008749]

23. AHAČIČ, Kozma, GRDINA, Igor, KERŠEVAN, Marko, POPOV, Jurij (ur.). Dva človeka – dva bregova. oddaja Sledi časa : Radio Slovenija, 1. program. Ljubljana, 30. 3. 2008. [COBISS.SI-ID 28008237]

24. MERŠE, Majda, AHAČIČ, Kozma, POTOČNIK, Jasna (ur.). Jezik Primoža Trubarja. oddaja Arsov forum : Radio Slovenija, 3. program Ars. Ljubljana, 5. 3. 2008. [COBISS.SI-ID 27998253]

25. AHAČIČ, Kozma. Jezikovni problemi v prvih Trubarjevih knjigah : Radio Ognjišče. oddaja Obletnice, spomini – darilo domovini: Primož Trubar. Ljubljana, 27. 6. 2008. [COBISS.SI-ID 28372013]

26. AHAČIČ, Kozma. Kako je Trubar prevajal svetopisemska dela in kako je pisal pesmarice : Radio Ognjišče. oddaja Obletnice, spomini - darilo domovini: Primož Trubar. Ljubljana, 27.6.2008. [COBISS.SI-ID 28372525]

27. AHAČIČ, Kozma, ŽMUC, Irena, POPOV, Jurij (ur.). Ko je bila pismenost razkošje : Radio Slovenija, 1. program. oddaja Sledi časa. Ljubljana, 2008. [COBISS.SI-ID 28223789]

28. MERŠE, Majda, AHAČIČ, Kozma, LEGAN RAVNIKAR, Andreja, NOVAK, France, PREMK, Francka. Pogovor s snovalci mednarodnega jezikoslovnega simpozija: »Slovenski knjižni jezik v 16. Stoletju«, posvečenega 500. letnici rojstva Primoža Trubarja : Radio Slovenija, 3. program : program Ars. oddaja Pogledi na sodobno znanost. Ljubljana, 28. 4. 2008. [COBISS.SI-ID 28195373]

29. AHAČIČ, Kozma. Pomen Trubarjevega dela za zgodovino slovenskega jezika : Radio Ognjišče. oddaja Obletnice, spomini – darilo domovini: Primož Trubar. Ljubljana, 27. 6. 2008. [COBISS.SI-ID 28372269]

30. AHAČIČ, Kozma. Trubar in knjiga : Radio Slovenija, 1. program. oddaja Veseli tobogan. Ljubljana, 2008. [COBISS.SI-ID 28196141]

31. AHAČIČ, Kozma, ČRNIVEC, Matjaž, SUKIČ, Drago, POTOČNIK, Jasna (ur.). Trubarjev Abecednik v sodobni slovenščini : Radio Slovenija, 3. program Ars. oddaja Ars humana. Ljubljana, 20. 10. 2008. [COBISS.SI-ID 28757549]

32. GRDINA, Igor, AHAČIČ, Kozma, ŽNIDARŠIČ GOLEC, Lilijana, BERNE, Dušan (ur.). Tržaški škof Pietro Bonomo in Primož Trubar : Radio Slovenija, 1. program. oddaja Sledi časa. Ljubljana, 13. 4. 2008. 30 min. [COBISS.SI-ID 28336685]

3.14 Predavanje na tuji univerzi

33. AHAČIČ, Kozma. Trubarjeva misel o jeziku in književnosti : [predavanje »Primož Trubar – utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika«, Karlova univerza, Praga, 15. 5. 2008]. Praga, 2008. [COBISS.SI-ID 28195629]

3.15 Prispevek na konferenci brez natisa

34. AHAČIČ, Kozma. Jezikoslovna terminologija pri protestantskih piscih 16. stoletja : [predavanje na Mednarodnem znanstvenem simpoziju »Besedje slovenskega jezika«, Maribor, 18.-19. 5. 2007]. Maribor, 19. 5. 2007. [COBISS.SI-ID 26638125]

35. AHAČIČ, Kozma. Kulturne razlike kot izhodišče za kvalitetnejšo ciljno obravnavo jezika in književnosti Trubarjevega časa : [predavanje »Slovenščina med kulturami«, Slovenski slavistični kongres, Celovec in Pliberk, 2.-4. 10. 2008]. Celovec, 2008. [COBISS.SI-ID 28740397]

36. AHAČIČ, Kozma. Nekaj vidikov umeščanja slovenščine v evropski jezikovni prostor 16. stoletja : [predavanje na simpoziju »Jeziki, identitete, pripadnosti med središči in obrobji« (v počastitev 500. obletnice rojstva Primoža Trubarja), Ljubljana, SAZU, 5. junij 2008]. Ljubljana, 2008. [COBISS.SI-ID 28280621]

37. AHAČIČ, Kozma. Skladnja in retorični modeli v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja : [predavanje »Slovenski knjižni jezik v 16. Stoletju«, jezikoslovni simpozij ob petstoletnici rojstva Primoža Trubarja], Ljubljana, 19. 4. 2008. Ljubljana, 2008. [COBISS.SI-ID 28152877]

3.25 Druga izvedena dela

38. AHAČIČ, Kozma. Jezikovno in prevajalsko delo Primoža Trubarja : [vabljeni predavanje na 34. delovnem srečanju DSKP, Otočec, 26. 9. 2008]. Otočec, 2008. [COBISS.SI-ID 28700461]

39. AHAČIČ, Kozma. Kako pripraviti Trubarja za osnovnošolce in srednješolce : [referat »Okrogla miza o Trubarju«. Festival ustvarjalnosti in inovativnosti pri učenju, Gospodarsko razstavišče, Ljubljana, 21. 5. 2008]. Ljubljana, 2008. [COBISS.SI-ID 28195885]

40. AHAČIČ, Kozma. Primož Trubar in mladi bralci : [predavanje »Dnevi evropske kulturne dediščine«, Knjižnica Otona Župančiča, 22. 9. 2008]. Ljubljana, 2008. [COBISS.SI-ID 28700717]

41. AHAČIČ, Kozma. Primož Trubar.doc : [predstavitev knjig »Slovenščina med kulturami«, Slovenski slavistični kongres, Celovec in Pliberk, 2.-4. 10. 2008]. Pliberk, 2008. [COBISS.SI-ID 28753453]

42. AHAČIČ, Kozma, GRDINA, Igor. Trubar - utemeljitelj slovenskega jezika in književnosti. Hrovača, 21. 2. 2008. [COBISS.SI-ID 28008493]

43. AHAČIČ, Kozma. Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem : [predstavitev knjig »Slovenščina med kulturami«, Slovenski slavistični kongres, Celovec in Pliberk, 2.-4. 10. 2008]. Pliberk, 2008. [COBISS.SI-ID 28753197]

44. AHAČIČ, Kozma. Kako je Primož Trubar vplival na razvoj slovenskega knjižnega jezika : [predavanje, Društvo Obok, Ljubljana, 17. 11. 2008]. Ljubljana, 2008.

45. AHAČIČ, Kozma. Trubarjev Abecednik : [predavanje, knjižnica Milana Jarca, Novo mesto, 20. 11. 2008]. Novo mesto, 2008.

SEKUNDARNO AVTORSTVO

Urednik

46. TRUBAR, Primož. Abecednik (1550) : prevod v sodobni jezik, (Zbirka Trubar v sodobnem jeziku, zv. 1). Slovenj Gradec: Združenje Trubarjev forum, 2008. 56 str., ilustr. ISBN 978-961-92432-4-4. [COBISS.SI-ID 241235456]

47. TRUBAR, Primož, AHAČIČ, Kozma. Primož Trubar.doc : za domišljjsko potovanje in domače branje : [izbor odlomkov iz del Primoža Trubarja], (Zbirka Zlata bralka, zlati bralec). Posebna darilna izd. za Bralno značko Slovenije. Ljubljana: Rokus Klett, 2008. 158 str., ilustr. ISBN 978-961-209-839-1. [COBISS.SI-ID 238048768]

48. TRUBAR, Primož, AHAČIČ, Kozma (ur.), MOHOR, Miha (ur.). Primož Trubar.doc : za domišljjsko potovanje in domače branje : [izbor odlomkov iz del Primoža Trubarja]. 1. izd. Ljubljana: Rokus Klett, 2008. 158 str., ilustr. ISBN 978-961-209-840-7. ISBN 978-961-209-837-7. [COBISS.SI-ID 238993920, COBISS.SI-ID 238049024]

49. AHAČIČ, Kozma (ur.), MERŠE, Majda (ur.), NARAT, Jožica (ur.), LEGAN RAVNIKAR, Andreja (ur.). Slovenski knjižni jezik v 16. stoletju : zbornik povzetkov. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2008. 44 str. [COBISS.SI-ID 28113965]

Avtor dodatnega besedila

50. Sveto pismo Stare in Nove zaveze : slovenski standardni prevod. Osnovna izdaja. Ljubljana : Svetopisemska družba Slovenije, 2008. IX, 1282, 329 str., [5], XXXII str. pril. ISBN 978-961-6138-91-8. [COBISS.SI-ID 237809664]

Sklep

Ko pogledamo letošnjo Trubarjevo jubilejno leto pri Škofjeločanih, na koncu vendarle lahko z zadovoljstvom ugotovimo, da se nismo tako slabo odrezali, kot je v začetku kazalo v imenovanem zborniku. Že v drugi brošuri, Primož Trubar in njegov čas, ki ga je izdal Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, so v programu prireditev v okviru 18. dnevov evropske kulturne dediščine (European Heritage Days), ki so potekali po Sloveniji od 20. do 27. septembra 2008, navedene tudi tri prireditve iz Škofje Loke; s fotografsko razstavo Po Trubarjevih življenjskih poteh avtorja Andreja Perka, s koncertom vokalne skupine Erato in arhivsko razstavo Protestantizem na Loškem avtorice Judite Šega. Na koncu pa kar dvajset loških prireditev v čast Trubarju in njim pridruženi prispevki »Ločana« dr. Kozme Ahačiča, slovenista, klasičnega filologa, pesnika, prevajalca, libretista, scenarista, sodelavca Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša na ZRC SAZU, univerzitetnega predavatelja,⁴ kažejo primerno loško pozornost 500. obletnici Trubarjeve rojstva.

Škofja Loka je bila namreč v času protestantizma, kot zasebno gospostvo škofov iz Freisinga, (podobno kot bližnja brixenska posest na Bledu), vsaj v začetku, bolj naklonjena protestantom kot drugi kraji na Kranjskem, ki so civilno pravno spadali neposredno pod deželnega,

4 Veliko avtorjevih del, predvsem natisnjenih v letu 2007, je bilo predstavljeno oziroma obravnavano v letošnjem letu 2008, zato jih tu tudi navajamo.

habsburškega kneza. V Loku so v tem še posebej izstopali Puštal, Stara Loka, in fužinarski Železniki. Pri tem je šlo bolj za uveljavljanje večje avtonomije, kot se v tistih časih kaže tudi v rudarski Idriji, kakor zaradi načelnih verskih, da ne rečemo teoloških stališč. Tukajšnja gospodstva in lastniki fužin so pač začutili svojo priložnost osamosvajanja od centralnih cerkvenih in predvsem od posvetnih oblasti, predvsem po zgledu mest oziroma pokrajin na Nemškem. Za sociologe in zgodovinarje bi bilo zanimivo primerjati nekoliko bolj svobodomiselnost držo in neposrednost prebivalcev predmestij Škofje Loke in Selške doline (morda tudi Žirov), nasproti bolj tradicionalni »konservativni« držbi loških meščanov in Poljanec, katerih sledi bi morda zasledili celo do današnjih dni.

Pri tem je treba omeniti, da je šlo v drugi polovici 16. stoletja na Loškem, tako kot v večini mest na Kranjskem, za tako imenovano plemiško-meščansko smer reformacije, bolj znano kot luteranstvo, ki so se ga oprijeli plemstvo, nižja duhovščina in večji sloj meščanstva. Zato se protestantizem ni uveljavil niti na Loškem niti na širšem Slovenskem, kljub jeziku, ki so ga Trubar in drugi slovenski protestantski pisci ponudili prevladujočem kmečkem prebivalstvu v njegovem, slovenskem jeziku. Trubar tako sicer ni uspel Slovencev spreobrniti v luterane, ki bi, zaradi naklonjenosti nemških fevdalcev protestantizmu, morda postali celo Nemci, če bi na Kranjskem, Koroškem, Štajerskem in Primorskem prevladal protestantizem, pač pa je s knjigami za večno utrdil jezik večinskega prebivalstva, ki je začel združevati slovensko govoreče in čuteče Kranjce, Korošce, Štajerce in Primorce v Slovence.

Skratka, Primož Trubar, dolenski Kranjec, rojen na Rašici 9. junija 1508 – duhovnik rimskokatoliške, pozneje pa nove, evangeličanske (luteranske) cerkve in njen mistionar s pomočjo knjige, je posledično (v svojem Evangeliju po Matevžu, 1555 govori Trubar o Cerkvi božji slovenskega jezika) utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika. Dal nam je prvo knjigo, prvi učbenik, prvo pesmarico, prvi koledar, napisal je prva svetopisemska besedila in prvi slovenski esej, bil tudi naš prvi zgodovinski pisec. Bil je velik rodoljub, saj nas je prvi imenoval Slovence, sicer pa velik humanist, polnokrven renesančni človek, ki je v izvorni krščanski veri in predan svoji viziji videl v prenovljenem (reformiranem) človeku izhod iz okostenelega duhovnega in mizernega materialnega stanja. Bil je glasnik nove dobe, ko je evropski človek zahoda odkrival in osvajal Novi svet, je on, Evropejec z druge strani, na meji krščanskega sveta, ki ga je ogrožal in pustošil Turek, ta svet poskušal ohranjati in osvobajati na duhoven način. Ni sicer spremenil Osmanov in naših islamiziranih vzhodnih sosedov, je pa s svojo vizijo nove evangelizacije, z vztrajnostjo, borbenostjo in nepopustljivostjo, predvsem pa z orjaško močjo, vredno že minulih, viteških časov, začrtal novo pot ljudstvu, ki se ga je letos spominjalo na mnogotere načine.

Po letošnjem Trubarjevem jubileju bi lahko njegovo zlato sekuro na modrem gledali v našem državnem grbu.

Razstava Stati inu obstati v Galeriji Ivana Groharja

Dnevi evropske kulturne dediščine so nastali kot skupna pobuda Evropske unije in Sveta Evrope. Njihov cilj je vzpodbujanje zanimanja javnosti za varstvo, zaščito in hkrati tudi promocijo evropske kulturne dediščine. Letošnje Dneve evropske kulturne dediščine v Republiki Sloveniji smo posvetili 500-letnici rojstva Primoža Trubarja, tega izjemnega humanista in kozmopolita, utemeljitelja slovenske književnosti ter začetnika dinamičnega kulturnega procesa, ki poteka še danes.

V Loškem muzeju Škofja Loka smo se obeleževanju 500. obletnice Trubarjevega rojstva pridružili z razstavo fotografij Andreja Perka, člana Združenja umetnikov Škofja Loka, z naslovom Stati inu obstati, ki jo je bilo moč videti v Galeriji Ivana Groharja, med 16. septembrom in 2. novembrom 2008. Šlo je za konceptualni cikel petindvajsetih podob, vsaka je bila sestavljena iz dveh črno-belih fotografij. Andrej Perko je v črno-beli tehniki predstavil sodobno fotografsko zgodbo na temo Trubarjevih poti in življenja v Nemčiji. Ponudil nam je svoje videnje in doživljanje krajev, povezanih z najbolj vitalnim obdobjem v življenje Primoža Trubarja, in nam poskušal umetniško podati lastno pripoved, stkano iz spoštovanja do zgodovine, literature in duhovnosti. Na odprtju razstave sta v uvodnem delu o Andreju Perku spregovorili Jana Mlakar, direktorica Loškega muzeja, in Barbara Sterle Vurnik, umetnostna zgodovinarica Loškega muzeja ter kustodinja razstave. Kasneje sta se jima pridružila še mag. Viktor Žakelj, predsednik Slovenskega protestantskega društva, in avtor razstave.

POGOVOR Z ANDREJEM PERKOM¹

Poznamo te kot ustvarjalca v osnovi skrbno premišljenih del. Ali je bila tokrat tvoja pozornost do motivike bolj namenjena raziskovanju detajlov kot pa celostnemu vzdušju prostora, v katerem je ustvarjal Trubar?

Ukvarjanje z detajlom je pravzaprav stalnica pri mojem fotografskem delu. Običajno me ne zanimajo široki plani in mislim, da je mogoče prav z intimno podrobnostjo lažje prikljucati vzdušje kraja in časa.

Sploh pa je bilo ob pripravi na razstavo o Trubarju izgnancu pogosto kar težko najti še kaj velikega, kar bi pomembneje pričalo o tedanjem času in bilo obenem z likovno-fotografskega gledišča dovolj zanimivo in sveže. Od Trubarjevega bivanja na Nemškem so minila dobra štiri stoletja in čas je dodobra spremenil prizorišča.

1 Pogovor z avtorjem razstave je pripravil kustos Loškega muzeja Boštjan Soklič

Lauffen

Andrej, kaj te pravzaprav tako globoko povezuje s Trubarjem? To, da sta oba Dolenjca in da nosiš tudi ti košato brado, mi ne pove vsega. Odkod torej ideja za projekt »Stati inu obstati«, v čem je njegovo temeljno sporočilo?

Skupne dolenske korenine res niso bile bistvene. Pri Trubarju so me bolj prevzele nekatere dragocene značajske lastnosti, ki jih lahko razbiramo iz njegovega dela in življenjske zgodbe; pokončnost, upornost, neuklonljivost in zvestoba ideji. V stavku »Tukaj stojim in ne morem drugače«, se mi zdi združeno vse bistvo njegovega delovanja. Ja, treba je stati, da bi obstali, trdno stati.

Mož njegovih intelektualnih zmožnosti in izobrazbe bi se prav lahko predajal varnosti in udobju domačega okolja, če bi se le popolnoma uklonil oblastnikom, normam veljavne ideologije in nasploh instituciji, ki je takrat total(itar)no obvladovala ves zahodni svet.

V razklanem, negotovem, s strahom prežetim svetom 16. stoletja, ko jezdec apokalipse niso bili le podoba na Durerjevi gravuri, ampak resnični vsakodnevni gostje Evrope, je s sodobniki zaslutil nov čas. Začutil je potrebo po spremembah, kritiki in protestu zoper napake v družbi, zoper človeško nadutost v Cerkvi, ko si je smrtnik vzel pravico odločati o zveličanju in svetnikih, proti komercializaciji svetega in spodbujanju vraževerja.

Kako vidiš vlogo Trubarja pri formiranju identitete Slovencev?

Bil je otrok svojega časa, ta »rodoljub ilirski«, zavezan svojemu domačemu jeziku in

prepričan, da lahko človek čisti evangelij sprejema le, če mu je razumljiv. Pravzaprav ne vemo čisto gotovo, kateri vzgib, ki mu je potisnil v roke pero, je bil močnejši; domoljubje ali potreba po širjenju protestantizma, ampak mislim, da to sploh ni bistveno.

Kljub izgnanstvu, ali mogoče celo prav zaradi svojega neprostoVOLjnega zdomstva, nam je, »lubim Slovencem«, dal prvo knjigo in zasejal kal, ki je ni bilo več mogoče izničiti.

S svojim delom nam je dal temelj za našo identiteto, samozavest in samospoštovanje, ki se nam tako rado izmuzne. Protestantizem nas je (časovno gledano) sicer le bolj »oplazil«, zaradi zgodovinskih dejstev se širše žal ni uveljavil, je pa za naš narod vseeno v več pogledih eno najpomembnejših obdobj.

Mislim, da bi bil naš »narodni« značaj bistveno drugačen z večjo vlogo protestantizma v preteklosti in danes ter tudi kakšen odmev francoske revolucije, ali vsaj dalj časa trajajoče Ilirske province, nam ne bi škodil.

Ali je bila tvoja odločitev za črno-belo fotografijo na dano temo naključna ali si z raziskovanji znotraj odtenkov v dani tehniki želel izraziti nekaj povsem drugačnega, mogoče bolj ekspresivnega?

Izbira klasične, analogne črno-bele fotografije pri meni nikoli ni naključna, tako se pač izražam.

Ne zaradi trmoglavega vztrajanja pri stari tehniki iz principa ali lenobe, ker se ne bi hotel (mogel) naučiti kaj novega. Svet sicer gledam v barvah in me tak čisto privlači, če pa se želim likovno izraziti, mi je abstrahiranje barve skoraj nujno.

Tudi svoje teme – projekte, ki jih obdelujem, vedno že vnaprej izbiram tako, da se prilagodijo črno-sivo-belemu. S tem se zavestno omejim in mislim, da je prav omejevanje eden bistvenih pogojev za kakovostno ustvarjanje.

V konkretnem primeru bi se mi zdela uporaba barve prav neprimerna ali celo nesposobna. Duh časa, ki sem ga želel posredovati, ni barvit; je temačen, zavraten, grozoč. Črna smrt je vsepovsod, celo za vrati domov, označenimi z belimi križi, Turki žugajo, lakote, vojne, prebivalstvo Evrope je ne samo zdesetkano, ampak več kakor prepolovljeno; strah pred neznanim, slutnja konca sveta, božja milost v zavesti ljudi je negotova in ne več tako trdna kot v srednjem veku ...

Nasploh sem likovno precej naravnana k ekspresivnemu, v tem pogledu je v meni bolj malo mediteranskega. Bistveno bolj me privlači sever, z močnimi grafikami, ki so nastajale denimo v skupini Most, Modri jezdec in med našimi mojstri tistega časa ter seveda tudi kasneje.

Veliko je primerov, ko se umetniki med ustvarjalnim procesom na duhovni ravni poetstovetijo z motivom in se popolnoma prepustijo doživljanju. Kako si ti čisto osebno dojemal Trubarjev duhovni in fizični prostor?

Ob obiskovanju krajev Trubarjevega izgnanstva se mi je ves čas pojavljala misel, da v določenem trenutku stojim na mestu, kjer je pred stoletji lahko stal tudi on in pred seboj videl (skoraj) isti prizor. Zato sem tudi na fotografijah skušal zabeležiti lokacije, stavbe, spomenike, skulpture, detajle, ki jih je Trubar takrat verjetno lahko uzrl.

Seveda se pri tem nisem omejil le na materialno dediščino, ampak sem dopustil, in se celo trudil, da mi iz zavesti in podzavesti prihajajo druga sporočila in pomeni, ki sem jih povezoval s svojo pripovedjo. V Nürnbergu se ne moreš izogniti duhu Dürerja, Trubarjevega

sodobnika, z vso njegovo zapuščino in sploh dediščini skoraj istodobne nemške renesanse. Tudi plamenov uničenja geta in mnogo, mnogo kasnejših plamenic v paradah ter na koncu kupa ruševin starega mesta se ne da pozabiti. Vse je tam in zgodovina se kar ponavlja. Človek pa vedno enako; kot v rozeti cerkve v Tübingenu, na kolo Fortune priklenjen, brez odrešitve in vstajenja.

V tvojih umetniških kontekstih prepoznavamo hkrati močno nostalgično noto in neko posebno občutljivost, ki je sploh ena od glavnih značilnosti tvoje fotografske estetike. Ali se ti zdi, da z ohranjanjem »romantičnih« elementov sodobna fotografija lahko pridobi na kakovosti ali s tem izgublja svojo aktualnost v sodobnem prostoru in času?

Odkar pomnim so me vedno privlačili in vznemirjali zgodovina ter dogodki iz preteklosti. Svet okrog sebe dojemam na nek način »historično« in rad povezujem včeraj z danes. Mislim, da v mojih fotografijah ni prisotna nostalgična nota na način hrepenenja po tem, kar je nekoč bilo, kar nam je bilo pri srcu in tega ni več, ampak mi gre bolj za čisto preprosto zaznavanje minevanja. Že samo dejanje fotografiranja je zamrznitev časa, ki se ne more vrniti, in je podoba smrti trenutka. Teksti Rolanda Barthesa (na primer Camera Lucida) so bili v tem smislu zame pravo odkritje in mi pomenijo neke vrste biblijo.

Moja fotografija prav gotovo vsebuje »romantične« elemente, seveda, če pod tem razumemo vse, kar je nekoliko skrivnostno, po malem strašljivo, kontrastno in temačno. To mi je pač blizu, je v meni že od otroštva, preživetega v Jurčičevih krajih, takrat še polnih živih zgodb, ki so jih ob večerih pripovedovali stari. Fotografija je moj intimen izraz, sploh se ne sprašujem o aktualnosti v prostoru in času, čeprav sodobno fotografsko produkcijo precej dobro spremljam. Zvestobo (predvsem) sebi postavljam pred trendovstvo, medijsko prepoznavnost in uspeh. Če me nek prostor, zgodba ali situacija pritegnejo, se me dotaknejo in mi »pripovedujejo«, poskušam to kolikor zmorem kakovostno, iskreno in adekvatno fotografsko izraziti. S premislekom – in za to si vzamem čas.

Ne verjamem v rokohitrstvo slučajnih, anekdotičnih zadetkov, ki so lahko sicer čisto duhoviti in celo zabavni, ter v vsemogočnost in prevladujočo vlogo tehničnih pomagal. Pripadaš generaciji, ki je prekinjala s tradicijo na različnih umetniških področjih in uveljavljala neke nove vrednote. Ali so se tudi tebe dotaknila progresivna umetniška gibanja 60. in 70. let prejšnjega stoletja?

Nemogoče je, da bi se človek, ki je odprt in zvedav, izognil vplivu časa, v katerem živi. V vsakem našem delu se vedno prepletajo nešteti odmevi, pa naj se jih zavedamo ali ne.

Na fotografskem področju so leta, ki si jih omenil, pomenila prekinitev s staro piktoralistično tradicijo in prakso, s prenehanjem ponavljanja vzorov iz preteklih desetletij. Takrat je pri nas odločilno vlogo odigrala Fotogrupa SOLT, katere član sem bil, in fotografija Mariborskega kroga. Pojavili so se inventivni avtorji; ti so dali fotografiji novo vlogo, ki ni bila več pretežno v posnemanju narave in nabreklem »estetiziranju«, ampak je vsebinsko postala odraz časa, predvsem kritična do družbe, formalno pa je pogosto zavestno zanikala uveljavljene kanone, ki so bili do takrat nedotakljivi.

Obenem je bil to tudi čas »idealizma«, ko smo verjeli, da je moč (tudi) s fotografijo spreminjati svet in ga izboljšati. Bil je čas protestov proti nasilju vseh vrst, proti vojni v Vietnamu, revščini in lakoti v Afriki in proti pojavljajoči se neenakosti ter nepravilnosti

tudi doma. Vzniknila je izjemna domača reporterska fotografija, ki so jo podpirali tudi časopisi, pojavila so se socialno in okoljsko kritična fotografska pričevanja, z veliko subtilnosti in poetičnosti. Specifično mesto je takrat pri nas zavzemala fotografija Mariborskega kroga (idejni vodja akademski slikar Zmago Jeraj), ki je s svojo »tem(ač)no« estetiko pomenila pravo revolucijo. Priznam, da me prav njen vpliv, čeprav oddaljen, najbolj spremilja še danes. Seveda name ni vplivala samo sočasna fotografska produkcija, ampak likovna dogajanja nasploh. Vsrkaval sem modernizem, ki mi je še danes najbližji, ob akcijah skupine OHO sem se prvič srečal s konceptualizmom.

Mislím, da je za vsakega ustvarjalnega fotografa skoraj nuja, da poleg dogajanja na svojem področju sledi tudi drugim; fotografija je namreč likovno delo, za katerega veljajo iste osnovne zakonitosti kot za vse, kar se dogaja na področju vizualnega.

Ali sodobni fotografski trendi sploh lahko vplivajo na tvoje izjemno profilirano umetniško ustvarjanje? Če že, v kakšni meri?

Brez dvoma tudi sodobni trendi vplivajo na moje delo. Če ne bi, bi pomenilo, da sem se zaprl v ogrado in se izoliral, kar pa ponavadi povzroči samozadovoljno vegetiranje in konec žive ustvarjalnosti. To, da ne želim nekritično posnemati novitet in se podrežati trenutnim muham, še ne pomeni, da sem konzervativen in zadržt.

Dokaj redno spremljam fotografsko dogajanje, produkcijo sočasnih avtorjev in retrospektive že preminulih, doma in v bližnji tujini; skoraj vsako leto obiščem tradicionalna fotografska Srečanja (Rencontres) v Arlesu, pa včasih Mesec fotografije v Bratislavi.

Danes je fotografija že našla svoje enakovredno mesto v likovnih razstaviščih in zato je (če ne tudi sicer), že samo z gledišča fotografa, izjemno zanimivo obiskati beneški Bienale, Documento v Kasslu, sejem Arte Fiera v Bologni in druge. Na takih prireditvah najdem nove izzive, včasih potrditve za svoje delo, kakšno idejo. Pa seveda kaj, s čimer se ne strinjам. Produkcija je enormna, z neverjetnim pritiskom mode in tržišča in, kot je o aktualnem relativizmu na enem svojih predavanj rekel prof. Muhovič, če je vse enako možno, je vse enako dobro oziroma je vse enako slabo. Zdi se mi, da v sodobni fotografiji danes pogosto prevladujeta dve tendenci, ki mi nista po duši. Prva je, narediti produkt, fascinanten predvsem glede ogromnih dimenzij, s tehnično perfekcioniziranimi printi, ki so pogosto vsebinsko in likovno precej prazni, drugo pa predstavlja težnja nekaterih avtorjev, kako na čim bolj banalen način predstaviti še bolj banalno vsebino in še to ponavadi likovno nezanimivo.

Ob tem sem prepričan, da za razmišljujočega avtorja, ki ni prazen, obstaja toliko tem, ki so vredne in potrebne obdelave, vedno aktualne in obče.

Gorenjci smo nekako »trdi«, Dolenjci ste pa bolj »mehki« po naravi. Kako si se kot prišlek znašel v tisočletnem mestu in kakšni so bili tvoji prvi stiki z bogato loško umetnostno tradicijo?

Izhajam iz tipične učiteljske družine prejšnje dobe, zato sem bil navajen na selitve in pripravljen na prilagajanje novim okoljem.

Že kot mladenič sem čutil afiniteto do likovnega področja, ko pa sem prišel v 70. letih v mehko in blago, Dolenjski nekoliko podobno Poljansko dolino, me je to okolje čisto prevzelo. Zavedel sem se, da toliko slikarjev in kiparjev, kolikor jih je premogel ta prostor, ni slučaj, da je še kako prisoten genius loci.

Imel sem srečo, da sem kmalu spoznal Iveta Šubica, ki mi je na likovnem področju vsadil bistvene vrednote in dal napotke, pa prijatelja in svetovalca, umetnostnega zgodovinarja Andreja Pavlovca, ki me je kasneje usmeril na študij likovne pedagogike. Loka je takrat, tudi s svojo galerijo na gradu pod vodstvom Pavlovca, pomenila nekakšno neformalno likovno središče Slovenije. Dogajanje je bilo živo, v njem so aktivno sodelovali najpomembnejši loški umetniki in mnogo drugih. V takem okolju se nikakor nisem počutil kot prišlek, po svojih močeh sem sodeloval pri akcijah, med drugim sem organiziral tovarniško galerijo, kjer so delavci lahko s sindikalnim kreditiranjem prišli do kakovostnih likovnih del.

Vem, da si zvedav človek in nisi zapečkar. Tudi »bivanjsko« si razpet med Vipavskim križem in Škofjo Loko. Zanima me tvoje mnenje o odnosu med ustvarjalcem in okoljem, iz katerega ustvarjalec de facto »generično« izhaja. Je mogoče v tvojem primeru ta povezava zgolj prazen pojem, ki v kreativnem smislu ni pomembna, ali pa vendarle vpliva na izbiro stilnega pristopa do obravnavane motivike?

Vedno bolj se mi zdi, da človeka močno zaznamuje že okolje zgodnjih let življenja in celo pokrajina, ki jo uzreš kmalu po rojstvu in se tega niti ne zavedaš. Skoraj si ne morem predstavljati, da bi sedaj živel v kraju, ki ga obdajajo visoke, kamnite, trde, ostre in pogosto celo mrzle zasnežene gore. Rad imam valovitost in oblost v vseh pogledih, zato sta mi rodna Dolenjska in tudi Vipavska dolina tako blizu. Horizontala, blago usločena navzgor ali navzdol, mi je bližja od vertikale.

Pri arhitekturi mi ugajajo naravni materiali – kamen, les – in velike čiste ploskve, z malo elementi, pa položne strehe. Mogoče imam to v genih, po mami sem namreč Primorec.

Tudi pri svojih fotografijah iščem kolikor mogoče preprosto in strogo zasnovo, kompozicijo, ki je očiščena balasta, rad imam strukture in svetlo-temni kontrast.

Glede motivike, ki jo najpogosteje obravnavam, je, poleg okolja, prav tako pomemben tudi čas, ki te zgodaj zaznamuje. Rodil sem se takoj po 2. svetovni vojni, ko so bili spomini na grozote še tako prisotni, da so neprenehoma prežemali vsakdanje življenje. Spomnim se, da me je neprestano spremljal strah pred vojno in smrtjo, ki je bila že tako precej prisotna tudi v naši ožji družini. Posebej pa je bila zame travmatična katoliška vzgoja, temelječa na krivdi, grehu, strahu, peklu in koncu sveta. Na srečo sem imel v sebi toliko zdrave energije, da sem se že kot mladostnik odvrnil od tega nauka. Danes imam z Bogom, neimenuvanim ter predvsem neinstitucionaliziranim, zdrav, neposreden in individualen dialog. Skoraj v vseh tvojih fotografskih ciklih se čuti tvoja afiniteta do historičnih obdobij v fotografiji in do klasičnih grafičnih tehnik. Ali si kdaj resneje razmišljal o tesnejši povezavi med grafiko in fotografijo, o foto postopkih in eksperimentalnih pristopih, ki bi mogoče tvoji prepoznavni fotografski estetiki dali nove dimenzije?

Res sem velik ljubitelj grafike, od vseh tehnik najbolj občudujem akvatinto, ki je včasih tako podobna tonsko bogati in zrnati črno-beli fotografiji in tudi litografiji. Ampak, to je zaenkrat bolj ljubezen par distance.

Sem pa kar dobro osvojil postopek gumijevega tiska, ki je bil v uporabi največ okrog leta 1900 (med drugim ga je praktical Avgust Berthold), s pomočjo katerega sem izdelal že kar nekaj tiskov. Tehnika je silno zamudna in ta trenutek si še nisem vzel dovolj časa, da bi pripravil in predstavil tehten ter koherenten cikel.

Povrniva se k ciklu *Stati inu obstati*. Zakaj si se odločil za dvodelno zasnovo slikovne površine, sestavljene iz zgornjega, bolj dominantnega kvadratnega polja, in spodnjega, ki je manjše in v obliki elipse? Ali si nam na tak način skušal posredovati več med seboj konceptualno povezanih vizualnih informacij ali pa tiči razlog nekje drugje?

Pri snovanju koncepta cikla o Trubarju izgnancu sem se že kmalu odločil za dvodelnost slikovne površine. Skoraj vsaka od 25. slik se nanaša na točno določen kraj Trubarjevega bivanja, sicer res običajno predstavljen s pomenljivim ali pomembnim detajlom, ampak ta se mi je zdel premalo. Toliko nedorečenega je kar klicalo po dopolnitvi. Želel sem vzpostaviti odnos med dominantnim pravokotnikom in spodnjim ovalom, ki zgornjo podobo nadgrajuje, jo komentira, vzpostavlja z njo dialog po formalni likovni plati, pomensko, ali pa je v ovalu le slika, ki predstavlja mojo asociacijo na zgornjo.

Marsikateri od ovalov nima nobene neposredne zveze s Trubarjem, poskuša pa razumeti duh kraja ali takratnega časa.

Ali te je »ukvarjanje« s Primožem Trubarjem in popotovanje po njegovih »nemških« krajih v intelektualnem in duhovnem smislu kaj nadgradilo? Ali si v kreativnem in čisto fotografskem oziru doživel tisto, kar si pričakoval?

Vsak projekt, ki se ga lotiš, te nujno obogati. V konkretnem primeru sem si moral nekoliko osvežiti šolsko znanje in spomin, se dodatno izobraziti in o zastavljeni temi kaj prebrati, potem pa premisliti, se vživeti v junaka in njegov čas. Sledila je pot, ko spoznaš, da so razdalje, ki jih je Trubar prepotoval (tudi po večkrat) peš, z vozom ali na konju, še danes, s čisto drugačnimi sredstvi in po neprimerno boljših cestah, spoštovanja vredne. Na poti sem spoznal tudi kar nekaj Nemcev, ki jim naš Trubar ni bil tuj in nepomemben, ter ustanov, ki s ponosom poimenujejo predavalnico z njegovim imenom.

V vlogi fotografa sem se marsikdaj na mestu soočil z dvomom in strahom, če je na konkretnem kraju sploh še kaj ostalo, kar priča o povezavi z našim rojakom. Poskušal sem pač iz obstoječega izvleči tisto, kar se je dalo. Ni bilo vedno lahko.

Zavedam se, da bi prav vsak avtor zastavljeni projekt realiziral na svoj način, z njemu lastno estetiko. Sam sem se pač po svojih zmožnostih in vesti skušal na svoj način oddolžiti velikemu rojaku, katerega neuklonljivi duh nas more in mora napajati v vsakem času, kajti hlapčevstva in ponigliavosti je bilo in je vedno v preobilju.

Glede pričakovanj pa itak vemo – preveč pričakovanj ubije doživetje.

Hvala za prijeten in zanimiv pogovor.

Sv. Just, Trst

Protestantizem na Loškem

Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki se zadnja leta aktivno vključuje v dogajanje v okviru vsakoletnih Dnevov evropske kulturne dediščine. Glede na razpisano temo skušamo posamezne dele naše bogate arhivske zapuščine čimbolj kakovostno predstaviti širši javnosti. Tokratna tema, ki je bila posvečena Primožu Trubarju, njegovemu delu in času, v katerem je živel, je dopuščala obilo možnosti. V arhivu smo se odločili, da v obliki razstave in kataloga predstavimo burne dogodke iz druge polovice 16. stoletja, ko so verski boji pretresali Škofjo Loko in grozili, da jo spremenijo v protestantsko mesto.

Štiri desetletja verskih bojov so zaobjeta na štirinajstih panojih, ki so bili od 17. septembra do 17. oktobra 2008 na ogled v avli Občine Škofja Loka, trenutno pa so postavljeni v avli Zgodovinskega arhiva Ljubljana, na Mestnem trgu 27 v Ljubljani, kjer bodo na ogled do maja 2009. Razstavo spremlja vsebinsko in slikovno bogat katalog, v katerem so prvič objavljeni nekateri pomembni dokumenti iz Bavarskega državnega arhiva v Münchnu.

Razstavo sestavlja 14 razstavnih panojev, ki predstavljajo zaključene vsebinske celote.

(foto: Tina Arh)

Za razliko od drugih razstav, ki so postavljale v ospredje lik Primoža Trubarja in njegov prispevek k oblikovanju slovenskega književnega jezika, se je naša razstava osredotočila na fenomen protestantizma kot verskega gibanja, ki je v 16. stoletju preplaval Evropo in pljusnil tudi na slovenska tla. Protestantizem se je izoblikoval nepričakovano, Luter verjetno ni niti slutil, kako daljnosežne posledice bodo sprožile teze, v katerih je napadel slabosti takratne cerkve in duhovščine ter pozval k vrnitvi v prvotno krščanstvo. Toda duh je ušel iz steklenice tisti trenutek, ko sta papež in cesar Lutra izobčila, podprli pa so ga nekateri nemški knezi. Toka dogodkov se ni dalo več ustaviti, ubral je svojo pot, ki je pripeljala do izoblikovanja protestantske veroizpovedi in ta je našla svoje zagovornike tudi znotraj meja loškega gospostva.

Razstava o protestantizmu na Loškem je zasnovana večplastno. Obiskovalca najprej seznanjajo z upravnimi, gospodarskimi, sodnimi in cerkvenimi razmerami v loškem gospostvu pred pojavom protestantizma. Škofja Loka je bila takrat že skoraj šeststo let središče obsežnega in sklenjenega loškega gospostva v posesti freisinške škofije, ki jo je v drugi polovici 16. stoletja vodil jezuitsko izobraženi škof Ernest (1566–1612). Ta ni mogel spregledati razraščanja protestantske miselnosti, ki se je začela s prihodom kranjskih deželnih stanov v 60. letih 16. stoletja v Skofjo Loko, kamor so se pred pretečo kužno nevarnostjo zatekli iz Ljubljane. Sprva nedolžna opozorila freisinškega škofa Ernesta so se z leti sprevrгла v zagrižen boj z vodilnimi loškimi protestanti, ki je predstavljen v jedru razstave. Po letu 1573 je freisinški škof, ob močni podpori notranjeavstrijskega deželnega kneza nadvojvode Karla, poslal v Skofjo Loko pet verskih komisij, ki so zasliševale loške protestante, jih zapirale v grajske ječe in jim nalagale denarne kazni, z namenom, da bi jih vrnile v pravo – katoliško – vero. Dolgo časa so bili uspehi skromni, ker so imeli odpadniki močno podporo v kranjskih deželnih stanovih in sosednjih zemljiških gospodih iz Puštala ter Stare Loke. Oboji so jim zaradi svojega verskega prepričanja in iz nasprotovanja do freisinškega škofa nudili varno zatočišče ter jim na svojih posestvih omogočali izvajanje protestantskih verskih obredov.

Na razstavi je nedvomno osrednji dokument nemški seznam 38 loških protestantov iz leta 1586, ki razkriva, kdo so bili glavni loški protestanti, katerim slojem tedanje družbe so pripadali in s kakšnim premoženjem so razpolagali. Večinoma gre za bogate trgovce in lastnike več nepremičnin v mestu in okolici, ki so si svoje premoženje ustvarili s trgovanjem na daljavo. Ker so bili, vsaj na začetku verskih bojev, skoraj vsi brez izjeme tudi člani notranjega in zunanjega mestnega sveta, je njihovo preganjanje povzročilo vrsto kadrovskega zamenjav v organih mestne avtonomije. Poleg mestnih veljakov so se na seznamu loških protestantov znašli tudi nekateri loški obrtniki (4 krojači, pek, 2 jermenarja, 2 ribiča) in še nekaj drugih oseb, katerih poklici niso znani. Seznam žal ne navaja vseh loških protestantov, ampak le tiste, ki jih je verska komisija zaslišala oktobra 1586. Vseh je bilo še precej več; na njem npr. ni Bernarda Eržena – enega najnevarnejših loških luteranov, ki je v tistem času prestajal zaporno kazen na gradu. Prav tako manjka zlatar Ulrik Premb, za katerega zanesljivo vemo, da je bil protestant in je zaradi svojega prepričanja moral zapustiti mesto.

Se bolj kot nemški seznam pa je za Ločane in širšo slovensko javnost pomemben slovenski razglas dražbe vsega nepremičnega premoženja pregnanih loških protestantov iz maja 1590. Vsebina tega dokumenta je natančno analizirana v posebnem članku¹ v

1 Judita Šega, Boris Golec, Münchenska zakladna najdba – škofjelčški slovenski razglas iz leta 1590, Loški razgledi 55, str. 173–190.

Avtorica razstave v pogovoru z dr. Marijo Stanonik (levo) in izvajalko kulturnega programa Marto Močnik Pirc (desno). (foto: Tina Arh)

tokratni številki Loških razgledov.

Razstava se dotakne tudi razširjenosti protestantizma med kmeti in železnikarskimi fužinarji. Med kmečkimi podložniki so se nove vere oprijeli le redki posamezniki. Od nje so jih odvrčala stalna družbena nasprotja z meščanstvom in plemstvom kot glavnima protagonistoma nove vere. Nekaj več zanimanja za Lutrov nauk so kazali nekateri železnikarski fužinarji in njihovi pomožni delavci, ki so večinoma prihajali iz nemških dežel, kjer so se seznanili z novimi verskimi nauki.

Posamezni železnikarski fužinarji so bili v novi veri tako goreči, da so se raje odselili iz gospostva, kakor da bi se ji odpovedali. Podobno je bilo z vodilnimi loškimi protestanti, ki so se po odpovedi meščanstvu zatekli v Puštal, Staro Loko in bližnja mesta na Kranjskem. Tu so ostali tudi po tem, ko jih je deželni knez Karel izgnal iz notranjeavstrijskih dežel (1589). Neovirano so trgovali dalje in čakali na boljše čase, ko se bodo spet lahko vrnili v Škofjo Loko. Ta možnost se je pokazala v prvih letih 17. stoletja, ko je bila reformacija v Loki dokončno zatrta, loški protestantski izgnanci pa spet spreobrnjeni v katoliško vero.

Zgodovinski naravnosti razstave smo želeli dodati tudi nekaj aktualnosti. Predvsem nas je zanimalo, katere sledi protestantizma so se na loških tleh ohranile do danes in kje jih najdemo. Verjetno je najbolj ohranjeni spomin na tiste burne čase protestantski nagrobnik premožnega loškega meščana, mestnega sodnika in svetnika Jurija Feichtingerja, ki danes krasi notranjščino starološke župnijske cerkve in velja za enega najlepših protestantskih nagrobnikov na slovenskih tleh. Tudi knjižnica Kapucinskega samostana v Škofji Loki hrani dva izvoda iz zapuščine slovenskih protestantskih piscev. Prvi je originalni izvod Dalmatinove Biblije, drugi Megiserjev štirijezični slovar z besediščem v nemškem, latinskem, slovenskem in italijanskem jeziku. Več sledi smo našli v književnosti, kjer je protestantizem ponujal bogato iztočnico za vrsto del Ivana Tavčarja (povest *Vita vitae maeae*, zgodba o Grajskem pisarju, cikel novel *V Zali*, roman *Visoška kronika*), Andreja Budala (povest *Križev pot Petra Kupljenika*) in Jeje Jamar Legat (*Kaibetova hiša na Placu 1511-1914*).

Pri pripravi razstave in kataloga smo kot osnovo za prikaz boja med katoliki in protestanti uporabili študijo dr. Pavleta Blaznika, ki smo jo nadgradili z arhivskimi viri iz domačih in tujih arhivov, predvsem Bavarskega državnega arhiva v Munchnu, Arhiva Republike Slovenije ter Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Ostali slikovni material so nam posredovali: Loški muzej, Kapucinski samostan Škofja Loka in Župnija Stara Loka. Razstavo je pripravila avtorica tega prispevka, ob strokovni in tehnični pomoči sodelavk iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Finančno so razstavo podprli Ministrstvo za kulturo RS, Občina Škofja Loka in sponzor Pivovarna Union.

OBČINA
IN
OBČINSKI
NAGRAJENCI

Občina Škofja Loka z izkušnjami v mednarodnem sodelovanju

1. del

»Ne želimo oblikovati koalicije držav, ampak skupnost ljudi.«
(Jean Monnet)¹

Medobčinska pobratenja

Pobratenja omogočajo uporabno ogrodje, v okviru katerega se krepijo odnosi med partnerskimi mesti različnih držav. Čeprav to ni edini kanal za sodelovanje na nadnacionalni ravni, je njegova prednost v kombinaciji prijateljskih stikov z izredno različnimi oblikami izmenjav. Skupna izkušnja evropskih standardov ustvarja večje medsebojno razumevanje in strpnost do drugih. Nadnacionalno sodelovanje med lokalnimi skupnostmi pa je poglaviti dejavnik za krepitev miru, stabilnosti in demokracije. V Evropi se je po drugi svetovni vojni močno razvil koncept pobratenja lokalnih občin kot način premagovanja krivic iz preteklosti med sosednjimi državami, zblíževanja ljudi in krepitve medsebojnih vezi.

Danes pobratenja² združujejo občine po vsej Evropi in povezujejo njihove prebivalce v

- 1 Zamisel o združenju Evropi je bila prvič izrečena 9. maja 1950 v govoru francoskega zunanjega ministra Roberta Schumana, v okviru predloga o uskladitvi obnovitvenega procesa premogovne in jeklarske industrije Francije in Nemčije, v smislu povezovanja premogovništva in jeklarske industrije Zahodne Evrope. V ti Evropski deklaraciji je bilo poudarjeno, da je združena Evropa, ki bo temeljila na solidarnosti, osnovna in bistvena predpostavka za zagotavljanje svetovnega miru. Poziv h gospodarski in politični integraciji ni bil namenjen samo Nemčiji in Franciji, temveč tudi vsem drugim evropskim državam. Avtor zamisli je bil Jean Monnet, »oče Evrope«.
- 2 Za uspešno pobratenje je potrebno skrbno opredeliti program izmenjav. Najpogostejše so na izobraževalnem, kulturnem in športnem področju. Narašča pa število aktivnosti v manj tradicionalnih smereh, kar dokazuje, da je v koncept pobratenja možno vključiti veliko inovativnih projektov kot odziv na družbene spremembe in razvoj mednarodnih odnosov. Spremembe na globalni ravni prinašajo rastočo decentralizacijo, ki se odraža v mnogih novih pravicah in dolžnostih lokalnih oblasti na različnih področjih. Tudi pobratenja morajo ostati v koraku s časom in po potrebi dobiti svež zagon. Ob tradicionalnih vsebinah se tako zmeraj bolj uveljavlja drugačen pristop, ki je bolj osredotočen na ti »know-how« dejavnosti, še posebej na socialnem in ekonomskem področju (npr. uporaba novih tehnologij, zaščita okolja, boj proti brezposelnosti, preprečevanja kriminala, dejavnosti mladih, varstvo otrok, urbano planiranje, ...). Iskanje rešitev za omenjene probleme, primerjava izkušenj in razprava omogočajo širši vpogled v ta vprašanja in učinkovitejše iskanje rešitev zanje. →

tesno prepleteno mrežo. Do sedaj je skoraj 13.000 občin v Evropski uniji,³ vključno z novimi državami članicami, sklenilo dogovore o pobratenju. Tako predstavljajo pomembno orodje pri vzpodbujanju evropske identitete na lokalni ravni, to je na ravni, ki je najbližje evropskim prebivalcem. Pobratenja dajejo možnost odkriti več o vsakdanjem življenju državljanov ostalih evropskih držav, pogovore z njimi in izmenjavo izkušenj, realizacije skupnih projektov na področjih skupnega interesa, kot so na primer lokalna integracija, okolje, gospodarski razvoj in kulturne razlike. Kako pomembno je povezovanje med občinami dokazuje tudi ustanovitev podpornega finančnega sistema Evropske unije, ki je bil za sodelovanje med pobratenimi občinami ustanovljen leta 1989, na iniciativo Evropskega Parlamenta in do leta 2008 je bilo sofinanciranih že več kot 3200 projektov. Evropska Komisija je za programsko obdobje 2007–2013 predlagala program Skupnosti, imenovan »Evropa za državljane« (Europe for Citizens' Programme),⁴ čigar cilj je spodbujanje aktivnega evropskega državljanstva. Ta program podpira sodelovanje med državljani, občinami in organizacijami civilne družbe iz različnih držav in poudarja nadnacionalne izmenjave, zlasti med državljani in organizacijami iz sedanjih in prihodnjih držav članic.

Mednarodne izkušnje Občine Škofja Loka

Občina Škofja Loka ima z izvajanjem mednarodnih programov in pripravo projektov dolgoletne in bogate izkušnje. V zadnjih letih je še posebej poglobila tisto mednarodno sodelovanje, ki predstavlja dvosmerni prenos znanja, izkušenj, prakse in politik med pobratenimi in prijateljskimi občinami. S tem se omogočajo izmenjave na področju šolstva in gospodarstva, sodelovanja pri različnih razvojnih in raziskovalnih projektih, evropske kulturne izmenjave po načelu evropskega integracijskega gibanja »od spodaj navzgor« in vključevanje v mednarodno strokovno javnost. Veliko teh projektov se je prijavilo na razpise evropskih programov in tako pridobilo dodatna sredstva za kakovostno uresničitev. Številne izmenjave so bila prijavljene kot projekti v sklopu programa »Evropa za državljane« (t. i. aktivnost Town twinning in aktivnost Tematsko mreženje partnerskih mest). Samo v letu 2008 je Občina Škofja Loka kot partner sodelovala v enem projektu⁵ v okviru programa »Mladi v akciji«, v programu »Evropa za državljane« pa kar v treh.⁶

Ustvarjanje mrež med pobratenimi kraji razširja možnosti za delovanje in spodbuja kvalitetne odnose med posameznimi kraji. Ta funkcionalni pristop je enak kot pristop k izgradnji EU, le na drugačni ravni

3 http://ec.europa.eu/towntwinning/links/links_fr.html (3. januar 2009).

4 Sklep št. 1904/2006/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 12. decembra 2006 o uvedbi programa Evropa za državljane za spodbujanje aktivnega evropskega državljanstva za obdobje 2007–2013, str. 32–40.

5 Projekt »Dnevnik mladega Evropejca« v Maasmechelu (Občina Maasmechelen je bila prijaviteljica projekta, ki je potekal od 27. oktobra do 2. novembra 2008. Partnerji so bile občine Škofja Loka, Fallafols (Španija), Čestochcva (Poljska) in Tshwane (Južna Afrika).

6 Prvi projekt »Europe2gether« v Bologni (Provincia Bologna je bila prijaviteljica projekta, ki je potekal od 8. do 10. oktobra 2008. Partnerji so bila mesta (19) iz omenjene province, vključno z njihovimi pobratenimi mesti (24).

Drugi projekt »Izmenjava izkušenj in dobrih praks med prebivalci manjših evropskih naselij« v Neuville-la-Roche v Franciji (Naselje Neuville-la-Roche je bilo prijaviteljica projekta, ki je potekal

Ne smemo pozabiti na sodelovanje med nacionalnimi in mednarodnimi organizacijami ter promocije in spodbujanje sodelovanja med temi občinami, s ciljem narediti tako domačo kot mednarodno javno upravo čim bolj enostavno, učinkovito in prijazno do uporabnikov. Prav tako moramo biti pozorni na aktivno vključevanje v delovne skupine Združenja občin Slovenije, Skupnosti občin Slovenije in Evropske komisije.

Pravna podlaga za delovanje Občine Škofja Loka v mednarodnih odnosih je Zakon o lokalni samoupravi, ki lokalnim skupnostim omogoča sodelovanje z lokalnimi skupnostmi v drugih državah in mednarodnimi organizacijami lokalnih skupnosti. Poleg občinskih aktov, ki urejajo mednarodno sodelovanje občine, je pomembna podlaga tudi Evropska listina o lokalni samoupravi, ki jo je Slovenija podpisala leta 1994, v veljavo pa je stopila leta 1997. V 10. členu opredeljuje pravico lokalnih skupnosti, da v zakonsko določenih okvirih sodelujejo s sorodnimi oblastmi v drugih državah. Evropska okvirna konvencija o čezmejnem sodelovanju teritorialnih skupnosti ali oblasti, ki jo je Slovenija podpisala leta 1998, ratificirala pa leta 2003, države podpisnice zavezuje k omogočanju in spodbujanju obmejnega sodelovanja med teritorialnimi skupnostmi ali oblastmi, drugi protokol k tej konvenciji pa tudi k spodbujanju medteritorialnega sodelovanja.

Občina Škofja Loka razvija in pogloblja svoje mednarodne odnose in sodelovanje s tujimi občinami na treh ravneh, ki se medsebojno tesno prepletajo in dopolnjujejo:

- na ravni političnega sodelovanja tako v bilateralnih kot multilateralnih okvirih (voljeni predstavniki Občine Škofja Loka),
- na ravni strokovnega sodelovanja občinske uprave, samostojno in ob sodelovanju članov pristojnih delovnih teles Občinskega sveta Občine Škofja Loka,⁷
- na ravni podpore pobudam subjektov z različnih področij.

Vzporedno s sodelovanjem in izmenjavami s pobratenimi in prijateljskimi občinami moramo omeniti nekatere glavne aktivnosti, ki so potekale v Škofji Loki v predpristopnem obdobju vključevanja Slovenije v Evropsko unijo in ob njenem vstopu.

• 4. aprila 2001 je bilo v Škofji Loki organizirano odprtje prvega Evropskega koticčka na Gorenjskem in tretjega od sedmih v Sloveniji. Evropski koticček, ki je bil financiran s strani Evropske komisije, je predstavljal informacijsko točko s publikacijami o Evropski uniji in vključevanju Slovenije v EU.

• Na pobudo Občine Škofja Loka je bilo ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo – 1. maja 2004 – v Škofji Loki organizirano niz prireditev in spremljajočih aktivnosti. Mednje sodi-

od 13. do 17. novembra 2008 Partnerji so bili Stara Loka, naselje Urros (Portugalska) in naselje Magureani (Romunija).

Tretji projekt Kulturna izmenjava občanov med pobratenima občinama Škofja Loka in Maasmechelen leta 2008, v okviru programa »Town twinning« sta omenjeni občini do junija 2008 prijaviili že šest projektov

- 7 V skladu s Statutom Občine Škofja Loka je Občinski svet pristojen za ustanovitev odborov in komisij, med drugim tudi za Komisijo za mednarodno sodelovanje in partnerstva. Omenjena Komisija ima v Škofji Loki sedem članov in obravnava predloge s področja mednarodnih odnosov, v sodelovanju z občinskim svetom, županom in občinsko upravo pripravlja program aktivnosti za povezovanja z občinami izven države Slovenije, s poudarkom na sodelovanju z zamejskimi občinami

jo delavnice in predavanje, ki sta jih pripravili tedanja direktorica Razvojne agencije Sora Irena Mrljak in mag. Andreja Ravnihar Megušar. Posebna slovesnost je bila organizirana v Kristalni dvorani, kulturni program, so oblikovali Mestni pihalni orkester ter Vera in Miloš Mlejnik, slavnostni govornik je bil tedanji predsednik Državnega sveta Janez Sušnik.

• Na pobudo občine so vsako leto ob dnevu Evrope (9. maj) tudi v Skofji Loki organizirani sklopi prireditev, ki smo jih poimenovali kar Teden Evrope. V njegovem okviru so tako že od leta 2003 organizirana številna predavanja, delavnice, posveti, odprtja razstav, izdaje publikacij in koncerti. Še poseben pomen so imele prireditve v letu 2008, saj so potekale ravno v času predsedovanja Slovenije Svetu Evropske unije. Organizirana sta bila dva kulturna dogodka in okrogla miza, na kateri je z uglednimi gospodarstveniki⁸ tekla beseda o gospodarskem razvoju Slovenije v okviru Evropske unije.

• Novembra 2007 je bila na pobudo Komisije za mednarodno sodelovanje in partnerstva in v sodelovanju z občinsko upravo Občine Škofja Loka organizirana okrogla miza na temo »Kaj Škofja Loka ponuja evropskemu prostoru?«. Razprava je bila namenjena osvetlitvi nadaljnjega mednarodnega sodelovanja Občine Škofja Loka z evropskimi institucijami, pobratenimi in prijateljskimi občinami. Program je bil tematsko razdeljen na štiri področja (izobraževanje, gospodarstvo, kultura, turizem) in je hkrati predstavljal dobro iztočnico za nadaljnje delo s partnerskimi mesti.

• Sredi decembra 2008 je Občina Škofja Loka v sodelovanju s Skupnostjo občin Slovenije pripravila delovni posvet z naslovom »Uspešno čezmejno sodelovanje s pomočjo EU sredstev«. V program je bila vključena tudi predstavitev evropskega programa Program za državljane 2007–2013, ki ga je predstavila A. Tiziana de Nittis iz Službe za mednarodne odnose province Bologna. Omenjena provinca ima 60 občin, med njimi je tudi pobratena občina Medicina. De Nittisova je bila koordinatorka projekta Europe2gether v Bologni, v katerem je kot partnerica sodelovala tudi občina Škofja Loka. Na podlagi tega sodelovanja je bil ta program tudi v Skofji Loki predstavljen vsem slovenskim občinam.

Občina Škofja Loka je pobratena z naslednjimi občinami:

- Italija Medicina – 1966
 Savodnje ob Soči (Savogna d'Isonzo) – 1978
- Avstrija Sele na Koroškem (Zell) – 1972
- Srbija Smederevska Palanka – 1973
- Belgija Maasmechelen – 1999
- Nemčija Freising – 2004
- Češka Tabor – 2006.

Občina Škofja Loka sodeluje še z dvema prijateljskima občinama:

- Avstrija Zgornja Bela (Obervellach)
- Irska Carlow.

8 Na okrogli mizi so sodelovali nekateri nagrajenci Gospodarske zbornice Slovenije za izjemne gospodarske in podjetniške dosežke na Skofjeloškem: Anton Papež, Branko Selak, Janez Deželak in Valentina Nastran.

Župani in člani uradnih občinskih delegacij partnerskih občin Občine Škofja Loka.
(*Gostišče Premetovc, 2004*)

POBRATENE OBČINE

Republika Italija

Italija je upravno sestavljena iz 20 dežel (le regione), izmed katerih ima 5 dežel⁹ poseben status. Po italijanski ustavi so dežele samostojne ustanove z lastnimi pristojnostmi in nalogami, v skladu z načeli, ki jih določa ustava.¹⁰ To pomeni, da občina ni odvisna od pokrajine in pokrajina ni odvisna od občine, pač pa ima vsaka določene upravne naloge, pristojnosti ter vodi samostojne stike z deželno upravo in ostalimi upravnimi enotami. Kot vmesna stopnja lokalne samouprave je po italijanski ustavi pokrajina (le provincia), locirana med občino in deželo; pokrajine imajo statutarno in finančno avtonomijo za usklajevanje javnih financ.

Medicina

Občina Medicina

Uradna stran občine Medicina:

<http://www.comune.medicina.bo.it/>

Sporazum podpisan v Medicini: 28. 5. 1966

Obnovljeni sporazum podpisan: 21. 6. 2008

- 9 Dežele s posebnim statusom: Sicilija (Sicilia), Sardinija (Sardegna), Aosta (Valle d'Aosta), Trentinsko in Zgornje Poadižje (Trentino-Alto Adige), Furlanija - Julijska krajina (Friuli-Venezia Giulia). Pristojnosti dežel s posebnim statusom niso določene v ustavi, ampak se določijo s posebnim statusom, ki ga država sprejme v obliki ustavnega zakona.
- 10 Budja, Kocbek, Teritorialne členitve v državah članicah Evropske unije, str. 67

Pobratena občina Medicina leži v deželi Emilia-Romagna v pokrajini Bologna. Pobratenje Občine Škofja Loka z občino Medicina sega v leto 1966, ko sta takratni predsednik Skupščine občine Škofja Loka Milan Osovnikar in župan Medicine Argento Marangoni podpisala sporazum o prijateljstvu in sodelovanju med mestoma. Kot so zapisali, so namreč ugotavljali, *»da je sodelovanje med občinama pomemben element vzajemnega razumevanja, ki krepi prijateljstvo in mir med narodi ter prijateljske stike.«* Predsednik skupščine Milan Osovnikar v katalogu *»25. obletnica pobratenja z občino Romilly-sur-Seine in 20. obletnica pobratenja z občino Škofja Loka«,* ki ga je izdala občina Medicina maja 1986 opisuje prve začetke sodelovanja med občinama: *»Spomladi leta 1962 je Škofjo Loko z avtobusom obiskala skupina iz Medicine, ki je obiskala Slovenijo. Na kopališču v Puštalu jo je sprejel predsednik Jože Nastran. Leta 1963 smo dobili vabilo, da se udeležimo praznika trgatve v Medicini. Tja smo odšli Franc Urekar, sekretar komiteja, Milan in Milica Osovnikar, zadnja v vlogi prevajalke. Udeležili smo se tudi praznovanja v sosednji občini Castel di San Pietro, kjer je predsednik Fernando Sabbioni izrazil željo po navezavi stikov z neko našo sosednjo občino. V letu 1963 so nam prijatelji iz Medicine vrnili obisk. Do takrat je bil župan v Medicini Roberto Pretti in še istega leta smo se dogovorili o izmenjavi študentov«.* V nadaljevanju opisuje izmenjave v letu 1964, ko se je škofjeloška delegacija udeležila občinskega praznovanja ter obisk škofjeloške košarkarske ekipe in pevcev – Fantje iz Praprotna v letu 1965. Še isto leto je nogometno moštvo zastopalo škofjeloške barve na turnirju v Castel di San Pietro.

Tudi podpisnik listine Argento Marangoni v zborniku občine Medicine Brodo di Serpe¹¹ zelo natančno opiše okoliščine, ki so pripeljale do podpisa o pobratenju obeh mest. Kot župan je bil izvoljen leta 1965 in prve dni decembra je z italijanskega Državnega odbora za pobratena mesta prejel vabilo na delovno srečanje z ustreznim jugoslovanskim odborom. Srečanje je bilo v Zagrebu, od 2. do 5. januarja 1966, italijansko delegacijo so sestavljali predstavniki iz občin Bologna, Modena, Carpi in Medicina. Kot opisuje v svojem delu, so bile teme na seminarju, ki jih je predstavljala jugoslovanska stran, pretežno gospodarske narave z namenom iskanja stikov na zahod oziroma izhod iz izolacije. Jugoslovansko delegacijo so zastopali župani Beograda, Ljubljane, Zagreba, Zadra, predzadnji dan je prispel tudi župan iz Škofje Loke Milan Osovnikar, skupaj s soprogo. V času srečanja sta se z županom Milanom Osovnikarjem dogovorila in uradno formalizirala razmerje obeh občin. V članku opisuje: *»Na povratku sem se za nekaj dni ustavil v Škofji Loki, kjer smo med njihovo svečano sejo uradno podpisali protokol in namero o uradnem podpisu Listine o pobratenju. V Medicino sem se vrnil 10. januarja 1966 s popolnoma drugačnim mnenjem glede pomena pobratenja in odločno namero o oživitvi tega projekta.«* Slovesnost ob uradnem podpisu Listine o pobratenju je bila organizirana v Medicini, 22. maja 1966. S podpisom sta se v imenu obeh občin Milan Osovnikar in Argento Marangoni zavezala k medsebojnemu sodelovanju in spodbujanju izmenjave izkušenj z vseh ravni lokalnega življenja.

V 60. letih je bilo v Medicini čutiti številne konflikte, nešteto pregrad in ideloških nasprotij. Z ustanovitvijo Odbora za pobratenje, ki je bil odprt tudi za različna združenja, predstavnike zasebnih družb in tistih posameznikov, ki so bili pripravljene delati in sode-

11 Marangoni, *Brodo di Serpe*, str. 59.

lovati pri projektih, so uspeli preprečiti nadaljnja razhajanja glede sodelovanja s tujimi občinami. Z Odborom so uskladili koledar praznikov, določili tretjo nedeljo v septembru za organizacijo tedenskega sejma in s tem rešili njihovo finančno delovanje. Vsako leto septembra razstavljajo kmetijske pridelke, organizirajo tržnico, na prvem mestu je njihova zelo znana čebula. Kasneje so na ta dan določili spominske dneve v spomin na cesarja Friderika Barbaroso in tako po njem imenovali srednjeveške dneve. Slednji naj bi na enem svojih pohodov zbolel in bil pozdravljen v kraju, ki so ga kasneje poimenovali Medicina. V spomin na ta dogodek zadnje desetletje, vsako leto v septembru, pripravljajo srednjeveški festival, ki v mesto privabi na tisoče obiskovalcev. Lahko se strinjamo z Argentom Marangonijem, ko zaključi, da je »pobratenje zelo pripomoglo k premagovanju sporov in podiranju pregrad. Upam si trditi, da je bilo na mednarodni ravni koristno v enaki meri kot na lokalni. Hvala pobratenu!«¹²

Od sedemdesetih in osemdesetih let naprej so bile organizirane številne izmenjave osnovnošolskih otrok in poletne kolonije za otroke. Omeniti velja Malo Groharjevo kolonijo, ki je vsako leto privabljala številne učence in njihove mentorje med drugim tudi iz Medicine. Kakor omenja Milan Osovnikar v katalogu, naj bi bilo »priosotno tudi sodelovanje med združniki obeh občin, prav tako je občinski sindikat iz Škofje Loke sodeloval s sindikatom kmetijskih delavcev iz Bologne. Gospodarskega sodelovanja med gospodarstvi obeh občin ni bilo, razen izmenjave izkušenj pri melioracijah, kjer je pokazala poseben interes občina Smederevska Palanka«. Vzajemne izmenjave so bile na športnem področju, med posameznimi športnimi društvi, predvsem pri košarki. Zdravko Krvina, tedanji predsednik Skupščine občine Škofja Loka, v pogovoru¹³ omenja številne seminarje, ki so bili organizirani na temo zdravstvenega sistema, davčne in socialne politike. Prav tako so bila organizirana srečanja med gasilskimi društvi, nogometnimi klubi in pihalnimi orkestri.

Kot je bilo že omenjeno, Občina Medicina kot srednjeveško mesto vsako leto organizira festival »Il Barbarossa«, ki je zelo podoben naši srednjeveški prireditvi Venerina pot. Ime Barbarossa je zaščitni znak prireditve, ki ga v Medicini organizira tamkajšnje društvo Pro Loco di Medicina. V znamenju srednjeveškega dogajanja ulice Medicine ponovno zaživijo življenje izpred nekaj stoletij, saj svoje spretnosti predstavijo lončarji, izdelovalci papirja, denarja, perice, tkalke ter ostali predstavniki starodavnih obrti. Predstavijo se tudi plesalci srednjeveških plesov iz plesne šole Medicina. Veliko zanimanja pa so leta 2001 s svojimi nastopi vzbudili škofjeloški plesalci plesne skupine Pavana ter glasbene skupine Camerata Carniola. Skoraj vsako leto so se na italijanski prireditvi predstavile škofjeloške skupine, na naši Venerini poti pa plesalci iz pobratene občine.

Friderik I. Barbarossa in njegova sinova kralj Henry IV. in vojvoda Frederik V. Srednjeveška iluminacija iz Kronike gvelfi in gibelini. (Weingarten Abbey, 1179–1191)

12 Marangoni, *Brodo di Serpe*, str. 60.

13 Ustni vir. Zdravko Krvina, 16 februar 2009.

Županja Občine Medicina Nara Rebecchi in tedanji podžupan Občine Škofja Loka Borut Bajželj ter predstavnika plesne skupine Pavana. (*Občina Medicina, 2001*)

Poleg jesenskega festivala veliko ljudi obiše mesto tudi v oktobru, ko se odvijajo slovesnosti, namenjene predstavitvi njihovih pobratenih občin. Občina Medicina je leta 2001 povabila k sodelovanju predstavnike Občine Škofja Loka, da bi se predstavili na prireditvi »Festa del Gemellaggio«. Zastavo škofjeloške občine so zastopali predstavniki tamburaške skupine Bisernica¹⁴ iz Reteč pri Škofji Loki, v spremstvu občinske delegacije in predstavnice Zavoda za pospeševanje turizma Blegoš. Tamburaši Bisernice so odprli festival s svojim koncertom 27. oktobra 2001 in navdušili poslušalce v dvorani Sala Auditorium v Medicini. Vodja skupine Janez Kermelj je doživetu opisal večerni dogodek: *»Koncert smo začeli z nekaterimi narodnimi pesmimi ter nadaljevali s koncertnimi skladbami, pisanimi za tamburaške orkestre in večno zelenimi melodijami. Ko pa sta prišli na repertoar Santa Lucia in Nabucco se nam je občinstvo pridružilo s petjem in vzdušje v dvorani je bilo nepozabno. Navdušenje je pokazala tudi županja mesta, ki nam je izročila priznanje in nas povabila k ponovnemu obisku. Naslednji dan smo bili še v Domu oskrbovancev in tudi tam navdušili vse prisotne.«*

Ob 47. prazniku partnerstva s pobratenimi občinami (Romilly, Pescia, Škofja Loka), 500. obletnici organiziranega srednjeveškega sejma in 17. spominskih dnevih, posvečenih spominu na cesarja Friderika Barbarosso (1152–1190),¹⁵ sta se leta 2007 na vabilo županje Nare Rebecchi odzvala predsednica Komisije za mednarodno sodelovanje in pobratenje Lidija Goljat in član te komisije Anton Bogataj. Takrat sta se z občinskimi predstavniki občine Medicina pogovarjala o nadaljnjem sodelovanju.

V okviru občinskega praznovanja (2008) sta Škofjo Loko ponovno obiskala podpisnik

14 Leta 2002 so praznovali 80-letnico neprekinjenega tamburiranja v Retečah.

15 Leta 1152 je prestol Svetega rimskega cesarstva zasedel cesar nemške narodnosti Friderik I. Hohestaufen, bolj znan kot Barbarossa ali Rdecebradec.

Listine o pobratenu Argento Marangoni in sedanja županja Nara Rebecchi. Ob 40-letnici podpisa Listine sta škofjeloški župan Igor Draksler in županja Nara Rebecchi 21. junija 2008 v Skofji Loki podpisala Listino o nadaljnjem sodelovanju. Ob podpisu je županja v svojem nagovoru poudarila: *»Seganje v zgodovinske korenine, želje po medsebojnem sodelovanju med dvema narodoma in medsebojnem spoznavanju na vseh področjih javnega, gospodarskega, socialnega in kulturnega življenja priča o prisotnosti skupaj cenjenih vrednot sklenjenega prijateljstva. Izraža tudi hvaležnost za srečanja, ki so vplivala na najgloblje vezi naše skupnosti: tradicijo, prijateljstvo, med temi tudi na mlade ter umetnost. Na koncu pa posebno mesto zavzema kultura, ki ji v Skofji Loki pripisujete posebno mesto pri povezovanju in komunikaciji med srednjeveškima mestoma.«*

Prav zaradi pobratenu med občinama je bila Občina Škofja Loka oktobra istega leta povabljen k sodelovanju pri evropskem projektu Europe2gether, na katerega se je prijavila provinca Bologna. Projekt je finančno podprla Evropska komisija v sklopu programa Evropa za državljane 2007–2013. Ena od dejavnosti projekta je bilo srečanje vseh pobratenih občin province Bologna in mednarodna konferenca na temo evropskega državljanstva, identitete in možnosti različnega povezovanja med pobratenimi občinami v Evropi. Uvodne besede je podala predsednica Province Beatrice Draghetti, nosilne teme srečanja so pripravili docenti in profesorji bolonjske Univerze, intervante pa župani partnerskih mest. Občinsko delegacijo so sestavljali Borut Bajželj in Anton Bogataj kot člana Komisije za mednarodno sodelovanje in pobratenu in mag. Andreja Ravnihar Megušar, ki je poleg sodelovanja med srednjeveškima občinama Škofja Loka in Medicina predstavila referat z naslovom *»Prihodnost evropske integracije in demokracije«*.

Argento Marangoni je v svojem nagovoru ob podpisu Listine o nadaljnjem sodelovanju v Skofji Loki poudaril: *»Cilji enotne Evrope se kljub številnim preprekam in težavam vendarle uresničujejo. Zahvaljujem se vsem, ki so prispevali k uspehu tega programa. Vsa pobratenu so dodala opeko k izgradnji te evropske stavbe. Po mojem mnenju bi bilo treba to izkušnjo razširiti še na druge države, tudi na mediteransko območje.«*

Ob 40-letnici pobratenu med srednjeveškima mestoma je bila na pobudo Občine Škofja Loka organizirana razstava umetniških del profesorja Luige Samoggia in škofjeloškega fotografa Tomaža Lundera. Odprtje razstave je organizirala Občina Skofja Loka, in sicer 3. decembra 2008, v Mali razstavni galeriji Občine Škofja Loka. Profesor Luigi Samoggia, ki je hkrati tudi predsednik Odbora za pobratenu v Medicini, se je leta 1969 prvič udeležil Male Groharjeve slikarske kolonije v Škofji Loki in tako v mednarodnem kulturnem vzdušju preživel obdobje intenzivnega likovnega ustvarjanja z znanimi umetniki. V sedemdesetih letih je na razstavi na Loškem gradu predstavil svoja dela še z drugimi

Odprtje razstave *Most med srednjeveškimi mesti*, razstavljalca Tomaž Lunder in Luigi Samoggia. (Mala razstavna galerija Občine Škofja Loka, 3. december 2008)

umetniki iz Medicine. Zelo zgovorne so besede, ki jih je ob odprtju razstave zapisala županja Nara Rebecchi v katalogu Most med srednjeveškimi mesti: »*Hitre poteze s svinčnikom, ki jih je potegnil takrat mali Luigi izžarevajo tiste prve občutke ob pogledu na nov in očarljiv prostor, kraj in kulturo. Gre za iste občutke, ki sem jih sama čutila ob prvem pogledu na vaše lepo mesto in prelesto pokrajino.*«

Sredi decembra 2008¹⁶ je Občina Škofja Loka, v sodelovanju s Skupnostjo občin Slovenije, pripravila delovni posvet z naslovom Uspešno čezmejno sodelovanje s pomočjo EU sredstev. V program je bila vključena tudi predstavitev evropskega programa Program za državljane 2007–2013, ki ga je predstavila A. Tiziana de Nittis iz Službe za mednarodne odnose province Bologna. Omenjena provinca ima 60 občin, med njimi je tudi pobratena občina Medicina.

Sovodnje ob Soči (Savogna d'Isonzo)

Občina Sovodnje ob Soči (Savogna d'Isonzo)

uradna stran občine Sovodnje ob Soči/Savogna da'Isonzo:

<http://www.savognadisonzo.com/>

Sporazum podpisan v Škofji Loki: 18. 3. 1978

Sporazum podpisan v Sovodnjah: 18. 6. 1978

Pobratena občina Sovodnje ob Soči leži v deželi Furlanija - Julijska krajina,¹⁷ v deželi s posebnim statusom, ki se deli na štiri pokrajine Gorica (25 občin), Pordenone (51 občin), Trst (6 občin) in Videm (137 občin).

Od leta 1978 je Škofja Loka pobratena z občino Sovodnje ob Soči v pokrajini Gorica. Pobuda je prišla od borčevskih organizacij, zlasti A. N. P. I. (Associazione Nazionale Partigiani d'Italia - Vsedržavno združenje partizanov Italije), saj so med narodnoosvobodilnim bojem številni italijanski partizani delovali v vaseh Škofjeloškega hribovja. Vsako leto poteka spominska slovesnost na Lenartu nad Lušo in v Rovtu ob obeležju padlih italijanskih partizanov iz garibaldinske divizije.¹⁸

16 Opisani dogodek je že naveden v poglavju Mednarodne izkušnje Občine Škofja Loka.

17 Od leta 1516 dalje je bila vsa vzhodna Furlanija v avstrijskih rokah. Današnji pokrajini Videm in Pordenone sta bili Italiji priključeni leta 1866. Za vzhodni del Furlanije sta se Avstrija in Italija borili še v 1. svetovni vojni, medtem ko so Furlani zahtevali samostojnost. Kljub temu, da je večina preivalstva govorila nemško, slovensko ali furlansko, je bila dežela po vojni dodeljena Italiji. Ker so bile manjšine pod fašizmom podvržene italijanizaciji, se je veliko Nemcev, Slovencev in Furlanov odselilo. 2. svetovna vojna, ki je sicer hudo prizadela deželo, ni razrešila problemov. Furlanija je ponovno zahtevala neodvisnost, a je Italijanska Republika dovolila samo združitve z Julijsko krajino, v deželo s posebnim statutom. Dežela je bila ustanovljena leta 1947 z združitvijo Furlanije (it. *Friuli*) in Julijske Benečije (it. *Venezia Giulia*), ki je bila pozneje v slovenščini preimenovana v Julijsko krajino, saj z Benečijo (it. *Veneto*) nima povezave.

18 Podpredsednik Območnega združenja borcev in udeležencev NOB Škofja Loka Marko Vraničar opisuje v Utripu (avgust 2006, str. 17): »V sredini marca 1945, ko je predvsem na Gorenjskem in Primorskem divjala zadnja nemška ofenziva pred dokončnim zlomom nacizma, so gozdovce okrog Blegošja branili borci škofjeloškega odreda, skupaj s pripadniki garibaldinske brigade Gramsci katere jedro so predstavljali predvsem fantje in moške iz Lucnika in drugih primestnih naselij okoli Gorice. Enoti sta morali preprečevati vdor nemških sil s škofjeloškega področja na Cerkljansko →

Listino o pobratenju sta 18. marca 1978 v Škofji Loki podpisala tedanji predsednik Skupščine občine Škofja Loka Tone Polajnar in tedanji župan občine Sovodnje ob Soči Jožef Češčut. Štiri mesece kasneje je bil slavnostni podpis listine o pobratenju tudi v Sovodnjah, ki sta ga podpisala župan Jožef Češčut in škofjeloški predsednik skupščine mag. Viktor Žakelj.

Podpis Listine o pobratenju med občinama Škofja Loka in Sovodnje ob Soči, predsednik Skupščine Občine Škofja Loka Tone Polajnar in župan občine Sovodnje ob Soči Jožef Češčut. (Škofja Loka, 18. marec 1978)

Skupna dediščina je v tej listini zapisana kot spodbuda k iskanju in uresničevanju novih ciljev, ki naj širijo in bogatijo stike na vseh področjih. Pomen pobratenja potrjuje tudi odpiranje poti za širitev gospodarskih in kulturnih tokov med obema državama. »S pobratenjem se občini zavezujeva nenehno razvijati medsebojno spoznavanje in vse oblike prijateljskega sodelovanja med svojimi občani ...«¹⁹ »S tem pobratenjem je škofjeloška občina utrdila most med zamejskimi Slovenci in matično domovino, saj je bila, poleg italijanske Medicine pri 'Bologni in Smederevske Palanke v Srbiji, pobratena tudi s koroško občino Sele. Na sobotnem srečanju, ki je potekalo pod geslom 'Bratje podajmo si roke', so posebej poudarili utrjevanje prijateljskih odnosov med sosednjo Italijo in Jugoslavijo po osimskih sporazumih, ki zagotavljajo tudi Slovencem v Italiji svobodnejši narodnostni, kulturni in gospodarski razvoj.«²⁰

Med najbolj aktivne pobudnike za sodelovanje s pobrateno občino lahko štejemo nekdanjega župana Občine Sovodnje ob Soči Vita Primožiča. Stiki so bili vselej vzdrževani na obojestransko enakopravni in kakovostni ravni. Območna Zveza borcev Škofja Loka je bila vedno prisotna z ustreznimi delegacijami. Pomembnejših srečanj so se praviloma udeleževali tudi predsedniki skupščin in izvršnih svetov iz italijanske občine. Po tridesetih letih je pobratenje še vedno živa vez med obema občinama, pri čemer poleg osebnih

V krutih bojih je padlo veliko Italijanov in slovenskih partizanov. V njihov spomin je Zveza borcev leta 1972 postavila spomenik nad vasico Rovt. Ze več kot 25 let je ta spomenik središče vsakoletnega obiska številne skupine nekdanjih borcev brigade Gramsci in njihovih svojcev, ki jih organizirano pripelje odbor A. N. P. I. iz Ločnika. vsako leto pa se jim pridruži več somišljenikov iz sosednjih krajev, od Čedad do Trsta. V začetku osebno srečevanje svojcev s spomnikom na padle sorodnike v loskih hribih je postopoma preraslo v vedno bolj priznano uradno in javno manifestacijo italijanskih oblasti«.

19 Listina o pobratenju med občinama Škofja Loka in Sovodnje ob Soči, podpisana 18. marca 1978 v Škofji Loki

20 Gorenjski glas, 21. 3. 1978, str. 2.

stikov posameznih občanov odigrajo vidno vlogo organizirani dejavniki obeh skupnosti. Na tem mestu velja omeniti vzajemne izmenjave na kulturnem področju, predvsem med posameznimi pevskimi zbori, kot sta npr. škofjeloški oktet Jelovica in kvartet Spev. Treba je izpostaviti delovanje Območnega združenja Rdečega križa Slovenije (RKS) v Škofji Loki ter Olge Bandelj in Marjete Žagar, ki že več kot 30 let skrbita za nepretrgane stike z društvom prostovoljnih krvodajalcev iz občine Sovodnje ob Soči. Na pobudo škofjeloške občine so bili prvi dogovori o sodelovanju podpisani že leta 1977. Vsako prvo nedeljo v septembru se praznovanju krvodajalcev v Sovodnjah pridruži škofjeloško območno združenje, tako, kot se organiziranemu srečanju krvodajalcev v Škofji Loki pridruži krvodajalsko društvo iz Sovodenj. V program medsebojnih srečanj in izmenjav se redno vključujejo tudi ogledi znamenitosti obeh občin, med drugim je bil pred kratkim organiziran obisk Zavoda RS za transfuzijsko medicino v Ljubljani. Občina Škofja Loka je 30. junija 2006 podelila Območnemu združenju Rdečega križa Škofja Loka srebrni grb za več kot 10-letno plemenito poslanstvo. Ob 20. obletnici pobratenja sta si občini leta 1998 izmenjali spominski plaketi.

Vsako leto Slovensko društvo Karnival iz občine Sovodnje organizira pustno povorko in povabi tudi svoje pobratene občine.

Ob podpisu zahvale škofjeloške občine za dobro dosedanje sodelovanje z občino Sovodnje ob Soči. (večnamenski prostor Osnovne šole Ivana Groharja, Škofja Loka, 15. marec 2008)

14. oktobra 2007 je v Kulturnem domu v Sovodnjah potekal že 10. mednarodni hitropotezni turnir v šahu za posameznike in ekipe »Kras 2007«. Organizator tekmovanja je bil Šahovski klub iz Nove Gorice, pokroviteljice pa občine Škofja Loka, Sovodnje ob Soči in Nova Gorica. Poleg italijanskih ekip so sodelovali tudi osnovnošolci iz Slovenije in Madžarske. Turnirja sta se udeležila dva učenca z mentorico iz Osnovne šole Škofja Loka - Mesto.

Žive vezi med tisočletnim mestom in slovensko občino v zamejstvu sta 18. marca 2008 ob 30. obletnici podpisa Listine o pobratenju s podpisom zahvale škofjeloške občine za dobro dosedanje sodelovanje obnovila župana Igor Draksler in Marko Petejan. V dvorani Osnovne šole Ivana Groharja so fotografi Foto kluba Anton Ažbe s fotografi fotografskega kluba Skupina 75 iz Sovodenj in okolice pripravili fotografsko razstavo, v kulturnem programu sta se predstavila pevska zbor Lubnik ter Skala iz Sovodenj.

Ob upravnih samostojnosti Občine Sovodnje ob Soči,²¹ 29. junija, sta v Sovodnjah župana obeh pobratenih občin podpisala Listino za uspešno prijateljsko sodelovanje.

21 Po letu 1866 so se Sovodnje ločile od občine Miren in postale samostojna občina in od takrat je poslovanje potekalo tudi v slovensčini. Leta 1927 je oblast občin ukinila in naselja pridružila Mirnu. Leta 1947 so zemlje najprej priključili občini Zagraj, leta 1951 pa je občina zopet zaživela samostojno. Ob sprejetju novega občinskega statuta (1992) je uprava vanj zapisala tudi temeljne določbe, ki zadevajo pravice slovenske narodne skupnosti.

V kulturnem programu sta se predstavila škofjeloški Pevski zbor Lubnik in mladinska vokalna skupina Bodeča Neža z Vrha Sv. Mihaela. Istočasno je potekalo odprtje fotograf-ske razstave člana Foto kluba Anton Ažbe Petra Pokorna. Poseben pečat ob obletnici sodelovanja med občina pa je pustila prijateljska nogometna tekma med športnim dru-štvom Polet iz Svetega Duha in nogometno ekipo iz Sovodenj.

Republika Avstrija

Avstrija je zvezna država, razčlenjena na devet zveznih dežel,²² vsaka je razdeljena na občine, za izvajanje nalog državne uprave na lokalni ravni so organizirani upravni okraji. V Avstriji je 99 upravnih okrajev, ki predstavljajo dekoncentrirane upravne strukture zveznega in deželnega nivoja in 2359 občin.²³ Na Koroškem je 131 občin, med katere sodita tudi pobratena občina Sele na Koroškem (Zell) in prijateljska občina Zgornja Bela (Obervellach).

Sele na Koroškem (Zell)

Občina Sele na Koroškem (Zell)

uradna stran občine Sele na Koroškem/Zell:

<http://www.zell-sele.at/>

Sporazum podpisan v Selah na Koroškem: 20. 2. 1972

Predsednik Skupščine Občine Škofja Loka Zdravko Krvina in župan občine Sele Herman Velik²⁴ sta 20. februarja 1972 podpisala Listino pobratenja med občinama, v kateri je bilo navedeno, da *»pobratenje sklepamo z namenom, da bomo utrjevali prijatelj-stvo, sožitje in mir med narodi, brez vmešavanja v notranja vprašanja obeh držav«*. Zdravko Krvina,²⁵ podpisnik Listine pobratenja, v pogovoru pravi: *»Kot škofjeloški župan sva z županom Hermanom Velikom navezala prve stike že leta 1967. Leta 1965 je postal župan selske občine. Odkrito veseli vsakega obiska prijateljev Slovencev iz sosednje Koroške, zadovoljni ob iskrenosti gostoljublja na slovenskem Koroškem in v Selah, Škofjeločani upravičeno štejejo Sele in njene prebivalce za občino, s katero je bilo izredno prijetno sodelovati. Medsebojni obiski niso bili le formalnost ob jubilejih in obletnicah, bili so pogosti, spontani, prijateljski, še posebej pa se je za sodelovanje zavzemal Herman Velik. Bil je edini župan, ki je sklenil pobratenje s slovensko občino (Škofjo Loko) in tako dejansko demonstriral, kako naj v dejanjih izgledajo dobrososedski odnosi. Nanj ostaja nepozabni spomin na izredno iskrenega, poštenega Slovenca iz slovenske Koroške«*.

22 Gradiščanska, Koroška, Spodnja Avstrija, Zgornja Avstrija, Salzburg, Štajerska, Tirolska, Berška (Predarlška), Dunaj.

23 Grafenauer, Lokalna samouprava v Avstriji – občinska ureditev v deželi Koroški, str. 54.

24 Herman Velik – tedanji selski župan, solski ravnatelj v Kotu in podpredsednik SAK. Leta 1963 je postal drugi, leta 1969 prvi podpredsednik Slovenske prosvetne zveze. Bil je član izvršnega odbora Zveze slovenskih organizacij na Koroškem, član odbora za Kulturni dom, več let podpredsednik in odbornik Združenja staršev na Zvezni gimnaziji za Slovence v Celovcu, vodja učiteljske sekcije pri Zvezi slovenskih izbražencev, zadnja leta tudi podpredsednik Slovenskega atletskega kluba. Umrli je 1. avgusta 1976.

25 Ustni vir: Zdravko Krvina, 16. februar 2009.

Občina Sele leži v gorski dolini Karavank pod vrhovi Košute (na višini 951 m). Glavna vas je Sele-Fara/Zell-Pharre, poleg nje so še druga naselja (npr. Sele-Zvrhnji Kot, Sele-Borovnica itd.). Sele so dvojezična občina,²⁶ v kateri skoraj celotno prebivalstvo še obvlada in govori slovensko. V občini z manj kot tisoč prebivalci delujejo Ljudska šola Sele-Fara in kar 14 društev, med njimi naj omenimo dve športni društvi, Pevsko društvo Sele, dve kulturni društvi – Katoliško prosvetno društvo Planina in Slovensko prosvetno društvo »Herman Velik« ter dve gasilski društvi. Bogato so se obnovili zborovska cerkvena in prosvetna pesem, glasbena in gledališka dejavnost. Ob spremljanju kulturnih dogodkov na Koroškem lahko potrdimo, da so prav ta kulturna društva, z mešanim pevskim zborom v Selah, skupaj ali posamično organizirala že številne športne in kulturno-družabne prireditve in tako odigrala pomembno vlogo pri ohranjanju slovenske tradicije in običajev ter uveljavljanju v svojem okolju. Jože Bogataj, pomočnik ravnatelja Gimnazije Škofja Loka v zborniku Gimnazija – 50 let pravi: »Potrebno je bilo ogromno voluntarizma, da je osnovno idejo o sodelovanju na skupni športni prireditvi preoblikoval v plodno izmenjavo, tako na kulturni kot družbenopolitični ravni. Še danes so nepozabni vtisi o nešteti nastopih gimnazijskega pevskega zbora (pred letom 1990; op. avt.), se posebej pa je mnogim udeležencem ostala v spominu proslava ob 40. obletnici selskih žrtev in izseljevanja koroških Slovencev.«²⁷

Sele na Koroškem (foto: Peter Pokorn)

26 Iz člena 7 Avstrijske državne pogodbe in Zakona o narodnostnih skupnostih izhaja, da občina Sele sodi med tiste šolske okoliše, v katerih je mogoča prijava k dvojezičnemu pouku.

27 Bogataj, *Gimnazija – 50 let*, str. 115.

Čezmejno sodelovanje je eden od pomembnih instrumentov za izgradnjo združene povezane Evrope, saj zmanjšuje negativne posledice obstoja mednarodnih mej; posledice, ki jih je možno občutiti na mnogih področjih življenja, posebej na regionalni in lokalni ravni. Zadnjih 50 let čezmejno sodelovanje dokazuje, da je osnovni instrument za preprečevanje konfliktov in zagotavljanje ekonomskega razvoja obrobni čezmejnih regij. Z vstopom Avstrije v Evropsko unijo leta 1995 in Slovenije leta 2004 je južnokoroški prostor dobil še poseben zagon za sodelovanje s slovenskimi občinami. Predsednik Enotne liste na Koroškem mag. Vladimir Smrtnik je v Borovljah na dobrodelnem koncertu z naslovom »Sosed pomaga sosedu«, ki je bil namenjen zbiranju pomoči za prizadete v septembrskih poplavah leta 2007 v Železnikih in Skofji Loki, navedel: »Evropo je treba živeti predvsem v lastni hiši in pred lastnim pragom.«

Občina Sele in obe ljudski šoli²⁸ – od leta 2005 le še Ljudska šola Sele-Fara – so se s Škofjo Loko povezovali in gojili stike predvsem na kulturnem in športnem področju. Na številnih tradicionalnih prireditvah, kot so pustovanje, miklavževanje, proslave ob materinskem dnevu, smučanje, gledališke predstave, razstave, predavanja, ki so jih organizirala posamezna selska društva, so sodelovale tudi škojfeloške skupine, šole, med drugimi tudi škojfeloški oktet Jelovica.²⁹ Na športnem področju so sodelovali planinski društvi in nogometni moštvi obeh pobratenih občin. Škojfeloške tekmovalne ekipe so bile organizirane v okviru nogometnega kluba Ločan Škofja Loka, pod vodstvom Janeza Krajnika, na selski strani pa nogometne ekipe, pod vodstvom Florjana Dovjaka. Med umetniške opuse slikarja Iveta Šubica velja omeniti barvno fresko sv. Florijana na pročelju Gasilskega doma v Selah. Z odprtjem starovrških žičnic leta 1970³⁰ se je pričel razvoj alpske smučarske šole na Škojfeloškem, po vzoru kranjskogorske in tržiške šole. Smučišča na Starem vrhu, ki spadajo med najkakovostnejša v Sloveniji, in s snegom bogata Soriška planina so loškemu klubu nudili odlično osnovo za razvoj vrhunškega smučanja. Po podpisu Listine o pobratenju se je začelo tudi intenzivno sodelovanje med smučarski klubi, na škojfeloški strani s mladimi iz Smučarskega kluba Alpetour. Pod pokroviteljstvom Zdravka Krvine, tedanjega predsednika Skupščine občine Škofja Loka in organizatorja Smučarske zveze Jugoslavije, je bilo od 3. do 5. februarja 1972 organizirano prvo pionirsko prvenstvo SFRJ.³¹

Z vstopom Avstrije v Evropsko unijo (1995) se je sodelovanje še bolj okrepilo, saj ga je finančno podpirala tudi Evropska unija, v sklopu njenega širjenja na vzhod. Še posebej je bil opazen razvoj čezmejnega sodelovanja, ki je predstavljalo pomembno sredstvo za povezovanje novih držav članic Evropske unije, hkrati pa je odigralo pomembno vlogo pri poglobitvi sodelovanja med mejnimi območji.

V okviru takšnega sodelovanja je Občina Škofja Loka leta 2001 sodelovala kot partner v dveh evropskih projektih. V okviru Evropskega programa čezmejno sodelovanje Phare Slovenija – Avstrija je bila na slovenski strani prijaviteljica Občina Tržič s projektom Koroška – Slovenija »Prostor umetnosti«. Na avstrijski strani je občina Sele na Koroškem,

28 Ekspozitorni razred Sele-Kot je zaprt od šolskega leta 2005/06

29 *Gorenjski glas*, oktober 1971, str. 10.

30 *100 let sporta v občini Škofja Loka*, str. 134

31 Ustni vir. Zdravko Krvina, 16. februar 2009.

Ive Šubic: Freska sv. Florijana na steni Gasilskega doma v Selah na Koroškem, 1987. (foto: Peter Pokorn)

v okviru evropskega programa Interreg IIIA, prijavila projekt »Umetniška vas Sele«. Vsebina projekta je bilo mednarodno srečanje umetnikov (predvsem kiparjev z obeh držav) na območju Tržiča in v Selah. Vodilna tema tržiškega simpozija je bil svet kamnin, mineralov, fosilov, saj je le ta specifičen za tržiški prostor. Dosedanje sodelovanje vseh treh občin je temeljilo na izmenjavi kulturnih skupin. Namen tega projekta pa je bilo uvajanje novih oblik sodelovanja – takšno sodelovanje, ki bi vključilo nove ciljne skupine, umetnike in bi v prostoru pustilo sledi, umetniške kreacije in posledično novo lokalno turistično ponudbo. Tako je bilo organizirano mednarodno srečanje slovenskih in avstrijskih kiparjev, v smislu »forma viva«, v Tržiču in okolici. V projektu je sodeloval škofjeloški kipar Metod Frlic. Z uresničitvijo projekta naj bi na različne »zapostavljene« lokacije vnesli med lokalno prebivalstvo inovativne spodbude tudi na drugih področjih življenja in prek umetnosti, kot oblike kreativnosti, spodbudili lokalni razvoj. V Selah so umetniki sodelovali v projektu »Umetniška

vas Sele«, ki je potekal poleti 2001 in predstavljal nadgradnjo programa za razvoj turizma.

V okviru omenjenega projekta sta se 23. junija 2001 na kulturnem večeru v selskem farnem domu predstavila domači MePZ Sele, pod vodstvom mag. Romana Verdela, in plesna srednjeveška skupina Pavana iz Škofje Loke, pod vodstvom Vanje Krmelj. Plesna skupina je bila ustanovljena leta 1999, sestavljali so jo mladi plesalci, ki so v plesu združevali plesno kulturno dediščino iz obdobja gotike in renesanse v Evropi.

28. junija istega leta se je MePZ Sele, skupaj s škofjeloškim Pevskim zborom Lubnik in Komornim pevskim zborom Loka, predstavil v Crngrobu. Pevsko društvo Sele je odigralo pomembno vlogo pri organiziranem petju in ohranjanju slovenske pesmi na Koroškem. Formalno je bilo ustanovljeno leta 1953, ob svoji 50. obletnici delovanja so se skupaj s člani Slovenske filharmonije predstavili septembra 2003 v Stari Loki. Stebra njihovega delovanja sta slovenska narodna in cerkvena pesem, ker pa poleg prosvetnih pesmi pojejo še cerkvene pesmi, opravljajo tudi funkcijo cerkvenega zbora. Z udeležbo na številnih tekmovanjih je opazno kakovostno delo zborovodje mag. Romana Verdela, ki je tudi ravnatelj Slovenske glasbene šole na Koroškem.

V okviru praznovanja materinskega dneva je 25. marca 2004 na Loškem odru gostovala mladinska igralska skupina, ki deluje v Katoliškem prosvetnem društvu Planina. 29.

aprila 2004 so v občini Sele, ki je bila takrat že 32 let pobratena s Škofjo Loko, organizirali posebno slovesnost ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo. Pobudnika sta bila župana Igor Draksler in Engelbert Wassner, na prireditvi so se spominjali tudi 61. obletnice obglavljenja trinajstih nedolžnih žrtev iz Sel in okolice v obdobju vladavine nacistov. Veliko domačinov je bilo obsojenih na večletne kazni v zaporih, saj je bilo v ozadju načrtno etnično čiščenje na Koroškem. V svojem nagovoru župan Engelbert Wassner zaključuje, »da so vsi ti od Hitlerjevega režima na smrt obsojeni domačini vredni našega spoštljivega spomina in naših solz tudi danes in jutri!«. Nanti Olip, učitelj verouka v Selah in koordinator za sodelovanje med občinama Sele in Škofjo Loko, je dodal: »S pristopom Slovenije k Evropski uniji se ta dogodek lahko postavi v novo zgodovinsko luč – nova zgodovinska narodna in kulturna pripadnost Slovencev pod skupno Evropsko streho, brez meja.« V kulturnem programu so sodelovali člani Pevskega zbora Lubnik in Mešani pevski zbor Sele.

Na pobudo Krščanske kulturne zveze v Celovcu so se aprila 2007 v Selah srečali predstavniki Komisije za mednarodno sodelovanje in partnerstva, tajnik KUD iz Svetega Duha ter odbornica Katoliškega prosvetnega društva Planina. Dogovarjali so se o pripravi razstave koroških narodnih noš (ziljska, podjunska in roška narodna noša) leta 2008 v Škofji Loki. Zaradi zasedenosti škofjeloških galerij so projekt preložili na prihodnja leta.

Junija istega leta se je prav tako član Komisije za mednarodno sodelovanje in partnerstva občine Škofja Loka Anton Peršin udeležil kulturne prireditve »Koncert pod lipo«. Sodelovala so domača selska društva, moški oktet in tamburaši iz Železne Kaple. Župan Engelbert Wassner se je junija 2007 udeležil Slavnostne akademije ob občinskem prazniku v Škofji Loki. Številni mladi iz Sel so se prav tako udeležili koncerta Jana Plestenjaka, ki je bil organiziran v okviru škofjeloškega občinskega praznovanja.

Enotna lista (edina samostojna stranka koroških Slovencev) je oktobra 2007 v Borovljah organizirala dobrodelni koncert za žrtve poplav v Železnikih in Škofji Loki. Predsednik Enotne liste mag. Vladimir Smrtnik, ki je hkrati tudi občinski odbornik občine Bistrica nad Pliberkom, je novembra istega leta predal županoma prizadetih mest dobrodelni ček.

Oktobra 2008 se je vabilu Zveze koroških partizanov (ob 65-letnici obglavljenja trinajstih nedolžnih žrtev iz Sel in okolice v obdobju vladavine nacistov) odzval Zdravko Krvina, ki je v imenu Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije nagovoril vse prisotne.

Decembra 2008 so se na koordinativnem sestanku v Selah srečali župan Engelbert Wassner, predstavniki društev in šole v Selah z Antonom Peršinom, članom Komisije za mednarodno sodelovanje in partnerstva Občine Škofja Loka, in pregledali nadaljnje možnosti za sodelovanje med občinama. Med drugim so se porajale ideje o vzajemnem sodelovanju med športnimi društvi, sodelovanju selskega godalnega kvarteta pri praznovanju ob 200-letnici smrti klasicista Josepha Haydna ter predstavitvi občine Sele s svojimi društvi v časopisih Občine Škofje Loke.

Na pobudo občinske uprave Občine Škofja Loka so v Škofji Loki ob dnevu Evrope maja 2009 pripravili koncert mladi glasbeniki iz Slovenske glasbene šole na Koroškem, pod mentorstvom ravnatelja mag. Romana Verdela.

VIRI:

Gorenjski glas, Kranj, 21. 3. 1978, str. 2.

Gorenjski glas, Kranj, 8. 10. 1971, str. 10.

Utrip, Škofja Loka, avgust 2006, str. 17.

<http://eur-lex.europa.eu>, Sporočilo Komisije Svetu, Evropskemu parlamentu, Ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij – Dialog civilnih družb med EU in državami kandidatkami, Bruselj, 29. 6. 2005.

http://ec.europa.eu/towntwinning/links/links_fr.html

Uradni list L 378, 27/12/2006 str. 32-40.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006D1904:SL:HTML>

Ustni vir: Zdravko Krvina, 16. februar 2009.

LITERATURA:

Bogataj, Jože: Če obleka naredi človeka, kaj (kdo) pa potem šolo?. *Gimnazija Škofja Loka – 50 let*, Škofja Loka : Gimnazija, 2000, str. 115-116.

Budja, Aleš in Kocbek, Mihael: Teritorialne členitve v državah članicah Evropske unije. *Lex Localis*. Maribor : Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila, 2008, str. 1-30.

Grafenauer, Božo: Lokalna samouprava v Avstriji – občinska ureditev v deželi Koroški. *Lex localis*, letnik II, št. 1. Maribor : Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila, 2004, str. 54.

Marangoni, Argento: Škofja Loka e gemellata con Medicina da 40 anni. *Brodo di Serpe*, št. 4. Medicina : Pro Loco, december 2006.

1. pionirsko prvenstvo SFRJ v smučanju: 3. - 5. februar 1972. Škofja Loka, februar 1972.

25 Anniversario di Gemellaggio con Romilly-sur-Seine. 20 Anniversario di Gemellaggio con Skofja Loka. Medicina: Maggio, 1986.

40-letnica pobratenja med občinama Škofja Loka in Medicina. *Most med srednjeveškima mestoma*. Škofja Loka : Občina, december 2008.

100 let športa v Občini Skofja Loka, 1906-2006. Škofja Loka : Športna zveza, 2006, str. 134.

Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2008

*Naziv častni občan Občine Škofja Loka za leto 2008 prejme
akademski slikar FRANC NOVINC*

*za svoje dolgoletno, izredno plodno delovanje in svoje stvaritve ter uspehe, s katerimi je
močno prispeval k ugledu in napredku naše občine ter k njeni večji prepoznavnosti*

Franc Novinc je akademski slikar, rojen 24. novembra 1938 na Godešiču. Leta 1959 je maturiral na Šoli za oblikovanje v Ljubljani, študij slikarstva je nadaljeval na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je leta 1964 diplomiral pri prof. Francetu Miheliču in prof. Maksimu Sedeju. Med letoma 1965 in 1969 je deloval kot restavrator na Zavodu za spomeniško varstvo v Ljubljani. Od leta 1969 je član Društva slovenskih likovnih umetnikov; takrat je tudi dobil status svobodnega umetnika. Od leta 1985 je zaposlen na

Akademski slikar Franc Novinc

Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, najprej je bil docent, leta 1991 je bil izvoljen za izrednega, leta 1996 pa za rednega profesorja za risanje in slikanje. Franc Novinc je bil ob koncu šestdesetih in v začetku sedemdesetih let 20. stoletja najvidnejši predstavnik »novo krajinskega slikarstva« na Slovenskem. »Novo krajinarji« so vsak na svoj način v svojih delih krajino likovno preoblikovali in jo na platnu na novo ovrednotili. Vsak predstavnik te likovne usmeritve se je razvijal samostojno in dosegel prepoznavno, le sebi lastno likovno govorico. Novinc razstavlja bodisi samostojno ali na skupinskih, tudi selekcioniranih razstavah, v njegovih štiriinštirideset ustvarjalnih letih povprečno kar petkrat letno. Malo je slikarjev, ki bi jim uspelo svoj talent tolikokrat pokazati ljubiteljem te vrste kulturnega ustvarjanja v našem lokalnem, državnem in svetovnem družbenem prostoru. Ustvarjalnemu delu je primerno tudi število nagrad, ki jih je prejel, med drugimi Župančičevo nagrado leta 1973, nagrado Prešernovega sklada leta 1984 in Groharjevo nagrado leta 1987. Zato ne preseneča dejstvo, da je njegovo ime kot ime enega najpomembnejših slovenskih osebnosti vpisano tudi v Enciklopedijo Slovenije, ki jo je leta 1994 izdala Mladinska knjiga.

Novinčev rojstni kraj Godešič z okolico je močno zaznamoval umetnikov opus in mu še danes nudi neizčrpno zakladnico motivov. Poznamo ga kot slikarja, za katerega so značilne edinstvene, močne barve, polne harmonij in kontrastnih srečanj barvnih nanosov. Močne, sijoče barve, komplementarni kontrasti in intenzivna svetloba na njegovih slikah sodijo že kar v ikonografijo izpovednosti slikarjevega čustvenega doživljanja in gledalca nagovarjajo z ekspresivno govoricu. Tudi nočni prizori, kjer prevladujejo hladne barve, predvsem modre in zelene, so večinoma svetli, pravzaprav kar sijajo hladno svetlobo mesečine. Barva igra v Novinčevih slikah absolutno dominantno vlogo, vendar pa motivika ostaja prepoznavna in se nikdar ne izgubi do te mere, da bi v njegovem slikarstvu lahko začutili pot proti izginjanju obrisov figur oziroma abstrakcij. Motivi, ki se pojavljajo v njegovem opusu, so, razen v zadnjem času, skoraj stalnica. Umetnik jih vzporedno z raziskovanjem vedno novih barvnih vrednosti izčiščuje tudi formalno, a pri tem nikdar ne ogrozi njihove prisotnosti in prepoznavnosti. Motivi imajo korenine največkrat v njegovem otroštvu, ki nam ga, prevedenega v slikarsko govoricu, predstavlja po segmentih. Ta svet je poln človeštvu od nekdanje lastne poganke mistike ter spontane in nepokvarjene otroške vedoželjnosti, ki je prepletena s strahom pred neznanim. Posebno skupino v Novinčevem opusu predstavljajo slike in risbe, ki jih je umetnik ustvaril, ko se je leta 1979 pridružil slovenski alpinistični odpravi na Mont Everest. Tu ga spoznamo ne le kot kolorista, ampak tudi kot odličnega risarja in portretista. Risbe in akvareli himalajske pokrajine so sicer podani realistično, vendar kljub temu lahko, predvsem na akvarelih, prepoznamo njegovo osebnost. Mnogo bolj »novinčevska« so platna, nastala po vrnitvi domov. Slikar je takrat, deloma tudi kot zahvalo sponzorjem, ustvaril cikel podob iz Himalaje, katerih hladna atmosfera odseva negostoljubnost in ostre razmere v gorskem svetu pod Everestom. Sicer na njegovih slikah prevladuje motiv vrane, ki je največkrat postavljena na ajdovo polje. Ta večna spremljevalka kmečkega življenja vnaša v slike neko nelagodno razpoloženje, saj je predstavljena kot zlovešča znanilka nesreče, celo smrti. Takšno vlogo je vrani, tako kot nekaterim drugim pticam, dodelilo že staro pogansko verovanje.

V zadnjih letih je Novinc motivni svet obogatil s petimi novimi cikli: Žganjekuha, Vrt, Vrata, Kmet in dekla ter Ata nosi koš. Prvi trije so vzeti iz vsakdanjega pojavnega sveta, četrti pa je na slikarsko platno prenesena zgodba o ovdovelem kmetu, ki je izpolnil svojo obljubo in poročil deklo, potem ko se je slekla pred njim na polju – spomin iz slikarjevega otroštva. Zgodbi je Novinc z zanj značilnimi barvnimi kontrasti dodal aktualno psihološko dimenzijo. Novinc tudi v zadnjem času ostaja zvest sebi lastnemu koloritu, še več, njegove slike z brez kompromisnim stopnjevanjem svetlobnih vrednosti prevzemajo vlogo navideznega svetlobnega vira v prostoru. V zadnjih letih smo na nekaterih njegovih slikah lahko zasledili zanj neznačilno ploskev kot vodilno izrazno sredstvo na sliki, a so na njegovih platnih kmalu zopet prevladale linije in točke.

Akadskega slikarja Franca Novinca si bomo zapomnili tudi kot enega izmed najbolj aktivnih in zaslužnih oseb, da je svetovno znani škofjeloški rojak, akademski slikar in akademik prof. France Mihelič z darilno listino 21. aprila 1994 Občini Škofja Loka in Območni obrtno-podjetniški zbornici Škofja Loka izročil 173 slik, grafik in risb kot njegov dar za ustanovljeno Galerijo Franceta Miheliča v prenovljeni Kašči na Spodnjem trgu v Škofji Loki.

Franc Novinc pa ni več samo sukanja slikarskega čopiča, temveč je tudi navdušen športnik. V mladih letih je večino svojega skopo odmerjenega prostega časa v poletnih mesecih preživel na nogometnih igriščih, pozimi pa na skakalnih smučkah. Danes, pri svojih častitljivih sedemdesetih letih, športno dogajanje še vedno pozorno spremlja, v živo si je ogledal celo svetovno nogometno prvenstvo.

Ob prejetju najvišjega občinskega priznanja je bil prijetno presenečen in vesel, da je s tem priznanjem dobila pozornost tudi loška likovna umetnost.

*Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2008 prejme
diabetolog in pulmolog TOMAŽ CAMLEK, dr. med. specialist internist
za dolgoletne dosežke v preteklih letih kot zdravnik – diabetolog, s katerimi je pomembno prispeval k razvoju in ugledu občine*

Tomaž Camlek je bil rojen 30. avgusta 1952, kot tretji od štirih otrok, mami Genovefi in očetu Ivanu Camleku v Puštalu v Škofji Loki. Po končani osnovni šoli se je vpisal na Srednjo medicinsko šolo v Ljubljani, ob zaključku šole leta 1972 je dobil naziv medicinski tehnik. Eno leto je bil zaposlen v Psihiatrični bolnišnici v Ljubljani, nato je bil reševalec v Zdravstvenem domu Škofja Loka. Leta 1974 se je vpisal na Medicinsko fakulteto in jo že leta 1979 kot doktor medicine uspešno končal. Leta 1981 je opravil strokovni izpit in si pridobil naziv zdravnik. Takoj po opravljenem strokovnem izpitu se je zaposlil v Zdravstvenem domu Škofja Loka kot zdravnik v splošni ambulanti. Že po prvem letu službovanja je ob rednem delu prevzel mesto vodje splošne medicine in ambulante za nujno medicinsko pomoč. Aktivno je sodeloval tudi v organih vodenja zavoda, od leta 1983 do 1985 je bil predsednik delavskega sveta.

Po nenadni smrti direktorja je bil nekaj časa vršilec dolžnosti direktorja, leta 1985 je bil na mesto direktorja tudi izvoljen. Zavod je vodil do leta 1988, ko se je odločil za specializacijo iz interne medicine in delo direktorja ni bilo več združljivo s študijskimi obveznostmi. V času vodenja je skupaj s sodelavci poskrbel za velik premik in modernizacijo Zdravstvenega doma ter za strokovni razvoj zdravstvenih dejavnosti v zavodu, od specializacije in rednega podiplomskega izobraževanja sodelavcev do obnovitve prostorov in opreme ginekološkega dispanzerja, mentalno-higienskega dispanzerja, reševalne službe in ambulante za nujno medicinsko pomoč. Na novo je uvedel dejavnost biokemičnega laboratorija v novih prostorih z vso potrebno opremo.

Strokovno znanje je Tomaž Camlek dopolnil z dvema podiplomskima študijema iz gerontologije (1984) in pnevmologije (1989). Leta 1992 je zaključil še specializacijo iz interne medicine. Po zaključenem izpitu se je tri mesece dodatno izpopolnjeval na Kliničnem oddelku za diabetes in bolezni presnove Kliničnega centra Ljubljana in se usposobil za delo v specialistični diabetološki ambulanti.

Tomaž Camlek, dr. med.

Nato je z veliko osebno zavzetostjo in ob pomoči vodstva takratnega »Društva za boj proti sladkorni bolezni« uspel leta 1993 organizirati Stalno ambulanto za bolnike s sladkorno boleznijo v Škofji Loki, ki jo še danes uspešno vodi. Bolniki z diabetesom iz občin Škofja Loka, Gorenja vas-Poljane, Železniki in Žiri so imeli tako prvič na voljo dvakrat tedensko redno diabetološko ambulanto v Škofji Loki; do tedaj so se namreč morali voziti v Kranj. Število diabetikov na tem območju je naraslo od začetnih 480 na več kot 2000. Camlek je preostalo delo opravljal v pulmološki ambulanti (diagnostika in zdravljenje bolezni dihal), delo je razširil še na področje splošne internistike z uvedbo antitrombotičnega dispanzerja (uvajanje in vodenje zdravljenja preprečevanja nastanka krvnih strdkov) ter internističnih pregledov pred operativnimi posegi.

Za Društvo diabetikov Škofja Loka, njihove člane in svojce, ki jih je v društvu okrog 500, vodi programe izobraževanja, kjer brezplačno predava ter predstavlja najnovejše izsledke in pomembno literaturo ter jih seznanja z vsemi vidiki zdravljenja in zapletih sladkorne bolezni.

Zelo pomemben je tudi njegov prispevek pri zdravstveni oskrbi varovancev Centra slepih, slabovidnih in starejših v Škofji Loki, kamor prihaja kot specialist internist – diabetolog. Sodelovanje se je pričelo že pred leti, ko je v Centru slepih, slabovidnih in starejših nastopil službo kot splošni zdravnik. Zavzemal se je za splošni razvoj zavoda in kmalu začel opozarjati na neustreznost ambulantnih delovnih prostorov za delo s stanovalci. Tako je zavod CSS, tudi zaradi njegove pobude dobil nove, sodobnejše ambulantne prostore. Camlek je zaznal tudi potrebo po dodatnih storitvah za sladkorne bolnike, tako da se je na njegovo pobudo ena od medicinskih sester usposobila za medicinsko pedikuro, s čimer se je občutno zmanjšalo število zapletov z nogami pri sladkornih bolnikih. Uvedel je tudi izobraževalne skupine za sladkorne bolnike, njihove svojce in zaposlene v centru.

Leta 1998 je Tomaž Camlek zaprosil za koncesijo in od julija 1998 vse omenjene dejavnosti nadaljeval kot koncesionar v javni zdravstveni mreži v stodontnem obsegu dejavnosti, od leta 2007 pa celo v stodvajsetodstotnem obsegu. Z lastnim financiranjem je poskrbel za izgradnjo sodobnih prostorov ambulante in tudi specialistično izobrazbo medicinskih sester. Tudi po odločitvi za zasebno zdravstveno ambulanto je nadaljeval z rednimi tedenskimi obiski v zavodu CSS, s čimer pomaga reševati trenutne težave oskrbovancev in odgovarja na vprašanja o sladkorni bolezni. Velika prednost sodelovanja je, da sladkornih bolnikov ni treba voziti v diabetološko in antitrombotično ambulanto.

Tomaž Camlek je vse naštetu dosegel in zmogel zaradi nenehne želje po odkrivanju in učenju, samodiscipline in tudi podpore družine. Z ženo Katarino se je poročil leta 1975, ko je bil še študent Medicinske fakultete, in prav njej pripisuje veliko zaslug za lastno kariero, saj ga je v času študija preživljala in podpirala pri nadaljnjem izobraževanju. V zakonu sta se jima rodila sin Luka in hči Špela, ki sta danes že odrasla in imata svoji družini s tremi vnuki. Sin Luka Camlek je šel po očetovih stopinjah in je danes tudi sam zdravnik specialist, pulmolog, zaposlen v KOPA Golnik.

Ob napornem delavniku pa Tomaž Camlek redno skrbi tudi za psihično in telesno sprostitvev. Z ženo rada obiskujeta gledališče, zato se vsako leto odločita za gledališki abonma, rada prisluhneta koncertom resne komorne glasbe. Tomaž je v mladosti celo pel pri Komornem pevskem zboru Škofja Loka, kar pa po končanem rednem študiju ni bilo

več združljivo z delovnimi obveznostmi. Za dobro telesno počutje in kondicijo zakonca Camlek skrbita z rednim planinarjenjem, kolesarjenjem in smučanjem.

Tomaž Camlek, dr. med. specialist internist, je za svoje delo prejel več priznanj, in sicer priznanje Centra slepih, slabovidnih in starejših (1996), bronasto plaketo (2003), srebrno plaketo (2005) ter priznanje (2006) Zveze društev diabetikov Slovenije, plaketo Občine Škofja Loka (2004) ter zlati grb Občine Škofja Loka (2008). Slednjega Camlek sprejema kot priznanje za delo, pri katerem človek naredi nekaj več, kot mu veleva poklicna dolžnost.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2008 prejme CIRIL PETERNEL

za dolgoletno uspešno in požrtvovalno delo v Krajevni skupnosti Trata in na drugih področjih družbenega življenja

Ciril Peternel je bil rojen leta 1954 v vasi Draga, kjer je tudi odrasčal. Osnovno šolo je nekaj časa obiskoval v sosednji vasi Sora, dokončal pa na Osnovni šoli Cvetka Golarja na Trati. Šolanje je nadaljeval na kmetijski šoli, s kmetijstvom, predvsem živinorejo in poljedelstvom, se ukvarja še danes.

Že od nekdaj ima občutljivo izoblikovan čut za soljudi in družbo. V vaseh na desnem bregu Sore, ki sodijo v Krajevno skupnost Trata, je eden od nosilcev družbenega dela in aktivnosti na vseh področjih. Že od leta 1994 je član Sveta Krajevne skupnosti Trata, kar pomeni, da že štiri mandate aktivno pomaga reševati probleme in težave sokrajanov. Sam pravi, da je občina, kljub oddaljenosti od mestnega središča, vedno našla posluš za reševanje problemov tamkajšnjih ljudi. V preteklosti je aktivno sodeloval v vaških odborih za asfaltiranje, vodovod in telefonijo. Posebej je ponosen na sodelovanje pri izgradnji avtobusne postaje v vasi Draga, sooblikoval pa je tudi rešitev odlagališča komunalnih odpadkov. Veliko je tudi pripomogel k prijateljskemu in učinkovitemu reševanju zadev s sosednjo Krajevno skupnostjo Sora iz Občine Medvode.

Kot izvajalec kmetijske dejavnosti že več desetletij aktivno deluje v upravnem odboru Kmetijske zadruge Škofja Loka, ki ima sedež v Krajevni skupnosti Trata. Dejaven je tudi kot dolgoletni predsednik oziroma član upravnega odbora Prostovoljnega gasilskega društvo Gosteče, katerega ustanoviteljice so vasi na desnem bregu Sore.

Ob opravljanju obveznosti in aktivnem družbenem delovanju vedno najde čas tudi za šport in rekreacijo, ki mu dajeta energijo za delo na drugih, bolj resnih področjih; je ustanovni član Športnega društva Pungert in eden tistih, ki se lahko pohvali s skoraj vsakodnevni vzponi na Osolnik. Kot koordinator sodeluje pri pripravi veleslaloma krajanov Krajevne skupnosti Trata, ki je leta 2008 potekal že enajstič. Svoje spretnosti in kondicijo vzdržuje tudi s tekom, kolesarjenjem, smučanjem ter pohodništvom.

Ciril Peternel

Ciril Peternel je osebnost, ki v vsako okolje prinaša smeh, dobro voljo in pozitivno energijo, kar mnogokrat pripomore k lažjemu in uspešnejšemu reševanju zapletenih medsebojnih odnosov in težav. Kljub pomembnemu prispevku k boljšim življenjskim razmeram in odnosom pa Peternel po končanem mandatu razmišlja o prepustitvi svojega mesta mlajšim aktivistom, a ob tem doda, da bo tudi v prihodnje pripravljen pomagati z nasveti in izkušnjami. Ob prejetju občinskega priznanja je izredno vesel podpore, ki jo je bil deležen v svoji krajevni skupnosti in se čuti počaščenega, da je tudi občina opazila ter nagradila njegovo delo.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2008 prejme ROKOMETNO DRUŠTVO KNAUF INSULATION

za dolgoletno izredno uspešno delo na področju športa in vzgoje mladine, s katerim so loški rokometasi in rokometasice pomembno prispevali k ugledu in napredku Škofje Loke

Občinsko priznanje je prevzel
predsednik kluba Srečo Barbič.

V letu 2008 je minilo natanko pol stoletja od prvih uradnih rokometnih začetkov v Škofji Loki. Leta 1958 je ekipa, sestavljena iz škofjeloških fantov, v Medvodah odigrala prvo prijateljsko rokometno tekmo z ekipo Medvod in izgubila s 34:3. Nato je rokometno društvo v nadaljnjih petdesetih letih ustvarjalo uspešno zgodovino, polno pomembnih rezultatov.

Ključno obdobje loškega rokometnega se je pričelo z letom 1964, ko je rokometni šolski krožek, s sklepom 3. seje Upravnega odbora, prešel pod okrilje TVD Partizan Škofja Loka. Jeseni istega leta je takratni tajnik Urh Kalan – Muki škofjeloško ekipo prijavil v ligaško tekmovanje gorenjske lige in od takrat ekipe uspešno nastopajo v različnih ligaških tekmovanjih. Kljub skromnim tekmovalnim začetkom je klub prav kmalu prevzel primat najboljšega gorenjskega rokometnega kluba. Poleg rekreativne dejavnosti so se vse bolj usmerjali v tekmovalnost, ekipe so začele nastopati v Gorenjski ligi, Drugi slovenski ligi, Prvi slovenski ligi, Drugi zvezni ligi v nekdanji Jugoslaviji ter Drugi medrepubliški ligi.

Predsednik kluba Srečo Barbič, ki je to funkcijo prevzel marca 2008, skrivnost uspeha pojasnjuje s skrbnim delom z mladimi, kar je bila prioriteta kluba že od njegovih začetkov. V ta namen so v društvu v zadnjih letih močno okrepili strokovni kader in za vzgajanje mladih rokometashev aktivirali tudi nekaj uspešnih članskih igralcev, ki so zaključili igralško kariero. Tako si društvo kakovostne igralce vzgaja iz nadarjenih mladih igralcev iz domačega okolja. Vztrajno in neprekinjeno delo z mladimi, uspešna prva tekmovalna ekipa ter prizadevno prostovoljno delo posameznikov v vodstvenem in organizacijskem sektorju zagotavljajo nemoteno in uspešno delovanje.

Leta 2003 se je po dolgoletnem uspešnem delu ženskega dela kluba osamosvojil

Ženski rokometni klub, ki od takrat nadaljuje s samostojnim delom.

Loški rokometiši so ime Škofje Loke ponesli tudi v svet. V sezoni 2003/04 so se člani uvrstili na 5. mesto v državi in si s tem pridobili pravico nastopa na Evropskem pokalnem tekmovanju – EHF pokalu. Z uspešnim nastopom so se uvrstili med šestnajst najboljših ekip v EHF pokalu. V isti sezoni so dosegli tudi odlično 4. mesto na Državnem rokometnem prvenstvu. V različnih sestavah ekip, ki so zastopale Slovenijo na mednarodnih tekmovanjih, je v petdesetih letih nastopilo več kot štirideset igralcev iz Škofje Loke.

Generalni sponzor društva je bilo podjetje Termo Škofja Loka, ki se je preimenovalo v Knauf Insulation, od leta 2008 je sponzorstvo prevzel Merkur, d. d., s katerim so podpisali enoletno pogodbo o sodelovanju; z novim imenom se bodo v prihajajoči sezoni ekipe predstavljale tako doma kot na tujem.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2008 prejme mag. MIRJAM JAN BLAŽIČ

za dolgoletno izredno uspešno in družbeno pomembno delo na področju gospodarstva ter tudi drugih področjih javnega življenja v Občini Škofja Loka, ki je pomembno prispevalo k razvoju in ugledu občine

Mirjam Jan Blažič je bila rojena leta 1947 in živi v Škofji Loki. Mnogi jo poznajo kot nekdanjo direktorico družbe LTH – livarna in orodjarna, d. o. o. iz Vincarij, kjer je v dvajsetih letih poskrbela za zgodovinsko pomembno delo, obstoj in razvoj podjetja. Kljub težavnim gospodarskim razmeram po osamosvojitvi Slovenije je podjetje ohranilo večino delovnih mest in utrdilo svoj položaj na najbolj zahtevnih trgih ter ohranilo prednost pred konkurenti doma in na tujem. Podjetje je pod njenim vodstvom preraslo lokalne okvire in zrastle v svetovno znano tlačno livarno aluminija, ki se danes imenuje TCG UNITECH LTH-ol, d. o. o. Za uspešno delo je bila v letu 1996 ena od nominirank za priznanje manager leta, v letu 2006 je bila uvrščena v skupino petdesetih najvplivnejših gospodarstvenic v Sloveniji. Pozneje je delala v upravi Slovenskih železarn, po upokojitvi pa je svetovalka v SIJ – Slovenski industriji jekla. Kot dolgoletna podpredsednica in sedanja predsednica Društva livarjev Slovenije ter predsednica Srednjeevropske livarske iniciative (MEGI), po letu 1997, nenehno skrbi za promocijo slovenskega in tudi škofjeloškega livarstva v svetu.

Mag. Mirjam Jan Blažič

Ves čas je vzporedno aktivna tudi na družbenopolitičnem področju, tako na lokalni kot tudi regionalni in državni ravni in v zadnjih štiriintridesetih letih se ves čas pojavlja v različnih občinskih organih. V sedanjem mandatu je svetnica Občinskega sveta in podžupanja Občine Škofja Loka. V nekdanjo občinsko skupščino takratne Občine Škofja Loka, ki je obsegala celotno sedanje območje Upravne enote Škofja Loka, je bila prvič

izvoljena leta 1974. Pred letom 1991 je en mandat kot poslanka zbora občin zastopala Občino Škofja Loka tudi v dvodomnem parlamentu Republike Slovenije. Več mandatov je bila aktivna v krajevni skupnosti kjer živi, dva in pol mandata je bila članica izvršnega sveta Občine Škofja Loka. Bila je tudi prva predsednica Odbora za plinifikacijo Škofje Loke, prav tako je vodila Odbor za stanovanjsko gospodarstvo.

Z vidika organizacij civilne družbe je s čutom za družbeno odgovornost v domačem kraju osebno in prek podjetja nenehno ustvarjala pogoje za sodelovanje in pomoč na športnem ter kulturnem področju, za pomoč humanitarnim organizacijam in delo z mladimi. Gre za pokroviteljstvo košarkarskega kluba, Miheličeve galerije in še nekaterih slikarjev v Škofji Loki, pokroviteljstvo literarnih ustvarjalcev, finančno podporo Društvu prijateljev mladine in Rdečemu križu.

Posebno priznanje je Jan Blažičevi potrebno izreči tudi za dolgoletno, več kot tri desetletja dolgo delo in pomemben prispevek na področju uveljavljanja enakih možnosti, predvsem za enakopravni položaj žensk v naši družbi. Prvo javno prireditev na to temo je vodila na škofjeloškem gradu že 8. marca leta 1978.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2008 prejme STANISLAV FERLE za prizadevno in nesebično delo v Krajevni skupnosti Zminec

Stanislav Ferle

Stanislav Ferle se je rodil leta 1938 in bil v začetku leta 1942, star komaj tri leta in pol, s strani nemškega okupatorja z družino izgnan v Nemčijo. Selili so jih v različna taborišča, od koder se je po osvoboditvi, jeseni leta 1945, s starši vrnil na izropano domačijo, kjer je preživel težka povojna leta.

Po odsluženem vojaškem roku se je (1960) zaposlil v LTH Škofja Loka – v pripravi dela. Ob delu se je dodatno izobraževal in službo nadaljeval v komerciali, kjer je tudi zaključil delovno dobo in se upokojil.

Glede na težko izkušnjo izgnanca – otroka ni pomišljal in se že ob ustanovitvi vključil v Društvo izgnancev. Je tudi član Društva upokojencev, Ribiške družine Sora Škofja Loka in Planinskega društva Škofja Loka.

Po upokojitvi je z ženo Maro pod okriljem loškega Planinskega društva prevzel delo oskrbnika v planinski koči na Blegošu. Polno desetletje je skrbel za kočico, ki se je v tem času začela počasi posodabljati. S prijazno besedo, dobro postrežbo in prijaznostjo do vseh ljubiteljev planin je kočica vsako leto imela večji obisk.

Danes že več kot deset let uspešno sodeluje v lokalni skupnosti oziroma Krajevni skupnosti Zminec. Začel je kot podpredsednik krajevne skupnosti, zadnja dva mandata pa je predsednik sveta Krajevne skupnosti Zminec. Hkrati je aktiven tudi kot član občinske Komisije za vračanje vlaganj v telefonijo. Ureditev infrastrukture, predvsem cest, se mu zdi najpomembnejša naloga predsednika KS. Meni, da lahko dobre ceste veliko pripomo-

rejo k razvoju podeželja. Tako so na njegovo pobudo uredili pločnik, javno razsvetljavo in avtobusno postajališče na enem najnevarnejših odsekov regionalne ceste v Poljansko dolino, kjer je bilo v preteklosti več žrtev prometa. V njegovem mandatu so bile asfaltirane ceste Sopotnica-Jamnik, Sopotnica-Tavčar, Gabrk-Okršljan (delno), Sv. Petra hrib-Porobkar, Zminec-Breznica, Bodovlje-Bodoveljska grapa z novim mostom, Sopotnica-Rohotnik, Gabrk-Okroglše in Zminec-ureditev križišča.

Predsednik Stanislav Ferle dobro sodeluje tudi z mladimi v krajevni skupnosti, še posebej s športnim društvom Utrip Zminec, ki že nekaj let organizira avtokros za državno prvenstvo Slovenije. Dobro sodeluje tudi s terapevtskim društvom Projekt Človek v Sopotnici, kjer se zdravijo odvisniki, terapevtska skupnost se je v kraj lepo vključila in krajani so jih sprejeli brez predsodkov.

Stanislav Ferle je dal tudi pobudo, da se podružnična cerkev Sv. Petra v Bodovljah razglasi za kulturni spomenik lokalnega pomena; razglašena je bila v letu 2007.

Kljub številnim uspešno zaključenim projektom in akcijam ima do zaključka svojega mandata še veliko načrtov. Lani je praznoval svojo sedemdesetletnico in se v društvu upokojujencev veselil bronaste kolajne, dosežene v kegljanju.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2008 prejme ROK POTOČNIK *za aktivno sodelovanje v Prostovoljnem gasilskem društvu Bukovica in sodelovanje v Krajevni skupnosti Bukovica - Bukovščica*

Rok Potočnik je bil rojen leta 1958, živi na Bukovici. Že od mladih let je dejaven in aktiven član Prostovoljnega gasilskega društva Bukovica in tako sodeluje na področju zaščite in reševanja, po činu je gasilski častnik II. stopnje. V svoji dolgoletni gasilski karieri je v društvu opravljal že vse funkcije in naloge člana društva. Začel je kot operativni gasilec, med leti 1984 do 1998 je bil poveljnik društva in se v tem času soočil s pridobivanjem operativnih gasilcev in izobraževanjem mladih. Od leta 1998 do 2003 je bil predsednik društva, danes je član upravnega odbora društva in član nadzornega odbora Gasilske zveze Škofja Loka. Poleg različnih specialnosti, ki jih je opravil v svoji gasilski karieri, je vedno pomagal pri pripravi mladine in članic na gasilska tekmovanja. Rok ponosno pove, da vsako leto s tekmovanj prinesejo dva pokala. Pri pripravi na tekmovanja so mu v veliko pomoč izkušnje, ki jih pridobiva kot gasilski sodnik za gasilsko-športne discipline. Kot sodnik uživa velik ugled, saj pri njegovem sojenju prevladujeta poštenost in doslednost. Lani je Prostovoljno gasilsko društvo Bukovica praznovalo osemdeseto obletnico obstoja, Potočnik je ob tej priložnosti postal predsednik odbora za praznovanje. Veliko prostih ur je vložil v pregledovanje in popis arhivskega gradiva ter tako več kot aktivno sodeloval pri pripravi gasilske kronike *80 let Prostovoljnega gasilskega društva Bukovica*.

Rok Potočnik

Odraščal je v glasbeni družini, oče je bil zborovodja in skladatelj, ljubezen do glasbe ima tudi Rok. Od leta 1976 je član okteta Zadružniki, bil je tudi eden glavnih pobudnikov za njegovo ustanovitev. Po očetovi smrti je prevzel koordinacijo in skrb za ureditev njegovega notnega arhiva. Je tudi član cerkvenega pevskega zbora podružnične cerkve Sv. Florijana na Bukovici, hkrati pa tudi član Kulturnega društva Bukovica – Bukovščica.

Rok Potočnik je bil dejaven tudi v Krajevni skupnosti Bukovica – Bukovščica. Med leti 1994 in 1998 je bil član Sveta Krajevne skupnosti Bukovica – Bukovščica in predsednik vaškega odbora Bukovica. V tem času se je skozi vas obnavljala regionalna cesta Škofja Loka–Železniki, zato je opravljal zahtevno delo pridobivanja soglasij krajanov.

V svojem kraju Potočnik opravlja pomembno in odgovorno družbeno delo, rezultat so različni uspehi. Vsega se loti nesebično, dosledno in pošteno ter je vedno na voljo za kakršnokoli pomoč, pogovor in sodelovanje.

Priznanja Občine Škofja Loka za leto 1999

Naziv častni občan Občine Škofja Loka v letu 1999 prejme IVAN OMAN

za njegovo dolgoletno delo na področju družbenega in političnega življenja, s katerim je prispeval k napredku demokracije v Občini Škofja Loka in državi Sloveniji ter dal pomemben doprinos k nastajanju države Slovenije pri njenem osamosvajanju in razvijanju

Ivan Oman, najbrž najbolj znani slovenski kmet in nekoč eden najvidnejših slovenskih demokratičnih politikov, je bil rojen 10. septembra 1929 v Zmincu, na trdni gorenjski kmetiji kot prvi od šestih otrok. Ko še ni dopolnil dvanajst let, se je začela 2. svetovna vojna. Njegovo otroštvo zato ni bilo rožnato, saj so morali otroci vojnega časa hitro odrasti. Po končani osnovni šoli, ki jo je obiskoval v Škofji Loki, je pričel s kmetovanjem. S poroko, leta 1960, je od staršev prevzel delo in postal gospodar na kmetiji, ki danes obsega 9 hektarjev obdelovalnih površin in 25 hektarjev gozda. Za kmete so bila težka predvsem leta do 1968, ko v državi niso imeli svojega zagovornika, ampak so vladajoči nanje gledali kot na razrednega sovražnika. Po tem letu so se razmere izboljšale, mogoče je bilo najemati kredite, kupovati kmetijske stroje in razvijati kmetijo.

Ivan Oman

Skupaj s sinom Janezom, najstarejšim od šestih otrok, ki je ostal na kmetiji, še vedno aktivno kmetuje in po besedah družine predstavlja enakovredno polno delovno moč, ki jo v intenzivno mlečno proizvodnjo usmerjena kmetija, z devetdesetimi glavami živine, tudi potrebuje.

V politiko je kot občinski odbornik vstopil kmalu po letu 1968, ko je država omogočila razvoj tudi zasebnega kmetijstva, vendar je kariero občinskega funkcionarja prekinil ob uvedbi samoupravnega delegatskega sistema (1974). Izkazal se je tudi kot predsednik Krajevne skupnosti Zminec in predsednik Kmetijske zadruge Škofja Loka.

Kot kmet, z dobrim poznavanjem domačih pogojev in stanovskih ter strokovnih organizacij v kmetijstvu v državah srednje Evrope, je Oman že v 80-ih letih javno opozoril na nujnost ustanovitve Kmetijsko gozdarske zbornice v Sloveniji. To idejo je v začetku razvijal v Slovenski kmečki zvezi, pozneje v Predsedstvu RS in končno tudi v Državnem zboru RS.

Kot vsestransko stanovsko angažiran je s skupino somišljenikov 12. maja 1988 ustanovil Slovensko kmečko zvezo in postal njen prvi predsednik. Sam meni, da je takrat zavladala neke vrste politična otoplitev, ki je, po dolgem obdobju preganjanja in zapiranja vsakršnih nasprotnikov režima, začela tolerirati združbe opozicije. Tako so ob zavedanju, da bodo leta 1990 volitve, in upanju, da bodo to res prave demokratične volitve, hoteli biti pripravljeni. Stanovska organizacija kmetov je hitro prerasla v politično stranko, politike in javnost pa opozarjala na težave kmetijstva in kmečkega stanu.

Ivan Oman je že v časih, ki niso bili naklonjeni demokratičnemu urejanju družbenih zadev s svojim elementarnim občutkom za enakost in svobodo ter s svojo vztrajnostjo vseskozi poskušal udejanjati nekatere temeljne vrednote demokratične družbe, ki so danes splošno priznane, samoumevne, so temelj naše ustavne ureditve in v svojem bistvu pomenijo eno največjih vrednot današnjega sveta. Tako je bil eden vodilnih politikov demokratične skupine strank in med ustanovitelji zveze demokratičnih strank Demos, ki je izpeljala postopke demokratizacije in osamosvojitve države Slovenije. Med Slovenci je postal znan kot politik, ki je tri mesece pred volitvami izrekel znani stavek: »*Mi gremo na volitve zato, da zmagamo!*« Na prvih demokratičnih volitvah leta 1990 je bil izvoljen v Predsedstvo republike. Na tem mestu je pomembno vplival na prelomna dogajanja za slovensko državo ob plebiscitu, osamosvojitvi in v vojni z Jugoslovansko ljudsko armado.

Zavedal se je pomembnosti ustanovitve lastnih obrambnih enot in bil eden odločnejših zagovornikov nastanka slovenske vojske. Kot edini predstavnik Predsedstva se je marca 1991 udeležil vaj teritorialne obrambe in postrojene enote teritorialne obrambe prvič pozdravil kot Slovensko vojsko; med vojaki je požel val odobravanja. V kasnejših odločilnih trenutkih osamosvojitvene vojne je bil udeležen pri pomembnih, preudarnih in pogumnih odločitvah, s katerimi je takratno vodstvo države Slovenijo pripeljalo do osamosvojitve.

Za sodelovanje v Predsedstvu republike v času osamosvajanja Slovenije je bil leta 1995 odlikovan s častnim znakom Republike Slovenije.

V letu 1992 je bil kot poslanec škofjeloškega volilnega okraja izvoljen v državni zbor, kjer se je aktivno zavzemal za nadaljevanje demokratičnih procesov v Republiki Sloveniji. Tudi kot politik je ohranil pokončno držo in o politiki še danes ne skriva nobenega mnenja. Tako je v enem od intervjujev zagotovil, da naj bi bila politika po definiciji skrb za javne zadeve, ne pa skrb za lastno kariero. Sam trdi, da je pri prvih demokratičnih volitvah šlo prav za to – za skrb za javne zadeve. Ko je z leti ugotovil, da je politika za nekatere predvsem skrb za lastno uveljavljanje, ga je minila volja do političnega udejstvovanja. Hkrati pa je Oman kot pošten kmečki in krščanski človek za plačo poslanca trdo delal; ni se mu zdelo prav, da bi prejemal plačilo za stvari, ki jih ni naredil. Zato ni bil poslanec le osem ur dnevno, ampak je bil na razpolago cel dan. To je od njega zahtevalo velike psihične napore, ki so bili pogosto težji od vsakega fizičnega dela na kmetiji. Zato Oman zavrača vse očitke tistih, ki so mnenja, da poslanci samo sedijo in govorijo, saj se za vsemi dolgimi sestanki skrivajo ogromni kupi papirja s pomembno vsebino, od katerih je odvisna dobrobit ljudi - in take odgovornosti ne more nositi vsak človek. Čeprav je bil Ivan Oman okrog leta 1990 velik idealist, pa ni sanjač. Ko danes komentira politiko, je mnenja, da je oblast hitro pokvarljivo blago, a hkrati ne trdi, da se ne bi nemara enako zgodilo tudi

stranki, ki bi ji sam pripadal, tako globoko namreč verjame v demokracijo in mehanizme nadzora opozicije.

Na svoje politične začetke je zelo ponosen, čeprav se je na začetku ukvarjal z majhnimi zadevami v kmečki zadrugi in na lokalnem nivoju. Toda brezpogojno zagovarja postopno prehajanje iz nižjih v višje sfere politike, saj si lahko le človek, ki si zna sam prislužiti kruh, naprti tudi odgovornost za vodenje.

Ivan Oman je danes v častitljivih letih, a še vedno aktivno sodeluje pri kmečkih opravilih. Razveseljujejo ga predvsem njegovi vnuki, s katerimi se rad igra.

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 1999 prejme JOŽE ALBREHT

za dolgoletno in uspešno delo za Občino Škofja Loka, zlasti pri dosedanji plinifikaciji Škofje Loke

Jože Albreht se je rodil 20. marca 1930 v Račevi pri Žireh, kot šesti otrok Marije in Jožeta Albrehta. Za njim so se jima rodili še trije otroci, a je zaradi revščine doma lahko ostala le najstarejša sestra, ostali so morali služiti. Jože je odšel od doma s šestnajstimi leti. Delo je najprej našel na Jesenicah v železarni, kjer je pol leta delal kot delavec. Nato se je šel učiti za zidarja v Kranj, saj je takratno gradbeno podjetje Projekt zaposlovalo mlade fante kot vajence in jim hkrati nudilo nastanitev s prehrano ter omogočalo šolanje. Tako je še kot vajenec v Žireh pomagal graditi tovarno Alpino. Ker se je izkazal za pridnega in perspektivnega delavca, mu je podjetje omogočilo nadaljnje šolanje na Tehniški srednji šoli gradbene stroke v Ljubljani. Po zaključku je pri Projektu delal kot vodja gradbišča pri gradnji mostu v Gorenji vasi. Večino svojega življenja je nato delal v gradbeni stroki.

Jože Albreht

Leta 1957 se je Jože Albreht poročil in se leto kasneje z ženo Ivo preselil iz Žirov v Gorenjo vas. Še istega leta so ga v Obrtnem gradbenem podjetju Remont v Gorenji vasi zaposlili kot direktorja. To funkcijo je obdržal tudi potem, ko se je podjetje (1962) združilo z loškimi Komunalnim podjetjem. Številni ga poznajo tudi kot uspešnega in dolgoletnega direktorja SGP Tehnik Škofja Loka, ki ga je vodil dvajset let – od leta 1966 do leta 1986. Tehnik je bil takrat najuspešnejše gradbeno podjetje v Sloveniji, ki je imelo tri enote – Projektivni biro, Komunalo in Gradbeništvo. Uspešno so izvedli številne zahtevne in pomembne projekte, med njimi npr. loški vodovod. V obdobju njegovega direktorstva se je podjetje širilo in moderniziralo, v Starem Dvoru so postavili novo betonarno in separacijo, ki je v tistem obdobju veljala za najmodernejšo v Sloveniji. V betonarni so imeli tudi delavnice z lesnim in betonskim obratom ter ključavničarstvom. Na Kamnitniku so za delavce zgradili stanovanjsko naselje z lastno menzo. Podjetje je ves čas zaposlovalo med 600 in 700 ljudi, število pa se je spreminjalo glede na gradbeno sezono.

Tehnik je v tem času zgradil čistilno napravo na Suhi, Šešir, Predilnico, Gradis, spomenik v Dražgošah ter stolpnice na Partizanski cesti v Škofji Loki in nekatere stanovanjske objekte v Žireh in Železnikih.

Leta 1984 je Albreht za svoje uspešno delo prejel občinsko priznanje.

Leta 1986 je bil izvoljen za predsednika Skupščine Občine Škofja Loka, kjer se je kot človek, ki je prihajal iz gospodarstva, nenehno trudil za dobrobit cele občine. Želel je izpeljati projekt škofjeloške obvoznice, a so pripravljene projekti že takrat naleteli na nerazumevanje nekaterih občanov. Podprl je obnovo stavbe Doma obrtnikov, kjer so bila prej stanovanja, in Kašče. Posluš je imel tudi za druga družbena dogajanja, posebno v zadnjih letih njegovega mandata, ob spreminjajočih se družbeno-političnih razmerah do pomladi leta 1990. Bil je zadnji predsednik občinske skupščine, ki je bil še izvoljen med delegati in ne na splošnih volitvah. Med njegovim mandatom se je začela uveljavljati demokracija, ustanavljati so se začele nove stranke, ki so za svoje delovanje potrebovale prostore. Vsem je pozorno prisluhnil in jim omogočil delovanje v javnih prostorih. Prav tako je dobro sodeloval s takratni župnikom Grojzdkom, s katerim sta obudila star in pred vojno uveljavljen krščanski običaj vstajenjske procesije po Mestnem trgu. Z vsemi je vodil odprt dialog in bil je dober pogajalec. Leta 1990 se je ob polni delovni dobi upokojil.

Tudi po upokojitvi si je zelo prizadevno, glede na svoje bogato znanje, izkušnje in poznanstva, trudil pri odločitvah za plinifikacijo Škofje Loke; zlasti potem, ko se je tedanja Skupščina občine odločila za samostojno investicijo plinifikacije in njeno izvajanje. Kot predsednik ožjega in širšega odbora za plinifikacijo je opravil nešteto poti na različne institucije in ministrstva, zlasti pa vrsto, tudi po njegovi zaslugi, uspešnih pogovorov s krajanji, ustanovami ter lastniki zemljišč, po katerih danes tečejo glavni vodi plinovoda.

Velika je tudi njegova zasluga pri ureditvi hiše Ivana Groharja v Sorici, saj so vsa glavna zunanja in notranja dela potekala z njegovimi prizadevanji, predvsem z zbiranjem finančnih sredstev in dogovarjanjem z izvajalci.

Dejaven je bil tudi na številnih drugih področjih, med drugim je bil petnajst let poveljnik Civilne zaščite Škofja Loka ter predsednik Ribiške družine Škofja Loka.

Po upokojitvi si je kot strasten ribič čas krajšal z ribolovom, z ženo sta pogosto zahajala tudi v hribe. Leta 1998 ga je zadela lažja možganska kap, zdravniki so v možganih odkrili tumor in ga skušali z operativnim posegom odstraniti; odstranitev je bila uspešna, a so mu pri tem poškodovali centra za govor in ravnotežje, kar ga je priklenilo na posteljo. Kljub temu ni izgubil volje in jasne misli, tako da še danes zelo rad prebira zgodovinsko literaturo, spremlja informativne oddaje in športno dogajanje, v posebno veselje so mu dokumentarne oddaje o živalih. Družbo mu delajo žena, ki mu nudi neprecenljivo podporo in pomoč, ter njuni trije odrasli otroci. Ti s svojimi družinami s sedmimi vnuki živijo v bližini in prav njegovi otroci ga radi opišejo kot zlatega očeta.

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 1999 prejme

KMETIJSKO GOZDARSKA ZADRUGA, z. o. o., ŠKOFJA LOKA

za 100-letno uspešno delovanje mlekarne in za druge dejavnosti pri oblikovanju podeželja in varstva okolja

Sedanja Kmetijsko gozdarska zadruga Škofja Loka ima svoje začetke v juniju 1899. Takrat je dvanajst naprednih kmetov iz okolice Škofje Loke ustanovilo Mlekarsko zadrugo. Njen namen je bil ustanovitev mlekarne, kamor bi zadružniki lahko oddajali mleko.

Mlekarna je zaživela in se uspešno razvijala, tako da je leta 1913 iz bližnje in širše okolice dnevno zbrala že 7.000 litrov mleka. Od vsega začetka so v mlekarni izdelovali loško maslo in različne vrste sirov.

Po 2. svetovni vojni so loško mlekarno pod upravljanje prevzele Ljubljanske mlekarne, pred tem pa jo je od leta 1927 do začetka druge svetovne vojne upravljala novoustanovljena Specialna kmetijska šola za mlekarstvo v Škofji Loki, ki jo je vodil inž. Srečko Škrabec. Pod njegovim ravnateljstvom so izpopolnjevali opremo v mlekarni, strokovnost učiteljev in pouk pa nenehno izboljševali s praktičnim delom v obratu. Med mlekarno, šolo in dobavitelji mleka je obstajala tesna povezava, veliko truda pa je bilo s strani vseh vloženega tudi v izboljšanje kakovosti mleka in pravilno ravnanje z njim, kar so dosegali z organizacijo predavanj in tečajev.

Po 2. svetovni vojni so v Jugoslaviji nastale številne kmetijske zadruge. To je bilo še posebej pomembno za preživetje slovenskih (pre)razdrobljenih kmetij, ki so nujno potrebovale povezovanje in sodelovanje. Leta 1950 se je Mlekarska zadruga združila s Kmetijsko zadrugo Škofja Loka, ta pa se je leta 1963 pod istim imenom združila še s kmetijskimi združenji Selške in Poljske doline. Na osnovi Zakona o zadrukah se je leta 1992 reorganizirala v Kmetijsko gozdarsko zadrugo Škofja Loka.

Poleg odkupa in predelave mleka je opravljala tudi druge gospodarske dejavnosti, npr. odkup kmetijskih pridelkov, imela je lastne trgovine, odkupovala je les, organizirala hranilništvo in kreditiranje kmetijstva. V stoletni zgodovini je Zadruga s svojo mlekarno in ostalimi dejavnostmi prav po zaslugi številnih aktivnosti, ki so se odvijale pod njenim okriljem, koristila ne le svojim članom, ampak celotni škofjeloški regiji.

Zadruga je leta 1999 povezovala več kot 700 članov iz škofjeloške občine in obeh dolin. S tega področja je letno odkupila več kot 50.000 m³ lesa, 2.400 goved in 9 milijonov litrov mleka. Z ostalimi odkupi kmetijskih pridelkov, trgovinami reprodukcijskega materiala ter trgovinami široke potrošnje pa je letno ustvarila 2,8 milijard tolarjev prometa in s tem se je med združenji v Sloveniji po velikosti uvrščala na šesto mesto.

Zadruga in njene predhodnice so si vedno (v okviru svojih zmožnosti) prizadevale za izboljšanje ekonomskega in socialnega položaja svojih članov. V ta namen sta bila ustanovljena, ter s strani Zadruge finančno in strokovno podprta, Aktiv žena - združenic ter Aktiv mladih združenikov. Slednjemu so združni strokovnjaki kot mentorji pomagali pri delu in usmerjanju kmečke mladine v kmetijske šole. Aktiv žena je bilo interesno združenje,

Zlati grb Občine Škofja Loka je prevzel Janko Porenta, predsednik KGZ Škofja Loka.

ki je povezovalo žene s podeželja. Povezovanje žena ni imelo močnega vpliva samo na žene in njihove družine, temveč tudi širše. S povezovanjem in druženjem so bile namreč stalno prisotne v družbenem življenju, obiskovale so seminarje, tečaje in strokovne ekskurzije. Tako so imele kmečke žene veliko več možnosti za druženje in izobraževanje kot tiste v industriji.

Zadruga je bila kmetom v veliko pomoč pri vključevanju v sisteme zdravstvenega, prostovoljnega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Velik del članov je z navdušenjem sprejel možnost, da si tudi kmečki človek pridobi pravico do pokojnine, kar je bilo nekdanj omogočeno le zaposlenim delavcem. Poleg tega si je Zadruga aktivno prizadevala, da so kmečke matere dobile plačan porodniški dopust.

Leta 1967 je zadruga z lastnimi sredstvi organizirala strokovno pospeševalno službo, katere pomoč je bila na voljo vsem kmetom in ne le članom zadruge. Naloge te službe so bile usposabljanje kmetov za čim ustrežnejšo tržno pridelavo, in sicer s strokovnimi predavanji, krožki, tečaji, osebnimi svetovanji na kmetijah, izdelavo razvojnih investicijskih programov, pospeševanjem kmečkega turizma, urejanjem kmetijskih zemljišč, izvajanjem občinskih ter združnih pospeševalnih programov itd. Iz vsega omenjenega je razvidno, da je bila Zadruga v kmetijstvu gonilna sila, saj je imela s svojimi službami velik vpliv na oblikovanje podeželja in varstvo okolja.

Z dolgoročnimi cilji je želela KGZ leta 1999 in naprej ohraniti kmetijsko proizvodnjo v hribovskem območju ter s tem obdelanost kmetijskih površin, doseči večjo kmetijsko proizvodnjo z optimalnim koriščenjem kmetijskih površin, ter povečati proizvodnjo mleka in mesa z doma pridelano osnovno krmo. Vse to naj bi dosegli z uvajanjem sodobnih tehnologij na kmetije in s hitrejšim in učinkovitejšim prenosom znanja od stroke h kmetom.

Območje, ki ga s svojim svetovanjem pokriva Kmetijsko gozdarska zadruga obsega naselja Vešter, Podlubnik, Stara Loka, Moškrin, Križna gora, Binkelj, Trnje, Virlog, Papirnica, Pevno, Crngrob, Dorfarje, Forme, Sveti Duh, Trata, Škofja Loka, Suha, Lipica, Godešič, Reteče, Gorenja vas - Reteče, Gosteče, Draga, Puštal, Podpulfra, Pungert, Sv. Andrej, Sv. Ožbolt, Sv. Barbara in Vincarje. Zemljepisno gre za predalpski svet, ki se razteza od Sorškega polja do hribovitega dela Škofjeloškega hribovja, ki spada v območje z omejenimi dejavniki za kmetovanje. Na ravninskem območju Sorškega polja prevladuje živinoreja v kombinaciji s poljedelstvom, delno pridelujejo merkantilni krompir. Zadnja leta se obseg pridelave krompirja zmanjšuje, v kolobar se vključuje več travno-deteljnih mešanic. Krompir nadomeščajo žita, v manjšem obsegu se uveljavlja tudi pridelava zelenjave. V hribovitih predelih prevladuje živinoreja, v kombinaciji z gozdarstvom. Večji del mlečne proizvodnje je v nižinskem območju, v hribovitih predelih prevladuje reja krav dojilj. Po popisu kmetijskih gospodarstev je bilo leta 1991 na škofjeloškem 732 kmetij, ki so imele v lasti okrog 12.700 ha kmetijskih in gozdnih zemljišč v zasebni lasti. Na teh kmetijah so redili okrog 4.700 glav govedi, 100 konj in 380 prašičev. Žal pa je v zadnjih petdesetih letih mogoče zaslediti močno upadanje števila kmečkega prebivalstva, ki je s skoraj 7.000 prebivalcev leta 1961 (25 %) padel na 2.600 prebivalcev leta 1991, kar je predstavljalo le 7 % prebivalstva v Občini Škofja Loka.

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 1999 prejme KAPUCINSKI SAMOSTAN ŠKOFJA LOKA

za kulturno, duhovno in versko delo kapucinov na Škofjeloškem

Kapucinski samostan je bil v Škofji Loki ustanovljen leta 1706, potem ko je bogat loški trgovec Lukančič (1647) kapucinom v oporoki zapustil večjo posest za izgradnjo samostana. Ločanom so se namreč kapucini, ki so do takrat prihajali iz Kranja pomagat loški duhovščini, zelo priljubili, saj so živeli po načelih evangelijske preproščine, uboštva, majhnosti in označevanja. Samostani so se povsod po Sloveniji ustanavljali na pobudo prebivalcev mest ali tamkajšnjih oblasti. V Škofji Loki je bil samostanski kompleks s cerkvijo vred pozidan med leti 1707 in 1713 – v skromni obliki – po zgledu drugih kapucinskih samostanov in v skladu z njihovo usmeritvijo. Pri gradnji so pomagali prebivalci bližnje in širše okolice ter številni rokodelci in obrtniki. Samostan ima pet oltarjev – glavnega, dva stranska v glavni ladji cerkve ter dva v kapelah. Samostanski kompleks ima na notranjem dvorišču lasten vodnjak, globok 16 metrov.

Glavna naravnost kapucinskega reda je bilo pridiganje. Po zgledu Frančiška Asiškega so vpeljali novo evangelijsko pridigo, ki naj bi vse vernike povrnila ali usmerjala k resnični katoliški veri. Pridige naj bi s kratkimi nauki in jasnimi razlagami približali ljudem, s tem pa kazali predvsem na lepoto in prisrčnost Kristusovega nauka. Že študijski programi znotraj reda, ki je poudarjal pridiganje kot najpomembnejšo dejavnost, je veleva poglavljen študij ter dobro splošno izobrazbo. Temeljita priprava kapucina na pridiganje je namreč zahtevala širšo intelektualno raven zavedanja. Pridigarji so tako morali obvladati teologijo, tudi logiko in filozofijo. Pri skupnih obedih je v skupnostih kapucinov navada, da berejo iz kakšne duhovne knjige, enako pa vsak dan po dve uri razmišljajo ob odlomkih iz Svetega pisma.

Kapucini so se že od začetkov reda osredotočali predvsem na študij in tolmačenje Kristusovega trpljenja, zato so tudi loški kapucini v adventnem in postnem času v matični cerkvi svete Ane cele dneve spovedovali, večkrat dnevno pridigali ter redno obiskovali bližnje in daljne cerkve, v dogovoru s tamkajšnjo duhovščino. Pridigali so tudi v zelo oddaljenih krajih, npr. v Trstu, Radgoni, na Vipavskem Križu; namen pridig je bilo širjenje evangelija in možnosti spovedovanja prebivalcev.

Samostan je imel pred 2. svetovno vojno nekaj časa tudi svojo interno teološko šolo, kar je precej povečalo število kapucinov v loški skupnosti. V teh letih je v samostanu živelo tudi do 15 bratov, najmanjšo skupnost pa so v vmesnih letih (izvzeta so vojna leta, ko je bil samostan razpuščen) predstavljali trije.

Prav iz usmeritve kapucinov k pridiganju, ki je temeljilo na osnovi (s)poznovanja Svetega pisma, predvsem nove zaveze in evangelija, izhaja tudi njihova skrb za knjige.

Logotip Škofjeloškega pasijona. (oblikovanje: Barbara Sušteršič in Jure Miklavc)

Iz te potrebe se je razvila knjižnica, ki je izrednega pomena tako za širšo domačo kot svetovno skupnost. Veliko knjig so dobili ob razpustitvi kapucinskega samostana v Kranju, v času Jožefa II., nekaj iz drugih kapucinskih samostanov v Ljubljani, Novem mestu in drugod, nekaj pa so jim jih poklonili donatorji v zahvalo ali dar. Tako danes v knjižnici hranijo okrog 5000 dragocenih starih knjig, ki imajo status kulturnega spomenika, pa tudi 19 inkunabul – knjig, natisnjenih pred letom 1500, ter prevod Biblije Jurija Dalmatina. Izjemno dragocena je samostanska kronika, v katero so kapucini zapisali svoje dejavnosti ter dogodke v Škofji Loki od sredine 18. stoletja dalje. Iz nje izvemo veliko o praznovanjih krščanskih praznikov, menjavah patrov, navodilih škofov in različnih opravilih, posredno tudi o samem mestnem življenju.

Mnogo pridig in drugih pomembnih zapisov je bilo natisnjenih oziroma jih knjižnica hrani kot rokopise v samostanskem arhivu. Med ohranjenimi rokopisi predstavlja največjo posebnost Škofjeloški pasijon oziroma Processio Locopolitana. Gre za najstarejše v celoti ohranjeno slovensko dramsko besedilo, ki ga je leta 1721 napisal kapucin pater Romuald Marušič in je bil leta 1999, po skoraj 250-ih letih, ponovno originalno uprizorjen. Pasijonsko zgodbo predstavlja 20 prizorov, ki temeljijo na svetopisemski vsebini, s poudarkom na Kristusovem trpljenju. V prireditvi nastopa 600 nastopajočih, od tega 80 konjenikov. Prvotne uprizoritve so se kot sprevod po mestu odvijale v velikonočnem času od leta 1721 do 1767, po tem letu je goriški nadškof procesije prepovedal. Leta 1999 je pod režijskim vodstvom Marjana Kokalja, ter ob podpori Občine Škofja Loka in ob sodelovanju Kapucinskega samostana, predvsem patra Metoda Benedika, Škofjeloški pasijon kulturno in duhovno povezal celoten škofjeloški prostor, Škofjo Loko pa napravil za pomladno kulturno središče naše države.

Poseben razlog za podelitev občinskega priznanja Kapucinskemu samostanu je tudi odprtost kapucinov vsem ljudem dobre volje, njihova skromnost in požrtvovalnost. Še danes znajo sedanjemu času primerno duhovno spodbujati ljudi k smiselnosti življenja, k upanju in veri v dobro ter delijo duhovno in kulturno krepčilo.

Samostan je s svojo kulturno, duhovno in versko prisotnostjo kapucinov v preteklosti, pa tudi s sedanjim delom, pomembno kulturno in duhovno povezal in zaznamoval Slovenijo, posebej pa Škofjo Loko.

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 1999 prejme

»SOŽITJE«, DRUŠTVO ZA POMOČ DUŠEVNO PRIZADETIM ŠKOFJA LOKA

za dolgoletno izredno uspešno in družbeno pomembno delo, ki je trajnejšega pomena in je pomembno prispevalo k razvoju in ugledu občine na področju organiziranega humanitarnega delovanja, katerega temeljna skrb je celovita pomoč osebam z motnjo v duševnem in telesnem razvoju ter njihovim družinam skozi celo življenjsko obdobje

Leta 1998 je minilo 30 let neprekinjenega organiziranega delovanja humanitarnega društva Sožitje. Njihov temeljni namen in cilji so skrb in pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju od rojstva do smrti, njihovo izobraževanje, osveščanje ter izobraževanje in skrb za njihove družine, sorodnike in rejnike. Društvo je imelo leta 1999 212 članov, od tega 103 člane z zmerno motnjo v duševnem razvoju, preostalih 109 članov pa so bili

starši, strokovni delavci in drugi simpatizerji, ki so v društvo vključeni prostovoljno.

Ob ustanovitvi društva (1968) so si člani zadali predvsem dve nalogi: pomagati staršem in strokovnim delavcem pri skrbi za prizadete osebe, jih poiskati in jim pomagati, da se enakopravno vključijo v šolo, delo in življenje.

Društvo je s svojim delovanjem v kasnejših letih pripomoglo k izgradnji celostnega mozaika pomoči za svoje varovance. Dejavno je sodelovalo pri ustanovitvi pomembnih ustanov, kot so na primer Oddelki za delovno usposabljanje pri osnovni šoli s prilagojenim programom (današnja Osnovna šola Jela Janežiča), Oddelek razvojnega vrtca v vrtcu Najdihojca, delavnice pod posebnimi pogoji v Centru slepih in slabovidnih Škofja Loka ter Oddelek za otroke s težko motnjo v duševnem razvoju pri osnovni šoli Jela Janežiča.

Društvo Sožitje je postalo pomemben osnovni in povezovalni člen pri izvajanju celostne skrbi za duševno in telesno prizadete osebe in njihove družine, ko je začelo sodelovati z Zdravstvenim domom Škofja Loka in dr. Štefko Križnar, specialno pediatrijno, ki je v sodelovanju s šolami uvedla športno-zdravstveno vzgojo za bolne, razvojno motene in invalidne učence. Leta 1972 je organizirala register in ambulantno za razvojno motene otroke Škofje Loke in obeh dolin, kar je izrednega pomena za zdravje teh otrok in sodelovanje s starši ter načrtovanje dela zdravnikov ter splošno evidenco; tri leta kasneje se je pričel voditi tudi državni register otrok z motnjo v razvoju.

Delovanje društva in njegovih požrtvovalnih članov je moč čutiti na vsakem koraku. Ob pomoči Zveze društev Sožitje in Občine Škofja Loka so kupili dva kombija, ki sta prilagojena potrebam članov, in sta vse dneve na razpolago prevozom otrok, ki jih potrebujejo. Člani sveta društva Sožitje organizirano prevzemajo in izvajajo naslednje naloge: organizirajo predavanja, seminarje, obiske na domu, pa tudi letovanja in družabna srečanja za svoje člane, usmerjajo zdravstveno pomoč k tistim, ki jo potrebujejo, družinam pomagajo skozi najhujše trenutke ob soočenju z dejstvom, da bo njihov otrok za vedno ostal na stopnji otroka ter jih seznanjajo z oblikami varstva, izobraževanja in zaposlovanja. Spodbujajo in seznanjajo jih predvsem s tistimi dejavnostmi in informacijami, ki jih njihovi uporabniki lahko dosežejo in uporabijo v svojem okolju.

Pod okriljem društva Sožitje deluje tudi specialna olimpijada, ki je priložnost, da se člani društva tudi športno udeležujejo. Program specialne olimpijade ni namenjen le športu, ampak združuje športne, socialne in kulturne aktivnosti. Športni rezultat ne predstavlja edine vrednote, saj se specialno olimpijado označuje kot način življenja, vadbe, socializacije in drugih vidikov skrbi za osebe z motnjami v duševnem razvoju.

Osebe z zmernimi in težjimi motnjami se v enakopravnem športnem boju pomerijo s sebi enakimi. Z nastopom na igrah specialne olimpijade tekmovalci premagajo tudi sami sebe, svojo lenobo in telesno neaktivnost. Zato Društvo Sožitje svoje člane spodbuja k športni aktivnosti in rekreaciji ter udeležbo na tekmovanjih, kjer ni pomembno zmagati, ampak sebi in drugim dokazati, da se lahko s pogumom in voljo naredi marsikaj.

Ob praznovanju 30-letnice društva
Sožitje, 6. junij 1998.

Društvo v zadnjem času vlaga veliko navora tudi v iskanje ustrezne hiše v Škofji Loki, kjer bi imeli svojo bivalno skupnost. To bi pomenilo prehod iz dnevnega varstva oseb z motnjami v duševnem razvoju k štiriindvajseturnemu skupnemu bivanju. Čeprav je tudi dnevno varstvo izrednega pomena za aktivno vključevanje članov v družbeno življenje in delovno okolje z opravljanjem koristnega in za njihove zmožnosti primerne dela, pa bivalna skupnost omogoča samostojno življenje s stalnim nadzorom in pomočjo zaposlenih. Člani morajo sami skrbeti zase in svoje okolje. Pri iskanju primernih prostorov društvu pomagajo simpatizerji in prostovoljci, ki tudi sicer opravijo veliko pomembnega dela v društvu. Prostovoljec pri društvu Sožitje je lahko vsaka pozitivno naravnana polnoletna oseba, ki ima občutek za delo z omenjeno populacijo. Seveda pa le volja ni dovolj, saj je za delo z osebami, ki imajo motnje v duševnem razvoju, treba veliko strokovnega znanja. Zato se mora prostovoljec udeležiti obveznega uvajalnega seminarja, izvesti neko aktivnost za varovance ter o tem napisati poročilo, ob koncu pa se udeleži še zaključnega seminarja; na koncu dobi potrdilo o opravljenem prostovoljnem delu.

Do leta 1998 je društvo trideset let neprekinjeno skrbelo za družabne in druge stike članov, kar je pripomoglo k dobri izmenjavi izkušenj in svoje delo enako zavzeto opravlja še danes. Člani opozarjajo na nove razmere ter potrebe družin in posameznikov, opozarjajo na manjkajoče specifične institucionalne oblike pomoči na svojem območju. Za mnoge družine so rešili eno največjih težav, in sicer prevzem organizacije prevozov uporabnikov do institucij, s čimer so omogočili dosegljivost strokovnih storitev.

Društvo je danes nevladno, nestransko, nepridobitno in prostovoljno društvo za napredek skupne in posamične skrbi za osebe z motnjami v duševnem razvoju, njihove starše in člane družin. Vključeno je v nacionalno Zvezo Sožitje, ki ima status društva, ki deluje v javnem interesu na področjih socialnega varstva, zdravstva, kulture in šolstva.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 1999 prejme JANEZ KEPIC za dolgoletno in uspešno delo na komunalnem področju Škofje Loke

Janez Kepic je bil rojen leta 1939, po poklicu je diplomirani komunalni inženir, ki je kot dolgoletni direktor Komunalnega podjetja Škofja Loka s svojim požrtvovalnim delom pomembno pripomogel k razvoju Občine Škofja Loka.

Kot vodilni strokovni delavec je s svojim delom, ki je bilo ves čas neposredno povezano s komunalnim urejanjem okolja, zagotavljal pogoje za takšno komunalno opremljenost okolja, da je bilo širše območje Občine Škofja Loka primerno, ponekod celo zgledno, urejeno. Njegova osnovna usmeritev pri razvoju komunalne infrastrukture je bila, da se porabnikom komunalnih storitev zagotovi čim boljše kakovost in zelene količine, ob čim nižji oziroma primerni ceni. To je bilo mogoče zaradi njegovega izjemnega prispevka pri pridobivanju nepovratnih sredstev oziroma kreditov z ugodnimi obrestnimi merami; in sicer na različnih medobčinskih in republiških institucijah.

Njegovo delo je ves čas temeljilo na vzpostavljanju podlag, da se komunalne dejavnosti v Škofji Loki lahko razvijajo načrtno in brez omejitev. Pripravil je obsežne dokumentacijske podlage za razvoj komunalne dejavnosti, kar je vplivalo tudi na lažje pridobivanje finančnih sredstev in stroškovno realizacijo. Z načrti so bili seznanjeni tudi občani, ki so

se kmalu začeli zavedati, da so morda trenutno nekoliko višji stroški storitev dolgoročna naložba v razvoj.

Najpomembnejše investicije, ki so pomembne za razvoj občine, so naslednje: v letih od 1977 do 1980 sta bila izdelana samoupravni sporazum in investicijski program za povečanje kapacitet in omrežja loškega vodovoda ter dograditev loške kanalizacije in čistilne naprave na Suhi. Na tej osnovi se je na Kamnitniku dogradil 4.160 m³ vodohran ter cevovod Kamnitnik-Gorenjska predilnica, s kasnejšo izgradnjo cevovoda, ki je imelo črpališče na Sorškem polju. V letih od 1980 do 1985 se je uredilo zajetje na Trebiji. Čistilna naprava na Suhi je bila s 25.000 PE povečana na 85.000 PE, uvedeno je bilo koriščenje bioplina v gniliščih, z bioagregati se je začelo pridobivati električno energijo, toploto pa uporabljati za ogrevanje blata iz čistilne naprave. Šlo je za prvo čistilno napravo v nekdanji Jugoslaviji, ki je leta 1984 začela koristiti bioplin za lastno toplotno in električno energijo. V Železnikih se je po letu 1976 zgradila čistilna naprava, v letih od 1980 do 1985 pa zajetje in cevovod Plenšak-Alples, s čemer se je odpravilo strahotno pomanjkanje pitne vode v kraju. Po letu 1985 so zgradili potrebni cevovod in črpališče pitne vode nad Mlinarjem ob Račevi, s tem pa se je tudi Žirem zagotovila manjkajoča količina pitne vode. Po letu 1990 se je pričelo s plinifikacijo Škofje Loke, posledice tega so pozitivni vplivi na kakovosti zraka v Škofji Loki.

Janezu Kepicu je zdravstveno stanje preprečilo, da bi zastavljene projekte v Škofji Loki sam tudi dokončal.

Janez Kopic

*Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 1999 prejme
FILATELISTIČNO DRUŠTVO »LOVRO KOŠIR« ŠKOFJA LOKA
za 50-letno uspešno delovanje in promocijo Škofje Loke doma in po svetu*

Filatelistično društvo »Lovro Košir« Škofja Loka je leta 1999 praznovalo petdesetletnico delovanja. Ustanovljeno je bilo leta 1949, na pobudo Filatelistične zveze Slovenije. Upravni odbor so vodili predsednik Otokar Burdych, podpredsednik Vojislav Veselinovič, tajnik Velimir Sloboda ter blagajnik Stanislav Strgulc. Društvo je ves čas skrbelo za spodbujanje in približevanje filatelije širšemu krogu občanov, zlasti mladini. V petdesetih letih delovanja je organiziralo veliko društvenih, državnih in mednarodnih filatelističnih razstav, pod uveljavljenim imenom Loka FILA. Izdali so mnogo pomembnih katalogov, žigov, dopisnic, jubilejnih ovojnic in drugega poštnega gradiva. Prvo razstavo so organizirali v izložbi urarja Plantariča na Mestnem trgu (1951). Prikazovala je znamke, kataloge in filatelistični pribor.

Pet let kasneje so škofjeloška podjetja organizirala prvo gospodarsko razstavo, na kateri so filatelisti sodelovali s svojo prvo samostojno društveno razstavo. Občinstvo jo je dobro sprejelo, kar jih je opogumilo za organizacijo številnih novih razstav. Takrat je društvo izdalo dva priložnostna ovitka za znamke: enega z rojstno hišo Lovra Koširja in

Člani Filatelističnega društva »Lovro Košir« Škofja Loka na občnem zboru leta 1998.

drugega z znakom razstave.

Ob 1000-letnici Škofje Loke je društvo v galeriji na Loškem gradu organiziralo večjo društveno razstavo, ob kateri je na predlog društva izšla znamka z motivom najstarejše znane upodobitve mesta Škofja Loka. Odmevnost razstave kažeta občinsko priznanje in priznanje Filatelistične zveze Slovenije (FZS). Leta 1979 so ob 30-letnici društva in ob 100-letnici smrti Lovra Koširja organizirali republiško tekmovalno filatelistično razstavo Škofja Loka 30 let v svobodi. Razstava je vključevala triinštirideset razstavljalcev s petinosemdesetimi zbirkami v tristo dvajsetih vitrinah in še danes velja ta razstava za največjo filatelistično razstavo na Slovenskem.

Sodelovanje z Loškim muzejem se je še posebej poglobilo z idejo takratnega ravnatelja Andreja Pavlovca, ki je zagovarjal postavitev zbirke znanih Ločanov, med katere spada tudi izumitelj poštne znamke Lovro Košir. Društveni član Albert Murn je zbral gradivo o njem in o zgodovini pošte v Škofji Loki. Gradivo je bilo krajši čas razstavljeno na oddelku za PTT (pošta, telegraf, telefon) pri Loškem muzeju, ki je nastal v sodelovanju s Pošto Slovenije in FZS. Prostor za Poštni muzej se je kasneje našel v Starološkem gradu, v sodelovanju s Centrom slepih in Tehniškim muzejem Slovenije. Večina predstavljenega materiala v muzeju je bila s področja telefonije in telegrafije, imel pa je tudi oddelek za filatelijo. Aleksander Elsner je muzeju podaril zbirko »Slovenika«, pošta pa je izdelala nekaj poskusnih odtisov in osnutkov slikarja Vavpotiča za prvo slovensko znamko »Verigar«.

Škofjeloško filatelistično društvo je eno najpomembnejših filatelističnih društev v Sloveniji in je poznano tudi izven naših meja.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 1999 prejme **LEOPOLDINA DEMŠAR**

za večletno in uspešno delovanje na področju problematike delovnih invalidov v Škofji Loki

Leopoldina oziroma Poldka Demšar je bila rojena leta 1928 na Dunaju in ker je njena mati ni mogla preživljati, je Poldka otroštvo preživela pri krušnih starših na Štajerskem. To je močno vplivalo na njeno življenje, saj je že od malega znala ceniti dobroto in naklonjenost soljudi; tako se že 34 let razdaja kot članica in predsednica Društva delovnih invalidov Škofja Loka.

Demšarjeva je leta 1948, skupaj z dvanajstimi dekleti, prišla na izpopolnjevanje iz mariborske predilnice v Škofjo Loko. V Gorenjski predilnici na Trati je dobila delo in v Škofji Loki tudi ostala. Zaradi bolezni je postala invalidka I. stopnje. Takratna predsednica društva invalidov jo je prepričala, da se je leta 1975 včlanila v društvo in takoj postala poverjenica – prevzela je terensko delo, obiskovala člane na domovih, pobirala člana-rino in jim raznašala darila ob praznikih. Leta 1990 so jo izvolili za predsednico društva, to funkcijo opravlja še danes.

Delo in prizadevanja Poldke Demšar so vtakani v vse programe društva. Društvo je leta 1999 štelo 900 članov, med katerimi so bili večinoma delovni invalidi, kar pomeni, da je do njihove poškodbe in stanja invalidnosti prišlo med delom. Društvo je sicer delovalo v dobrobit vseh invalidov v občinah Gorenja vas - Poljane, Železniki in Škofja Loka. Poldka ima izreden posluš za pravilno oceno socialnega in ekonomskega položaja invalidov, iz česar izhajajo tudi njene pobude za izboljšanje razmer pri posameznih invalidih in invalidih na splošno. Društvo je tako številnim pomagalo, da so ohranili največjo možno mero samostojnosti in kakovosti življenja. Društvo v prvi vrsti skrbi za ohranjanje zdravja invalidov. Članom so na voljo hišice in apartmaji ob morju in v zdraviliščih, kjer si lahko odpočijejo in naberejo novih moči. Pod predsednikovanjem Demšarjeve sta se v društvu razvili tudi športna dejavnost in rekreacija. Tako med letom pripravljajo pohode in izlete, ki zadovoljujejo potrebe članov po druženju, skupnem preživljanju prostega časa, spoznavanju novih krajev in učenju. Številni člani resno trenirajo smučanje, kegljanje, balinanje in pikado ter se udeležujejo tekmovanj.

Za svoje požrtvovalno delo je Demšarjeva dobila srebrno odličje Republike Slovenije ter zlato in srebrno priznanje Zveze društev delovnih invalidov Slovenije. Vsa priznanja, vključno s srebrnim občinskim grbom, hrani v prostorih društva, saj pravi, da pri vsem delu nikoli ni bila sama in so to priznanja za celotno društvo; vsa pa dajejo tudi novo voljo za delo, saj je lepo, da širša skupnost opazi trud in prizadevanja.

Leopoldina Demšar

Vojko Rupnik

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 1999 prejme VOJKO RUPNIK

za večletno izjemno uspešno delo na področju vzgoje in varnosti v cestnem prometu, ter za zgledne uspehe in požrtvovalnost na vseh področjih javnega delovanja ter za delo, ki ga poleg svojih službenih obveznosti opravlja z velikim zanosom tj. osveščanje o vzgoji in varnosti v cestnem prometu na osnovnih šolah in vzgojno varstvenih ustanovah občine Škofja Loka, kakor tudi o vzrokih in strašnih posledicah uživanja mamil v višjih razredih osnovnih šol ter v srednjih šolah

Vojko Rupnik je bil rojen leta 1962. Na Policijski postaji v Škofji Loki je začel delati leta 1985. S svojo dolgo delovno dobo in kakovostnim delom si je ustvaril ugled ne le med policisti, ampak tudi med občani Občine Škofja Loka.

Kot vodja okoliša je s svojim delom pomagal vzdrževati javni red in mir. Zelo uspešno je sodeloval s Svetom za preventivo in vzgojo v cestnem prometu, Avto-moto društvom in avtošolami. S svojim načinom dela in odnosom do občanov je pri njih užival vso podporo, vedno je bil pripravljen pomagati in svetovati.

Njegovo delo vodje policijskega območja ni bilo samo v zadovoljstvo občanov, ampak je bilo tudi v interesu vseh, ki skrbijo za večjo varnost in boljšo osveščenost odraščajoče predšolske in šolske mladine. Rupnik se je v zadnjih letih še posebej zavzemal za mlade in šoloobvezne otroke, kar je zelo koristno in pohvale vredno delo. Še posebej zato, ker prihaja v Škofji Loki zaradi večjega števila srednjih šol do prepleta mladih iz različnih okolij. Tako se v mestu in na šolah dnevno srečujejo dijaki z različnimi vedenjskimi vzorci in vzgojnimi osnovami, tudi takšnimi, ki lahko vodijo do povečanega obsega nasilnih dejanj, kraj in dosegljivosti drog. Rupnik na to preventivno opozarja in s tem skrbi, da se tako mladi kot starši zavedajo potencialnih nevarnosti. Med šoloobvezno mladino, učitelji in vzgojitelji je izredno priljubljen, od otrok je dobil tudi vzdevek prijazen policist.

Osební projekti Vojka Rupnika so Varna pot v šolo – v lastni režiji je izdelal video kaseto za večjo varnost otrok v cestnem prometu, Policija se predstavlja, ... predavanja o nasilju, drogah in prehodu osnovnošolcev v srednje šole. S temi projekti je pomagal predvsem staršem, da njihovi otroci ne bi zašli na stranpoti in bi bili varni v prometu, ki ga je tudi v naši občini vedno več in je vse bolj nevaren. Na škofjeloški lokalni televiziji je Rupnik objavljal poučne videospote, ki so jih mladi z zanimanjem spremljali.

Pohvalna so tudi prizadevanja za ustanovitev LAS – Lokalne akcijske skupine za preprečevanje zasvojenosti v Občini Škofja Loka, ki se še danes aktivno bojuje proti različnim oblikam zasvojenosti.

Vojko Rupnik je sodeloval tudi pri mnogih odgovornih in odmevnih nalogah policije, prav tako pa tudi v osamosvojitveni vojni za samostojno Slovenijo.

Je član več društev in velik ljubitelj glasbe. Igra pet instrumentov: klarinet, pozavno na poteg, harmoniko, kitaro in bariton. Petnajst let je igral pri pihalni godbi Alpina Žiri in tri leta pri pihalni godbi v Škofji Loki.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 1999 prejme
MARJAN KOKALJ

za režijo uprizoritve Škofjeloškega pasijona

Marjan Kokalj je bil rojen leta 1969, v enajstčlanski družini v Topoljeh v Selški dolini. Osnovno šolo je obiskoval v Železnikih, študij nadaljeval na Gimnaziji Škofja Loka, nato pa na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani doštudiral etnologijo in slavistiko. Pri študiju etnologije se je specializiral za ljudsko igro, pri slavistiki za dramatiko. V svoji mladosti je že večkrat režiral igre na amaterskih gledaliških odrih v Selški dolini in Vodicach. Poleg rednega študija na Filozofski fakulteti je obiskoval tudi Akademijo za gledališče, radio, film in televizijo, kjer je redno obiskoval predavanja, povezana z režijo. V Šentjakobskem gledališču je opravil enoletni tečaj igralskega. Skrivnosti ljudske igre in gledališča so mu predstavljali skrivnostni, drugi svet, katerega del si je nadvse želel biti tudi sam.

Marjan Kokalj

Kljub močnemu zanimanju za gledališče pa je režiser Škofjeloškega pasijona, ki je bil marca in aprila leta 1999 uprizorjen v Škofji Loki, postal po naključju. V Selcih je namreč v kulturnem društvu režiral igro Turški križ, ki je bila pravi spektakel, v katerem so nastopali tudi konjeniki. Kot sam pravi, je igra na loške občinske može, ki so si jo ogledali, napravila tako močan vtis, da so mu ponudili režijo pasijona.

Sicer pa se je z besedilom Škofjeloškega pasijona, ki je prvo ohranjeno zapisano dramsko besedilo v slovenskem jeziku in spada med najelitnejšo kulturno dediščino Slovencev, srečal že prej. Ko so potekali prvi pogovori o možnostih uprizoritve Škofjeloškega pasijona, je ponudil svojo pomoč predvsem kot etnolog. Priprava na Pasijon v vlogi režiserja pa je od njega zahtevala izredno natančen študij besedila ter pripravo režijske knjige, nato pa je moral svoje delo in stališča zagovarjati tudi pred različnimi komisijami. Intenzivne priprave na uprizoritev so se pričele že novembra 1997 in so trajale vse do prve uprizoritve, marca 1999. Prireditve je vključevala več kot 600 nastopajočih, med njimi 80 konjenikov.

Kokaljeva naloga je bila voditi celotno uprizoritev, od dramaturške obdelave igre do obdelave kostumov in scene. Za področje glasbe, kostumografije, igre, oblikovanja, lektoriranja, kulinarike in tehnične izvedbe je pridobil ustrezne strokovnjake, s katerimi je sodeloval in koordiniral njihovo delo. Za organizacijo kulinaricne ponudbe je izdelal ustrezno etnološko raziskavo o prehrani na Loškem in organiziral teoretično-praktični tečaj za gostince. Na tej osnovi so na sami prireditvi obiskovalcem postregli z avtohtoni mi jedmi iz Škofje Loke in njene okolice iz časa uprizarjanja škofjeloških pasijonskih iger.

Škofjeloški pasijon je presegel pomen občinske prireditve in je postal enkratna promocija Občine Škofja Loka ter hkrati vseslovenski kulturni dogodek, ki je doživel nepričakovane mednarodne odzive in velik obisk. Pasijon je pripeljal v Škofjo Loko okrog 40.000 gledalcev, kar nedvomno govori o visoki kulturni in umetnostni vrednosti dela Marjana Kokalja. Ogledalo si ga je tudi precej Slovencev iz zamejstva in drugih krajev sveta, o čemer so poročali tudi tamkajšnji mediji.

Občina Gorenja vas-Poljane v letu 2008

Občina v številkah

Število prebivalcev v Občini Gorenja vas-Poljane je v letu 2008 raslo – sredi leta je v 73 naseljih na 153 kvadratnih kilometrih po podatkih Statističnega urada RS živelo 7209 ljudi oziroma 92 več kot v enakem obdobju leta 2007. Od tega je bilo otrok, starih do vključno 18 let, nekaj več kot petina, 18 % populacije je bilo stare od 19 do 26 let, približno 14 % pa 65 let in več. Otrok, mlajših od leta dni, je bilo konec junija 2008 kar 120, leto dni prej pa 96. Število prebivalcev se je povečalo tudi zaradi tujcev s statusom začasnega bivališča v Sloveniji: medtem ko jih je bilo sredi leta 2007 registriranih 20, jih je bilo leto kasneje 41 (leta 2000 jih je bilo le 11). Tujcev s stalnim bivališčem v Sloveniji je bilo 45, leto prej dva manj (leta 2000 jih je bilo 20).

Novembra 2008 (zadnji dostopni podatki statističnega urada) je bilo v Občini Gorenja vas-Poljane 3035 delovno aktivnih oseb, brezposelnih je bilo 84 oziroma 2,7 %, kar je daleč pod državnim povprečjem (6,7 %). V primerjavi z januarjem 2008 se je stopnja registrirane brezposelnosti povečala za 0,6 odstotne točke, medtem ko se je v državi povprečje zmanjšalo (januarja je bilo brezposelnih 7,4 % delovno aktivnih). Decembrski podatki Zavoda RS za zaposlovanje kažejo, da se je registrirana brezposelnost v občini povečala na točno 3 % (v Sloveniji 7 %), kar pomeni, da se je v zadnjem trimesečju leta 2008 povečala kar za 0,5 odstotne točke. Občine, ki spadajo v upravno enoto (UE) Škofja Loka, so imele decembra 2008 3,5 % brezposelnost; manjšo, 2,6 % je imela le UE Idrija, 2,7 % pa sta imeli UE Kamnik in UE Sežana.

V občini je bilo leta 2007 (zadnji dostopni podatki) 1094 delovnih mest – kar je 111 več kot v letu 2000 – skoraj 71 % (776) so jih zasedali prebivalci občine – v letu 2000 pa 74 %. Od skupno 2782 zaposlenih občanov se jih je največ vozilo na delovno mesto v Občino Škofja Loka (30,8 %), v domači občini jih je delo našlo 27,9 %, v Mestni občini Ljubljana 12,5 %, Žiri 10,1 %, Cerklno 3,8 % itn.

V občini je bilo leta 2007 registriranih nekaj več kot 300 podjetij, največji delodajalci pa so Marmor Hotavlje, s približno 150 zaposlenimi, Termopol iz Sovodnja in Polycom Škofja Loka iz Poljan nad Škofjo Loko pa jih imata po približno 100. Decembra 2008 je bila plača zaposlenega v občini povprečno 877 evrov neto oziroma približno 62 evrov pod slovenskim povprečjem.

Dogodki, ki so zaznamovali leto 2008

Občinski projekti

Občina je zemljišče, ki ga je pred leti dobila od Rudnika Žirovski vrh, namenila za izgradnjo prve gospodarske cone v občini. V začetku leta, ko se je zapolnila, je prostore tam dobilo 15 podjetij, ukvarjajo se z različnimi dejavnostmi, v njih je bilo zaposlenih 58 ljudi. Druga gospodarska obrtna cona v Dobju je prav tako že oddana – večino je zakupilo podjetje Polycom, preostanek pa Kamnoseštvo Mravlja in Zidarstvo Božnar.

Občina je v letu 2007 veliko energije vložila za pridobivanje in izdelavo strokovnih izhodišč za pridobitev letne rente na račun dolgoletnega rudarjenja v teh krajih. Postopek se je v začetku leta 2008 uspešno končal z vladnim sprejemom uredbe, ki bo podlaga za izplačilo odškodnine v znesku nekaj več kot milijon evrov.

S slovesnim odprtjem sta se končala projekta izgradnje poslovnih objektov v Stari Oselici in Leskovici, hkrati pa so v obeh krajih kupili tudi vso potrebno pogrebno opremo. Osnovna projekta so med potekom investicije nekoliko spreminjali in prilagajali potrebam ter idejam krajanov. V Stari Oselici so z ugotovitvijo brežin pridobili precej novih parkirnih prostorov in z rušenjem starega objekta za shranjevanje orodja tudi povečali pokopališče. V Leskovici so zgradili tudi del opornega zidu in dokončali ograjo pred cerkvijo. Pokopališče so razširili in poslovilni objekt podkletili, tako da so krajanje dobili tudi velik večnamenski prostor.

Kuhinja v Osnovni šoli Ivana Tavčarja, ki je že dalj časa potrebovala temeljito prenovo, je dobila novo podobo. Med drugim so obnovili oziroma zamenjali vodovodno, del električne in kanalizacijsko napeljavo, centralno ogrevanje, prezračevanje, zamenjali so dotrajane hladilne omare, kuhinjsko pohištvo in nekatere druge pripomočke, nove so predelna stena v jedilnici, talne ter stenske obloge.

Ob 50-letnici Knjižnice Ivana Tavčarja Skofja Loka je bila s podporo občine prenovljena in povečana tudi krajevna knjižnica v Poljanah, ki se nahaja v kulturnem domu; bralcem je zdaj na voljo približno 7000 enot gradiva.

Občina je v letih 2004 in 2006 na državno pravobranilstvo vložila 16 zahtevkov za vračilo sredstev, ki so jih občani vložili v izgradnjo telefonskega omrežja. (Do leta 1991, ko je bilo omrežje v celoti zgrajeno, je pri izgradnji sodelovalo približno 1300 občanov, ki so prispevali 840.000 evrov, poleg denarja pa še 3.551 telefonskih drogov, opravili 63.161 ur fizičnega dela in 345 ur dela s traktorjem. Zgrajeno je bilo razvodno omrežje do vseh naselij v občini, prostori za končne telefonske centrale, kupljene telefonske centrale in položen medkrajevni kabel, ki

Prenovljena kuhinja na Osnovni šoli Ivana Tavčarja v Gorenji vasi. (foto: Milka Burnik)

poteka po ozemlju naše občine. Poleg občanov, novih naročnikov, so pri izgradnji telefonskega omrežja sodelovale še krajevne skupnosti, ki so prispevale več kot 700.000 evrov finančnih sredstev, dobljenih od občine ali donacij.) V letu 2008 so bili vsi zahtevki, razen enega, usklajeni z državnim pravobranilstvom in na podlagi doseženih poravnjav je država občanom vrnila skoraj dva milijona evrov.

Pomemben premik je bil narejen tudi na področju državnih cest v občini, kar se bo začelo kazati v prihodnjih letih, najpomembnejši dogodek je pa vsekakor ločitev Gorenjevaške obvoznice od projekta tako imenovane IV. razvojne osi.

Uvedba tako imenovane rumene vreče bo na področju ločevanja odpadkov glede na prve rezultate prinesla zelene rezultate. Možnost odlaganja embalaže v rumeno vrečo (oziroma v posebni zabojnik namesto na ekološki otok) je spodbudila občane, da bolj skrbno sortirajo odpadke. V primerjavi z letom 2007 se je masa ločeno zbranih frakcij papirja, stekla in embalaže povečala za nekaj več kot polovico (iz nekaj več kot 18 kilogramov na prebivalca na skoraj 28 kilogramov v letu 2008), masa zbranega ostanka komunalnih odpadkov se je zmanjšala za nekaj več kot desetino.

Z večanjem števila otrok v občini se povečuje tudi potreba po vrtcih. Že v letu 2007 se je število vrtčevskih oddelkov povečalo za tri, z novim šolskim letom so v Poljanah uvedli še enega; kljub temu pa so morali zavrniti prošnje za vpis v vrtec približno 20 otrokom, saj občina ni našla primernih prostorov za še en oddelek. V letu 2008 tako vrtece v občini obiskuje: 141 otrok Vrtec Zala v Gorenji vasi, 130 vrtec Agata v Poljanah, dva oddelka sta v vrtcu na Sovodnju.

Arheološko odkritje in panoramska cesta

Med dogodki, ki so v Občini Gorenja vas-Poljane pomembno zaznamovali leto 2008, je odkritje temeljnega posvetitvenega kamna cerkve sv. Martina v središču Poljan. Med rekonstrukcijo odseka lokalne ceste Poljane-Javorje, kjer je pred 2. svetovno vojno stala cerkev, so poleg posvetitvenega kamna (z vklesano letnico 1710) našli še dva medaljona, srebrnik, ostanke manjše posode in listino. Večina napisov na večjem medaljonu je v latinščini in okrajšana s prvimi začetnicami tedanjega papeža, škofa ali župnika na eni strani ter s prvimi začetnicami tedanjega rimskega cesarja in loškega glavarja na drugi strani medaljona.

Rekonstrukcija ceste sicer poteka v okviru projekta Panoramska cesta, ki bo povezal turistične zanimivosti širšega območja, izboljšal in infrastrukturno nadgradil državne in lokalne ceste, ki so, zaradi izjemnih panoramskih razgledov, ohranjene kulturne krajine, naravnih vrednot, kulturnih znamenitosti in znanih izletniških točk, še posebej zanimive za motorizirane turiste. Poleg tega je namen projekta tudi povečati dostopnost podeželskih hribovskih in gorskih območij obiskovalcem in ljudem nasploh.

Trasa panoramske ceste na škofovskem območju (če štejemo povezavo med vsemi občinami, ki so pristopile k projektu, bo dolga 240 kilometrov) poteka preko Planice, ki še sodi k Občini Kranj, po Občini Škofja Loka čez Lavtarski Vrh, Križno Goro, Binkelj, Škofjo Loko, Podpulfrco, Vrhov grič v Občino Gorenja vas-Poljane, kamor pride čez Zapreval ter teče čez Črni kal, Javorje, Poljane, Lučine, Suhi Dol, Goli Vrh, Žirovski vrh, Gorenjo vas, Hotavlje, Robidnico v Občino Železniki, nato pa skozi Davčo, Petrovo Brdo,

Sorico in čez Soriško planino na Bohinjsko sedlo v Občini Bohinj.

Projekt je uvrščen v Regionalni razvojni program za Gorenjsko 2007–2013 kot integralni produkt na področju razvoja turizma.

140. obletnica rojstva dr. Aleša Ušeničnika

Lani je minilo 140 let od rojstva Aleša Ušeničnika, ki je s svojo mislijo in delom, z razpravami ter polemikami globoko zaznamoval celotno duhovno dogajanje na Slovenskem. Mimo našega rojaka, duhovnika, profesorja in rektorja ljubljanske univerze, urednika in pisca ter filozofa, misleca in teologa ne more nihče, kdor se resno zanima za zadnje stoletje slovenske zgodovine. Živel je v času silnih pretresov in sprememb v naši deželi in bil »idejni usmerjevalec in presojevalec tedanjega prebujanja Slovencev«. Spominsko prireditev so v Poljanah obeležili z okroglo mizo, ki so se je udeležili akademik dr. Kajetan Gantar, dr. Janez Juhant in dr. Stane Granda.

Temeljni posvetitveni kamen cerkve sv. Martina v Poljanah, ki so ga našli ob rekonstrukciji lokalne ceste.

Športni uspehi

Ana Justin se je kot članica slovenske ženske reprezentance v sedeči odbojki udeležila paraolimpijskih iger na Kitajskem in osvojila četrto mesto (ta disciplina je bila na tekmovanju šele drugič).

Člani strelskega društva Marmor Hotavlje so postavili dva nova državna rekorda: v disciplini zračna puška med kadeti ekipno, ki so jo sestavljali Gašper Oblak, Lenart Oblak in Andrej Peternel, posamični rekord pa je dosegel Andrej Peternel. Slednji si je tudi zagotovil mesto v slovenski A-representanci. Državna liga že več let poteka v prevladi gorenjevaških strelcev; med kadeti ekipno so že četrtič zapored zmagali, Andrej Peternel je bil najuspešnejši tudi v posamični konkurenci, drugi je bil Lenart Oblak.

Učenci OŠ Poljane so se udeležili svetovnega šolskega prvenstva v orientacijskem teku, ki je potekalo v Škotskem Edinburgu, in dosegli nekaj vidnih rezultatov. Med učenkami je 20. mesto dosegla Maja Gantar, pri fantih pa je bil Simon Drlink 25.; v tekmovanju na kratki razdalji je Maja Krek zasedla 13. mesto, prav tako Simon Drlink med fanti, Domen Hafner pa je bil uvrščen na 20. mesto.

Na državnem prvenstvu v orientacijskem teku, kjer je bilo prijavljenih kar 85 učencev in 55 učenk, so predstavniki poljanske osnovne šole ekipno premagali vso konkurencijo in se tako že tretjič zapored uvrstili na svetovno šolsko prvenstvo. Ekipni uspeh so učenci

dopolnili tudi z nekaj odličnimi posameznimi rezultati. Med učenci je 4. mesto zasedel Grega Krek, na 7. mesto se je uvrstil Gašper Stanonik, takoj za njim je bil Matej Mesec. Med učenkami je 4. mesto zasedla Maša Arnolj, s 15. mestom ji je sledila Petra Jesenko, kmalu za njo je bila uvrščena Barbara Klinec.

Občinski nagrajenci za leto 2008

Občinski nagrajenci za leto 2008. Od leve proti desni: predsednik Strelskega društva Gorenja vas Aleš Košir, Izidor Selak, Izidor Mrak, župan Milan Čadež, Petra Slabe in Izidor Jesenko.

(foto: Vito Debeljak)

V Občini Gorenja vas-Poljane praznujemo občinski praznik 23. novembra. Datum je vezan na prvo pisno omembo naših krajev v letu 973. Cesar Oton II. je takrat freisinškim škofom v last podaril vzhodni del Poljanske doline do Hotaveljščice. Na osrednji prireditvi v počastitev praznika je župan razglasil šest občinskih nagrajencev.

Strelsko društvo Gorenja vas je prejelo plaketo občine za 55 let aktivnega delovanja ter številne tekmovalne in organizacijske uspehe. Ustanovljeno je bilo leta 1953 v Gorenji vasi, pod imenom Strelska družina Tabor Gorenja vas. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo strelstvo v razcvetu in društvo je štelo kar 122 članov. Leta 2001 se je pet članov izšolalo za trenerje, kar je prineslo očiten preobrat v kakovosti dela, s tem pa tudi boljše rezultate. V zadnjih letih so tekmovalci dobili številna odličja na državnih prvenstvih in mednarodnih tekmovanjih. Mladi sodelujejo v mladinski reprezentanci, dosegli so devet državnih rekordov in s svojimi dosežki, ter s tem povezanimi štirimi

kategorizacijami Olimpijskega komiteja Slovenije, občino postavili na športni zemljevid. Društvo je za leto 2006 prejelo naslov najboljšega strelskega društva v Sloveniji, v letu 2008 je bilo drugo najboljšo. Odlikuje se tudi s kakovostnim organizacijskim delom, kar se je pokazalo z uspešnima kandidaturama za izvedbo državnega prvenstva mladih in izbirnega tekmovanja državne reprezentance v letu 2008.

Izidor Selak je prejel plaketo občine za dolgoletno uspešno delo na športnem področju. Kot trener je z učenci Osnovne šole Ivana Tavčarja osvojil vrsto pokalov in medalj na medobčinskem, regijskem in državnem nivoju. V učne načrte in poučevanje športne vzgoje na matični osnovni šoli je uvedel nove prijeme in uspešno organiziral številna športna tekmovanja. Pod njegovim mentorstvom je OŠ Ivana Tavčarja zadnja štiri leta prejela nagrade za najbolj športno šolo v Sloveniji na področju interesnih programov športa otrok in mladine. Izidor Selak organizira in vodi poletne počitniške taborne na šoli in projekt Odprimo telovadnice ob vikendih. Je tudi predsednik SD Blegoš, od leta 1969 aktiven član ŠD Partizan Gorenja vas in vodja teniškega kluba, ki je znan po številnem članstvu, klubski ligi in organizaciji odmevnih turnirjev. Enajst let je bil predsednik Košarkarskega kluba Gorenja vas in trener, zadnjih deset let je aktiven član izvršnega odbora Zveze za šport otrok in mladine Slovenije. Za svoje delo na športnem področju je prejel številna priznanja na lokalnem in državnem nivoju, najvišje državno priznanje, Bloudkovo plaketo, je za življenjsko delo v športu prejel leta 2002.

Izidor Mrak, uspešen samostojni podjetnik iz Delnic, je prejel občinsko priznanje za prizadevno delo v svetu KS Poljane in zasluge za razvoj kraja. Najprej se je kot predsednik vaškega odbora prizadeval za razvoj svojega kraja, nato je vodil svet KS Poljane, delo občinskega svetnika opravlja od leta 2002.

Kot predsednik sveta KS Poljane se je lotil idejnega projekta za izgradnjo telovadnice v Poljanah, prevzel je iniciativo za izgradnjo poslovnih objektov v občini. Veliko energije in časa je posvetil obnovi cestne infrastrukture, predvsem v hribovitih območjih. Kot podžupan v prejšnjem mandatu je prevzel še druge naloge širšega značaja, med katerimi je po pomenu na prvem mestu ureditev lastništva STC Stari vrh in dvorca Visoko. Zelo si je prizadeval za pokritost naše občine s televizijskim signalom, od leta 2003 pa je tudi predsednik iniciativnega odbora za poljansko obvoznico.

Izidor Jesenko je prejel občinsko priznanje za prizadevno in uspešno ljubiteljsko delo na fotografskem področju in promocijo naše občine. V svet risanja ga je vpeljala mama, slikarka, v višjih razredih osemletke pa še likovni pedagog kipar Tone Logonder. Prelomnica v njegovem fotografskem svetu je bilo srečanje s svetovno uveljavljenim fotografom Oskarjem Dolencem na šoli za oblikovanje, ki ga je pri teoretičnem in praktičnem pouku fotografije dokončno zapisal fotografiji. Po končanem šolanju se je zaposlil v Termopolu na Sovodnju, kjer je 26 let oblikoval njihove izdelke in propagandne projekte. Po letu 2002 se je zapisal digitalni fotografiji. Je član Kulturnega društva dr. Ivan Tavčar v Poljanah, kjer vodi fotografsko in likovno skupino, član Foto kluba Anton Ažbe Skofja Loka in Foto kluba Triglavski narodni park Bled. Fotografska zveza Slovenije mu

je letos podelila najvišji razstavljaljski naziv »mojster fotografije«. V osmih letih je imel dela sprejeta na 155 fotografskih razpisih doma in v tujini, prejel je 66 fotografskih nagrad. Ob občinskem prazniku v Poljanah vsako leto organizira mednarodni fotografski natečaj. Samostojno je razstavljal 19-krat. V letu 2001 je na področju kulture navezal prve stike med občino Plana na Lužnici na Češkem in našo občino; zdaj sta občini pobrateni.

Milena Pisk je posthumno dobila občinsko priznanje za dolgoletno uspešno delo v šolstvu ter prizadevno društveno in humanitarno delo. Bila je odlična in spoštovana učiteljica; učencem je skušala približati matematiko ter jih spodbujala, da so se udeleževali tekmovanj, na katerih so dosegali dobre rezultate. Ni delovala le na svojem strokovnem področju, ampak je šola prav zaradi nje zažarela tudi na turističnem področju. S skupino otrok je raziskovala domači kraj in nastajale so čudovite raziskovalne naloge in igre, s katerimi se niso predstavili samo na tekmovanjih *Turizmu pomaga lastna glava*, temveč tudi na prireditvah. S turističnim krožkom je skrbela za čisto okolico šole in spodbujala k njeni urejenosti tudi ostale. Spoprijela se je z računalništvom in ga približala sodelavcem in učencem, skrbela je za računalniško opismenjevanje upokojenecv in kmetov. Sodelovala je v društvu bolnikov z osteoporozo, dejavna je bila pri Rdečem križu in za nesebično pomoč in delovanje v tej organizaciji je prejela priznanje. V skupini za samopomoč Zarja je vodila različne tematske pogovore in bila pobudnica nastanka društva klekljaric v Gorenji vasi. Umrla je maja 2008.

Petra Slabe je prejela občinsko priznanje za delo na plesnem področju, kjer ustvarja že več kot 12 let. V vseh letih poučuje plesno skupino Step, pod njenim mentorstvom so v letu 1997 plesalke osvojile 5. mesto na državnem prvenstvu, leto kasneje so bile tik pod vrhom; z 2. mestom jim je bila odprta pot na *final four*, kjer so osvojile 3. mesto. Istega leta so se uvrstile na evropsko prvenstvo, od koder so se vrnille z bronasto kolajno. V letu 1999 so na državnem prvenstvu osvojile 4. mesto, naslednje leto pa 1. mesto ter sezono končale na skupnem 4. mestu. Takrat je Petra Slabe začela razmišljati o podmladku. Svoje plesno znanje je najprej širila na otroke nižjih razredov osnovne šole, v letu 2001 je začela še v vrtcu. Od leta 2002 sodeluje na revijah, ki jih organizira Javni sklad RS za kulturne dejavnosti. V sedmih letih se je vsaj z eno koreografijo vedno uvrstila na medobmočno revijo PS Namig, od leta 2006 pa tudi na državni festival plesne ustvarjalnosti, za katerega državni selektorji izberejo 20 najboljših in najizvirnejših koreografij leta. Vsako leto poleg tekmovanj s plesalci priredi več kot 25 nastopov.

GOSPODARSTVO

Zgodba o Odeji

Škofjeloško podjetje Odeja je eno redkih uspešnih tekstilnih podjetij v Sloveniji. Še več, proizvodnje prešitih tekstilnih izdelkov niso preselili iz Škofje Loke na jug ali vzhod, kjer je cenejša delovna sila. Zaupajo sebi in svojim ustvarjalnim močem, znanje pa radi delijo tudi z drugimi. Vedno poskušajo biti korak pred konkurenco, saj je kopiranje uspešnih tekstilnih izdelkov zelo preprosto. Vse se vidi že navzven. Skrivnost se delno skriva v materialih, ki postajajo »vesoljski«. Nanotehnologija ne prodira le v sfere najsodobnejše tehnologije ampak tudi v naše spalnice. Ne nazadnje prespimo skoraj tretjino življenja in zelo koristno je, če pri tem uživamo. Narediti nekaj dobrega seveda ni enako kot biti uspešen. Dober izdelek se sicer sam hvali, kljub temu pa mu je treba dati pospešek z inovativnim trženjem in uspešno prodajo. *»Na koncu je treba vse skupaj lepo zapakirati, dodati pentljo in narediti zgodbo,«* razlaga Melita Rebič, direktorica Odeje, s katero smo se pogovarjali o vseh vidikih tekstilne panoge, se selili s kontinenta na kontinent in iz enega razvojnega studia v drugega.

Kakšna je tržna pozicija tekstilne panoge v Sloveniji, Evropi in svetu?

Tekstil je ena izmed tistih panog, ki že več let ni med najbolj priljubljenimi in se sooča tudi z drastičnim zmanjševanjem zaposlenih. Po podatkih tekstilnega združenja na GZS-ju je bilo konec oktobra 2008 v tekstilni panogi zaposlenih 21.100 delavcev, kar je devet odstotkov manj kot konec leta 2007; pa že v letu 2007 se je število zaposlenih zmanjšalo za skoraj šest odstotkov v Sloveniji in za 6,5 odstotka v EU. Preko združenja smo poskušali našo panogo malo bolj popularizirati, ampak je zelo težko karkoli spreminjati na kratek rok, predvsem zaradi imidža, kakršnega je dobila v preteklosti. Zaradi tega je v

Melita Rebič, direktorica podjetja Odeja d. d. Škofja Loka, ob podelitvi naziva Superbrands Slovenija 2008.

(foto: iz arhiva Odeje d. d.)

Sloveniji tudi vse manj izobraževanja. Vpisi na tekstilne šole so zamrli in zaradi tega bodo v prihodnosti težave pri pridobivanju strokovnega kadra.

Kaj pa lastno vzgajanje kadrov?

Zaenkrat še nismo imeli toliko problemov z zaposlovanjem in smo še uspeli pridobiti zadostno število šivilj. Zelo resno pa razmišljam, da bi v podjetju uvedli šiviljo-inštruktorico. V preteklosti smo v Odeji že vzgajali kadre na tak način, zato bomo poskušali prekvalificirati tiste, ki bodo zainteresirane. V zadnjih letih smo bili stalni iskalci primernih kadrov, zaradi krize pa smo tudi mi začasno ustavili novo zaposlovanje. Največje težave smo imeli s pridobivanjem šivilj, kljub temu, da je precej tekstilne industrije na Gorenjskem propadlo.

Ali ni to celo prednost, če kadre vzgojite sami?

To je res, vendar je zelo dobro, da ima tekstilni delavec neko strokovno podlago. Zdaj sta samo še dve tekstilni šoli v Ljubljani in Mariboru – obe s slabim vpisom, pa tekstilni fakulteti v Ljubljani in Mariboru.

Kaj pa se dogaja na Kitajskem in v Indiji, kjer ugotavljajo, da je delovna sila predraga tudi tam in jo selijo v Vietnam in še dlje?

Razlika med ceno delovne sile na Kitajskem in v Evropi je bila v preteklosti večja, zdaj pa se počasi zmanjšuje. Pred šestimi leti smo rekli, da moramo s proizvodnjo zdržati v Sloveniji, saj tudi tam ne bo vedno tako poceni delovna sila. Ampak ravno zdaj je prišel podatek, da Kitajska redno subvencionira tekstilno proizvodnjo in ji na ta način daje zagon. Tako je kitajska vlada s 1. februarjem 2009 sprejela ukrep o subvencioniranju 14-odstotnega DDV-ja. Na ta način bodo poskušali še bolj posodobiti tehnologijo, čeprav se v tekstilni industriji že zdaj največ vlaga prav v tem delu sveta. S tem poskušajo še povečati tekstilno proizvodnjo in pospešiti izvoz. Zaradi takšnih in podobnih državnih ukrepov lahko dosega tako nizke cene izdelkov. Pri nas ni praktično nobenih podobnih ukrepov in spodbud za razvoj tekstilne panoge. Ampak te škarje se zapirajo tudi na Kitajskem – cena delovne sile se povečuje tudi tam.

Nekatera podjetja se celo vračajo nazaj v Evropo in Ameriko.

Mislím, da je bistveni vzrok za vračanje kakovost. Kitajska gre s kakovostjo sicer naprej, ampak mislim, da je ravno tu glavna razlika med Evropo in Kitajsko. V Odeji poskušamo ustvarjati vrhunsko kakovost izdelkov, delamo na dizajnu, blagovni znamiki in fleksibilnosti podjetja. To pomeni, da se poskušamo maksimalno prilagajati različnim situacijam. In to je tisto, kar nas drži v taki kondiciji, kot jo kažemo.

Ko se primerjate z najuspešnejšimi evropskimi tekstilnimi podjetji – ali ste ravno tako uspešni kot oni?

Po produktih zagotovo. Odeja vedno razstavlja na frankfurtskem sejmu, ki je najpomembnejši v tej panogi. Na sejmu vedno znova ugotavljamo, da so naši izdelki primerljivi z vso konkurenco. Na področju prešitih odev je šel razvoj materialov zelo naprej in v naše izdelke poskušamo vgrajevati najsodobnejše materiale, ki potem funkcijsko zadovoljujejo določene potrebe potrošnikov. Delamo na lastnem dizajnu in se vsako leto predstavimo z novo kolekcijo v bombažnem satenu za dekorativo. To je naš dizajn, ki je delo naših oblikovalk v skladu s trendi – tako da je to dizajn s tistimi trendi, ki so napovedani za naslednje leto.

Na frankfurtskem in drugih sejmih se srečujete z vso svetovno konkurenco, vsi imate dostop do najnovejšim materialov, do najsodobnejšega razvoja, veste, kaj se dogaja ... kako potem dosegate konkurenčno prednost in dodano vrednost?

Iz tega moraš narediti zgodbo, jo lepo zapakirati in predstaviti. Materiali so na voljo, odvisno pa je od načina predelave materialov, inovativnosti pri prešivanju in raznih detajlov na izdelku. Zdaj smo že daleč od nekdanjega ravnega prešivanja. Eden izmed programov je Bio - za tiste, ki hočejo samo naravne materiale. V programu Lux so prestižnejši materiali za ljudi, ki želijo večji užitek v postelji ali pa imajo posebne zahteve. Pri tem, ali si boljši od konkurence, tehnologija ni najpomembnejša. Bolj gre za to, kako se znajdeš, kje vidiš prednosti in kako jih znaš predstaviti kupcu. Res je, da naši izdelki posegajo v srednji in višji srednji cenovni razred, vendar je pomembna vrednost, ki jo kupec prejme za svoj denar. Naši izdelki vsebujejo vrhunske materiale in izdelavo.

Odeja je majhno podjetje v primerjavi z Benettonom in podobnimi svetovnimi tekstilnimi giganti. Ali imate enak dostop do najnovejših materialov, ali so oni v prednosti?

Pri večjih količinah lahko dosegaš nižje cene pri dobaviteljih in mogoče je to eden od naših hendikepov. Kljub temu globaliziramo svoje nabavne poti in poskušamo doseči čim ugodnejše nabavne pogoje.

Ali Benetton lahko sam vlaga v nek razvoj ali v razvojno skupino, ki ni nujno znotraj podjetja? Torej, da sam investira precejšnja sredstva in pride do lastnih razvojnih prednosti na trgu.

Seveda. Mi pri novih materialih sodelujemo s svojimi dobavitelji. Imamo razvojno naravnane dobavitelja na Irskem, ki nenehno predstavlja nova vlakna z novimi funkcionalnostmi. Z njimi imamo dober partnerski odnos in to poskušamo vgraditi v naše izdelke. Delno se seveda naslanjamo tudi na lastni razvoj.

Torej ocenjujete, da po ničemer ne zaostajate za razvitim svetom?

Tako je in to se vidi tudi po ponudbi na trgu. Če se v Sloveniji sprehodiš po trgovinah, je takoj jasno, kje je Odeja v primerjavi s konkurenco.

Kako rešujete problem kopiranja?

Problem kopiranja je velik, vendar ga ne moreš preprečiti. To pomeni, da moramo nenehno razmišljati, kaj novega bomo naredili, da bomo korak pred konkurenco. Redno se nam dogaja, da se na trgu pojavljajo naši kopirani izdelki. Dogaja se celo to, da konkurenca pride k dobavitelju in reče - hočem take barve in tak artikel, kot ga ima Odeja.

Svet in svetovni trendi na področju tekstila - kam grejo?

Težko je reči, kam grejo. Trenutno se ne dogaja nič revolucionarnega. Na zadnjih sejmih opažamo trende v opremljanju domovanj, različne barve itd., kakšne bistvene novosti pa ni bilo. Trendi grejo v to, da se poskuša čim bolj približati kupcu, čim bolj zadovoljiti njegove osebne potrebe. Za to moraš imeti zelo dobro usposobljene trgovce, ki znajo svetovati stranki, kaj v široki paleti bi bilo zanjo najprimernejše. To so izdelki, ki jih v bistvu ne moreš testirati. Zato mora stranka povedati trgovcu, ali ima rada visoko, trdo ali mehko vzglavje, ali spi na boku in podobno ... potem zna trgovec bolje svetovati, kaj je najprimernejše. Trendi gredo v individualizacijo, zadovoljevanje potreb, vedno bolj pa se igra tudi na noto zdravja, na katerega smo vsi občutljivi. V povprečju prespimo tretjino življenja in prav je, da se med spanjem odpočijemo. V tej smeri gre tudi naše poslanstvo oziroma naš slogan,

Zglavnik GRAFITI iz nove kolekcija za mlade, ki jo odlikujejo trendovski dizajn Andreje Cegnar, široka paleta živih barv, sodobni materiali, kakovost in vsestranska uporabnost. (foto: Tomaž Lunder)

ki pravi – z odličnimi izdelki omogočamo ljudem zdravo spanje, obnovitev energije in uživanje v počitku.

Kdaj se je zgodil zadnji revolucionarni preskok na tem področju?

V dizajnu se je zgodil s prehodom na enoigelne avtomatsko vodene prešivalne stroje. Prej je bilo mogoče vse prešivati naravnost, zdaj pa je meja le domišljija. Pri materialih pa bi lahko izpostavila »outlast«, ki ga uporablja tudi ameriška Nasa. Gre za material, ki omogoča regulacijo temperature – ko ti je vroče, absorbira temperaturo in jo potem oddaja nazaj. V tekstil se delno prenaša tudi nanotehnologija, vendar manj kot v druge panoge.

Kako skrbite za posodobitev tehnologije in strojev?

Uporabljamo naj sodobnejšo tehnologijo in nič ne zaostajamo za svetom. V naši proizvodnji sta dva načina za izdelovanje odej – na enoigelnih in večigelnih strojih. Na slednjih je bolj množična produkcija, enoigelni pa so zelo fleksibilni in lahko hitro prilagajamo vzorce in dimenzije. Na večigelnih steče repromaterial skozi stroj, prešije se po določenem vzorcu in se potem izdeluje do konca.

Kakšna je življenjska doba teh strojev?

Pri enoigelnih strojih je okrog 15 let. Če se pojavi kakšna bistvena novost, lahko tudi manj, seveda pa obstajajo tudi različne nadgradnje obstoječih strojev – zadnja taka nadgradnja omogoča šivanje kristalov. Sicer pa gre za računalniško vodene stroje, za katere tehnologi izdelujejo programe, ker pa so za uporabo prijazni, jih brez težav uporabljajo naše šivilje. Za to ne potrebujejo posebnega računalniškega znanja.

V zadnjih letih, morda celo desetletju – še posebej pa zdaj v času krize – govorijo vsi le o inovativnosti in razvoju. Kdor ni inovativen, ne pride do kupcev, ni uspešen, je blizu propada ...

Inovativnost je povezana tudi z novimi tržnimi mediji in prijemi – internet, družbene skupnosti, forumi, blogi, Facebook – skratka to, kar obvlada predvsem mlajša generacija. Opažamo, da vse več kupcev prihaja v trgovino z natančno izdelano željo. Povejo, da so dobili informacije na internetu in da bi zdaj radi videli izdelke še v živo. Internet vsekakor postaja vedno pomembnejši informacijski kanal tudi za naše kupce. Internetno stran imamo že kar nekaj časa. V kratkem jo bomo prenovili, inovativni prodajni kanali pa so izziv, ki ga bomo reševali v prihodnje.

Kaj pa različna združenja? Ste članica upravnega odbora tekstilnega združenja na Gospodarski zbornici Slovenije. Kako ocenjujete pomembnost in koristi GZS-ja in podobnih združenj?

Ocenjujem lahko predvsem koristi poslovne skupine tekstilne industrije, ki je ena izmed vej na GZS-ju. Te koristi so predvsem v združevanju in oblikovanju skupnega mnenja. Če jaz sama sporočim neko mnenje, recimo o vladnih ukrepih, je to glas vpijočega v puščavi.

Združeni smo močnejši, naš glas se sliši dlje, uspešnejši smo lahko tudi pri pogajanjih o kolektivni pogodbi za panogo. Gre torej za združeno mnenje, ki ga oblikujemo na upravnem odboru, ki je dovolj širok in to mnenje posredujemo naprej. Prav na eni od zadnjih sej UO smo oblikovali neko mnenje in zadolžili predsednika tekstilnega združenja, da se sestane z generalnim direktorjem GZS-ja Samom Hribarjem Miličem – slednji naj vladi posreduje naše mnenje, da trenutni ukrepi ne prispevajo dovolj k rešitvi krize v naši panogi.

Kaj pa grozdi in izmenjava dobrih praks ter razvoja?

Smo tudi člani Irs pina, tekstilne tehnološke platforme, bili smo pa tudi člani tekstilnega inovativnega grozda, ki je šel v stečaj. Ti grozdi so bili namenjeni združevanju in povezovanju znanja in industrije, tekstilni inovativni grozd pa je živel tri leta, potem pa je vse skupaj zamrlo. Člani takih grozdov morajo biti iniciativni, morajo delati in poganjati stvari naprej. Irs pin še živi in je največjo vlogo odigral, še preden smo se združili. Uspel je namreč pridobiti kar precej sredstev iz evropskih skladov za tehnološke projekte, preko Irs pina pa redno potekajo različna izobraževanja. Predavajo nam številni profesorji, zadnje izobraževanje pa je bilo o nanotehnologiji. Člani Irs pina sta ljubljanska in mariborska univerza ter predstavniki podjetij.

Omenili ste pridobivanje sredstev iz skladov. Imate tudi v Odeji kaj tovrstnih izkušenj?

Vsi razpisani projekti v preteklih mesecih so bili namenjeni skupinam in vedno je moral biti nekdo nosilec, ki je jamčil za vsa podjetja v svoji skupini, da bodo delovala naslednjih osem let. Pokažite mi junaka, ki bi danes lahko jamčil kaj takega. Ga ni. Imeli smo nekaj projektov, ki bi ustrezali pogojem na razpisih, pa se nismo prijaviли. To so neživljenjski razpisi. Zdaj se je pojavil problem podjetja IBI Kranj, ki je bil v eni od skupin, ki je pridobila sredstva z razpisa, pa je šel v stečaj. Jaz še za Odejo ne morem jamčiti, da bo živela čez deset let, kaj šele za neko podjetje xy. Izvajalce razpisov opozarjamo na to neživljenjsko določilo, vendar brez uspeha. Sicer pa razpisi niso neživljenjski samo zaradi tega. Od razpisa do prijave je 45 dni, potem pa si komisija za izbor vzame od 45 do 60 dni. Če je projekt potrjen, ga moraš v nekaj mesecih speljati praktično in finančno, potem pa šele dobiš subvencijo. Vendar mi ne moremo dobiti stroja v treh mesecih, pri čemer ne smemo nobenih aktivnosti iz razpisa opraviti prej. Veliko je slišati, da v Sloveniji slabo črpamo evropska sredstva, vendar je to zelo povezano s številnimi birokratskimi ovirami. V Odeji smo dokumentacijo za projekte vedno pripravljali sami, in to je pravi elaborat, ki ga pripravlja več ljudi. Včasih ti kar zmanjka volje, čeprav je denar zelo dobrodošel. Tisti, ki ga moramo zaslužiti na trgu, vemo, da trdo delamo zanj. Sicer smo doslej nekajkrat že pridobili evropska sredstva – enkrat iz Podjetniškega sklada za informatizacijo proizvodnje, drugič za pomoč za vstop na ruski trg, tretjič pa za posodobitev tehnološkega parka.

Praksa marsikaterega tekstilnega podjetja je, da seli proizvodnjo v dežele s cenejšo delovno silo. Kaj pa Odeja?

Mi imamo proizvodnjo tukaj, v Sloveniji in zaenkrat vztrajamo pri tem. Poskušamo biti fleksibilni v proizvodnji in do kupcev. Imamo široko paleto izdelkov, pri vseh izdelkih pa širok nabor dimenzij, ki jih prilagajamo individualnim željam. Letos bomo poskušali še dodatno optimirati procese. V zadnjih treh letih je bil stalen pritisk na proizvodnjo, da smo čim več naredili. Morda smo pri tem tudi malce pozabili na učinkovitost in spregledali potrebo po racionalizaciji. Zdaj je pa čas, da spet preverimo procese, ugotovimo, kje so

Posteljina Aurora je bila leta 2008 izbrana v kategorijo TOP TEN najboljših oblikovanih izdelkov na sejmu pohištva v Ljubljani. Oblikovala jo je Andreja Cegnar. (foto: Tomaž Lunder)

vsi skrivamo znanje pred drugimi. Izobraževanje je bilo zelo koristno in so pridobili kar nekaj dodatnih znanj. Resnici na ljubo tudi mi razmišljamo, da bi ponudbo razširili s perjem in puhom, ker nekateri kupci nočejo drugih materialov.

Poslovna inteligenca, obvladovanje poslovnih procesov, inovacije in razvoj, gole številke ali občutek ... kaj poleg tega še spada k receptu za uspeh in kako bi jih rangirali po pomembnosti za doseganje uspeha?

Težko je reči. Imeti moraš občutek, ki pa je del poslovne inteligence. Procesi niso enoznačni, vsi so pomembni in se prepletajo med seboj. Vsekakor je treba dodati kadre, pa drugačnost, fleksibilnost, ... Tisto, kar delaš, moraš delati z veseljem in z dušo. Na koncu pa moraš vse zaviti v pentljo, procesi morajo biti usklajeni in čim bolj racionalizirani. Sicer lahko nekaj delaš zelo dobro, vendar je to treba znati prodati. Tudi razvoj ne more živeti brez dobre prodaje in trženja. Sodelavcem velikokrat rečem, da smo vsi v istem čolnu. Če je en član ekipe odličen, drugi pa zaostajajo, nismo nič naredili – ekipa mora biti dobra.

Kakšno ekipo imate – ste vi zadovoljni z njo, so člani ekipe zadovoljni z vami?

Jaz sem zadovoljna z njimi, če pa so oni zadovoljni z mano, bi bilo treba vprašati njih. Mislim, da je ekipa kar dobra. Tudi na tem področju pripravljamo nekakšno mini revizijo – preverjamo strategijo, vizijo, procese, cilje, kompletan poslovni model. Vsi pravijo, da je

rezerve in kje lahko še kaj prihranimo, da bomo tudi stroškovno učinkovitejši.

Kaj pa standardi kakovosti ISO?

Imamo ga že od leta 1998, prilagojenega na ISO 2000. V letu 2008 so predstavili nov standard, ki se mu bomo prilagajali naslednje leto. Sicer ni bistvenih razlik s prejšnjo različico. Standard ISO uporabljamo že precej časa, s čimer smo uredili procese in odgovornosti.

Kot uspešno podjetje ste prav gotovo že imeli kakšno ponudbo za prevzem? Sicer pa – kako imate urejeno lastništvo?

Pri nas je stoo odstotno lastništvo pod okriljem uprave in zaposlenih. V tej skupini je 32 ljudi. Odkar smo ustanovili lastno podjetje, na katerega smo prenesli poslovanje Odeje, ni več nobene ponudbe za odkup ali prevzem, prej so pa bile.

Kaj pa dobre prakse iz tujine?

Z ostalimi proizvajalci imamo zelo dobre odnose. Pred kratkim je skupina naših strokovnjakov obiskala podjetja Billerbeck na Madžarskem, kjer so si ogledali proizvodnjo perja in puha, kjer si ne konkuriramo. Za Slovence je to morda malce nenavadno, ker

treba recesijo izkoristiti za rast in izboljšanje. Če o tem samo govorimo, ni nič, je treba še kaj konkretnega postoriti – in ta projekt nas čaka letos.

Številna poslovna literatura piše in svetuje o tem, kako pomembne so ekipe v podjetjih, kako nujno je medsebojno zaupanje, spodbujanje, spoštovanje. Kako gradite te elemente v Odeji?

Veliko se izobražujemo v zvezi s tem – organiziramo delavnice in seminarje. Imeli smo tudi gradnjo tima (team building), včasih si tudi na hitro izmislimo kakšno skupno akcijo. Gradnja tima je recimo tudi obisk tekstilijade – letnega družabnega in športnega srečanja slovenskih tekstilnih podjetij; poskušamo tudi z neformalnimi srečanji. Vse zaposlene vsako leto povabimo na skupno kosilo, ki se ga od 160 zaposlenih ponavadi udeleži 120, skupaj praznujemo tudi različne obletnice in torej tudi na ta način gradimo pripadnost podjetju. Znotraj vodstvene ekipe tudi organiziramo različne delavnice, za moderatorje pa ponavadi povabimo zunanje strokovnjake. Takrat se umaknemo iz podjetja, da se lahko v miru posvetimo izobraževanju.

Koliko vlagate v izobraževanje?

Lani smo v izobraževanje namenili 2.426 ur, kar je pomenilo 24 tisoč evrov. To je 14,8 ure oziroma 150 evrov na zaposlenega, skupni znesek za izobraževanje pa je v letu 2008 predstavljal petino dobička.

Kaj pa dodelavni (lohn) posli?

Lohn poslov v pravem pomenu besede pri nas nikoli nismo imeli, smo pa v preteklosti v sodelovanju z IBI-jem imeli nekaj skupnih dodelavnih poslov. Nekaj tega je še ostalo, je pa to zdaj naš posel, ker je IBI propadel in smo morali poiskati nadomestnega dobavitelja. Ko smo jih iskali, smo ugotovili, da je bil IBI kot dobavitelj zelo kakovosten. Propad IBI-ja je velika izguba za ta prostor. Njihovo znanje je šlo v nič in tudi če bi nekdo hotel oživiti njihovo proizvodnjo, bi bilo to skoraj nemogoče. Ko so šla gorenjska tekstilna podjetja v preteklosti v stečaj, smo pričakovali, da bomo pridobili izkušene strokovne kadre. Vendar se to večinoma ni zgodilo, ker se zaposleni v tekstilu zaradi negativne izkušnje rdje odločijo za odhod na zavod ali za prezaposlitev v drugo panogo.

Kljub temu, da gre za Odejo, uspešno podjetje s pozitivnim imidžem?

Še vedno je to tekstil. Imamo sicer plače, ki so 20 odstotkov višje od povprečja v tekstilni panogi, ampak to še vedno ni veliko denarja. To je večni problem. Plača je vedno premajhna, za podjetje pa je to velik strošek in treba je krmariti med možnostmi in realnostjo.

Kaj o Odeji menijo drugi

Rok Šimenc, direktor Razvojne agencije Sora, Škofja Loka

»Na uspešnost Odeje vpliva več dejavnikov, ki jih uprava podjetja skrbno vodi in neguje. Podjetje ima jasno vizijo in cilje poslovanja, ki jih gradi tako na tradiciji kot s pomočjo inovativnega razvoja. Prav tako je jasno, da ima podjetje jasno strategijo, ki jo sestavljajo urejenost podjetja z optimiranimi delovnimi procesi in tehnologijo, razvojni in inovativni programi oz. izdelki ter sredstva, kjer bi poudaril predvsem tista nematerialna, kot so znanje in ne nazadnje pripadnost podjetju.

Inovativni razvojni pristop gradijo tako na vrhunskem oblikovanju izdelkov, kot tudi na kakovosti materialov in izdelkov, kar med drugim dokazujejo tudi številni certifikati. Odeja

ponuja kupcem nekaj več kot drugi proizvajalci posteljnine, kar kupci prepoznamo. Poleg razvoja gradi tudi na lastni blagovni znamki. Ne nazadnje to dokazujejo številne nagrade tako na oblikovalskem kot tudi marketinškem področju.

Vse to dokazuje, da lahko dobro vodeno podjetje konkurira »instant in cenenim« izdelkom z Daljnega vzhoda. V te izdelke je vgrajeno bistveno več znanja in urejenosti – to pa je tudi edina možnost za uspešnost podjetja in dvigovanje dodane vrednosti izdelkov na evropsko raven.

Omeniti je treba tudi visoko družbeno odgovornost Odeje, s čimer dokazujejo, da skrbijo tako za lokalno okolje, v katerem delujejo, kot tudi za naravno okolje. Tudi s to aktivnostjo pa si podjetje gradi ugled in konkurenčnost «

Trg

Odeja je največje in vodilno industrijsko podjetje v Sloveniji, specializirano za proizvodnjo prešitih tekstilnih izdelkov. Intenzivno sledi tehnološkemu razvoju v svetu in z lastno blagovno znamko prodira na svetovne trge. Njihov proizvodni program obsega vse vrste izdelkov za opremo ležišč za otroke, mladino in odrasle: prešite odeje, zglavnike, nadvložke, vreče za vzmetnice, pregrinjala, posteljnino, okrasne zglavnike ter široko paleto izdelkov, ki grejejo in varujejo malčke med spanjem, igro in sprehodom.

Odejine izdelke odlikujejo vrhunski materiali in visoka kakovost, predvsem pa so produkt lastnega razvoja in oblikovanja.

Letno izdelajo okrog petsto tisoč različnih izdelkov, približno 40 odstotkov proizvodnje prodajo v Sloveniji, ostalo izvozijo. Med pomembnejše trge spadajo Hrvaška in

Odejina trgovina v nakupovalnem centru Supernova na Rudniku v Ljubljani. (foto: Tomaž Lunder)

ostale države nekdanje Jugoslavije, Avstrija, Finska, Norveška, Rusija in Ukrajina.

Intenzivno in vsakodnevno se prilagajajo spremenjenim zahtevam trga, hkrati pa iščejo priložnosti na novih trgih.

Podjetje se je v zadnjih letih odločilo za razvoj lastne maloprodajne mreže v Sloveniji. Trenutno imajo 10 svojih trgovin.

Dosežki

Zgodba o uspehu je plod ustvarjalnosti lastnega razvojnega in oblikovalskega teama in hkratnega angažiranja vseh zaposlenih, ki so Odejo popeljali v sam vrh proizvodnje najkakovostnejših izdelkov. Njihove oblikovalke so za svoje delo prejele številne nagrade in priznanja na sejmih tako doma, kot v tujini. Avtorske kolekcije se lahko pohvalijo s statuo in diplomo Ljubljanski zmaj (1987 in 1990) ter nagradami in pohvalami ljubljanskega sejma (1990, 2004, 2007). Za kolekcijo športnega programa so leta 1990 prejeli nagrado društva oblikovalcev Slovenije. Iz Beograda so prinesli zlato košuto (2002), zlati in srebrni ključ (2003 in 2004) ter diplomo (2007), na celjskem sejmu so jih nagradili z zlato zibko in srebrno plaketo za otroški program (1987), prejeli pa so tudi Zlati znak Celeia. Na zagrebškem sejmu Intertekstil so leta 1998 prejeli Kristalni svet, v letih 2005, 2006, 2007 in 2008 na sejmu Ambianta pa pohvale za oblikovanje kolekcij. Nagradi Zlati MM za celovit sejmski nastop so prejeli v letih 1990 in 1992. Zagrebški velesejem pa jih je za visoko raven sejmskega nastopa nagradil v letih 1998, 2000 in 2005.

Njihovi izdelki so zadnja leta izbrani v kategorijo TOP TEN najboljše oblikovanih izdelkov na sejmu pohištva v Ljubljani:

TOP TEN 2006: odeja in zglavnik Grafiti

TOP TEN 2007: drobni tekstilni izdelki Color

TOP TEN 2008: posteljnina Aurora

Odeja je leta 1998 prejela tudi certifikat sistema kakovosti ISO 9001.

Nenehna želja po napredku, zmožnost hitrega prilagajanja razmeram na trgu, opiranje predvsem na svoje znanje in izkušnje ter razvoj in trženje lastne blagovne znamke, ki jo nadgrajujejo z vedno boljšimi in kakovostnejšimi izdelki, so vrednote zaposlenih v Odeji.

V letu 2008 so poleg uvrstitve v kategorijo Superbrands prejeli tudi nagrado TRUSTED BRAND, ki zagotavlja visoko prepoznavnost in zaupanje kupcev v blagovno znamko na območju Slovenije.

Zgodovina

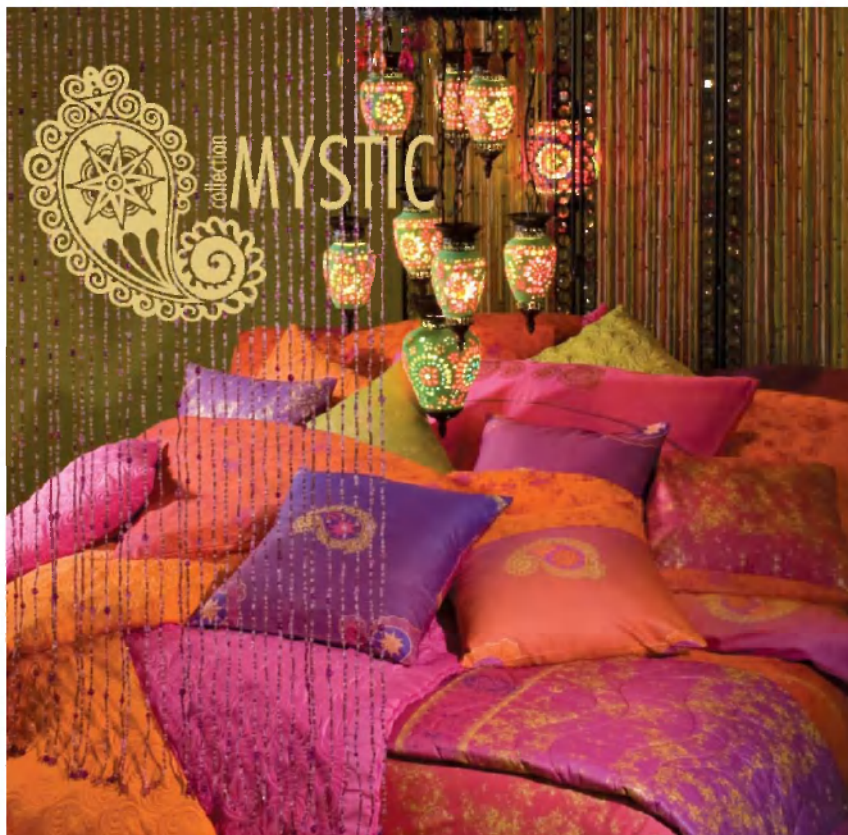
Odeja je zrasla iz obrtne delavnice, ustanovljene pred 76 leti v centru Škofje Loke. Prvi zametki segajo v leto 1927, ko je škofjeloški podjetnik Rado Thaler najel nekaj delavk in v bližnji baraki organiziral ročno izdelovanje prešitih odev ter s tem dopolnil ponudbo blaga v svojih trgovinah. Pet let kasneje, leta 1932, je baraka uradno postala obrtna dejavnost. Podjetje je delovalo pod Thalerjevimi vodstvom vse do konca druge svetovne vojne, ko je Narodna vlada Slovenije leta 1945 prevzela obrat v državno upravljanje. Takrat so zaposlovali 23 delavcev in letno izdelali 21 tisoč prešitih odev. Petletno obdobje (1967–1972) je predstavljalo za Odejo čas napredka na vseh področjih delovanja. Razširil

se je proizvodni program z nadvložki (novost na takratnem jugoslovanskem trgu), ki je omogočil bolj kontinuirano delo skozi vse leto. Velika količina dela je zahtevala izgradnjo nove tovarne na Trati, kamor se je leta 1973 preselilo 130 delavcev. Ko je trg postajal vse zahtevnejši, se je v podjetju pokazala potreba po lastni razvojni službi, ki je prinesla spremembe pri asortimanu izdelkov. Veliko so investirali v strojno opremo, ki je omogočila proizvodnjo novih izdelkov in vse večjo produktivnost.

Po osamosvojitvi in spremembi političnega sistema so v Odeji začeli s privatizacijo družbenega kapitala in se statusno preoblikovali v delniško družbo. V letu 1994 so končali z lastninjenjem podjetja. Število zaposlenih je poskočilo na 150, povečala se je urejenost in kakovost izdelkov in poslovanja v skladu z mednarodnimi standardi ISO 9001, kar jim je leta 1998 prineslo tudi certifikat sistema kakovosti.

Danes je Odeja s 164 zaposlenimi uspešno in sodobno opremljeno tekstilno podjetje s proizvodnjo v Sloveniji.

Izdelki

Odejina najnovejša kolekcija posteljnine in pregrinjal MYSTIC, ki jo je oblikovala Lili Pajnter.

(foto: Tomaž Lunder)

Odejini program obsega prešite odeje, zglavnike, nadvložke, vreče za vzmetnice, posteljna pregrinjala, posteljnino, okrasne zglavnike ter sedežne blazine, pa še izdelke za otroke, brisače in drobni program (torbice, copati...).

Zaradi izredno široke ponudbe izdelkov v vseh kategorijah in specifičnih zahtev kupcev so jih razvrstili v posamezne programe oziroma blagovne znamke.

ODEJA BIO volneni program so izdelki, polnjeni s 100-odstotno ovčjo volno merino ali volno iz kamelje dlake. Vsi izdelki imajo oznako Woolmark kakovosti. So izjemno topli, zračni in mehki ter namenjeni predvsem ljudem, ki imajo radi naravne materiale in toplo ležišče. Volna je odličen izolator in regulator toplote, vpija vlago in zagotavlja miren spanec.

ODEJA BIO bombažni program so odeje in nadvložki, izdelani iz kakovostne sanforizirane bombažne tkanine in polnjeni z bombažnimi vlakni. Program nadgrajujejo z vrhunskimi obdelavami tkanin (Aloe Vera), najnovejšimi naravnimi vlakni (bambus) in ga dopolnjujejo s široko paleto ergonomsko oblikovanih zglavnikov iz lateksa in steriliziranih ajdovih luščin.

ODEJA MEDICO je program izdelkov, primernih za astmatike in alergike ter za opremo bolnic, hotelov in domov z visokimi higieničnimi standardi. Izjemno široka je tudi ponudba najrazličnejših zglavnikov, prilagojenih individualnim zahtevam kupcev. Izdelki so klinično testirani.

ODEJA MEDICO LUX je program odej, zglavnikov in nadvložkov z večjo dodano vrednostjo, saj so v izdelke vgrajeni najsodobnejši materiali izjemnih značilnosti, posebej prilagojeni občutljivim ljudem, ki jih pestijo sodobne bolezenske tegobe, predvsem alergije. Polnila so večinoma izdelana iz posebej obdelanih, silikoniziranih poliestrskih vlaken, ki so higienična, topla in voluminozna. Mehke tkanine iz mikrovlaknen, specialna poliuretanska pena s spominom za anatomske zglavnike, s posebnimi premazi, proti pršicam (Actigard) zaščitene tkanine ali pa vgrajena membrana Outlast kot produkt raziskav vesoljske tehnologije, ki je sposobna izjemno akumulirati toploto - vse to so značilnosti visoko kakovostnih izdelkov programa.

ODEJA LUX je program izdelkov višjega cenovnega razreda, namenjen zelo zahtevnim kupcem. Program odlikujejo najnovejši in prestižni materiali ter vrhunska tehnologija in dizajn. Izdelki iz hidrofилne bombažne satenaste tkanine v kombinaciji s polnilom Cirrus ustvarjajo najoptimalnejšo spalno mikroklimo. Izdelki iz regeneriranih celuloznih vlaken lyocel pa postavljajo povsem nove standarde na področju posteljne opreme, saj zagotavljajo zdravo in osvežujočo spalno klimo. Za alergike so še posebej primerni izdelki Antidust iz tkanine z vgrajenimi karbonskimi vlakni Antistress, ki preprečujejo statično elektriko telesa in posebej proti pršicam obdelanim polnilom Fillwel Antidust. Vsaka skupina materialov je vgrajena v pripadajočo skupino izdelkov: tanjšo odejo, debelejšo odejo z višjo toplotno vrednostjo, zglavnik in nadvložek.

TREND program je skupina trendovsko oblikovanih izdelkov za mlade po duši: odeja in zglavnik Grafiti, toaletne torbice in copati Color, zglavnik Piramida, sedežne in okrasne blazine Color.

ODEJCA in *BIODEJCA* sta zaščiteni Odejini blagovni znamki za otroške izdelke: odejice, zglavnike, posteljnino, ortopedske pripomočke, ščitnike in spalne vrečke.

Vedno pomembnejši postaja dekorativni program, ki ga vsako leto zaznamuje

avtorska kolekcija satenaste posteljnine, prešitih pregrinjal, okrasnih zglavnikov in v zadnjem času tudi brisač.

V Odeji neprestano sledijo tehnološkim in modnim trendom ter zato stalno nadgrajujejo in izboljšujejo svojo ponudbo izdelkov in blagovnih znamk.

Razvoj

Ena od zelo pomembnih Odejinih strateško razvojnih usmeritev je razvoj in prodaja izdelkov z višjo dodano vrednostjo. Zato v Odeji neprestano sledijo tehnološkim novostim, analizirajo ponudbo materialov na trgu in vse skupaj združujejo v optimalen rezultat ter stalno izboljšujejo svojo ponudbo in storitve. Vse izdelke in vgrajene materiale še pred redno proizvodnjo pazljivo testirajo z namenom zagotoviti res kakovosten in brezhiben produkt, ki bo zadovoljil končnega uporabnika. Zavedajo pa se, da je njihova velika konkurenčna prednost tudi odličen dizajn in prepoznavnost blagovne znamke. Oblikovanje kolekcij, razvoj novih izdelkov, oblikovanje embalaže in skrb za celostno podobo blagovne znamke, promocijske predstavitve, podoba Odejinih trgovin in vsi promocijski materiali so plod dela Odejinega lastnega oblikovalskega in razvojnega tima. Vsako leto se predstavijo na trgu s povsem novo, avtorsko in trendovsko kolekcijo posteljnine, pregrinjal in okrasnih zglavnikov, ki so jo zadnja leta nadgradili še s kolekcijo brisač.

V neizprosnih tekmi na svetovnem tržišču je prednost Odeje v kakovostni enakovrednosti na vseh ravneh proizvodnje in trženja – od načrtovanja do plasiranja izdelkov, ki se lahko uveljavijo kot plod vrhunskega znanja in kakovostno opravljenega dela. Tudi kakovost je namreč eden ključnih delov njihovega imidža ter jim daje prepoznavnost in krepki zaupanje v blagovno znamko.

Promocija

V Odeji se zavedajo ključne vloge trženja v procesu večanja prepoznavnosti in utrjevanja ugleda blagovne znamke.

Zelo pomembna vsakoletna promocijska aktivnost je nastop na vsaj štirih mednarodnih sejmi: na sejmih pohištva v Beogradu in v Ljubljani, na Ambienti v Zagrebu in Heimtextilu v Frankfurtu. Sejemске predstavitve so estetske in prepoznavne ter izpostavljajo predvsem njihovo konkurenčno prednost – odličen dizajn.

V svojih promocijskih aktivnostih uporabljajo še televizijo, radio, tiskane medije in druge sodobne komunikacijske poti.

Kot produkt uspešnega sodelovanja z agencijo Publicis je nastal TV oglas Hipnotizer s kontroverznim Petrom Mlakarjem v glavni vlogi, nekaj let pozneje pa so po manekenskem odru stopale najlepše ovce in spraševale Bi spali z mano? Sledila je svetovljanska manekenka v večerni toaleti iz prešite odeje ter slogan Doživeti na lastni koži in nato čuten, nežen in prefinjen oglas Sirena. Odmevna je bila tudi promocijska akcija, ko so po fasadah znanih mestnih hiš v vseh večjih slovenskih mestih visele poslikane prešite odeje in slogan Prevetrimo postelje.

Podjetje namenja veliko pozornost tudi komuniciranju s ciljnim skupinami končnih uporabnikov kot na primer pri promocijski akciji Grafiti, ki so jo v Odeji uspešno izvedli sami. Oglaševanje mladostnih, trendovskih in »odštekanih« izdelkov se je spogledovalo

Pri projektu Ustvarjamo z Odejo so učenci škofjeloških osnovnih šol ustvarjali likovna dela na temo Grafiti. Nagradjeni Grafit učencev OS Jela Janežiča je soustvarjalo 28 učencev in meri 180 x 260 cm.

(foto: iz arhiva Odeje d. d.)

z mladostniki. Nastal je slogan Odeja je zakon!, pisani jumbo plakati, TV oglas – risanka z rap glasbo, internetna stran, katalogi, tiskani oglasi in stripi, nagradne igre v izbranih mladinskih tiskanih medijih ter projekt Ustvarjamo z Odejo po osnovnih šolah.

Kot obvezen in sestavni del tržne strategije v Odeji skrbno pazijo na celostno podobo blagovne znamke, izdelkov in prodajnih mest ter skrbijo za izobraževanje prodajalcev.

Vrednote

Odeja je prepoznavna in predvsem zaupanja vredna blagovna znamka. Izdelki so kakovostni, iz vrhunskih materialov, odlično oblikovani in se uvrščajo v višji srednji in višji cenovni razred ter se lahko primerjajo z izdelki drugih uveljavljenih evropskih proizvajalcev. Kupec, ki ceni udobje, kakovost, dober dizajn, zdravje in prestiž, skratka kakovost bivanja in spanja, bo izbral Odejo. Vse to je združeno v sloganu Doživeti na lastni koži, ki ga v Odeji uporabljajo že nekaj let.

Osnovne vrednote, ki jim v podjetju zvesto sledijo, pa so zadovoljen končni kupec, nenehna težnja po napredku, lasten razvoj in dizajn, kakovost, hitra prilagodljivost, zanesljivost in stroškovna učinkovitost, odličnost v poslovanju, skrb za družbeno odgovornost ter medsebojno sodelovanje in pripadnost podjetju.

Ali ste vedeli ...

- da so podjetje skozi zgodovino vodile predvsem ženske direktorice,
- da je Odeja že več kot 25 let sponzor ženske košarkarske ekipe v Škofji Loki,

- da se še najdejo kupci, ki pravijo, da že 45 let uporabljajo isti Odejin izdelek in bi zato radi novega zastonj,
- da je Odeja sponzor kolesarske dirke po Sloveniji Rekreatur in vsako leto nagradi izbrano žensko ekipo,
- da preživimo skoraj tretjino svojega življenja v postelji,
- da lahko puh in tudi volna povzročita hudo alergično reakcijo. Alergija je preobčutljivost. Beseda je grškega izvora in pomeni »reagirati drugače«. V zadnjih 30 letih se je število ljudi z alergijami podvojilo, po nekaterih podatkih celo potrojilo in še vedno narašča. V Sloveniji imamo več kot 40 tisoč alergičnih otrok,
- najboljša polnila v Odejinih izdelkih so iz posebej obdelanih silikoniziranih poliestrskih vlaken, ki so ustrezen in predvsem bolj zdrav nadomestek puha,
- da je priporočljivo zamenjati zglavnik po 2-3 letih uporabe,
- da v samo enem letu uporabljamo odeje in zglavnike približno 2900 ur,
- da odrasel človek lahko ponoči izloči do enega litra znoja,
- da je Odejine spalne vreče uporabljala jugoslovanska in tudi slovenska vojska, slovenski alpinisti pa so jih testirali na Himalaji,
- da v podjetju lahko izdelajo 1500 odej na dan,
- da Odejin logotip predstavlja medvedka, pokritega z mehкими prešitimi odejami.

Poudarki

- **Pri tem, ali si boljši od konkurence, tehnologija ni najpomembnejša. Bolj gre za to, kako se znajdeš, kje vidiš prednost in kako jo znaš predstaviti kupcu.**
- **Trendi grejo v to, da se poskuša čim bolj približati kupcu, čim bolj zadovoljiti njegove potrebe. Za to moraš imeti zelo dobro usposobljene trgovce, ki znajo svetovati stranki, kaj v široki paleti izdelkov bi bilo zanjo najprimernejše.**
- **Sodelavcem velikokrat rečem, da smo vsi v istem čolnu. Če je en član ekipe odličen, drugi pa zaostajajo, nismo nič naredili – ekipa mora biti dobra.**

LEPOSLOVJE

»Na tvojo kožo pišem svoje verze«

(Neža Maurer)

Zapisala se je v svet slovenske poezije in proze, pa tudi novinarstva, učiteljevanja; mnogotere in marsikatero so bile poti, po katerih je hodila – slovenska književnica, Slovenka leta 2008 ter častna občanka občine Škofja Loka in občine Polzela **NEŽA MAURER**. Tudi v svoji najnovejši pesniški zbirki *Na tvojo kožo pišem svoje verze*, ki je izšla konec lanskega leta pri založbi Vale-Novak, je zapisala o svojih poteh in razpotjih tole:

Vsakdo hodi po svojih stezah.

*Včasih se na križpotjih srečamo:
Srečni, da smo se našli,
srečni, da se bomo kmalu razšli.
»Skrivnostna so pota Gospodova ...«*

Življenje je samotna pot.

In zdaj se lahko vprašamo, kateri so bili mejniki, točke, kraji in obdobja, ki so dali svojevrsten pečat njeni literaturi, jo usmerjali in zaznamovali.

Brez dvoma je to njen rodni Podvin pri Polzeli, njeno otroštvo: skromna bajta v Savinjski dolini, bajke o skrivni preteklosti, pripovedke o neznanem in minulem. »Spominjam se posameznosti – a celote ni več,« zapiše v svoji najnovejši knjigi.

Če nadaljujemo z biografijo, nastopi nov odločilen moment leta 1941, ko v ta dokaj lepi svet otroštva vdre 2. svetovna vojna, ko je bilo treba doživeti občutek in ga tudi realno živeti: dano ti je vedeti, da si manjvreden, da si »untermenš«, da si

Neža Maurer. (foto: Aleksander Igličar)

ponižan in razžaljen samo zato, ker si Slovenec in zato ne moreš in ne smeš postati tisto, kar bi rad. V zavest se zarisujejo slike popolnoma zapuščenih otrok, starcev, invalidov, beguncev, prepuščenih sami sebi na milost in nemilost.

Begunka

*Težka sem,
kot da nosim ves svet
in mi bombe pritiskajo na maternico.
Kaj pomaga ljubezen, če pripravlja zlo
že nerojenim otrokom.*

*Trava se klanja vetru
in golobica golobu -
Jaz pa begam pred njim,
ki hrani v sebi moje nespočete otroke.*

*Ne smem jih roditi.
Zastrupili bi jih.*

(iz zbirke Litanije za mir)

Tudi najhujše nekoč mine in odpre se nova pot: v slovensko prestolnico, najprej na učiteljsiše in kasneje še na Pedagoško akademijo, ki Nežo Maurer popeljeta v svet učiteljske in pedagoške kariere. V Ilirski Bistrici, enem od službenih mest, že nastanejo prvi verzi ljubezenske in erotične poezije, ki kasneje tako močno zaznamujejo njeno literarno ustvarjanje, da se je skoraj nemogoče izogniti vzdevu: »Neža - slovenska Sapfo«. Ljubezenska motivika jo spremlja desetletja, v vseh odtenkih čustvene pahljače: vznesečnosti, strasti, predajanja, bojzani in v zadnjih letih umirjenosti, vdanosti, ko se »vsak vihar izdivja, umiri, umira in nekoč umre.« Kdo se ne spominja slovite zbirke »Kadar ljubimo« in pesmi

Stavek v knjigi

*Po vsem dolgem strastnem življenju
bom brezimna oseba v knjigi,
vijuga na sliki,
misel umirjenega starca.
»Bila je ženska,
ki me je od vseh najbolj ljubila.«
To bo narejen, umeten stavek.
Cpešano srce, ga ne bo več občutilo
in ob ovinkastih stezah spomina
ne bo več jezera*

*in ne ženske tenje ob njem.
Vse bo zabrisano.*

Po dolgem strastnem življenju.

V zbranem delu NEŽA MAURER I. (založba Mondena, 2000) je objavljen celoten avtoričin opus poezije in proze med leti 1967 in 1992. Najprej je tu zbirka proze Zveza mora ostati (novele, črtice), potem pa cel niz pesniških zbirk:

Skorja dlani in skorja kruha, Ogenj do zadnjega diha, Čas, ko je vse prav, Tej poti se reče želja, Drevo spoznanja in Litanije za mir. Ob tej priložnosti bom zaradi pomanjkanja prostora in strnjjenosti izvzel le dve knjigi. Najprej je tu zbirka *Tej poti se reče želja*, o kateri Tone Pavček zapiše, da se nam Maurerjeva predstavlja kot občutljiva in razmišljujoča pesnica, ki zna ujeti in zaježiti v verz trepetanje nemira in želja v sebi ter določiti zven krika v samoti in spoznanju drsenja v končno svobodo – zunaj obstajanja. In v tej zbirki je tudi pesem, ki je Nežo Maurer, ob odlični interpretaciji dramske igralka Nataše Barbare Gračner na TV Slovenija, izstrelila v nebo slovenske popularnosti.

Okrog vseh dreves

*se lahko loviš.
Za vsemi drevesi se lahko skrivaš.
Na nobeno se na naslanjaj!
Ne veš, katero je trhlo,
nagnito,
spodkopano,
nažagano.
Lahko padeš.
Hudo.
A to ni najhujše.
Huje je, ker potem sumiš,
da so vsa drevesa trhla,
nagnita, spodkopana,
spodžagana.
In nenadoma, si tako žalosten
in sam.*

In življenje naše, ki tak hitro teče ... (Jenko). Spet se vračamo na mejnike in življenjsko pot Neže Maurer, ki diplomira na Filozofski fakulteti v Ljubljani, postane urednica šolskih oddaj na takratni TV Ljubljana, kjer spozna kasnejšega življenjskega sopotnika Hermana Škofiča. Družina, ki se ji kmalu pridružita še otroka, bodoči pilot Miklavž in znana klovnena Eva, se preseli in ustali v Brezjah pri Horjulu, a tudi tja se čez čas zatečeta samota in žalost, žalost, ki potuje samo ponoči ... Mož umre, Eva se napoti na študij v Moskvo in Sankt Peterburg, Miklavž v Mostar in Zadar, Neža – potovka, romarica in Lady Tramp

(dama potepuh) si tokrat izbere Gorenjsko. Prvo, povsem naključno, srečanje s srednjeveškim biserom med Sorama, Škofjo Loko, je usodno in Loka postane Nežino mesto, tako rekoč skoraj kraj poistovetenja.

Mesec in grad

*Mesec nad gradom –
Visoko! Kot upanje.*

*Mesec vse niže –
Utrujenost.*

*Mesec zahaja za zidovje,
lega k sprhlim kostem
v grajski ječi.*

In v Škofji Loki Neža doživi ter svojevrstno in senzibilno podoživlja desetdnevno vojno za Slovenijo. Odziv mora priti, je nujen in pojavi se v ciklostirani izdaji zbirke *Litanije za mir*, ki kasneje doživi še knjižno obliko in trenutno čaka na prevod v angleščino in nemščino. Vojna je podobna vojni.

Lilli Marlen

*Vsaka pesem
vsak refren zveni mi
kot Lilli Marlen.*

*Vsa vrata so kasarniška –
vsi fantje pa soldati.
Če greš naprej,
če greš nazaj – ne moreš ubežati.*

*Povsod je smrt
vseh barv, oblik,
vseh ras in ver.
Prej črne slutnje,
zdaj resnica:
Ubit je mir.
Vsaka pesem,
vsak refren zveni mi
kot Lilli Marlen.*

In potem? Potem so sledile zbirke *Metulj na snegu*, *Zmenek*, *Od mene k tebi*, ponatis *Od mene k tebi*, *Raj* in končno:

Na tvojo kožo pišem svoje verze, njena 14. pesniška zbirka.

Zaobjeti ves njen pesniški svet in opus bi bilo absurdno, zato vam ponujam po svojem osebnem okusu le nekaj najbolj splošnih in markantnih značilnosti, ki zaznamujejo to nenavadno in popularno slovensko pesnico.

Pesmi Neže Maurer so v vseh njenih knjigah polne antagonizmov, so kontradiktorne (kot zna biti tudi pesnica sama), so pesmi, iz katerih dobesedno lije svetloba in so verzi, mrakobni, depresivni, črni. Prava pahljača čustev in razmišljanj – od sonca in ljubezni do smrti in krvi.

Vse zbirke imajo vendarle nekaj skupnega: Nežine pesmi so sila komunikativne, tu ni hermetizma, nagovarjajo vsakogar, vsak se lahko najde v njih, vse pa vsebujejo razumljivo, a bogato »maurejansko«
poetiko in tipično metaforiko, ko se poanta pesmi kot pika na i pribije na zadnje verze in včasih prav ironično spremeni prejšnjo vsebino pesmi.

Ljubezen je še vedno alfa in omega njene poezije:

*Dokler ne nosiš obisti na obrazu in solz v trebuhu,
te preskuša, zavija kot darilo.....
ko te zavrže, si najbolj njen.*

(Iz zbirke: *Kadar ljubimo*)

Ne samo ljubezen, tu je tudi njen antipod, ki pa ni sovraštvo, ampak so strah, stiska, nasilje, žalost.

*Nimam doma, ne svojih ljudi.
Tudi prijateljev ni.
Paberkujem po cestah zrnca ljubezni -
Črna vrana zimskih dni.*

Tudi v zbirki, ko Neža Maurer na našo kožo piše svoje verze, nam ponuja spekter čustev v vseh barvah: belo vrtnico in vrtnico, ki bo porjavela.

Verz

*Na koščku tvoje kože
imam napisan verz.
Bila sem kot veter,
bila sem vihar, ki privrši
in mu ni mar,
kaj podre, polomi
in rani.*

*Vsak vihar se izdivja:
Umiri, umira, umre.
Ne zaveda se, da je koga bolelo...
Na koščku tvoje kože
imam napisan verz.*

Nežina poezija, literatura je svojevrstno besedoslužje, besedoslužje ljubezni, vitalizma, slovesa, prebele smrti, kozmosa in zlitja z večno naravo.

GRADIVO IN SPOMINI

Finžgar – župnik in književnik v Sori

Spomladi 2008 je minilo sto let od prihoda župnika Frana Saleškega Finžgarja v Soro; tu je ostal plodovitih in zgodovinsko pomembnih deset let¹, nato je odšel v svojo zadnjo župnijo, Trnovo v Ljubljani. V našo faro je prišel na željo škofa Antona Bonaventure Jegliča, potem, ko ni bilo nobenega kandidata več, čeprav so v Sori govorili, da se bodo za našo faro kar topli. Ker je Sora slovela po tem, da so iz nje do takrat pregnali kar štiri župnike, je razumljivo, da ni bilo junaka za izpraznjeno mesto in tudi Finžgarju so grozili z izgonom. Ko je obiskal svojega očeta in mu povedal, kam se seli, mu je v šali, ne da bi poznal tukajšnje razmere, dejal: »*Tak tako, na Soro so te posadili. Ne vem, kakšna je. To pa vem, da se na sori² slabo sedi! Zato pazi, da dol ne padeš!*«³

Finžgar je vedel za sorške politične in druge zdrahe, a se je vendar odločil za to župnijo. Verjel je v svoj duhovni pristop in res mu je uspelo pomiriti liberalno in klerikalno stran, saj so takrat namreč eni in drugi redno hodili v cerkev, kar pa danes ni običaj. Finžgarjevo vodilo je bilo, naj bo kristjan vedno zvest svojim načelom na vseh področjih, od politike do umetnosti in kulture. Res, lepo navodilo Slovencem, tudi za sedanje čase!

Novi župnik je tedaj že slovel kot literat in pisec najbolj brane povesti *Pod svobodnim soncem*. Tudi v Sori ni odložil peresa, poleg obilnega duhovnega dela ter učiteljevanja v šoli je v tem času napisal precej del. Do faranov je bil nepristranski, razumen, dobrohoten, svetovalski, pristopen, ni trpel obrekovanj. Osebu v župnišču in na farnem posestvu je prepovedal shajanje zaradi čenč, sam pa tudi ni hodil v nobeno od dveh gostiln v vasi – pri Starmanu so se shajali liberalci, pri Kafolu pa klerikalci. Ker mu nasprotniki niso mogli do živega, je bil deležen mnogih spletk in podtikanj, tako da je hotel Soro zapustiti. Farani, ki so v njem videli izjemnega človeka, so začeli zanj zbirati podpise – čudež, podpisali so se vsi, razen treh! Verjetno je bilo takrat tako, da so bili podpisniki zastopniki gospodinjstev ali vse osebe z volilno pravico. Finžgar je odhod preklical.

- 1 Fran Saleški Finžgar je bil sorški župnik od 30. aprila 1908 do 2. aprila 1918. (op. ur.)
- 2 Močnejši drog, ki povezuje sprednji in zadnji del vrca. Na zadnjem koncu štrli izpod vrca in se lahko nanj usedemo/na njem peljemo. (op. ur.)
- 3 Finžgar, Leta mojega popotovanja, str. 225.

Finžgar je bil tedaj v srednjih letih, zrel človek, zdrav in duhovno močan. Tudi na posvetnem področju je poprijel za delo. Organiziral je strojno zadrugo, razna združenja, živinorejske, poljedelske in sadjarske tečaje. Med vojno je vodil živinorejsko posestvo na Robežu, vodil je regulacijo poplavne reke Sore (od Gosteč do Ladje). Pod Drago so še danes vidni obrambni braniki, imenovani kašte. Leta 1913 je s pomočjo faranov kupil nove bronaste zvonove, 27. julija 1913 so jih pripeljali furmani za Lešijem do cerkve, najtežjega pa je s parom konj na parizarju pripeljal Smovc s Svetja, kot priča tudi fotografija. Voz je ohranjen in restavriran, lastnik je Smovčev Janez, vnuk takratnega voznika. Na fotografiji se čuti praznično vzdušje, vse je v zastavah – v slovenskih in državnih – mlaji stojijo, polno je okrasja, ljudje so praznično oblečeni in gotovo so pokali možnarji, vmes pa streli iz topiča, ki ga je kupil Finžgar. Žal je zvonove vzela 1. svetovna vojna.

Dviganje zvonov v zvonik župnijske cerkve v Sori, 27. julij 1913. (v privatni lasti)

Takrat ni bilo avtomobilov, le redki so imeli kolo. Finžgar si je za duhovne in svetne opravke od Škofje Loke do Medvod pomagal s konjem in kolesljem. Na Tehovec in Osolnik je jezdil na konju, enako pri lovskih pohodih. Obiskoval je znance, prijatelje, še večkrat pa jih je gostil v župnišču. Tja so zahajali pisatelji, pesniki, slikarji, igralci, sošolci, profesorji, politiki in redno tudi škof Jeglič, kadar je bival v goričanskem dvorcu. Malo pred svojo smrtjo je Finžgarja obiskal prijatelj, pesnik in nekdanji kaplan v Preski Anton Medved, ki je bil družaben, zal in prijeten človek, a usodno zaznamovan z alkoholom. Medveda so nekoč zatožili očetu v Kamniku in ta je sina v pismu okregal, kakšna zverina je. Sin mu je odpisal:

*Kot Tone sem človek, kot Medved zverina,
to je pozdrav od tvojega sina.*

Medved je umrl mlad in Finžgar je zelo žaloval. Med imenitne obiskovalce Sore sodi tudi dr. Janez Evangelist Krek, oče socialnega nauka, od katerega je Finžgar povzel mnoge nazore. Hodila sta na lov, izlete in v gore. Bog ve, kakšne globoke misli so vsebovali njuni akademski pogovori, nikoli zapisani ali drugače znani. Tudi Ivan in Izidor Cankar sta rada prihajala v Soro. Menda sta bila celo mentorja pisatelju Finžgarju, popravljal sta mu stavčne oblike in lepšala njegovo izrazoslovje. Slikarja Grohar in Jakopič sta tudi obiskovala Finžgarja, eden iz Ljubljane, drugi iz Škofje Loke. Prišel je tudi Finžgarjev profesor Fran Šuklje, ki je nekoč v Radovljici mladega Franceta ozmerjal, češ da ne bo pri vojakih niti za stražo pri krompirju, ker je bil tako slab dijak, a se je kasneje poboljšal in pod vodstvom dr. Lampeta⁴ dozorel v pisateljstvu. Nekoč sem z zanimanjem prebiral Finžgarjeve spomine na tega človeka. Dr. Lampe je Finžgarjevo pisanje pilil slogovno, pravopisno in izrazno, opozarjal ga je na besedni zaklad in originalnost. Res, pravega človeka je pisatelj srečal, da ga je tako vsestransko oblikoval. Tudi na splošno velja, kako pomembno je za mlade ljudi, da si znajo poiskati zdravo družbo, prijatelje, dobre ljudi, kar sem sam večkrat slišal od starejših.

Zlobni jeziki so pripovedovali, da Finžgar zaradi obiskov v župnišču porabi več vina kot obe sorški gostilni – res, žejen iz Sore ni odhajal nihče. Kadar ni bilo gostov, se je Finžgar podal na obiske k sosednjim župnikom. Običaj je bil, da je bilo na Florjanovo nedeljo na Tehovcu maševanje treh duhovnikov – od Sv. Katarine, iz Preske in Sore. Kdaj je bila ta tradicija prekinjena, ni znano; mogoče med 2. svetovno vojno. Finžgar je večkrat šel v Reteče; v gostilni pri Tilhu je bila poročena sestra dr. Kreka in običajno je tam srečal prijatelja Janeza.

V Sori je bila že takrat v navadi velikonočna maša ob štirih zjutraj. Vstajenjska procesija se je vila tako, kot je običaj še danes – banderi, plamenice, sveče, molitve, petje, ministrantsko zvonjenje, pritrkavanje, pod gozdom pa so fantje streljali s kanonom. Župnik je naprosil tudi godbo iz Škofje Loke, ki je igrala tudi na koru, inštrumente za to godbo je kupil loški tovarnar Thaler.

K Finžgarju v Soro so prihajali tudi dijaki in študentje, med njimi kasnejši škof Anton Vovk. Gotovo jim je Finžgar spustil v žep kaj denarja za študijski priboljšek. Njegova

Dr. Izidor Cankar, igralec Anton Verovšek in pisatelj Ivan Cankar na obisku pri F. S. Finžgarju v Sori, 11. julij 1911. (iz: *Leta mojega popotovanja*)

4 Dr. Francišek Lampe (1859–1900) je bil doma iz Zadloga na Trnovski planoti. Bil je dolgaletni urednik literarne revije *Dom in svet*.

vsestranska aktivnost je pri nekaterih vzbujala dvome, če morda kot župnik ne zanemarja duhovne dejavnosti. Večkrat je prosil na škofijo, da bi mu v pomoč dodelili kaplana, a zaradi podtikanj, da zaradi vzporednih opravil zanemarja cerkev, ni bil uslišan. »*Ali res tudi kaj za duhovnost postorite?*«, so ga zbadali. Škof Jeglič tega verjetno ni niti vedel, bil je njegov velik zagovornik in prijatelj.

Prišla je nesrečna 1. svetovna vojna, Soro in faro so prizadela novačenja vojakov na fronte in kmetije so ostale brez moške delovne sile. Finžgar je napisal več sto prošenj za oprostitev mož in fantov od vojaške službe ali vsaj začasne vrnitve ob večjih delih na posestvih in bil je večkrat uspešen. Kmalu po odhodu na vojsko so začele prihajati žalostne vesti o padlih, ranjenih, ujetih in pogrešanih. Zgodilo se je, da je župnik že maševal za domnevno ubitega, pa se je »pokojnik« oglasil iz boja ali ujetništva. Iz teh dogodkov je nastala Finžgarjeva povest *Prerokovana*; napisal jo je po resničnih dogodkih v Ločnici, ko se vojakova vdova odloči za poroko z drugim, medtem pa se vrne pogrešani mož.

V Soro so prihajali tudi ujetniki različnih narodnosti in begunci od vsepovsod, dode-

Pisatelj kot kmet v Sori; modrice v ozadju jokajo, ker ob skrbi za veliko kmetijo ni utegnil pisati (Smrekar-

Smrekarjeva karikatura F. S. Finžgarja kot kmeta v Sori. Muze v ozadju jokajo, ker pisatelj zaradi obilice drugega dela ni več našel časa za pisanje.

(iz: *Leta mojega popotovanja*)

ljeni so bili za pomoč na kmetijah in drugod.⁵ Finžgar je imel z njimi veliko težav, saj so kradli hrano, ki jo je zelo primanjkovalo. Vojna je bila na plečih kmetov. Še več sitnosti je imel z nastanjenimi vojaki, saj je Sora sodila v zaledje fronte, odtod so odhajali skozi Selško in Poljansko dolino na soško fronto in skozi Bohinj čez Komno pod Krn. Več tisoč vojakov je bilo za sorško faro veliko breme. Konje so privezali kar v kmečke hleve, kjer še za domačo živino ni bilo dovolj krme. Vojaki so bili nasilni do žensk, oficirji še bolj. Vsi so hoteli hrano in prenočišča, z njiv so izginjali nedozoreli pridelki, sadje je bilo še zeleno potrgano. Najhujši so bili madžarski vojaki in oficirji, najbolj dostojno so se obnašali Čehi in Hrvati. Finžgar se je veliko prepiral z oficirji, zaradi incidentov je moral celo k oblastem v Škofjo Loko, da je bilo prebivalstvu zadoščeno. Pomanjkanje krme za živino je bilo takšno, da so kmetje slamo pobirali s streh na kozolcih in poslopih – tedaj je bila le redka streha pokrita z lesom ali opeko. Konji v hlevih so ogrizli vse jaslje in lesene staje, vojaki so poteptali travo po vrtovih in travnikih. O teh dogodkih govori

5. ☉ tem piše v delu *Boji* (op. ur.)

Finžgarjeva novela *Golobova njiva*, to je Podrepčev travnik v Sori, tam, kjer zdaj stoji Jezerškova hiša kulinarike.

O teh časih pripovedujejo tudi druga Finžgarjeva dela: *Kronika gospoda Urbana*, že omenjena *Prerokovana* in *Golobova njiva* ter igre *Naša kri*, *Razvalina življenja* in *Veriga*. Slednji dve sta še iz mirnih časov, prav tako črtica *Na petelina*. Veriga opisuje dogodek s Senice, kjer sta se dva kmeta sprla zaradi najdene verige. Finžgar opisuje, da mu je eden od obeh kmetov prinesel v Ljubljano v odkup to znamenito »žlajdro«, a je ponudbo odklonil; zdaj jo hranijo na Senici. Vsa Finžgarjeva dela iz vojnih časov je policijska cenzura budno spremljala. Finžgar se je nepotrebnim težavam izognil tako, da je zgodbe postavljal sto let v preteklost, v čase Napoleona.

Marsikaj iz Finžgarjevih časov je že pozabljeno. Zanimive bi bile njegove pridige, zapi-sane ali ohranjene v spominu, a ni več pričevalcev. Zelo malo ali nič ne vemo o petju na koru. Največ vemo o Kodranovem Jaku, ki je bil izjemen tenorist, Finžgar ga je ponujal celo Operi v Ljubljani, vendar je Jaka moral v vojno, bil ujet v Rusiji in poslan v daljno Azijo. Osem mesecev je hodil iz Taškenta domov. Ves čas vojaščine in ujetništva je nosil v žepu na srčni strani fotografijo, na kateri sta s sestro Johanco. Danes to fotografijo hrani Jakova nečakinja Jelica Sušnik, Johancina hči. Na koru v Sori sta v Finžgarjevem času peli Krivčeva Ivanka z Ladje in Godčeva Pavla iz Drage, teta mojega očeta. Ko sem se pred štiridesetimi leti pogovarjal z njima, je Krivčeva rekla, da boljše pevke od Pavle ni bilo, Godčeva pa je isto trdila za Ivanko.

Ni bilo še konec vojne, ko se je že začelo politično prebujanje Slovencev, snovala se je Jugoslavija in Finžgar je bil ideji naklonjen. Gotovo ga je navdušil škof Jeglič, ki je nekoč služboval v Sarajevu in se tam navdušil za združenje balkanskih Slovanov. Na zborovanju v Skofji Loki v ta namen je bil Finžgar govornik. K njemu je pristopil neki kmet iz loških hribov in mu rekel: »*K. Srbom da, pod Srbe pa nikoli!*« Prav je imel, s tisto Jugoslavijo tudi Finžgar ni bil zadovoljen.

Prišlo je Finžgarjevo slovo od Sore, žene in dekleta so mu za spomin kupile lepo oblikovan kelih, množica faranov je ljubljenega župnika spremljala celo v Trnovo. Kasneje so Sorci Finžgarju prinesli še diplomu častnega občana Sore. Ob prihodu osovražen, ob odhodu slavljen – v tem je veliko sorodnega z dogodki Velikega tedna, križanjem in vstajenjem.

Župnik Finžgar je v Trnovem dočakal upokojitev. Med 2. svetovno vojno je bil pristaš OF in SNOS (Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta). Ko so zavezniki maja 1945 bombardirali Ljubljano, so zadeli tudi njegovo hišo. Bil je hudo ranjen in si ni opomogel do visoke starosti. Ko sem bil še otrok, je naš župnik Jože Močnik ostarelega Finžgarja povabil v Soro; mislim, da je bilo leta 1951, ob pisateljevi osemdesetletnici. Tedaj je s seboj prinesel kelih, darilo iz leta 1918, in ga izročil sorški fari. Takrat so mnogi spet videli in slišali nekdanjega župnika, pisatelja, prijatelja in dobrotnika; jaz in mnogi drugi smo ga videli in doživeli prvič in zadnjič.

Čeprav je imel Finžgar veliko zaslug za svobodo leta 1945, ga oblast zaradi duhovništva ni spoštovala. Odvzeli so mu pokojnino, ki mu je bila po več letih znova priznana, verjetno kot umetniška.

Ko smo bili še dijaki, smo radi prebirali Finžgarjev roman *Pod svobodnim soncem* ali

Povest davnih dedov, kot se je glasil podnaslov. To knjigo sem prebral gotovo petkrat, tako kot mnogi Slovenci. Junaki v romanu so burili našo zavest, trepetali smo zanje, se veselili njihovih bojev in zmag ter sreče do konca njihovih dni. Hvala vam Svarun, Radovan, Iztok, Irena, Rado, Ljubinica, ... hvala tudi župniku in pisatelju F. S. Finžgarju.

Bil sem vojak v Karlovcu. Občasno sem kupil nek ilustriran časopis, v katerem je bila v obliki stripa natisnjena ta Finžgarjeva povest, seveda v hrvaškem jeziku, njen naslov je bil *Pod suncem slobode*. Brž sem spoznal, da gre za Finžgarjevo delo, saj so bila ista imena junakov in seveda nepozabna vsebina, čeprav v tujem jeziku.

Ko je bil Finžgar brez dohodkov, je prišla iz Beograda ponudba, da bi v Srbiji po tej povesti snemali film. Vnaprej je dobil honorar, več sto tisoč dinarjev, kar je tedaj znašalo več kot sto povprečnih plač. Filma ni bilo, honorar pa je avtorju ostal.

Če Bog zapre vrata, ti gotovo drugje na široko odpre okno, takšna so božja pota.

VIRI IN LITERATURA:

Finžgar, Fran Saleški: Leta mojega popotovanja, Celje : Mohorjeva družba, 1957.

Finžgar, Fran Saleški: Zbrana dela, Ljubljana : DZS, 1979-1999.

Ustno izročilo v vasi Sora.

Konservatorsko-restavratorski posegi na stenskih poslikavah v cerkvi sv. Miklavža na Godešiču

Uvod

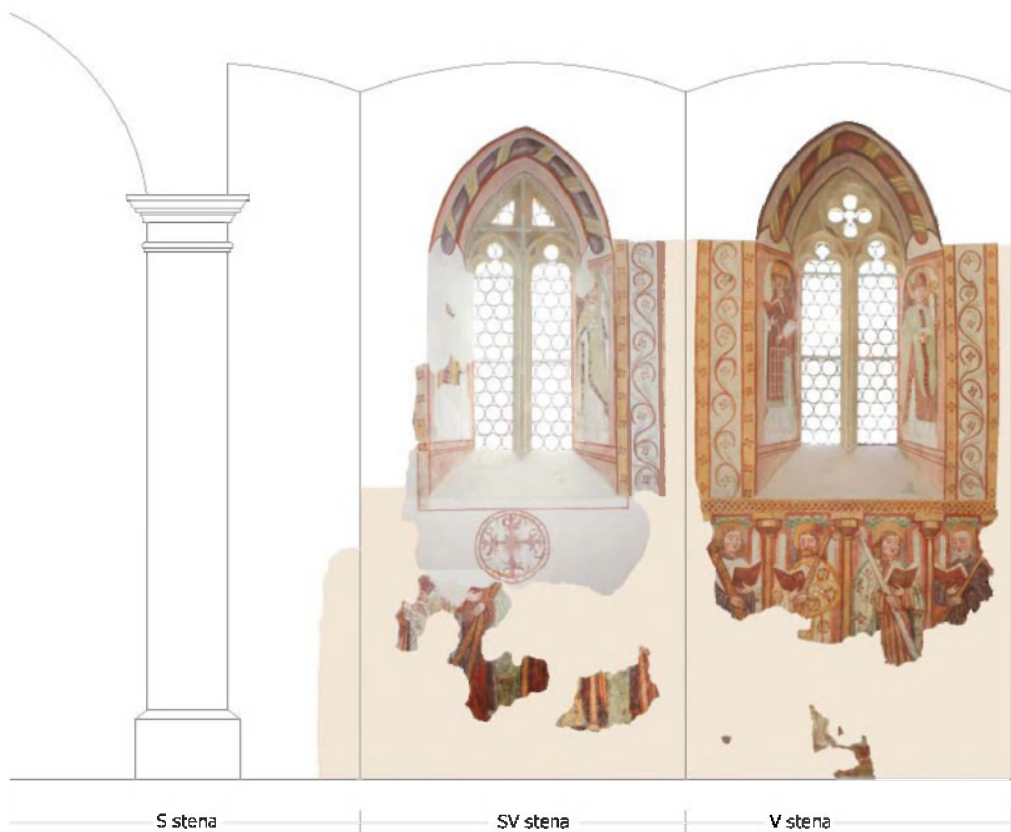
V letu 2008 so bili v prezbiteriju podružnične cerkve sv. Miklavža (Nikolaja) na Godešiču zaključeni konservatorsko-restavratorski posegi na gotskih poslikavah Jerneja iz Loke. Te so nastale v dvajsetih ali tridesetih letih 16. stoletja, kar je dobrih sto let za nastankom poslikave na zahodni fasadi, kjer so goriški oziroma furlanski slikarji upodobili Poslednjo sodbo.¹ Poslikava Jerneja iz Loke je v fresco tehniki, to je slikanje na svež apneni omet. Zaradi neustreznih pogojev in posegov v preteklosti je sicer tehnološko dobro izvedena poslikava skozi stoletja utrpela mnogo poškodb, glavni vzrok propadanja je bila prekomerna vlaga v zidu, dobršen del poslikav je bil uničen z večkratnimi prezidavami. Stanje se je izboljšalo s preno vo cerkve po letu 1990, ko je bil rešen problem vlage. Freske so bile pred restavratorskim posegom tik pred propadom, saj so dobesedno visele v zraku, z majhnim pritiskom bi se občutljiv omet in barvna plast zdobila ter odpadla od stene.

Freske se je zato pred posegom preventivno zaščitilo, nato se je dokončno odkrilo vse poslikane površine v prezbiteriju; sledilo je injektiranje, kitanje, utrjevanje, menjava zasteklitve v oknih, odstranjevanje slabih (neposlikanih) ometov, izdelava novih apnenih ometov, odstranjevanje umazanije z barvne plasti, rekonstrukcija nekaterih manjkajočih delov poslikave ter na koncu retuširanje (barvno dopolnjevanje) manjših manjkajočih delov poslikave. Restavratorska etika dovoljuje dopoljevati le tiste dele poslikave, ki so s slikarskega stališča predvidljivi (to so npr. ornament, manjši manjkajoči deli obleke, manjkajoči prstki, ...), ne sme pa se dopoljevati večjih nepredvidljivih

Detajl svetnika na okenski špaleti.
(foto: Vid Klančar)

1 Hofler, *Srednjeveške freske*, str. 100–101.

Izris ostenja prezbiterja z ohranjenimi in rekonstruiranimi poslikavami. (izdelal: Vid Klančar)

delov (npr. polovico manjkajoče figure), ker bi bilo to avtorsko delo in ne več restavrira-
nje, katerega namen je v čimbolj izvirni in čisti obliki prikazati originalno poslikavo.

Med delom so bili odkriti in prikazani novi prizori, kot so ženska figura v plamenih
ognja in v sosedju nanizana kovinska vratca na južni steni, svetniške postave v okenskih
špaletah ter dekorativno okrasje z nageljni okoli oken. Na severovzhodni stranici so bile
na novo odkrite še postave apostolov, ki pa so zaradi omenjenih poškodb le fragmentarno
ohranjene. Ikonografska, vsebinska stran teh motivov še ni bila raziskana in bo zanimivo
ter izvorno gradivo za umetnostno-zgodovinsko stroko.

Stanje poslikav pred konservatorsko-restavratorskimi posegi

Ob času nastanka poslikav Jerneja iz Loke so bile poslikane vse stene v prezbiteriju
cerkve sv. Miklavža, verjetno tudi rebrasto obokan strop. Ta je bil podrt med prezidavami
cerkve, ko je bil na novo obokan. Hkrati so bili odstranjeni kamniti služniki, narejen vhod
v zakristijo, pozidani pilastri, na južni steni pa je bilo narejeno novo okno. S temi posegi
je bila uničena večina poslikav, kar pa jih je ostalo, so jih prekrili z novim ometom in
beleži. V tem obdobju so postavili tudi velik baročni oltar, zaradi katerega so odkriti

fragmenti fresk danes skriti v ozadju. Oltar je zakril tudi tri gotska okna, kar je povzročilo, da je bilo v cerkvi premalo svetlobe in so kasneje na južni steni naredili novo.

Poleg uničujočih prezidav je največjo škodo na freskah povzročila vlaga v zidovju. Ta je bila posledica neurejenega odvodnjavanja meteornih vod s strehe in dvorišča, ki je najbolj prizadela severovzhodni del prezbiterija. Po pripovedovanju starejših je ob večjih deževjih voda v prezbiteriju stala na tleh. Prekomerna vlaga v temelju in spodnjem delu zidu se je zaradi kapilarnega dviga vode dvigala po zidu navzgor. Nato se je izsušila skozi omet, na površini fresk pa odlagala raztopljene soli in povzročila nastajanje trdovratne belkaste koprane, ki ji pravimo siga. Vlaga je na svoji poti raztopila tudi vezivo ometa, zaradi česar je ta postal popolnoma krhek. Na več mestih se je že začel ločevati od stene, pod njim so nastali veliki mehurji, poslikava je dobesedno obvisela v zraku, del poslikave pa je že odpadel. Problematika vlage je danes urejena, saj je bil okoli temelja cerkve narejen prezračevalni kanal, meteorne vode pa speljane stran od cerkve.

K poškodbam poslikav lahko štejemo tudi grafite, ki so bili s tankimi, ostrimi predmeti plitko vrezani v fresko. Večinoma gre za podpise, ponekod so poleg podpisov tudi letnice, zaradi katerih grafiti postanejo zgodovinsko zanimivi, saj so najstarejši iz 16.

Grafit s podpisom in letnico 1575.
(foto: Vid Klančar)

stoletja (npr. 1575), kar je kmalu po nastanku fresk. Zaradi svoje starosti in pričevalnosti tako poškodba postane predmet zaščite, kar je botrovalo odločitvi, da se grafitov ni odpravilo, ampak se jih je z ustrezno obdelavo in retušo poudarilo.

Leta 1911 je slikar Matej Sternen poslikave zasilno restavriral. Freske je le delno odkril, manjkajoče dele je na grobo in nad nivo originalne poslikave pokital, ponekod tudi čez original, ter pokitane dele pobarval z barvami, sorodnimi originalu. Velik del fresk, predvsem v zgornjem delu, je ostalo neodkritih.

OPRAVLJENI KONSERVATORSKO-RESTAVRATORSKI POSEGI

Sondiranje

Da bi se ugotovilo obseg poslikav, se je pričelo s sondiranjem fresk. Ugotovilo se je, da so poslikave Jerneja iz Loke ohranjene tudi na okenskih špaletah in ob njih, del neodkritih poslikav je bil najden na južni in severovzhodni steni prezbiterija.

Odkrivanje, injektiranje, utrjevanje, kitanje

Odkrivanje se je pričelo na mestih, kjer je bila poslikava stabilna (okenske špalete, delno pasovi ob oknih). Na okenskih špaletah se je na novo odkrilo šest postav svetnikov

Stanje poslikav po odstranjevanju beležev in ometov kaže, da je bil velik del fresk uničen že med prezidavami prezbiterija.
(foto: Anita Klančar Kavčič)

in mučencev (prepoznani sv. Štefan, sv. Urh in sv. Lovrenc). Ob okenskih špaletah je bil odkrit dekorativen pas s svetličnimi vzorci. To je bil razdelilni pas med figuralno poslikavo na okenski špaleti ter kamnitim služnikom, ki je bil v času prezidav odstranjen. Na severovzhodni steni so bili odkriti fragmenti poslikave z apostoli. Na mestih, kjer je bila ta poslikava uničena, se je odkrilo še en, starejši omet. Ta verjetno izvira iz časa izgradnje gotskega prezbiterija, ko sta bila naslikana tudi dva posvetilna križa (eden na SV, eden na J steni prezbiterija). Z nivojsko ločeno prezentacijo posvetilnih križev se je prikazalo tudi časovno ločenost od poslikav Jerneja iz Loke. Na koncu je bila na južni strani prezbiterija pod sigo in ometi na novo odkrita poslikava, ki prikazuje ženske figure v plamenih, v spodnjem delu so nanizana majhna vratca. O natančnejšem poimenovanju vseh odkritih figur in ikonografiji bo spregovorila umetnostno-zgodovinska stroka.

Velik del poslikav, predvsem v spodnjem delu stene, je »visel« v zraku. Ometi so bili v veliki meri podmehurjeni, odmaknjeni od stene, in bi že ob manjšem pritisku skupaj z

Sondiranje poslikav (foto: Anita Klančar Kavčič)

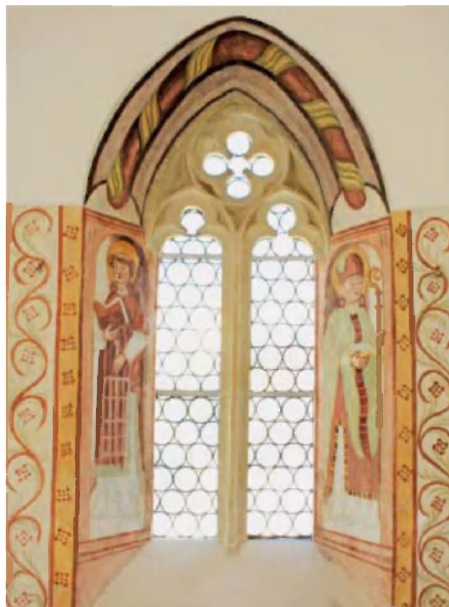

Odstranjevanje sige, mikroinjektiranje, kitanje s fino apneno malto na mestih, kjer je omet odpadel.

(foto: Anita Klančar Kavčič)

barvno plastjo odpadli od stene. Na teh mestih je bilo odkrivanje zelo oteženo. Najprej je bilo treba preventivno utrditi omete. To se je izvajalo izmenično – s ponavljajočim se injektiranjem podmehurjenih delov ter kitanjem manjkajočih delov ometa. Vmes je bilo treba čakati, da se apnena injektirna masa in masa za kitanje posušita, šele nato se je lahko nadaljevalo z delom. Ta del restavratorskega postopka je bil naporen in obsežen, kljub temu, da na zunaj ni bilo vidnih rezultatov. Pokitani deli so bili zaključeni s fino apneno malto, ki se nivojsko prilagaja originalni poslikavi. Šele ko so bili ometi in poslikava utrjeni, se je lahko nadaljevalo z odkrivanjem poslikav. Poslikave so bile prekrte z več plastmi beležev, ponekod pa tudi z ometom, ki ga je bilo treba odstraniti. Poslikava je bila mestoma prekrita s solmi in sigo. Siga je čez poslikavo naredila belkasto kopreno, ki je bila zelo težko odstranljiva. Na nekaterih mestih smo jo le stanjšali, tanko plast pa pustili, ker bi sicer poškodovali originalno poslikavo.

Mesta, kjer so nekoč stali kamniti služniki, so bila prekrita z več plastmi nestabilnih ometov. Ti ometi so bili odstranjeni, kamniti ostanki služnikov pa na novo ometani z grobo in zaglajeni s fino apneno malto. Le en kamniti ostanek služnika na vzhodni strani prezbiterja smo pustili odprt, kot dokument o prisotnosti kamnitih služnikov v prezbiteriju. Prav tako so bili odstranjeni večji deli nestabilnih ometov, pod katerimi ni bilo ohranjenih fresk. Večje neposlikane površine so bile na novo ometane s klasičnim zaglajenim apnenim ometom.

Gotsko okno pred in po menjavi zasteklitve. (foto: Anita Klančar Kavčič)

Menjava oken

Med restavriranjem je bila odstranjena neustrezna zasteklitev gotskih oken. Nova zasteklitev z okroglimi barvnimi stekelci je dober posnetek izvirne gotske zasteklitve, ki daje lepšo in ustrežnejšo svetlobo tudi gotskim freskam. Delo je izvedla restavratorka Nuška Dolenc Kambič. Restavrirani so bili tudi poškodovani kamniti elementi v gotskih oknih, delo je opravil restavrador Tomaž Furlan.

Posledica menjave zasteklitve so bili nekateri restavratorski postopki, kot je odstranjevanje purpena, ki se je zažrl v poslikave, odkrivanje fresk, ki so bile prej skrite za steklom, ter reševanje poškodb, ki so nastale z vstavljanjem prejšnjih stekel.

Odstranjevanje nečistoč

Ko so bile poslikave stabilizirane in konzervirane, sta sledila čiščenje in retuša. Nečistoče so bile največini odstranjene z radirko. Le na nekaterih mestih je bil boljši rezultat dosežen s celulozno oblogo, prepojeno z raztopino amonijevega karbonata, ki smo ga s poslikave spirali z vodo.

Toniranje

Večji manjkajoči deli poslikave, ki so bili obdelani s klasičnim – zaglajenim ometom, so bili barvno rahlo tonirani z namenom, da velike bele ploskve ne bi vizualno moteče delovale na ohranjeno poslikavo.

Rekonstrukcija poslikav. (foto: Anita Klančar Kavčič)

Retuširanje poslikav. (foto: Anita Klančar Kavčič)

Retuša, rekonstrukcija

Retuša je bila izvedena v načinu črtkanja. S tem se lahko, gledano od blizu, originalno poslikavo razlikuje od retuše. Retuširalo se je s pigmenti, za vezivo se je ponekod uporabljalo mešanico primala v vodi (5 % akrilna emulzija), na drugih mestih pa amonijev kazeinat. Retuša se je izvajala le na mestih, kjer je bila poslikava predvidljiva. Manjše rekonstrukcije se je izvedlo na obrazih apostolov, naslikani arhitekturi ob apostolih, na delno manjkajočih rokah apostolov, knjigah, ki jih držijo apostoli, ter šabloniziranih vzorcih okoli apostolov. Večje rekonstrukcije poslikave se je izvedlo le na dekorativnem cvetličnem pasu okoli okenskih špalet, kjer je bilo nadaljevanje manjkajoče poslikave predvidljivo, s tem so podobe ohranjenih poslikav bolj celovite.

Konservatorsko-restavratorske posege je izvajala naslednja ekipa: mag. Anita Klančar Kavčič, konservatorica-restavratorica (vodja projekta); Ajda Mladenovič, akademska restavratorica; Jerneja Kos, absolventka restavratorstva; mag. Uroš Weinberger; Barbara Košir, študentka restavratorstva; Tomaž Tomažin, mag. umetnosti; Polonca Lovšin, akademska kiparka; Mojca Kos, absolventka zgodovine in japonologije; Noemi Krese in Andrej Kos (zidar).

Pogled na prezbitერიj pred in po posegu. (foto: Aleksander Igličar, Anita Klančar Kavčič)

Detajl poslikave pred in po posegu. (foto: Anita Klančar Kavčič)

Sklep

Z restavriranjem fresk Jerneja iz Loke se je preprečilo in zaustavilo skorajšnji propad umetnine. V tehnološkem smislu so freske konservirane, stabilizirane, v estetskem pogledu se je z retušo in rekonstrukcijo dopolnilo manjše dele poslikave, kar je pripomoglo k bolj celovitemu pogledu in večji prepoznavnosti slikarije. Dober konservatorsko-restavratorski poseg mora iz dotrajane poslikave izluščiti največ originalnih sestavin. Zaradi tega mora biti tehnološki del izpeljan precizno in premišljeno, estetski del pa zahteva veliko izkušenj, slikarske občutljivosti ter pozorno opazovanje originalne poslikave. Po posegih se tako pred nami kaže poslikava Jerneja iz Loke v vsej svoji kakovostni preprostosti, tehnološki dognanosti, jasni ikonografski postavitvi in celovitosti umetnine. Z malo poznavanja tega časa in kančkom domišljije pred

Postaja križevega pota pred in po posegu. (foto: Vid Klančar)

nami na novo oživi pisan, a umirjen in duhovno urejen svet gotskega človeka – ustvarjalca in bralca umetnin.

Pohvalno je, da je pobuda za obnovo fresk prišla iz vrst vaščanov, ki so projekt zastavili celovito in poleg fresk izpeljali še obnovo oltarjev in križevega pota. Ta je delo podobarja Gašperja Götzla, iz leta 1836. Platna krasijo bogato izrezljani leseni okvirji. Lesene in pozlačene okvirje je restavrirala ekipa Podobarstva Kavčič iz Sentjošta, platna pa Anita Klančar Kavčič. Oltarje restavrirajo sodelavci družbe Kalman d. o. o. iz Ljubljane in bodo dokončani v letu 2009.

Zaradi strokovne obsežnosti, in posledično finančnega obsega predvidenih restavratorskih del, so vaščani uspeli pridobiti sredstva tudi na Ministrstvu za kulturo RS in Občini Škofja Loka, največji del sredstev pa bo zbran iz darov vaščanov in vseh ljudi dobre volje. Cerkev na Godešiču je tako primer zgledne obnove, ki je rezultat dobrega sodelovanja med strokovnjaki – izvajalci, prizadevnimi krajanji, lokalno skupnostjo in državo.

LITERATURA

Hofler, Janez: *Srednjeveške freske v Sloveniji, Gorenjska*. Ljubljana : Družina, 1996.

Šega, Judita: *Godešič v preteklosti in sedanjosti. Loški razgledi 53*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2006, str. 13-40.

Štukl, France: *Cerkev sv. Miklavža. Godešič skozi tisočletje 1006-2006*. Godešič : Odbor za pripravo tisočletnice Godešiča, 2006, str. 326-338.

O celoviti prezentaciji likovnih prvin v cerkvi sv. Petra v Bodovljah

Iz zgodovine cerkve

V srednjem veku je bila cerkev sv. Petra v Bodovljah podružnica pražupnije Stara Loka. Kot podružnica sv. Petra se leta 1291 omenja v urbarju freisinške škofije.

Med letoma 1370 in 1380 poslikajo ladjo furlanski mojstri, točneje Mojster crngrobske fasade, z motivom Kristusovega pasijona. Delček slikarije iz niše za zvonikom pa govori o dejavnosti slikarja iz kroga furlanskih slikarjev, ki so ustvarjali v cerkvi sv. Lovrenca nad Zmincem.

Z arhitekturnimi spremembami okoli leta 1520 je povezano delo mojstra Jerneja iz Loke v prezbiteriju, v ladji in na zunanjščini cerkve. Leta 1703 je ob zahodni fasadi cerkve prizidan zvonik. Leta 1804 postane podružnica župnije Škofja Loka.

Štefan Šubic je leta 1845 izdelal za cerkev tri oltarne nastavke. Za veliki oltar sv. Petra, severni oltar sv. Neže in južni sv. Lucije. Slikar Štefan Šubic je naslikal leta 1851 sliko Marijino kronanje ter sliko Angel vodi Sv. Petra iz ječe.

Stenske slike odkrijejo leta 1928 in leta 1959 opravijo poskusno sondiranje. Leta 1984 je bilo obnovljeno ostrešje zvonika ter pokrito z bakrom. Fasada zvonika je obnovljena, rekonstruirani so baročni šivani robovi.¹

Dne 31. julija 2007 je Občina Škofja Loka cerkev sv. Petra v Bodovljah razglasila za spomenik lokalnega pomena, razglasitev² je stalna do preklica. V registru nepremične kulturne dediščine ministrstva za kulturo se cerkev sv. Petra vodi pod oznako EŠD (enotna številka dediščine) 2519.

1 Ferle, *Kronologija*

2 Odlok o razglasitvi cerkve sv. Petra za kulturni spomenik

Likovne in druge sestavine bodoveljske cerkve

Navdušenje, ki ga je v stroki izzvalo odkritje stenskih slik v cerkvi sv. Petra že davnega leta 1929, žal ni pripeljalo do pričakovane prenove in prezentacije njenih vrednot.³ V okolju, kjer so v nekaj desetletjih furlanski slikarji poslikali več cerkva, je najdba njihove dejavnosti v Bodovljah izzvala veliko zanimanje. Navdušenje je dopolnil tudi domači mojster Jernej iz Loke s svojimi slikarijami v tej cerkvi. Zato je manj razumljivo dejstvo, da je cerkev ostala vrsto desetletij na nek način zapostavljena. Nikoli ni bila obravnavana celovito, vedno so bila opravljena le najnujnejša vzdrževalna dela, ki so zagotavljala le ohranitev dragocenih likovnih sestavin, ne pa celovite predstavitve.

Zaradi pristopa k celoviti prezentaciji cerkve sta bila poleti 2008 opravljena obsežnejši pregled in raziskava vseh ključnih sestavin. Raziskave in izdelavo *Projekta konservatorsko-restavratorskega posega na likovnih umetninah in drugi opremi, s popisom del in predračunom; Bodovlje, p. c. sv. Petra, EŠD 2519*, je opravilo podjetje TRIPTIH Restavratorski atelje Bogovčič d. o. o., iz Ljubljane.

O pomenu bodoveljskih stenskih slikarij je konservator Ivan Komelj v konservatorskih poročilih v Varstvu spomenikov zapisal: *»Ugotovljeni obseg in kvaliteta slik brez dvoma dovoljujeta celotno odkritje in spomeniško ureditev po vzoru že uspeh spomeniških ureditev nekaterih cerkvenih notranjščin na Gorenjskem. Brez dvoma bomo tu dobili eno najbolj izrazitih spomeniških notranjščin, saj sta ladja in prezbiterij v celoti poslikana, okna so pa le malo uničila poslikane stene v ladji. Primer v Bodovljah bo še posebej dragocen, saj se v širšem okolišu Škofje Loke koncentrirajo slikarski spomeniki tako imenovane »furlanske« smeri in prav v Bodovljah bo eden največjih in tudi najlažje dostopnih, saj je vasica oddaljena le nekaj km od mesta.«*

Komelj še zapiše: *»Odkritje (»furlanskih« slik, op. I. B.) pa je tudi pokazalo, da so te slike med najbolj italijanskimi pri nas ohranjenimi. Posamezni prizori zavzemajo razmeroma velike ploskve in so slike tudi po tej plati med najbolj monumentalnimi pasijoni pri nas.«*

In nekaj vrstic kasneje: *»Tehnično so slike izvršene v secco tehniki in bodo pri kasnejšem odkrivanju zaradi dolgotrajnega vpliva vlage in kasnejših beležev, ki so se spojili z gornjo barvno površino, zabrisane slikarske kvalitete, kjer bodo pri odkrivanju bržkone v večji meri beleži potegnili za seboj tudi gornjo plast barve in bo tako po odkritju ostala v glavnem ohranjena le kompozicija in risba z osnovnimi toni.«*

O stenskih slikah v cerkvi sv. Petra sta ob Ivanu Komelju ter Francetu Steletu pisala še Mojca (Uršič) Jenko in Janez Hofler.

Stenske slike

Poglavitni del likovnih umetnin v cerkvi tvorijo stenske slike. Furlanski mojstri so poslikali stene v cerkveni ladji do nekdanjega ravnega stropa ter dele zahodne in severne fasade. Jernej iz Loke je poslikal v notranjščini cerkve vrhnje predele severne stene, prostora za stranskima oltarjema ter severni del zahodne stene nad pevskim korom v ladji ter skoraj celoten prezbiterij. V prezbiteriju so ostale neposlikane površine navzgor od baz okenških polic v poljih triosminskega zaključka. Mojster Jernej je ohranil prvotno rdečo dekorativno poslikavo arhitekturnih členov, ki so bili že prej opleskani.

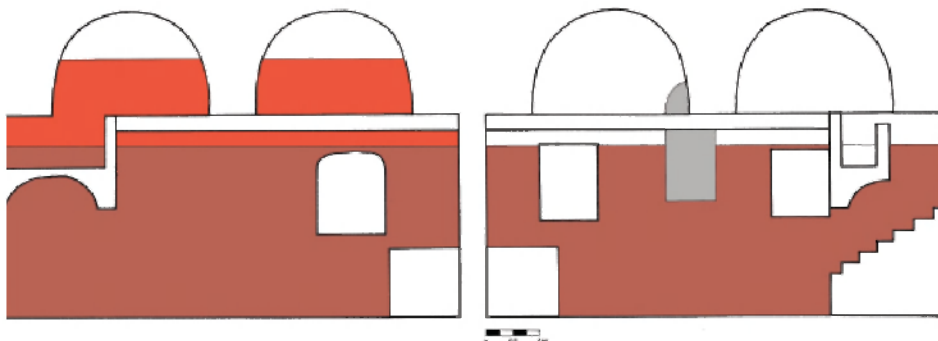
3 Konservatorska poročila, VS VII, I K. (Ivan Komelj).

Na jugovzhodnem, severovzhodnem in severozahodnem vogalu ladijskih fasad so baročni šivani robovi. Na kasneje prizidanem zvoniku so šivani robovi pri zadnji obnovi rekonstruirani po zgledu ladijskih robov.

Vseh figuralnih poslikav furlanskih mojstrov v notranjščini je okoli 52 m², mojster Jernej iz Loke je v notranjščini poslikal okoli 93 m²; skupaj torej okoli 145 m² poslikav. Temu prištejmo še okoli 10,5 m² ostankov mešanih poslikav na fasadah. Za prezentacijo je treba upoštevati tudi vse dekorativne arhitekturne poslikave, šivane robove in oplesek arhitekturnih členov.

Komentar	TRIPTIH Restauratorski stebje Bogovič d.o.o.
Levo južna, desno severna stena.	
Hladni barvni ton kaže območje s senčnimi slikami Furlanskih mojstrov. Kopli barvni ton pa območje s senčnimi slikami Mojstra Jerneja iz Loka.	
Spni barvni ton južnega območja nekdanjega (zaridnega) gotskega okna v južnem ladijskem zidu, ki bi ga kazali preostali o poglavitno, razen v obliki u pote r-OLA. Poglobljeni deli bi se površinski obdelal z ostroganim dekorativnim ometom.	
Zadnji svasec se odnosi na obeh sten	

Izvajalec	TRIPTIH Restauratorski stebje Bogovič d.o.o.
Zaštopo	Luka Bogovič, direktor
Naloga	PROJEKT konzervatorske restavracijske posega na likovnih umetninah in drugi opremlj, Bodovlje, p. c. Sv. Petra, ESD 2519
Naročnik	Krajevna skupnost Zaminca
Datum	Julij 2008
Vsebina	Črtna, notranjščina, severna in južna stena, površina s senčnimi slikami
Soodržanja, moritve	Ivan Bogovič, Ilija Bogovič, Ilija Črnčič
Opombe	Kdaj preveriti na objektu

Bodovlje, cerkev sv. Petra. Shema severne in južne ladijske stene. Spodaj so stenske slike Furlanskih mojstrov (rjava), zgoraj so stenske slike Jerneja iz Loke (rdeče). V južni steni je prikaz gotskega okna (sivo). (dokumentacija: TRIPTIH d. o. o., julij 2008)

Večina slikarij je še vedno pod plastmi kasnejših apnenih beležev in po do sedaj odkritih poslikavah je slutiti dokaj močno poškodovanost. Pri Furlanih zaznavamo izrazito občutljivo barvno plast, ki z odstranjevanjem beležev deloma odpada, ter obsežno drobno poškodovanost Jernejevih slikarij. Zlasti na severni ladijski steni opažamo močne razpoke v zidu, ki so posledica delnega posedanja terena in potresov. Ob razpokah je zaslediti delno podmehurjenost ometov.

Slike na platnu

Stenske slike v bodovljski cerkvi dopolnjujejo slike na platnu. V cerkvi je bandero z dvostransko sliko v oljni tehniki na platnenem nosilcu, z motivom sv. Petra na eni in Marijo z Jezuščkom na drugi strani. Avtorjevega podpisa ni, velikost slike je 115 x 90 cm.

Bodovlje, cerkev sv. Petra. Poizkus odstranjanja prahu s stenskih slik Jerneja iz Loke. Vidne so poškodbe barvne plasti in slikovnega ometa. (dokumentacija: TRIPTIH d. o. o., julij 2008)

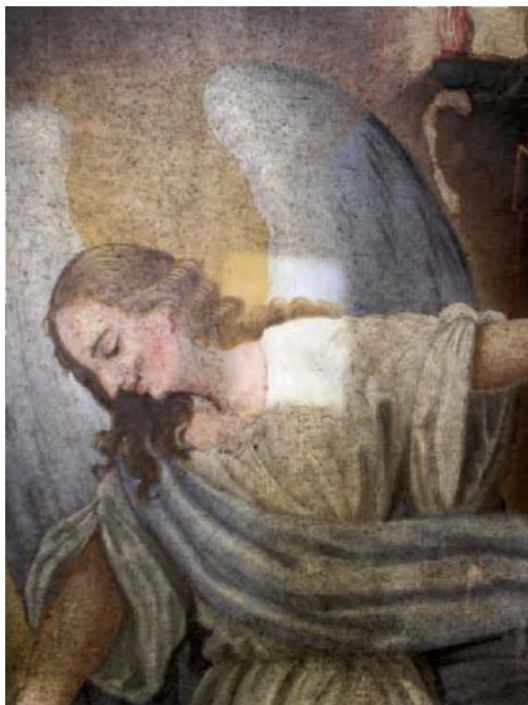

Bodovlje, cerkev sv. Petra. Sonda na južni steni v območju furlanskih slikarjv do špaleta zazidanega gotskega okna. (dokumentacija: TRIPTIH d. o. o., julij 2008)

Domnevno je nastala v začetku 20. stoletja, pred leti je bila restavrirana. Na obeh straneh so drobne poškodbe barvne oziroma slikovne plasti, ki so nastale z rabo in prenašanjem bandera.

Na severni steni v ladji visi slika v oljni tehniki na platnu, ki je krasila nekoč bandero in se motivno ujema s sedanjo banderno sliko. Avtorjevega podpisa ni. Velikost slike je okoli 97 x 77 cm, sodila naj bi v 19. stoletje. Okvir je lakiran, surov profilirani les, izdelan za obojestransko prezentacijo. Platno je po vertikali sešito iz dveh kosov. Na površju sta umazanija in potemneli lak. Poškodovana je barvna oziroma slikovna plast, močnejše na obrobju na Petrovi strani ter na Marijini strani ob desnem robu na sredini.

V velikem oltarju je slika v oljni tehniki, slikana na tenko platno in je v rabi za delavniško podobo oltarja. Je delo Štefana Šubica. Levo spodaj je avtorjev podpis *Stephan Shubiz Maler 1845*. Slika je velika 159 x 68 cm. Motiv slike je *Jesus predaja ključve sv. Petru*. Slika je napeta na tog, s

Bodovlje, cerkev sv. Petra. Sonda odstranjanja umazanije in potemnelega laka na sliki Angel vodi sv. Petra iz ječe. (dokumentacija: TRIPTIH d. o. o., julij 2008)

stranskimi letvicami dodelan podokvir (letvice 3,5 x 2 cm).

Platno je sešito po vertikalni, iz kosov širine 27 in 41 cm. Viden je odtis podokvira, na spodnjem delu je ozka vodoravna odrgnina, ki je mestoma že prerezanina. Slika je delno umazana, s potemnelim lakom različne intenzitete, z drobnimi točkastimi potemnelimi zatoki. Manjše drobne poškodbe so po vsej površini.

Na stenah prezbiterija sta še dve sliki v oljni tehniki na platnu, deli Štefana Šubica. *Angel vodi sv. Petra iz ječe*, z avtorjevim podpisom desno spodaj *Stefan Subic Maler 1851*. Velika je 94 x 78,5 cm, okvir je črn, ozek in profiliran. Podokvir je tog, brez zagozd, iz letvic širine 4,5 ter debeline 1 cm. Viden je odtis podokvira na licu slike. Platno je v spodnjem delu vodoravno sešito iz dveh kosov. Na hrbtni strani je vidno nekaj (maščobnih?) madežev. Platno je v kotih nagubano, še zlasti v desnem spodnjem. Umazanija in potemneli premazi so po vsej površini slike. Zgoraj desno je drobna predrtina. Manjše drobne poškodbe so povsod.

Druga je slika *Marijino kronanje*, s podpisom levo spodaj *Stefan Subic Maler 1851*, velikost 95,5 x 79 cm. Okvir je črn, ozek, profiliran. Podokvir je tog, brez zagozd, iz letvic širine 4,5 ter debeline 1 cm. V desnem zgornjem kotu manjka del letvice podokvira. Viden je odtis podokvira na licu slike. Platno je v spodnjem delu vodoravno sešito iz dveh kosov. Na hrbtni strani so vidni (maščobni?) madeži. Platno je po vsej površini rahlo nagubano, močnejše pa v sešitem območju, vse do spodnje letvice. Umazanija in potemneli premazi so po vsej površini slike. Manjše drobne poškodbe so povsod.

Sprememba zapisa avtorjevega imena in priimka (*Stephan Shubiz - Stefan Subic*) na slikah je za ta leta (1845–1851) prav pomenljiva in zanimiva.

Lesena polikromirana plastika

Cerkveno opremo bogatijo trije leseni polikromirani oltarji. O avtorstvu teh oltarjev je zapisano, da so delo Štefana Šubica. Glede na rezultate sondiranja polikromacije lahko rečemo, da so bili kasneje preslikani in morda dopolnjeni z nekaterimi detajli.

Črvojednost je značilna za oba stranska oltarja, pri velikem oltarju so močno napadeni le nekateri deli. Zelo vidne so poškodbe zaradi zarjavelih žebeljev. Prvotna polihromacija na nekaterih delih odstopa od lesenega nosilca skupaj s preslikavo, se viha, lušči in odpada. Te poškodbe so izrazitejšje na velikem oltarju.

Oba antependija stranskih oltarjev sta »podzidana« z vertikalno postavljenimi tlakovci. Veliki oltar je prizadet tudi na stiku obeh arkadnih lokov, neposredno s hladnimi in vlažnimi zidnimi površinami. Po zatrdilih so bili oltarni nastavki pred časom očiščeni, spihani s kompresorsko pomočjo, kar sicer pri razpadajoči polikromaciji ni priporočljivo. Kljub temu so na oltarjih še vedno znatne deponije umazanije, prahu in pajčevin.

Bodovlje, cerkev sv. Petra. Sondiranje preslikav na polikromaciji severnega stranskega oltarnega nastavka. Vidi se originalna marmoracija. (dokumentacija: TRIPIH d. o. o., julij 2008)

Veliki oltar sv. Petra je velik 512 x 425 x 140 cm. Na hrbtni strani opazimo modri suhi oplesk, ki se lušči in odpada. Oltarni nastavek je vpjet oziroma oprt v skoraj uničeno krogovičje vzhodnega okna, bifore. Nišo v tronu osvetljuje vgrajena električna osvetiljava. Ob straneh niše sta električni sveči na kovinskih konzolah, ob njih pa še dva žičnata nosilca za rože. Svetila občasno pregrevajo les in polikromacijo, ki je ponekod zato še bolj razpokana. Manjkajo deli rezbarij.

Mnoge ugotovitve veljajo tudi za kipe. *Marija z Jezuščkom*, kip v niši atike, meri 76 x 36 x 19 cm. Mariji po vsej verjetnosti manjka krona. *Sv. Barbara*, kip na levi strani preklade, meri 65 x 36 x 20 cm. Nalomljen ima palec na desnici. Manjka krona. *Angelček*, sedeči kipec na prekladi, meri 25 x 17 x 12 cm. *Sv. Katarina*, kip na desni strani preklade, meri 66 x 37 x 15 cm. Manjkata ji ročaj meča in krona. *Angelček*, sedeči desni kipec na prekladi, meri 25 x 17 x 12 cm. Manjkajo mu členki na vseh prstih levece, razen na palcu. *Sv. Peter*, osrednji kip v niši trona, meri 127 x 65 x 40 cm. *Sv. Florijan*, kip na levem arkadnem loku, meri 84 x 34 x 20 cm. Prednji del glave je odlepljen od zadnjega dela, oziroma je razpočen. Morda manjka perjanica na čeladi, v desni nogi in podstavku sta razpoki. *Sv. Andrej*, kip na levi strani trona meri 107 x 56 x 30 cm. Ima manjše razpoke v lesu. *Sv. Pavel*, kip na desni strani trona, ima manjše razpoke v lesu. Morda je meč novejši, ker je rezbarjem ročaj preveč tog. *Sv. Nikolaj*, kip na desnem arkadnem loku, meri 85 x 38 x 22 cm, merjeno brez pastorala. Po vsej verjetnosti je bil kip pred zadnjo obnovo popolnoma opran do lesa. Gube polikromirane draperije so ostre, na mitri ni aplikacij.

Tabernakelj. Velikost 100 x 46 x 66 cm. Na vrhu so *razpelo* in dva napol klečeča *angelčka* z novejšim opleskom in pozlato. Na straneh sta še dve *angelski glavici* s krili. Tabernakelj je delno osmojen in ožgan od sveč.

Kanonski tabli. Srednje ni. Velikost tabel je 24,2 x 20,8 cm.

Škatlasti *antependij*. Polikromacija je poškodovana.

Severni stranski oltar sv. Neže meri 420 x 147 x ok. 60 cm. Splošni opis velja kot v uvodu pred poglavjem o oltarjih. Nastavek je postavljen poševno na menzo v severovzhodnem kotu ladje, tudi menza je poševna. Antependij je spodaj podzidan z navpično položenimi tlakovci. Ob že opisanem je treba poudariti razpokanost oltarne arhitekture, rezbarskih okrasov ni, vazi brez cvetja sta najverjetneje novejši dodatek kot tudi na plošča-

Bodovlje, cerkev sv. Petra. Stanje kipa sv. Janeza Evangelista. Vidne so hude poškodbe, zdrobljenost in prhkost lesa. (dokumentacija: TRIPTIH d. o. o., julij 2008)

tem podstavku stoječi škatlasti, zastekljen, znotraj poslikan, s polomljeno na dnu ležečo otroško figurico, relikvijarij. *Marija z Jezuščkom*, kip na vrhu oltarja meri 59 x 26 x 14 cm. Manjkata palec na Marijini desnici in žezlo. Kot pri vseh manjših kipih je tudi ta, sicer dvojni kip, močno črvojed. *Sv. Neža* je osrednji kip v niši trona. Meri 76 x 40 x 22 cm. Poškodovana je krona, jagnjetu manjka desni uhelj, na njeni desnici manjka kazalec. Poškodbe so tudi na draperiji. *Sv. Apolonija (?)*; kip na levi strani trona, stoječ na predeli, velikost 64,5 x 30 x 14 cm. Odlomljeni sta in manjkata obe roki do zapestij. Manjkata tudi atributa (palma, klešče). Poškodovani so deli draperije, las, nosu in brade. *Sv. Agata*, kip, ki naj bi krasil desno stran oltarja in je trenutno shranjen v kartonasti škatli na koru, velikost 62 x 25 x 17 cm, merjeno v polomljenem stanju. Del desnice v komolcu manjka, manjkajo deli draperije, deli las, palec in kazalec na levici ter del posode z dojkama. Na poškodbah se vidi zelo prhek, črvojed les.

Relikvijarij. Velikost 108 x 39,5 x 18,5 cm, z razpelom in podstavkom. Levo steklo je počeno zgoraj in levo spodaj. V omarici leži polomljen, votel (keramičen?) polikromiran kipec otroka, ki mu manjkajo deli glave. Poškodbe so na razpelo.

Kanonske table. Velikost srednje table z okvirom je 31 x 44,5 cm, manjši tabli merita po 26,5 x 22,5 cm. Veliko steklo je počeno.

Antependij. Poškodbe na polikromaciji.

Južni stranski oltar sv. Lucije je velik 420 x 147 x ok. 60 cm. Splošni opis velja kot v uvodu pred poglavjem o oltarjih. Nastavek je poševno postavljen v jugovzhodnem kotu ladje na poševno oltarno mizo. Domnevno sta dodani leseni polikromirani vazi, desni manjkajo rože. Manjkajo manjši deli profilacije na prekladi, med deskami so razpoke. Antependij je spodaj podzidan z navpično položenimi tlakovci.

Sv. Veronika, kip na vrhu oltarja je visok 48 cm. *Sv. Lucija* je osrednji kip v niši trona. Meri 101 x 35 x 24 cm. Na desnici ji manjka mezinec, na levici pa kazalec, mezinec ter palmova vejica. *Sv. Janez Evangelist*, kip na levi strani trona, stoječ na predeli, je sedaj shranjen v kartonasti škatli na koru. Velikost 65 x 32 x 25 cm, merjeno v polomljenem stanju. V celoti zelo poškodovan, les je prhek in črvojed, obrazni del je prelomljen oziroma odlomljen v dveh kosih, leva pest je odlomljena in skoraj brez prstov. Močno je poškodovana draperija, s katere je odlomljeno nekaj kosov. *Sv. Uršula*, desni kip ob tronu, stoječ na predeli, meri 70 x 27 x 19 cm. Poškodbe so na nosu, laseh in ogrinjalu, manjkata obe pesti in palmova vejica. Atribut, dve puščici, sta na dnu niše trona.

Relikvijarij. Velikost 108 x 39,5 x 18,5 cm, z razpelom in podstavkom. V škatlasti, zastekljeni omarici je relikvija v monštranci. Poškodbe so na razpelo.

Kanonske table. Velikost srednje table skupaj z okvirom je 31 x 44,5 cm, meri manjših tabel pa 26,5 x 22,5 cm. Veliko in eno malo steklo sta odlomljeni.

Procesijsko razpelo. Velikost 172 x 63 x 1,5 cm (korpus: 76 x 46 x 13 cm). Manjše poškodbe so po korpusu. Manjkata vrhova dveh žeblicev. Sem štejemo še 6 lesenih polikromiranih svečnikov v polomljenem stanju, ki so shranjeni v kartonski škatli na koru. Nekateri deli manjkajo. Za velikim oltarjem je še en svečnik, preslikan a cel, podoben ali enak zgornjim ter še *titulus* neznanega razpela.

Ostala lesena in druga oprema

V kasneje prizidani zakristiji je kredenca, ki služi za shranjevanje paramentov, in je v dobrem stanju. Ob njej je klečalnik.

Masivna vhodna vrata so iz trdega lesa, z lepim okovjem ter zaskočno ključavnico, ki se jo odpira s ključem le z zunanje strani. Vrata stojijo v kamnitem, pravokotno zasnovanem portalu. Vrata v zakristijo so iz trdega lesa, utrjena z železno pločevino, se zaklepajo. Stojijo v kamnitem pravokotno zasnovanem portalu.

Okna so iz različnih dob, zato so različnih oblik in zasteklitev. V zakristiji je dvoje štirikotnih oken. Zahodno ima navadno zasteklitev, vzhodno pa je členjeno v obliki satja. Okna v triosminskem zaključku prezbiterija so zastekljena v zgornjem delu (»krogovičje«) z *buncami*, v spodnjih delih pa z ravno zasteklitvijo, vstavljeno v lesene okenske okvire kasnejšega datuma. Srednje okno je bifora. Novejše okno v južni steni prezbiterija je zastekljeno s »satovnico«. V ladji je vzhodno okno v južni steni zastekleno z navadno zasteklitvijo, zahodno okno pa s »satovnico«. V severni ladijski steni je eno okno, ki je zastekljeno s »satovnico«. Okna imajo železne križne mreže, ali celo pletene zaščitne mreže.

Ob slavaloku sta postavljeni obnovljeni procesijski prenosni svetilki, ki sta, žal, vpeti v opleskano površino slavaločnega loka.

Izhodišča za prezentacijo likovnih prvin v bodoveljski cerkvi

Takoj uvodoma je treba povedati, da se prezentacija likovnih prvin načrtuje s hkratno prezentacijo stavbnih prvin. Le tako je mogoče doseči usklajeno sozvočje vseh sestavin zahtevnega objekta. To je zlasti pomembno zaradi enakovrednega vključevanja dekorativnih poslikav, kot so »šivani robovi« ter primarna poslikava arhitekturnih členov, ki je ponekod vidna ob kasnejši poslikavi stenskih slik v notranjščini in na zunanjščini cerkve. V našem primeru ne bo večjih težav z dvoplastno poslikavo. Izjema je le zahodna fasada, kjer so ostanki dveh plasti figuralne poslikave in še kasnejši šivani robovi, skoncentrirani na razmeroma majhni površini. Dosedanje sonde v notranjščini cerkve niso pokazale dvoplastnosti stenskih slik.

Kot je uvodoma ugotovljeno, sodi podružnična cerkev sv. Petra v Bodovljah med ključne, z gotskimi stenskimi slikami celovito poslikane notranjščine in deloma zunanjščine, dela mojstrov, ki so zaznamovali to dobo na širšem škofjeloškem oziroma gorenjskem območju.

Osnovno izhodišče prezentacije je upoštevanje skladnosti vseh sestavin; likovnih prvin, ostale opreme ter arhitekture. V podporo celoviti prezentaciji cerkve so misli Franceta Steleta, zapisane v Zborniku za umetnostno zgodovino (letnik 1929): »*Odkritje teh fresk v prezbiteriju in njih restavracija bi bila zelo zaželena.*« Seveda moramo upoštevati vse prvine in ne zgolj poslikavo prezbiterija.

Iz opravljenih meritev, raziskav in pisnih virov sledi, da je cerkev nujno celovito prezentirati in pri tem posebej upoštevati:

Namembnost objekta. Cerkev je aktivna in je njen primarni namen bogoslužje, kar se mora upoštevati pri prezentaciji celote in detajlov.

Upoštevati je treba pomen prezentacije spomenika v slovenskem kulturnem patrimoniju

z gospodarske (turizem ...) in negospodarske plasti (kultura, znanost, izobraževanje ...). Glede umetnostnozgodovinske stroke so ključne stenske slike obeh plasti (Furlani, Jernej iz Loke), ki so vezni člen celovitosti notranjščine in deloma zunanjščine. Sem prištejmo še rdečo poslikavo (ponekod z belimi cezurami) arhitekturnih členov, ki je nastala pred obema poslikavama. Glavnina te poslikave je v prezbiteriju in na slavoloku, ki sega v ladjo. Odkrita pa je tudi v sondi gotskega okna v južni ladijski steni, ki bi ga kazalo prezentirati samo v notranjščini. Zaradi tega okna, in gotskih poslikav v ladji, se odstranita severni in južni baročni venec, ki sekata gotske poslikave. Zastavlja se še vprašanje odstranitve zahodnega kora, ki je dokaj masiven in bi deloma zakrival furlanske slikarije ter del slikarj Jerneja iz Loke. S kora je urejen dostop v zvonik.

Neposlikane površine notranjščine ladje in prezbiterija se tonira. Območje furlanskih mojstrov s prevladujočim barvnim tonom teh poslikav; območje poslikav Jerneja iz Loke s toplim rumenkastim tonom ter baročne površine belo. Belo se opleska tudi vse negotske okenske in vratne špalete ter zakristijo.

Celovitost notranjščine dopolnjujejo trije leseni polikromirani oltarji, ki so sedaj še preslikani. Vse tri oltarne nastavke se restavrira. Morda bi veliki oltar za nekaj decimetrov premaknili v prostor in sprostili krogovičje bifore, v katero je sedaj oprt oziroma vpet oltarni nastavek. Sedanji nefunkcionalni svetlobni »jašek«, ki je vpet v poškodovano krogovičje, se odstrani ter nadomesti s kovinskima opiraloma za stabilizacijo oltarnega nastavka.

Slike na platnu v sestavi oltarnega nastavka in samostojne slike se v celoti restavrira v skladu z restavriranjem ostalega likovnega gradiva.

V tem projektu je na zunanjščini predvidena in ovrednotena samo obdelava ostankov poslikav furlanskih mojstrov, poslikav Jerneja iz Loke, šivanih robov na ladijskih vogalih ter rdečega opleska gotskih oken. Že urejen zvonik potrebuje le nekaj popravkov v spodnjem delu (kamniti zidec ...).

Projekt predvideva, a ni finančno ovrednoteno, še nekaj del v sklopu arhitekture. Pred časom je bil v cerkvi položen opečni tlak. Delo oblikovno ni bilo domišljeno, a tlaka zato ne kaže ponovno preložiti. Morda bi vstavili kamnito stopnico med ladjo in prezbiterijem ter antependija stranskih oltarjev podložili s kamnitima prekladama namesto sedanjih tlakovcev. Glavnino neposlikanih fasadnih ometov se da ohraniti. Z njih se odstrani recentne beleže, škodljivi bitumenski premaz ob tleh in s topnimi solmi kontaminirane dele ometov v spodnjih conah. Utrjevanje ohranjenih originalnih sestavin ometov bi se opravilo po novi metodi (»nanokalk«). Drenaža okoli temeljev cerkve je urejena. Izdela in postavi se strešice za zavarovanje ostankov stenskih slik na severni ter zahodni fasadi. Ustrezneje bi bilo treba obdelati tla pod zvonikom, namesto sedanjih betonskih tlakovcev. Uredi se zid okoli cerkve. Preveri se statika cerkve. Odstrani vegetacija ob fasadah, hortenzije, mlada češnja ob severni fasadi. Preveri se funkcioniranje strelovoda in strešne kritine. Zamenja ter ustrezno napelje se električne vode in svetlobna telesa v cerkveni notranjščini.

V projektu niso ovrednotena morebitna potrebna dela na paramentih in drugi liturgični opremi.

Sklepne misli

Cerkev v Bodovljah ni edina, ki si v našem prostoru zasluži celovito prezentacijo. France Stele je že leta 1921 omenjal potrebo po takojšnji prezentaciji znamenitih stenskih slik Janeza Ljubljanskega, iz leta 1443, v cerkvi sv. Nikolaja na Visokem pod Kureščkom. Čeprav je bil pred leti izdelan potreben projekt prezentacije likovnih sestavin, je bil že pred tem opravljen parcialni poseg na arhitekturi. V daljšem obdobju več deset let so bili obnovljeni kapa zvonika, strešna kritina, leseni poslikani strop v ladji ter fasade. Obnovljen je bil zid okoli cerkve ter restavriran celo močno okrnjen baročni veliki oltar. Žal še vedno ni opravljen celoviti poseg na cerkvi.

Ta primer naj bi bil zgled, kako se ne sme ravnati. Zato je treba primer prezentacije bodovljske cerkve obravnavati zelo premišljeno. Zagotoviti je treba finančno konstrukcijo, ki bo omogočila pridobitev zadostnih sredstev za dokončanje celotnega projekta. Ker je delo obsežno in zahtevno, je predvidenih več izvedbenih faz.

V prvi fazi se izpelje pretežni del odstranjevanja recentnih beležev in ometov z gotskih slikarjev v notranjščini in na zunanjščini ter zavarovalni postopki na odkritih slikarijah. Rekonstruira se krogovišje bifore in opravi popravke kamnitih okvirov gotskih oken. Izvedejo se zasteklitvena dela. Sem sodijo tudi v projektu neovrednotena dela, kot je morebitna izvedba potrebne statične sanacije cerkve, nadstrešenje ostankov gotskih stenskih slik na fasadah, odstranitev stare in vgraditev nove električne napeljave, zamenjava sedanjih svetlobnih teles z ustrežnejšimi ...

V drugi fazi se izpelje nadaljevanje odstranjevanja beležev z gotskih slikarjev ter s kamnitih delov portalov v notranjščini in zunanjščini. Opravijo se vsi ostali postopki na stenskih slikah do retuširanja, rekonstruirajo opleski na arhitekturnih členih ter izvedejo povezovalni tonirani opleski v območju gotskih poslikav. K temu pa še neovrednotena dela na neposlikanih delih fasad, sanira se zidec na severni strani zvonika, uredi se okolica cerkve (zid, hortikultura ...), kamnita stopnica (prag) med ladjo in prezbiterijem, zamenja se tlak pod zvonikom.

V tretji fazi se retuširajo in po potrebi delno rekonstruirajo gotske stenske slike. Opravijo se dela na vratnih krilih, kredenci in klečalniku v zakristiji in prenosnih procesijskih svetilkah.

V četrti fazi se restavrira najobčutljivejše likovne umetnine, tri lesene polikromirane oltarne nastavke in slike na platnu.

Prispevek je napisan v času, ko se govori o gospodarski krizi pri nas in v svetu. To napoveduje krčenje izvajanja javnih projektov, zlasti na področju kulture oziroma projektih celovitih prezentacij spomenikov nepremične kulturne dediščine. Pri tem se pozablja, da gre za pomembne dejavnike narodove samobitnosti ter nepogrešljivi del turistične ponudbe, ki sodi v t. i. gospodarsko dejavnost. S tako negativno družbeno usmeritvijo bi bilo treba prenehati in se zgledovati pri sosedih, ki svojo dediščino obravnavajo z več posluha, kadar v njo vlagajo.

VIRI IN LITERATURA:

Ferle, Mojca: *Podružnična cerkev sv. Petra v Bodovljah (župnija Škofja Loka)*, *Kronologija*, tipkopis.

Konservatorska poročila, Umetnostni spomeniki in urbanizem, Bodovlje, I. K. (Ivan Komelj), *Varstvo spomenikov VII*, Ljubljana, 1958-1959, str. 116-119.

Odlok o razglasitvi cerkve sv. Petra v Bodovljah za kulturni spomenik lokalnega pomena, *Uradni list RS*, št. 68/2007-3795.

Projekt konservatorsko restavratorskega posega na likovnih umetninah in drugi opremi, s popisom del in predračunom - Bodovlje p. c. sv. Petra, EŠD 2519, TRIPTIH, Restavratorski atelje Bogovčič d. o. o., Ljubljana, julij 2008.

Krajnikova hiša – edinstvena arhitekturna dediščina

Na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Ljubljana, ki je pristojna za območje Škofje Loke, smo bili nemalo začudeni, ko nas je Franc Krajnik iz Srednikove grape pod Križno goro v Škofjeloškem hribovju pred leti zaprosil, da njegovo novo hišo razglasimo za kulturni spomenik. Ko sem jo prvič videla, mi, kljub takratnemu že delnemu poznavanju stavbne dediščine tega območja, ni bilo v prvem hipu jasno, ali je hiša nova ali stara. Nenavadno ravne stene je imela in da bi se v tako dobrem stanju in brez značilnih predelav v mnogih stoletjih ohranila tako čistih oblik, vzdrževana in ohranjena. S Frenkom, kakor tudi pravijo Krajnikovemu Francu, sva v teh letih postala že prava stara znanca. Še vedno mislim, da je posebnost, ker se je lotil tako zahtevnega in

Krajnikova hiša v Srednikovi grapi. (foto: Jože Stukl)

nenavadnega življenjskega projekta. Vendar njegovo delo, po toliko službenih letih v spomeniškem varstvu in ob vsakodnevnem soočanju s propadanjem naše stavbne kulturne dediščine, sedaj bolj cenim.

Njegova zgodba je bila zapisana že v mnogih člankih časopisov in revij. Mnogo ljudi, popotnikov, umetnikov in strokovnjakov ga je že obiskalo pod Križno goro. Vsakemu je bil vedno znova pripravljen pripovedovati, kako se je kot zanesenjak, ljubitelj starin in naše ogrožene kulturne dediščine odločil, da zgradi hišo. Pa ne kakršnokoli hišo, ampak sestavljeno iz starih in propadu zapisanih hiš iz njegove, njemu zelo ljube mu loške okolice. Leta 1984 se je v Puštalu morala novi cesti umakniti stara Klamfarjeva ali Pepetova hiša iz leta 1759. Odločil se je, da tega ne more kar tako dopustiti, da jo bo previdno razstavil ter na novo postavil na novi lokaciji, v bližini rodne domačije, Mlinarjeve kmetije v Srednikovi grapi pod Križno goro.

V težko pridobljenem gradbenem dovoljenju za tak unikaten in neobičajen primer novogradnje so uradniki takrat malce nerodno zapisali, da se mu dovoljuje gradnja spomeniško zaščitene stanovanjske hiše iz Puštala 32. Takih graditeljev, posebno v tistih časih, ni bilo prav veliko. Iz ostankov Pepetove bajte je najprej naredil t. i. kujavnik, majhno leseno hišico, ki je bila včasih pogosta na slovenskih domačijah; vanjo se je gospodar umaknil pred hudo ženo. Tudi Franc se rad pošali, da mu kujavnik včasih kar dobro služi. Vanj je na steno obesil hišne številke vseh sedemnajstih hiš, iz katerih je kasneje uporabljal gradbeni material in ga sestavljal v svoji novi stari hiši.

Kujavnik ob hiši in notranjost kujavnika (foto: Jože Stukl)

Tako je ob lesenem stropu iz leta 1759 iz Pepetove hiše pripeljal še kletna okna iz Trilarjeve hiše v Virmašah, osem okenskih okvirjev iz Basove bajte na Bukovici, štiri iz Jakelnove v Selcih, dva lesena stropa (iz leta 1830) iz Buhove domačije v Zadobju nad Lučinami, lesen portal garaže iz porušene hiše v Dupljah, kamniti podboj ob vhodu v klet pa iz romarske hiše na Sv. Joštu nad Kranjem.

V celoti je podrl tri hiše, iz ostalih pa vzel posamezne elemente, značilne za gorenjske

Kletni portal (foto: Jože Štukl)

tisti del hiše, ki je bil namenjen gospodarski dejavnosti (kašča, klet in hlev), v Krajnikovi hiši namenjen sodobnim potrebam – kurilnici, garaži in kopalnici. Seveda ni treba posebej poudarjati, da je hiša prirejena za sodobni način bivanja, z vsemi potrebnimi instalacijami in izolacijo. Po hiši je položenih tudi dobrih sto metrov starih tlakovcev, izkopanih iz porušenih hiš. Hiša je opremljena izvorno, v starem slogu, s starim in novim pohištvom in predmeti, ki imajo svoje točno določeno mesto v prostoru, kot so ga imeli nekoč.

Hiša – muzej (foto: Jože Štukl)

hiše (okenske mreže – gautre, kovane polknice in notranja vrata, lesene skrinje) in jih vgradil v notranjost svoje hiše. Ta je zasnovana v značilni alpski razporeditvi prostorov, kjer je podolžna veža orientirana pravokotno na strešno sleme in deli prostore v notranjosti na vsako stran hiše. Tako je na eni strani tudi v Krajnikovi hiši nastal glavni prostor, »hiša«, z vso opremo, značilno za bivalno kulturo v obdobju od 18. do 20. stoletja.

Na drugi strani veže si sledita kuhinja in kopalnica. V kleti in mansardi se tlorisna zasnova ponovi, pri čemer je seveda

Polovica pohištva je starega, ostalo je novo, narejeno po starih načrtih. Znanje o stavbni dediščini je Franc črpal iz knjig, največ pa se je o načinu nekdanje gradnje in rokodelskih spretnostih naučil prav pri podiranju starih hiš. Nekoliko pozna tudi stare restavratorske tehnike, pri marsikaterem delu opreme so mu pomagali pravi mojstri. Vzorno je restavrirana množica nekoč uporabnih, danes pa muzejskih predmetov, ki jih je vestno zbiral, negoval in hranil mnogo let, preden so našli mesto v njegovi hiši: kavni mlinčki, slike na cinu, petrolejke, svečniki, skrinje, posebno zanimiv je stari pljuvalnik za žvečeni tobak in nekdanja petrolejka s Fužinske ulice v Škofji Loki, ki je danes seveda električna, in ne nazadnje ulična svetilka prve loške razsvetljave, ki je bila prva javna razsvetljava na Slovenskem. Vse to je Franc s posebnim spoštovanjem do kulturne dediščine ohranil, zbral, sestavil ali kar zložil v zanimivo sestavljanke –

etnološki muzej, kjer se z veliko mero dobrega okusa prepleta staro z novim in kjer ima življenje pridih preteklosti, hkrati pa elemente udobja, ki ga nudi sodoben način življenja.

Franc je po zaključku gradnje, ki je trajala skoraj deset let, želel imeti v hiši tudi dela sodobnih loških umetnikov. Tako je Maja Subic na zadnji strani hiše v slepem kamnitem portalu narisala fresko, kipar Metod Frljic je pred hišo postavil kip Življenje v kamnu, v hiši pa so našla mesto likovna dela Hermana Gvardjančiča in Dore Plestenjakove.

Zavod za varstvo kulturne dediščine je Ministrstvu za kulturo (1996) poslal predlog za vpis v Register nepremične kulturne dediščine, leta 2005 pa je Občinski svet Občine Skofja Loka na osnovi strokovnih zasnov sprejel Odlok o zaščiti hiše Križna gora 17 (EŠD 8094) za kulturni spomenik lokalnega pomena, z obrazložitvijo, da je Krajnikova hiša med etnološko arhitekturno dediščino v slovenskem merilu nekaj posebnega. Je muzej, sestavljen iz stavbnih in gradbenih elementov kakovostnih kmečkih objektov na škofjeloškem območju, ki so propadli in jih je lastnik v izrednem sozvočju z novim okoljem sestavil v novo arhitekturo in na ta način ohranil pomemben del naše skupne materialne dediščine.

Jagode za oči

Pri pregledovanju gradiva za razstavo *Škofja Loka - čas pasijona* sem naletela na zanimiv članek dr. Rudolfa Andrejke: *Star kmečki inventar iz 18. stoletja*. V njem predstavi in objavi popis zapuščinskega inventarja Janeza Kalana, posestnika in gostilničarja iz Selc, iz leta 1723.¹ Popis inventarja med drugim omenja, da od nakita: » ... nič takega ni; je pa ena zaponka z 11 koralami, jagode za oči imenovana (augen - Corallen)«. ² Tako imenovane jagode za oči so ogrlica, sestavljena iz poldragih kamnov in steklenih jagod, ki so jih ljudje uporabljali za zdravljenje oči. To je tudi prva omemba ogrlice z zdravilnim učinkom v Sloveniji.

Jagode za oči. Ljudje so jih uporabljali za zdravljenje oči. Original hrani Slovenski etnografski muzej v Ljubljani, inv. št. E 3216. (foto: Janja Žagar)

1 Andrejka, *Star kmečki inventar*, str. 38.

2 Andrejka, *Star kmečki inventar*, str. 44.

Dr. Rudolfa Andrejko so omenjene jagode za oči tako pritegnile, da se je napotil h Kalanovim in povprašal po njih. Tedanja posestnica Kalanove hiše Uršula Semen, poročena Bešter, se jih je še dobro spominjala in povedala, da so si jih pri njih izposojali ljudje iz cele Selške doline. Tisti, ki je imel težave z očmi, si jih je ponoči ali pa toliko časa, dokler je ležal, obesil okoli vratu. Ko je vstal, jih je snel in položil v skledo z vodo. »*In kdor je nosil te jagode le enkrat, v trdi veri, mu gotovo pomagajo zoper bolezni na očeh, in sicer tako, da ga ne bodo nikoli več bolele oči.*«³

Te jagode za zdravljenje oči so uporabljali do okoli leta 1900. Od enajstih jagod so se žal ohranile le tri. Brušene so v obliki očesa. Ena jagoda je iz ahata (dolžina 2,5 cm, premer 1,9 cm), druga iz japisa (dolžina 1,8 cm, premer 1,1 cm), tretja pa iz brušenega stekla (dolžina 2,5 cm, premer 1,9 cm). Dr. Rudolf Andrejka je v njih prepoznal pomembno kulturno dediščino, zato jih je odnesel v tedanji Etnografski muzej (danes Slovenski etnografski muzej) v Ljubljani, kjer jih hranijo še danes.⁴

Ogrlica, narejena iz poldragih kamnov in stekla, namenjena zdravljenju oči, pa ni bila edina na Loškem. Imeli so jih še v Javorjrah, na Malenskem Vrhju, v Zmincu, pri »Firbarju« v Karlovcu in Uršulinskem samostanu v Škofji Loki.⁵ Domnevam, da je slednje dr. Rudolf Andrejka videl, saj jih je v članku *Jagode za oči* tudi opisal. Na modrem traku je bilo nanizanih osem jagod. Prva je bila večja, okrogle oblike in motno sivorumene barve, sledile so tri rjavkaste, pa večja jagoda rdečerjave barve. Šesta je bila oglata in brušena iz kamna temnomodre barve, sedma steklena in v obliki prizme, zadnja pa je bila iz črnega poldragega kamna.⁶

Iz napisanega lahko sklepamo, da so naši predniki že poznali oziroma verovali v zdravilno moč dragih in poldragih kamnov. Danes lahko to primerjamo z alternativno vejo medicine, imenovano kristaloterapija, ki jo sprejemamo kot novost od zunaj, čeprav je pri nas že imela določeno tradicijo, ki pa je bila žal, vsaj za nekaj časa, bolj ali manj prekinjena.

LITERATURA

Andrejka, Rudolf: Star kmečki inventar iz 18. stoletja. *Etnolog* 7, Ljubljana : Etnografski muzej, 1934, str. 38–50.

Andrejka, Rudolf: Jagode za oči. *Etnolog* 7, Ljubljana : Etnografski muzej, 1934, str. 183–185.

Sterle, Meta: Ljudsko zdravilstvo na Loškem. *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1990, str. 87–122.

3 Andrejka, Jagode za oči, str. 183.

4 Andrejka, Jagode za oči, str. 183–184.

5 Sterle, Ljudsko zdravilstvo, str. 111.

6 Andrejka, Jagode za oči, str. 184–185.

Sto let gledališke dejavnosti v Retečah

Začetki gledališke dejavnosti v Retečah

Prve pisne omembe gledališke dejavnosti v Retečah in na Godešiču segajo v 18. stoletje, ko so v Škofji Loki pričeli uprizarjati prvo ohranjeno dramsko besedilo v slovenskem jeziku, znameniti Škofjeloški pasijon.¹ Iz poznejšega obdobja do leta 1908 ni ohranjenih podatkov o dramski dejavnosti.

Kulturno udejstvovanje v Retečah je leta 1908 odločilno zaznamoval prihod župnika Janeza Meršolja. Dne 8. septembra 1908 so v župniji ustanovili *Katoliško prosvetno društvo*. V prvih letih njegovega delovanja so igralci uprizorili več nabožnih del. Pobudnik in režiser iger je bil župnik, ki ga je kulturno delo zelo veselilo, gledališko dejavnost pa je uporabil tudi v pastoralne namene.²

Župnik Janez Meršolj je poslikal tudi večino kulis, ki so jih uporabljali pri uprizoritvah. Leta 1915 je kupil fotoaparat, s katerim je poslikal številne uprizoritve, in tako ohranil dragocene dokumente o dramski dejavnosti. Kasneje sta mu pri režiranju veliko pomagala Karel Bertoncely (Kureškn, organist) in Tone Kušar (Krivčev), ki sta po njegovem odhodu iz župnije (1938) do 2. svetovne vojne skrbela za nadaljnji razvoj dramske dejavnosti. Župniku je bil v veliko pomoč tudi Alojzij Rant, ki je kot dijak med počitnicami pridno prepisoval igre. Tudi on je kasneje s fotoaparatom ovekovečil številne igre in dogodke iz življenja domače vasi.

Vaje za igre so potekale ob večerih in nedeljah, sprva v župnišču, kasneje v društvenem domu. Tudi igre so sprva uprizarjali kar v župnišču, v »veliki« ali »škofovi« sobi, kot so jo imenovali, dvakrat tudi na župnijskem vrtu. Do leta 1918 so igrali izključno igre z nemešanimi oziroma izključno ženskimi ali moškimi vlogami. Ob božiču leta 1911 so tako fantje pripravili uprizoritev igre *Pot na betlehemske poljane*.³

Med dekleti je imela nedvomno najpomembnejšo vlogo Marija Kušar (Krivčeva Micka), ki je v ženskih igrah odigrala številne glavne vloge. Prvikrat je javno nastopila ob proslavi

1 Benedik, Protireformacija in katoliška prenova, str. 146

2 Župnijski arhiv Reteče (ZAR), *Župnijska kronika I* (ŽKI), str. 1-2, 137, 141

3 Iz pisma Antona Leskovca Matevžu Volciču, poslanega iz Prage, 9. novembra 1911. V: Bertoncel, *Dramska dejavnost*, str. 498

trojnega jubileja: Device Marije, svetega očeta in cesarja, leta 1908. Ob tej priložnosti je deklamirala slavospev *Tri krone*. Marca 1910 je v igri *Sveta Neža* odigrala glavno vlogo, novembra istega leta pa v igri *Dve materi* vlogo Olge, grajske hčere. V narodni igri *Nežika z Bleda*, marca 1911, je igrala vlogo Nežike. Po župnikovem mnenju je najboljšo vlogo odigrala v žaloigri *Mater Dolorosa* ali *Žalostna Mati*. Vloga Marije ji je prinesla tako veselje, da je soigralkam pogosto tajila svojo bolezen, ki ji je že močno načela zdravje. Zadnjič je nastopila na gledališkem odru decembra 1912, in sicer v žaloigri *Vestalka*, v kateri je igrala vlogo mučenke Evfemije. Čeprav je že jeseni 1913 močno pokašljevala, si je zelo želela nastopiti v *Skrivnostni zaroki*. Iz različnih vzrokov igre niso uprizorili, Marija Kušar pa je komaj dvajsetletna umrla za tuberkulozo. Po njeni smrti so ji prijateljice iz Marijine družbe posvetile uprizoritev igre *Najdena hči*.⁴

Igre so navdušile tudi godeške gasilce, ki so z uprizarjanjem zbirali potrebna finančna sredstva za graditev gasilskega doma. Tudi slednji so za pomoč prosili župnika Janeza Meršolja. Leta 1914 je bila tako v »veliki sobi« uprizorjena igra *Izgubljeni sin*. Glavno vlogo je igral Polde Volčič (Janežev).⁵ Naslednji zapis o gledališki dejavnosti v Retečah omenja igro *Bernardka - lurška pastirica*, ki so jo marca 1916 v župnišču uprizorila dekleta Marijine družbe. Marijo je igrala Polona Avguštin (Matevževa z Godešiča), Bernardko pa Ana Starman (Žnidarjeva z Godešiča).⁶

Leta 1918 je prostor v gledališču postal premajhen za številne igralce in gledalce, zato so igre začeli uprizarjati v šolski učilnici.⁷ Iz zapiskov dr. Alojzija Ranta je razvidno, da so leta 1918, na praznik sv. Petra in Pavla (29. junija), uprizorili igro *Mlini pod zemljo*, 15. in 18. avgusta *Ljudmilo*, 15. septembra pa igro *Očetova kletev*. V istem letu so uprizorili igro *Sveta Elizabeta*. V njej so razen Jožeta Ranta (Matičkovega) nastopala sama dekleta. Dne 29. decembra so fantje, kot zadnje v tem letu, uprizorili igro *Sinovo maščevanje - Zaletovišče*.⁸

Tudi Godešani niso hoteli zaostajati in tako so gasilci priredili gledališko igro z mešanimi vlogami, *Deseti brat*.⁹ Vlogo Krjavlja je igral učitelj Edvard Vidic.¹⁰ Leta 1919 so v šoli uprizorili *Našo kri* in *Vse naše*.¹¹

Ena izmed najstarejših ohranjenih fotografij reteških igralcev. Vdih jih je župnik Janez Meršolj (na fotografiji v sredini).

- 4 Meršolj, *Vzorna družbenka*, str. 226-227, 263-264.
- 5 ŽAR, *ZKI*, str. 17, Bertonec, *Dramska dejavnost*, str. 500.
- 6 ŽAR, *ZKI*, str. 55.
- 7 ŽAR, *ZKI*, str. 71.
- 8 Bertonec, *Dramska dejavnost*, str. 501, ŽAR, *Arhiv iger*.
- 9 ŽAR, *ZKI*, str. 71-72.
- 10 Bertonec, *Dramska dejavnost*, str. 502.
- 11 ŽAR, *ZKI*, str. 72-73, Bertonec, *Dramska dejavnost*, str. 502.

Gradnja društvenega doma v Retečah

Maja 1922 so zaradi potrebe po večjem prostoru in možnostih za širše kulturno udejstvovanje pričeli z gradnjo društvenega doma. Sama zamisel se je rodila že kmalu po ustanovitvi *Katoliškega prosvetnega društva*, vendar je niso mogli uresničiti, ker ni bilo potrebnega stavbišča. Junija 1922 so od Franca Berganta kupili potrebno zemljišče. Kmalu zatem so izvolili gradbeni odbor, ki mu je predsedoval župnik Janez Meršolj. Za smreke, delo in prevoz je gradbeni odbor prosil v Retečah, Gorenji vasi, Zgornji Senici, na Godešiču in tudi na sv. Katarini, kjer je Janez Meršolj služboval pred prihodom v Reteče.

Z zidavo so pričeli 18. maja, odprtje društvenega doma pa je bilo že 3. septembra 1922. Celotna gradnja je stala 247.000 kron. S prostovoljnim delom, v vrednosti 115.000 kron, in darovanim lesom so domačini vsoto zmanjšali na 132.000 kron. Skupno so opravili 282 dnin: 143 zidarskih, 73 tesarskih in 66 dnin, ki so jih opravili domačini. Ob odprtju društvenega doma so pripravili vrtno veselico in na njej zbrali še dodatnih 21.000 kron. V začetku novembra so v mali dvorani dokončali pod in tja iz župnišča preselili knjižnico in harmonij. Nadaljnje oskrbovanje društvenega doma je gradbeni odbor izročil cerkvenemu predstojništvu v Retečah.¹²

Društveni dom je 24. 6. 1923 blagoslovil dekan Matija Mrak. Pri slovesnosti so sodelovali prednica Marijine družbe, Orli in pevci. V naslednjih letih se je urejanje notranjosti nadaljevalo. Leta 1923 je sobni slikar Josip Perinšek poslikal kulise, naslednje leto so naredili vrata v zgornjo sobo, pločevinast žleb, pod odrom pa izkopali okrog 50 cm in tako pridobili prostor za kulise, ki so jih snemali med dejanji. Leta 1926 so uredili vhod skozi strop v zgornjo garderobo in tlak v njej. Opažili so drvarnico, uredili hodnik in zgornje stranišče. Od leta 1930 dalje je, poleg cerkve in župnišča, tudi društveni dom razsvetljevala električna luč.¹³

Gledališka dejavnost v Retečah do druge svetovne vojne

Na odru novega društvenega doma je bila kot prva, leta 1922, uprizorjena igra *Stric v toplicah*.¹⁴ Poleg gledaliških predstav so svoje mesto v društvenem domu našle še razne druge prireditve, v dvorani so vadili tudi Orli. Kmalu po dograditvi doma je potujoči kino in njem predvajal nemi film o Jezusovem rojstvu. V blagajniškem dnevniku društvenega doma se v zapisu, z datumom 9. 1. 1922, omenja igra godeških deklic, 31. 12. pa igra *Goslarica naše Ljube Gospe*.¹⁵ Ko je bil dom še »v surovem stanju«, in oder le za silo narejen, so uprizorili tudi igro *Drzni zrakoplovec*. Glavno vlogo je igral Karel Bertoncej.¹⁶

Kmalu po prvih uprizoritvah na novem odru so poskrbeli za lepe kulise, ki jih je poleg župnika izdeloval Janez Drnovšek.¹⁷ O nadaljnjih uprizoritvah ni podatkov do oktobra 1925, ko so v domu ob praznovanju 25-letnice Marijine družbe uprizorili igro *Moda pred*

12 ŽAR, ŽKI, str. 81–86.

13 ŽAR, ŽKI, str. 93–94, 100, 105, 131.

14 ZAR, Arhiv iger.

15 ZAR, Blagajniški dnevnik društvenega doma.

16 Bertoncej, Dramska dejavnost, str. 505.

17 Bertoncej, Dramska dejavnost, str. 505.

nebeškimi vrati.¹⁸ Leta 1926 so igralci pričeli vaditi, po župnikovem mnenju, zelo zahtevno igro *Quo vadis*, ki so jo uprizorili dvakrat v postu in enkrat po veliki noči. V igri, ki je lepo uspela, je nastopalo triintrideset igralcev. Odmore med igrami je popestril tamburaški zbor. Kulise in čelade so s pridom uporabili leta 1927, ko so igrali igro *Ben Hur*.¹⁹

Lepo urejeni društveni dom je postal zanimiv tudi za tatove. Leta 1927 je namreč neznanec odrezal polovico zastora in ukradel nekaj denarja. Dve leti kasneje, 8. 9. 1929, je bila na odru uprizorjena igra *Garcia Moreno*.²⁰ Ob 25-letnici službovanja v Retečah in 40-letnici duhovništva so verniki 11. 6. 1933 pripravili župniku Janezu Meršolju lepo slovesnost, pri kateri je šolska mladina uprizorila igrico, sestavljeno za to priložnost, igralci pa so odigrali nekaj dejanj iz igre *V tem znamenju boš zmagal*.

Februarja leta 1934 so uprizorili zgodovinsko žaloigro *Zlatarjevo zlato*, s katero so gostovali tudi v Šentvidu nad Ljubljano,²¹ septembra pa še igro *Izpod Golice*. Povest, ki jo je najverjetneje napisal, zagotovo pa priredil, domačin Anton Kušar, je izhajala tudi v *Bogoljubu*.²² Oktobra istega leta so uprizorili igro iz ruske zgodovine *Carski sel*. V naslednjem letu ji je sledil *Čevljar baron*.²³

Med leti 1932 in 1936 so bile, po pripovedovanju Marije Babnik, por. Kastelec, uprizorjene še naslednje igre: *Živ pokopan*, *Miklova Zala*, *Voda*, *Moč uniforme*, *Divji lovec*, *Henrik*, *gobavi knez* in *Slehernik*. Tudi šolarji so se leta 1936, v režiji Marije Dietrich, predstavili z igrico *Prve Peterčkove sanje*.

Že leta 1937 je župnik Janez Meršolj zaradi boleznih zaprosil za upokožitev, vendar je zaradi pomanjkanja duhovnikov v župniji ostal do leta 1938. Farani so župnikovo delo na kulturnem področju zelo cenili, zato mu je odbor *Katoliškega prosvetnega društva* v znamenje hvaležnosti podelil častno diplomu.²⁴

Pred 2. svetovno vojno so igralci na reteškem odru uprizorili še igre *Narodni poslanec*, *Pod svobodnim soncem*, *Za pravdo in srce*, *Vislavina odpoved*, *Lumpacij vagabund*, *Kovarstvo in ljubezen*, *Črna žena*, *Mlinar in njegova hči*, vaje igre *Judita in Holoferm* pa je prekinila 2. svetovna vojna.²⁵ Vojna pa ni le prekinila

Častna diploma, podeljena Janezu Meršolju za njegovo požrtvovalnost na verskem, prosvetnem, gospodarskem in socialnem področju.

18 ŽAR, *ŽKI*, str. 103–104.

19 ŽAR, *ŽKI*, str. 105, 108, 119.

20 ŽAR, *Arhiv iger*.

21 ŽAR, *Arhiv iger*.

22 Bertonec, *Dramska dejavnost*, str. 508.

23 ŽAR, *Arhiv iger*, Bertonec, *Dramska dejavnost*, str. 509.

24 ŽAR, *Častna diploma Janeza Mersolja*.

25 ŽAR, *Spomini Milke Stare o dramski dejavnosti v Retečah*.

dramske dejavnosti, ampak je prinesla tudi porušenje prosvetnega doma, ki ga je uničila OF.

V zadnjih letih pred 2. svetovno vojno je prišlo do premika gledališke dejavnosti iz Reteč na Godešič. Leta 1934 je bil na Godešiču ustanovljen Dramatični odsek, ki mu je predsedoval Alojzij Novinec. S prvo igro, *Izdajalec*, so godeški igralci gostovali v Škofji Loki. Marca 1935 so na reteškem odru uprizorili igro *Jezični doktor*, ki pa je bila slabo obiskana. Naslednjo igro, *Dobrava*, ki jo je režiral Alojz Novinec, so uprizorili šele dve leti kasneje, marca 1938.²⁶

Januarja 1938 so Godešani v gasilskem domu začeli graditi lastni, dolgo pričakovani oder in maja istega leta so na njem prvič nastopili z uprizoritvijo komedije *Dva para se ženita*.²⁷ Na novozgrajenem odru so se nato vrstile igre ena za drugo. Leta 1939 so uprizorili kar šest premier. Leta 1941 so dvorano zasedli vojaki in sledil je štiriletni premor na področju gledališke dejavnosti.²⁸

Gledališka dejavnost po drugi svetovni vojni

Bogata gledališka dejavnost se je nadaljevala takoj po vojni. Leta 1945 so na godeškem odru dvakrat nastopili tudi člani Dramatičnega odseka Reteče.²⁹ V naslednjem letu so z igro *Trije vaški svetniki*, ki jo je režiral Franc Rant, nastopili igralci iz Gorenje vasi. Retečani pa so na godeškem odru v tem letu nastopili trikrat; dvakrat z igro *Moč uniforme*, enkrat pa z igro *Izdajalec*. Šolarji so, v režiji Pavline Eržen, uprizorili igrico *Cilka in njena punčka* in mladinsko igro *Sneguljčica*.³⁰

Tudi v Retečah je kulturno življenje med vojno popolnoma zamrlo. Februarja 1947 sta mladinski organizaciji Reteč in Gorenje vasi ustanovili Kulturno umetniško društvo Reteče-Gorenja vas, ki naj bi povezovalo obe vasi. Glavni pobudniki ustanovitve društva so bili Lovro Korenčan st., Vinko Žagar in Franc Rant. Društvo je želelo organizirati proslave, dramske in glasbene prireditve ter skrbeti za delovanje knjižnice. Predsednik KUD-a je bil vrsto let Vinko Žagar, dramsko dejavnost pa je vodil učitelj Lovro Korenčan. Kmalu po ustanovitvi so Kulturno umetniško društvo Reteče-Gorenja vas po prvoborcu, padlem partizanu in nekdanjem igralcu Janku Kermelju preimenovali v Kulturno umetniško društvo Janko Kermelj Reteče-Gorenja vas. Z zvrhano mero dobre volje so Retečani in Gorenjevaščani znova obudili dramsko dejavnost. Prostor za vaje jim je nudila obnovljena šola, na zadnjih vajah na odru godeškega gasilskega doma pa so izpilili še zadnje pomanjkljivosti.³¹

Leta 1947 so Godešani v sodelovanju z reteškimi igralci uprizorili *Rokovnjače*, Retečani pa so na godeškem odru gostovali še z igrami: *Tlačani*, *Na ogledih* in *Poslednji mož*.³² Leta 1948 so reteški igralci gostovali z *Gospo ministrico*, v režiji Franca Ranta. V sodelovanju z *Jazz Žaba* so pripravili spevoigro *Princeska in pastirček*, ki je zelo dobro uspela,

26 Bobnar, *Kulturno-prosvetna dejavnost*, str. 220–229.

27 ŽAR, ŽKI, str. 153–154.

28 ZAR, *Arhiv iger*.

29 Gasilsko društvo Godešič, *Zapisniki*, 10. marec 1946.

30 ZAR, *Arhiv iger*; OS Cvetko Golar, *Solska kronika*.

31 ZAR, *Spomini Milke Stare o dramski dejavnosti v Retečah*.

32 ZAR, *Arhiv iger*.

in jo dvakrat ponovili tudi v naslednjem letu. Gorenjevaščani so tega leta uprizorili dramo *Zlatarjevo zlato*.

Leta 1949 so Retečani v režiji Franca Ranta gostovali z igrami *Za pravdo in srce*, *Ženitev*, *Kmečki punt* in *Princeska in pastirček*. V režiji Lovra Korenčana so uprizorili igro *Pot do zločina* in z njo gostovali v Medvodah. Naslednje leto so Retečani na godeškem odru gostovali s tremi mladinskimi igrami: *Lacko in Krefli*, ki so jo uprizorili tudi v Medvodah, *Cvrček za pečjo* in *Krojaček junaček*, pri kateri je sodelovala tudi glasbena sekcija.³³

V naslednjem letu (1951) so reteški in gorenjevaški igralci, v režiji Lovra Korenčana, uprizorili igro *Žalujoči ostali*. Igro in igralce je ob uprizoritvi ocenjevala komisija iz Kranja, ki je igralce uvrstila v pokrajinsko merilo.³⁴ Z igro so se predstavili tudi na okoliških odrih, in sicer v Medvodah, v dvorani Gradisa in pri Sv. Duhu. Tudi *Slabo vest*, v režiji Lovra Korenčana, so po premieri na Godešiču ponovili.³⁵ Ob obdarovanju otrok za dedka Mraza so igralci predstavili nekaj prizorov iz igre *Sneguljčica*.

Leta 1952 so Retečani, v režiji Franca Ranta, uprizorili igro *Domen*, ki so jo ponovili še trikrat na godeškem odru. Z njo so gostovali pri Sv. Duhu, v Sori in Medvodah. Sledila je igra *Žalujoči ostali* in drama *Slaba vest*, ki je nastala v režiji Lovra Korenčana. Tudi slednje so uprizorili še na štirih okoliških odrih.³⁶ Leta 1953 sta sledili še dve uprizoritvi *Žalujočih ostalih* in gostovanji v Sori in Smedniku. Pionirski dramski krožek je, v režiji Danice Korenčan, uprizoril igro *Mačeha in pastorka*.

V začetku leta 1954 so godeški in reteški pionirji pripravili igre *V precepu*, *Jagoda in dedek Mraz* in *Dedek Mraz prihaja*. Reteški igralci so znova uprizorili *Zlatarjevo zlato* in igro *Detektiv Megla*, s katero so gostovali pri Sv. Duhu. V naslednjem letu so jo še trikrat ponovili na godeškem odru.

Gradnja kulturnega doma in vrnitev gledališke dejavnosti v Reteče

Leta 1953 je KUD Janko Kermelj pričelo na stavbišču nekdanjega prosvetnega doma, ki je bil cerkvena last, graditi svoj kulturni dom.³⁷ Za predsednika gradnje je bil imenovan Valentin Žagar, ki je za težavno delo leta 1955 prejel bronasto medaljo.³⁸ Odrprtje novega kulturnega doma je bilo 29. novembra 1954. Vse nadaljnje delo za dokončno ureditev kulturnega doma je prevzel odbor KUD-a. Kljub temu, da je bilo urejanje društvenih prostorov zaradi velikega pomanjkanja finančnih sredstev končano šele v osemdesetih letih,³⁹ so bile v njem številne prireditve domačih igralcev, tamburašev in pevcev, predavanja in kinopredstave.

33 KUD Janko Kermelj, *Zapisniki*.

34 Bertoucel, *Dramska dejavnost*, str. 517, KUD Brata Križnar, *Kronika*, str. 45.

35 ZAR, *Arhiv iger*.

36 Bertoucel, *Dramska dejavnost*, str. 517.

37 ŽAR, *ŽK II*, str. 32-33.

38 Bertoucel, *Dramska dejavnost*, str. 523.

39 Zapisnik iz leta 1962 navaja, da je imelo društvo velike težave z urejanjem prostorov, ki so bili le na pol izdelani ali pa sploh neuporabni. Prim. KUD Janko Kermelj, *Zapisniki*.

Po dograditvi kulturnega doma sta režisersko delo in iskanje primernih dramskih del nadaljevala Franc Rant in Lovro Korenčan, igralci so pod domačo streho navdušeno vadili nove igre. Za kulise sta poskrbela Albin Kermelj in Alojz Igličar. Leta 1955 sta bila dvorana in oder v novozgrajenem kulturnem domu že toliko usposobljena, da so igralci dvakrat uprizorili igro *Stari in mladi*, s katero so gostovali tudi v Sori.⁴⁰ Leta 1956 so nastopili z igro *Naša kri*, ki so jo v Retečah prvič uprizorili leta 1919. Na domačem odru so jo ponovili še dvakrat. V istem letu so dvakrat uprizorili spevoigro *Kovačev študent*. Dramska skupina je pripravila še spevoigro *Večer na vasi*. Tega leta se je na reteškem odru predstavilo obrtniško gledališče iz Ljubljane, z igro *Matura*.⁴¹

V naslednjem letu (1957) so Retečani predstavili štiri igre: *Pri belem konjičku*, *Na planinah naših*, *Moč uniforme* in *Cigani* ali *Ciganski tabor*. Zadnja prireditev, ki jo je režiral Franc Rant, je bila pravi musical, z odlomki iz oper Nabucco, Traviata, Rigoletto, Carmen in Barcarola iz Hoffmanovih pripovedk. Ponovno so uprizorili spevoigro *Kovačev študent*, dramska skupina pa je pripravila še *Veseli večer*. Pri delu z dramsko skupino je Francu Rantu pomagala Tončka Šušteršič.⁴² Na reteškem odru je gostovalo Kulturno društvo Otona Župančiča iz Sore.⁴³

Leta 1958 so reteški igralci na domačem odru dvakrat uprizorili ljubezensko dramo *Spomenik pri Hrastovcu*, s katero so gostovali v Pirničah in Škofji Loki. V oktobru je sledila uprizoritev igre *Komedija komedije*, s katero so igralci dvakrat gostovali v Škofji Loki. Na reteškem odru so znova gostovali igralci iz Sore.⁴⁴

Igralska zasedba v predstavi *Plavž*, ki so jo na reteškem odru uprizorili 29. aprila 1959.

40 ZAR, *Spomini Milke Stare o dramski dejavnosti v Retečah*, Bertoucel, Dramska dejavnost, str. 524

41 ZAR, *Arhiv iger*; KUD Jankov Kermelj, *Zapisniki*, KUD Jankov Kermelj, *Blagajniški dnevnik*, 1956.

42 ZAR, *Arhiv iger*; KUD Jankov Kermelj, *Zapisniki*

43 KUD Jankov Kermelj, *Blagajniški dnevnik*, 1957.

44 KUD Jankov Kermelj, *Blagajniški dnevnik*, 1958.

Januarja 1959 je igralska skupina iz Tacna pri Šentvidu predstavila veseloigro *Dva dolarja*. Sledili so jim igralci KUD Simon Jenko iz Sore, ki so uprizorili *Krčmarico Mirandolino*. Februarja 1959 so igralci s spevoigrama *Vasovalec* in *Ciganski tabor* gostovali v Tacnu in Podnartu nad Kranjem. Obe spevoigri je režiral Franc Rant. Aprila je bila uprizorjena igra *Plavž*. Poleg uprizoritev na domačem odru so tudi tokrat gostovali v Tacnu, Dražgošah in Podnartu.⁴⁵ Na odru so v tem letu nastopili kar sedemnajstkrat. Za uprizoritvi *Komedija komedije* in *Plavž*, prirediteljev *Veseli večer* in bogato dejavnost v knjižnici je Svet svobod društvu v tem letu izrekel pohvalo za uspešno delo.⁴⁶ Učenci 6. razreda osnovne šole so se predstavili z igro *Martin Krpan*, cicibani pa so, pod vodstvom Felicite Šturh, pripravili nekaj prizorčkov. Na reteškem odru so gostovali tudi godeški igralci z igro *Žrtvovana*. Po dograditvi novega kulturnega doma se je namreč dramska dejavnost z Godešiča v nekaj letih znova preselila v Reteče.

Leta 1960 so Retečani v sodelovanju z godeškimi igralci ponovno pripravili zabavno-glasbeno prireditev *Cigani* ali *Ciganski tabor*, ki so jo večkrat uprizorili v Retečah ter na odrih v Dražgošah in Podnartu. Učenci so v tem letu v režiji Franca Ranta uprizorili igrico *Čarobna piščal*. Imela je glasbene vložke, pri katerih je učence na klavirju spremljal Jože Zupančič. V njegovi režiji so učenci uprizorili še igrico *Palčki* in jo prav tako popestrili z glasbenimi vložki, v režiji Antonije Bobnar in Majde Repše pa igro *Meh za smeh*.⁴⁷ V istem letu so godeški igralci uprizorili igro *Ad acta*.⁴⁸ Ob koncu leta so na reteškem odru gostovali igralci iz Besnice, in sicer z igro *Sveti plamen*.

Leta 1961 so igralci pripravili uprizoritve iger *Divji lovec*, *Čevljar baron* in *Čarobna piščalka*. V dramski skupini sta Francu Rantu pomagala Tinka Bogataj in Anton Biček. Istega leta je bila ponovno uprizorjena igrice *Palčki*.⁴⁹ Leta 1962 so igralci dvakrat uprizorili igro *Poročil se bom s svojo ženo*. Sledila je uprizoritev iger *Rokovnjači* in *Pastirček Peter in kralj Maliban*. Francu Rantu je pri delu pomagala Tončka Šušteršič.⁵⁰ Godeški igralci so v tem letu pripravili igrice *Mimo načrta* in *Pogumni parček*.⁵¹ SZDL Ladja-Senica pa je uprizorila delo *Živ pokopan*.

Marca 1963 so Retečani uprizorili *Razvalino življenja*, s katero so gostovali tudi v Trbojah. Istega leta so uprizorili komedijo *Butalci*. Nekateri igralci so sodelovali pri uprizoritvi *Visoške kronike* v Škofji Loki.

Novembra 1964 je bila na reteškem odru uprizorjena spevoigra *Mlada Breda*, ki so jo na domačem odru ponovili dvakrat, predstavili pa so jo tudi na gostovanjih v Tacnu, Pirmičah, Škofji Loki in pri Sv. Duhu. Pri igri so sodelovali pevci mešanega zbora. V tem letu so znova uprizorili igrice za otroke *Pastirček Peter in kralj Maliban*.

Leta 1965 je dramsko sekcijo vodil Jože Zupančič, pri delu sta mu pomagali Julči

45 Bertonec, *Dramska dejavnost*, str. 526; ŽAR, *Arhiv iger*.

46 KUD Janiko Kermelj, *Zapisniki*.

47 KUD Janiko Kermelj, *Zapisniki*, OŠ Cvetkovo G. clar, *Šolska kronika*.

48 ŽAR, *Arhiv iger*.

49 ŽAR, *Arhiv iger*; KUD Janiko Kermelj, *Zapisniki KUD*; KUD Janiko Kermelj, *Blagajniški dnevnik*, 1961.

50 Bertonec, *Dramska dejavnost*, str. 527; KUD Janiko Kermelj, *Zapisniki*.

51 ŽAR, *Arhiv iger*.

Žontar in Marjana Jakič. V tem letu so se igralci predstavili z igro *Peggy, srček moj*. Na reteškem odru sta gostovala KUD Sora in KUD Sv. Duh.⁵² Naslednje leto (1966) je na oder prineslo dve uprizoritvi: *Dve nevesti in Sneguljčica*.

Leta 1967 so igralci uprizorili igri *Razvalina življenja*, *Spomenik pri Hrastovcu* in igrico *Jurček*. Vse tri igre so igralci ponovili tudi v prihodnjem letu. Po nekajletnem premoru so na odru nastopili godeški igralci s priredbo igre *Ženin na garah* in igro *Mariša*, ki so jo ponovili leta 1968.

Navdušenje domačih igralcev je v zadnjih letih upadalo, saj so leta 1968, poleg omenjenih ponovitev, priredili le igrico *Sneguljčica*. Tega leta je na reteškem odru gostovala Drama iz Ljubljane z igro *Delavnica oblakov*. Na odru so nastopili tudi igralci iz Bukovice.⁵³ V naslednjem letu (1969) sta sledili še dve ponovitvi iger *Sneguljčica in Spomenik pri Hrastovcu*.

Delo dramske skupine je bilo nato prekinjeno vse do leta 1979, ko je režisersko delo prevzela Ivanka Demšar (leta 1974 je bil izjemoma uprizorjena *Mišolovka*). Leta 1980 so igralci z režiserko Ivanko Demšar pripravili kar tri uprizoritve: *Žalujoči ostali*, *Županova Micka* in *Mejniki*. Zadnjo igro so na domačem odru ponovili naslednje leto in z njo gostovali v Sori, Pirničah in pri Sv. Duhu.

Decembra 1981 so dvakrat uprizorili igro Marjana Marinca *Poročil se bom s svojo ženo*, ki so jo v naslednjem letu ponovili na odru v Sori. Leta 1982 sta sledili uprizoritvi *Pri Belem konjičku* in *Davek na samce*; z obema so gostovali tudi na sorškem odru.

Pri belem konjičku. 28. marec 1982.

52 KUD Janko Kermelj, *Blagajniški dnevnik*. 1965

53 KUD Janko Kermelj, *Blagajniški dnevnik*. 1968

Leta 1983 je gostovala igralska skupina iz Medvoda z igro *Pesem s ceste*. Leto kasneje pa so domači igralci pripravili igri: *Maščevanje usode*, s katero so gostovali tudi v Sovodnju in Sori, ter *Mati*, s katero je svoje delo zaključila starejša generacija igralcev.⁵⁴

Gledališka dejavnost v Retečah v zadnjem obdobju

Gledališka dejavnost v Retečah je po zaključku dela starejše generacije igralcev za dve leti zastala. Leta 1986 je bila v režiji Boruta Gartnerja uprizorjena komedija Vojmila Rabadana, *Kadar se ženski jezik ne suče*. Leta 1987 so igralci uprizorili komedijo avtorjev Normana Barrasha in Carroll Moore, *Skrivnostno srce gospoda Kimbala*, ki v izvorniku nosi naslov *Cvetje hvaležno odklanjamo*.⁵⁵ Z njo so se igralci udeležili 1. občinskega srečanja ljubiteljskih gledaliških skupin.

Franc Rant je zaradi starosti leta 1995 želel predati funkcijo predsednika KUD svojemu nasledniku. Izziv je sprejel Tomaž Jenko. Leta 1996 se je začela obnova doma. Dela je prevzela KS Reteče, v sodelovanju z GP Tehnik iz Škofje Loke.⁵⁶

Leta 1995 je nastal *Vagabund teater*, z namenom, da bi ljubitelji igranja zopet našli svoje mesto tudi v domačem kraju in skušali obuditi stare, že pozabljene slovenske igre. Dramska skupina se je najprej lotila obnove klubske sobe, odra in kulisarne. Delo režiserja je prevzel Borut Gartner. Kot prvo igro so leta 1996 uprizorili burko tržaškega dramatika Jaka Štoke, *Moč uniforme*, ki so jo popestrili z glasbenimi vložki iz Straussove glasbene zakladnice. Igro so gledalcem predstavili dvakrat na domačem odru ter na gostovanjih v Sovodnju, Žireh, Cerkljah, Sori in Poljanah.⁵⁷

V sezoni 1996/1997 je *Vagabund teateru* uspelo pripraviti komedijo *Dve nevesti*. Za reteški oder jo je priredil, dramaturško uredil in scensko oblikoval Peter Militarev, ki je sodeloval že pri igri *Moč uniforme*. V igro so vključili tudi songe, ki jih je napisal Borut Gartner, posneli pa so jih v studiu Krajnik, kjer so pripravili tudi ustrezno koreografijo.⁵⁸ Uprizorili so jo štirikrat, dvakrat doma in na gostovanjih v Sori in Poljanah. Na gorenjskem srečanju amaterskih gledaliških skupin so igralce *Vagabund teatra* uvrstili v sam vrh gorenjskega amaterskega gledališča.

V istem letu je režiser Borut Gartner tudi za najmlajše ustanovil gledališče, ki so ga poimenovali *Dud'l teater*. Učenci OŠ Cvetko Golar so se po starosti razdelili v dve gledališki skupini. Prva je pripravila dve krajši predstavi: *O sneženem možu, ki je iskal ženo* in *Zlato gos*, mlajša skupina pa pravljичno igrico Josipa Ribičiča *Palčki*; priredba je delo Boruta Gartnerja.⁵⁹

Leta 1997 so v gledališču uredili kulisarno, gledališko sobo, predoder in dokončno ometali stene na levi in desni strani odra.⁶⁰

Naslednje leto so na reteškem odru gostovali gledališčniki Odra treh herojev iz Pirnič,

54 ZAR, *Spomini Milke Stare*; KUD Janko Kermelj, *Zapisniki*.

55 KUD Janko Kermelj, *Zapisniki*; Bertoncec, *Dramska dejavnost*, str. 531.

56 Rant, *Poročilo o delovanju*, str. 7.

57 Gartner, *Vagabund teater*, str. 4; Bertoncec, *Dramska dejavnost*, str. 531.

58 Bertoncec, *Dramska dejavnost*, str. 531.

59 Bertoncec, *Dramska dejavnost*, str. 531.

60 Gartner, *Vagabund teater*, str. 3-4.

ki so uprizorili komedijo *Trije vaški svetniki*. Vzgojiteljice iz vrtca Ljubljana - center so pred prihodom Božička predstavile igrico *Pred dolgim zimskim spanjem*. V sezoni 1998/1999 so se mladi člani *Dud'l teatra* začeli pripravljati na uprizoritev igre Jakoba Špicarja, z naslovom *Martin Napuhek*, ki so jo na odru predstavili marca 1999. Starejša skupina osnovnošolcev se je v tem letu preimenovala v *Toj'moj teater* in odigrala prvi zahtevnejši tekst, *Pepelka - iz drugega kota*.⁶¹

Vagabund teater se je leta 1999 predstavil z že znano igro *Dva para se ženita*, v priredbi Petra Militareva, ki je poskrbel tudi za dramaturgijo in scenografijo. Uprizorili so jo na prostem, na Robežu in Tromeji. KUD iz Železnikov je leta 1999 gostoval z *Jaro meščanko*.⁶²

V letih 1999 in 2000 so bile največje kulturne prireditve nedvomno uprizoritve *Škofjeloškega pasijona*. Prireditve je dosegla izjemen uspeh, saj je v sedmih uprizoritvah privabila množice gledalcev iz cele Slovenije. Reteški igralci so v režiji Boruta Gartnerja pripravili trinajsti prizor procesije z naslovom *Ecce homo - Glej človek*.⁶³

Leta 2001 so otroci v režiji Boruta Gartnerja uprizorili opereto *Kresniček*. Nekateri igralci so gostovali v igri Antona Leskovca *Dva bregova*, ki jo je režiral Igor Žižek, uprizorilo pa PD Sotočje. Na reteškem odru je bilo v režiji Marjana Kokalja uprizorjeno delo Paula Claudela *Marijino oznanjenje*, v kateri je vlogo Pierra odigral reteški igralec Borut Gartner.

Posnetek iz komedije *Stric v toplicah*, ki jo je Vagabund teater na domačem odru premierno uprizoril 28. novembra 2004.

61 Bertoncel, *Dramska dejavnost*, str. 532

62 Bertoncel, *Dramska dejavnost*, str. 533

63 Pezdir, *Zgodovine vredni*, str. 12

Leta 2002 je bila uprizorjena igra *Družinsko gledališče Gelosi*, ki ji je naslednje leto sledila komedija *Stric v toplicah* in leta 2004 igra A. P. Čehova *Medved*. Vse tri igre je režiral Borut Gartner, ki je leta 2005 kot režiser gostoval tudi v ljudskem gledališču Stara Loka pri igri Janeza Veiderja *Umorjeni škof*, leta 2006 pa pri režiji *Slavnostne akademije Zavoda sv. Stanislava v Ljubljani*. V istem letu so se pričele priprave na uprizoritev Škofjeloškega pasijona, ki je bila kasneje prestavljena. Leta 2007 so se začele vaje za igro Antona Leskovca, *Jurij Plevnar*, a so jih prekinili zaradi priprav na uprizoritev *Škofjeloškega pasijona*.

Sto let gledališke dejavnosti v Retečah je leta 2008 zaokročila uprizoritev komične operete *Skopuh*, ki so jo pripravili igralci Slovenskega komornega glasbenega gledališča iz Ljubljane, pod vodstvom dr. Henrika Neubauerja.⁶⁴ Da je gledališka dejavnost v Retečah živa, na izjemno visoki ravni in se ni treba bati za njeno prihodnost, dokazuje dejstvo, da je bila Borutu Gartnerju zaupana režija *Škofjeloškega pasijona 2009*, ki je bil deležen izjemne odmevnosti in v katerem so nastopili tudi številni domači igralci.

VIRI IN LITERATURA

- Benedik, Metod: Protireformacija in katoliška prenova. *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*. Celje : Mohorjeva družba, 1991.
- Bertoncel, Mojca: Dramska dejavnost v Retečah in na Godešiču. *Kronika župnije Reteče, Reteče* : Župnijski urad Reteče, 2001, str. 496-539.
- Bobnar, Anton: Kulturnoprosvetna dejavnost na Godešiču. *Loški razgledi* 5, Skofja Loka : Muzejsko društvo, 1958, str. 228-229.
- Gartner, Borut: Vagabund teater. *Vigred, Reteče* : Krajevna skupnost Reteče-Gorenja vas, 1997, str. 3-4.
- Gartner, Borut: 100 let ljudskega ljubiteljskega gledališča v Retečah. *Vigred, Reteče* : Krajevna skupnost Reteče-Gorenja vas, 2008, str. 13-14.
- Gartner, Borut: *Zapisi o gledališki dejavnosti v letih 1999-2008*.
- Meršolj, Janez: Vzorna družbenka. Krivčeva Micika v Retečah. *Bogoljub* št. 7, Ljubljana, 1914, str. 226-227.
- Meršolj, Janez: Vzorna družbenka. Krivčeva Micika v Retečah. *Bogoljub* št. 8, Ljubljana, 1914, str. 263-264.
- Pezdir, S.: Zgodovine vredni. *Delo*, 2. april 1999, str. 12.
- Rant, Franc: Poročilo o delovanju Kulturnega društva Janko Kermelj Reteče-Gorenja vas. *Vigred, Reteče* : Krajevna skupnost Reteče-Gorenja vas, 1996, str. 7.
- Gasilsko društvo Godešič, *Sejni zapiski*.
- KUD Brata Križnar Godešič, *Kronika KUD Brata Križnar*.
- KUD Janko Kermelj Reteče-Gorenja vas, *Sejni zapiski*.
- KUD Janko Kermelj Reteče-Gorenja vas, *Blagajniški dnevnik*.
- Osnovna šola Cvetko Golar, Reteče, *Solska kronika*.
- Župnijski arhiv Reteče (ŽAR), *Blagajniški dnevnik društvenega doma*.
- Župnijski arhiv Reteče, *Spomini Milke Stare o dramski dejavnosti v Retečah*.
- Župnijski arhiv Reteče, *Župnijska kronika I. (ŽK I.)*.
- Župnijski arhiv Reteče, *Župnijska kronika II. (ŽK II.)*.
- Župnijski arhiv Reteče, *Župnijski arhiv iger, uprizorjenih v Retečah in na Godešiču (Arhiv iger)*.

64 Gartner, 100 let ljudskega gledališča, str. 13-14; Gartner, *Zapisi o gledališki dejavnosti v letih 1999-2008*.

Praznovali smo 50 let javnega zavoda – Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka

Prostor za ozdravljanje duše. Takšen je bil napis na starogrški knjižnici.

In: *Aula Libertatis – Veža svobode.* Tako so prvo javno knjižnico poimenovali Rimljani.

Knjigi in knjižnici so pomembno vlogo pripisovali že antični narodi.

Kaj pomenijo knjižnice v sodobnem času?

Danes vlogo in namen splošnih knjižnic utemeljuje Manifest o splošnih knjižnicah, ki ga je sprejela IFLA/UNESCO (1994) in med drugim pravi: *Splošna knjižnica, dostop lokalne skupnosti do znanja, zagotavlja osnovni pogoj za vseživljenjsko učenje, za samostojno sprejemanje odločitev in kulturni razvoj posameznika in družbenih skupin ... je lokalni informacijski center, ki omogoča uporabnikom neoviran dostop do vseh vrst znanja in informacij, ... omogoča ustvarjalni razvoj osebnosti, ... oblikuje in utrjuje bralne navade pri otrocih ...*

Vse to je knjižnica. In še več. Taka hoče biti tudi škofjeloška knjižnica, knjižnica, ki je v letu 2008 – v Trubarjevem letu, v letu, ko smo se spominjali 500-letnice rojstva utemeljitelja slovenskega jezika in književnosti – praznovala petdeset let, odkar jo je Občina Škofja Loka ustanovila kot javni zavod. To je bil pomemben mejnik v njenem delovanju. Res je knjižnica za obiskovalce odprla svoja vrata že v decembru 1945, v naslednjih letih rasla in se razvijala, vendar je za delovanje potrebno še nekaj več: zagotovljena sredstva za delovanje, strokovno usposobljeni knjižničarji in seveda primeren prostor.

O tem, kakšna je bila pot Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka, so ob različnih obletnicah že pisali njeni delavci: ravnatelj Janko Krek in Ludvik Kaluža, pregledno in pogljobljeno pa ob 50-letnici delovanja (1995) takratna ravnateljica Ana Florjančič. V letih od tedaj, torej od 1995 do 2008, je delovanje knjižnice postalo še bogatejše, pestrejše.

Obdobje po praznovanju 50-letnice je najprej zaznamovala nova lokalna ureditev, razdelitev nekdanje škofjeloške občine na štiri manjše, v katerih je bila pomemben pogoj za osamosvojitve tudi krajevna knjižnica. Po začetnih težavah v financiranju, nerednih izpla-

čilih, je delovanje knjižnice v novih pogojih zaživelo in se normaliziralo. In prav ta nova občinska ureditev je povzročila, da se je začel knjižnični fond v krajevnih knjižnicah bistveno hitreje povečevati, ob tem pa tudi obisk in izposoja.

Motiv za knjižnično jubilejno znamko je za zbornik Knjižnice na Škofjeloškem (1995) izdelala akademska slikarka Maja Šubic.

Nekaj statističnih podatkov Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka

Mrežo Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka poleg osrednje knjižnice v Škofji Loki sestavljajo še krajevne knjižnice na Trati, v Poljanah, Gorenji vasi, Žireh in Železnikih ter izposojevalni mesti na Sovodnju in v škofjeloškem domu za ostarele. Spodnja razpredelnica (podatki veljajo za celotno mrežo) kaže, kako so rasli knjižnični fond, obisk in izposoja.

Leto	Knjižnični fond	Obisk	Izposojenih enot
1945	689	1.000	1.964
1955	5.525	5.535	12.687
1965	11.700	10.000	21.647
1975	25.800	22.000	60.000
1985	74.427	53.736	142.368
1990	91.426	62.397	180.652
1995	123.453	91.815	262.861
2000	153.880	111.658	372.047
2005	184.350	165.107	491.411
2008	205.496	186.205	570.889

Ti statistični podatki dokazujejo, da smo Škofjeločani dobri bralci, radi spoznavamo življenja drugih, da so nam vsi svetovi, ki jih razkrivajo knjige, v katerih so shranjene preteklost, sedanjost in prihodnost človeštva. Na tisoče prebranih knjig nas opredeljuje kot pomemben sestavni del slovenskega bralstva. Ali, kot je že pred časom zapisal Ludvik Kaluža, kako obisk bralcev in izposoja neposredno pripovedujeta o tem, kako je knjižnica vpeta v svoje okolje, kako živi z njim in ljudje z njo, kako ji uspeva zadovoljiti njihove želje in potrebe po kulturnem razvedrilu, izobraževanju, informacijah, študiju ter raziskovanju.

K tako povečanemu obisku in izposoji v zadnjem desetletju je gotovo pripomogel racionalen, vendar povečan nakup knjižničnih gradiv. Naj poudarim, da 205.496 enot različnih gradiv (knjige, zgoščenke, DVD-ji, revije, časopisi, časniki, ...), vpisanih v knjižnični mreži konec leta 2008, pomeni preseganje veljavnih standardov za 25 %. Mladini je

namenjeno približno 25 % knjižne zbirke, razmerje med leposlovjem in strokovno literaturo pa je – tako kot je opredeljeno z zakonodajo – 60 : 40. Nabavno politiko oblikujejo smernice knjižnične zakonodaje, potrebe bralcev ter seveda sredstva, pridobljena od občin ustanoviteljic knjižnice in na javnih razpisih Ministrstva za kulturo.

V povezavi s knjižno zalogo naj omenim, da smo leta 2003 prejeli bogato zapuščino – strokovno knjižnico dr. Antona Ramovša, rojaka iz Selške doline, ki je nekdanjemu loškemu gospostvu posvetil mnogo strokovnih in domoznanskih del. Zbirka domače in tuje literature s področja geologije in paleontologije še čaka na strokovno obdelavo in ustrezen prostor, kjer bodo knjige in drugo gradivo na voljo raziskovalcem te stroke (problematika premajhne zaposlenosti in še bolj stiska s prostorom se kaže tudi tukaj).

Vendar sodobna knjižnica ne pomeni samo izposojajo knjig. Tehnološki napredek je postavil pred vrsto novosti, ki smo jih uvedli postopno, vse z namenom, da zadovoljimo uporabnika. Zagotovo je ena od temeljnih nalog knjižnične dejavnosti posredovanje informacij in to informacijski sistem COBISS v veliki meri omogoča. Od leta 2007 imajo vse enote Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka avtomatizirano izposojajo, kar prinaša vrsto prednosti za uporabnike, saj zagotavlja nemoteno izposojajo, nudi boljšo informacijo o gradivu, omogoča podaljševanje, rezervacije in naročanje gradiv prek interneta. Prav tako pa to velja tudi za dejavnost, zato bomo še naprej sledili razvoju in delovanju informacijskega sistema COBISS na vseh segmentih knjižnične dejavnosti.

Vse naše enote so opremljene z delovnimi mesti z računalniki, ki so namenjeni uporabnikom – vsega skupaj jih je 26 – ki omogočajo brskanje po svetovnem spletu in dostop do elektronskih virov, pošiljanje elektronske pošte, ali pa nudijo samo zabavo. Obiskovalci prav tako lahko uporabijo računalnike za pisanje in oblikovanje besedil, ki jih lahko tudi natisnejo.

Ob odprtju razstave *Pet prijateljev in še kdo za povrh* na otroškem oddelku škofjeloške knjižnice, 9. decembra 2008. Otroška likovna dela na temo pripovedk iz *Kamnitega mosta* so nastajala pod mentorstvom Maje Šubic.
(foto: arhiv knjižnice)

Obknjižnične dejavnosti

Knjižnica pa še drugače sooblikuje prostor, v katerem deluje, pomembne so obknjižnične dejavnosti. V vseh enotah zaposlene strokovne delavke pripravljajo ure pravljic, ustvarjalne delavnice, vodijo igralne ure s knjigo, organizirajo bibliopedagoško delo s predšolskimi otroci in z osnovnošolci ter tako skrbijo za prihodnje obiskovalce – nove člane knjižnice.

Že vrsto let sodelujemo z Društvom prijateljev mladine pri njihovem počitniškem projektu *Dobimo se ob pol desetih*, ko v juliju otroci enkrat tedensko v dopoldanskem času obišejo knjižnico v Škofji Loki in na Trati, poslušajo pravljice, rešujejo kviz in ustvarjajo. Omeniti velja tudi projekt *Rastem s knjigo: slovensko mladino*

sko leposlovnno delo vsakemu sedmošolcu, ki sta ga v letu 2006 prvič pripravila Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za šolstvo in šport v sodelovanju s splošnimi knjižnicami in teče že tretje leto. Sedmošolci vseh osnovnih šol s širšega škofjeloškega področja tako obišejo knjižnico v Škofji Loki, kjer smo zanje pripravili program *Kaj mi ponuja knjižnica* in jih tako seznanimo s knjižnico, njenim delom, spoznajo program COBISS ter prejmejo v dar knjigo. Izjemno dobro so obiskani sredini večeri, ko v Miheličevi galeriji v Kašči gostimo znane osebnosti iz družbenega življenja, strokovnjake, poznavalce loškega in širšega slovenskega prostora ali predstavljamo aktualne knjižne novosti oziroma na literarnih večerih prisluhnemo izbranim besedilom slovenskih pesnikov in pisateljev.

Publicistična dejavnost Knjižnice Ivana Tavčarja

Ena od dejavnosti knjižnice je tudi izdajanje publikacij, povezanih s stroko. V času od leta 1995 do danes je škofjeloška knjižnica izdala sedem del:

Publikacije članov Proforsorskega ceha in Muzejskega društva v Škofji Loki v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka : bibliografski seznam publikacij, 1997

Publikacijo je pripravil in uredil bibliotekar Matjaž Eržen ob razstavi, ki je bila postavljena v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka v počastitev 60-letnice Muzejskega društva in novega občinskega praznika.

Ekslibrisi slovenskih knjižnic in knjižničarjev : katalog ekslibrisov, prejetih ob razpisu za izdelavo ekslibrisov za knjižnice, knjižničarje in bibliotekarje, ki sta ga organizirala Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka in Društvo Exlibris Sloveniae, 1997

Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka je v letu 1997 pripravila javni razpis, namenjen predvsem knjižničarjem in knjižnicam, za izdelavo ekslibrisov. Bera je bila bogata, saj se je na razpis odzvalo 38 avtorjev oziroma lastnikov ekslibrisov, te drobne likovne umetnine. Da ekslibrisi ne bi šli v pozabo, se je Ana Florjančič, pobudnica razpisa, odločila, da ob razstavi izda katalog, ki ne bo samo to. Tako je nastala knjižnica s prispevki Jara Dolarja, Lucijana Bratuša, ...

Ekslibrisi slovenskih knjižnic in knjižničarjev 2 : katalog druge razstave ekslibrisov knjižnic, knjižničarjev in bibliotekarjev, ki sta jo pripravila Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka in Društvo Exlibris Sloveniae, 1999

Prvemu javnemu razpisu je po dveh letih sledil še drugi, s še večjim odzivom. Prispelo je 147 ekslibrisov 71 avtorjev. Za svoj lastniški znak je tako postalo bogatejših lepo število knjižničarjev, bibliotekarjev in knjižnic. Avtorji ekslibrisov so za izdelavo uporabili različne tehnike. Omeniti pa je potrebno ekslibris, ki ga je avtorica Helena Šuštar iz Domžal namenila knjižnici Zavoda za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Zakaj se je avtorica lotila izdelave ekslibrisa v posebni tehniki vakuumiranja na gumijevo ploščo? Sama pravi: »Zato, da bi tudi nevidni del naše družbe postal bolj viden.«

Pripravo razpisa in izdajo obseženega kataloga z več prispevki (Damir Globočnik, Ana Florjančič, ...) sta finančno podprla Ministrstvo za kulturo in Občina Škofja Loka.

Bibliografija profesorja Franceta Planine : 1901-1992, 2001

Bibliografija profesorja Franceta Planine je bila prva publikacija v zbirki, ki smo pomenovali Bibliografije pomembnih osebnosti s Škofjeloškega.

Pomembna in nezanimarljiva naloga vsake splošnoizobraževalne knjižnice je namreč

tudi domoznanska dejavnost: zbiranje in evidentiranje gradiva, ki nastaja na območju knjižnice, gradiva, katerih avtorji so osebnosti z domačega področja. Tudi v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka se trudimo, da bi v prihodnosti ohranili čim več tistega, kar je nastalo v preteklosti in kar nastaja danes, tistim v prihodnosti.

Kot prispevek k ohranjanju spomina na preteklost je bila že omenjena knjižica Publikacije članov Proforskega ceha in Muzejskega društva v Škofji Loki v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka. Delo in publicistična dejavnost posameznih članov ceha oziroma kasnejšega društva je preseglo meje domoznanstva in predstavlja pomembne kulturne ter strokovne dosežke tudi v slovenskem prostoru. Vse to nas je vodilo k odločitvi, da začnemo pripravljati bibliografije pomembnih osebnosti iz škofjeloškega prostora, ki so na svoj način zaznamovale čas, v katerem so živeli, ustvarjali.

Prvega smo predstavili profesorja Franceta Planino, enega od soustanoviteljev Proforskega ceha in enega od treh znanih loških »podnuncev« (poleg zgodovinarja dr. Pavleta Blaznika in pesnika in literarnega zgodovinarja dr. Tineta Debeljaka); pomembnega strokovnjaka na področju slovenske geografije in kartografije, čigar 100-letnico rojstva smo praznovali v letu izdaje publikacije.

Bibliografijo profesorja Franceta Planine (1901–1992) je pripravil prof. in bibliotekar Ludvik Kaluža, knjižico pa smo obogatili s prispevki o delu profesorja Franceta Planine z geografskega, kartografskega in pedagoškega stališča, kot ga zaznava sodobni strokovnjak, in s spominskimi zapisi ljudi, ki so ga poznali, živeli z njim ter z njim sodelovali.

Izid publikacije sta podprla Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Občina Škofja Loka.

Bibliografija dr. Pavleta Blaznika : 1903–1984, 2003

V drugem zvezku bibliografij smo predstavili delo dr. Pavleta Blaznika, zgodovinarja, ki je s svojim znanstvenim delom uvrstil Škofjo Loko med tiste redke slovenske kraje, ki imajo temeljito obdelano preteklost; utemeljitelja muzejske misli in dejavnosti na loškem območju ter ustanovitelja in dolgoletnega predsednika škofjeloškega Muzejskega društva, humanista in kulturnika.

V Bibliografijo dr. Pavleta Blaznika smo vključili še nekaj prispevkov različnih avtorjev, ki osvetljujejo dr. Blaznika kot znanstvenika pa tudi kot človeka: očeta, prijatelja. Zapisi ljudi, ki so živeli z njim, z njim prijateljevali in sodelovali ohranjajo spomin na tega pomembnega škofjeloškega rojaka, čigar spoštovanje lastne zgodovine ter preteklosti je zaznamovalo Škofjo Loko in Ločane ter postalo del njihove tradicije.

Bibliografijo smo izdali skupaj z Muzejskim društvom Škofja Loka in ob sofinanciranju Občine Škofja Loka.

Maurer, Neža: Pišem, berem ABC, 2005

Šestdesetletnico delovanja loške knjižnice smo proslavili s knjigo hudomušnih in igrih pesmic Neže Maurer, ki jih je ilustrirala Nina Drol. Podarili smo jo vsem otrokom, ki so se rodili v letu našega praznovanja in tistim, ki so v tem letu prvič stopili skozi šolska vrata in so doma z našega loškega področja – od Železnikov do Žirov. Želeli smo, da bi bila knjiga, ki so jo otroci dobili, začetek zgodbe, ki naj se nikoli ne konča, začetek prijateljstva s knjigo.

Jubilejno knjižico smo izdali kot prvo v zbirki *Ustvarjalci s Škofjeloškega* in bili deležni

številnih pohval in medijske pozornosti. Za donatorje in sponzorje, s pomočjo katerih smo izdali knjigo, smo pripravili posebno predstavitev v Kašči, na kateri so pesmice predstavili otroci iz Vrtca Škofja Loka.

Bibliografija Loških razgledov [Elektronski vir] : LR 1/1954-50/2003

In ne nazadnje velja omeniti Bibliografijo Loških razgledov. V sodelovanju z Muzejskim društvom Škofja Loka, ki je praznovalo 70-letnico, smo s projektom digitalizacije naredili nov kakovostni preskok - iz klasične tiskane oblike smo Loške razglede prenesli na nov medij; postavili smo jih na splet, kjer so dostopni najširši javnosti in hkrati trajno ohranjeni. Projekt lahko služi kot vzorčni primer digitalizacije domoznanskega zbornika in kot motivacija za druge knjižnice.

Digitalizirane članke vseh prvih petdesetih števil Loških razgledov je na svoj portal Digitalne knjižnice Slovenije www.dLib.si namestila Narodna in univerzitetna knjižnica, ki bo skrbela tudi za njihovo trajno hranjenje.

Bibliografijo 50. letnikov Loških razgledov smo izdali tudi na zgoščenci, ki smo jo kot promocijski material posredovali vsem slovenskim splošnim knjižnicam.

In še en projekt velja omeniti, ki smo ga v sodelovanju z Občino Škofja Loka pripravljali kar nekaj let. Vsi, ki se poklicno ukvarjamo s knjigami, si želimo, da bi jih čimbolj približali slehernemu Slovencu, tako doma kot tudi v zamejstvu. Zato smo v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka v aprilu zbirali knjige, in sicer za slovenske knjižnice v Selah na avstrijskem Koroškem, Sovodnje ob Soči, Kulturno društvo Ivan Trinko v Čedadu, Kulturno društvo France Prešeren v Skopju, za porabske Slovence, ... Upamo, da smo tako tudi v času združene Evrope pomagali pri ohranjanju jezika in slovenske identitete.

Prostorska problematika

Ob občinskem prazniku Občine Gorenja vas-Poljane in dnevu slovenskih splošnih knjižnic smo 21. novembra 2008 odprli večje in prenovljene prostore Krajevne knjižnice Poljane. (Foto: B. Buh)

Ena od največjih ovir za še uspešnejše delovanje knjižnice je prostor. Vse enote Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka (zlasti proti koncu zadnjega desetletja) vedno bolj pesti prostorska stiska, kajti ob vse večjem obisku in boljši založenosti z gradivom ter nalogami, ki jih knjižnice opravljajo, postajajo prostori, ki so bili preurejeni v začetku zadnjega desetletja prejšnjega stoletja, pretesni. Zato smo bili toliko bolj zadovoljni, da smo lahko 50-letnico javnega zavoda Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka slovesno praznovali z odprtjem prenovljenih, večjih prostorov **Krajevne knjižnice Poljane**.

Delovanje poljanske knjižnice sega nekaj desetletij nazaj, v začetek šestdesetih let prejšnjega stoletja. V Poljane je najprej prišla potujoča knjižnica s kovčki, izposojale so prostovoljke. V letu 1980 je knjižnica dobila skromne prostore v prvem nadstropju Kulturnega doma Poljane, v tem letu beležimo 300 obiskovalcev in 1.204 izposojene knjige. Tudi knjižni fond je bil skromen: 260 knjig. V vsem tem času in še nekaj let zatem smo bili veseli pomoči prostovoljk Tince Dolenc, Anice Krmelj in Alenke Trpin.

Prelomno je bilo leto 2007, ko smo začeli z računalniško izposojjo, prireditvami za otroke in vzpostavili E-točko. V tem letu ima knjižnica že 5.984 knjižnih enot, obišče jo 2.664 uporabnikov, ki si sposodi 9.448 knjig.

Tako povečan obisk je še bolj nazorno pokazal, kako neprimerni so knjižnični prostori. Zato smo bili veseli, da nam je župan Občine Gorenja vas-Poljane Milan Čadež prisluhnil in razumel naše težave. Ob prizadevanjih za pridobitev dodatnih prostorov sta nas podprla tudi Krajevna skupnost Poljane in poljanski župnik Jože Stržaj. Tako je Občina Gorenja vas-Poljane že v letu 2007 namenila kar nekaj finančnih sredstev za obnovo knjižnice. V novembru 2007 so stekla prva dela, najprej je bilo treba lesene stropnjake zamenjati z betonsko ploščo, kajti knjige so težke, varnost pa zagotovo na prvem mestu. Zidarska dela je opravilo Zidarstvo Božnar, nadzor pa Sora Inženiring iz Škofje Loke. V

tem času je bilo nekoliko moteno tudi delo pošte v pritličju, ki je bila razumevaljoča, knjižnica je bila za uporabnike zaprta. Hkrati z zidarskimi deli so v prostoru stekla tudi obnovitvena dela na električni napeljavi (Petar Jožič).

V prvih dneh februarja 2008 so vgradili tudi nova okna, vgraditev teh in novih vrat je financiral Župnijski urad Poljane. V naslednjih mesecih so bila izvedena še pleskarska dela (Kolmančič s. p.), zamenjava radiatorjev (podjetje Praktikum iz Gorenje vasi), položena talna obloga (Obrtnik Škofja Loka) in znižan strop (Boštjan Malovrh s. p. Hotavljje). Vsa ta dela so se opravila v t. i. mali dvoranci, nazadnje smo obnovili še prostore dotedanje knjižnice.

Ob podpisu Zapisnika o primopredaji dela objekta vojašnice v Škofji Loki Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka, 13. junija 2006 v Miheličevi galeriji v Kašči.

Podpisnici: Marija Lebar, direktorica Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka, in Irena Ložič, ki je zastopala Ministrstvo za kulturo. (Foto: F. Bogataj)

Knjižnica sedaj domuje na dobrih 70 m² (prej manj kot 25 m²), ki jih je opremilo podjetje Gonzaga Solkan. V večjem prostoru, namenjenem gradivu za odrasle, in v manjšem, otroškem, je bilo na policah ob koncu leta 2008 nekaj manj kot 7.000 enot knjižničnih gradiv; še malo, pa bo ustrezalo standardom, in sicer 4 enote na prebivalca. Prepričani smo, da bo knjižnica Poljancem v veselje in korist.

Naše praznovanje 50-letnice javnega zavoda Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka smo zaznamovali še z vrsto prireditev, namenjenih otrokom, odraslim in strokovnim delavcem: knjižničarjem in bibliotekarjem s širšega gorenjskega področja. In še nečesa smo bili zelo veseli: sodelovanja s Filatelističnim društvom Lovro Košir iz Škofje Loke. V počastitev naše obletnice smo izdali osebno znamko z motivom rajske ptice, ki ga je že za 50-letnico delovanja knjižnice za zbornik Knjižnice na Škofjeloškem oblikovala akademska slikarka Maja Šubic, društvo pa je pripravilo razstavo znamk z upodobitvami književnikov in pisav.

Sklep

Svoje razmišljanje sem začela z vlogo knjižnic nekdanj in danes. Torej sklenem: s prastaro željo vedeti, znati, doživljati in sporočati se je začelo knjižničarstvo. Tudi danes, v času informacijske družbe, ostaja knjižnica prostor, kjer najdete odgovore na vprašanja kaj, kako, kdaj, kje, kdo, zakaj; obiščemo jo pri izobraževanju, raziskovanju, strokovnem izpopolnjevanju, pisanju, razvedrilu in zabavi – pomagajo naj vam knjige ali svetovni splet. Vsem, ki v njej najdejo pomoč, postane knjižnica nepogrešljiva stalnica v življenju, tako kot naj bi bila v uspešni lokalni skupnosti nepogrešljivi del kulturno-izobraževalne in socialne infrastrukture. Ali škofjeloška knjižnica to je? Število bralcev, izposojenega gradiva, število knjižnih enot in računalniška opremljenost temu pritrjujejo. Zmeraj več vas je, ki obiskujete knjižnico, zmeraj več želite in vse bolj zahtevne ter izčrpne informacije potrebujete.

Pravijo, da je knjižnica svet v malem, hkrati pa je zrcalna podoba svojega okolja. Z našimi storitvami se lahko pohvalimo, pohvalijo nas tudi naši obiskovalci. Nerešeni problem pa že dolgo ostaja prostor. Najeti prostori že dolgo ne ustrezajo več, je leta 1995 zapisal v uvodu v zbornik Knjižnice na Škofjeloškem župan Igor Draksler.

Škofja Loka potrebuje novo knjižnico, v danih prostorih razvoj ni več mogoč. Ampak o tem je bilo napisanega že veliko ob 45-letnici delovanja knjižnice, pa ob 50-letnici, 60-letnici ... Ali bo tudi ob 70-letnici???

Ker se zaposleni v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka zavedamo, kako pomembna je knjiga, kako pomembno je branje, vstopanje v različne svetove, gibanje skozi različne čase tudi danes, tudi za sodobnega človeka, se bomo vztrajno trudili še naprej, da bi uporabnikom lahko ponudili kraj, v katerem bodo vse to lahko uresničili, da jim bomo ponudili vse tisto, kar jim v knjižnici mora biti na razpolago.

Misel pesnika Toneta Pavčka še kako velja tudi za današnji čas:

ČE NE BOMO BRALI, NAS BO POBRALO!

*Mateja Prevodnik Mayland,
Katja Jezeršek, Tilen Šubic Krpič*

Gimnazija Škofja Loka, MEPI in kraljica

Kaj je MEPI - mednarodno priznanje za mlade?

Na Gimnaziji Škofja Loka smo leta 2004 uvedli program MEPI, ki danes našim dijakom ter njihovim staršem in znancem ni več skrivnostna neznanka, marsikdo drug pa je morda oktobra, ob obisku britanske kraljice Elizabete II. in njenega soproga, prvič slišal, da tudi v Škofji Loki – zelo uspešno – izvajamo program, ki je poznan in priznan v precejšnjem delu sveta.

Mednarodno priznanje za mlade, krajše MEPI, je program, ki mladostnike spodbuja k dejavnemu, zdravemu, netekmovalnemu in ustvarjalnemu preživljanju prostega časa. Program se je na pobudo in pod pokroviteljstvom Vojvode Edinburškega leta 1956 razvil v Veliki Britaniji (The Duke of Edinburgh's Award) in se danes izvaja v več kot 120 državah, v njem pa sodeluje že več kot šest milijonov mladih.

V tujini ima program dolgoletno tradicijo in sloves ter neverjetno priljubljenost, v Sloveniji pa šele pridobiva na razsežnosti. Na naši šoli smo ga uvedli kot ena prvih srednjih šol v Sloveniji pred petimi leti in smo nadvse ponosni na prvo skupino dijakinj in dijakov, ki so lani oktobra v Ljubljanski filharmoniji prejeli zlato priznanje kar iz rok ustanovitelja Vojvode Edinburškega in predsednika republike Danila Türka.

Gimnazijci so izjemno dejavni in se poleg šolskih obveznosti ukvarjajo z mnogimi aktivnostmi, kar pa včasih ostane neopaženo. MEPI je v Sloveniji ena redkih možnosti, da so njihove aktivnosti ne samo zabeležene v knjižici dosežkov, ampak tudi cenjene in nagrajene z bronastim, srebrnim in zlatim priznanjem.

Aktivnosti so razdeljene na štiri področja, in sicer na veščine, šport, prostovoljstvo in odpravo, kar v zelo skrajšani obliki pomeni, da so udeleženci aktivni na vsakem od omenjenih področij določeno obdobje, ki je odvisno od stopnje. Za bronasto priznanje so aktivni po tri mesece na vsakem področju, za srebrno po šest in za zlato dvanajst mesecev.

Šport / Odprava / Veščine / Prostovoljstvo

Področje veščin obsega pridobivanje znanja na kateremkoli področju: taborniki, gasilci, pevski zbor, glasbena šola, jezikovni, računalniški, kuharski in drugi tečaji, gledališka skupina, vivaristika ... Za šport imajo naši dijaki na voljo resnično zavirljiv izbor aktivnosti, tako znotraj gimnazijskih izbirnih vsebin kot pri zunanjih izvajalcih, za prostovoljstvo pa se večina priključi gimnazijski skupini prostovoljcev in pomagajo v vrtcih, podaljšanem bivanju v osnovnih šolah, družijo se z ostarelimi in slabovidnimi ali pa pomagajo kje drugje.

Utrinki odprav

Zadnje od štirih aktivnosti so odprave, ki so pri dijakih najbolj priljubljene. V tem sklopu dijaki preživijo, odvisno od stopnje, od dva do štiri dni v naravi, kjer pokažejo znanje orientacije in preživetja v naravi. Na bronasti stopnji si izberejo in načrtujejo pot, ki je dolga 24 kilometrov, na srebrni 48 in na zlati 80 kilometrov. Razdeljeni so v skupine od tri do sedem udeležencev, vsak ima svojo zadolžitev, čeprav morajo delovati kot lepo usklajena celota, če želijo uspešno opraviti preizkušnjo.

Na zlati stopnji je potrebno opraviti še t. i. Projekt neznan prijatelj – PNP, kjer udeleženci koristno preživijo štiri dni v novem okolju, kjer opravljajo neko dejavnost. To so lahko poletni ali zimski tabori, tečaji po Sloveniji ali v tujini in podobno.

	starost	veščine	šport	prostovoljstvo	odprava
Bronasto priznanje	14 let	po	3	mesece	2 dni
Srebrno priznanje	15 let	po	6	mesecev	3 dni
Zlato priznanje	16 let	po	12	mesecev	4 dni

Dijaki vse aktivnosti beležijo v dnevnik, po opravljenih dejavnostih si pridobijo vpis v knjižico dosežkov. Ko so izpolnjene vse obveznosti za določeno stopnjo, udeleženci prejmejo priznanje, knjižico dosežkov pa lahko kasneje predložijo k prošnji za pridobitev študentske ali zaposlitve, saj imajo tako dokaz o svoji neformalni izobrazbi, ki hitro pridobiva na veljavi.

MEPI na šoli

MEPI je netekmovalen program, kjer si vsak posameznik zastavi svoj cilj in ga skuša doseči. Na ta način pridobiva samozavest, pozitivno samopodobo, znanje in veščine, družijo se z vrstniki, se učijo sodelovanja v skupini, hkrati pa spoznava samega sebe v okolju, ki ponuja mnogo izzivov. Vse to so razlogi, zaradi katerih smo se na gimnaziji odločili za program, ki smo se mu priključili v prvem valu šol leta 2004, in lahko se pohvalimo z najštevilčnejšo udeležbo na katerikoli šoli v Sloveniji.

Dijaki navajajo naslednje razloge:

Za program MEPI sem se odločila zaradi želje po pestrejšem, bolj razgibanem življenju! Potrebovala sem nekaj, kar bi mi dajalo novo energijo, nov zagon ... Želim se preizkusiti na čimveč različnih področjih, se spopasti z mnogimi izzivi; resnično želim doživeti čimveč novih stvari. S tem bom namreč tudi bolje spoznala samo sebe ter druge, ne bom zapravljala časa za brezvezne reči, ampak bom res izkoristila vsak dan, kolikor se da! Poleg tega je na mojo odločitev za ta program precej vplivala moja najboljša prijateljica, saj želim skupaj z njo deliti marsikatero super izkušnjo ter na stara leta obujati spomine, kako super je bilo v mladih letih.

Anja Babič

Na začetku prvega letnika so vsi govorili o nekem MEPI-ju. Naokrog sem spraševala, za kaj tukaj v resnici gre, a mi nihče ni znal prav dobro odgovoriti. Jooj, potem sem šele

postala radovedna ...

Ko sem končno dobila svoj dogovor, sem si mislila: hm, tole bi bilo pa zanimivo poskusiti ... V bistvu sta me bolj pritegnili predodprava in odprava. Uau, kar dva dni brez staršev, brez njihovega nadzora! Toda, kako pa vse to poteka?? To pa lahko ugotovim le na en način: da se pridružim MEPI-ju!

Toda pravi, daljni cilj vseh MEPI-jevcev pa je zlata odprava: Anglija.

Spela Tavčar

Vse aktivnosti lahko dijaki opravljajo v okviru programov obveznih izbirnih vsebin, ki jih ponuja šola, lahko pa v sodelovanju z zunanjimi izvajalci. Pri delu jih budno spremljajo in vzpodbujajo mentorice, profesorice Nevenka Bertoncelj, Nataša Veber in Ana Prevc Megušar, delo na šoli pa koordinira Mateja Prevodnik Mayland. Vsi, ki vodimo delo z mladimi, smo ustrezno usposobljeni in se redno izpopolnjujemo. Skupine se sestajajo približno dvakrat mesečno, ko vsak poroča o svojih aktivnostih in napredku, veliko sestankov je namenjenih pripravi na odpravo, ko dijaki načrtujejo pot, si pripravljajo jedilnik in razmišljajo o idealni vsebini in teži nahrbtnika. Vsaka mentorica ima svoje razloge za sodelovanje, vsem pa je skupna želja, da stojimo ob strani dijakom, ki želijo od štiriletnega šolanja na gimnaziji dobiti še mnogo več.

Najbrž pa razloge lepo povzemata naslednji mnenji:

Rada delam z mladimi, posebej s tistimi, ki imajo veliko pozitivne energije, si želijo različnih izzivov, radi pomagajo drugim, poskušajo vzpostaviti zdrav duh v zdravem telesu, iščejo nova znanja, ... Takšne lastnosti ima mladina, ki se vključuje v program MEPI.

Nevenka Bertoncelj, prof.

MEPI družina škofjeloških gimnazijcev v šolskem letu 2007/2008.

Biti mentor te bogati, ker spoznaš mlade ljudi na drugačen, bolj oseben način in vidiš koliko različnih talentov in energije imajo. Vedno znova te presenetijo s svojo dobro voljo, pripravljenostjo se kaj novega naučiti, pomagati drugim in s svojo vzdržljivostjo.

Nataša Veber, prof.

Pri izvedbi odprav poleg mentorjev sodelujejo tudi inštruktorji MEPI odprav – profesorji Milena Kordež, Alenka Kolenc Krajnik in Janez Galzinja. Včasih zaprosimo za pomoč tudi škofjeloške tabornike, brez sodelovanja Slovenske vojske pa si odprav pravzaprav ne predstavljamo.

V Centru za usposabljanje Vipava nam ekipa častnikov in vojakov prijazno priskoči na pomoč z opremo, hrano in strokovno podporo, skupaj sodelujemo tako pri načrtovanju in izvedbi priprav kot tudi odprav. Njim gre zahvala, da udeleženci lahko gradijo brvi čez reko in splave, ki jim popestrijo dolgo pot, spoznavajo plezanje v steni in vrtoglavni spust po jekleni vrvi. Dijake poučijo o prvi pomoči in preživetju v naravi ter jim ponudijo priložnost, da spoznajo travniško in gozdno rastje, ki lahko konča tudi v loncu okusne juhe ali omake.

Odprava za zlato priznanje je najdaljša in najzahtevnejša, dijaki morajo pokazati največ samostojnosti in fizične pripravljenosti, saj v štirih dneh prehodijo kar 80 kilometrov z vso opremo in hrano, kar za marsikoga predstavlja velik zalogaj in izziv. Hkrati predsta-

Odprave so tudi odlična priložnost za druženje.

vlja neke vrste simbolični zaključek (čeprav nekateri dokončajo vse dejavnosti kasneje), zato je prav, da je nekaj posebnega.

Pred dvema letoma smo navezali stike s srednjo šolo iz Velike Britanije, kjer prav tako izvajajo program MEPI, in pričeli izmenjavo odprav za zlato priznanje. V praksi to pomeni, da pride junija v Slovenijo skupina udeležencev iz srednje šole Truro in se skupaj z našo skupino poda na odpravo. Prva skupina si je izbrala pot od Vipave do Škofje Loke, lani so prehodili 80 kilometrov od Postojne do Debelega rtiča, letos pa je načrt poti še v fazi priprave. Za naše MEPI-jevce je slovenski del priprava na odpravo, ki je obvezna in po zahtevnosti enaka odpravi, ki sledi. Septembra potujejo naši dijaki v Veliko Britanijo, kjer jih sprejmejo angleški vrstniki. Njihova pot se vije po klifih Cornwalla, vmes spoznanje srfanje na deski in se naučijo spektakularnih pogledov z vrha strmih pečin na visoke valove Atlantika in vsaj za nekaj trenutkov pozabijo na težke nahrbtnike.

Udeleženci prve odprave za zlato priznanje leta 2007 so zbrali naslednje vtise:

»Območje klifov, peščenih plaž, Atlantika, sonca, vetra, dežja ... Cornwall. Videli smo veliko, čeprav smo prehodili le 94 km od 1041-ih. V takih razmerah in družbi bi se dalo prehoditi še na desetine kilometrov več. Zanimiva in doživetij polna nova izkušnja.«

Aleksandra Radosavac

»Na zlati MEPI odpravi, ki smo jo opravili v Cornwallu v Angliji, sem kot večina zelo uživala. Združili smo užitek, zabavo ter učenje novih spretnosti in preživetja v naravi. Hkrati smo spoznali veliko novih ljudi in se naučili delovati v skupini in komunicirati z ljudmi. Mislim, da se mi pridružuje večina dijakov, da smo preživeli čudovit teden, hkrati pa nam je žal, da je bila to zadnja odprava v tem mednarodnem priznanju.«

Irena Kustec

»Zlata MEPI odprava v Cornwall je bila zame ena najboljših izkušenj. Nepoznane razmere so nam bile izziv, zato smo se naučili timskega dela, poleg tega pa uživali v razgledu, hoji in v veliko aktivnostih, za katere v Sloveniji nimamo pogojev (deskanje na valovih). Poleg tega pa smo sklenili veliko prijateljstev z našimi angleškimi gostitelji.«

Ksenija Mravlja

»MEPI odprava v Anglijo me je presenetila z odlično organizacijo, prijaznimi domačini in dodatnimi aktivnostmi. Vsekakor jo priporočam tudi naslednjim generacijam.«

Helena Golja

»Prijaznost Angležev, uživanje ob lepem razgledu, peščne plaže, spoznavanje novih športov (srfanje), drugačna kultura, nove izkušnje, sklenjena prijateljstva ... so stvari, zaradi katerih se je splačalo iti v Cornwall.«

Petra Lušina

Jaka, Sandra, Patricia, Vid, Matic, Ana in Aleksandra

»Imeli smo se super fino fajn!«

Kristina Berčič

»Noro! To odpravo bi priporočila tudi ostalim.«

Janja Mesec

»Bilo je enkratno! Najbolj sem užival na srfanju, na živce pa mi je šel dež. Pohvalil bi tudi Aleksandrino kuho «

Matic Platiša

Všeč so mi bile ekstremne aktivnosti, angleškega podnebja pa (zaradi vetra in dežja) ne maram preveč.

Ana Čeferin

Zelo všeč mi je bil razgled. Prijetno so me presenetili Angleži s svojo prijaznostjo. Všeč so mi bile aktivnosti in pa prijetna družba mojih sotrpinov.

Sandra Frlic

Bilo je zelo zanimivo. Hoja ni bila pretirano naporna. Zelo sem užival na srfanju in adrenalinskem poligonu, kjer sem osvojil 1. mesto.

Vid Eržen

Poligon

Spust po jekleni vrvi

»Bilo je res enkratno! Angleške družine, ki so nas gostile, so bile zelo gostoljubne in prijazne.«

Jaka Murn

»Ljudje v Angliji so zelo prijazni, vedno pripravljene pomagati. Prav tako imajo drugačne, bolj tople medsebojne odnose. Mislim, da je bila ta odprava za vse zelo prijetna izkušnja «

Ana Bogataj

»Hoja ob obali mi je bila zelo všeč, saj smo imeli čudovit razgled. Ljudje so bili prijazni in pripravljene pomagati. S skupino in z mentorji smo se odlično razumeli «

Sandra Pralica

»Meni je bilo zelo všeč, še posebej, ko smo srfali in plezali. Tudi razgled je bil čudovit. Res nepozabna izkušnja «

Klavdija Malovrh

»Bilo je megastično! Hoja, klifi, plaže, morje, valovi, srfanje, plezanje, plavanje, kolesarjenje ...
- vse je bilo enkratno. Skupina je bila zakon! «

Patricia Rupar

»Vse mi je bilo ful všeč. Družine, pri katerih smo prebivali, so bile zelo gostoljubne.«

Petra Hribernik

Surfanje v Atlantiku

»Celotna odprava mi je bila zelo všeč, sploh srfanje. Super je bil tudi sam let tja in nazaj, saj sem prvič letela.«

Simona Marguč

»Ta odprava je bila res dobro organizirana. Poleg čudovitega razgleda, lepega vremena, super aktivnosti, dobre hrane in prijaznih domačinov mi je bilo najbolj všeč, da smo se med sabo in z angleškimi dijaki tako dobro razumeli. Bili smo res enkratni tim!«

Katja Jezeršek

Veselje ob prihodu na cilj

MEPI odprava v Anglijo 2008

Po nič koliko sestankih, priprava in danih napotkih smo nadobudni pustolovci le dočakali zlato odpravo v Anglijo – natančneje pokrajino Cornwall. Prihodu na Brnik je sledilo mrzlično prelaganje stvari iz ročne prtljage v velike nahrbtnike, saj smo se v stilu srednješolcev šele na letališču prav pozanimali, kaj smemo vzeti s seboj na letalo in česa ne. Kratkemu letu na londonski Stansted je sledila dolga nočna vožnja proti našemu glavnemu cilju – mestu Truro na jugozahodu Anglije. Tam so nas prijazno sprejeli naši angleški vrstniki, pri katerih smo se lahko nastanili za tistih nekaj noči, ki smo jih v Angliji preživeli v civilizaciji.

Po dveh prijetno preživetih dneh, v katerih smo bili med drugim deležni tudi »house partyja«, obiska plaže ter celo ogleda prave rugby tekme, smo se v ponedeljek zjutraj odpravili na prvi del naše odprave – 18 kilometrsko kolesarjenje po blatnih poteh cornwallskega podeželja, lahko pa rečem, da smo se pri tem razvajeni mestni fantje počutili skoraj kot dr. Indiana na enem izmed svojih pohodov. Ko smo po okoli uro in pol dolgi vožnji dosegli kontrolno točko, na kateri smo dobili še gorivo za naše kuhalnike, smo kolesa zamenjali za nahrbtnike, v katerih smo nosili vse, kar smo potrebovali za 4 dni hoje po robu klifov. Naša skupina je kot prva začela preostanek ponedeljkove poti in brez večjih težav smo v poznih popoldanskih urah prispeli do kampa, kjer smo prenočili. Že prvi dan smo se vsi začeli (upravičeno!) zgražati nad okusom hrane iz vrečk, ki smo jo imeli sabo, zato pa smo bili toliko bolj navdušeni nad pokrajino klifov in morja, ki je verjetno prav takšne, kot je, ne ujame noben fotoaparati.

Drugi dan smo nadaljevali pot po t. i. obalni pešpoti, ki je bila rdeča nit našega 4-dnevnega pohoda. Med dolgim odmorom za kosilo smo se trije odločili, da velja preizkusiti, kako možati smo, in se okopati v mrzlem Atlantskem oceanu. Hitro smo si nadeli vsak svoje kopalke in stekli naravnost v valove. Ko smo po kakšnih 5 minutah prišli ven, smo s sabo prinesli tudi spoznanje, da je Jadransko morje pravi »jacuzzi«. Zvečer smo v kampu hitro postavili šotore ter si skuhalo vsako svojo (ne)okusno večerjo iz vrečke – odvisno seveda od tega, kako lačen je bil kdo.

Predzadnji dan naše poti smo dopoldanski del poti »totalno zabluzili«, tako da smo v hitenju proti adrenalinskemu parku, kjer je bil naš naslednji postanek, morali preplezati kar nekaj ograj in na najbolj pustolovskemu delu naše poti lazili čez bodečo žico, ki je omejevala del pobočja, na katerem so se pasli mladi biki. Z nekaj majhnimi praskami smo vseeno kmalu dospeli do adrenalinskega parka, v katerem smo se v stilu Lare Croft po žici (zipwire) popeljali čez zaliv, v katerem se je adrenalinski park nahajal. Poleg tega smo se preizkusili tudi v plezanju po steni navzgor, ki so nam ga popestrile dodane ovire. Po hitrem kosilu smo takoj nadaljevali pot in v zgodnjih večernih urah prispeli do travnika, na katerem smo prebili zadnjo noč.

Četrty dan zjutraj smo kot zadnja skupina zapustili tabor in pohiteli do plaže, kjer nas je čakal nov izziv, ki smo ga vsaj nekateri z veliko željo pričakovali že od začetka naše hoje – dvournno srfanje na valovih. V neoprenskih oblekah, seveda. In kako je bilo? »V primerjavi s tem je bordanje na snegu samo za softiče!« No, vsaj meni se je tako zdelo. Po dveh urah borbe z valovi smo se hitro podali še na zadnji del naše odprave. Pot sama po sebi ni bila kdove kako težavna in hitro smo prispeli do končnega cilja – majhnega obmorske-

ga mesteca, kjer sta nas čakali mentorici in angleški profesor. Skupaj s kolesarjenjem smo v štirih dneh naredili slabih 100 kilometrov. Ni ne vem kako veliko, ampak malo pa tudi ni. Po obljubljenem sladoledu smo se usedli v kombi in odpeljali pred šolo v Truru, kjer so nas pričakali angleški gostitelji in nas spet peljali na svoje domove. »Evo, pa sm' skož«, sem si rekel med kopanjem v vroči kopeli, ki mi je prijala kot že dolgo ne.

Naslednji dan smo si najprej ogledali, kako poteka pouk angleških vrstnikov, se odpravili še po nakupih ter na razstavo visokih ladij v bližnje mesto. Zvečer smo se, še vedno utrujeni od naporene hoje, usedli na avtobus in ponovili nočno vožnjo – tokrat do letališča. Let nazaj je minil še hitreje, saj smo ga večinoma predremali. Sredi deževne sobote smo prispeli na domače letališče, kjer smo našo zlato MEPI-jevo odpravo dokončno zaključili.

Tilen Šubic Krpič

Skupina z mentorico Natašo Veber v Cornwallu; od leve proti desni: Gašper, Jerca, mentorica, Teja, Ana, Lucija.

Prejemniki zlatih priznanj MEPI, angleški princ in kraljica

Zadnje dejanje programa so seveda podelitve. Vsako leto dobijo udeleženci v okviru tradicionalne prireditve ob podelitvi priznanj najboljšim učencem in dijakom na Loškem gradu tudi bronasta in srebrna priznanja MEPI. Priznanja jim podelijo župan Škofje Loke, veleposlanik Velike Britanije in predstavnik Nacionalnega odbora MEPI.

Zlato priznanje je izjemen dosežek in v Veliki Britaniji so vsi dobitniki povabljeni v kraljevo palačo v London. Naše dobitnike zlatega priznanja je lani oktobra doletela še posebna čast, da so dobili priznanja iz rok princa Filipa in slovenskega predsednika Danila Türka.

Vid Eržen ob podelitvi priznanja

Ana Bogataj ob podelitvi priznanja

Približno polovica dobitnikov zlatega priznanja je bila med pionirji programa MEPI na Gimnaziji Škofja Loka, ostali so prišli k nam z bronastim priznanjem, ki so si ga pridobili na Osnovni šoli Škofja Loka - Mesto in Osnovni šoli Ivan Grohar, ki prav tako uspešno sodelujeta v programu.

Pri športu sta sodelujočim morda ostala najbolj v spominu za nas eksotična kriket in aikido, vključili pa so se tudi v navijaško in plesno skupino, igre z žogo, atletiko, lokostrelstvo. Med veščinami so jih pritegnili vivaristika, petje v pevskem zboru, učenje tujih jezikov, gledališče in taborniki. Pri prostovoljstvu so radi pomagali v vrtcu, na osnovni šoli, v domu za ostarele ter vodili skupine pri tabornikih. Pri projektu PNP (Projekt neznani prijatelj) so se učili peči torte, pomagali v poletnih taborih, se udeležili vojaškega tabora, v okviru izmenjave odpotovali v Nemčijo in na Dansko ter se udeležili gledališkega festivala v Franciji. Najbolj pa so jim v spominu ostale odprave, kjer so se ob sodelovanju Slovenske vojske preizkusili v preživetju v naravi, pohodništvu in orientaciji: bronasta v ožji okolici Vipave, z gradnjo splavov in brvi čez vodo, srebrna v širši okolici Vipave, s plezanjem v steni Bele in zlata v sodelovanju z britansko šolo Truro School (Cornwall), ko so najprej gostili britanske vrstnike in z njimi prehodili pot iz Vipave v Škofjo Loko, potem pa se podali na štiridnevno 90 kilometrov dolgo pot po klifih in bili nagrajeni z deskanjem v Atlantiku. Vsa leta sem bila njihova mentorica in sem resnično ponosna nanje.

Svečana podelitev je potekala v Slovenski filharmoniji v Ljubljani, 22. oktobra 2008. Na prireditvi je predsednik republike Danilo Türk prevzel pokroviteljstvo nad programom, ki je od takrat tudi predsednikovo priznanje. Častna gosta prireditve sta bila britanska kraljica Elizabeta II. in njen soprog princ Filip, ki je skupaj z našim predsednikom podelil zlata priznanja MEPI.

Priznanja so prejeli:

1. Kristina Berčič	12. Klavdija Malovrh
2. Ana Bogataj	13. Simona Marguč
3. Ana Čeferin	14. Janja Mesec
4. Mira Demšar	15. Ksenija Mravlja
5. Vid Eržen	16. Jaka Murn
6. Sandra Frlic	17. Matic Platiša
7. Helena Golja	18. Sandra Pralica
8. Petra Hribernik	19. Aleksandra Radosavac
9. Katja Jezeršek	20. Patricia Rupar
10. Irena Kustec	21. Eva Tolar
11. Petra Lušina	

Priprave na podelitev so se pričele že marca, ko so bile informacije o visokih gostih še zaupne. Naša gimnazija je imela iz več razlogov na prireditvi posebno vlogo. Od sedemindvajsetih dobitnikov zlatih priznanj je bilo kar enaindvajset škofjeloških in od neprofesionalnih izvajalcev na prireditvi so bili vsi iz Škofje Loke! Predstavil se je mešani pevski

zbor Gimnazije Škofja Loka pod vodstvom profesorice Ane Prevc Megušar, dijakinja violinistka Ana Julija Mlejnik in tolkalna skupina Otroci ritmov iz Glasbene šole Škofja Loka.

Po svečani podelitvi so se predsednik s spremstvom in kraljevi par umaknili iz velike dvorane v malo dvorano Filharmonije, kjer smo se z visokimi gosti srečali tudi mi. Kraljici sem predstavila našo šolo in program, princ Filip pa si je ogledal panoje MEPI-ja, ki so jih predstavljali udeleženci – med njimi tudi naš dijak Luka Krajnik.

Princ Filip in Luka Krajnik

Angleška kraljica na podelitvi zlatih priznanj MEPI »Please welcome Her Majesty The Queen!«

Je z očarljivim angleškim naglasom prihod te visoke gostje najavila Mojca Mavec. Nato smo vstali. To je bil začetek uradnega dela podelitve zlatih priznanj za MEPI.

Uf, visoko smo prišli, sem razmišljala, ko sem se, vsa zrihtana, v petkah, previdno prebijala čez tlakovce stare Ljubljane proti Filharmoniji in skušala ostati v koraku z ostalimi zrihtanimi, hitečimi člani familije. Pred Filharmonijo smo se pojavili več kot uro in pol pred prireditvijo. (Enkratno tajming, ki se ne bo več ponovil, saj drugače vedno lovimo zadnje minute.) Sledil je postopek vstopanja. Kazanje vabil, potnih listov, pregled prtljage, detektorji kovin. Kot bi mignil smo bili v stavbi. Ko smo se pri prijaznih garderoberkah znebili še plaščev, nam ni preostalo drugega, kot da se malo razgledamo naokoli.

Polno ljudi postava po avli in kramlja v manjših skupinicah. Gospe v dolgih oblekah, štorckljanje petk po marmorju, prijeten vonj po mešanici parfumov, moški v frakih, vodja protokola po walkie talkie-ju ureja še zadnje zadeve, kamermani pritrjujejo kamere, ... Mi MEPI-jevci občudujemo drug drugega. Čeprav smo se z odprav bolj navajeni v prešvicanih majicah in blatnih gozdarjih, se nad reklici, kravatami in make-upom danes nihče ne pritožuje. Sprememba je vsem prav prijetna.

Kraljica Elizabeta II. in Mateja Prevodnik Mayland, vodja programa MEPI na Gimnaziji Škofja Loka.

Dobre volje poklepeta z našimi starimi znanci iz Slovenske vojske, ki jih v častnih uniformah komaj prepoznamo in s profesoricami izmenjamo še nekaj iskrenih pohval na račun videza.

Počasi se začenja. Ljudje se posedajo na označena mesta, pogovor zamira. Vsi smo v nestrpnem pričakovanju. Še zadnjim med nami je postalo jasno, da bo prireditev res nekaj velikega. Medtem ko nam, vsem prisotnim v dvorani, Mojca Mavec še zadnjič obnavlja protokol, hitimo pospravljati prežvečene čigumije v robčke in ugašati mobije.

Nato čakamo. Malo se nam tresejo noge, ker vemo, da bomo morali vsak čas vstati. Glave stegujemo k vratom, da bi čim bolj videli kraljico.

Voditeljica najavi njun prihod in kraljevi par vstopi v dvorano. Stojimo in ploskamo. Od kraljice vidim le njene snežno bele kodre, ki se počasi premikajo proti sedežu. Ko se monarhinja in njen mož posedeta, se takoj zasliši britanska, nato še slovenska himna.

Sledijo pozdravi, pa govori, Alenka Godec zapoje nekaj dobrih jazz komadov, gimnazijski zbor pomaga zapeti Zemlja pleše. Vzdušje je kljub prisotnosti res visokih gostov zelo prijetno, ne tako uradno in zapeto, kot bi pričakovali.

Na oder smo vabljeni vsi dobitniki priznanj. Eden po eden hodimo gor, za vsakega posebej se na platnu pojavijo njegovi podatki, slikca in komentarji o MEPI-ju. Priznanje nam podelita naš predsednik Danilo Türk in kraljičin mož, princ Philip. Slednji vsakega od nas zelo pozorno povpraša kakšno malenkost o naših dejavnostih v programu. Zaradi treme imamo nekateri v tistem trenutku malo težav z izražanjem v angleščini, a vseeno spacamo skupaj solidne odgovore. Izpade pa čisto kul. Občinstvo se čudi našemu samozavestnemu kramljanju s princem, ko nas gledajo v hrbet, kako kimamo in mahamo z rokami.

Takoj po podelitvi se kraljevi par poslovi in si odide v zgornji prostor pogledat še plakate o MEPI-ju ter na žalost zamudi noro dober Čardaš Ane Julije v spremljavi pihalnega orkestra Slovenske vojske. Naši pevcji se izkažejo z eno super pesmijo. (Pozabila sem naslov, ampak slišalo se je čudovito.) Navduši nas tudi tolkalna skupina Otroci ritmov. (Eden izmed članov je tudi naš, trenutno še aktualni el presidente, Tilen.)

Ker se nismo tako spedenali le za uro programa, po koncu prireditve sledi še obvezno slikanje. (Pri zastavah, na odru, sredi šteng, na rdeči preprogi, s priznanji, solo, v paru, gasilske ...). Pa čestitke staršev, mlajših mepijevcev, mentorjev ...

Ah, visoko smo prišli, zadovoljna razmišljam, ko se vsa ožuljena počasi vračam v Tivoli, kjer smo parkirali. Srečali smo kraljevi par, ki me je navdušil s svojo pozornostjo, dostopnostjo in vitalnostjo (njeno veličanstvo namreč šteje spoštljivih 82 let, vojvoda Edinburški pa še nekaj več.) In končno smo dosegli zlato priznanje, matrac!

Nato pomislim na vse čudovite ljudi, ki sem jih spoznala v MEPI-ju, na moje »sotrpine« na odpravah, in na profesorco Maylandovo, ki je glavna krivka, da smo vsi vztrajali do konca.

Vem, da zgodbe z MEPI-jem niti približno še ni konec.

Katja Jezeršek

Dobitniki zlatih priznanj z mentorji na podelitvi v Slovenski filharmoniji 22. oktobra 2008.

Sklep

Ker smo na gimnaziji prepričani, da mladi v programu MEPI ogromno pridobijo, se trudimo, da bi bil program vsem dostopen. Dejavnosti so večinoma brezplačne oziroma imajo dijaki možnost izbire. Pri pripravah in odpravah za bronasto in srebrno priznanje nam pomaga Slovenska vojska, ki nam svojo opremo, hrano in usposabljanje nudi brezplačno, pri financiranju odprave za zlato priznanje pa nam pri stroških delno pomaga Občina Škofja Loka. Program je na gimnaziji dobil svoje mesto tudi zato, ker k nam prihajajo učenci OŠ Škofja Loka - Mesto in OŠ Ivan Grohar, kjer si pridobijo bronasto priznanje. Na vsaki stopnji imamo od dvajset do trideset udeležencev, kar je v slovenskem prostoru največja številka. Čeprav morda proti pričakovanjem, je prostovoljstvo tista dejavnost, ki jo mladi poudarjajo kot izjemno pozitivno in koristno izkušnjo, čeprav jih najbolj navdušuje adrenalin odprav. Vsi, ki smo vključeni v program kot mentorji in inštruktorji, smo prepričani, da smo del nečesa pozitivnega, kar nam daje navdih in energijo. Z vsakim letom se tudi mi več naučimo in več kot znamo, več idej imamo, kako še izboljšati MEPI na gimnaziji.

Rusijada – vseslovenski festival v Škofji Loki

Gimnazija Škofja Loka že dve leti zapored organizira vseslovenski festival Rusijada, na katerem se srečajo učenci in dijaki, ki se na slovenskih šolah učijo ruščine, študentje rusistike s Filozofske fakultete v Ljubljani ter učitelji ruščine. Eden izmed glavnih namenov festivala je druženje mladih, ki se na ta način lahko spoznavaajo z eno izmed večjih slovanskih kultur in iščejo vzporednice ter prijateljske vezi s sovrstniki v Rusiji in Sloveniji. Na festivalu lahko pokažejo svoje dosežke ter ustvarjalne dejavnosti s področja ruskega jezika in kulture.

Zadnja dva festivala sta bila pester mozaik raznovrstnosti pokazanega, videnega in slišaneega, tako v ruščini kot tudi slovenščini. Festival je potekal dopoldne in popoldne. Dopoldne so se dijaki slovenskih gimnazij zbrali na Gimnaziji Škofja Loka, kjer smo zanje pripravili zanimive delavnice na temo ruske kulture. Lahko so likovno ustvarjali na temo ruska moderna umetnost in ruski vzorec, poučili so se o ruskih animiranih filmih, spoznali rusko klasično glasbo, ruske plesne in pravoslavne ikone. Prvo leto smo imeli tudi veliko čast, da je umetnica Albina Nastran poleg delavnice o ikonah pripravila tudi čudovito razstavo svojih ikon v šolski knjižnici. V šolski knjižnici smo pripravili na ogled (z možnostjo nakupa) tudi rusko učno gradivo in drugo leposlovje v povezavi z Rusijo. Z delavnicami smo želeli dijakom približati tudi tiste pedagoške metode in vidike ruske kulture, za katere morda med poukom zmanjka časa. Udeležencem festivala smo ponudili tudi ogled Škofje Loke, po kateri so jih popeljali dijaki Gimnazije Škofja Loka.

V popoldanskem času se festival preseli na Loški oder, kjer se s točkami v ruščini predstavijo učenci osnovnih šol, dijaki gimnazij in študentje Filozofske fakultete. Doslej smo lahko uživali ob ruski klasični glasbi, plesih, krajših gledaliških igratih, recitacijah, baletu, skečih, petju ... Vsi udeleženci so, vsak na svoj način, slikovito prispevali k celotni podobi Rusijade in občinstvu približali del raznolike in bogate ruske kulture. Točka prese-nečenja je vsako leto tudi poseben gost, ki ima določeno povezavo z Rusijo. Tako smo doslej gostili pesnico Nežo Maurer, katere pesmi so objavljali tudi v Rusiji, duo IRA Roma, ki prepeva ruske pesmi, ter klovneso Evo Škofič Maurer, ki je v Rusiji študirala.

Dijaki evropskega oddelka Gimnazije Škofja Loka so v ruščini zaigrali kratko igrico O repi velikanki. Od leve proti desni: Anže Rozman, Vita Pintar, Nina Plavc, Žiga Kalan, Klemen Mesec, Manca Mrežar, Anja Mravljca, v škatli pa je skrita Rebeka Avguštin. (foto: Janez Marolt)

V veliko čast nam je, da festival podpirajo mnogi znani in pomembni ljudje. Doslej so nas vsako leto obiskali minister za šolstvo in šport RS, veleposlanik Ruske federacije v Sloveniji, župan in predstavniki Občine Škofja Loka, predstavniki Društva Slovenija Rusija, na zadnjem festivalu pa tudi žena predsednika Slovenije Barbara Miklič Turk. Vseh častnih gostov smo še posebej veseli, saj s svojim obiskom dajejo našemu festivalu še prav posebno vrednost. Za udeležence festivala pa so takšni obiski zagotovo še dodatna motivacija in vzpodbuda pri učenju ruskega jezika v Sloveniji.

Čeprav je zgodovina našega festivala kratka, se lahko vseeno pohvalimo z dobro udeležbo in zanimanjem šol zanj. Vsako leto se prijavi več šol in tako se je lani na odru vrstilo več kot dvesto nastopajočih: 7 gimnazij, 4 osnovne šole in Filozofska fakulteta.

Festival Rusijada je prvič ugledal luč sveta pred dvema letoma; 23. marca 2007 smo organizirali prvi festival - Rusijado 2007. Druga Rusijada je potekala 4. aprila 2008. V pripravi je že tretja Rusijada, ki bo 20. marca 2009. Ideja za tovrstni festival je v meni zorela kar nekaj let. Mnogi tuji jeziki, ki se poučujejo v slovenskih šolah, so podobne festivale že poznali in želela sem si, da bi lahko nekaj podobnega ponudili tudi učencem, ki se učijo ruščine. Ko je zamisel šele dozorevala, se je zdela izvedba skoraj nemogoča. Porajalo se je na desetine vprašanj, dvomov, kje bi se to dalo organizirati, kdo bo pri tem sodeloval, kako bo s finančno podporo, kdo se bo sploh želel udeležiti takšnega festivala in podobno ... Toda, po prvih korakih sem hitro spoznala, da bo Rusijada zaželen otrok, saj

je ravnatelj Gimnazije Škofja Loka idejo z veseljem podprl in festivalu vseskozi stal ob strani. Prišla je tudi podpora z Ministrstva za šolstvo, veleposlaništva Ruske federacije in tudi zelo pomembna finančna podpora mnogih sponzorjev (Občina Škofja Loka, Sklad pri Društvu Slovenija Rusija s Krko kot generalnim sponzorjem, drugi manjši sponzorji).

Seveda Rusijade ne bi bilo brez vseh nastopajočih, dijakov prostovoljcev, ki nesebično pomagajo pri organizaciji, profesorjev Gimnazije Škofja Loka in vseh drugih sodelujočih – vsi si zaslužijo prav posebno zahvalo. V posebno veselje mi je, da je festival našel svoj rojstni kraj in svoje bivališče prav v Škofji Loki, kjer ima ruščina v šolskem prostoru kar lepo tradicijo in ugled. Glede na to, da sama sicer prihajam s čisto drugega dela Slovenije, mi je tako še v posebno čast, da lahko tudi sama z organizacijo festivala Rusijada prispevam h kulturni obogatitvi tega mesta in k povezanosti med slovensko ter rusko kulturo.

S takšnim festivalom bi radi mladim še bolj približali rusko kulturo in jih vzpodbudili k učenju ruskega jezika, kajti tako ruski jezik kakor ruska kultura postajata pomemben del sodobne slovenske države, zlasti na področju gospodarstva in kulture. Pri pouku ruščine veliko ustvarjamo in ne moremo obiti bogate in slikovite ruske kulture, ki jo spoznavamo na različne načine: od petja, plesa do skečev in iger. Zato se mi zdi prav, da lahko na tovrstnih srečanjih to pokažemo drug drugemu, se drug od drugega kaj novega naučimo, se vzpodbujamo, izmenjujemo izkušnje in nenazadnje spoznavamo raznolikost slovenskih šol in okolij, odkoder prihajamo. Lahko bi rekli, da smo na dan festivala združeni v raznolikosti – in prav to nas bogati ter povezuje.

Naj nas ruska kultura in učenje ruščine povezujeta tudi znotraj Slovenije in naj ne bo učenje tujega jezika samo spoznavanje tujih kultur in navad, temveč tudi krepitev strpnosti, spoštovanje različnosti ter raznolikosti in spoštovanje lastne narodne identitete.

Zgodba o »izgubljeni« sliki

Namesto uvoda

Lani je četrta generacija visokošolcev loške gimnazije slavila petdesetletnico velike mature; kot vedno smo obujali spomine in skušali iz različnih podrobnosti obuditi kaj novega, že pozabljenega. V tem skupinskem brskanju po spominih smo se ustavili pri oljni sliki Ivana Groharja **Postojnska jama**, ki je nekaj časa krasila pritlični hodnik takratnega prizidka gimnaziji, ki ga danes ni več.

Omenjena slika se je pojavila nekega jutra, leta 1956. Zakaj in od kje se je slika znašla na tem mestu, je danes nemogoče ugotoviti. Sošolci smo soglasno sklenili, da je vredno pobrsniti po različnih virih informacij, da bi skušali ugotoviti in javno objaviti, kaj se je dogajalo s sliko in okoli nje. Pri tem nas je podžigala želja, da bi s to akcijo uspeli slovenski javnosti približati še eno od del velikega mojstra slovenskega impresionizma Ivana Groharja. Ob množičnem poznavanju Groharjeve Pomladi, Škofje Loke v snegu, Macesna in posebej Sejalca je kar nekaj Groharjevih platen, o katerih ne vemo nič ali skoraj nič, vendar prav tako zaslužijo pozornost.

Stara zgodba

Takrat je na škofojeloški gimnaziji risanje in umetnostno zgodovino poučeval **prof. Floris Oblak, akademski slikar** (žal je leta 2007 umrl). O izvoru in lastništvu slike pred prihodom v šolo ni mogel povedati nič posebnega, več pa je strnil v pripoved o sliki in avtorju. V hodniku obešena slika, polna rumenih in oranžnih odsevov svetlobe in prevladujočih sivozelenih obrisov podzemeljskega bogastva Postojnske jame, je imela v desnem spodnjem kotu čitljiv in nedvoumen podpis **Iv. Grohar**. Naš pokojni profesor se je kot akademski slikar spoznal na barve in slikarsko tehniko. Kar ob sliki nam je razlagal, da je Grohar jama upodobil z navadnimi oljnimi (in ne umetniškimi) barvami. Po Oblakovo naj bi jih Grohar dobil od enega od takratnih občasnih pokroviteljev umetnosti na Loškem. Le-ta mu je pač ponudil tisto, kar je bilo v njegovi trgovini. Grohar si zaradi revščine ni mogel privoščiti »pravih« barv, sploh pa ne za tako veliko sliko. Takrat se nam je zdela slika ogromna, saj je zapolnila skoraj ves prostor na zidu med vrati v tajništvo gimnazije in zunanjim zidom. Prav zaradi teh barv naj bi slika pospešeno propadala in prof. Oblak je napovedal, da se bo slika preselila v restavratorsko delavnico Narodne galerije, kjer naj bi strokovnjaki rešili, kar se rešiti da. Toliko smo o sliki vedeli nekoč.

Ivan Grohar: Postojnska jama.

Fotografijo je ljubeznivo posređoval Narodni muzej v Ljubljani in dovolil njeno objavo v tem članku.

Nadaljevanje zgodbe po več kot petdesetih letih

Predlog kolegov na naši proslavi je bil dovolj razburljiv, da sem skušal poiskati odgovore na vrsto vprašanj, ki so se postavljala sama po sebi. Bolj ko sem vrtal v globino zgodbe, več novih vprašanj se je porajalo.

Po spominu lahko zatrdim, da je bila slika v lasti loške gimnazije največ dve leti. Od kdovekod je prispela na svoje začasno mesto v letu 1956. Če bi jo obesili prej, bi se je spomnili tudi dijaki prve generacije visokošolcev, ki so maturirali 1955, vendar se je ne. Slika je zapustila gimnazijo pred letom 1958. Takrat smo namreč maturirali mi kot četrta generacija in slike ni bilo več na opisanem mestu, spominjajo pa se je bivši dijaki razreda pred in za nami; nesporno torej lahko določimo avtorja slike in obdobje, ko je slika »gostovala« v loški gimnaziji.

Obarvan Groharjev podpis na oljni sliki Postojnska jama.

Sodobna računalniška tehnologija je omogočila izrez iz Groharjevega dela. Ob njegovih mogočnih dimenzijah se slikarjev podpis skoraj skriva. Zraven tega pa je Grohar za podpis uporabil temno, rdečerjavo barvo, ki se zlije z okoliško barvo. Eden od standardnih računalniških trikov je umetnikov podpis obarval svetlorumeno in ga tako napravil vidnega.

Sicer pa se vrnimo h glavnim vprašanjem. Začelo se je seveda z osnovnim, ali slika sploh še obstoja in kdo jo ima v lasti. Ker je pokojni prof. Floris Oblak pred pol stoletja govoril o restavracijah Narodne galerije v Ljubljani, sem začel poizvedovati najprej tam. Posebej moram poudariti, da sem pri vseh institucijah, kjer sem spraševal o omenjeni sliki, naletel na izjemno prijateljski sprejem in pomoč. Na moje začetno vprašanje o sliki se je odzval dr. Andrej Smrekar, bivši ravnatelj Narodne galerije in eden največjih (če ne največji) poznavalcev Groharja. Poznal je sliko, bila naj bi v Narodnem muzeju v Ljubljani; poznal pa je tudi nekaj okoliščin ob njenem nastajanju. Grohar je 6. januarja 1906 poslal razglednico, na kateri je omenil, da je dobil naročilo za sliko Postojnske jame, ki naj bi bila eden od razstavnih eksponatov za avstrijsko razstavo umetnosti v Londonu. Opozoril me je na lokalni časnik Notranjec, ki je izhajal v Postojni, in je v začetku leta 1906 pisal o tem. Lokalni časnik se je razstave in Groharja spomnil predvsem zato, ker sta bila oba neposredno povezana s turistično promocijo Postojnske jame v tujini. Drugi, predvsem specializirani časopisi, pa so skoraj vsi po vrsti razstavo prezrli. Celo za čas na prelomu iz 19. v 20. stoletje posebno ugleden časopis »Ljubljanski zvon«, ki je sicer redno obveščal svojo pretežno za kulturna vprašanja zagreto publiko, razstavi ni posvetil niti skromnega zapisa. Sicer pa tudi danes stroka meni, da razstava v Londonu ne zasluži posebne pozornosti, ker je bila bolj politične narave. Spomnimo se še drugega umetniškega dogodka; v avgustu istega leta je bila razstava jugoslovanskih slikarjev v Bolgariji, udeležba slovenskih mojstrov čopiča je bila posebej reprezentativna in o njej je Zvon pisal vsaj šestkrat.

V Narodni in univerzitetni knjižnici sem našel časopis Notranjec in v letniku 1906 odkril naslednji novici:

»Postojnska jama na razstavi v Londonu

Postojnski glavar g. Štefan Lapajne je pri zadnjem njenem posvetovanju kot načelnik postojnske jamske komisije izjavil, da se tudi Postojnska jama udeleži razstave.«¹

Ob popolnem pomanjkanju podatkov o londonski razstavi je bila ta kratka novica prvi znak, da se je v zvezi z avstrijsko razstavo v Londonu nekaj dogajalo, da je organizator javnega nastopa predvidel tudi vključitev Postojnske jame med razstavne teme in so se lokalni veljaki trudili zagotoviti svojemu naravnemu čudežu ustrezno mesto. In drugi zapis:

»Razstava v Londonu

Velike razstave, ki se vrši letos v Londonu, se udeleže poleg Postojnske jame tudi slovenski slikarji, katerim se je menda odkazal za slike eden najlepših prostorov. Umetnik Grohar, eden od najnadarjenejših in najboljših slovenskih slikarjev, slika za to razstavo Postojnsko jamo. Naj bi naši umetniki večkrat posegli na tako praktično polje. Svet postaja bolj in bolj realen in čimprej se bodo umetniki prilagodili časovnim potrebam, tem preje bodo prišli do

*boljšega kruha.*²

Druga novička v Notranjcu je potrdila priprave na londonsko razstavo in prvič javno omenila sodelovanje Ivana Groharja na njej. Mimogrede, koncept postavitve razstave je prispeval znani slovenski arhitekt Maks Fabiani. V teh drobcih o razstavi pa ostaja neodgovorjenih vrsta na razstavo vezanih vprašanj, kot na primer, kdo je razstavo sploh organiziral, kdo je pri Groharju sliko naročil, kam je po razstavi izginila, kaj so z njo počeli do povojnih let itd. Bajе obstaja katalog razstave, vendar ga do oddaje prispevka uredništvu Loških razgledov nisem uspel najti; morda bo to uspelo komu drugemu ali pa bom do prihodnje številke Loških razgledov sam uspel zbrati dovolj novih podatkov za nadaljevanje zgodbe.

Uspelo pa mi je dobiti še en podatek o londonski razstavi. V reviji Slovan, mesečniku za književnost, umetnost in prosveto, je bila v letniku 1905/06 naslednja novica:

»Ivan Grohar: Postojnska jama

*V hotelu »Union« je bila par dni razstavljena velika Groharjeva slika »Postojnska jama«, namenjena za razstavo v London. Slika je izvršena v čistomodernem slogu, po načini Segantinija s – špahtlom. Vtisk, ki ga daje ta v mračnem, zakajenem tonu izgotovljena slika, na kateri je razsvetljen le levi kot, dočim je vse drugo poltemno, je prav dekorativen in dokazuje, da stopa Grohar vztrajno dalje po potu najskrajnejših dunajskih secesionistov.*³

V istem mesečniku zasledimo še naslednji zapis:

*»Slovenski umetniki v Londonu. Avstrijske razstave v Londonu se udeležijo tudi umetniki. Tu bodo imeli svoje oddelke sledeča umetniška društva: »Secession« (Dunaj), ... »Sava« (Ljubljana). V klubu »Sava« so zastopani Ivan Grohar (4 krajine), Rik. Jakopič, M. Jama, F. Vesel, Žmitek in Fr. Berneker. V posebnem oddelku razstave za promet tujcev na Kranjskem pa imata še: Iv. Grohar 3 slike (Postojnska jama, Ljubljana in Triglav) in Fr. Berneker 2 figure (Kranjec in Kranjica). Razstava se otvori prve dni maja meseca. Aranžma in tehnično vodstvo je imel v rokah g. dr. M. Fabiani, oddelek »Sava« pa je uredil g. R. Jakopič.*⁴

Opogumljen s prvimi novimi podatki sem prosil za pomoč in sodelovanje Narodni muzej v Ljubljani in kljub obilici rednega dela je bila doc. dr. Mateja Kos enako prijazna kot dr. Smrekar iz Narodne galerije. Potrdila je, da je slika Groharjeve Postojnske jame pri njih in posredovala točne mere slike. Vedel sem, da je nenavadno velika, nisem pa pričakoval takih mer; slika je namreč dolga 2,17 m in visoka 1,57 m, okvir jo pa poveča še za dodatnih 40 cm (rezultat obljube, da mi bo posredovala fotografijo slike, je na sliki spredej).

Ob iskanju dodatnih informacij in podatkov o sliki in okoliščinah njenega nastanka sem, z vsem dolžnim spoštovanjem do slovenske umetnosti, obiskal razstavo Slovenski impresionisti in njihov čas. Seveda nisem mogel mimo Groharja, a mnoge razstavljene slike sem poznal. Zaradi razstave v galeriji loškega gradu, in tam razstavljenih nekaj fotografskih plošč Avgusta Bertholda, sem s posebnim zanimanjem vstopil v enega od stran-

2 Notranjec, št. 5, str. 51

3 Slovan, 1905/1906, str. 128.

4 Slovan, 1905/1906, str. 192.

skih razstavnih prostorov, ki je bil namenjen fotografiji. Med Bertholdovimi posnetki je vidno mesto zavzemal njegov posnetek Postojnske jame! Spomnil sem se časopisnih člankov, ob pripravah na razstavo in po njeni otvoritvi, ko je del umetniške stroke dokazoval, da je Grohar Sejalca pravzaprav kopiral z ene od Bertholdovih plošč, drugi del pa se je pridušal, da je imel (in ima) slikar pravico, da motiv »svojega srca« shrani na fotografskem papirju ali plošči in ga kasneje prenese na platno.

Ta članek sem imel namen obogatiti s fotografijo Bertholda, a se je zapletlo pri pravici do javne objave njegove zapuščine. Narodna galerija ima večino njegovih posnetkov, ni pa njihov lastnik. Prijazno so mi pomagali s podatki o lastniku in od njega sem dobil dovoljenje za javno objavo Bertholdove Postojnske jame z razstave impresionistov, zraven pa še pet njegovih posnetkov istega motiva, a z različnih zornih kotov. Nobeden od posnetkov v celoti ne ustreza kot predloga za Groharjevo platno, lahko pa je posamezne podrobnosti najti na različnih fotografijah. Moja laična presoja je, da je Grohar svojo Postojnsko jamo naslikal po Bertholdovih predlogah oziroma si z njimi vsaj pomembno pomagal, saj sta bila z Bertholdom prijatelja in neke vrste zaveznika v umetniškem ustvarjanju. Na rob tej ugotovitvi pa se postavlja vprašanje, kako je Berthold v začetku 20. stoletja uspel ustvariti v jami pogoje za te fotografije, kar bo lahko predmet kakega drugega raziskovanja.

Eden od posnetkov Postojnske jame Avgusta Bertholda.

Lastnik je dovolil objavo posnetka v tem članku, NG je lju beznivo omogočila posnetek iz njihove fototeke.

Neodgovorjena vprašanja

Žal je pri raziskavi ostalo neodgovorjenih kar nekaj vprašanj. Morda bo kdo od bralcev, vzpodbujen s tem člankom, uspel najti nanje ustrezne in preverjene odgovore. Bilo bi lepo, zanimivo in koristno.

O samem nastanku vemo sicer dovolj, nič pa ni (zaenkrat) znanega, kdo je sliko za razstavo naročil. O učinku razstave tudi ne vemo kaj prida, saj je po mnenju stroke šlo predvsem za politično razstavo Avstro-Ogrske v Londonu in zato stroke ni posebej zanimala. Največ neodgovorjenih vprašanj pa se nanaša na lastništvo. Narodni muzej jo šteje za svojo last od poznih petdesetih let, kar se ujema z našo ugotovitvijo, da je slika zapustila loško gimnazijo najkasneje v letu 1957. Od tu dalje je slika v knjižnici Narodnega

muzeja, pred tem pa je vprašanje lastništva popolnoma odprto.

Polpolno sušo tovrstnih podatkov je tik po oddaji prispevka urednici prekinila nova informacija, utemeljena na dokumentih iz arhivskega fonda Loškega muzeja, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota v Škofji Loki. Takratni ravnatelj muzeja Karel Plestenjak si je močno prizadeval, da bi muzejske zbirke obogatil predvsem z gradivom, ki je imelo korenine na Loškem in bi torej – vsaj po tem kriteriju – sodilo k nam. Očitno je enkrat v prvih mesecih leta 1952 obiskal Narodni muzej v Ljubljani in takratnemu ravnatelju dr. Jožetu Kastelicu izrazil željo, da bi Loški muzej pridobil Groharjevo Postojnsko jamo. Dr. Kastelic ga je namreč 28. 3. 1952 pozval, naj **»čimprej pride ponjo, če nanjo res reflektira«**. Ko je ravnatelj Plestenjak naslednjega dne dopisnico dobil, je še istega dne (torej 29. 3. 1952) posredoval ravnateljstvu Narodnega muzeja seznam predmetov, ki so bili v posesti Narodnega muzeja, po svoji vsebini pa bi sodili nazaj na Loško, med njimi je tudi Postojnska jama Ivana Groharja. Kdaj so predstavniki našega muzeja sliko res prevzeli in jo prinesli v Loko, ne vem. Res pa je, da jo ravnatelj Plestenjak omenja v svojem poročilu za leto 1952 na občnem zboru Muzejskega društva (15. 1. 1953) kot pridobitev oddelka del loških rojakov.

Leta 1954 se je Loški muzej odločil, da bo v takratni telovadnici gimnazije pripravil veliko slikarsko razstavo del loških rojakov *»od Jerneja iz Loke do današnjih dni«*. Zanj je nekaj slik prispeval muzej iz svoje takrat še majhne galerijske zbirke loških slikarjev, za pomoč in izposojlo slik pa je zaprosil še rojake – slikarje (Biorollo, Miheliča, Sedeja, Mirka in Iveta Šubica, Potočnika, Gojmira Kosa) in Narodno galerijo. O razstavi nisem našel gradiva, zato ne morem trditi, da je bila med razstavljenimi slikami tudi Postojnska jama. Dejstvo pa ostaja, da je bila takrat na ogled v muzeju in bi bilo realno pričakovati, da so jo vključili med razstavljenata platna ob ostalih Groharjevih delih, ki jih je najverjetneje posodila Narodna galerija. Je pa o velikem uspehu prve slikarske razstave loških rojakov poročal ravnatelj muzeja v svojem poročilu o delu za leto 1954.

Kljub pomanjkanju dokumentov lahko z gotovostjo trdim, da je opisovana slika našla svoje začasno mesto v loški gimnaziji. Očitno je nekomu prišlo na misel, da bi jo v hodniku elitne izobraževalne ustanove videlo več ljudi kot pa v muzeju. Kdo je prišel na to misel in kdo jo je v letu 1956 tudi uresničil, ni mogoče ugotoviti. Po svoje je zanimiva tudi ugotovitev, da se je o sliki takrat malo vedelo. »Počivala« je pač na manj izpostavljenih in obiskovanih krajih. To nevednost najboljše ponazarja kratek dopis Notranjskega muzeja iz Postojne, ki je 18. 12. 1954 zaprosil Mestni muzej v Škofji Loki, da mu preskrbi fotografijo Groharjevega platna, **formata 18 x 24 cm!**

Slika se je očitno – glede na podatke, navedene na začetku tega prispevka – v letu 1957 vrnila v muzej. Ko je namreč Narodna galerija leta 1958 pripravljala retrospektivno razstavo del Ivana Groharja, je takratni ravnatelj Zoran Kržišnik zaprosil muzej, da Narodni galeriji pošlje za razstavo Groharjeve slike; med njimi tudi Postojnsko jamo. Konec zgodbe o prehajanju umetnine iz rok v roke predstavlja pisemce Narodnega muzeja iz Ljubljane, ki 9. 1. 1959 na kratko obvešča Mestni muzej v Škofji Loki, da so od Narodne galerije prevzeli Postojnsko jamo Ivana Groharja, **ki jo je Narodni muzej posodil loške-mu 13. 5. 1952.**

Zaradi velikosti slike ni verjetno, da bi bila – vsaj nekaj časa – v zasebni lasti. Težko si

je predstavljati sobo v zasebni hiši, kjer bi lahko ponudili zavetje tako velikemu platnu. Predpostavljam, da je delo Groharju nekdo naročil. Ker je bila londonska razstava državna, deloma pa deželna akcija, bi pričakovali naročilo deželne oblasti, ki je razstavo hotela uporabiti tudi za promocijo kraja. Po povratku slik iz Londona pa bi – tiste, ki jih je deželna oblast naročila za to priložnost (in Groharjeva slika sodi v to kategorijo) – lahko bile v deželni lasti. Kdo ve? Od leta 1906 do 1952 je dolga doba in vprašanje je, skozi koliko in katerih rok je slika potovala, celo do podatka, kako je prispela v hodnik gimnazije, ni mogoče dobiti. Ravnatelj gimnazije in takrat službujoči profesorji (ki so se zaradi svoje predmetne naravnosti zanimali za slovensko slikarstvo) so žal že vsi pokojni. Sedanje vodstvo gimnazije pa sploh ni vedelo, in ni moglo vedeti, da je stari in že odstranjeni prizidek gimnazije krasila Groharjeva oljna slika neverjetnih dimenzij. Vsaj to so podrobnosti, ki bi jih bilo zanimivo povezati v celotno zgodbo o »izgubljeni« in ponovno najdeni Groharjevi sliki. V tem prispevku sem zapisal, kar sem uspel najti v poglavitnih domačih virih. Morda bi lahko pridobili podatke iz dunajskih virov, mogoče se bo problematike lotil kak strokovnjak in prišel do novih spoznanj. Če nam bo v prihodnje zaradi tega uspelo najti nove odgovore na stara vprašanja – toliko bolje.

Zahvala

*V članku sem že zapisal, kako ljubeznivo in hitro so na moja vprašanja in prošnje odgovarjali ugledni strokovnjaki slovenskih vrhunskih ustanov. Naj se zato na koncu najiskrenejše zahvalim lastniku Bertholdove zapuščine **Mateju Vozliču**, dipl.arch. za soglasje k objavi posnetka, **Narodni galeriji** za podatke in posnetek Bertholdove Postojnske jame, posebej pa **dr. Andreju Smrekarju**, ki mi je pomagal čez prve ovire, poleg tega pa mi je z drobnimi nasveti dajal pogum pri iskanju novih dejstev. Enaka zahvala gre **Narodnemu muzeju in doc. dr. Mateji Kos**. Brez nje bi se o sliki ne mogli pogovarjati, saj je ona po svoji funkciji skrbnica (tudi te) slike. Posnetke izvirnega Groharja je napravil njihov hišni fotograf. Končno velja moja zahvala tudi **Juditi Šega**, vodji enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki, in njeni sodelavki **Elizabeti Eržen Podltnik**, ki sta mi pomagali razčistiti in dokumentirati lastništvo slike vsaj v povojnem obdobju. Hvala vsem.*

VIRI

Notranjec, letnik II, št. 2, str. 19; 13. 1. 1906.

Notranjec, letnik II, št. 5, str. 51; 3. 2. 1906.

Slovan, mesečnik za književnost, umetnost in prosveto, letnik 1905/06, str. 128, 192.

Lumen 2007 – največji fotografski dogodek v Loki in Sloveniji

Foto klub Anton Ažbe Škofja Loka je 28. decembra 2007 v dvorani Loškega odra priredil izjemno fotografsko prireditev – projekcijo mednarodnega natečaja »Lumen 2007«, ki je po številu udeležencev in številu predstavljenih del preseгла vse dosedanje fotografske prireditve v Sloveniji. Prireditve je bila pod pokroviteljstvom Fotografske zveze Slovenije – FZS, Mednarodne zveze za fotografsko umetnost – FIAP in prvič v Sloveniji tudi pod pokroviteljstvom Ameriškega fotografskega združenja – PSA. Glavna sponzorja sta bila Občina Škofja Loka in Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Fotografi z vsega sveta so lahko sodelovali z diapozitivi in digitalnimi posnetki in to s splošnimi motivi ter z motivi o svetlobi (lumen v latinščini pomeni svetloba). Ker so si škofjeloški fotografi s prirejanjem številnih razstav, in še posebno z doslej osmimi v svetovnem merilu, pridobili izkušnje in ugled, je loški fotografski salon postal znan in priljubljen po vsem svetu. Zato je tokrat sodelovalo nepričakovano veliko število zapisovalcev s svetlobo – kar 516 fotografov iz 50 držav, s 3474 deli, kar je doslej največ v Sloveniji in tudi na prostoru nekdanje Jugoslavije. Na slovesni projekciji so pokazali vseh 1052 del, ki jih je izbrala ocenjevalna komisija. Prireditveni odbor, ki ga je tokrat vodil mag. Tomaž Lanišek, je povezoval dejavnosti, ki so potrebne za vrhunsko tehnično in tudi medijsko prireditev. Ocenjevanje del je opravila mednarodna komisija: Erich Nauschnig iz Avstrije, Janez Kosmač iz Radomelj in Drago Kuralt iz Cerkna. Celostna podoba, od razpisov do razstavnega kataloga in medmrežne predstavitve, je delo Petra Pokorna mlajšega. Tako lahko vsakdo na medmrežju www.fkaa-klub.si/lumen2007 najde celoten razstavni katalog. Za samo uradno prvo predstavitev je poskrbel Domen Kokelj, skupaj z drugimi člani društva. Na promocijski slovesnosti je škofjeloški župan Igor Draksler povedal, da take prireditve lepo predstavljajo Škofjo Loko vsemu svetu. Med projekcijo vseh izbranih fotografij je z glasbeno spremljavo polno dvorano Loškega odra na Lontrgu navduševal glasbeni umetnik in fotograf Lado Jakša iz Ljubljane. Na prireditvi so podelili 42 nagrad Mednarodne zveze za fotografsko umetnost, Fotografske zveze Slovenije in Ameriškega fotografskega združenja (osebno so priznanja prejeli nagrajenci iz Slovenije, drugim so jih poslali po pošti).

Z zlato medaljo Fotografske zveze Slovenije nagrajena fotografija, ki jo je vietnamski avtor, Truong Thank Nha, podnaslovil To promptly star cultivation.

V posameznih kategorijah so najvišja priznanja prejeli: pri diapozitivih na temo svetloba Agostino Baldacchino z Malte, v prosti temi Phillip T. R. Kwan iz Kanade, pri digitalnih posnetkih je najvišje priznanje prejel na temo svetloba Shyamal Das iz Indije in pri posnetkih na prosto temo Peter Cvenkelj z Bleda. Med nagrajenci so bili še fotografi iz Anglije, Avstrije, Finske, Francije, Hong Konga, Madžarske, Nemčije, Singapurja, Slovenije, Srbije, Vietnama in s Tajvana. Slovenijo je zastopalo 149 fotografov, ki so prejeli skupno 10 nagrad.

Ponovitvi projekcije sta bili še januarja 2008 v Radomljah in februarja v Ameriškem kotičku Univerze na Primorskem v Kopru.

Člani Foto kluba Anton Ažbe niso le vzorno organizirali celotno prireditev, ampak so bili uspešni tudi v svetovni družini fotografov, saj je med izbranimi deli kar 62 posnetkov osemnajstih članov loškega kluba. Ker bodo škofjeloški fotografi v letu 2010 praznovali 25 letnico organiziranega delovanja, je tudi »Lumen 2007« eden pomembnejših dogodkov v zgodovini njihovih prizadevanj, da bi popestrili škofjeloški kulturni utrip in ga predstavili svetu.

Filatelistične beležke (2007–2008)

V Filatelističnem društvu »Lovro Košir« Škofja Loka poleg zbiranja poštних znamk in drugega filatelističnega materiala s svojimi zbirkami in priložnostnimi izdajami prav radi sodelujemo pri pomembnih jubilejih.

70. obletnica Muzejskega društva Škofja Loka

Spominski dopisnici ob 70-letnici Muzejskega društva Škofja Loka in 100-letnici Planinskega društva Škofja Loka. Obe sta opremljeni s spominskima žigoma in ena s priložnostno znamko, ki prikazuje prvo planinsko kočjo na Lubniku.

Filatelistično razstavo *Muzejski eksponati in kulturna dediščina* (zbirko je pripravil dr. Janez Cerkvenc), ki je bila na ogled v mali razstavnici galeriji Občine Škofja Loka, smo posvetili 70. letnemu delu muzejskega društva. V sodelovanju z njim in Loškim muzejem smo oblikovali spominsko dotiskano dopisnico, z motivom naslovne strani prve številke Loških razgledov iz leta 1954. V sodelovanju s Pošto Slovenije smo izdelali priložnostni poštni žig s stiliziranim delnim portalom in napisom: »70 LET MUZEJSKEGA DRUŠTVA ŠKOFJA LOKA 1937–2007« in datumom odprtja razstave, 27. 6. 2007. Na zadnji strani dopisnice je natisnjen kratek pregled sedemdesetih let dela Muzejskega društva Škofja Loka.

100 let Planinskega društva Škofja Loka

V sodelovanju s Planinskim društvom Škofja Loka smo po fotografiji z odprtja prve planinske kočje na Lubniku (1932) oblikovali spominsko dotiskano dopisnico. Na njeni sporočilni strani je kratek opis 100-letne zgodovine loškega planinskega društva. Na priložnostnem poštne žigu, ki ga je izdelala

Pošta Slovenije, pa stiliziran Lubnik s planinsko markacijo in letnicama 1907–2007 obkroža napis »100 LET PLANINSKEGA DRUŠTVA ŠKOFJA LOKA« in datum odprtja tematske filatelistične razstave, 24. 11. 2007. Planinsko društvo je razveselilo filateliste z naročilom jubilejne osebne poštne znamke po originalni fotografiji planinske kočje iz leta 1932.

V mali razstavni galeriji Občine Škofja Loka so svoje tematske zbirke razstavljali: dr. Peter Suhadolc: *Osvajanje nekoristnega sveta*; Janko Štampfl: *100 žensk na Triglav* in dr. Janez Cerkvenik: *Narava, pohodništvo, gornišstvo in alpinizem*.

Od generala Maistra do samostojne Slovenije

Filatelistično razstavo *Od generala Maistra do samostojne Slovenije* smo organizirali ob sodelovanju Občine Škofja Loka, Pošte Slovenije, Društva upokojencev in Osnovne šole Škofja Loka - Mesto. Odprli smo jo 19. junija 2008, in sicer v počastitev občinskega praznika ter Dneva državnosti. Istoimenska zbirka, ki jo je pripravil član našega filatelističnega društva dr. Janez Cerkvenik, je posvečena 90. obletnici konca 1. svetovne vojne. S filatelističnim materialom, kot so poštne znamke, odtisi poštних žigov, dopisnice, razglednice, pisma, maksimum karte in druge izdaje prikazuje vse pomembnejše razvojne dogodke v zgodovini Slovencev od Avstro-Ogrske do samostojne Slovenije.

Ob tej razstavi je Filatelistično društvo izdalo osebno poštno znamko, izdelano po osnutku kiparja Metoda Frlica, z motivom spomenika desetnika Antona Hafnerja v Aleji znamenitih Ločanov in letnicama 1918–2008. Rojak Anton Hafner je bil leta 1918 vodja upora slovenskih vojakov – Kranjskih Janezov – iz dopolnilnega bataljona 17. pešpolka v Judenburgu. Izdali smo tudi priložnostni ovitek, po zasnovi Janka Štampfla, na katerem so odtisi treh poštних znamk s simboličnim prikazom treh obdobij slovenske zgodovine: znamka avstro-ogrske c. kr. pošte, s prikazom bojišča iz leta 1918, kolek Dravske banovine, s pretiskom italijanske okupacijske uprave iz leta 1941, in poštna znamka samostojne Slovenije, z državnim grbom in datumom 26. 12. 1991. Na hrbtni strani ovitka je popis važnejših dogodkov iz pestre zgodovine Slovenije od leta 1918 do današnjih dni.

Naslovna stran priložnostnega ovitka *Od generala Maistra do samostojne Slovenije* z znamko Antona Hafnerja ter naslovna stran priložnostnega ovitka: 3. julij 2008 – Dan rudarjev s priložnostnim žigom in znamko.

Rudnik urana Žirovski vrh, ob Dnevu rudarjev, 3. julij 2008

Tematsko filatelistično razstavo *O rudarstvu, rudninah in okamninah* smo organizirali v Galeriji Krvina v Gorenji vasi ob praznovanju 3. julija – Dneva rudarjev in zaključka rudarskih del v nekdanjem Rudniku urana Žirovski vrh. Razstavljali so: mag. Srečko Beričič, zbirki *Rudarji srečno!* in *Filatelistični spomini na Rudnik urana Žirovski vrh*; Tomaž Kristan, zbirka *Diamanti so večni* in Domen Markovič, član filatelističnega krožka na Osnovni šoli Škofja Loka - Mesto, zbirka *Minerali*.

V sodelovanju z Jankom Štampflom smo po fotografski zasnovi Tomaža Lundra dotiskali priložnostni ovitek z rudarskim motivom v podkopu P-11 iz septembra 1981. Na drugi strani ovitka je kratek zgodovinski pregled rudarjenja v Žirovskem vrhu. Po naročilu Rudnika Žirovski vrh je Pošta Slovenije izdelala osebno poštno znamko, ki prikazuje rudarska dela v podkopu P-11, prav tako po fotografski zasnovi Tomaža Lundra. Filatelistično društvo je v sodelovanju s Studijem Grad izdalo maksimum karto z istim motivom, kot je na osebni znamki. Izdelali smo tudi priložnostni žig z napisom v sredini »RUDNIK ŽIROVSKI VRH« z rudarskim znakom, ki ga obkroža napis zgoraj: »JAVNO PODJETJE ZA ZAPIRANJE RUDNIKA URANA D.O.O.« in napis spodaj: »DAN RUDARJEV 4224 GORENJA VAS 3. 7. 2008«.

Zahvala

Člani filatelističnega društva se zahvaljujemo Občini Škofja Loka in Pošti Slovenije, d. o. o., ki sta razstave omogočili.

Prirodoslovna zbirka Loškega muzeja v novi podobi

Ne mine leto, da se Loški muzej ne bi obogatil s kakšno novostjo, pridobitvijo ali izjemnim dogodkom; tako je bilo tudi v letu 2008. Vendar je moj članek osredotočen le na enega od detajlov, ki krasijo hodnike starodavnega gradu, ki se dviga nad še bolj starodavnim mestom. V nadaljevanju bom opisala novosti v prirodoslovni zbirki - ali kot jo vodičke in vodiči preprosto imenujemo - živalski zbirki.

Naj že na začetku povem, da kljub temu, da na hodniku v prvem nadstropju še vedno prevladujejo preparirane živali, so te od letos dopolnjene z zbirko rastlin. 21. oktobra 2008 je bilo v prostorih Loškega muzeja slovesno odprtje razstave fresk in slik akademske slikarke Maje Šubic.

Vendar, naj se vrnem k živalim. Škofjeloško ozemlje je že na prvi pogled bogato pokrito z gozdovi, ki so varno pribežališče in naravni habitat vseh mogočih vrst sesalcev, plazilcev, ptičev, žuželk ... Osnovanje zbirke sega v davno leto 1946, ko je bil Loški muzej začasno naseljen v Puštalskem gradu. Prirodoslovna zbirka je ena od najstarejših zbirk muzeja in je, sorazmerno z ostalimi zbirkami, konstantno naraščala. Za ustanovitelja zbirke velja dr. Anton Polenec, zoolog, antropolog in pedagog, ki je bil tudi prvi tajnik leta 1937 ustanovljenega Muzejskega društva. Kot zanimivost naj zapišem, da je dr. Polenec odkril in določil številne nove rodove pajkov v Sloveniji, katerih strokovnemu poimenovanju je mednarodni znanstveni svet dodal tudi častno oznako, ki se imenuje po njem, *Polenecia*.

Preparirane živali so muzeju darovali loški lovci, nekatere tudi zbiratelji. Vseh živali niso ustrelili lovci, nekatere so poginile v nesrečah ali se ujele v pasti. Ta omemba je še posebej pomembna ob vodenju šolskih skupin po muzeju, saj se nekaterim kar stoži ob pogledu na mrtve nagačene živali, vendar pa je vsem skupno navdušenje in občudovanje, da lahko v živo vidijo živali, ki jih je, čeprav so v naših gozdovih avtohtone, na običajnih sprehajalnih poteh težko srečati.

Po preselitvi muzeja v Loški grad je zbirka sprva dopolnjevala prvo razstavno sobo v pritličju, kasneje se je preselila v hodnik prvega nadstropja, kjer je še danes, in sicer kot samostojna zbirka. V njej je mogoče videti avtohtono živalstvo loškega ozemlja, od Sorškega polja z nadmorsko višino 345 metrov do vrha Porezna, visokega 1630 m. Zbirka se lahko pohvali tudi s tem, da je edina te vrste na Gorenjskem. Preštela sem vse razstavljene živali v muzeju in jih naštela 102, od tega največ ptič, kar 65.

Prenovljena prirodoslovna zbirka Loškega muzeja z razstavo akad. slikarke Maje Šubic. (foto: T. Lunder)

Glede na izkušnje pri vodenju šolskih skupin po muzeju lahko rečem, da so največje pozornosti deležne vedno iste živali; na primer renčeči volk, katerega že davno ni na loškem ozemlju. Po pisanju enega od ustanovnih članov Muzejskega društva dr. Jožeta Ranta, v članku z naslovom Divjad in lovstvo na škofjeloškem ozemlju (Loški razgledi, 1965), je volk v naših krajih živel pred 200 leti. Enega zadnjih, ki so se potikali po širnih škofjeloških gozdovih, so ustrelili v Rastovkah v Selški dolini 22. februarja leta 1953. In prav ta se sedaj s svojo močjo in lepoto ponaša v zbirki. Medved sicer ni prepariran v renčeči grozeči pozi, vendarle očara s svojo mogočnostjo. Njegovo življenjsko pot je na Kočevskem zaključil prav zgoraj omenjeni dr. Jože Rant in ga poklonil muzeju. Medveda je na Loškem težko srečati, ko pa se vendarle pojavi, ponavadi povzroči nemalo hrupa, saj je nevaren predvsem drobnici. Tako se je lani poleti pojavil na Soriški planini in poklal nekaj ovc, kar je Agencija za okolje pri Ministrstvu za okolje in prostor takoj sankcionirala z dovoljenjem za odstrel kosmatinca. Vendar se zaradi lastne mu sreče, mogoče tudi prebrisanosti, odstrel ni zgodil, saj se v času, ko je dovoljenje za odstrel veljalo, ni več pojavil na območjih, kjer so ga čakali. Medved v prirodoslovni zbirki ne vzbuja prav nobenega strahu več. Zgodi se celo, da mlajšim otrokom prav težko dopovemo, da razstavljenih živali ne smemo božati in ljubkovati. Muzejski medved je tudi nekoliko neobičajne barve, namesto temnorjave je njegova dlaka svetlorjava; razlog naj bi bila izpostavljenost svetlobi, ki mu je obledela dlako, zato so okna za živalmi zdaj zaščitena s posebno prevleko, ki preprečuje tovrstne poškodbe.

V zbirki je tudi prav posebna vrsta srne, albinka. Lovci so jo ustrelili iz varnostnih razlogov, saj so takšni primeri posledica večkratnega križanja v istem leglu in kot taki genetska napaka narave.

Nemalo pozornosti sta deležna tudi planinska orla, takoj ob vhodu na hodnik. Eden od njiju je ujet ravno v pozi, ko zagrabi planinskega, v zimsko belo obarvanega

zajca. Dr. Anton Polenec v Loških razgledih iz leta 1972 v članku z naslovom Nekaj posebnosti in zanimivosti iz živalstva loškega ozemlja piše, da so enega od njiju leta 1954 po nesreči ujeli v past v Davči.

S svojo velikostjo nas preseneti tudi soška postrv, kar je razlog, da jo marsikdo od obiskovalcev muzeja niti ne prepozna. Dr. Polenec v zgoraj omenjenem članku piše, da so jo ujeli v Selščici leta 1959. Dolga je skoraj meter (94 cm) in težka 9,5 kg. *»Sicer ta postrv ni doma v loških vodah, njena domovina so reke Severne Italije, porečje Adiže na južnem Tirolskem, pri nas pa v Soči, Vipavi in Idrijci. Ob koncu stoletja pa je to postrv iz Soče prinesel prof. Franke in jo vložil v nekatere pritoke Save; daljni potomec teh priseljen- cev je tudi ta velikan iz Selščice.«*

France Planina v Loških razgledih iz leta 1960 piše o zanimivi preureditvi prirodoslovne zbirke. Do takrat so bile namreč maloštevilne živali, ki jih je muzej zbral, razstavlje- ne posamič, brez ustreznega okolja. Tistega poletja so uredili prvi biotop – gozd z nekaterimi živalmi, ki v njem živijo. *»Na lessonitnih ploščah ogrodja, ki ga je izdelal mizarški mojster Jože Peternelj, je slušatelj umetnostne akademije Franc Novinc z Godešiča naslikal rob mešanega gozda. Sestavil je resnične motive iz loške okolice tako, da gozd prehaja v travnike, med katerimi se vije Sora. Ob njej je proga vlažnega sveta z rogozjem in vehovjem. Valovita pokrajina prehaja v ozadju v hribovje, kjer so za vrhove uporabljene svojske oblike Homa, Osolnika, Lubnika in Ratitovca. Pred tem ozadjem je preparator ljubljanskega muzeja Franc Leben postavil plastično gozdno pokrajino. Središče tvori stara bukev, ki smo jo s pomočjo občinskega gozdarskega oddelka in logarja Pavla Kosa iz Poljan izsledili na Bukovem vrhu. Pred brlogom med krivenčastimi korenina- mi imata stara in mlada lisica opravka z ježem, po spodnji veji teče polh, v krošnji se je prikazala kuna zlatica, vejo preiskuje detel. Izza bukve gleda jazbec, iz gošče je prilomastil merjasec. Na mladi jelki sedita ljubka veverica in kalin. Na veji iz stranske stene počiva podhujka, suho drevo v ozadju preiskuje zelena žolna. Na odsekani brezi stoji smrdokavra, v bližini štora preži dihur. Med rogozjem se plazi vidra, v ozadju vidimo pižmovko, zviška se spušča kragulj. Duplo v stari bukvi je namenjeno za čuka ali skovika.«*

Živali danes niso več predstavljene v svojem biotopu, je pa kljub temu kar nekaj zani- mivih postavitev, na primer srnina družina s pikastim mladičem je gotovo ena od tistih, ki še posebej navdušujejo najmlajše, tudi lisičja družina in prikaz, kako se ena od lisic igra z v klobčič zvitim ježem.

V letu 2007 so prirodoslovno zbirko nazadnje obnovili, pred tem je zanjo dolgo časa skrbel preparator Tone Hafner. Slovesno odprtje zbirke je bilo 18. marca 2007, ko je v ta namen v grajski kapeli Škofjeloški lovski pevski zbor priredil letni koncert. Direktorica Loškega muzeja Jana Mlakar je povedala, da so zbirko morali prenoviti, saj postavitev ni več ustrezala sodobnim standardom. Prenova je potekala pod vodstvom znanega obliko- valca Miljenka Licula, prejemnika Prešernove nagrade za življenjsko delo na področju umetnosti za leto 2007. Prirodoslovno zbirko sta do lanskega oktobra krasili tudi razstava lesenih figuric iz drevesnih korenin, ki jih je izdelal Anton Babnik, in fotografska razstava. Fotografije živali sta posnela Jure Nastran, ljubiteljski fotograf in član Foto kluba Anton Ažbe iz Škofje Loke, ter Gorazd Kavčič, fotograf Gorenjskega glasa.

Prenovljena prirodoslovna zbirka je nadgrajena tudi v pedagoškem smislu in zato še

dotatno zanimiva za šolske otroke. Učiteljica razrednega pouka Mateja Curk je v svoji diplomski nalogi zbirala podatke o pedagoških dejavnostih v naravoslovnih ustanovah v Sloveniji. Med drugimi je obiskala tudi Loški muzej in njegovo prirodoslovno zbirko ter pedagoški vodji Miri Kalan ponudila pomoč pri oblikovanju programa za pedagoške dejavnosti. Curkova je tako oblikovala sklop učnih listov za prvo in drugo triletje, naloge temeljijo zgolj na razvijanju naravoslovnih postopkov in spretnosti. V tem starostnem obdobju je to za učence bistvenega pomena, saj na osnovi lastnih dejavnosti spoznajo pomembne zakonitosti narave in širšega okolja. »*Glede na to, da naloge ne zahtevajo reprodukcije znanja, otroci naloge raje rešujejo, posredno pa poglobljajo veselje do obiskovanja naravoslovnih in podobnih kulturno-izobraževalnih ustanov,*« pravi avtorica.

Kot sem omenila že na začetku, je živalska zbirka od konca leta 2008 obogatena še z razstavo rastlin akademske slikarke Maje Šubic; razstava bo imela nekaj časa značaj stalne postavitve. Na odprtje je prišlo mnogo ljudi, grajska kapela Loškega gradu, kjer je potekal slovesni program, je bila premajhna za vse, zato smo nekateri dogodek spremljali kar na hodniku muzeja, kar priča o veliki priljubljenosti slikarke v domačem kraju. Maja Šubic je povedala, da je bilo v razstavo vloženo ogromno truda in je bila delana prav na prostor, v katerem jo sedaj lahko občudujemo. Posebej za to priložnost je izdelala nove freske na lehnjaku in akvarele v mešani tehniki.

V katalogu z naslovom Tistega lepega dne, ki je izšel ob odprtju razstave, je direktorica Loškega muzeja Jana Mlaka zapisala: »*Majina predstavljena dela izražajo njen raziskovalni duh in svojsko likovno govorico, razstava pa ambientalno lepo dopolnjuje postavitev živalske zbirke. Vzgibe za Majino tako precizno in temeljito obravnavo loške »flore« lahko najdemo pri njej oboževanemu Charlesu Darwinu, v Svetem pismu in v strokovni botanični literaturi ter tudi v intimni naravi slikarke in v njenem posebej občutljivem, a celostnem dojemanju domačega okolja.*«

Rastline, ki so njena velika ljubezen, Maja povezuje s Charlesom Darwinom, saj naj bi se ravno skozi ustvarjanje herbarija začela rojevati evlucijska teorija.

Štiri freske so posvečene Darwinovemu preučevanju rastlin prek herbarija, naslednjih sedem predstavlja fragmente freske iz cerkve v Hrastovljah in prikazujejo Genezo – tretji dan stvarjenja, ko je po Svetem pismu Bog ustvaril rastlinje. Razstavljeni sta še dve freski, imenovani »Thinking path«, kar pomeni pot razmišljanja, in sta neposredno povezani s Charlesom Darwinom, ki se je pogosto sprehajal po podobni pokrajini nedaleč od svojega doma.

Herbarijske rastline v nekoliko povečani obliki in tehniki akvarela so bile kasneje izrezane in nalepljene na ročno izdelan papir. Sedem akvarelov predstavlja sedem rastlin, ki jih je mogoče najti ob sprehajalnih poteh za gradom: navadno kalužnico, travniško kaduljo, navadnega glavinca, navadni gabez, navadno ivanjščico, črno deteljo in njivsko grabljišče. Vlasta Balderman, učiteljica biologije na OŠ Škofja Loka - Mesto, je za razstavo napisala kratke opise in značilnosti vseh predstavljenih rastlin.

V letu dni je torej prirodoslovna zbirka Loškega muzeja doživela kar nekaj preureditev in vabi k obisku Loškega muzeja, tako Ločane, ki so si muzej nazadnje ogledali pred leti, kot tudi vse ostale, ki si želijo malo drugačnega, neobičajnega sprehoda v naravo.

Prelat Andrej Kalan (1858–1933)

**Ob 90-letnici konca 1. svetovne vojne in
90-letnici ustanovitve prve slovenske vlade**

Andrej Kalan se je rodil 2. decembra 1858, v Pevnem pri Škofji Loki. Po osnovni šoli v Škofji Loki in gimnaziji v Kranju je vpisal teologijo v Ljubljani in bil leta 1882 posvečen v duhovnika. Služboval je kot kaplan v Predosljah, Preddvoru, Cerkljah na Gorenjskem, Preski in ljubljanskem Trnovem. Leta 1890 je postal stolni vikar, leta 1896 stolni kanonik, leta 1919 pa stolni prošt in generalni vikar ljubljanske škofije.

Na prehodu stoletja je bil eden stebrov slovenskega socialnega in združnega gibanja, od leta 1917 do leta 1920 pa v središču narodnega in političnega gibanja. Skupaj z Janezom Evangelistom Krekom sta leta 1892 organizirala katoliško socialno gibanje, še zlasti kmečko združništvo. Leta 1895 je postal ljubljanski občinski svetnik, istega leta je bil v kmetijskih občinah volilnega okraja Kranj-Tržič-Škofja Loka izvoljen v Kranjski deželni zbor. Pri deželnozborskih volitvah leta 1900 Kalan ni več kandidiral. Za več let se je umaknil iz javnega političnega življenja. 15. septembra 1917 je podprl Krekove pristaše v Slovenski ljudski stranki (SLS) proti dr. Ivanu Šušteršiču in sopodpisal izjavo za majniško deklaracijo. S to odločitvijo je odločilno vplival na škofa Antona Bonaventuro Jegliča, da je ta septembra 1917 podprl majniško deklaracijo, kar je povzročilo organizirano deklaracijsko gibanje na Slovenskem. Ker je tedaj Šušteršič razpustil SLS, je strankarska opozicija, z Andrejem Kalanom na čelu, izvolila začasni izvršilni odbor. Občni zbor Vseslovenske ljudske stranke je nato 27. decembra 1917 izvolil za vodjo stranke dr. Antona Korošca, kar je bilo zelo

Prelat Andrej Kalan

pomembno za slovensko stvar v takratnih prevratnih časih.

Kalan je postal poleti 1918 namestnik predsednika Narodnega sveta v Ljubljani, po prevratu oktobra 1918 je bil imenovan za poverjenika (ministra) za poljedelstvo v prvi slovenski Narodni vladi v Ljubljani. V prvem desetletju nove države ni več neposredno posegal v politiko.

Leta 1888 je bil Andrej Kalan pobudnik za revijo *Domoljub* in nato njen urednik do leta 1899. Od leta 1890 do 1899 je urejeval slovenski osrednji dnevnik *Slovenec*. V vojnih letih 1916 in 1917 je urejeval tudi *Ilustrovani Glasnik*. Od leta 1903 je bil 25 let predsednik Katoliškega tiskovnega društva, ki je pod njegovim vodstvom leta 1908 zgradilo na Poljanskem nasipu moderno Katoliško tiskarno, kjer je danes časopisna družba Dnevnik.

V svet literature je Kalan stopil že kot bogoslovec leta 1882. Literarne, med njimi tudi pesniške, predvsem sonete, vzgojne, verske, gospodarske in politične prispevke je objavljal v najrazličnejših časopisih in revijah. Za vsa nova gibanja v domači literaturi se je živo zanimal in bil z mnogimi literati v osebnem stiku. Bil je mentor in meceni številnim literatom. Tedanjemu vodilnemu pisatelju Ivanu Cankarju je bil več let tih dobrotnik, umetnostnemu zgodovinarju Izidorju Cankarju pa je bil vseskozi zelo naklonjen in mu je omogočil kariero.

Leta 1900 je postal ravnatelj otroškega zavetišča Marijanišče v Ljubljani, ki ga je predano vodil do smrti v Ljubljani, 3. junija 1933. Leta 1910 mu je dozidal še konvikt, dom srednješolcev (danes Dom Ivana Cankarja), v katerem so se izšolale generacije ustvarjalnih in prodornih slovenskih izobražencev. Prelat Kalan je bil velik podpornik te ustanove in njenih gojencev. Pred 2. svetovno vojno je bilo Marijanišče največja vzgojno-izobraževalna ustanova v tedanji Jugoslaviji.

Ob njegovi sedemdesetletnici ga je Občina Stara Loka (leta 1928) imenovala za častnega člana za njegove velike zasluge in dobrote, ki jih je izkazoval dijaštvu, za njegovo nesebično delo v kmetijstvu, saj je bil tudi vrhunski čebelar in dolgoletni predsednik Slovenskega čebelarskega društva, ter za njegov doprinos k gradnji vodovoda v rodnem Pevnem.

V starološkem Domu na Fari so 2. decembra 2008 pripravili diskusijski večer o Andreju Kalanu, ki ga je vodil publicist Miha Naglič z Alojzijem Pavlom Florjančičem, avtorjem knjižice in priložnostne razstave o Andreju Kalanu.

Let nad ajdovimi polji

Ob 70-letnici slikarja Franca Novinca

Trdno uhojena je postala, skozi vsa ta desetletja, slikarska pot Franca Novinca.¹ Neizbrisno pa ni zaznamovala le avtorjevega življenja, ampak tudi svet, v katerem se je slikar rodil in živi še danes. Imel je srečo, da se je njegov slikarski duh lahko razvijal v tako naravno slikovitem okolju, v osrčju škofjeloške pokrajine. A imelo je srečo tudi to okolje, saj je z Novincem dobilo nov člen v svoji bogati slikarski verigi umetnikov, ki so tekom stoletij tu vzpostavili edinstveno slikarsko tradicijo v slovenskem kulturnem prostoru.² Nekoč je Novinc dejal, da nikoli ne bi mogel živeti v mestu, da bi ga to preveč odrezalo od narave, od tistih razpoloženj, ki jih lahko v njem vzbudi le narava.³ Ko je leta 1991 dobil mesto profesorja na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, je bil to sicer zanj kot slikarja seveda izziv in, iz eksistenčne plati, še kako pomirjujoče dejstvo.⁴ A samo slikanje mu je ostalo, kljub vsemu, najpomembnejše, nikoli ga ni razumel kot dejavnost, iz katere bi potegnil denar, ampak predvsem zadoščenje.⁵ Tako ga mesto tudi iz tega vidika ni nikoli premamilo in se še

Franc Novinc v svojem ateljeju, 2008. (foto: Tihomir Pinter)

1. Franc Novinc se je rodil 24. 11. 1938 na Godešiču pri Škofji Loki. Leta 1946 je diplomiral iz slikarstva na ALU v Ljubljani. Leta 1986 je bil izvoljen za docenta, leta 1991 za izrednega in leta 1996 za rednega profesorja slikanja in risanja na ALU. Je častni občan Občine Škofja Loka, leta 1973 je prejel Župančičevo nagrado, leta 1984 pa nagrado Prešernovega sklada.
2. Temu v prid priča tudi dejstvo, da se je Novinc s svojim delom znašel že leta 1974 med vidnejšimi domačimi imeni, saj ga je takrat dr. Savnik v Loških razgledih umestil med »Pomembne Ločane«, med katerimi navaja tudi Jerneja iz Loke, Gvidona Birollo, Borisa Jesiha, Iveta Šubica, Franceta Miheliča. Glej: Savnik, Pomembni Ločani, str. 80.
3. Pajk, Slikarski svet Franca Novinca, str. 260.
4. Pogovor s slikarjem, 10. 12. 2008 v slikarjevem ateljeju na Godešiču.
5. Pajk, Slikarski svet, str. 260.

danes najraje vrača na rojstni Godešič, v objem njegovih gozdov, močvar, travnikov in polj ter v svoj domači, svetli atelje. V svet žarečih barv, ki iz naslikanih platen govorijo zgodbo o dolgoletni strastni avtorjevi predanosti umetnosti, slikanju.

Novinčeva dela v sebi v prvi vrsti nosijo največ njega samega. Kot pravi Lehmann, avtorjeve slike lahko tolmačimo kot neke vrste vzorce iz otroštva, ki ga spremljajo na njegovih sprehodih po poljih in travnikih in s katerimi se avtor vrača nazaj.⁶ Zdi se skoraj logično, da je (p)ostal »večen« slikar te domače krajine, a ne pejsaža kot takega, bolj slikar neposrednega doživljanja tega slikovitega kraja, njegove svetlobe, naravnih lepot. Lehman Novinca v tem smislu ne vidi kot sentimentalnega slikarja, pač pa prej kot borbenega kronika pejsaža, ki slednjega skorajda brani s kričečo barvo.⁷ A lahko tudi rečemo, da je prav v Novinčevem odnosu do tega lokalnega sveta in narave vendarle zaznati kanček sentimenta in nostalgije. Zaznati je držo romantika, ki ga navdušuje izginjajoč ruralni svet, s svojimi travniki in senenimi snopi na njih, s skednji in kupi prosenega zrnja. V ta idiličen svet tu in tam (za)reže puhast črn dim mimo bežečega vlaka, tuj duh urbanega, a slikar z njim le še povzdigne in poudari veličino narave. Naš pogled počasi popelje tja med vrane, ki vneto preletavajo obdelana ajdova polja.

Slikarjeva dela pa nosijo v sebi tudi mnogo bogate kolektivne dediščine iz zgodovine slovenske umetnosti, ki se je v stoletjih tako zgostila v teh krajih, da je povzdignila Škofjo Loko z okolico med kulturne bisere našega prostora. Mnogi umetniki danes radi rečejo, da je Loka že sama po sebi slika, da pogosto potrebuje le še okvir. Tako verjetno ni naključje, da so prav z njo povezana številna največja imena slovenskega slikarstva, še zlasti tista, ki jim ni bila tuja narava, npr. Ivan Grohar, France Mihelič in Ive Šubic. Umetnika soočenje s to močno loško kulturno identiteto ni obremenilo, ravno obratno, kot pravi sam, ga je obogatilo.⁸ Temu v prid govori tudi dejstvo, da Novinc kot zrel slikar nosi v sebi pravo obilje anekdot in spominov na svoje kolege in sodobnike. Prijetne spomine ima npr. zlasti na svojega učitelja Franceta Miheliča. Pravi, da je veljal za strogega in doslednega, a dobrega učitelja.⁹ Morda od tod izvira tudi Novinčeva lastna značilna profesorska drža do študentov na akademiji, kjer danes poučuje, kot je nekoč poučeval sam Mihelič.¹⁰ Novinc je tako »in situ« spoznaval tako čare pokrajine, ki se jo že od impresionizma dalje upravičeno drži ime »slovenski Barbizon«, kot tudi njene ljudi. Če že želimo Novinca opredeliti vsaj v tem lokalnem kulturnem kontekstu, lahko rečemo, da danes to slikarsko tradicijo uspešno nadaljujejo prav on in njegova generacija, skupaj z Borisom Jesihom in Hermanom Gvardjančičem ter mlada generacija Mateja Košinja. Novinčevo ime se zlasti omenja skupaj z Jesihom in Gvardjančičem, predvsem, kadar se govori o škofjeloškem t. i. krajinskem slikarstvu. Nihče izmed njih se namreč ne izmika čarom svojega lokalnega okolja, ampak ravno obratno, zavestno izhajajo prav iz njega.

To neformalno loško trojico slikarjev bi lahko poimenovali tudi kot neke vrste ohranje-

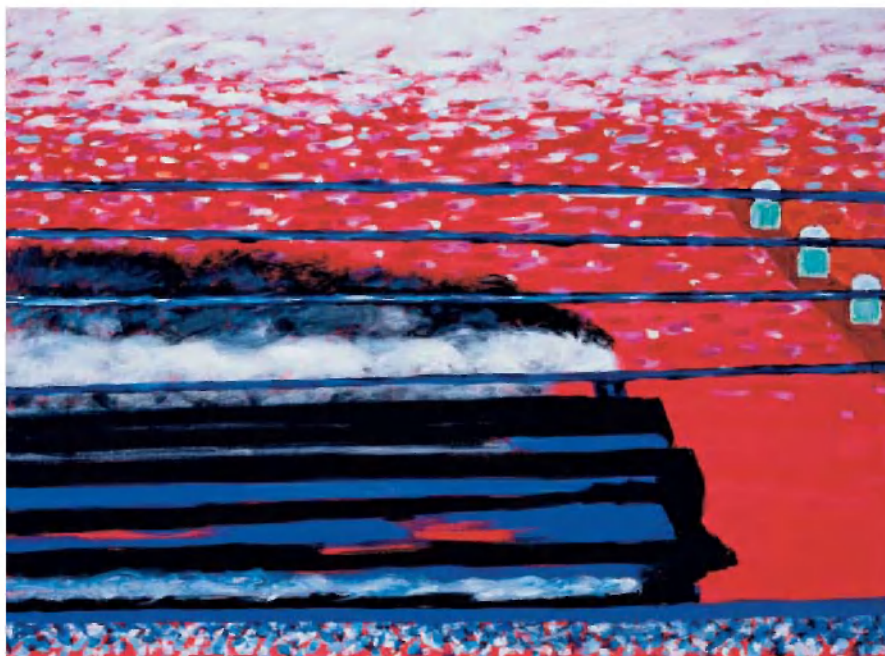
6 *Stilski pluralizam i koncepcija*, str. 46

7 *Stilski pluralizam i koncepcija*, str. 49

8 Pogovor s slikarjem

9 Pogovor s slikarjem

10 Na slikovit način je Novincev občutek za disciplino opisal na spletu njegov študent, ko je v svojem blogu komentiral ure večernega akta: »Novinc nas je gna! vsak večer po dve uri, a brez njega teh aktov nikoli ne bi spravi! skupaj«. Glej: <http://www.smat.si/peterstrcv/tr>

Franc Novinc, Ajda ne medi več I, akril na platnu, 2008. (foto: Tihomir Pinter)

valce krajinske slike. Dr. Milček Komelj jih celo označi kot svojevrsne »svete tri kralje«, saj naj bi se, tako kot pred njimi že trije impresionisti, dobesedno poklonili božanstvu škofjeloške narave.¹¹ Seveda pa kljub skupnim izkušnjam vsak gradi svoje lastne, notranje slikarske svete. Franc Novinc se že vseskozi, kot nekoč npr. Mihelič, ki je rad zahajal v svoje crngrobske gozdove, strastno podaja v »svojo« godeško naravo. Da posrka prav tisti njen barviti sok, ki je verjetno očaral že impresioniste, kot sta bila slikar Sternen in fotograf Avgust Berthold.¹² Z naravo je Novinc še posebej intenzivno povezan, saj se je leta 1977 lotil celo alpinističnega podviga in s slovensko odpravo odšel v Himalajo. Takrat so njegove slike »zamrznile«, iz njih je svetil magični svet, s pridihom hladne friedrichovske romantike. Kasneje je njegova dela spet obsijalo domače sonce in postala so morda najbolj »vroča« od vseh. S tega vidika je v Novinčevem slikarstvu toliko žareče barvitosti, kot jo le redko najdemo pri kakšnem avtorju v tem, osrednje slovenskem prostoru. Včasih skoraj zabolijo oči, dokler se ne navadijo na njihovo močno, notranjo svetlobo. Upoštevač neko splošno razdelitev temperamenta slovenskega slikarstva glede na geografsko pogojenost, ga Valušek opredeli celo kot »Mediteranca«,¹³ saj je vzdušje njegovih slik že blizu slikarstvu značilnemu za primorske umetnike.

Sicer pa je v Novinčevem slikarstvu v vsem tem času (pod)zavestno zrasla prava postmoderna sinteza še mnogih drugih njegovih izkušenj različnih zgodovinskih, modernističnih in sodobnih umetnostnih tokov. Njegove slike so skozi desetletja nihale med abstrakcijo in figuraliko ter z Novo podobo postale zmes obojega, gibale so se od ekspresionizma, fovizma,

11 Komelj, Pisana Škofja Loka v naročju slikarjev, str. 28

12 Sarival Sosič ga opredeljuje kot 5. impresionista. Glej: Sosič, Slovenski impresionisti in njihov čas, str. 195

13 Stilski pluralizem, str. 22.

mimo metafizike, nadrealizma, vse do primesi pop-arta. Izhajajoč iz osebne izkušnje krajine, ki je postala platforma vseh njegovih slikarskih raziskovanj, bi lahko vlekli paralele še globlje v zgodovino. Vanje so se, kot smo že omenili, (ne)zavedno zlili zlasti tokovi, ki so najvidneje opredelili avtorjev lokalni bivanjski prostor in so se v kontekstu slovenske umetnostne zgodovine prav tu razvili v vrhunce naše umetnosti – to so bili impulzi impresionizma in če gremo še globlje, verjetno tudi svet srednjeveških stenskih slikarij okoliških cerkva.

Novinčevo slikarstvo je pri iskanju neke dokončne teoretske opredelitve danes pravzaprav nekoliko zmuzljivo. Nekoč so ga uvrščali med slovenske ekspresivne figuralike,¹⁴ danes pa njegova dela dr. Lev Menaše npr. označi predvsem kot čisto »slikarstvo.¹⁵ Valušek celo meni, da je Novinc v tem smislu potencialno najbolj »nevaren« avtor, saj po njegovem mnenju ne užiivet, zgolj bežen in površen pogled na njegove slike res lahko kaj hitro prebere in prešteje mnoge vplive, a tak pristop ruši integralno podobo tistega, kar naj bi to slikarstvo v resnici bilo – orfični kolorizem, poln nadnaravnega dnevnega in nočnega žara, ki osvetljuje cezannovsko podane motive.¹⁶ Zmes tradicije in avtorjeve lastne slikarske govorice pravzaprav govori zlasti o tem, kako je ta kolektivni spomin na neki stopnji toliko prežl Novincev osebni, notranji svet, da je pravzaprav nesmiselno skušati iz tega razbrati neko dokončno, prevladujočo opredelitev, kar pa je konec koncev tudi pogosta splošna »zagata« umetnikov postmoderne časa.

Pri tem kratkem vpogledu v Novinčevo slikarstvo se odpre še eno vprašanje, ki je tudi sicer pogosto za današnji čas in položaj slikarjev v njem. Leta 1987 je Zdenka Badovinac kurirala razstavo Ekspresivna figuralika in vanjo poleg Metke Krašovec in Zmaga Jeraja vključila tudi Novinca, Gvardjančiča in Jesiha. Na nek način je razstava te umetnike pozicionirala, danes pa marsikaterega izmed teh (in še mnogih drugih) le redko srečamo na kuriranih pregledih slovenske sodobne umetnosti. Ob tem se nehote v javnosti pogosto pojavi pomislek, ali ti avtorji morda niso dovolj »sodobni«. Morda je »krivo«, da gre za klasičen tip slikarjev, morda, da gre za produkcijo starejše generacije, ki v svoji zrelosti ne podlega dovolj sodobnim trendom. Morda sta »krivi« njihova »krajinskost« ali »slikovitost«. A če razumemo sodobno umetnost ne le kot tiste vrste ustvarjalnost, ki nastaja ta hip in je vsaj v neki dispoziciji v koraku s časom in ni pri tem le na vsak način trendovsko všečna, ampak je v skladu z nekimi univerzalnimi načeli kakovosti umetniškega dela, potem v ta kontekst sodijo tudi omenjeni avtorji. Ti so hkrati v svoji zrelosti mnogo manj muhe enodnevnice in mnogo bolj brezčasni. Ob tem vprašanju se pogosto postavi tudi vprašanje statusa slike. Slika je skozi zgodovino doživela številne vzpone in padce, njen status je bil pogosto spraševanje, a se je obdržala in se bo verjetno tudi vnaprej. Vedno je pač imela dva obraza – svojo javno podobo, ki so jo gnetli različni umetniški sistemi, in drugo, bolj intimno in tudi bolj resnično plat. In res je, da se dostikrat, kot pravi tudi Boris Gorupič, le zdi, da je slikanje, zlasti slikanje pejzažev, le še del zgodovine, pa likovniki, kakršen je Novinc, vendar uspejo vedno znova prepričati.¹⁷ Novinc je vseskozi z enako predanostjo negoval svojo ljubezen do čopiča in platna, ni se dosti oziral na najnovejše umetniške smernice, raje je postopoma

14 Badovinac, Ekspresivna figuralika.

15 Pri tem Menaše vidi tudi primesi nadrealizma. Glej Menaše, Slika kot pravljica in kot mit, str. 15-16

16 *Stilski pluralizem*, str. 22.

17 Gorupič, Krajina v barvitih kontrastih, str. 54.

razvijal svoj lasten slikarski svet, polje notranjih odsevov trepetavih struktur narave, njene barve, svetlobe. Danes se zdi, da Novinčeve barve docela brez sramu in avtonomno, celo vehementno, gledajo – s svojo, skorajda pop-artistično barvitostjo mestoma celo zavestno bodejo – sodobnemu, brezglavo digitaliziranemu in hiperproduktivnemu svetu naravnost v oči. Kot bi morda želele krikniti, da je bil govor o krizi slike vselej le konstrukt nekega prevladujočega umetniškega sistema.

Zaradi tega je zato vsaka Novinčeva razstava še toliko bolj pomembna. Ko je v preteklem letu Loški muzej pripravljala razstavo njegovih del, se je zavedal prav teh in še mnogih drugih dejstev. Najprej se je seveda želel pokloniti domačemu slikarju, slikarju, ki je ravno dopolnil 70 let. Poklonil pa se je Novincu tudi kot slikarju, ki danes s svojim dolgoletnim delovanjem predstavlja nekakšno vez med preteklostjo in prihodnostjo. S predstavitvijo njegovih najnovejših slik je muzej skušal pokazati, koliko živega je še v njegovem ustvarjanju, kako neustavljivi so njegovo oko, njegov čopič,

njegov um in duh. Posredno pa je želel ozavestiti tudi splošni pomen celotne škofovješke slikarske tradicije, ki bistveno določa našo slovensko kulturno identiteto. Pregled še čisto svežih Novinčevih del, in sicer platen iz obdobja 2007–2008, v pravkar prenovljenih, reprezentančnih prostorih severovzhodnega stolpa Loškega gradu in avtorjevih risb v Galeriji Ivana Groharja je bil po mnenju mnogih obiskovalcev poslastica za oči in duha.

Ob odprtju razstave najnovejših del Franca Novinca v prenovljenem stolpu Loškega gradu 28. novembra 2008.

Od leve proti desni: Boštjan Soklič, mag. Mitjam Jan Blažič, Igor Draksler, Franc Novinc, dr. Pavel Gantar, Jana Mlakar in Janja Koren. (foto: Tomaž Lunder)

VIRI IN LITERATURA:

Badovinac, Zdenka: *Ekspresivna figuralika – Boris Jesih, Lojze Logar, Metka Krašovec, Zmago Jeraj,*

Franc Novinc. Ljubljana : Moderna Galerija, 1987.

Gorupič, Boris: *Krajina v barvitih kontrastih. Ampak*, letnik 8, št. 10, Ljubljana : Nova revija, 2008.

Komelj, Milček: *Pisana Skofja Loka v naročju slikarjev. Loška krajina, v podobah zapisana. Razstavni katalog. Škofja Loka : Loški muzej, 2008.*

Menaše, Lev: *Slika kot pravljica in kot mit. Franc Novinc. Razstavni katalog. Škofja Loka : Loški muzej, 2008.*

Pajk, Urša: *Slikarski svet Franca Novinca, Loški razgledi 49, Skofja Loka : Muzejsko društvo, 2002, str. 251–262.*

Savnik, Roman: *Pomembni Ločani in njih bližnji sosede. Loški razgledi 21, Skofja Loka : Muzejsko društvo, 1974.*

Stilski pluralizam i koncepcija. Emerik Bernard, Herman Gvardjančič, Jožef Muhovič, Franc Novinc, Branko Suhy. Razstavni katalog. Zagreb : Muzej Mimara, 2008.

Sosič, Sarival: *Avgust Berthold, slovenski impresionist. Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920. Ljubljana : Narodna galerija, 2008.*

80 let Milana Šifrerja

Dr. Milan Šifrer v njegovem najljubšem okolju – na terenu – na strokovni ekskurziji Geomorfološkega društva Slovenije na Snežniku 6. septembra 2003.
(foto: Karel Natek)

Milana Šifrerja, Ločana po duši in srcu, je življenjska pot že zelo zgodaj zapletla v neutrudno iskanje vprašanj in odgovorov, med katerimi so bila skozi desetletja bolj ali manj na prvem mestu tista o spreminjanju zemeljskega površja, procesih, ki ga neprestano preoblikujejo pred našimi očmi, a ga večina v vsakdanjem hitenju ne opazi. Ko začne s krepkim glasom razlagati svoje poglede na razvoj zemeljskega površja, je treba samo slediti toku njegovih misli, pa polzijo mimo stoletja, tisočletja, milijoni let. Kot v filmu se pojavljajo ledene dobe, med katerimi se je naš gorski svet zavil v ledeni oklep, a že smo v mindelsko-riški medledeni dobi, ko je led izginil z naših gora, gorske reke pa so

na debelo zasipale naše kotline in dolinska dna. V naslednjem trenutku je tu nova ledena doba, saj so tisočletja v Milanovih mislih včasih dolga le nekaj bežnih trenutkov. Kot mlad raziskovalec začetnik sem z njim več kot trinajst let delal na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU, hodil z njim po terenu, našem skupnem najljubšem laboratoriju, in užival v njegovih živih podobah spreminjanja zemeljskega površja. Za mladega človeka je bilo včasih težko videti, kar so gledale Milanove misli, saj smo se kar naenkrat prestavili več milijonov let nazaj, vse do časov Panonskega morja v daljnem miocenu, ko so bile Alpe še nizko hribovje, ko je bilo pri nas toplejše podnebje, podobno kot v današnjih afriških savanah, in so površje preoblikovali povsem drugačni procesi; nekaj trenutkov pozneje pa smo bili že med koliščarji na močvirnem Ljubljanskem barju.

Milanovo popotovanje skozi čas se je začelo 24. oktobra 1928, v družini loškega trgovca Franca in njegove žene Marije, s katerima je, skupaj z bratoma in sestro, kot mlad fantič preživel nevarnosti 2. svetovne vojne. Kljub težkim povojnim časom mu je uspela uspešna znanstvena kariera, najprej prek realke na Vegovi v Ljubljani in nato s študijem geografije ter zgodovine na ljubljanski univerzi, kjer je diplomiral leta 1953. Imel je srečo,

da je na teh mladih poteh naletel na dva izjemna človeka: na prihodnjo soprogo Tatjano, s katero sta skupaj preživela skoraj 50 let, vzgojila troje otrok, ter na Antona Melika, učitelja in vzornika, ki ga je za vse življenje navdušil za znanstveno delo in spretno usmeril na področje geomorfologije, na katerem se je z leti razvil v vrhunskega strokovnjaka in z mnogimi poglobljenimi študijami zapustil neizbrisno sled v slovenski geomorfologiji. Se kot nadebudnega študenta je Melik poslal Milana s kolesom in nahrbtnikom raziskovat pleistocensko poledenitev na Pokljuki, eno najtežavnejših in najbolj nepreglednih poledenelih območij pri nas – očitno pravi izziv za pravega človeka, saj je za delo *Obseg zadnje poledenitve na Pokljuki* (1952) leta 1953 dobil študentsko Prešernovo nagrado. Tudi leto 1954 mu je bilo naklonjeno: dobil je delovno mesto asistenta na takratnem Geografskem inštitutu SAZU (sedanji Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU), ostal mu je zvest vse do upokojitve (1994).

Prvo desetletje znanstvenega dela je večinoma minilo v natančnem preučevanju sledov pleistocenskih poledenitev na slovenskih tleh, med drugim v Zgornjem Posočju (*Dolina Tolminke in Zalašče v pleistocenu*, 1955), na Snežniku (*Obseg pleistocenske poledenitve na Notranjskem Snežniku*, 1959) in v dolini Kamniške Bistrice, iz katere je leta 1960 tudi doktoriral na ljubljanski univerzi (*Porečje Kamniške Bistrice v pleistocenu*, 1961). V tem obdobju so ga pritegnila tudi snežišča v gorskem svetu (*Snežišča v Kamniških Alpah*, 1961) in takrat še precej obsežen Triglavski ledenik (*Nova geomorfološka dognanja na Triglavu. Triglavski ledenik v letih 1954–1962*, 1963), ki ga je potem dolga leta neurtudno spremljal ob njegovem počasnem izginjanju (*Nova dognanja na Triglavskem ledeniku in ledeniku pod Skuto*, 1976; *Triglavski ledenik v letih 1974–1985*, 1987).

Naslednja pomembna prelomnica je bil enoletni podoktorski študij v Nemčiji (1960–61), med katerim se je kot štipendist Humboldtovega sklada v Würzburgu (in na drugih nemških univerzah) iz prve roke seznanil z nastajajočo smerjo klimatske geomorfologije. Zlasti so ga pritegnile velike in hitre podnebne spremembe ob koncu pliocena in v pleistocenu oziroma njihovi odtisi v sedanjem reliefu. Poln novih idej je po povratku domov svoje preučevanje razširil iz območij nekdanje poledenitve, ki so bila v središču zanimanja že skoraj sto let, na veliko slabše poznano dogajanje v nepoledenelih hribovitih in gričevnatih delih Slovenije, od obal Jadranskega morja do Štajerske (*Nova geomorfološka dognanja v Koprskem Primorju*, 1965, *Kvartarni razvoj doline Rašice in Dobrega polja*, 1967, *Kvartarni razvoj Dobrav na Gorenjskem*, 1969, *Kvartarni razvoj Dravinjskih gor in bližnjega obrobja*, 1974, *Kvartarni razvoj Skofjeloškega hribovja*, 1983, *Nova dognanja o geomorfološkem razvoju Ljubljanskega barja*, 1984). Z neverjetno vztrajnostjo je na terenu zbiral dokaze za časovno razvrstitev rečnih teras, vršajev, moren in drugih reliefnih oblik, saj v tistem času še ni bilo, ali so bile nam nedosegljive metode absolutnega določanja starosti. Šele ob koncu 80. let so se začele te metode uporabljati tudi pri nas in njegovo veliko zadoščenje je bilo, da so z njimi potrdili njegovo časovno razvrstitev rečnih teras na Gorenjskem.

Iz obsežnega opusa znanstvenoraziskovalnega dela je treba izpostaviti še najmanj tri pomembna področja njegovega delovanja: kot eden od vodij dolgoletnega raziskovalnega projekta *Kvartarni sedimenti in njihova izraba na Slovenskem* je dal projektu izrazito klimatskogeomorfološko noto, uvedel je vrsto kvantitativnih metod preučevanja sedi-

mentov in temeljito preučil več ključnih območij, mdr. Dravsko polje (1959), Blejsko-Radovljiško kotlino (1960), dolino Soče med Tolminom in Ročinjem (1964), dolino Save med Zidanim Mostom in Dobovo (1969) ter Škofjeloško hribovje (1983).

Žal so desetine tehničnih študij iz tega projekta zaradi takratnih kriznih časov ostale v predalih, je pa iz njih pod njegovim vodstvom nastal še obsežnejši raziskovalni projekt *Preučevanje poplavnih območij na Slovenskem*. V njem so sodelovali skoraj vsi takratni geografi, več kot 30 objavljenih študij o večini poplavnih območij pa še danes pomeni enega največjih dosežkov slovenske geografije nasploh. Poleg vodenja projekta je Milan sam, ali skupaj s kolegi, podrobno preučil več poplavnih območij (*Geografske značilnosti poplavnega področja ob Pšati*, 1976, *Poplavna področja v porečju Dravinje*, 1978, *Geografske značilnosti poplavnih območij ob Krki pod Otočcem*, 1981).

Tretje pomembno področje delovanja so bile naravne nesreče ter njihovi učinki v pokrajini in na človeka; poleg preučevanja poplav se je ukvarjal predvsem z učinki hudih poletnih neurij (*Geografski učinki neurja med Konjicami in Krškim*, 1960, *Geografski učinki neurja med Peco in zgornjo Pako*, 1962, *Katastrofalni učinki neurij v severovzhodni Sloveniji avgusta 1980, 1981, Učinki viharja 9.-11. februarja 1984 v Sloveniji*, 1985) in z žledom (*Geografski učinki žleda v gozdovih okrog Idrije ter Postojne*, 1977).

Za dolgoletno znanstvenoraziskovalno in drugo strokovno delovanje, med drugim v Zvezi geografskih društev Slovenije ter uredniških odborih Geografskega vestnika in Geografskega zbornika, se mu je oddolžila tudi širša družbena skupnost, mdr. z jugoslovansko plaketo Civilne zaščite (1985), za dolgoletno preučevanje naravnih nesreč, in Redom dela z zlatim vencem (1988). Geografi smo se mu zahvalili in oddolžili z Melikovim priznanjem – najvišjim geografskim priznanjem za življenjsko delo in vrhunske znanstvene dosežke (1997).

Vsi prijatelji in nekdani sodelavci mu ob visoki obletnici želimo, da bi lahko še dolgo skrbno spremljal in se z enakim mladostnim žarom navduševal nad geomorfnim in vsem drugim dogajanjem okrog nas.

Jubilant Stane Pečar

Ob jubileju Loškega muzeja Škofja Loka se ne oziramo samo na uspešno sedemdesetletno pot te ustanove, ampak pomislimo tudi na ljudi, ki so pomagali k slovesu te osrednje kulturne ustanove v našem mestu. Med uslužbenca, ki so bili v kolektivu sicer kratek čas, a so pustili za seboj vidne sledove, sodi tudi Stane Pečar. Tudi on je jubilent, lani je dopolnil osemdeseto leto življenja.

V muzeju se je zaposlil 1. aprila 1955 kot kustos za NOB in knjižničar Mestne knjižnice. Muzej je bil takrat v Puštalskem gradu; po osvoboditvi so vneti loški muzealci znova sestavili zbirke in jih postavili v tem gradu. Tu so se začele zbirke že muzeološko oblikovati, bile so že bolj smiselno in bolj pregledno razporejene ter bolje opremljene. Tudi zbirka o NOB je bila do leta 1954 sestavni del zgodovinskih zbirk, ko pa so odprli nov Dom Zveze borcev, so to zbirko prenesli tja in je zasedla vse prvo nadstropje. Stane Pečar se je posvetil predvsem raziskovanju dogodkov med narodnoosvobodilno borbo, zbiranju novih muzejskih predmetov in fotografij ter vodenju obiskovalcev po zbirki.

Loški muzej je v letu 1957 pristopil k skupinskemu raziskovanju terena, kar je bila takrat povsem nova metoda dela. Takšnega dela so se takrat lotili le še v Slovenskem etnografskem muzeju in Muzeju narodne osvoboditve LRS v Ljubljani ter v Mariboru in Celju. Ekipo je sestavljalo pet članov, Stane Pečar je bil vodja ekipe. V osemnajstih dneh so prečesali območje od Žirov preko Žirovskega vrha, Bukovega in Lavtarskega vrha, Sv. Ožbolta, Osovnika in Govejka, do Ločnice. Rezultat napornega dela je bilo lepo število zapiskov iz zgodovine narodnoosvobodilne borbe, etnografije in o drugih kulturnih spomenikih, posnetih je bilo več kot tristo fotografij, narejenih okrog sto risb itd. Gradivo je izšlo v Gradivu za topografijo NOB, v dveh snopičih. Za muzejske zbirke so pridobili veliko etnografskih predmetov ter precej partizanskega tiska in arhivalij. Stane Pečar in njegova ekipa sta se že takrat zavedala, da je muzej kulturna in znanstvena ustanova, odvisna od terena, ne pa teren od muzeja. In kje je lažje najti predmete kot na terenu!

Stanetu Pečarju področje njegovega dela ni bilo tuje, saj je bil tudi udeleženec NOB, deloval je v svojem rojstnem kraju na Vrhniki (tam je bil 11. februarja 1928 rojen v dvanajstčlanski delavski družini). Oktobra 1942 se je na realni gimnaziji v Ljubljani vključil v

Stane Pečar

mladino OF, maja 1943 je postal član SKOJ na Vrhnikih, od koder je šel septembra 1944 v partizane. Priključil se je Ljubljanski brigadi, a so ga domobranci po izdaji zajeli še isti mesec na Notranjskem, v skupini še dvajsetih borcev. Čas do osvoboditve je prebil v nemških zaporih in taboriščih.

Do leta 1954 je Stane Pečar služboval v JLA in organih za notranje zadeve. Po prihodu iz JLA (1948) se je v domačem kraju aktivno vključil v politično delo. Leta 1954 ga je pot pripeljala v Skofjo Loko, kjer se je takoj vključil v tukajšnje družbeno, politično in kulturno življenje ter se ob delu izobraževal. Po končani delovni dobi v Loškem muzeju 1(958) se je kot pravnik zaposlil na Občini Škofja Loka, kjer je do upokojitve vodil Oddelek za notranje zadeve.

Z raziskovanjem zgodovine iz časa NOB pa je po prenehanju službe v muzeju nadaljeval ljubiteljsko vse do danes. Njegovi prispevki iz narodnoosvobodilne borbe so zlasti bogatili Loške razglede, kjer je bil v prvih letih tudi član uredniškega odbora. Že v 2. številki je objavil raziskavo o talcih za Kamnitnikom z naslovom » ...temni, pretemni so talcev grobovi«. Prispevek je kasneje izšel v posebni brošuri, Pečarjevimi izsledkom pa se ne more izogniti noben svečani govornik na komemoraciji za Kamnitnikom 9. februarja vsako leto. V 3. številki Loških razgledov je objavil članek »Repriza poljsanske vstaje in borb na Bukovem vrhu in na Pasji ravni«; v 4. številki je pisal o partizanskem komandantu in pesniku Otonu Vrhuncu - Blažu. V 10. številki je zapisal »Ob srečanju gorenjskih in

Člani terenske ekipe Loškega muzeja na terenu nad Gostečami, leta 1957. Z leve: Andrej Pavlovec, Stane Pečar, Drago Vraničar - Fedja (*vodič*) in Sašo Kump. (*tz fototeke Loškega muzeja*)

primorskih partizanov v Cerknem 7. in 8. septembra 1963 (zapiski s pohoda 1. bataljona Škofjeloškega odreda)«. V 31. letniku je opisal »Boj Rašiške čete z Nemci pri Kopaču na Ožboltu konec oktobra 1941«. V svojem temeljnem delu »Uničevanje domačij – eno izmed okupatorjevih nasilij« je v številkah od 32 do 35 objavil več kot 340 objektov, ki so jih okupator in njegovi pomočniki uničili na Loškem. V 47. številki je objavil prispevek »Napad Nemcev na Loško četo 29. oktobra 1942 pri Sv. Ožboltu«, v 49. številki »Sindikalni boji za delavske pravice v Škofji Loki« ter v 51. številki »Niti najhujši teror Nemcev ni upognil upornih Ločanov«.

Zelo aktivno je sodeloval pri obeh zgodovinskih knjigah o narodnoosvobodilnem boju na Loškem, in sicer »Pomniki NOB na Škofjeloškem« in »Škofjeloško okrožje 1941-1945«, avtorja Ivana Križnarja. Žal so v rokopisu ostale vse njegove raziskave o domobranstvu na širšem loškem ozemlju in akcijah proti njim; nekaj jih je objavil v Svobodni misli, Borcu, Gorenjskem glasu in Delu, večino pa je predal Ivanu Janu za njegove knjige. V rokopisu ostajajo tudi njegovi prispevki na literarnem področju, malokdo namreč ve, da jubilan piše tudi pesmi, predvsem domoljubne in mnoge so recitali na raznih partizanskih proslavah.

Stane Pečar je vse dosedanje zapiske in osebni arhiv posredoval Loškemu muzeju in Zgodovinskemu arhivu.

Od leta 1954, ko je prišel v Škofjo Loko, je bil ves čas aktiven v Zvezi združenj borcev NOV (pet let je bil predsednik Občinskega odbora ZB NOV in predsednik komisije za zgodovinsko dejavnost pri tem odboru; kot predsednik zgodovinske komisije je organiziral popis vseh spomenikov NOB na Loškem in pisanje življenjepisov za padle borce in žrtve okupatorjevega terorja). Aktiven je bil tudi v loški SZDL, Zvezi rezervnih vojaških starešin, Lovski družini in Lovsko-kinološkem društvu Gorenjske, Muzejskem društvu in Svetu Knjižnice Ivana Tavčarja, pa v Klubu upokojenih delavcev organov za notranje zadeve Gorenjske, Avto-moto društvu in številnih organih Občine Škofja Loka – kot predsednik ali kot tajnik.

Jubilant je za zasluge v času narodnoosvobodilne borbe prejel dve državni odlikovanji, dve odlikovanji pa za povojne zasluge. Obsežen je tudi spisek pisnih priznanj in pohval, ki jih je prejel za svoje aktivno in nesebično delo na mnogih področjih.

Rado Jan (1925–2008)

Profesor Rado Jan ob 80-letnici.
(foto: Polona Mlakar Baldasin)

Vse manj je danes ljudi, ki bi v življenju ustvarjalno počeli toliko reči, kot jih je profesor Rado Jan. Po stroki in poklicu je bil profesor primerjalne književnosti, šolnik, kulturni in politični delavec, publicist, dramaturg, prevajalec ... Rodil se je 8. oktobra 1925 v Žireh (v hiši, ki je stala zraven današnjega muzeja). V osnovno šolo je hodil v Žireh, na gimnazijo pa v Idriji, Postojni in Šempetru pri Gorici, kjer je maturiral 1949. Jeseni istega leta se je vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani in študiral svetovno književnost z literarno teorijo v seminarju dr. Antona Ocvirka, pri katerem je (1959) diplomiral.

Preživel je 2. svetovno vojno, februarja 1943 je bil najprej mobiliziran v »arbeitsdinst« (RAD: Reichsarbeitsdienst), kmalu so mu Nemci nadeli še vojaško suknjo in ga odpeljali na Bavarsko in v Francijo; bil je v uniformi, a v bojih ni sodeloval. Februarja 1944 je dobil dopust in šel v partizane, kjer je od avgusta 1944 do maja 1945 opravljal naloge obveščevalca. V njegovih delovnih knjižici vidimo, da je že pred vojno, med njo in

po njej opravljal razna plačana dela (npr. od septembra do decembra 1939 pri Štabu za utrdjivanje oziroma pri gradnji Rupnikove linije). Njegova prva strokovna služba je bila, ko je bil v letih 1957–59 poklicni dramaturg Prešernovega gledališča v Kranju. Oktobra 1959 je nastopil službo profesorja na Gimnaziji Škofja Loka in bil v letih 1961–68 njen ravnatelj. V letih 1968–70 je bil ravnatelj Gimnazije Šentvid v Ljubljani. Od 1970 do upokojitve (1988) je služboval v organih Zveze komunistov Jugoslavije in Slovenije; bil je načelnik oddelka za kulturo, znanost in izobraževanje pri predsedstvu ZKJ v Beogradu, po vrnitvi od tam pa strokovni sodelavec CK in Marksističnega centra ZKS v Ljubljani. Po upokojitvi je v Žireh pri 63 letih na novo zgradil svojo domačo hišo in v njej živel z ženo Vladko, nekdanj prav tako profesorico in ravnateljico loške gimnazije. Z njo sta ustvarila (za naše čase) veliko družino, imata štiri otroke in devet vnukov.

Za svoje je imel tudi otroke, ki jih je učil. Bil je eden od učiteljev, ki premorejo veliko mero tistega, kar je nekdo posrečeno poimenoval »pedagoški eros«. »Kaj je bilo moje

vodilo, ko sem prevzel vodenje gimnazije v Škofji Loki? Omogočajmo vsem sposobnim učencem nadaljevanje študija! Poskrbimo, da bodo dobili štipendije najsposobnejši, tudi iz krajev, oddaljenih od osnovnih in srednjih šol. Omogočimo vsem, da se bodo lahko udeleževali ekskurzij in izletov, ki tudi nekdanj niso bili zastoj... »

Ko je bil učitelj, se je dejavno izogibal tistemu, kar je sam doživel kot učenec. »Iz moje boleče ljudskošolske izkušnje pa: Ne manipuliraj z ranljivimi otroki ali mladostniki za dosego lastne slave in ciljev. Ne obračunavaj z otroki zaradi ideoloških ali političnih pričanj, ki se ne ujemajo s tvojimi. Ščiti zlasti nezaščitene otroke ... V: Gimnaziji Škofja Loka so v 'mojih' letih obiskovale šolo tako sirote iz partizanskih in domobranskih družin. Vsi so mi bili otroci.« Raziskoval je tudi zgodovino šolstva med vojno in napisal članek Partizansko šolstvo na loškem ozemlju (Loški razgledi X, 1963).

Veliko vlogo je imelo v njegovem življenju gledališče. Posvečal se mu je kot gledalec, organizator, dramaturg, režiser in publicist. Organiziral je impozantni Slovenski kulturni teden v Žireh (Zlet Svobod, julij 1956) in v istem kraju režiral izjemni kulturni program na velikem ljudskem zborovanju v spomin na dogodke iz NOB – zgodilo se je na prostem, 26. junija 1983; to sta dogodka, ki sta ostala v trajnem spominu številnim udeležencem. Že kot študent je na žirovskem odru režiral komedijo Draga Ruth (avtorja Normana Krasne, v sezoni 1953/54). Po njegovi režijski zasnovi in izvedbi, na katero je bil zelo ponosen, se je zgodila veličastna »repriza« Vižmarskega tabora v Ljubljani, 1969, ob stoletnici tega zgodovinskega dogodka. V nepozabnih družjenjih, ki so sledila številnim kulturnim prireditvam, je z doživetimi interpretacijami Prešerna, Župančiča, Puškina (v originalu) in drugih nešteto krat demonstriral svoj lastni igralski in recitatorski talent. Za zbornik Pol stoletja Svobode (2005), ki je izšel ob 50-letnici osrednjega žirovskega kulturnega društva po 2. svetovni vojni, je napisal temeljni tekst (Od osvoboditve do Svobode) in v celoti rekonstruiral bogati žirovski repertoar gledaliških del za obdobje 1944/45-1955/56. Bil je najbrž zadnji, ki je to še zmožel.

Napisal je spremne besede v nekatere pomembne knjige: Boccacciov Dekameron (Knjižnica Kondor 36, 1973), tretji zvezek Svetinove Ukane (1969), prvo knjigo rojaka Jožeta Peternelja Mausarja (Vrnitev, 1981). Njegove članke, ki po večini še niso bibliografsko obdelani, pa najdemo v naslednjih publikacijah: Gledališki list Prešernovega gledališča Kranj (1954-57), Glas Gorenjske (1954-57), Tribuna (1958), Jezik in slovstvo (1960), Loški delavec (1960-62), gledališki list Loškega gledališča (1964/65), Teorija in praksa, Loški razgledi, Žirovski občasnik. V Loških razgledih XI (1964) je objavil tudi svoje leposlovno delo, novelo Zemljanka. Član Muzejskega društva v Škofji Loki je bil od 1959 in več let član društvenega odbora in uredniškega odbora Loških razgledov, v letih 1959-65 tudi član muzejskega sveta Loškega muzeja. Iz njegove personalne mape je razvidno, da je bil član in funkcionar neverjetnega števila raznih svetov, odborov, komisij, komitejev, grup, sekcij, ustanov in društev ...

Ko se je po upokojitvi in zgraditvi nove hiše za stalno vrnil iz Škofje Loke v rodne Žiri, se je posvetil domoznanskemu raziskovanju kulturne in politične preteklosti kraja. Tako so nastali obsežni članki, objavljeni v Žirovskem občasniku: Žiri in Žirovci v letih 1848-1918 (št. 28, 1998), Žiri in Žirovci v letih 1750-1880 (št. 32, 2002), O začetku in začetnikih ljubiteljskih dejavnosti v Žireh (št. 34, 2004). V teh besedilih je oral ledino, kot kak

arheolog je odkrival dotlej prikrito žirovsko kulturno in politično krajino 19. stoletja. Na moje vprašanje, kaj ga je pri tem vodilo, je povedal: »*Sami dobro veste, da je tudi za domoznanska vprašanja potreben veliko širši pogled kot zgolj do Mrzlega in Žirovskega vrha. Šele ko obravnavani kraj doumete v širšem prostoru ali vsaj v deželnem dogajanju, lahko vdihnete dušo ustnim in pisnim virom. Razpravi, objavljeni v Žirovskem občasniku, nisem napisal na vrat na nos. Gradivo za ti razpravi sem zbiral od gimnazijskih let naprej. Zato lahko navajam toliko virov. Seveda pa sta razpravi uvajalni v študij žirovske problematike. Opazil sem, da je v pogledu na 18. in prvo polovico 19. stoletja velika praznina in da zato ni mogoča stvarna presoja o drugi polovici 19. stoletja. Zgodovinopisje, zlasti kulturološko, ni zgolj mehanično naštevanje dejstev, teh tako ni prav veliko, zato pa morate tistim, ki so, dati smisel in pomen.*«

Ob njegovi 80-letnici sva naredila dolg intervju, v katerem je povedal marsikaj takega, česar o njem ali iz njegovih ust še nismo slišali ali vedeli. Izšel je v Žirovskem občasniku (št. 35, 2005) pod naslovom *Otroke imajo ljudje, ki verjamejo v prihodnost* (to besedilo je tudi glavni vir tega zapisa). Pogovor je sklenil z mislijo o tistem, kar ostaja stalno v spreminjanju. »*Je pa v spreminjanju neka stalnica, ki velja za vse čase: vztrajanje in optimističen odnos do prihodnosti, kar se med drugim potrjuje tudi v številu rojstev. Otroke pa imajo ljudje, ki verjamejo v prihodnost in to, da se da vse prestati – celo mir.*« Že pred tem pogovorom in po njem sem bil pri profesorju in njegovi soprogi večkrat v gosteh. Obsojen sem bil na poslušanje, a v tej trpni vlogi nisem prav nič trpel, saj je bilo res zanimivo. Veliko je vedel, marsikaj od tega je zapisal, še več je, žal, odnesel s seboj. Spominjali se ga bomo – zlasti rojaki Žirovci in Ločani, med katerimi je največ živel – po tistem, kar nam je dal, svojim najbližjim kot mož in oče, svojim učencem kot učitelj, ljubiteljem gledališča kot kulturni delavec, poznavalcem domoznanstva kot kronist. Veliko je vedel o preteklosti, delal je za sedanjost, verjel pa v prihodnost. In v tej veri tudi odšel. Umril je v 83. letu, 6. septembra 2008, v bolnišnici na Golniku. V smrtni uri je bila z njim njegova družina, na pogrebu, ki je bil 10. septembra na pokopališču Dobračeva v Žireh, pa smo se od njega poslovili vsi, ki smo ga spremili na zadnji poti. Naj njegov nemiri duh počiva v miru!

Profesor Jernej Bogataj (1920–2008)

Jernej Bogataj se je rodil leta 1920 na Logu v Poljanski dolini, po domače pri Planinčarju. Bil sem še otrok, ko je prihajal k sorodnikom v Četeno Ravan. Matura 1940. leta, z odličnim uspehom, je bila velika čast. Posebno dobro se je učil jezike: francoščino, nemščino, grščino in latinščino. Mati je želela, da bi postal duhovnik. Spoznala sva se, ko sem tudi jaz začel hoditi v šolo v Kranj. Žal so Nemci kmalu ukinili slovensko gimnazijo in dijake nagnali domov.

Tedaj so Jerneja poklicali v vojsko, a je poziv enostavno ignoriral. Zaprli so ga za teden dni, nato je moral služiti kot navaden vojak. Odvlekli so ga na rusko fronto, kjer je bilo zelo hudo in mislil je samo na preživetje. Zajeli so jih Rusi. Ti so ujete Nemce v deseterostopih gnali skozi Ukrajino v Donbas. Neka častnica je namerila svojo brzostrelko na korakajoče Nemce in skoraj brez glasu so padli. Ko je pokosila vse do Jernejeve vrste, ji je zmanjkalo streliva in tako je po naključju ostal živ. V Donbasu je kopal premog. Težko delo v rudniku ob slabi prehrani jih je izčrpavalo. Enkrat se je zgrudil in bi žalostno končal, če ga ne bi sotrpini dvignili na noge.

Tako je imel vendarle srečo, da se je z ruske fronte živ domov vrnil leta 1945. V družini je še vedno veljalo, da bo bogoslovec. Šel je sicer v bogoslovje, a s prijateljem Marjanom Tavčarjem sta sklenila, da izstopita iz njega in se vpišeta na slavistiko. Jernejeva mati je medtem umrla in se ni čutil dolžnega izpolniti obljubo. Uspelo mu je dobiti štipendijo.

Leta 1954 je diplomiral in dobil prvo zaposlitev na zahodni meji države, na učiteljskiču v Tolminu. Tu je poleg slovenščine večkrat učil tudi nemščino. Tudi po spremembi učiteljskiča v gimnazijo je vso službeno dobo prebil v Tolminu, kjer so mu dodelili stanovanje v novem bloku. Za vse drugo pa so mu šli na roko Cijanovi.

Jernej Bogataj je bil zelo vesten in dober profesor. Dijaki so ga spoštovali in cenili. Bil je velik ljubitelj knjige, domače in tuje književnosti. Napisal je nekaj strokovnih člankov in se poizkusil tudi v prevajanju iz francoščine. Ko se je upokojil, sem mu svetoval, da bi še več pisal, da bi napisal knjigo spominov, predvsem spomine na ujetništvo, vendar se tega žal ni lotil; na srečo mi je nekaj tega ostalo v spominu.

V stiku z ljudmi je bil prijazen, sicer pa ne preveč družaben. Redno sva se srečevala enkrat letno. Če ga je kaj težilo, je včasih tudi vmes želel, da se dobiva in malo pokramlja-va in tako mi je nekaj njegovih pripovedi ostalo v spominu.

Že vrsto let je načrtno skrbel za zdravje, vsak dan je šel na Grad oziroma Kozlov rob in tudi avto je vozil do zadnjega; dočakal je lepo starost, skoraj 88 let.

V soboto (8. marca 2008, op. ur.) sem od družine Cijan prejel žalostno sporočilo, da se je Jerneju po nekaj dneh trpljenja pretrgala nit življenja, umrl je v bolnišnici v Šempetru.

Dragi prijatelj Jernač, vest o tvoji smrti me je globoko pretresla, pogrešal te bom. V imenu nekdanjih in sedanjih kolegov tolminske gimnazije se Ti zahvaljujem in Ti kličem: Počivaj mirno v domači zemlji!

Janez Dolenc

Ob slovesu od profesorja Jerneja Bogataja

Deset let po zaključku 2. svetovne vojne smo se znašli v razredu profesorja Bogataja na učiteljskišču v Tolminu.

Skromni otroci iz vseh vetrov, s hribov, iz grap in dolin, s Primorskega, Krasa, z Gorenjske. Razigrani otroci iz delavskih hiš in bornih kmetij, ki nam je vojna le oplazila zgodnje otroštvo, nismo mogli vedeti, kakšne izkušnje ima že za sabo naš mladi profesor.

Zanj in za nas je bil to začetek pet let trajajočega uspešnega sobivanja in sodelovanja. Hvaležni smo mu, da se ves ta čas ni trudil striči kril naše mladosti. Nasprotno: navdihoval jih je z zgodbami in junaki iz domače in tuje literarne ustvarjalnosti prejšnjih časov, a tudi tiste sveže, tako rekoč izmahnjene izpod peres ustvarjalcev, kjer je zares znal prisluhniti še eni legendi našega šolanja – profesorju Pirniku.

Profesor Bogataj ni skrival svoje naklonjenosti do poezije. S to ljubeznijo je zaznamoval, obarval in polepšal naša življenja.

Zato mu za slovo namenjamo pesem, pesem pesnika iz njegovih domačih krajev – Simona Jenka.¹

Ob slovesu vam kličemo: Hvala vam za vse, tovariš razrednik! Pozdravljeni, gospod profesor Bogataj!

Generacija 1956–1961

Katja Hvalica

1 Simon Jenko, Gori

DELOVANJE
MUZEJSKEGA
DRUŠTVA
ŠKOFJA LOKA

Zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2008

Redni letni zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka je bil 19. marca 2009, v Miheličevi galeriji v Kašči. Prisotne je uvodoma pozdravil predsednik društva mag. Aleksander Igličar. Pojasnil je namen rednega letnega zbora članov, kot ga predpisuje nov Zakon o društvih (sprejet junija 2006). Ta določa, da mora biti zbor članov društva vsako leto, ker mora kot najvišji organ društva sprejeti letno poročilo o delovanju društva, skupaj z računovodskimi izkazi.

Zbor članov je bil združen z Blaznikovim večerom, na katerem je urednik zbirke Doneski Alojzij Pavel Florjančič predstavil novo knjigo Škofjeloški pasijon 2009. Predstavitve se je udeležil tudi literarni zgodovinar dr. Matija Ogrin, ki je zbranim posredoval nove izsledke o času nastanka in uprizoritvah Škofjeloškega pasijona, o čemer piše v zadnji številki Doneskov.

Predstavitve je z nagovorom zaključil Igor Draksler, župan Občine Škofja Loka.

Po zaključeni predstavitvi knjige je sledil redni letni zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2008. Zbor članov sta 10. marca 2009 sklicala mag. Aleksander Igličar, predsednik društva, in Mojca Ferle, tajnica društva, z naslednjim dnevnim redom:

1. Volitve delovnih teles zbora
2. Obravnava in sprejem letnega poročila društva za leto 2008, poročila predsednika, blagajnika in nadzornega odbora
3. Obravnava in sprejem programa dela društva za leto 2009
4. Imenovanje častnih članov društva.

Gradivo za zbor članov je bilo objavljeno na spletnih straneh društva www.mdloka.si in dosegljivo v tajništvu Loškega muzeja.

Zbor članov je vodilo delovno predsedstvo, v naslednji sestavi: mag. Miha Ješe, predsednik, Marta Gartner in mag. Tone Košir, člana, za zapisnikarico je bila izvoljena Mojca Ferle, v verifikacijsko komisijo Mojca Ferle in Judita Šega, za overovatelja zapisnika pa dr. Branko Berčič in Helena Janežič.

Poročilo o delovanju društva v letu 2008 sta predstavila mag. Aleksander Igličar, predsednik, in mag. Matjaž Čepin, blagajnik, poročilo nadzornega odbora pa je podal mag. Miha Ješe, predsednik NO (vsa poročila so v celoti objavljena v nadaljevanju).

Pred glasovanjem o poročilih je Judita Šega, članica verifikacijske komisije, navzoče seznanila, da je na zboru prisotnih 54 članov, kar je glede na Pravila društva pomenilo, da je bil zbor članov sklepčen; člani so poročila sprejeli soglasno.

V nadaljevanju sta predsednik in blagajnik predstavila še načrt dela za leto 2009 (objavljen v nadaljevanju), ki so ga člani prav tako sprejeli soglasno. V razpravi se je oblikoval predlog, da Občini Škofja Loka predlagamo, da se v Aleji znamenitih Ločanov postavi

Na zboru članov in predstavitvi Doneskov se je zbralo veliko število udeležencev.

(foto: Aleksander Igličar)

Alojzij Pavel Florjančič je predstavil najnovejšo številko Doneskov – Škofjeloški pasijon 2009.

(foto: Aleksander Igličar)

obeležje zdravnici Mariji Bračko; člani so predlog soglasno podprli.

Pod zadnjo točko dnevnega reda je predsednik mag. Aleksander Igličar člane društva seznanil, da je izvršni odbor soglasno podprl njegov predlog, da članom društva predlagamo, da dr. Tineta Debeljaka, soustanovitelja Muzejskega društva Škofja Loka, ob 20-letnici njegove smrti posthumno imenujemo za častnega člana društva in mu s tem izkažemo dolžno spoštovanje za njegovo delo, ki sta ga bila njegova prijatelja, »podnunca« dr. Pavle Blaznik in profesor France Planina, tudi soustanovitelja društva, že davno deležna. Utemeljitev (objavljena v nadaljevanju) je pripravila in prebrala Helena Janežič, podpredsednica društva. Člani so predlog izvršnega odbora sprejeli soglasno in dr. Tineta Debeljaka imenovali za častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka.

Po zaključku zбора članov so se člani zadržali v prijetnem druženju in izmenjavi idej o prihodnjem delu društva.

Poročilo predsednika Muzejskega društva Škofja Loka o delu društva v letu 2008

Spoštovane članice, spoštovani člani Muzejskega društva Škofja Loka!

Mineva leto dni, od kar ste nam zaupali vodenje društva, ki smo ga prevzeli v nezavljivem položaju, bil je posledica nekaterih ključnih sprememb v okolju, ki so povzročile krizo vodenja in celo odprla vprašanje o delovanju društva.

Zaradi tega smo izjemno veseli in ponosni, da smo s prizadevnim delom članov organov društva in podpori širšega članstva nastale težave uspešno premagali. Lahko rečem, da naše društvo v loškem družbenem in kulturnem prostoru ponovno dobiva pomembno mesto, ki mu glede na naše poslanstvo – skrb za ohranjanje in varovanje naravne in kulturne dediščine na širšem loškem ozemlju – prav gotovo pripada.

Oživili smo praktično vse dejavnosti, ki so bile v preteklosti stalnica našega delovanja. Pripravili smo štiri Blaznikove večere, kjer smo pozornost namenili tudi dvema našima častnima članoma, življenjskima jubilentoma, Svetku Kobalu in dr. Branku Berčiču. V zbirki Doneski smo izdali kar tri knjige, in sicer Škofjeloški pasijon 2008, Marijan Gabrijelčič 1940-1998 in Bibliografijo Loških razgledov 1/1954-50/2003. Po nekaj letih smo organizirali društveni izlet, na katerem smo se medsebojno še bolj spoznali. Loški razgledi so pod vodstvom nove urednice Judite Šega in novega uredniškega odbora doživeli vsebinsko nadgradnjo in oblikovno osvežitev, ki jim še dodatno utrjujejo vlogo enciklopedije v loškem prostoru.

Kot nekakšna krona našega dela v letu 2008 pa je bilo praznovanje 70-letnice delovanja društva, ki smo ga trajno obeležili z izdajo knjige uveljavljenega slovenskega fotografa Franceta Steleta Pisana Loka Škofja Loka, knjigo, ki jo je naša tisočletna lepota že dolgo pričakovala.

Naš stalen cilj je, da povečamo število članov in posledično število bralcev Loških razgledov. Ob praznovanju 70-letnice smo tudi s tem namenom nosilcem družbenega življenja na Loškem podarili izvode Loških razgledov, ki smo jih razdelili tudi srednješolcem, učencem zaključnih razredov osnovne šole pa smo podarili vodnike Lubnik, Blegoš in Sorica. Mogoče smo pričakovali večji odziv, a seme je posejano in čas žetve zanesljivo prihaja. V želji, da se še bolj približamo mlajšim in srednjim generacijam, smo posodobili spletne strani, ki postajajo naša osrednja informacijska točka, saj jih mesečno povprečno obiše okrog 4.000 obiskovalcev.

Zelo smo veseli, da smo normalizirali finančno poslovanje, kar je posledica večjega poudarka prodaji in ne samo izdaji, tako Loških razgledov kot tudi ostalih knjig. Pri financiranju nam stoji ob strani občina, ki finančno podpira izdajo Loških razgledov in drugih publikacij, vendar menimo, da bi bilo naše sodelovanje lahko še boljše. Trden finančni

Predsednik društva mag. Aleksander Igličar.
(foto: Milena Igličar)

položaj nam omogoča, da izvajamo tudi aktivnosti, za katere že v naprej vemo, da ne bodo imele finančnega učinka, so pa pomembne za naše osnovno poslanstvo.

Prav je, da se na današnjem srečanju ozremo tudi naprej. Zbor članov smo združili s predstavitvijo Doneskov Škofjeloški pasijon 2009, s čimer nadaljujemo ohranjanje pasijonske kondicije. V knjigi smo ponatisnili prispevek o Škofjeloškem pasijonu, ki ga je napisal eden naših soustanoviteljev dr. Tine Debeljak, ki je Škofjeloški pasijon leta 1936 po več kot 150 letih postavil na »prosvetni oder«. Jeseni bomo izdali knjigo Olimpijski venec poljskega pesnika Kazimierza Wierzyńskiego, ki jo je v tridesetih letih prejšnjega stoletja prevedel dr. Debeljak. Knjiga je bila pripravljena za tisk spomladi leta 1945, a zaradi družbenih razmer, ki so dr. Debeljaka za vedno odpeljale v Argentino, žal do sedaj še ni izšla. S tem želimo dr. Debeljaku ob 20. letnici njegove smrti izkazati ustrezno pozornost. Upam in močno želim, da boste podprli predlog izvršnega odbora, da dr. Debeljaka posthumno imenujemo za častnega člana našega društva in mu s tem za njegovo delo izkažemo dolžno zahvalo in spoštovanje, ki sta jo bila njegova soseda, »podnunca« dr. Blaznik in profesor Planina, že davno deležna.

Pripravljamo tudi ponatis Zupančevega Kamnitega mosta. Načrtujemo, da bodo Loški razgledi letos po dolgih letih ponovno izšli sredi junija, pred občinskim praznikom. Organizirali bomo več Blaznikovih večerov in seveda se jeseni ponovno srečamo na skupnem izletu.

Na koncu bi se vsem članom organov društva rad zahvalil za njihovo delo. Njihov prispevek je seveda različen, osebno pa najbolj cenim in spoštujem ljudi, ki živijo za »našo stvar«, kot je govoril dr. Pavle Blaznik, posredujejo svoje predloge ter dogovorjene aktivnosti hitro in odgovorno postorijo, brez nepotrebnih preverjanj. Vesel sem, da je tak način dela prevel večino članov izvršnega odbora.

Hvala tudi vam, spoštovani člani, da se tako številčno udeležujete naših prireditev in nam s tem potrjujete, da smo na pravi poti. Veseli bomo tudi vaših predlogov in pobud, pa tudi kritičnih pogledov, ki so nam izziv za še boljše delo. Povabite med nas tudi vaše prijatelje in znance.

mag. Aleksander Igličar

Poročilo blagajnika Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2008

Prihodki - odhodki

Muzejsko društvo je v letu 2008 ustvarilo **57.605 EUR** prihodkov, od tega je bilo dotacij iz proračunskih in drugih javnih sredstev 27.925 EUR (48 %), prihodkov od prodaje publikacij 24.230 EUR (42 %), članarine 2.739 EUR (5 %) in prihodkov iz ostalih virov 2.711 EUR (5 %).

Pri odhodkih je bilo stroškov porabljenega materiala 22.122 EUR (42 %), stroškov storitev 28.072 EUR (54 %), odpisov zalog 2.324 EUR (4 %). Skupaj odhodkov **52.518 EUR**.

Tako je bilo iz dejavnosti ustvarjeno **5.233 EUR** presežka prihodka, kar pomeni, da je društvo poslovalo pozitivno.

Prilivi – odlivi

Začetno stanje denarnih sredstev na računu **na dan 1. 1. 2008** je bilo 21.207 EUR in v blagajni 0 EUR. Na isti datum je imelo društvo 1.197 EUR terjatev in 15.165 EUR obveznosti. Tako je bil presežek denarnih sredstev in terjatev za 7.239 EUR večji od obveznosti.

Neto prilivi v letu 2008 so bili 60.250 EUR, odlivi pa 79.541 EUR. Odlivi so bili večji, ker je MD poleg tekočih obveznosti iz leta 2008 poravnalo tudi obveznosti iz preteklih obdobj.

Na dan 31. 12. 2008 je bilo stanje denarnih sredstev naslednje:

na računu 10.986 EUR, blagajna 112 EUR, skupaj 11.098 EUR. Poleg tega je imelo društvo 7.410 EUR terjatev in 7.890 EUR obveznosti.

Na dan 31. 12. 2008 je znašal presežek denarnih sredstev in terjatev nad obveznostmi 10.618 EUR.

Promet se je izvajal pretežno preko računa. Društvo na ta datum ni imelo zapadlih in neporavnanih obveznosti.

Natančnejši podatki so razvidni iz izkaza poslovnega izida, bilance stanja in drugih poslovnih evidenc.

mag. Matjaž Čepin

Blagajnik društva mag. Matjaž Čepin.
(foto: Aleksander Igličar)

Poročilo Nadzornega odbora Muzejskega društva Škofja Loka

Nadzorni odbor Muzejskega društva Škofja Loka, v sestavi mag. Srečko Beričič, Peter Pokorn in mag. Miha Ješe kot predsednik, se je sestel 14. marca 2009, v prisotnosti predsednika društva mag. Aleksandra Igličarja in blagajnika mag. Matjaža Čepina.

Za razliko od nekaj prejšnjih let je imel Nadzorni odbor lahko in hvaležno nalogo in je na podlagi skrbno pripravljenih in preglednih listin lahko temeljito pregledal poslovanje Muzejskega društva Škofja Loka v letu 2008. Člani Nadzornega odbora so se sej Izvršnega odbora redno udeleževali in tekoče spremljali njegovo delovanje.

Muzejsko društvo Škofja Loka je bilo z novo sestavo Izvršnega odbora zgledno vodeno. Izpostaviti moramo načrtovano ekipno delo z razdeljenimi zadolžitvami, ki so jih vsi člani odbora vestno in učinkovito izpolnjevali. Vsi predvideni projekti so bili organizacijsko in finančno uspešno izvedeni. Poleg Loških razgledov so bile izdane še štiri druge publikacije. Ob skrbnem uredniškem delu, ki je značilno za Muzejsko društvo Škofja Loka, je bil v letu 2008 narejen bistveni premik tudi na ekonomskem področju, saj so bili na podlagi več ponudb za tiskanje posameznih publikacij izbrani najugodnejši ponudniki.

Opazen je tudi premik na področju spremljanja, vrednotenja in zmanjšanja zalog. Stare

Zbor članov je vodilo delovno predsedstvo v sestavi:
Marta Gartner, mag. Miha Ješe in mag. Tone Košir.
(foto: Aleksander Igličar)

in tržno manj zanimive izvode Loških razgledov in drugih publikacij je društvo podarilo učencem osnovnih in srednjih šol, članom številnih društev in planincem. S tem smo naredili dobro promocijo Muzejskega društva in močno znižali zalogo starih publikacij. Podarjene publikacije so bile že predhodno primerno ovrednotene, tako ni bilo negativnega vpliva na rezultat poslovanja društva. Glede zalog ima Nadzorni odbor pripombo, da je v letu 2009 treba tekoče spremljati spremembe zalog knjižnega fonda.

Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka je bilo v letu 2008 dobro organizirano

in vodeno, poslovanje je bilo skladno s predpisi, dokumentacija je pregledna in lepo urejena, zato Nadzorni odbor predlaga potrditev poročil o delovanju Muzejskega društva Škofja Loka v letu 2008.

mag. Miha Ješe

Program dela Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2009

1. Izdaja 55. številke Loških razgledov

- 55. številka Loških razgledov naj bi izšla sredi junija 2009

2. Izdaja Doneskov

V letu 2009 bomo izdali naslednje Doneske:

- ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2009, urednik Alojzij Pavel Florjančič, predviden izid 19. marec 2009
- Kazimierz Wierzynski: OLIMPIJSKI VENEC, prevod dr. Tine Debeljak, urednik dr. Nikolaj Jež, Filozofska fakulteta v Ljubljani, predviden izid oktober 2009
- Lojze Zupanc: KAMNITI MOST, ponatis, urednica Helena Janežič, predviden izid november 2009

3. Blaznikovi večeri

- 4. 2. 2009 (že izveden): GAMA - MARIJAN GABRIJELČIČ 1940-1998
- 19. 3. 2009: Predstavitev knjige ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2009
- 23. 4. 2009: Predavanje dr. Marka Zajca: ČAS SLOVENSKO HRVAŠKE BREZMEJNOSTI
- maj 2009: Predstavitev knjige dr. Metoda Benedika: KAPUCINSKI SAMOSTAN SV. ANE V ŠKOFJI LOKI
- junij 2009: Predstavitev 55. številke LOŠKIH RAZGLEDOV
- oktober 2009: Predstavitev knjige Kazimierza Wierzynskega: OLIMPIJSKI VENEC in večer posvečen dr. TINETU DEBELJAKU
- november 2009: Predstavitev knjige Lojzeta Zupanca: KAMNITI MOST

4. Ostale dejavnosti

- september 2009: društveni izlet
- povečanje prepoznavnosti društva in pridobivanje novih članov: imenovana skupina v sestavi Helena Janežič, Mojca Ferle in dr. Klement Podnar, predlog pripravljen aprila 2009.

mag. Aleksander Igljučar

Utemeljitev za imenovanje dr. Tineta Debeljaka za častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka

Dr. Tine Debeljak, *Jamnikov Tinče s Podnun*, je nedvomno eden najbolj znanih predvojnih Ločanov, ki je vplival ne samo na rojstno Loko, pač pa je s svojo osebnostjo ter vsestranskim kulturnim delovanjem močno zaznamoval predvojni slovenski čas.

Urednik, slavist, prevajalec, kritik, pesnik in pisatelj se je rodil 27. aprila 1903 v Škofji Loki, v starem mestnem jedru, pod uršulinskim samostanom, v družini z 11 otroki.

Dijaška leta je preživel na Škofjiški klasični gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano, kjer je urejal dijaški list *Domače vaje* ter objavljajl prispevke v številnih glasilih, med drugim tudi v kulturno-literarni reviji *Dom in svet*. Kot sodelavec in kasneje urednik ji je ostal zvest vse do odhoda na tuje. Bil je odličen in dejaven učenec, ki pa je, po svojih besedah, imel največ težav po vzgojni strani, saj je spadal med »upornike« in »reformatorje« ter bil med tistimi, ki so škofu Jegliču predlagali reforme v zavodski vzgoji.

Leta 1922 se je vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, na pobudo profesorja dr. Ivana Prijatelja je študiral tudi v Pragi ter leta 1927 diplomiral v Ljubljani. Nato je nadaljeval študij v Krakovu na Poljskem, kjer je na tamkajšnji univerzi postal lektor za slovenski jezik ter zavzeto pripravljajl disertacijo *Reymontovi Kmetje v luči književne kritike*, ki jo je zagovarjal leta 1936.

V tem času je veliko pisal pesmi ter jih objavljajl v revijah, pripravljajl tudi izdajo pesniške zbirke, vendar je ostala v rokopisu.

Po odsluženem vojaškem roku je bil imenovan za suplenta na gimnaziji v Nikšiču v Črni gori. Na novo delovno mesto je odšel s svojo mlado ženo Vero Remec, ki jo je spoznal v knjigarni, kamor je hodil kupovat knjige. Kakor da bi ga usoda že takrat hotela pripraviti na kasnejšo ločitev od domovine, je kljub številnim prošnjam za premestitev ostal v Nikšiču do leta 1935. Tudi od tam je spremljajl in pisal v slovenske časopise in revije, dokler ni uvidel, da se zaradi političnih razmer kot profesor ne bo nikoli vrnil v Slovenijo. Zato je izstopil iz državne službe in sprejel delo urednika kulturne rubrike dnevnika *Slovenec* ter na tem mestu ostal do konca njegovega izhajanja (1933-1945). Od leta 1939 do 1945 je bil tudi urednik revije *Dom in svet*, pisal je pesmi, ocene, kritike, preglede, prevajal tudi za druge časopise in knjige, zlasti slovanske pesnike in pisatelje.

Že iz tega časa izvira njegovo sodelovanje s svakinjo - slikarko Baro Remec, ki je likovno opremila večino njegovih del.

Skupaj z ženino družino, vendar brez žene in treh otrok, ki so zaradi bolezni ostali doma, je maja 1945 emigriral v Rim, leta 1948 pa v Argentino. Kar deset let je trajalo, da je družina lahko prišla za njim in to bil je čas hrepenenja in nastanka več pesnitev in pesniških zbirk

Utemeljitev za imenovanje častnega člana dr. Tineta Debeljaka je pripravila in prebrala podpredsednica društva Helena Janežič. (foto: Aleksander Igličar)

ter prevodov. Sprva kot pomivalec steklenic v farmacevtski tovarni, nato vratar v oddaljeni tovarni cementa Loma Negra ter po prihodu družine uradnik v pisarni v Beuenos Airesu je nadaljeval svoje delovanje tudi v novi domovini in predstavljal kulturni in politični steber tamkajšnjim rojakom - predvsem pa je bil vedno najprej Slovenec in Škofjeločan.

Njegova pot je bila vedno tesno povezana z rodno Loko. Bil je član loškega *Profesorskega ceha*, imenovanega tudi *loški cunft*, v katerem je aktivno sodeloval in bogatil kulturno življenje predvojne Škofje Loke. Bil je med pobudniki in ustanovitelji Muzejskega društva Škofja Loka ter soustanovitelj Loškega muzeja.

Leta 1936 je priredil in postavil na oder Škofjeloški pasijon – prvo slovensko dramsko besedilo izpod peresa patra Romualda ter bil med glavnimi sodelavci zbornika *Škofja Loka in njen okraj* (1936), kjer je objavil dva članka: *Škofjeloška pasijonska procesija in razvoj pasijonskih iger nasploh* ter *Kulturni delavci Loškega okolja v preteklosti in sedaj*.

V emigraciji je napisal več zgodb, s skupnim naslovom *Črni Kamnitnik*, ki so povezale Škofjo Loko z njegovim delovnim mestom v Argentini.

Že v študentskih letih je skupaj s prijateljskima, dr. Pavlom Blaznikom in prof. Francetom Planino, sosedoma iz *podnun*, sanjal, kako bodo obeležili 1000-letnico rojstnega kraja. Čeprav v daljni Argentini, vendar z mislijo na Loko, je leta 1973 poskrbel za izdajo knjige rojaka Ivana Dolenca *Moja rast*.

Kljub dejstvu, da se mu je domovina po vojni mačehovsko odrekla in je bil dolga leta zamolčan, je vedno s ponosom poudarjal, da je Škofjeločan. Kako preroška je bila njegova pesem, napisana daljnega leta 1932 ob otvoritvi nove šole, smo se zavedli šele mnogo kasneje:

*Gledam, o gledam pred seboj naše mesto,
Naš košček sveta, našo krajino zvesto ...*

...

*Gledam, o gledam ta lepi kos zemlje
In vem: nikdar se ga nagledal ne bom ...
O Loka, moj dom, moj dom.*

Muzejsko društvo Škofja Loka, katerega ustanovitelj in aktivni član je bil od samega začetka, se mu želi za zasluge in prispevke, s katerimi je pustil trajen pečat društvu in Škofji Loki, posthumno oddolžiti z imenovanjem za častnega člana.

(pripravila Helena Janežič)

Izlet Muzejskega društva Škofja Loka – Po Trubarjevih mladostnih krajih

4. oktobra 2008 ob 9. uri zjutraj so se člani MD Škofja Loka in njihovi družinski člani začeli zbirati na parkirišču pred hotelom Transturist. Prišlo nas je devetinštirideset, s šoferjem vred pa petdeset. Peljal nas je avtobus podjetja Štrbenc s. p.

Ko smo se udobno namestili v avtobus, smo se odpeljali. Najprej smo odšli v Mestni muzej Ljubljana, kjer je zaposlena Mojca Ferle, ki je bila tudi organizatorica izleta. Najprej

Uradni del izleta MD Škofja Loka so udeleženci zaključili s skupinskim fotografiranjem v Maršičih, ki se ponašajo s fresko Lisice romarice v tamkajšnji cerkvi sv. Urha. (foto: Peter Pokorn)

* Opis izleta MD Škofja Loka sta pripravili najmlajši udeleženci, osnovnošolki Maja in Zala (op. ur.)

smo poslušali uvod v razstavo, ki nam ga je pripovedovala Irena Žmuc. Nato smo si ogledali razstavo *Primus*, kjer smo lahko videli knjigo s Trubarjevim podpisom. Na razstavi je bilo tudi veliko podob Primoža Trubarja, tudi Jurij Dalmatin je bil nekajkrat omenjen. Potem smo imeli še nekaj časa za ogled stalne zbirke *Obrazi Ljubljane*.

Odpeljali smo se naprej. Ustavili smo se šele v kraju Gradež, kjer imajo sušilnico sadja, ki je skupna za vso vas. Tam nam je gospod, ki vodi sušilnico, pokazal, kako se sadje suši. Zraven peči smo lahko tudi poskusili košček posušene hruške. V predsobi smo lahko kupili posušeno sadje ali suho sadje v medu. Nato se je ena skupina (najbolj lačni) odpravila v hišo, kjer so kuhali češpljevo kašo. Druga skupina je odšla v staro hišo, kjer je edina še ohranjena črna kuhinja v tej vasi. Potem sta se skupini zamenjali. Za zaključek smo si pod kozolcem ogledali muzej kmečkega orodja za pridelavo prosa.

Sledil je ogled cerkve sv. Kancijana v Škocjanu, kjer je bil Trubar krščen. Vodil nas je gospod župnik Edo Škulj. Naslednja točka našega izleta je bila razstava na Turjaškem gradu, z naslovom *Trubar in Turjaški*. Nato smo si ogledali še celoten grad. Počasi smo se odpravili z gradu in se odpeljali na Trubarjevo domačijo na Rašici. Ogledali smo si nekaj Trubarjevih knjig in vodička Barbara nam je pokazala, kako se izdela knjižica. Izlet se je počasi bližal koncu, a še preden smo ga končali s poznim kosilom, smo si ogledali še freske v cerkvi sv. Urha na Maršičih. Ker je bilo med nami tudi nekaj fotografov, smo se v bližini cerkve skupinsko fotografirali. Nato smo se odpeljali na turistično kmetijo Oblak, kjer smo pojedli kosilo. Na tej kmetiji imajo veliko živali, najznamenitejši med njimi pa sta lami. Ko smo pojedli, nas je Aleksander Igličar presenetil z igranjem na harmoniko. Ker je bilo že temno in pozno, smo se zadovoljni odpravili domov.

Upava, da bo Muzejsko društvo tudi naslednje leto organiziralo kakšen podoben izlet.

**PREDSTAVITVE
KNJIG
IN
KRONIKA**

Izšlo je v letu 2008

Knjige nas navdihujejo s svojo tišino in zvestobo, dajejo nasvete, nas potrpežljivo učijo, odkrivajo zaklade modrosti in so neutrudne pripovedovalke – tako pravi ljudska modrost.

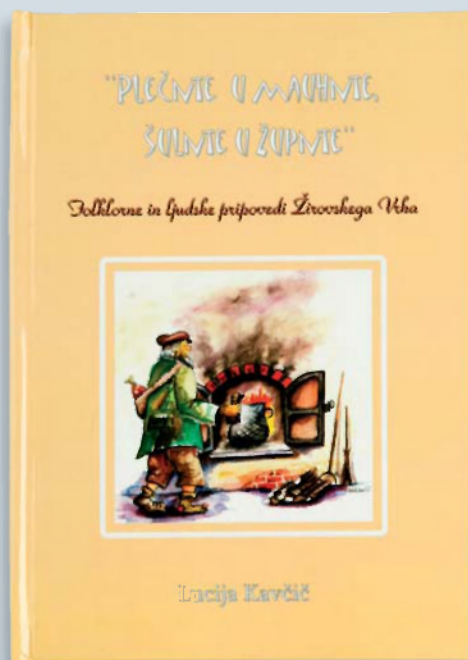
Domoznanska zbirka Knjižnice Ivana Tavčarja v Škofji Loki je prava zakladnica knjig, ki nam pripovedujejo o življenju, običajih, zgodovini, preteklem in sedanjem dogajanju v domačem škofjeloškem prostoru. Predstavila bom nekaj knjig z domoznansko vsebino, ki so v letu 2008 našle pot na naše knjižne police.

"Plečnte u mauhnte, šulnte u župnte" : folklorne in ljudske pripovedi Žirovskega Vrha Zbrala in zapisala Lucija Kavčič

Gorenja vas : samozaložba, 2008, 194 str.

Oglejmo si privlačno zbirko folklornih in ljudskih pripovedi Žirovskega Vrha, z naslovom *Plečnte u mauhnte, šulnte u župnte*. Naslov zbirke je dala zgodba Pošten berač, ki jo je skrbni zbirateljici in zapisovalki ljudskega blaga Luciji Kavčič povedal stari oče. Govori o tem, kako so domači želi na polju žito, mimo hiše pa je prišel berač. Vstopil je v prazno hišo, v peči našel ješprenj, malo pomešal in potegnil ven pleče, ga spravil v torbo, v ješprenj pa vrgel čevelj. Mimogrede se je ustavil ob njivi, kjer so domači želi žito in jim rekel: »Plečnte u mauhnte, šulnte u župnte. Hitr se usuknte pa deca prsmuknte«. Doma so razumeli njegove besede, da je vzel meso, v ješprenj vrgel čevelj ter naj se podvijajo in ga preženejo.

Avtorica nam najprej predstavi kratko zgodovino Žirovskega Vrha. Sledi poglavje o šegah ob cerkvenih praznikih, ki so jih

domačini ohranjali iz roda v rod. Naslednje poglavje pripoveduje o delu in življenju na kmetih, kaj so jedli, kako so skrbeli za hiše, o kmečkih opravilih, zimskih delih, obrteh. V četrtem poglavju so predstavljene šege in pripovedi o življenju, rojstvu, otrostvu, šolanju, ženitovanju, vasovanju, zakonskem življenju in smrti. Zanimiva je šega o smrti; posodo s kadilom, s katero so kadili okrog umrlega, so morali v sprevodu, ko so odhajali s krsto od doma, takoj, ko se ni več videlo domov, odvreči stran. Tako naj pokojnikova duša ne bi prihajala nazaj in strašila, pa tudi pri hiši vsaj eno leto ne bi bilo več smrti. V zadnjem poglavju so zbrane povedke o zagovarjanju, bajeslovne, razlagalne, strašljive, zgodovinske, socialne in šaljive. Zbirka ohranja bogato ljudsko izročilo zgodb, šeg in navad preprostih ljudi in škoda bi bilo, če bi utonilo v pozabo.

Miklavčič, Milena:

Pika na B.: detektivska pustolovka nekega Blaža M.

Žiri : samozaložba, 2008, 140 str.

Milena Miklavčič, pravljicaarka iz Žirov, je do sedaj izdala že tri knjige. Leta 1995 je izšla Abeceda iz Zakajčkove ulice, 2004 Usode, dve leti kasneje pa knjiga zgodb za otroke Pri hrastu na levo. Pred nami je nova knjiga za otroke Pika na B., detektivska pustolovka nekega Blaža M.

Pisateljica pravi, da so zgodbo navdih-nile vragolije njenega sina, ki je bil pravi potepuški otrok, sama je dodala veliko domišljije. Mali Blaž se spoprime s preizkušnjami in nalogami odraščanja in dozorevanja v sanjskih in fantazijskih pokrajinah, samo korak stran od njegove domače hiše, za »črto, ki teče tam doli«. V žepu ima zgovornega prijatelja črička Matička, skupaj se odpravita na potepanje. Pot jima prekrži govoreči beli kamen Nop, srečata črička Vladimirja, ljubeznive mravlje in razbojniško deklico Marino. Kamen ima kamnito srce in poskuša ves svet okameneti, Blaž se mu postavi po robu in

ga z dobroto tudi premaga. Z deklico Marino skleneta prijateljstvo in začitita tudi prva otroška čustva ljubezni. Dobro premaga zlo, vsa nasprotja se razrešijo lahko, zabavno in poučno. Blaževa dolga in napeta pustolovščina je seveda trajala le nekaj popoldanskih ur. Domišljijsko popotovanje, dogodki, čudežne spremembe v zgodbi, vse to je dečkova pot k odraščanju. Blaž se srečno vrne domov, preizkušnje pa ga obogatijo, pisateljica pravi, da se je »droben, skorajda neviden pravljčni prah oprijel njegovih las«.

Znamenja v Železnikih in okolici

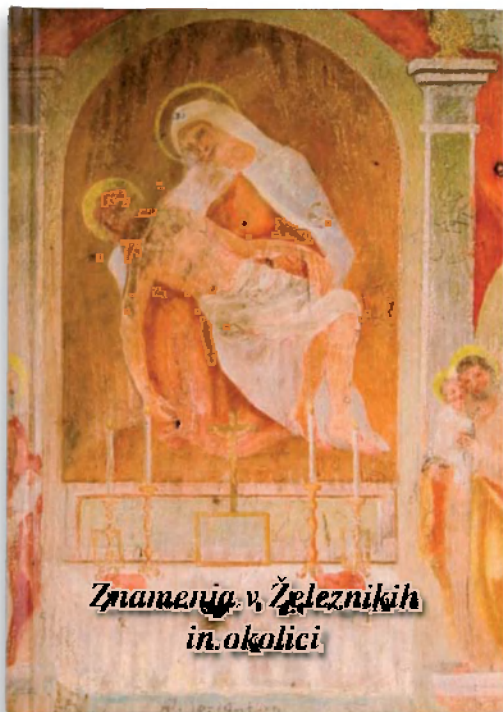
Železniki : Župnija, 2008, 142 str.

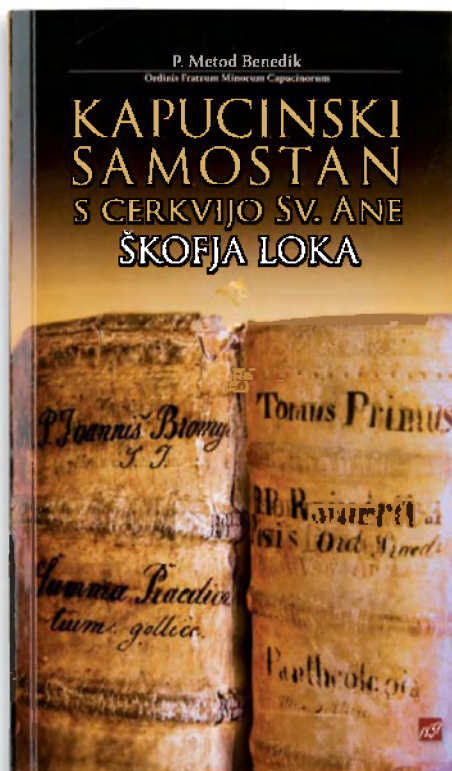
Beseda »znamenje« označuje to, kar nas na nekaj spominja ali na nekaj opozarja. Znamenje je vsak na prostem postavljen likovni izdelek ali manjša arhitektura, ki ima različne oblike: slikana lesena tabla, razpelo, kamniti ali zidani stebri, podobe v nišah, večje ali manjše kapelice. Velik poznavalec znamenj, pokojni dr. Zadnikar, pravi, da so znamenja nastala kot plod duha in srca preprostega človeka.

Pred nami je zanimiva in dragocena knjiga o znamenjih v Železnikih in okolici. Prikazuje bogato dediščino znamenj vseh oblik, velikih in malih, bogatih in preprostih. Pot od znamenja do znamenja se začne pri cerkvi svetega Antona Puščavnika na Trnju, po Racovniku in pod drčo gre nazaj skozi Trnje do naselja Na Plavžu. Nadaljuje se skozi Grapo do

vasi Smoleva, v Megušnico in Ojstri Vrh. Opisana so še znamenja na Češnjici, Otokih, v Dašnjici in Logu. Zadnji del knjige predstavlja znamenja na Jesenovcu, pot gre mimo Suše do Zalega Loga in se tukaj konča. Predstavljenih je 89 znamenj, ohranjajo spomin na trpljenje, na boje slovenskih fantov v Bosni in Hercegovini, spomin na fante in može, ki so se borili na frontah pod Habsburžani, na nesrečno smrt, nekatera so postavljena za priprošnjo, da bi bili obvarovani pred poplavami, v zahvalo za srečna leta zakonskega življenja, za pomoč v vseh preizkušnjah in nesrečah, za rešitev pred gotovo smrtjo. Nekatera znamenja naj bi pregnajala strahove, druga pa imajo pomen mejnega znamenja.

Skrbni popisovalci so želeli o posameznem znamenju izvedeti čim več o nastanku, vzdrževanju in običajih ter jih ohraniti na fotografijah. Pripovedi so se ohranile v ustnem izročilu in pričajo o tem, kako so v stiskah, bolezni in vojni ljudje vedno imeli zaupanje v božjo pomoč. Knjiga predstavlja urejeno zbirko znamenj, ki bogatijo našo krajino in nam sporoča, naj bomo nanje ponosni in jih ohranimo prihodnjim rodovom.

Benedik, Metod:

Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane Škofja Loka

Celje : Celjska Mohorjeva družba, 2008, 279 str.

V 17. stoletju kapucini postavljajo nove samostane na slovenskih tleh, ustanovljeni so v vseh večjih mestih, v Škofji Loki leta 1706. Pri nas predstavljajo kapucini v 18. stoletju po številu samostanov in redovnikov najštevilnejšo redovno skupnost, beremo v uvodu. Metod Benedik, dolgoletni predstojnik Kapucinskega samostana v Škofji Loki, v svoji najnovejši knjigi oriše zgodovinski pregled Kapucinskega samostana s cerkvijo sv. Ane v Škofji Loki.

V uvodu nam avtor predstavi Škofjo Loko ob prihodu kapucinov. Bila je ugledno, kulturno in privlačno mesto. Drugo poglavje nam razkriva začetke samostana. V samostanski kroniki je zapisano: *»Ko smo kapucini okrog 60 let v to knežje mesto Škofjo Loko prihajali iz Kranja spovedovat in pridigat, je končno naklonjenost Ločanov do nas tako*

narasla, da so si vedno bolj želeli naše duhovne službe.« 29. julija 1706 je provincijski kapitelj potrdil, da se kapucini naselijo v Škofji Loki. 22. junija 1713 je bila kapucinska cerkev posvečena v čast sv. Ani. V najboljšežnejšem poglavju spremljamo samostan skozi čas, *»tristoletni utrip življenja v samostanu in samostanski cerkvi, dejavnost redovne družine, vpetost samostana v življenje mesta in njegove široke okolice, dogajanja v samostanu in v kraju«*. Predstavljeni so zapisi v samostanski kroniki od leta 1721 do 2007, ki govore o bogoslužju, duhovnih opravilih, gospodarskih, političnih, kulturnih in vremenskih okoliščinah, o navadah in življenju loških ljudi. Posebno poglavje je namenjeno Škofjeloškemu pasijonu. V zadnjih dveh poglavjih so predstavljeni življenjepisi nekaterih škofjeloških kapucinov in bogastvo kapucinske knjižnice. Avtor zaključuje, da *»bogata in glede na področja zelo raznovrstna knjižnica kaže na bogato duhovno in kulturno življenje v samostanu, ki je po široki zunanji dejavnosti kapucinov bogatilo tudi vero in kulturo prebivalcev Škofje Loke in njene okolice skozi vsa tri stoletja«*.

Maurer, Neža:

Ti si moje srce

Ljubljana : Jasa, 2008, 59 str.

Deset let že izhaja knjižna zbirka Onežimo svet, namenjena otrokom. Odlikuje jo dobra literatura, ki nosi v sebi tudi ščepec poučnosti. Avtorji so priznani slovenski umetniki: pisatelji, pesniki, slikarji in ilustratorji.

Letos je v zbirki izšla privlačna knjiga Neže Maurer *Ti si moje srce*. Pesnica je v verze prelila svoja spoznanja o podobnosti in različnosti med živimi bitji, o žalosti in bolečini, igri, ki je vaja za življenje, strašni bolezni, ki se imenuje lakota. Ljubezen potrebujemo vsi, premaguje strah, kadar se zemlja stresa v svojih nedrih. Veselje in smeh je v očeh slehernega, ko nam zemlja podarja neštete darove. »Ona bi že nekako brez nas, ... a mi ne moremo brez nje«, zapiše pesnica in končuje, »lepo je razširjati lepe misli«. Knjiga pomaga otrokom razumeti sodobni svet odraslih, kjer se srečujejo ljubezen, strah, strpnost, humanost ...

Besedilo s svojimi podobami dopolnjuje slikarka Maja Šubic.

Poročilo o ediciji: Marijan Gabrijelčič 1940–1998

Muzejsko društvo Skofja Loka je v *Loških razgledih* z oznako *Doneski 17* osvetlilo osebnost, delovanje in glasbeni opus Marijana Gabrijelčiča. Avtorja edicije, ki obsega 165 strani, sta Valentin Bogataj in Metka Sulič, kot urednika pa sta podpisana A. P. Florjančič in F. Križnar.

Uvodne sestavke so prispevali: mag. Aleksander Igličar, predsednik Muzejskega društva Skofja Loka, Igor Draksler, župan Občine Skofja Loka, Andrej Maffi, župan Občine Kanal ob Soči in Tomaž Habe, predsednik Društva slovenskih skladateljev. Gre za zahvalo obema avtorjema in osebne spomine, vezane na delovanje in osebnost Marijana Gabrijelčiča. V sestavku z naslovom Nagovor urednika je muzikolog dr. Franc Križnar poudaril, da je bilo Gabrijelčičevo glasbeno delovanje zelo vsestransko, sicer pa se mu zdi morda zgolj desetletje še prekratko obdobje za oblikovanje enovite monografije o tej glasbeni osebnosti.

Naj na kratko predstavimo oba avtorja, ki sta podrobneje osvetlila osebnost in segmente delovanja glasbenika Marijana Gabrijelčiča.

Valentin Bogataj je bil rojen leta 1945 v Podgori. Diplomiral je na Pedagoški akademiji v Ljubljani, deloval je kot učitelj glasbe, bil je ravnatelj Glasbene šole Škofja Loka. V letih od 1998 do 2001 je študiral na Oddelku za glasbo Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru in tu diplomiral z nalogo o Marijanu Gabrijelčiču, njegov mentor je bil izredni prof. dr. Edo Škulj.

Metka Sulič je bila rojena leta 1980 v Šempetru pri Novi Gorici. Že v času študija se je posvečala tudi delu v arhivu Radia Slovenije in pisala sestavke za program ARS. Mentor njene muzikološke diplomske naloge na Univerzi v Ljubljani, z naslovom Publicistično delo Marijana Gabrijelčiča, je bil izredni prof. dr. Matjaž Barbo.

VALENTIN BOGATAJ je v uvodnem poglavju nakazal široko in raznoliko delovanje Marijana Gabrijelčiča, ki je od leta 1969 dalje bival v Škofji Loki. Zapisal je, da je bil Gabrijelčič »skladatelj, pedagog, publicist in glasbeni organizator«. Glede Gabrijelčičevega glasbenega opusa velja, da gre za dokajšnjo pestrost, številna dela so nastala po naročilu in pogosto je o njih poročal prav dr. F. Križnar. Precej del je natisnjenih, tudi posnetih, marsikaj pa je še v rokopisih.

V nadaljevanju Valentin Bogataj osvetljuje Gabrijelčičevo življenjsko pot: rojen je bil

18. januarja 1940 na Gorenjem Polju nad Anhovim. Glasba ga je spremljala že od mladih nog. Po končanem učiteljskišču (Tolmin) in le letu učiteljevanja je (1960) nadaljeval s študijem na Oddelku za glasbo Pedagoške akademije v Ljubljani in nato še na Akademiji za glasbo, kjer je leta 1966 diplomiral iz kompozicije, leta 1969 pa je zaključil še podiplomski študij; njegova mentorja sta bila skladatelja Zvonimir Ciglič in Lucijan M. Skerjanc.

Krajši čas je bil Gabrijelčič samostojni strokovni svetovalec za glasbo pri Zvezi kulturno-prosvetnih organizacij Slovenije. V letih 1975-1979 je deloval v Slovenski filharmoniji, najprej kot direktor, nato kot umetniški vodja. Imel je vrsto funkcij na Akademiji za glasbo v Ljubljani: bil je profesor, vodja pedagoškega oddelka, prodekan in dekan. Predaval je več strokovnih glasbenih predmetov in bil mentor številnim mladim skladateljem. Poleg tega je intenzivno spremljal glasbeno dogajanje, objavljajl ocene glasbenih dogodkov v dnevnem časopisju (1968-1991), prizadeval si je tudi za dvig zborovskega poustvarjanja, analiziral je programe in izvedbe na raznih prireditvah ter zborovskih tekmovanjih.

In še: Marijan Gabrijelčič kot skladatelj - Valentin Bogataj poudarja, da se je Gabrijelčič v mladosti zelo posvečal vokalu, v celoti pa je ustvaril več kot 70 tovrstnih del. Sledijo še drugi nizi: simfonična dela (17), komorna dela (39), maše (3), kantate (5), samospevi (5) itd. Naslovom je dodana letnica nastanka. Velja poudariti, da so Bogataju največ pomenile Gabrijelčičeve izjave v raznih intervjujih in objavljenih prispevkih; prav te naj bi osvetljevale njegovo osebnost, umetniški razvoj, torej tudi odnos in pristop h komponiranju, ki se je z leti seveda spreminjal. Iz vsega napisanega sledi, da je bil Gabrijelčič zelo vsestranska glasbena osebnost: pedagog, skladatelj, glasbeni kritik, organizator, a tudi »občutljiv umetnik, izpovedno raznolik in iščoč nove izrazne možnosti«.

V. Desklah so knjigo o Marjanu Gabrijelčiču predstavili: dr. Franc Križnar, Metka Sulic, Valentin Bogataj in Alojzij Pavel Florjančič. (foto: Aleksander Igljčar)

V drugem delu edicije je **METKA SULIČ** podrobneje analizirala njegovo publicistično delo.

Gabrijelčič je začel pisati za časopis Delo leta 1966 in objavili so mu več kot 600 prispevkov. Poleg ocen glasbenih dogodkov je Gabrijelčič oblikoval tudi portretne prispevke, razmišljal je o stanju glasbe na šolskem področju itd. Najpogosteje je pisal o izvedbah naših orkestrrov, ocenjeval je programsko zasnovano dogodkov, vrednotil posamezne skladbe in ocenjeval izvedbo. Pisal je tudi o koncertnih dogodkih in festivalih, ki so se dogajali drugod (Dubrovnik, Ohrid, Varšava, Dunaj, Zagreb, Rogaška Slatina, Radenci, Maribor). Metka Sulič je zapisala: »*Na teh prireditvah se je razživel, saj jih ni obiskoval zgolj kot kritik, ampak predvsem kot skladatelj, zato so prispevki s festivalov prej estetska razmišljanja kot kritike.*« Velja poudariti, da je bil Gabrijelčič tudi oblikovalec ali sooblikovalec festivalov sodobne glasbe na Primorskem (Kogojevi dnevi, Večeri z muzami, Hitove muze).

Gabrijelčič je poudarjal tudi pomembnost in nujnost uvrstitve del slovenskih glasbenih ustvarjalcev na sporede, kar naj bi veljalo za izvedbe doma in tudi takrat, kadar slovenski glasbeniki gostujejo v tujini: vedno naj bi bilo na sporedu vsaj eno delo slovenskega skladatelja!

V sestavku Polemike Metka Sulič osvetljuje dejstvo, da bil Gabrijelčič med slovenskimi glasbeniki dokaj nepriljubljen. Vrsta »spornih kritik« je naletela na širši odziv. Njegove ocene so včasih zelo tvegane in ostre, še zlasti, ko govori o »modernističnih« prizadevanjih svojih kolegov in ocenjuje, da tem delom »*primanjkuje estetske vrednosti, kar vodi v razkroj glasbe*«. Gabrijelčič je objavljial članke tudi v Primorskem dnevniku, Dnevniku, Tribuni, Naših zborih, Gorenjskem glasu itd.

V poglavju Sklep navaja Metka Sulič še nekatere ugotovitve. S svojim načinom ocenjevanja si je Gabrijelčič pridobil vrsto sovražnikov, hkrati pa so bila njegova dela zelo slabo ocenjena, če so o njih pisali drugi kritiki. Avtorica je mnenja, da so bili »najprodornejši« njegovi članki in ocene na začetku njegovega publicističnega delovanja.

Knjižna izdaja, posvečena Marijanu Gabrijelčiču, na zadnjih straneh prinaša še nekaj sestavkov raznih avtorjev. Tako se Janez Jocif spominja Gabrijelčičeve »muhaste nravi«. Klavdij Koloini je (junij 1998) v Primorskem dnevniku objavil članek *V spomin Marijana Gabrijelčiča*, spominja se njunega sodelovanja, a pravi, da je bilo njuno prijateljstvo »... marsikdaj sila težko in naporno. Polno iskric, bodic, pikrosti.« Obširni zapis je prispeval urednik Alojzij Pavel Florjančič. Članek je nastal ob deseti obletnici Gabrijelčičeve smrti, dal mu je naslov: Marijanu z ljubeznijo. Avtor članka pravi, da je bil Gabrijelčič »*dokaj zapletena, včasih protislovna, vsekakor pa zanimiva osebnost*.. «.

Vsekakor ostaja spomin na glasbenika Marijana Gabrijelčiča zelo živ, zato mu »Gamovci« in drugi prijatelji poklanjajo to knjigo.

Bogato fotografsko gradivo so prispevali različni avtorji, kar še dodatno oživlja pričujoče zapise, analize in spomine na osebnost Marijana Gabrijelčiča in njegovo delovanje v slovenskem kulturnem prostoru.

Kronika občin Škofja Loka, Železniki, Žiri in Gorenja vas-Poljane

(od 1. novembra 2007 do 31. decembra 2008)

- 4. novembra 2007** – ob desetletnici Društva invalidov Žiri so pripravili slovesno praznovanje, z bogatim kulturnim programom in podelitvijo priznanj najaktivnejšim članom.
- 10. novembra** – Sašo Bertonec, telovadec na konju z ročaji iz Gorenje vasi pri Retečah je, po zmagi na univerzijadi in po prvi zmagi v svetovnem pokalu, dosegel še tretje mesto na tekmi za svetovni pokal v Glasgowu.
- 11. novembra** – na predsedniških volitvah v Republiki Sloveniji je zmagal dr. Danilo Türk, z 68,26 odstotka volilnih glasov, za protikandidata Lojzeta Peterleta je glasovalo 28,79 odstotka udeležencev volitev. Na volišču Škofja Loka I. je Türk zmagal z 59,30 odstotka glasov, Peterle jih je dobil 40,70 odstotka; na volišču Škofja Loka II. je zmaga pripadla Peterletu, ki je zbral 50,96 odstotka glasov, Türk je dobil 49,04 odstotka.
- 15. novembra** – v Dolenčicah v Poljanski dolini so predstavili knjigo Pariške zasebne likovne akademije in Ažbetova šola v Münchnu. Avtorja knjige, dr. Irino Khlebnikovo in dr. Viktorja Baranovskega, je predstavil umetnostni zgodovinar dr. Mirko Juteršek. V kulturnem programu sta nastopila baritonist Matjaž Robavs in citrar Tomaž Plahutnik.
- v Domu na Fari je glasbenik in pedagog Klemen Karlin v okviru Loških memorabilij govoril o glasbenem udejstvovanju dr. Andreja Karlina, starološkega rojaka, tržaškoporskega in mariborskega škofa. Na ogled je bil tudi škofov portret, ki ga je ustvaril akademski kipar Metod Frlic.
- 17. novembra** – s šesto zaporedno zmago v svetovnem pokalu v športnem plezanju je Ločanka Maja Vidmar osvojila tudi skupno zmago v svetovnem pokalu. Na tretje mesto tega tekmovanja se je uvrstila Lučka Franko, tudi Ločanka.
- 22. novembra** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo akademskega slikarja Domna Slane, z naslovom Zračni talismani; predstavil se je s skulpturami ptičev iz naravnih materialov (les, kamen) in s slikami v tehniki oljnega slikarstva, akvarela in akrila.
- 23. novembra** – ob 100-letnici loškega planinskega društva je Loški muzej v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu odprl razstavo o

razvoju planinstva na Loškem od začetkov do današnjih dni. 24. novembra so v avli Občine Škofja Loka odprli filatelistično razstavo na temo planinskih motivov. 29. novembra je bila v dvorani Kina Sora zaključna slovesnost letošnjega praznovanja. Nastopili so Pevski zbor Lubnik, Godalni orkester Glasbene šole Škofja Loka, Kvartet saksofonistov iz glasbene šole, Trio kvartet in učenci loških osnovnih šol. Slavnostni govornik je bil predsednik Planinske zveze Slovenije Franc Ekar, podelili so častne znake Planinske zveze Slovenije in zahvale sponzorjem.

24. novembra – župan Občine Gorenja vas - Poljane je na slovesni prireditvi podelil občinska priznanja in nagrade. Častni občan je postal nekdanji župan Jože Bogataj, plaketi sta prejela Turistično društvo Sovodenj in Gorenjevaški oktet. Priznanje občine sta prejela Janez Bohinc in Aleš Šubic; pohvale pa Peter Oblak in Orientacijski krožek Športnega društva Mladi vrh.

25. novembra – v cerkvi sv. Jurija v Stari Loki je KPZ Aeternum iz Škofje Loke ob peti obletnici delovanja pripravil slavnostni koncert.

28. novembra – Knjižnica Ivana Tavčarja in Muzejsko društvo Škofja Loka sta v Sredinem večeru v predavalnici Osnovne šole Škofja Loka - Mesto predstavila Digitalizacijo Loških razgledov. Odslej lahko zainteresirani bralci prispevke prvih petdesetih letnikov tega domoznanskega zbornika berejo s pomočjo računalnika.

1. decembra – na predzadnji letošnji tekmi najboljših slovenskih plezalcev in plezalk v mladinskih in članskih kategorijah so kar tri Ločanke stale na zmagovalnem odru v športni dvorani Poden v Škofji Loki. Najboljša je bila Maja Vidmar, letošnja zmagovalka svetovnega pokala v športnem plezanju, druga je bila Natalija Gros, tretja pa Lucija Franko.

10. decembra – za praznične dni so na Loškem odru pripravili igrice Otfrieda Preusslerja in

Jožeta Pengova Mala čarovnica. Režirali sta Juša Berce in Meta Petrač. Predstavo so v decembru ponovili še sedemnajstkrat.

12. decembra – na ustanovni seji novo izvoljene državnega sveta so za predsednika izvolili Blaža Kavčiča iz Dorfarij.

13. decembra – Muzejsko društvo v Žireh je izdalo 37. številko Zirovskega občasnika, knjigo Marije Stanonik Žiri na meji ter knjižico in zemljevid Pozdravljeni ljubitelji utrdb.

– v Miheličevi galeriji v Kašči so slovesno podelili diplome prvi generaciji diplomantov Višje šole za strojništvo v Škofji Loki. Diplomante so pozdravili ravnatelj šole Guido Melnik, direktor Višje šole za strojništvo Martin Pivk, loški župan Igor Draksler in Jadranka Švarc, direktorica Območne gospodarske zbornice za Gorenjsko.

15. decembra – na Loškem odru so že sedemtridesetih podelili Severjeve nagrade za igralске dosežke. Nagrade so prejeli: med poklicnimi igralci Saša Mihelčič, članica SNG Drama Ljubljana, in Peter Musevski iz igralskega ansambla Prešernovega gledališča Kranj, za dosežke v ljubiteljskem gledališču Tatjana Rebolj (za življenjsko delo) in Saša Klančnik iz Šentjabskega gledališča v Ljubljani, med študenti dramske igre na AGRFT pa Nina Ivanišin in Jure Henigman. V kulturnem programu je nastopil MGL Ljubljana z igro Denisa Chalema Reci moji ženi, da sem na potovanju.

16. decembra – volivke in volivci na Godešiču, Gostecah in pri Sv. Lenartu so ponovili volitve za loškega župana, saj so izide lanskih novembrskih volitev zaradi nepravilnosti razveljavili. Tudi v novem krogu je Igor Draksler zmagal pred Dušanom Krajnikom.

18. decembra – na Godešiču so pripravili slovesen sprejem za domačinko Anjo Čarman, ki je na evropskem prvenstvu v plavanju v Budimpešti (v disciplini 200 m hrbtno) osvojila zlato medaljo.

- 19. decembra** – v okviru Sredinih večerov Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka se je v Kašči Milena Miklavčič pogovarjala s pesnikom in prevajalcem Tomažem Šalamunom.
- v cerkvi sv. Jurija v Stari Loki sta Glasbena šola Škofja Loka in Rotary klub Škofja Loka pripravila tradicionalni božični koncert Godalnega orkestra Glasbene šole Škofja Loka in pevskega zbora Gimnazije Škofja Loka. Predstavili so dela domačih in tujih skladateljev.
- 22. decembra** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo slikarja Berka ob njegovi šestdesetletnici. Mojster hiperrealizma se je predstavil s svojimi znanimi božičnimi zvezdami, digitalnimi printi, risbami in najnovejšimi slikarskimi deli.
- 23. decembra** – v dvorani Loškega odra je Mestni pihalni orkester Škofja Loka pripravil božično-novoletni koncert, ponovili so ga še 25. in 27. decembra.
- 26. decembra** – v Žireh sta Pihalna godba in Moški pevski zbor Alpina Žiri pripravila tradicionalni božično-novoletni koncert v dvorani Svobode Žiri, 28. decembra pa sta koncert ponovila še v dveh utrdbah iz Rupnikove linije na Žirovskem vrhu.
- 28. decembra** – v dvorani Loškega odra je bil v organizaciji Foto kluba Anton Ažbe iz Škofje Loke 7. mednarodni fotografski salon, z naslovom Lumen 2007.
- v Športni dvorani Poden so s slovesno razglasitvijo najboljših ekip zaključili že 27. medobčinske športne igre. Skupno zmago v moški in ženski konkurenci je osvojila ekipa Domela iz Železnikov.
- ob koncu leta so za slovensko kolesarko leta 2007 proglasili gorsko kolesarko Blažo Klemenčič z Bukovice, sedemnajsto na svetovni lestvici v olimpijskem krosu.
- 2008**
- 12. januarja** – Loški oder je pripravil predstavo Michaela Frayna Hrup za odrom.
- 13. januarja** – pri osrednjem spomeniku v Dražgošah je bila tradicionalna slovesnost v spomin na Dražgoško bitko. Slovesni govornik je bil predsednik Republike Slovenije Danilo Türk, v programu so sodelovali Orkester Slovenske vojske, Mešani pevski zbor Dr. Bogdan Derč s Pediatrične klinike v Ljubljani in učenci osnovne šole iz Železnikov. Med tradicionalnimi pohodi, ki se zaključijo v Dražgošah, sta bila najzahtevnejša nočna pohoda, 29. pohod po poti Cankarjevega bataljona s Pasje ravni in 9. pohod Železniki-Ratitovec-Jelovica-Dražgoše.
- 14. januarja** – za pomoč pri odpravi posledic vodne ujme v Škofji Loki so se odločili tudi v pobratenem belgijskem mestu Maasmechelenu. Na dobrodelnih prireditvah so zbrali 22.500 evrov in jih v Miheličevi galeriji v Kašči predali županu Igorju Drakslerju. Podaritvi sta prisostvovala podžupan Maasmechelena Jef Albrechts in belgijski veleposlanik Louis Mouraux.
- 20. januarja** – Turistično društvo Sovodenj je pripravilo kulturno-dobrodelno prireditev Tudi srce ima ušesa. Nastopili so učenci domače šole, plesalci, igralci in pevci, kot gost je nastopil Adi Smolar. Izkupiček je bil namenjen v povodnji opustošenim Železnikom.
- 23. januarja** – v Miheličevi galeriji v Kašči so na Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja predstavili knjigo Kozme Ahačiča Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem.
- Društvo Rovtarji iz Škofje Loke je na Starem vrhu že desetič organiziralo mednarodno tekmovanje v smučanju po starem, dosedanjih devet je bilo pripravljenih na hribu pod Loškimi gradom.
- 31. januarja** – po dvajsetih letih se je Muzej pošte in telekomunikacij iz Škofje Loke začasno preselil v Polhov Gradec, po navedbah lastnika, Tehniškega muzeja Slovenije, zaradi

slabih razmer v Starološkem gradu.

V **januarju** so med obnovo notranjosti cerkve sv. Petra v Selcih našli poslikave, ki verjetno datirajo v drugo polovico 18. stoletja, lahko tudi v fazo nastanka cerkve, v leto 1767. Sama cerkev po virih datira v leto 1335.

V začetku **februarja** je v samozaložbi izšla knjiga dr. Alojza Ranta, z naslovom *Od sodnika do župnika*; na 50 straneh je pot opisal njegov nečak Ivan Igljučar z Godešiča.

3. februarja – prireditve ob kulturnem prazniku so se na Loškem pričele v Lučinah. V kulturnem domu so predstavili knjigo Toneta Koširja *Korenine našega drevesa*. Nastopila je skupina ljudskih pevcev in godcev Suha špaga. 6. februarja je bila v šoli Škofja Loka – Mesto osrednja proslava v loški občini, z naslovom *Slovenija v besedi*. 7. februarja so Poljanci pred Kosmovo domačijo pripravili Poklon prazniku. 9. februarja je bila na Hotavljah osrednja slovesnost v občini Gorenja vas – Poljane, povezana z razstavo baročnih oblek Andreje Stržinar. 10. februarja je bila proslava v kulturnem domu na Sovodnju.

5. februarja – Muzejsko društvo Škofja Loka se je v Miheličevi galeriji v Kašči zbralo na svojem rednem občnem zboru. Predsednik je postal mag. Aleksander Igljučar, častni član pa dr. France Štukl.

– v Atelje Clobbu na Mestnem trgu v Škofji Loki se je pričel cikel filmsko-literarnih večerov; prvega je poživil loški literat Blaž Ogorevc.

7. februarja – Dr. Janez Gril je na predavanju v Kašči, ki sta ga pripravila Rotary club in Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka, predaval na temo *Zakaj Gorenjska ni postala škofija*.

8. februarja – v Galeriji DPD Svoboda Žiri je razstavljala akademska slikarka Maja Šubic. V glasbenem programu ob odprtju razstave sta nastopila flavtistka Irena Rovtar in pianist Aco Biščević.

– v arheološki zbirki Loškega muzeja je kustos arheolog Jože Stukl pripravil predavanje z naslovom *Rimske provincialne fibule cesarskega obdobja*.

9. februarja – pri spominskem obeležju za Kamnitnikom je bila slovesnost v spomin petdesetim ustreljenim talcem, spominski nagovor je imel Blaž Kavčič, predsednik Državnega sveta RS.

10. februarja – Godalni orkester Glasbene šole Škofja Loka je nastopil v veliki dvorani Slovenske filharmonije v Ljubljani, v spomin ob 100-letnico smrti Edvarda Griega.

– Zavod za šport in Športna zveza Škofja Loka sta v športni dvorani Poden organizirala 3. spominski šahovski turnir Karmen Orel, v spomin na preminulo 21-letno škofjelško šahovsko mojstrico. Turnir je postal največji enodnevni šahovski turnir v Sloveniji in praznik slovenskega šaha.

11. februarja – ministrica za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Mojca Kucler-Dolinar je obiskala dve podjetji na Loškem, Domel iz Železnikov in Alpino Žiri, ki posebno pozornost namenjata prenosu znanja v svojo dejavnost.

12. februarja – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo akademske slikarke Barbare Kastelec iz Žirov, ki je na petih velikih platnih predstavila svoja dela iz najnovejšega obdobja.

14. februarja – v septembrskih poplavih prizadeto Davčo si je ogledal prometni minister Radovan Žerjav in se z občinskimi predstavniki pogovarjal o rekonstrukciji ceste v Davško grapo.

– na seji občinskega sveta v Škofji Loki so imenovali devetčlanski strokovni odbor za pripravo Škofjelškega pasijona 2009.

15. februarja – na progi Zakraj nad Dolenjo vasjo je bil finale evropskega pokala v sankanju na naravnih progah s samotežnimi sanmi.

- 17. februarja** – na 33. Pokalu Loka pionirjev na Starem vrhu je ekipno zmagala reprezentanca Slovenije, zmagovalec med pionirji v slalomu in veleslalomu je bil Kranjčan Miha Hrobat, prav tako dvojno zmago med pionirkami pa je dosegla Ločanka Ula Hafner.
- 20. februarja** – v Miheličevi galeriji v Kašči se je v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja Milena Miklavčič pogovarjala s pisateljem, basnopiscem, založnikom in prejemnikom več literarnih nagrad Slavkom Preglom.
- 23. februarja** – Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka je v Miheličevi galeriji v Kašči pripravilo predavanje dr. Franceta Štukla o freisinški Loki.
- predsednik Slovenske olimpijske akademije Miro Cerar je v Čufarjevem gledališču na Jesenicah podelil priznanja najboljšim gorenjskim športnikom in športnicam v lanskem letu. Med športniki z Loškega je športna plezalka Maja Vidmar prejela malo statuo OKS, zlate znake OKS pa v invalidskem športu Andreja Dolinar in Mateja Pintar.
- 27. februarja** – v kapeli Loškega gradu sta Zavod za šport Škofja Loka in Športna zveza Škofja Loka podelila 28 priznanj najboljšim loškim športnikom za tekmovalne uspehe, aktivno delo v športu in podporo športu.
- 6. marca** – Gospodarska zbornica Slovenije je že 40. podelila nagrade za izjemne gospodarske in podjetniške dosežke. Med nagrajenci za leto 2007 je bil tudi Anton Papež iz loškega TCG Unitecha.
- v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo akademske slikarke Milene Gregorčič, z naslovom Odsevi neskončnosti. Umetnica je predstavila akrile na platnu, zlasti obmorske krajine, iz njenega zadnjega ustvarjalnega obdobja.
- 8. marca** – v galeriji na Loškem gradu sta občina in Loški muzej Škofja Loka pripravila prireditev ob mednarodnem dnevu žensk. Prisotne je pozdravila podžupanja Mirjam Jan Blažič, srečanje so popestrili Godalni orkester Glasbene šole Škofja Loka ter mezzosopranistka Saška Kolarič in sopranistka Vera Mlejnik.
- 11. marca** – Turistično društvo Železniki je na predvečer sv. Gregorja že 13. priredilo tradicionalno etnološko prireditev Luč v vodo.
- 12. marca** – v Miheličevi galeriji v Kašči na Spodnjem trgu je bilo v okviru Sredinih večerov Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka predavanje dr. Franceta Štukla o Škofji Loki med obema vojnama (1918–1941).
- 13. marca** – na pasijonskem večeru na Fari v Jurjevi dvorani so organizatorji Škofjeloškega pasijona predstavili priprave na izvedbo pasijona v letu 2009. Spregovorila sta podžupan Klemen Štibelj in minister za kulturo Vasko Simoniti, urednik Alojzij Pavel Florjančič je predstavil publikacijo Škofjeloški pasijon 2008. V kulturnem programu je bil recital Vide Taufer Križev pot, kantato Matije Tomca z istim naslovom pa je izvedel Pevski zbor Lubnik. Hkrati so v Domu na Fari odprli fotografsko razstavo Poljanski pasijon, avtorja Izidorja Jesenka.
- Rotary club in Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka sta v Miheličevi galeriji v Kašči pripravila pogovor z dr. Francetom Bučarjem o Slovenski metamorfozi; pogovor je vodil mag. Viktor Zakelj.
- 26. marca** – v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja v Miheličevi galeriji v Kašči je bil gost Milene Miklavčič srčni kirurg, profesor in znanstveni raziskovalec dr. Borut Geršak.
- 27. marca** – v Galeriji Krvina v Gorenji vasi je bila Glasova preja o prvem možu slovenske knjige in kulture ter o usodi Trubarjevega duha med Slovenci. Voditelj Miha Naglič je gostil mag. Viktorja Zaklja, predsednika Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar, in akademika dr. Matjaža Kmecla. Srečanje je bilo posvečeno 500-letnici Trubarjevega rojstva in 20-letnici prve

- Glasove preje.
- na seji Občinskega sveta Občine Škofja Loka so potrdili predlog strokovnega odbora uprizoritve Škofjeloškega pasijona 2009, ki je za režiserja izbral Boruta Gartnerja iz Reteč.
- 28. marca** – v kapeli Loškega gradu je bil spominski koncert Urošu Lovšinu, ki je umrl julija 2007. Nastopili so Kitarski orkester Glasbene šole Škofja Loka, Luka Vehar, Glob Kuhar Guitar duo, Tomaž Rajterič, Duo Jerko Novak in Žarko Ignjatovič ter Andrej Grafenauer.
- 4. aprila** – v Miheličevi galeriji v Kašči je bila okrogla miza z naslovom Ali je slovenski pravosodni sistem učinkovit?. Gost srečanja je bil minister za pravosodje dr. Lovro Šturm.
- v Galeriji muzeja v Železnikih je Muzejsko društvo Železniki odprlo razstavo slikarskih del domačinke Frančiške Kavčič, slovesnost sta z glasbo popestrila Maja in Janez Triler.
 - minister za šolstvo dr. Milan Zver je na loški gimnaziji odprl festival šol z ruščino - Rusijada. Za dijake, ki se učijo ruščino, so pripravili delavnice, na katerih so spoznali rusko umetnost, v loškem gledališču so se srečali z učenci ruščine na osnovnih šolah ter študenti rusistike s Filozofske fakultete. Prisostvovala sta ruski veleposlanik v Sloveniji M. Valentinovič Vanin in soproga slovenskega predsednika Barbara Türk.
- 7. aprila** – v kapeli Puštalskega gradu je bil koncert violončelista Miloša Mlejnika in pianista Erwina Kropfitscha.
- 8. aprila** – v Osnovni šoli Jela Janežiča v Škofji Loki so praznovali 40-letnico Sožitja, društva za pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju v Škofji Loki, podelili priznanja najzaslužnejšim članom, v galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu pa odprli razstavo izdelkov članov društva.
- 9. aprila** – v Galeriji Loškega muzeja so odprli razstavo z naslovom Loška krajina, v podobah zapisana. Razstava je obsegala likovna dela krajinarjev od Groharja do danes, predstavilo se je 25 umetnikov. O slikah je spregovorila umetnostna zgodovinarica dr. Nadja Zgonik, ob razstavi je Loški muzej izdal bogat katalog. Razstavo je odprl predsednik države dr. Danilo Türk.
- 11. aprila** – Združenje borcev za vrednote NOB Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravilo pogovor z zgodovinarjem dr. Jožetom Pirjercem na temo Slovenija – Italija včeraj, danes, jutri.
- 12. aprila** – v združenem domu v Sorici so predstavili vodnik po Groharjevi poti, z naslovom Grohar in soriška dediščina, pripravil ga je Ivan Kejžar, domačin, ki živi v Škofji Loki.
- 15. aprila** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo del akademskega slikarja Janeza Hafnerja, z naslovom Med cesto in nebom. Predstavil se je z akrili na platno zadnjih dveh let iz loške okolice, krajinska motivika je bila rdeča nit njegovega umetniškega delovanja.
- 17. aprila** – Knjižnica Ivana Tavčarja in Rotary club Škofja Loka sta v kapeli Loškega gradu pripravila pogovor s škofom evangeličanske cerkve Gezo Ernišo, pogovor je vodil mag. Viktor Žakelj.
- 18. aprila** – obrambni minister Karel Erjavec je obiskal Tovarno obutve Alpina v Žireh, kjer si je ogledal proizvodnjo ter se spoznal z izdelki Alpine na področju varstvene in vojaške obutve; sprejel ga je direktor tovarne Matjaž Lenassi.
- 19. aprila** – loški taborniki so ob dnevu zemlje in dnevu tabornikov na sotočju Sor odprli nov taborniški dom, trak je prerezala Meta Dagarin, načelnica Rodu svobodnega Kamnitnika.
- 25. aprila** – v Žireh sta Klekljarsko društvo Cvetke in Občina Žiri odprla 2. slovenske klekljarske dneve in predstavila brošuro Ustvarjajmo skupaj. Do 4. maja, ko so kle-

kljarski dnevi potekali, se je zvrstilo več društvenih in samostojnih razstav čipk in vzorcev ter delavnic.

Aprila je Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije podelila priznanje Obrtnik leta 2008. Med štiri najuspešnejše slovenske obrtnike se je uvrstil Marko Lotrič iz Selc, s svojim Laboratorijem za meroslovje.

1. maja – tradicionalno prvomajsko srečanje na Križni gori je pripravila Zveza svobodnih sindikatov Škofja Loka; slavnostni govornik je bil sekretar Sindikata tekstilne in usnjarsko-predelovalne industrije Slovenije Anton Rozman.

– člani Prosvetnega društva Sotočje iz Škofje Loke so pripravili romanje v Štandrež pri Gorici, rojstni kraj patra Romualda Marušiča, avtorja prvega slovenskega dramskega besedila Škofjeloški pasijon.

7. maja – v Škofji Loki so se z okroglo mizo škofjeloških gospodarstvenikov začele prireditve ob Tednu Evrope. 10. maja je bil v kapehi na Loškem gradu koncert pevca Aleksandra Mežka, 11. maja je bila v cerkvi sv. Jurija v Stari Loki izvedena Kantata po sveti Elizabeti, domačega skladatelja Andreja Missona, 12. maja je Osnovno šolo Cvetka Golarja v okviru dejavnosti Pomladni dan v Evropi obiskala evropska poslanka Ljudmila Novak, 13. maja je bil v Osnovni šoli Škofja Loka - Mesto kulturni program v tujih jezikih Jezikomo jezike.

8. maja – na Blaznikovem večeru Muzejskega društva Škofja Loka v Kašči so gostili nekdanjega župana občine Škofja Loka Svetka Kobala, uglednega jugoslovanskega finančnika, sicer pa častnega člana in enega najstarejših članov Muzejskega društva; z njim sta se pogovarjala dr. Branko Berčič in dr. Ivan Ribnikar.

9. maja – v dvorani Loškega odra je Vrtec Škofja Loka pripravil prireditev ob svoji šestdesetletnici.

11. maja – v Albaniji je potekalo tekmovanje jadrlnih padalcev v natančnem pristajanju. V hudi konkurenci, kar 95 tekmovalcev iz petih držav, je zmagal Tone Svoločak iz Škofje Loke.

15. maja – ob mednarodnemu dnevu družine je Škofjo Loko obiskala ministrica za delo, družino in socialne zadeve Marjeta Cotman. Ogledala si je župnijski vrtec Sončni žarek v Stari Loki, oglasila se je na Občini Škofja Loka in obiskala dve družini s štirimi in petimi otroki.

16. maja – maturantske četvorke v Škofji Loki se je udeležilo 248 maturantov. Tradicionalna maturantska parada se je pričela ob 12. uri v vseh slovenskih srednješolskih mestih.

17. maja – mladinci rokometnega kluba Knauf Insulation iz Škofje Loke so postali državni mladinski prvaki.

20. maja – na Blaznikovem večeru Muzejskega društva Škofja Loka v Kašči je dr. Andrej Rant predstavil svoja spoznanja o Karnih in Venetih, z naslovom Slovenska in britanska paleoetnična izročila v luči evropske prazgodovine. Večer je bil posvečen slovenskemu predsedovanju Evropski uniji.

21. maja – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo risb in kipov iz lesa Petra Jovanoviča ob njegovi sedemdesetletnici, z naslovom Umetnost, ki jo narekuje srce; razstavo je odprl akademik Ciril Zlobec.

28. maja – z razstavo izdelkov in del dijakov Srednje lesarske šole Škofja Loka se je v Škofji Loki začel Teden obrti in podjetništva na Loškem, v organizaciji Območne obrtno-podjetniške zbornice Škofja Loka. 29. maja so na Ljudski univerzi Škofja Loka predstavili podiplomski študij na Fakulteti za management, v Kašči je potekal zanimiv podjetniški debatni večer, z naslovom Ali je Slovenija gospodarsko konkurenčna?, z gostom dr. Jožetom P. Damijanom. 31. maja je bila na

- Mestnem trgu Podjetniška tržnica, 3. junija pa predavanje marketinškega guruja mag. Aleša Lisca, z naslovom, Kako z manj dela do večjega dobička in prodaje.
- 29. maja** – v kapeli Loškega gradu je bila osrednja slovesnost ob 70-letnici Muzejskega društva Škofja Loka; ob tem so predstavili knjigo Pisana Loka, avtorja Franceta Steleta.
- 30. maja** – v kapeli Loškega gradu je bil letni koncert Mešanega zbora Gimnazije Škofja Loka, pod vodstvom Ane Prevc - Megušar. Zbor je predstavil ljudske in umetne skladbe domačih in tujih avtorjev, v programu je nastopila tolkalna skupina Otroci ritmov iz Glasbene šole Škofja Loka.
- 31. maja** – v Železnikih so proslavili 40-letnico ustanovitve vrtca v tem mestu, katerega v letošnjem letu obiskuje 176 otrok.
- v Poljanah je bila že 12. likovna kolonija Iveta Šubica, tokrat na temo Groharjevega Sejalca.
- 1. junija** – začel se je že 6. Teden podeželja na Loškem, ki so ga organizirali Razvojna agencija Sora, LTO Blegoš, Kmetijsko gozdarski zavod Kranj – enota Škofja Loka, Upravna enota Škofja Loka, Čebelarški društvi Škofja Loka in Gorenja vas ter vse štiri občine na Loškem. Teden se je pričel s pohodom po čebelarški poti mimo sv. Urbana in s prvim srečanjem harmonikarjev čebelarjev Gorenjske. 3. junija sta predstavila svojo dejavnost Čebelarско društvo Škofja Loka in Lokalna akcijska skupina Škofja Loka, ki je predstavila projekt Leader. 4. junija je bilo predavanje o učinkoviti rabi in obnovljivih virih energije, 7. junija sta Teden podeželja zaključila tržnica kmetijskih pridelkov in izdelkov na Mestnem trgu in kolesarjenje po Loškem.
- 4. junija** – v Škofji Loki so slovesno odprli obnovljene prostore Centra slepih, slabovidnih in starejših, s katerimi so izboljšali kakovost življenja stanovalcev in zaposlenih.
- 5. junija** – predsednik države Danilo Türk je obiskal Železnike in si ogledal opravljena obnovitvena dela po lanskih katastrofalnih poplavah ter opozoril na večjo skrb za poplavno varnost.
- 7. junija** – štirideset Soričanov je obiskalo južnotirolski Innichen, domovino svojih prednikov. Ultramaratonec Polde Taler je 240 kilometrsko razdaljo uspešno pretekel; sprejel jih je župan Josef Passler.
- 13. junija** – na Mestnem trgu je bil v organizaciji Radia Sora Škofja Loka 8. večer slovenskih viž v narečju. Nastopilo je deset ansamblov, gosta večera sta bila Ansambel štajerskih 7 in Gledališka skupina Uržah KUD Trata Gorenja vas.
- v galeriji Muzeja Železniki je muzejsko društvo pripravilo razstavo slik Staneta Žgaga, z naslovom Preslikave. Na odprtju razstave so sodelovali učenci Glasbene šole Škofja Loka – oddelek Železniki
- 19. junija** – v sklopu Groharjevega tedna je v Sorici potekala tradicionalna likovna kolonija, njihova dela so bila v soboto na ogled v Groharjevi hiši.
- v avli Osnovne šole Škofja Loka - Mesto je Filatelistično društvo Lovro Košir odprlo razstavo ob 90-letnici konca 1. svetovne vojne, z naslovom Od generala Maistra do samostojne Slovenije.
- 20. junija** – v okviru poletne noči je Loški muzej Škofja Loka na grajskem vrtu odprl prenovljeno Skoparjevo hišo iz 16. stoletja, ki bo odslej na ogled tudi obiskovalcem. Ob tem je bil koncert Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka in vokalnega Trio Quarteta.
- Kmetijsko gozdarska zadruga Škofja Loka je v Poljanah odprla sodoben trgovski center, v katerem ponujajo blago za kmetovanje, gradnjo in dom. Investicija je bila vredna 1 milijon evrov.
- 21. junija** – v starem mestnem jedru Škofje Loke je bil srednjeveški dan v okviru vsakoletno prireditve Venerina pot. Zaživela je sre-

- dnjeveška tržnica, s predstavitvijo starih obrti, prikazali so stare borilne veščine, delovala je kovnica denarja, na stojnicah so ponujali srednjeveško kulinarično ponudbo. Odprli so razstavo Škofjeloškega pasijona v bakru, osrednji dogodek je bil Loški Dekameron, gledališka animacijska igra o doživljajih iz vsakdanjika srednjeveške Loke. Zvečer sta bila koncert renesančne in gotske glasbe ter renesančni ples z baklami, za konec pa veličasten ognjemet.
- v športni dvorani v Železnikih je bila svečana akademija ob 110-letnici PGD Železniki.
- 22. junija** - referendum o uvedbi pokrajin v Sloveniji se je udeležilo samo 11 % državljanov. Za Gorenjsko pokrajino jih je največ glasovalo v nekdanjih loških občinah: v Žireh 76,47 %, Železnikih 76,13 %, Gorenji vasi - Poljanah 74,53 %.
- 23. junija** - v cerkvi sv. Ane v Ledinici pri Žireh je bil koncert Kvarteta kljunastih flavt Air.
- v gledališču Aalto Theater v nemškem Essnu je bila slavnostna podelitev prestižnih oblikovalskih nagrad Red dot. Med letošnjimi nagrajenci je bila tudi Alpina Žiri, in sicer za tekmovalna smučarsko tekaška čevlja ECL in ECS.
- 24. junija** - ob Dnevu državnosti je bila proslava v Jurijevi dvorani v Stari Loki, ob tem so se spomnili tudi 500-letnice rojstva Primoža Trubarja. Sodelovala sta pevska zborova Tratarski zvon iz Gorenje vasi in Mešani pevski zbor Lubnik iz Škofje Loke.
- 25. junija** - na Mestnem trgu je bila proslava ob Dnevu državnosti. Nastopil je Mestni pihalni orkester Škofja Loka.
- občinski praznik v Žireh praznujejo skupaj z Dnevom državnosti. Na proslavi so štirim najzaslužnejšim občanom podelili priznanja Občine Žiri: Franciški Primožič za uspešno delo v Kmetijsko gozdarski zadruzi M Sora Žiri, Antonu Oblaku za dolgoletno delo v gospodarstvu, društvih in organih lokalne skupnosti, Dariju Erznožniku za delo na področju športa in Ivanu Gluhodedovu za slikarski opus.
- 26. junija** - v Mali galeriji Občine Škofja Loka so odprli fotografsko razstavo fotografov iz irskega Carlowa.
- v Groharjevi galeriji na Mestnem trgu so odprli razstavo umetniških del 25 udeležencev 12. kolonije Iveta Šubica v Poljanah. Ob tej priložnosti je loški župan Igor Draksler podelil letošnjo Groharjevo štipendijo mladi loški akademski slikarki Saneli Jahič.
 - na Mestnem trgu je bil ob občinskem prazniku koncert skupine Siddharta.
- 27. junija** - na dvorišču Loškega gradu je bila slavnostna akademija ob občinskem prazniku s podelitvijo priznanj in nastopom Simfoničnega orkestra RTV Slovenija ter solistke na flavti Ane Kavčič - Pucihar. Naziv častni občan je prejel akademski slikar Franc Novinc, zlati grb je prejel zdravnik diabetolog Tomaž Camlek. Srebrni grb sta prejela Rokometno društvo Knauf Insulation ob 50-letnici delovanja in Ciril Peternel za aktivno delo v KS Trata, bronaste grbe pa Mirjam Jan Blažič za aktivno delovanje na gospodarskem področju, Rok Potočnik za aktivno delovanje v PGD Bukovica in Bukovščica in Stanislav Ferle za požrtvovalno delo v KS Zminec.
- 29. junija** - v cerkvi sv. Jurija v Stari Loki je bil koncert treh slovenskih pevskih zborov: Slovenskega moškega in mešanega zborova Slomšek iz Maasmechelena, Slovenskega pevskega zborova iz Mendoze in Pevskega zborova Lubnik.
- v športni dvorani v Železnikih je bila slavnostna akademija ob občinskem prazniku občine Železniki, na kateri so podelili občinska priznanja. Častni občan je postal Janez Božič, nekdanji prometni minister, plaketo občine sta prejela Prostovoljno gasilsko društvo Železniki ob 110-letnici ustanovitve ter Filip

Gartner, dolgoletni mednarodni smučarski strokovnjak. Občinska priznanja so prejeli Marko Lotrič za dosežke na področju gospodarstva, PGD Zali Log ob 70-letnici delovanja in Andrej Rant za dolgoletno delovanje na humanitarnem področju in v društvu upokojencev.

- 3. julija** – pri Marenkovcu v Davči so se zbrali borci in borke Prešernove brigade in proslavili 65-letnico ustanovitve te prve partizanske brigade na Gorenjskem.
- 9. julija** – v Škofji Loki so bile tradicionalne atletske igre varovancev VDC Kranj, na katerem so tekmovalе odrasle osebe z motnjami v telesnem in duševnem razvoju iz enot v Kranju, Škofji Loki in Trziču.
- 12. julija** – v Železnikih so od 12. do 20. julija potekali že 46. čipkarski dnevi. Prvega dne so v Spendalovi hiši odprli razstavo starega pohištva in intarzij Anžeta Pegama in Matevža Trojarja, 13. julija so na istem mestu odprli Kačji grad, kjer so v naslednjih dneh nastopali domači glasbeniki. 17. julija so podelili priznanja Turističnega društva Železniki in v muzejski galeriji odprli razstavo čipk klekjaric iz domačega društva. 18. julija so odprli razstavo čipk učenk Čipkarske šole Železniki in klekljarskega društva Cvetke iz Žirov. 19. julija so odprli Fužinarsko-kovaško pot mimo hiš znanih Železnikarjev. Zadnjega dne prireditve so bila okna v starem delu mesta okrašena s čipkami, na stojnicah so predstavili domače obrti in kulinarike, pri Meru je potekalo tekmovanje klekjaric in klekjarjev vseh generacij. Tu je bilo tudi kegljaško tekmovanje Za zlato čipko za moške in ženske posamezno. S kolesarsko dirko Za zlato čipko pa so odprli prenovljeno cesto na Sorico.
- Društvo Rovtarji Škofja Loka je s svojim ansamblom Suha špaga sodelovalo na festivalu etno skupin v belgijskem mestu Ciel, blizu Severnega morja, kjer so sodelovale folklorne

in glasbene skupine iz 24 evropskih držav. Ločani so predstavili smučanje po starem.

- 13. julija** – Turistično društvo Sovodenj je na Novi Oselici pripravilo etnografsko prireditev Dan koscev, s predstavitvijo starih običajev: košnjo, spravilo sena ipd.
- 18. julija** – potok Češnjica je natanko deset mesecev po lanski veliki ujmi poplaval na Logu v Železnikih in zalil devet hiš, kar je povzročilo veliko materialno škodo.
- v železnikarskem Alplesu so odprli moderen skladiščno-logistični center, s katerim bodo lahko razširili ponudbo sestavljivega pohištva in dodatno zmanjšali dobavne roke. Center, vreden sedem milijonov evrov, je odprl župan Železnikov in državni poslanec Mihael Prevc.
- 19. julija** – Turistično društvo in Občina Škofja Loka sta pričela z novo sezono prireditev Poletna Loka na Mestnem trgu. Na letošnjih prireditvah so nastopili: Alenka Godec, Goran Karan, Jazz Station, Uroš Perić & The bluenote quartet, romska skupina Langa, Katrina&Stop the band, Vlado Kreslin in mali bogovi ter Darja Švajger.
- 23. julija** – podjetje Šibo je obiskal minister za gospodarstvo Andrej Vizjak. Ogle dal si je proizvodnjo, zlasti njeno »čisto sobo« (clean room) za farmacijo in medicino, edino v Sloveniji, ki bo omogočila povečanje števila zaposlenih za dve tretjini in povečanje prodaje proizvodov za polovico. Naložba je bila vredna 18 milijonov evrov.
- 26. julija** – s predstavo ljudske igre Lepo je res na deželi so na Žirovskem vrhu sv. Urbana začeli 11. praznik žetve. V nedeljo so na prireditvi prikazali žetev žita na star način, mlačev žita s cepci, obkladanje snopov v štante in izdelovanje košar.
- 29. julija** – v Škofji Loki je Direkcija za ceste Republike Slovenije pričela s sanacijo Lahovega mostu na Spodnjem trgu, vrednost del znaša 409 000 evrov.

V začetku **julija** je bil na dvorišču Loškega gradu koncert Oxford Millennium Orchestra iz angleškega univerzitetnega mesta Oxforda, pod taktirko Charlija Wilsona so izvajali dela Beethovna in Schuberta.

– v juliju so Društvo prijateljev mladine, Loški muzej in Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka dnevno prirejali (od ponedeljka do petka) počitniške dejavnosti pod geslom Dobimo se ob pol desetih; v Škofji Loki in na Trati se je različnih prireditev udeležilo 152 otrok.

– stranka Nova Slovenija je v Škofji Loki praznovala 8. rojstni dan, slovesnosti se je udeležil tudi evropski poslanec Lojze Peterle. V župni cerkvi je bila maša za domovino.

3. avgusta – Turistično društvo Stari vrh je na Grebljici pripravilo že 37. Dan oglarjev, na katerem so prikazali oglarsko tradicijo.

8. avgusta – v Pekingu na Kitajskem so se pričele 29. olimpijske igre moderne dobe. Ločane sta zastopala atleta Brigita Langerholc in Matic Osovnikar, Soričane maratonec Roman Kejžar, gorska kolesarka Blaža Klemenčič iz Bukovščice in plavalka Anja Carman z Godešiča.

9. avgusta – Turistično društvo Slajka Hotavlje je ob tradicionalnih prireditvah Večer slovenskih podoknic in Semanji dan pripravilo še veseloigro Rozamunda; predstavo na prostem si je ogledalo več kot tisoč ljudi. V nedeljo so odkrili prenovljeno kužno znamenje v vasi, freske je obnovila akademska slikarka Maja Šubic.

17. avgusta – kardinal Franc Rode je blagoslovil obnovljeno župnijsko cerkev sv. Petra v Selcih. Postavili so tudi nove orgle, na njih je ob slovesnosti zaigral priznani organist Tone Potočnik, doma z Bukovice.

– Turistično društvo Davča je pri Vrhovcu v Davči pripravilo etnografsko prireditev Dan teric, prikazali so predelavo lanu od bilke do platna, s šegami in navadami ob tem delu.

20. avgusta – v kapeli na Loškem gradu se je s

koncertom mentorjev in lanskoletne prvona-grajenke, flavtistke Katarine Civre, začela četrta mednarodna poletna glasbena šola Loca Musica, v organizaciji Glasbene šole Škofja Loka. Udeležilo se jo je 52 mladih glasbenikov.

22. avgusta – v Kačjem gradu pred Spendalovo hišo v Železnikih se je pričel Kovaški vikend, v organizaciji Družbe za razvoj turizma Vigenjc Železniki. V tem času so si obiskovalci lahko ogledali razstavo kovaških izdelkov in pripomočkov, na Logu so prikazali stari način kovanja. Predstavili so tudi Fužinarsko-kovaško pot, ki razširja vedenje o znamenitih Železnikarjih.

23. avgusta – PGD Lučine je s parado gasilcev praznovalo 60-letnico svojega delovanja.

25. avgusta – v Puštalu so začeli popravljati znamenito Hudičevo brv, temeljita obnova je trajala en mesec.

– v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo akademske slikarke Mete Adamič Bahl, z naslovom Herbariji občutkov, predstavila je tudi cikel aktov z naslovom My private diary; avtorica se posveča predvsem ustvarjanju na papirju in človeški figuri.

29. avgusta – v Galeriji Muzeja Železniki so odprli slikarsko razstavo A. B. Povaleya iz Tržiča, z naslovom Slikarstvo barvnih zlatih rezov. Ob odprtju razstave sta nastopila vokalistka Andreja Možina in pianist Gorazd Pintar.

30. avgusta – na Mestnem trgu so predvajali igrano dokumentarni film loškega rojaka, fotografa Avgusta Bertholda Breze, Morje in neskončno.

– ob 50-letnici delovanja rokometnega kluba v Škofji Loki so pripravili tradicionalni Šilčev memorialni turnir, ki so se ga udeležile ekipe Slovana, Sevnice, Ribnice, Merkurja iz Škofje Loke, Krke in Alpeša iz Železnikov. Zmaga je ostala doma.

31. avgusta – Zgodovinska skupina župnijske

Karitas Železniki je izdala knjigo, ki opisuje devetdeset verskih znamenj v Železnikih in okolici.

- v Lesni industriji Jelovica Škofja Loka, kjer letno izdelajo več kot 55. 000 oken za 35 svetovnih trgov, so razvili pasivno okno, ki ga odlikuje visoka energijska varčnost.

7. septembra – s predavanjem, glasbeno delavnico o lutnji in koncertom udeležencev te delavnice in Dua Jubilet v kapeli na Loškem gradu se je v Škofji Loki začel Festival stare glasbe Musica Carniolae. 14. septembra je bil v Uršulinski cerkvi koncert čembalistov Domna Marinčiča in Tomaža Sevška. 21. septembra je bila glasbena delavnica posvečena petju, ki jo je vodila Marta Močnik Pirc in zvečer v kapeli na Loškem gradu koncert Vokalne skupine Erato. 28. septembra je bila v Uršulinski cerkvi delavnica z Matejo Bajt za kljunasto flavto in zvečer v tej cerkvi še koncert Baročnega tria sonate ter zaključek festivala z ansambлом Camerata Carniola.

9. septembra – na Mestnem trgu v Škofji Loki so odprli pasijonsko hišo, ki bo namenjena izvajanju dejavnosti za predstave Škofjeloškega pasijona 2009.

12. septembra – v restavraciji dijaškega doma je Rokometno društvo Merkur (prej Knauf Insulation) proslavilo 50-letnico rokometu v Škofji Loki, podelili so 130 priznanj zaslužnim sodelavcem in izdali obširen zbornik.

15. septembra – ob 10-letnici smrti loškega skladatelja Marijana Gabrijelčiča so v okviru Kogojevih dni v Desklah predstavili knjigo Valentina Bogataja in Metke Sulič *Marijan Gabrijelčič 1940-1998*. Knjigo je v zbirki Doneski izdalo Muzejsko društvo Škofja Loka.

16. septembra – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl fotografsko razstavo Andreja Perka, z naslovom *Stati inu obstati*. Na fotografijah je bila predstavljena Trubarjeva pot v izgnan-

stvo, razstava je posvečena 500-letnici rojstva Primoža Trubarja. Odprl jo je predsednik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar mag. Viktor Žakelj.

17. septembra – v avli in v poročni dvorani Občine Škofja Loka je Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki, odprl razstavo Protestantizem na Loškem, ki jo je avtorica Judita Šega pripravila ob 500-letnici rojstva Primoža Trubarja in 18. dnevih evropske kulturne dediščine; ob tej priložnosti je arhiv izdal zelo bogat katalog.

19. septembra – v Galeriji Muzeja Železniki je Muzejsko društvo Železniki pripravilo fotografsko razstavo, z naslovom *Svet pod Ratitovcem*, na kateri so se predstavili Aleksander Čufar, Domen Dolenc, Igor Mohorič Bonča in Tine Benedičič.

20. septembra – krajanji Bukovice so pripravili prisrčen sprejem sokrajanki Mateji Pintar, ki je na paraolimpijskih igrah v Pekingu osvojila bronasto kolajno v namiznem tenisu.

– v podjetju Knauf Insulation Škofja Loka (prej Termo) so proslavili 50-letnico delovanja.

– v številnih krajih na Loškem so do 27. septembra potekali 7. Dnevi turizma na Loškem. Obiskovalci so si lahko ogledali bunkerje na Rupnikovi liniji, se sprehodili ob nekdanji rapalski meji, si ogledali zbirke Loškega muzeja, sodelovali na kaligrafski delavnici na Mestnem trgu, si ogledali predstavitev šolanih psov, nastop čarodeja, staro mestno jedro in prisluhnili pevki Romani Krajnčan.

21. septembra – v Republiki Sloveniji so na parlamentarnih volitvah zmagali Pahorjevi Socialni demokrati s 30,50 % glasov; volitev se je udeležilo 62 % ljudi. Poslanca z loškega območja v parlamentu bosta Milenko Zihel iz Škofje Loke in Milan Čadež iz Gorenje vasi, oba kandidata SDS. V volilni enoti Škofja Loka je zmagala SDS s 34,03 %, v Poljanski in Selški dolini pa tudi SDS s 40,90 % glasov.

23. septembra – v okviru 18. Dnevo evropske

kulturne dediščine je bilo v Kašči na Spodnjem trgu predavanje dr. Metoda Benedika na temo Primož Trubar – smoter njegovega življenja.

30. septembra – Atelje Clobb je v okviru Filmolite pripravil literarni večer s pesnico Nežo Maurer.

V **septembru** so arheologi pri obnovi ceste skozi Poljane našli ostanke prejšnje cerkve sv. Martina in pokopališča. Med najdenimi predmeti je bil krstilni kamen z letnico 1710, v njem pa listina, trije medaljoni in posodica.

– z evropskega prvenstva v balinanju v Italiji se je 27-letni Ločan Davor Janžič vrnil z naslovom podprvaka v natančnem zbijanju.

9. oktobra – ansambel Loški oder je v svoji dvorani na Spodnjem trgu pripravil premiero igre Branislava Nušiča Sumljiva oseba, v režiji Matjaža Smalca in selektorja Gorana Schmidta. Predstavo so ponovili še 10., 11., 17., 18., 24. in 25. oktobra.

10. oktobra – v Galeriji Fara v Škofji Loki so odprli razstavo akvarelov Edija Severja iz Škofje Loke, z naslovom Moja popotovanja.

11. oktobra – Turistično društvo Žirovski Vrh je pripravilo uprizoritev igre Tončke Oblak Za srečo pri ljudeh in pri živini, s prikazom šeg okrog božičnega in pustnega časa. Nastopili so tudi člani ansambla Poljanski koledniki.

– Športno društvo Marmor Hotavlje, Radio Slovenija, Olimpijski komite Slovenije in Občina Gorenja vas - Poljane so pripravili že 14. Urekov pohod na Goro, v spomin na športnega novinarja Staneta Ureka.

17. oktobra – v Petkovem literarnem večeru v Galeriji DPD Svoboda v Žireh je bila predstavitev knjige Milene Miklavčič, Pika na B.

– Muzejsko društvo Železniki je v Galeriji Muzeja Železniki odprlo razstavo slik in grafik Berka iz Škofje Loke.

18. oktobra – v kapeli Loškega gradu je nastopil Komorni zbor Aeternum, pod vodstvom Aca Biščevića; predstavili so slovenske ljudske

pesmi.

– v Škofji Loki so pri Centru slepih, slabovidnih in starejših občanov odprli prenovljen bazen, ki ga sedaj upravlja Zavod za šport Škofja Loka, skupaj so v obnovo vložili 450 000 evrov.

– Ločanka Natalija Gros je v Parizu postala evropska prvakinja v balvanskem plezanju in kombinaciji. Maja Vidmar, tudi Ločanka, je postala podprvakinja v težavnosti.

– v cerkvi sv. Miklavža na Godešiču so predstavili freske Jerneja iz Loke, iz sredine 16. stoletja, in restavrirani križev pot. Freske je predstavila mag. Mojca Jenko, potek restavratorskih del Vid in mag. Anita Klančar, glasbila na freskah Janez Jocif, protestantizem na Loškem pa Judita Šega, avtorica istoimenske razstave, ki je bila v tem času na ogled v prostorih loške občine.

21. oktobra – v Zbirki živalstvo v Loškem muzeju so odprli razstavo akademske slikarke Maje Šubic Tistega lepega dne. Predstavila je svoje posušene in izrezane akvarele ter freske na lehnjaku, z motiviko rastlinskih vrst z loškega območja. V kulturnem programu ob odprtju razstave so sodelovali Mojca Zaplotnik, Janja Sušnjar in Otroci ritmov, razstavo je odprla dramska igralka Polona Vetrih.

22. oktobra – v Miheličevi galeriji sta Muzejsko društvo in Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka pripravila Sredin in Blaznikov večer: pogovor z dr. Brankom Berčičem in predstavitev Bibliografije Loških razgledov 1/1954 – 50/2003.

23. oktobra – ob dnevu spomina na izgon Nemcev iz Žirov leta 1943 je bilo na Ledinici srečanje žirovskih borcev, na Dobračevi pa srečanje še živečih borcev jurišnega bataljona 31. divizije in borcev Žirovske čete.

24. oktobra – na rojstni hiši geografa, zgodovinarja in prevajalca Janeza Jesenka v Poljanah so odprli spominsko ploščo ob 170-letnici

- rojstva in 100-letnici smrti tega uglednega rojaka. Plošča je umetniška freska na lehnjaku, delo akademske slikarke Irene Romih. V poljanski osnovni šoli so odprli razstavo o njegovem življenju in delu.
- 27. oktobra** – lastniki konfekcijskega podjetja Kroj Škofja Loka so se na skupščini družbe odločili za redno likvidacijo podjetja.
- Žalne slovesnosti ob dnevu spomina na mrtve so bile v organizaciji Združenja borcev za vrednote NOB Škofja Loka pri spomenikih padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja: 26. oktobra v Dražgošah, 29. oktobra v Železnikih, 30. oktobra na Hotavljah, v Leskovici, Gorenji vasi, 1. novembra v Škofji Loki, na Trebiji, v Poljanah, Žireh, na Godešiču in pri Sv. Duhu.
- 4. novembra** – na 19. Ljubljanskem pohištvenem sejmu je škofjeloška družba Odeja dobila 2. nagrado Desetih najboljših za posteljnico Aurora, oblikovalke Andreje Legnar.
- 6. novembra** – na Loškem gradu je Občina Škofja Loka odprla obnovljeni severovzhodni stolp, z rekonstruiranim prvotnim grajskim vhodom in obnovljeno vzhodno fasado. Obnovljene prostore je svojemu namenu predal predsednik državnega sveta mag. Blaž Kavčič, ob tem so odprli razstavi o poteku obnove in pobratenega mesta Freising.
- 12. novembra** – Pasijonska hiša in Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka sta pripravili prvi tematski večer v pričakovanju uprizoritve Škofjeloškega pasijona 2009, o zgodovini in samem pasijonu je spregovoril dr. Marko Marin.
- v organizaciji Rotary cluba in Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka je bil v Kašči na Spodnjem trgu pogovor z dr. Jožetom Mencingerjem, z naslovom Kriza; pogovor o krizi kapitalizma in sedanjega časa je vodil mag. Viktor Žakelj.
- 16. novembra** – ob 20-letnici delovanja je Škofjeloški lovski pevski zbor v osnovni šoli v Podlubniku pripravil jubilejni koncert. Gosta večera sta bila Kvartet prijatelji in registi Lovske družine Selca.
- 19. novembra** – v Kulturnem domu Poljane je bil 2. pasijonski večer, z naslovom Škofjeloški pasijon od rokopisa do uprizoritve, predaval je Jože Faganel, raziskovalec starejše slovenske književnosti na Znanstveno raziskovalnem centru SAZU.
- v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja v Kašči na Spodnjem trgu so predstavili knjigo Janeza Gartnerja, Past, pogled v bližnjo prihodnost; z avtorjem se je pogovarjala Dušica Herman.
- 20. novembra** – Muzejsko društvo Škofja Loka je v Miheličevi galeriji v Kašči pripravilo predstavitev 54. številke Loških razgledov, s primerjavo uredniške politike Loških razgledov, Železnih niti in Žirovskega občasnika. Hkrati so v Železnikih izšle Železne niti na 384 straneh.
- 21. novembra** – Loški oder Škofja Loka je pripravil predstavo komedije Branislava Nušiča Sumljiva oseba, v režiji Matjaža Šmalca, ponovili so jo tudi 22., 28. in 29. novembra.
- ob občinskem prazniku občine Gorenja vas - Poljane so v Poljanah odprli prenovljene prostore krajevne knjižnice Poljane.
 - Pevski zbor Lubnik je v osnovni šoli v Podlubniku pripravil letni koncert, obarvan s slikovnimi izseki s koncertne turnee zbora po Argentini v oktobru.
- 23. novembra** – Občina Gorenja vas - Poljane praznuje svoj občinski praznik v spomin na prvo omembo krajev občine v pisnih virih. Ob prazniku so na predvečer podelili plakete občine, ki sta ju prejeli Strelsko društvo Gorenja vas ob 55-letnici delovanja in Izidor Selak za dolgoletno uspešno delo na športnem področju. Priznanje so prejeli Izidor Mrak za prizadevno delo v Krajevni skupnosti Poljane, Izidor Jesenko za uspešno ljubiteljsko delo na fotografskem področju in

Peter Slabe na plesnem področju. Posmrtno priznanje so podelili Mileni Pisk za delo na športnem, društvenem in humanitarnem področju.

28. novembra – Loški muzej Škofja Loka je v prenovljenih grajskih prostorih odprl likovno razstavo akademskega slikarja Franca Novinca z Godešiča, ob njegovi sedemdesetletnici in sedemdesetletnici Loškega muzeja v letu 2009. Na gradu se je slikar predstavil z barvnimi slikami v akrilu na platnu, v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu pa z deli na papirju. Slavnostni govornik na odprtju razstave je bil predsednik državnega zbora dr. Pavel Gantar.

29. novembra – Turistično društvo Železniki je pred plavžem pripravilo 14. Andrejev sejem.

30. novembra – v Retečah so proslavili stoletnico gledališke dejavnosti v tej vasi. Katoliško prosvetno društvo je bilo ustanovljeno leta 1908, društveni dom so zgradili leta 1923, leta 1947 so ustanovili KUD Janko Kermelj Reteče - Gorenja vas, leta 1954 pa odprli nov kulturni dom.

V **novembru** je Občina Škofja Loka objavila javni natečaj za izbor kakovostnih spominkov kot zaščitni znak Škofjeloškega pasijona. V ta namen so na loškem gradu pripravili delavnico in srečanje s številnimi izdelovalci spominkov iz Slovenije. Na delavnici so etnologi dr. Janez Bogataj, Mojca Šifrer Bulovec in Mojca Ferle spregovorili o spominkih, etnološki dediščini 18. stoletja in pasijonu.

2. decembra – v Domu na Fari je bil kulturni večer, posvečen 150-letnici rojstva prelata Andreja Kalana iz Stare Loke, 90-letnici konca 1. svetovne vojne in 90-letnici ustanovitve slovenskenarodnevlade v Ljubljani. Predstavili so knjižico Pavleta Florjančiča o Andreju Kalanu ter odprli priložnostno razstavo.

3. decembra – Kustos arheolog Jože Štukl iz Loškega muzeja je v Okroglem stolpu ob Dnevu odprtih vrat v slovenski kulturi pripravil predavanje z naslovom Srednjeveško

orožje na Loškem gradu.

– v Kašči na Spodnjem trgu je bil Sredin večer Knjižnice Ivana Tavčarja, na katerem se je Milena Miklavčič pogovarjala z Vinkom Moderndorferjem.

– v Mali galeriji Občine Škofja Loka na Mestnem trgu so odprli razstavo fotografij in risb Luigija Samoggie iz Medicine v Italiji ter Tomaža Lundra iz Škofje Loke. Razstava je bila posvečena štiridesetletnici pobratenja obeh mest.

4. decembra – v Galeriji Krvina v Gorenji vasi je bila 96. Glasova preja, na kateri se je predstavil novi minister, pristojen za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu akademik dr. Boštjan Žekš.

6. decembra – v finalu državnega prvenstva v težavnostnem plezanju v Športni dvorani Poden sta zmagala Ločanka Maja Vidmar in Tržičan Klemen Bečan.

7. decembra – V Poljanah je potekal simpozij ob 140-letnici rojstva dr. Aleša Ušeničnika, teologa in soustanovitelja SAZU. Z referati so sodelovali zgodovinar prof. dr. Stane Granda, klasični filolog prof. dr. Kajetan Gantar ter teolog in filozof prof. dr. Janez Juhant.

10. decembra – na Loškem odru so pripravili premiero otroške igre Milana Dekleve Magnetni deček v režiji in glasbeni opremi Iztoka Drabika.

– v Kapucinskem samostanu so odprli Knjižnico patra Romualda Marušiča, v kateri bo kasneje tudi stalna razstava o Škofjeloškem pasijonu. Knjižnica, ki je začela nastajati že ob sami ustanovitvi samostana leta 1709, je v prenovljenih prostorih prizidka, iz katerih se je izselil center za socialno delo.

12. decembra – v Galeriji DPD Svoboda Žiri so odprli fotografsko razstavo Žirovski ljubitelji fotografije se predstavijo.

– v Galeriji Fara v Škofji Loki so odprli razstavo likovnih del akademskega slikarja Franceta Slane.

- Jelovica iz Škofje Loke, ki proizvaja energetsko varčne hiše, okna in vrata, je v Kajuhovi ulici v Ljubljani odprla sodoben prodajno-storitveni center.
 - 13. decembra** – v Galeriji DPD Svoboda Žiri so predstavili 38. številko Žirovskega občasnika ter knjigo izbranih besedil Matevža Pečelina, Na tem ljubem svetu so stvari. Publikaciji sta predstavila Tončka Stanonik in Miha Naglič, nastopil je Moški pevski zbor Alpina Žiri.
 - 14. decembra** – v cerkvi sv. Križa na Križni gori je bil koncert ljudske glasbe, v izvedbi Ljobe Jenče in Janeza Jocifa.
 - 15. decembra** – pri Osnovni šoli Jela Janežiča v Škofji Loki so odprli novo telovadnico. V investicijo, vredno 1,5 milijona evrov, so prispevale vse štiri občine na Loškem, ki so tudi ustanoviteljice te šole, svoj delež so prispevali še Ministrstvo za šolstvo in šport, Fundacija za šport in Športno društvo Partizan Škofja Loka, saj bo telovadnica na razpolago tudi loškim športnikom. V šoli je 75 otrok s posebnimi potrebami.
 - 19. decembra** – v Miheličevi galeriji v Kašči je Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka organiziralo predvajanje dokumentarnega filma Golcarija na Selškem po starem in pogovor z avtorjem filma Janezom Habjanom.
 - 21. decembra** – na Loškem odru so podelili 38. Severjeve nagrade. Med poklicnimi igralci so jih prejeli Ana Facchini iz SNG Nova Gorica in Uroš Fürst, član SNG Drama Ljubljana, med ljubiteljskimi igralci je nagrado prejel Rok Kravanja iz KUD Moment iz Maribora, študentski nagradi AGRFT pa Maruša Fink in Blaž Šef.
 - 22. decembra** – v cerkvi Marijinega oznanjenja v Crngrobu je bil koncert božične glasbe srednjega veka.
 - 24. decembra** – Turistično društvo Železniki je obudilo več kot 350 let star običaj hoje za zvoncem. Mladi fantje so na božični večer šli z zvoncem po starem delu Železnikov in meščane spomnili, da se bliža polnočnica.
 - 25. decembra** – na Loškem odru na Spodnjem trgu je bil božično novoletni koncert Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka, ki so ga ponovili še 26. in 27. decembra.
 - 27. decembra** – na Hrastovem griču na Žirovskem vrhu je bil v bunkerju Rupnikove linije tradicionalni koncert Moškega pevskega zbora Alpina Žiri, posvečen 90-letnici konca 1. svetovne vojne.
 - 31. decembra** – Ločani so silvestrovali na Mestnem trgu s skupino Strmina.
- V **decembru** je Občina Škofja Loka v sodelovanju s Skupnostjo slovenskih občin organizirala delovni posvet o uspešnem čezmejnem sodelovanju s pomočjo evropskih sredstev in o programu Evropa za državljane 2007-2013. Srečanja se je udeležila tudi A. Tiziana De Nittis, iz Službe za evropske zadeve Bologna.
- Občina Škofja Loka je v letu 2008 pristopila k projektu izmenjave naselij iz štirih evropskih držav, Slovenije, Francije, Portugalske in Romunije, ki poteka v okviru evropskega programa Europe for Citizens, Education and Culture DG. Škofja Loka je v program naselij uvrstila Staro Loko. Program izmenjave ima namen krepiti evropsko identiteto na področju zgodovine, zgodovinske dediščine, trajnostnega razvoja, kulturnih projektov in združenj.

OBJAVE VIROV

[24. 4. 1437 — 24. 4. 1438]

(Škofju Loka 1437)

Ratio facta cum domino Freyngano¹ etc., capitaneo in Lausib.² de anno etc. XXXVII³, qui expiravit Georgi de anno etc. XXXVIII⁴ et est facta Wilhelmo⁵ feri quarta ante festum sancti Pangracii (7. maj) anno etc. XXXVIII⁶.

**Remanent domini Frisingensis⁷
de anno etc. XXXVI⁸.**

	<i>gr</i>	<i>ss</i>	<i>d</i>
Peluso in denariis <i>ss</i> 168 $\frac{1}{2}$ ℥ 43.	168		127
Tyrici mod. 154 per ℥ 60 mod., facit <i>ss</i> 90 ℥ 40.	50		40
Siliginis ma-l. 222 $\frac{1}{2}$ messel 2 qr. 1 $\frac{1}{2}$ per ℥ 48 mod., facit <i>ss</i> 67 minus ℥ 6.	ss		154
Avene mod. 1360 qr. 1 $\frac{1}{2}$ per ℥ 24 mod., facit <i>ss</i> 204 ℥ 9.	204		9
Mili mod. 41 $\frac{1}{2}$ messel 2 per ℥ 36 mod., facit <i>ss</i> 9 ℥ 66.	9		66
Oxlei mod. 2 $\frac{1}{2}$ per ℥ 28 mod., facit ℥ 70.	—		70
Mixture mod. 15 per ℥ 32, facit <i>ss</i> 2 $\frac{1}{2}$ ℥ 16.	0		16
	433		115

☞ **Summa bladi facit *ss* 333 $\frac{1}{2}$ ℥ 35.**

**Summa remanencie in denariis et blado
predicto facit *ss* 502 ℥ 78.**

502 78

Matjaž Bizjak

1.01 Izvirni znanstveni članek

4. del –
Obračuni gospostva Škofja Loka
1439–1442

Paro ze wildenlaac

- 100 y 1/2 f 100 dem Grotzorn sind das er das Elan tuel
- 101 Im dem Grotzorn 102 ze wildenlaac mit eysnem plachten
- 102 und mit Grotzorn eysnem paroch beslagt hat
- 103 dem Grotzorn in taglon p f 104 der den parochsen
- gemacht hat fa' 105 106

Summa des paros ze wildenlaac fa' 107 y f 108

Summa gull Im padem ist heroz niches

gull ze reffrede ist heroz niches

Paro In der pad stuben ze laac

- 109 om preet von Eiden p f 110 von fa' 111 f 112 von
- do man das dach mit gepuffet hat
- 113 von om sig dult p f 114 fa' 115 f 116 her
- 117 zu reffredes was des not ist gemessen
- 118 von om f 119 in scharnagt dazu
- 119 ho f 120 der Grotzornen daz der stait und
- pericholden 121 reffred

Summa des paros in der pad stuben fa' 122 y f 123

Summa des paros In der wisten Durch wildenlaac

gull und pad stuben fa' 124 y f 125

Abgang vffnaiten 126 y f 127 f 128

Der Ortingen 129 y f 130 f 131

Der desolat 132 y f 133 f 134

In der 135 y f 136 f 137

de pre i canfu amc 138 y f 139 f 140

141 der 142 vider 143 vider 144 und 145 habid 146 f 147 guld

148 nach 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160

Summa der abgang et fip fa' 161 y f 162

von prumpt weyn gehort in dy abgang et 163

[24. 4. 1439 — 24. 4. 1440]

(Skofja Loka 1439)

fol. 54 *Racio facta cum domino Fregnano etc. capitaneo in Laack de anno etc. XXXVIII°, qui expiravit. Georii anno domini etc. XL^{mo} et est facta Wienn^e feria quarta ipsa die sancti Viti^o [15. jun.] anno etc. XL^{mo}.*

Remanet domini Frisingensis⁴ de anno etc. XXXVIII°

	<i>dd</i>	<i>m</i>	<i>d</i>	<i>b</i>
¶ Primo in denariis <i>m</i> 251 <i>ß</i> 55.	251	55		
# Tritici mod. 140 per <i>ß</i> 80 modium, facit <i>m</i> 70.	70	—		
Siliginis mod. 228 massel 2 qr. 1½ per <i>ß</i> 54 mod., facit <i>m</i> 77	77	30		
<i>ß</i> 30 ⁵				
Milly mod. 41½ massel 2 per <i>ß</i> 40 mod., facit <i>m</i> 11 minus <i>ß</i> 3.	10	157 ⁶		
Mixture mod. 13 per <i>ß</i> 30 mod., facit <i>m</i> 2 <i>ß</i> 70.	2	70		
Ordei mod. 2½ per <i>ß</i> 28 mod., facit <i>ß</i> 67½.	—	67,5 ⁷		
Avene mod. mille 322½ qr. 1½ per <i>ß</i> 27 mod., facit <i>m</i> 223 <i>ß</i> 36½.	223	36,5 ⁸		
	384	44 ⁹		

¶ **Summa** bladi facit *m* 384 *ß* 44.

Summa remanet in denariis et blado
predicto facit *m* 635½ *ß* 16.

Percepta censii anno etc. XXXIX°

Summa facit <i>m</i> 444 <i>ß</i> 57 <i>ß</i> 9 <i>fl</i> 1.	1	444	57
Von vndersessen ze Lenguel ¹¹ <i>ß</i> 100.	—	100	
Stewra extraneorum <i>m</i> 226½ <i>ß</i> 10.	226	90	
Census camere extraneorum <i>m</i> 8 <i>ß</i> 40.	8	40	
Pro pullis <i>m</i> (—) <i>ß</i> 5. ¹²	—	5	
Von gewewten <i>m</i> una.	1	—	
De decimis <i>m</i> 45½ <i>ß</i> 51 <i>fl</i> 15.	15	45	95
Pro agnis et edis hoc anno ultra expensis et ius officialis 150 lemp ^{er} per <i>ß</i> 11½, facit <i>m</i> 10½ <i>ß</i> 20.	10	100 ¹³	
Pocklon hoc anno facit <i>m</i> 10½ <i>ß</i> 50.	10	130	
Plochphennig <i>m</i> 2½ <i>ß</i> 6.	2	86	

¹ Loski oskerbnik Fregnan, gl. zgoraj str. 84, op. 3 in str. 81, op. 1. - Skofja Loka. ³ Dunaj.
⁴ Freisinski skof Nikodem, gl. zgoraj, str. 81, op. 3. ⁵ Zaokroženo za narz dol. ⁶ Pravilno 10
m 73 *ß* 4 *ß*. ⁷ Pravilno 70 *ß*. ⁸ Pravilen zaokrožen rezultat 223 *m* 37,5 *ß*. ⁹ Ob opostevanju
vseh popravkov znaša dejanska vsota 383 *m* 105 *ß* 10 *ß*. ¹⁰ V skladu s popravki pravilno 635 *m*
10 *ß*. ¹¹ Dojze. ¹² Dejansko gre znesek 5 mark, cf. ostale obracune. ¹³ Pravilno 10 *m* 105

<u>gld</u>	<u>m</u>	<u>d</u>	<u>β</u>		
				Pro scapulis non fuerunt hoc anno.	fol. 54 ^r
18	—			Fronphert hoc anno 120 per β 24. facit m 18.	
2	156			Sterbrecht m 3 minus β 4 ^{or} .	
11	80			Kawfrecht m 11½.	
8	—			Vell vnd wandel m 8.	5
40	—			Stewra civitatis m 40.	
4	—			De balneo m 4 ^{or} .	
1	—			Census camere civitatis m 1.	
29	28			De tabernis m 29 β 28.	
11	139			De pogesda carnisbrivii m 11½ β 59.	10
23	140			De officiis m 23½ β 60.	
3	12			De colonis ecclesie m 3 β 12.	
—	116			De parvo censu in civitate β 116.	
206	40			De swaigis m 206 β 40. ^{a)}	
<u>170</u>	<u>—</u>	<u>—</u>	<u>—</u>	De iudicio et muta // 170.	15
186	1116	5	9 ¹	☞ Summa denariorum perceptorum facit m mille 116 β 5 ρ 9 // 186.	
				☞ Summa perceptorum omnium unacum remanencia denariis et bladi facit m mille 751½ β 21 ρ 9 // 186.	20
	Σp				
186	1751	101	9 ²		

Percepta tritici

<u>mutt</u>	<u>massel</u>			
143,5	—		De affictibus mod. 143½.	25
26,5	—		De decimis mod. 26½.	
<u>5</u>	<u>—</u>		De molendinis mod. 5.	
175	—		Summa tritici mod. 175.	30

Exposita tritici

27	—		Dem vicari mod. 27.	
			Abgeng	35
3	—		Officialibus mod. 3.	
3	—		De decimis mod. 3.	
1,5	—		Dem Fridreich ³ in decima Sitein. ⁴ den im mein herr von Freising ⁵ gelassen hat mod. 1½.	
<u>2</u>	<u>—</u>		Deperit propter mures mod. 2.	40

·) x v številki popravljen v: ∇ (z isto tinto).

¹ V peti postavki (str. 105.35) je 5 β pravilno upoštevanih kot 5 m. Pravičen rezultat znaša 186 gld 1116 m 10 β 9 ρ. ² Ob upoštevanju gornjega popravka znaša pravičen rezultat 186 gld 1751 m 11 β 7 ρ. ³ Friderik, škofjeloški mestni sodnik. ⁴ Žetina, Gorenja in Dolenja, pod Blegošem. ⁵ Freisingški škof Nikodem, gl. zgoraj, str. 81, op. 3.

Summa der abgeng mod. 56½ et remanet
triticis mod. 138½.

	<i>mult</i>	<i>messel</i>
	36,5	—
=	138,5	—

fol. 55

Percepta siliginis

5

De affictibus mod. 253 massel 4er qr. 1½.
De decimis mod. 39½ massel 1.
De molendinis mod. 5.

253	6,25
39,5	1
5	—
298	4,25

10 **Summa** siliginis mod. 298 massel 2 qr. 1½.

Exposita siliginis

15 Dem vicari mod. 20.
Den froneren per totum annum mod. 32.
Den sameren gen Triest¹ vmb rayfal vnd gen Welcz² mod. 3½.
Abgeng officialibus mod. 9.
De decimis mod. 2½.
Dem Fridreich³ in decima Sitein⁴ mod. 1½.
20 Deperit propter mures mod. 3.

20	—
32	—
3,5	—
9	—
2,5	—
1,5	—
3	—
71,5	—

Summa expositorum siliginis cum abgeng
mod. 71½. Et sic remanet siliginis mod. 226½
massel 2 qr. 1½.

= 226,5 4,25

25

Percepta milly

De affictibus mod. ½.
De decimis mod. 53½ massel 2.

0,5	—
53,5	2
54	2

30

Summa millii mod. 54 massel 2.

Exposita milly

35 Dem vicari mod. 9½.
Abgeng in decimis mod. 2.
Deperit propter mures mod. 1.

9,5	—
2	—
1	—
12,5	—

40 **Summa** expositorum mod. 12½. Remanet
millii mod. 41½ massel 2.

= 41,5 2

Percepta mixture

Mod. 53.

53 —

¹ Trst. ² Oberwölz, glej zgoraj, str. 83, op. 2.
gl. zgoraj, str. 106, op. 4.

³ Friderik, škafjeleški mestni sodnik.

⁴ Žetina.

<u>mutt</u>	<u>messel</u>			
40	—		Dauon get vier wachtern vnd dem torwertel mod. 40 jerlich.	
13	—		Remanet mixture mod. 13.	5
			Percepta ordeï	
2,5	—		Mod. 2½.	
<u>2</u>	<u>—</u>		Abgeng dem Fridreich ¹ mod. 2.	
0,5	—		Remanet ordeï mod. ½.	10
			Percepta avene	fol. 55 ¹
1252	2,25		De affictibus mod. mille ^{a)} 252 qr. 1½.	
<u>270,5</u>	<u>—</u>		De decimis mod. 270½.	15
1522,5	2,25		Summa avene mod. mille 522½ qr. 1½.	
			Exposita avene	
			Den sämern auf 11 pferd vmb rayfal gen Triest ² vnd wider- umb gen Welcz ³ mod. 6.	20
6	—		Abgeng officialibus mod. 15.	
15	—		Den swaigern mod. 12.	
12	—		In decimis mod. 69.	25
69	—		Dem Fridreich ¹ in decima Sitein ⁴ avene mod. 10.	
10	—		Deperit propter mures mod. 8.	
8	—		Dem Fridreich 10 mess facit mod. 7 minus 1 kaufmes. die im mein herr von Freising ⁶ geschaffen hat ze geben.	30
<u>6,5⁵</u>	<u>—</u>			
126,5	—			
=1396	2 25		Summa expositorum unacum abgeng mod. 126½. Remanet avene mod. mille 396 qr. 1½.	
			Exposita denariorum	
<u>gld</u>	<u>m</u>	<u>d</u>		35
425 ⁷	—	—	Meinem hern von Peren ⁸ 400 gld per ½ lb β et 10 β. facit m 425.	
6	—	—	Item 40 fronpherd per β 24. facit m β 6.	
6	—	—	Dem schreiber m 6.	
3	40	—	Dem tagwachter m 3 β 40.	
11	40	—	Vier wachteren vnd dem torwertel. vedem m 2 β 40. facit m 11 β 40.	40

a) mille na razuri.

¹ Friderik, skofjeloški mestni sodnik. ² Trst. ³ Oberwölz, glej zgoraj, str. 81, op. 2.
⁴ Zetina, gl. zgoraj, str. 106, op. 4. ⁵ Kaufmes je upoštevan kot pol modija! ⁶ Freisingški škof
 Nikodem, gl. str. 81, op. 3. ⁷ Napaka, pravičen izračun je 316 m 106 β 8 p. ⁸ Loški oskrbnik
 Fregnan, gl. zgoraj str. 84, op. 3 in str. 81, op. 1

	<u>glat</u>	<u>nr</u>	<u>d</u>
Item 24 β in allen fur sand Jorgen gayss.	—	24	
Item 12 $m\beta$ gen Gortschasch. ¹	12	—	
Item 24 $m\beta$ gen Wildenlack ² zu purckhut.	24	—	
Item 7 $m\beta$ den wachteren daselbs.	7	—	
5 Item 24 $m\beta$ auf den turen ze purckhut.	24	—	
Dem vicari 50 lempere per β 11½, facit $m3\frac{1}{2}\beta$ 15.	3	95	
Item 50 hunder per β 2, facit β 100.	—	100	
Item 50 zechling har per β 1, facit β 50.	—	50	
10 Den maderen $m2\beta$ 20 fur kes, siliginis mod. 5 in anger, aber das bezalt mein herr von Peren ³ daruber, das er das hew nympt. a) Non est in summa.a)	(2)	20	
Item $m\beta$ 2 zerung auf die kirchtag ze behutten.	2	—	
Item $m\beta$ 4 zerung zu den rayttung.	4	—	
	<hr/>	<hr/>	
	428	29 ⁴	
15 ¶ Summa purckgkhütgelt, wachterlon, dem vicari, zerung auf die kirchtag vnd zu der raittung facit $m428\beta$ 29.			

fol. 56

Potenlon

20

Item 60 β dem Marin, der zwen hebich gen Gorcz ⁵ tragen hat.	—	60	
Item $m2\beta$ 60 aber dem Marin, der gen Wienn ⁶ auch zwen hebich tragen hat feria 6 ^{ta} ante Margarethe virginis [10. jul].	2	60	
25 Item 50 β dem Seybot gen Cili ⁷ zu meinem hern graff Vl- reichen ⁸ von der Lenguelder ⁹ wegen, do er von Liencz ¹⁰ abgeritten hat, do man in ir waid verpoten hiet vmb Margarethe [13. jul].	—	50	
Item 60 β dem Seybot gen Sibdat, ¹¹ do der Lang Jorg am raub von Tulmein ¹² durch die herschaft Laack ¹³ getri- ben hat vnd die von Tulmein ¹² im nach zogen haben vnd die herschaft Lack ¹³ beschedigen wellen.	—	60	
30 Item ½ $m\beta$ dem Jeckel, meins hern von Freisingen ¹⁴ potten zerung gen Wienn ⁶ an(te) nativitatis Christi [25. dec].	—	80	
Item demselben Jeckel aber 60 β , do er mit meins hern Paulen ¹⁵ loblicher gedechtnüss briefen komen ist die sancti Stephani martiris [2. avg].	—	60	
35 Item 2½ $m\beta$ dem Jackel samer, der die lein(e)wat, mèder vnd fuchs aus gen Wienn ⁶ gefurt hat in quadragesima [14. feb].	2	80	

a—d) pripis z drobnejsio pisavo ob robu.

¹ Goričane. ² Stari grad, pod Lubnikom. ³ Loški oskrbnik Fregnan, gl. zgoraj str. 84, op. 3 in str. 81, op. 1. ⁴ Pri izračunu je sicer upoštevan popravek napačne prevedbe goldinarjev v marke, vendar le zelo približno. Pravičen preračun znaša 420 m 135 β 8 μ . ⁵ Gorica. ⁶ Dunaj. ⁷ Celje. ⁸ Graf Ulrik II. Celjski. ⁹ Podložniki na Dobjem. ¹⁰ Liencz na Tirolskem. ¹¹ Cedad. ¹² Tolmin. ¹³ Loško gospostvo. ¹⁴ Freisingški škof Nikodem, gl. zgoraj, str. 81, op. 3. ¹⁵ Pavel della Scala, gl. zgoraj, str. 98, op. 18.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
6	130	

Summa potenlon facit *m* 6½ *ß* 50.

Zerung

1	80	Item <i>mß</i> 1½, die mein herr mit 18 pferden ze Laibach ¹ hat zum verbesser vnd landtlewten von Hannsen Reder wegen vnd auch von anderer geprechen wegen der herschaft Laack ² an eritag nach Bartholomei [25. aug].	5
—	91	Item 91 <i>ß</i> dem leyffer selb andern, die mein herr zu hern Jorgen Aphaltre ³ geschickt hat von des Reder wegen feria quinta ante Michaelis [23. sep.].	10
4	—	Item 4 <i>mß</i> aber dem leyffer gen Kernden ⁴ vmb 10 oder 12 söldner zu der herschaft Laack ² notdurft vnd ist drey wochen aus gewesen, daz er die nicht hat mügen haben.	
—	40	Item 40 <i>ß</i> einem poten zum Lüg ⁵ von des Reder wegen, als dan Anthoni Luger ⁶ von seinem wegen vmb ein gelait geschriben hat, daz im aber mein herr von Peren ⁷ auf trium regum [6. jan.] geben hat.	15
1	96	Item 1½ <i>m</i> 16 <i>ß</i> ze zerung dem Fridreich selb vierden gen Villach ⁸ vnd also zum Johannes Phunttmaschen nach geschafft meines hern von Freysing ⁹ 200 phunt phennig gelegt hat feria sexta post conceptionem Marie [11. dec].	20
4	—	Item aber dem Fridreich 4 <i>mß</i> selb dritten gen Villach ⁸ vnd also zu meinem hern von Freising ⁹ aus gen Wienn ¹⁰ ze zerung, do er 150 phunt phennig vnd 250 <i>gld</i> in gold ausgefurt hat an freitag vor Athony [15. jan.].	fol. 56' 25
—	20	Item 20 <i>ß</i> , die Fridreich vnd der kuchenmaister gen Laibach ¹ verzert haben, do sew den brief vmb die strassen dem vicztumb fur bracht haben.	
—	35	Item 35 <i>ß</i> , die Andre ze Laibach ¹ verzert hat von der vischwaid wegen mit dem Stainer ¹¹ ze Gortschach, ¹² das man in beschaw daselbs hin köme.	30
—	12	42	

Summa der zerung facit *m* 12 *ß* 42.

Rayffal von Triest¹³

		Item 10 sām rayffal haben ze Triest ¹³ genomen 23 vren vnd ein halbe schüssel albeg ein vren vmb 1 <i>m</i> 12 <i>ß</i> vnd die schüssel kumpt vmb 20 <i>ß</i> , facit <i>m</i> 25 <i>ß</i> 62.	40
25	62 ¹⁴		
—	1	98	
			Desselben weins ist meinem hern beliben ein lagel, die hat 1½ vren, facit 1½ <i>m</i> 18 <i>ß</i> .

¹ Ljubljana. ² Loško gospostvo. ³ Jurij Apfaltrer, *gl. str.* 96, *op.* 10. ⁴ Koroska. ⁵ Grad. *Ja-*
ma pri Postojni. ⁶ Anton Jamski, *cf. Trotter, Burggrafen, str.* 49 *ss.* ⁷ Loški oskerbnik Frengan, *gl. zgo-*
raj str. 84, *op.* 3 *in str.* 81, *op.* 1. ⁸ Bejjak. ⁹ Freisingški škof. Nikodem, *gl. str.* 81, *op.* 3. ¹⁰ Du-
naq. ¹¹ Erarzem Kamenski, *deželnoknežji oskerbnik na Goričanah, cf. obracun za l. 1436–1438, ARS 1,*
Vic. a. šk. 101 (ex PLA, U 275/1), fol. 15. ¹² Goričane. ¹³ Trst. ¹⁴ Pravilno 24 *m* 126 *ß*.

	<u>gld.</u>	<u>m</u>	<u>d</u>
Summa des rayfals facit $m 23\frac{1}{2} \text{ } \beta$ 44.	23	124 ¹	
Item aufwechsel auf: 17 <i>gld.</i> auf yeden guldin 18 β facit $m 2$ minus β 14.	1	146	
5 Item messerlon vnd mawt ze Triest ² 32 β .	—	32	
Item 11 pherden, yedem 8 β für hew vnd fur kes, facit β 88.	—	88	
Item vnd yedem 16 brot vnd ein helem habern, facit siligi- nis mod. 1. avene mod. 2 gen Triest ^{2 a) 186 brot^{a)}}		<i>mitt</i>	
		s 1	
Item aber 10 pherden gen Welcz. ³ yedem 16 β fur hew vnd		a 2	
10 kes vnd yedem 32 brot vnd 1 kawfmes habern, facit $m 1$,	1	—	
siliginis mod 2½ minus 32 brot, avene mod. 4.		s 2,5	
Item ½ β zerung dem, der vmb denselben rayfal gen Tri- est ² geritten hat.	—	120	
Item 24 β dem maler von lageln ze mallen.	—	24	
15 Item $m 2 \beta$ 40 dem Marin ze Ion, der mit dem rayfal aus gen Wienn ⁴ gangen ist, des da 9 sãm gewesen sind.	2	40	
Item 60 β pürckrecht vnd wegrecht dauon.	—	60	
	<u>30</u>	<u>154^e</u>	
Summa des rayfals ist facit $m 30\frac{1}{2} \text{ } \beta$ 74, sili- ginis mod. 3½, avene mod 6.		s 3,5	
20		a 6	

fol. 57

Möder

Item 20 fewchtmöder per β 52, facit $m 6\frac{1}{2}$.	6	80
25 Item 50 püchmöder per β 32, facit $m 10$.	10	—
Item von idem mader 3 β ze lideren, facit $m 1 \beta$ 50	1	50
Item 32 fuchs per β 24, facit $m 4\frac{1}{2} \beta$ 48.	4	128
Item von yedem fuchs 4 β ze lideren, facit ½ β 8.	—	<u>128</u>
	<u>23</u>	<u>66</u>
30 Summa möder vnd fuchs facit $m 23 \beta$ 66.		

Leinbat

Item 48 ellen leinbat Kraynburger ⁶ ellen, ye ain ellen vmb 35 22 β vnd ettliche ellen vmb 21 β vnd mawt dauon 8 β , facit $m 6\frac{1}{2} \beta$ 12.	6	92
Item 44 β vmb 3½ ellen ruphtuch zum inpinten per β 12.	—	44 ⁷
Item 12 β vmb strick darczu.	—	<u>12</u>
	<u>6</u>	<u>148⁸</u>
40 Summa der leinbat facit $m 6 \frac{1}{2} \beta$ 68.		

^{a)}) marginalni zaznamek z drobnejso pisavo.

¹ Ob upostevanju gornjega popravka z naša razlika 23 m 28 β . ² Trst. ³ Oberwölz, glej zgoraj, str. 83, op. 2. ⁴ Dunaj. ⁵ Ob upostevanju gornjega popravka z naša vsota 30 m 58 β . ⁶ Kranj. ⁷ Pravilno 42 β . ⁸ Ob upostevanju gornjega popravka z naša vsota 6 m 146 β .

<u>dat</u>	<u>m</u>	<u>d</u>		
80	60 ¹		‡ Summa potenlon, zerung, rayfal, mēder, fuchs vnd leinbat facit marcas 80 β 60.	
Paw in der vestenn²				
—	80		Item $\frac{1}{2}$ m β dem Anthoni smyd, der die ketten an der czistenren bey dem marstal vermacht hat.	5
—	12		Item 12 β dem jungen Sparer von zwain eysnen panten an dy tür in den weinkelder in der vesten.	
—	39 ³		Item 11 sagdillen, ye czwo vmb 7 β zum verslahen, wo vnd des not ist gewesen in der vesten, facit β 39.	10
—	14		Item 200 scharnagel darczu vmb 14 β	
—	80		Item $\frac{1}{2}$ m β den zýmerlewttten von verslahen in kelder vnd wo des notdurft ist gewesen.	
1	65			15
Summa des paws in der vesten ² facit m1 β 65.				
Paw an dem oberen turen¹				
—	119		Item 34 sagdillen, albeg zwo vmb 7 β , facit $\frac{1}{2}$ β minus 1 β zu den erkeren vnd oben vnderm dach ze verslahen.	20
—	28		Item 400 scharnagel darczu per β 7, facit β 28.	
—	60		Item 60 β dem Streit von zýmeren.	
1	47			
Summa des paws im turen ⁴ facit m1 β 47.				
Paw ze Wildenlack⁵				
1	100		Item $1\frac{1}{2}$ m β 20 dem Anthonÿ smÿd, das er das klain türel im dem grossen tor ze Wildenlack ⁵ mit eysnem plechen vnd mit grossen eysnem panten beslagen hat.	30
—	48		Item dem Graczolt 4 taglon per β 12, der den pachofen gemacht hat, facit β 48. ^{a)}	
1	128 ^{b)}			
Summa des paws ze Wildenlack ⁵ facit m1 $\frac{1}{2}$ β 48.				
Fróne mull im Podem⁷ ist hewr nichts.				
Müll ze Westredt⁸ ist hewr nichts.				

) 48 na razuri.

¹ Ob upoštevanju gornjih popravkov je pravičen rezultat 79 m 122 β . ² Loški grad. ³ Za $\frac{1}{2}$ β zaokroženo navzgor. ⁴ Zgornji stolp na Kranjcu. ⁵ Stari grad, pod Lubnikom. ⁶ Pravičen rezultat je 1 m 148 β . ⁷ Mlin v Podnu, gl. zgoraj, str. 88, op. 2. ⁸ Mlin v Veštru, pri Stari Loki.

Paw in der padstuben ze Lack¹

	<u>gld</u>	<u>m</u>	<u>d</u>
Item 400 preter von Ruden ² per β 32. facit $\frac{1}{2}$ β 8. do man das dach mit gepessert hat.	—	128	
5 Item 28 sagdillen per β 2½. facit β 70 zum verslahen wo des not ist gewesen.	—	70	
Item 24 β vmb 300 scharnagel darczu.	—	24	
Item 60 β den czymmerlewten dauon dem Streit vnd Perchtolden von Veiting. ³	<u>—</u>	<u>60</u>	
	1	122	
Summa des paws an der padstuben facit <i>m</i> 1½ β 42.			
15 ¶ Summa des paws in der vesetn. ⁴ turen. ⁵ Wildenlaack. ⁶ müllen vnd padstuben facit <i>m</i> 6 β 42.	6	42	

Abgeng

20 Officialibus <i>m</i> 13½ β 56.	13	136	
Den swaigeren <i>m</i> 22 β 50.	22	50	
Demselben desolatis <i>m</i> 12 β 38.	12	38	
In decimis <i>m</i> 1 β 64 β 3.	3	1	64
Deperit in censu camere extraneorum β 118.	—	118	
25 Item dem Vlen wiener, waicz vnd habern für 6 <i>gld</i> nach gescheft meines hern von Freysing. ⁸	<u>6</u>	<u>—</u>	<u>—</u>
	9	50	86
30 ¶ Summa der abgeng ut supra facit <i>m</i> 50½ β 6 β 9.			

Von prunst wegen gehort in dy abgeng ut supra.

fol. 58

Per literas domini

35 Item 200 phunt phennig. die mein herr von Peren ⁹ nach gescheft meines hern von Freysing ⁸ pey dem Fridreich zum Johannes Phuntmaschen gelegt hat gen Villach ¹⁰ an freitag nach conceptionem Marie [11. dec].	200	—	
40 Item aber 150 phunt phennig vnd 250 <i>gld</i> in gold. die aber der Fridreich ausgefürt hat an phincztag vor Anthoni [14. jan.] von der herschaft Laack ¹¹ 250 <i>gld</i> per $\frac{1}{2}$ β 10 β facit marcas 203 β 20.	150		
	203	20	

¹ Skofješko kopališče, gl. zgoraj, str. 39, op. 8. ² Urad Rudno. ³ Bitnje. ⁴ Loški grad.
⁵ Zgornji stolp na Krancju. ⁶ Stavi grad pod Lubnikom. ⁷ Ob upoštevanju gornjega popravka zna-
ča pravilen rezultat 6 m 62 β . ⁸ Freisingški škof Nikodem, gl. zgoraj, str. 81, op. 3. ⁹ Loški
oskrbnik Fregnan, gl. zgoraj str. 84, op. 3 in str. 81, op. 1. ¹⁰ Bejak. ¹¹ Loško gospostvo.

<u>gld</u>	<u>sc</u>	<u>cl</u>	<u>fl</u>		
	250		—	Item aber 250 phunt phennig, die mein herr zu der raytung ausgefurt hat.	
		162	80	Item vnd 200 <i>gld</i> in golt, facit <i>m</i> 162½ per ½ <i>fl</i> 10 <i>fl</i> florenus.	
<u>100</u>				Item vnd hundert <i>gld</i> besunder von stat gericht ze Laakg ¹ ,	
100	965	100		die sten fur sich selbs in gold.	5
				☞ Summa in literis domini facit <i>m</i> 965½ <i>fl</i> 20 <i>fl</i> 100 de iudicio.	
	<u>Σe</u>			☞ Summa summarum omnium denariorum expositorum facit <i>m</i> mille 531 ½ <i>fl</i> 77 <i>fl</i> 109.	10
109	1531	157 ²		Summa summarum deductis deducendis unacum remanencia antiqua et blado et mutatis 450 <i>fl</i> in denariis, omnibus computatis et dealcatis:	15
				Et sic remanent <i>m</i> 219½ <i>fl</i> 24 <i>fl</i> 9 <i>fl</i> 77.	
77	219	104	9 ³		
<u>mult.</u>	<u>massel</u>				
138,5	—			Tritici mod. 138½ .	20
226,5	4,25			Siliginis mod. 226½ massel 2 qr. 1½.	
41,5	2			Milly mod. 41½ massel 2.	
13	—			Mixture mod. 13.	
0,5	—			Ordei mod. ½.	
1396	2,25			Avene mod. mille 396 qr. 1½.	25

¹ Skofja Loka. ² Ob upoštevanju danih podatkov je vsota za 1 m prenizka, sicer pa v skladu z vsemi popravki pravičen rezultat znaša 109 *gld* 1523 *m* 25 *fl* 8 *fl*. ³ Ob upoštevanju vseh gornjih popravkov znaša pravičen rezultat 77 *gld* 227 *m* 145 *fl* 11 *fl*.

[24. 4. 1440 — 24. 4. 1441]

fol. 68

5

Lack¹ anno etc. XL°

Racio prima facta cum Adoardo granatori in Laack¹ de anno etc. XL^{mo}, qui expiravit, festum sancti Georii anno etc. XLI^{mo} et est facta Wienne³ feria quarta in vigilia ascensionis domini [4. maj] anno etc. XLI^{mo}.

	<i>q^{dt}</i>	<i>m</i>	<i>d</i>	<i>p</i>							
10	#	Percepta census in denariis 444	fl	57	fl	1	parvuli 9.	1	444	57	9
		Von vndersessen ze Lengenueld ⁴	fl	100.	a)			—	100		
		Stewra extraneorum	m	226½	fl	10.		226	90		
		Census camere extraneorum	m	8	fl	40.		8	40		
15		Pro pullis	m	5.				5	—		
		Vom gerewdt	m	1.				1	—		
		De decimis	m	45½	fl	51	fl	15	45	131	
		Pro agnis et edis 100 vnd 40 per	fl	12,	facit	m	10½.	10	80		
		Pocklon hoc anno non datur, sed anno tercio.									
20		Plochphennig	m	2½	fl	6.		2	86		
		Pro scapulis ^{b)} hoc anno fuerunt ^{c)} 180, ye ein par vmb 7	fl,					3	150		
		facit	m	4 ^{or}	minus	fl	10.				
		Frompherd ^{d)} hoc anno 120 per	fl	24,	facit	m	18.	18	—		
		Sterbrecht	m	4½	fl	10.		4	90		
25		Kawfrecht	m	19.				19	—		
		Vell vnd wendl	m	15.				15	—		
		Stewra civitatis	m	40.				40	—		
		De balneo	m	4 ^{or} .				4	—		
		Census camere civitatis	m	1.				1	—		
30		De tabernis	m	29	fl	28.		29	28		
		De pogesda carnisbrivii	m	11½	fl	59.		11	139		
		De officiis	m	23½	fl	60.		23	140		
fol. 68'		De colonis ecclesie	m	3	fl	12.		3	12		
		De parvo censu in civitate	fl	111.				—	111		
35		De swaigis	m	206	fl	40.		206	40		

¶ **Summa** omnium perceptorum denariorum
facit m 1125 fl 19 fl 16 parvuli 9.

Σp
16 1125 19 9^f

40

Percepta tritici

	<i>mutt</i>	<i>messel</i>
De afflictibus mod.	143½.	143,5

¹⁾ 100 na razuri. — ²⁾ pred. tem prečrtano scht. — ³⁾ pred. tem prečrtano non. — ⁴⁾ sic!

¹ Škofja Loka. ² Adoard de Bobus (okr. za Bovibus, sicer tudi von den Ochsen, ARS 1063, ZL, št. 560, 1442-III-01), med. leti 1440-1449 loški kaštar. ³ Dunaj. ⁴ Dvojje. ⁵ Pravilno 16 gld 1125 m 14 fl 9 p.

<i>mitt</i>	<i>messel</i>	
26,5	—	
5	—	
175	—	

De decimis mod. 26½.

De molendinis mod. 5.

Summa tritici facit mod. 175.**Exposita tritici**

27	—	
3	—	
3	—	
1,5	—	
2	—	
2,5	—	
39	—	

Item dem vicari mod. 27.

Abgang officialibus tritici mod. 3.

De decimis mod. 3.

Dem Fridreich richter¹ in decima Sitein,² den im herr von gnaden lassen hat mod. 1½.

Deperit propter mures mod. 2.

Item so hat mein herr von Freising³ dem Fridreich richter¹ aus dem kasten geschafft mod. 2½.**Summa** der abgang tritici mod. 39. Et remanet granator in Lack⁴ domino Frisingensi⁵ tritici mod. 136.

=136 —

Percepta siliginis

253	6,25	
38,5	1	
5	—	
298 ^c	4,25	

De afflictibus mod. 253 mēssel 4 qr. 1½.

De decimis mod. 38½ massel 1.

De molendinis mod. 5.

Summa siliginis mod. 298 mēssel 2 qr. 1½.**Exposita siliginis**

20	—	
32	—	
3,5	—	
9	—	
2,5	—	
1,5	—	
3	—	
2,5	—	
74	—	

Item dem vicari mod. 20.

Item den fröneren per totum annum mod. 32.

Item den sameren mit dem raifal mod. 3½.

Abgang officialibus mod. 9.

De decimis mod. 2½.

Item dem Fridreich richter¹ in decima Sitein² mod 1½.

Deperit propter mures mod. 3.

Item aber dem Fridreich¹ mod 2½, die im mein herr aus dem kasten geschafft hat.**Summa** expositorum siliginis unacum abgang facit mod. 74. Remanet in siligini mod. 224 mēssel 2 qr. 1½.=224^b 4,25¹ *Friderik, škofjeloški mestni sodnik. Nikodem, gl. zgoraj, str. 81, op. 3.*² *Zetina, gl. zgoraj, str. 106, op. 4.*⁴ *Skofja Loka.*⁵ *Pravilno 297 modijev.*³ *Freisingški škof*⁶ *Ob upoštevanju**gornjega popravka 223 modijev.*

Percepta milii

_ mitt massel _

De affictibus mod. ½.

0,5 —

De decimis mod. 53½ massel 2.

53,5 2

5

54 2

Summa milii facit mod. 54 massel 2.

fol. 69'

Exposita milii

10 Item dem vicari mod. 9½.

9,5 —

Abgeng in decimis mod 2.

2 —

Deperit propter mures mod 1.

1

12,5 —

Summa expositorum milii unacum abgeng

15

facit mod. 12½. Remanet milii mod. 41½
massel 2.

= 41,5 2

Percepta mixture

20 Mod. 53.

53

Item dauon get vier wachteren vnd dem torwertel mixture
mod. 40.- 40

13

Remanet mixture mod. 13.

25

Percepta ordeii

Item de affictibus mod ½.

0,5 —

Item de decimis mod 2.

2 —

30

Abgeng dem Fridreich¹ in decima Sitein² mod. 2.- 2

0,5 —

Remanet ordeii mod. ½.**Percepta avene**

35

Item de affictibus mod. mille 251 qr. 1½.

1251 2,25

Item de decimis mod. 270½.

1270,51522,5³ 2,25**Summa** avene facit mod. mille 522½ qr. 1½.

40

fol. 70

Exposita avene

Item dem kastner mod. 50.

50

¹ *Friderik, skofjelski mestni sodnik. modija.*² *Zetina, gl. zgoraj, str. 106, op. 4.*³ *Pravilno 1521,5*

<u>mutt. messel</u>			
6	—	Item semeren mit dem rayfal gen Triest ¹ vnd aber gen Welcz mod. 6.	
15	—	Abgeng officialibus mod. 15.	
12	—	Item de swaigis mod. 12.	
69,5	—	Item de decimis mod. 69½.	5
8	—	Item deperit propter mures mod. 8.	
<u>10</u>	<u>—</u>	Item dem Fridreich ² in decima Sitein ³ mod. 10.	
174,5	—		
=1352 ⁴	4,25	Summa expositorum avene unacum abgeng facit mod 170½. Remanet avene mod. mille 352 qr. 1½.	10

Exposita denariorum

<u>glt</u>	<u>m</u>	<u>d</u>		
40	—	—	Item Merten von Tschernomel, ⁵ phlegern ze Laack ⁶ m 40 von zwain quottemberen von sand Michels tag [29. sep.], als er die phleg ingenomen hat, von yeder quottember 20 m.	15
5	64	—	Item dem phleger 36 fronpherd per β 24, facit m 5 β 64.	
16	—	—	Item Adoarden kastner ⁷ m 16.	20
6	—	—	Item dem schreiber m 6.	
3	40	—	Item den tagwachtern m 3 β 40.	
			Item vier wachteren vnd dem torwertel, yeden 2 m β 40, facit m 11 β 40.	
11	40	—		
—	24	—	Item 24 β in allen für sand Jorgen gays.	25
12	—	—	Item 12 m β gen Görtschach. ⁸	
24	—	—	Item 24 m β gen Wildenlaack ⁹ ze purckhut.	
7	—	—	Item 7 m β den ^{a)} wachtern daselbs.	
24	—	—	Item m ^{b)} 24 β auf den turen. ¹⁰	
3	120	—	Item dem vicari 50 lemper per β 12, facit m 3½ β 40.	30
—	100	—	Item 50 hünere per β 2 facit β 100.	fol. 70'
—	50	—	Item 50 zechling har per β 1 facit β 50.	
2	—	—	Item 2 m β zerung auf die kirchtäg ze behüten.	
<u>4</u>	<u>—</u>	<u>—</u>	Item 4 m β zerung zu der raittung.	
159	118	—	¶ Summa purckhut, wachterlon vnd zerung auf die kirchtäg vnd zu der raittung facit marcas 159½ β 38.	35

^{a)} pred. tem prečrtano ze pur. — ^{b)} ustavljeno nad vrstico (naknadno; s svetlejšo tinto).

¹ Trst. ² Friderik, škofjeloški mestni sodnik. ³ Žetina, gl. zgoraj, str. 106, op. 4. ⁴ Ob npoštovanju gornjega popravka znaša vsota 1351 modijer. ⁵ Martin Crnomaljski, 1440–1442 loški oskrbnik; pred. tem v letih 1432–1439 kranski deželni vicedom, pozneje, l. 1442 pa kranski deželni upravitelj, gl. Otorepec, Seznam "deželnih sovražnikov", str. 333, op. 13. ⁶ Škofja Loka. ⁷ Ado-ard de Bobus, loški kaštar, gl. zgoraj, str. 115, op. 2. ⁸ Goričane. ⁹ Stari grad, pod Lubnikom. ¹⁰ Zgornji stolp na Krancju.

Potenlon

gld m d

	Item dem Scheybot gen Schewflus zu meinem hern von Peren ¹ ain aus reyten mit des Ottel ladung β 105.	—	105
5	Item dem Sterren zu meinem hern graf Fridreichen ² an die Kreppin ³ mit meiner frawn brief von der Lenguelder ⁴ wegen, da in ir waid von Weyssenuels ⁵ aber verpoten ist worden an sand Vlrichs tag [4. jul.] β 72.	—	72
10	Item dem Marin gen Wienn ⁶ zu meinem hern von Freysing ⁷ von derselben verpüttnüs wegen der Lengenuelder, ⁴ do sich graf Fridreich ² nach meiner frawen schreiben gewilligt hat die sach in güt lassen angesteen vncz auf meines hern von Peren ¹ etc. kunfft <i>m</i> 2.	2	—
15	Item dem Tomel schuster, der die zwen hebich gen Gorcz ⁸ tragen hat 60 β .	—	60
	Item dem Leidenfrost, der ain brief von der Krainburger ⁹ wegen meinem hern von Freising ⁷ tragen hat von vnserm phleger 32 β .	—	32
		3	109
20	Summa potenlon facit <i>m</i> 3½ β 29.		

jul. 71

Zerung

25	Item 58 β , die der Gall Andree ¹⁰ vnd Jörg ze Laibach ¹¹ verczert haben, do sie hern Jörgen Aphaltre ¹² , dem verweser vnd vicztumb die herschaft Lack ¹³ beuolhen vncz auf meins hern von Peren ¹ etc. künfft.	—	58
30	Item ½ <i>m</i> β , die Adoard kastner ¹⁴ vnd der Fridreich ¹⁵ zu Laibach ¹¹ mit vier pherden verczert haben mit meins gnedigisten hern des künigs etc. brief zu dem hawptman hern Jorgen Apphaltre ¹² , verweser vnd vicztumb.	—	80
35	Item 33 β , die her Peter kuchenmaister zu zwain malen zu Laybach ¹¹ verczert hat, do die soldnern von Krainburg ¹⁶ meins hern lewten zu Dreschisch ¹⁷ ir stedel aufgehackt vnd ir hew vnd hüner genomen haben.	—	33
40	Item 47 β , die Fridreich richter ¹⁵ auch zu Laibach ¹¹ verczert hat zu dem hawptman vnd dem vicztumb von der herschaft notdurft wegen.	—	47

¹ Bivši loški oskrbnik Fregnan, gl. zgoraj str. 84, op. 3 in str. 81, op. 1. ² Graf Friderik II. Cefjski. ³ Krapina. ⁴ Podložniki na Dovjem. ⁵ Grad Bela Peč nad Kanalsko dolino. ⁶ Dunaj. ⁷ Freisinski škof Nikodem, gl. zgoraj, str. 81, op. 3. ⁸ Gorica. ⁹ Mešani Kranja. ¹⁰ Andrej Gall, gl. zgoraj, str. 97, op. 10. ¹¹ Ljubljana. ¹² Jurij Apfaltre, gl. zgoraj, str. 96, op. 10. ¹³ Loško gospostvo. ¹⁴ Adoard de Bobus, loški kašiar, gl. zgoraj, str. 115, op. 2. ¹⁵ Friderik, škofjeloški mestni sodnik. ¹⁶ Kranj. ¹⁷ Strazišče.

<u>ghl</u>	<u>nr</u>	<u>dt</u>		
	1	47	Item 1 <i>m</i> β 47 zerung gen Villach, ¹ do Hans Skubem ² und Niclas der moister 200 phund phennig zu Johannes ³ gen Villach ¹ geantturt haben.	
	—	14	Item 14 β ainem man, der die 50 phundt phennig dem Andreen gen Villach ¹ gefurt hat.	5
	—	19	Item 19 β , die Fridreich von Stain ⁴ gen Krainburgk ⁵ verzert hat, do sie die stöck hin vber gefurt haben, das sew die nicht furen sold.	
	2	138		

Summa der zerung facit *m* 2½ β 58. 10

Mäder

	—	143	Item 3 viechtmäder per 1 <i>m</i> minus β 17. ^{a)}	
	2	64	Item 12 puchmäder per β 32, facit ^{b)} <i>m</i> 2 β 64.	15
	—	40	Item von lideren per 4 wiener facit β 40.	
	3	87		

Summa der mäder facit *m* 3½ β 7.

Rayfal

fol. 71'

	28	56	Item 10 sām haben ze Triest ⁶ genomen 27 vrren, albeg 1 vrren vmb 1 <i>m</i> vnd 8 β , facit <i>m</i> 28 β 56.	
	—	20	Item ze messerlon 20 β .	
	—	11	Item 11 β zu mautten dauon ze Triest. ⁶	25
	—	80	Item ½ <i>m</i> β zerung dem Nicolae, der dem wein kawft hat.	
	1	104	Item 11 pferden, yedem 24 β fur die frön, facit <i>m</i> 1½ β 24.	
<i>mutt</i>	—	88	Item 11 pferden, yedem 8 β fur hew vnd käs, facit β 88.	
1 s			Item vnd yedem 16 brot vnd 1 helem habern gen Triest, ⁶	
2 a			facit siliginis mod. 1, avene mod. 2.	30
	1	16	Item aber 11 pferden gen Welcz, ⁷ yedem 16 β fur hew vnd käs vnd 32 brot vnd yedem 1 kaufmas habern, facit <i>m</i> 1 β	
2,5 s			16, siliginis mod. 2½, avene mod. 4 ^{or} .	
4 a	5	8	Item 24 β dem maler fur die legel zu malen.	
	—	24	Item <i>m</i> 2 β 40 dem Marin, der mit dem raifal aus gen Wienn ⁸ gangen ist ze lon.	35
	—	40	Item 40 β pruckrecht, wegrecht von aufheben auf die wëgen.	
	35	39 ⁹		

Summa des rayffals facit *m* 35 β 39, siliginis

40

^{a)} ob robu manula (☞). — ^{b)} zapisano dvakrat; najprej okrajšano, potem še izpisano.

¹ Beňak. ² Janez Skuben, v tem času eden najmočnejših škofjeških trgovcev z železom, cf. Pavle Blaznik, *Tigovske zveze Škofje Loke z Reko v luči notarske knjige Antona de Renno de Mutina (1436–1461)*, Loški razgledi 8 (1961), str. 79–80. ³ Janez Loški, gh zgoraj, str. 86, op. 11. ⁴ Friderik Kamniški. ⁵ Kranj. ⁶ Trst. ⁷ Obemolž, glej zgoraj, str. 83, op. 2. ⁸ Dunaj. ⁹ Pravičen rezultat znaša 34 *m* 159 β .

mod. 3½, avene mod. 6.

<i>gld</i>	<i>m.</i>	<i>d.</i>
		<i>mitt.</i>
		<i>s 3,5</i>
		<i>a 6</i>

Paw in der vesten¹

5	Item dem jungen Sparer von dem slussel zu dem mitteren tor zu machen 6 <i>ß</i> .	—	6
	Item von dem sloss zu dem grasser tor zu pesseren vnd vmb ein eysnein pant darauf <i>ß</i> 16.	—	16
	Item aber vmb 1 newen slussel darzu 16 <i>ß</i> .	—	16
10	Item von paiden ketten an den czisteren in der vesten vnd bey dem marstal vnd von den emperen zu vbermachen <i>m</i> 1.	1	—
<i>fol. 72</i>	Item dem Graczolt 2 taglon der paid kēsten verwarfen vnd die ain tür gepessert hat 22 <i>ß</i> .	—	22
15	Item aber 12 <i>ß</i> dem Graczolt ain taglon, das er den pachofen in der vesten gepessert hat.	—	12
	Item 11 <i>ß</i> maister Niclasen zymmerman ain taglon der ein newe tür an dem haber kasten gemacht hat.	—	11
	Item 12 <i>ß</i> vmb drey sagladen darzu.	—	12
20	Item 65 <i>ß</i> dem Streit 5 taglon per <i>ß</i> 13, daz er den stal bey dem kasten haws gepessert vnd stēdt darinn gemacht hat.	—	65
	Item 16 <i>ß</i> von dem slos an dem kasten ze Pölan. ²	—	16
		<u>2</u>	<u>16</u>
25	Summa des paws in der vesten facit <i>m</i> 2 <i>ß</i> 16.		

Paw in dem turen³

30	Item 16 <i>ß</i> dem Graczolt ain taglon, der das ausser tor am zwinger gepessert hat.	—	16
	Item 24 <i>ß</i> von dem kachelofen ze pesseren.	—	24
	Item 25 <i>ß</i> vmb 5 sagdillen per <i>ß</i> 5 zu der slegpruck.	—	25
	Item 8 <i>ß</i> vmb 100 scharnagel darzu.	—	8
35	Item 36 <i>ß</i> dem Streit vnd Petern Kunczen 3 taglon per <i>ß</i> 12.	—	36
		—	104 ⁴
	Summa des paws im turen facit <i>m</i> ½ <i>ß</i> 24.		

Paw ze Wildenlaack⁵

40	Item 16 <i>ß</i> dem Rabikruch ½ taglon, der das dach ob dem pachofen gepessert hat.	—	16
		—	16
	Summa <i>ß</i> 16.		

¹ *Loski grad.* ² *Kašča na Poljanab. cf. Blaznik, Skofja Loka, str. 260.*
Krancju. ⁴ *Dejansko 109 *ß*.* ⁵ *Stari grad pod Lubnikom.*

³ *Zgornji stolp na*

gld m d**Padstuben¹**

33	Item 33 fl dem Graczolt 3 taglon per fl 11, der den ofen im pad gemacht vnd stain darczu prochen hat.	5
33		
	Summa fl 33.	

Paw an der müll im Podem²

fol. 72'

	Item 30 dick sagdillen zu den petten per fl 8 minus fl 5, facit 10	
1 75	m 1½ minus fl 5.	
— 26	Item 26 fl dem Perchtold 2 taglon, der aichen holcz zu der selben mul abgeslagen hat.	
	Item dem Streit Hannsen an der Tratten ³ vnd Jörgen Küffel 31 taglon per fl 13, facit 2½ m fl 3.	15
2 83		
— 12	Item 12 fl dem rewttter vmb gross eysnem nagel darczu.	
4 36		
	Summa des paws an der mul facit m 4 fl 36.	
	⚡ Summa potenlon, zerung, rayfal, meder vnd alles paws facit m 52½ fl 18.	20
52 98 ⁴		

Abgeng

13 136	Officialibus m ⁵ 13½ fl 56.	25
22 50	Item den swaig(ern) m 22 fl 50.	
12 38	Item de mansibus desolatis m 12 fl 38.	
3 1 64	Item de decimis m 1 fl 64 fl 3.	
— 112	Item deperit in censu camere extraneorum fl 112.	
3 50 80		30
	⚡ Summa der abgeng facit m 50½ fl 3.	

Exposita per literas domini

200 —	Item 200 fl phennig, die ich Adoardo ⁵ nach geschafft meins hern von Freising ⁶ zu dem Johannes ⁷ gen Villach ⁸ geleght hab yecz zu weinnachten.	35
220 — —	Item aber 200 vnd 20 <u>gld</u> , die ich meinem hern ze Enczesdorf ⁹ geantwurt hab an mitichen nach Erhardi [13. jan.].	

¹⁾ *vstavljeno nakanadno nad.vrstico* (marcas).

¹ Škofješko kopalšče, gl. zgoraj, str. 39, op. 8. ² Mln v Podnu, gl. zgoraj str. 88, op. 2. ³ Trata, nekdanje škofješko predmestje pod Kranjem (danes Grajska pot), kamor so bili podložniki koroškega urada obvezani po potrebi dovažati gradbeni les, cf. Stukel, Knjiga biš I, str. 50; Urbarji freisinške škofije, str. 350. ⁴ V skladi z gorjnimi popravki znaša sota 52 m 63 fl . ⁵ Adoard de Bobus, loški kaštar, gl. zgoraj, str. 115, op. 2. ⁶ Freisinški škof Nikodem, gl. str. 81, op. 3. ⁷ Janez Loški, gl. zgoraj, str. 86, op. 11. ⁸ Beljak. ⁹ Groß-Enczesdorf, sedež freisinškega gospostva v Spodnji Avstriji.

		<u>gld</u>	<u>m</u>	<u>d</u>
	Item aber 50 phund phennig, die ich bey Andreen Tschügel ¹ dem Petern von Portenaw ² gen Villach ³ geschickt hab zu wasnacht [9. feb].	50		—
fol. 73 5	Item aber 200 phund phennig, die ich bey Fridreich richter ⁴ vnd Jorgen Schreiber ⁵ zum Johannesen ⁶ gen Villach ³ gelegt hab cantate [3. maj].	200		—
	Item 100 vnd 23 <i>gld</i> , die ich meinem hern von Freising ⁷ zu der raittung geschickt hab.	<u>123</u>	<u>—</u>	<u>—</u>
		343	450	—
10	Summa facit <i>m</i> 450 <i>fl</i> 343, daran gen 13 <i>gld</i> . ab fur gold. Restat summa <i>fl</i> 330, facit in denariis <i>m</i> 268 <i>fl</i> 20.	- 13	(330 ⇒)	268 20
15	☞ Summa per literas domini facit <i>m</i> 718 <i>fl</i> 20 computandis fl(orens) in denariis.	718		20
	☞ Summa omnium denariorum expositorum facit marcas 980½ <i>fl</i> 3 <i>fl</i> 76.	3	980	156 ⁸
20	☞ Defalcate sunt propter ave(r)suram in villa Lengenueld ⁹ marcas 31.	31		—
25	Quibus deductis deducendis remanet granator in Lack ¹⁰ domino Frisingensi ⁷ in denariis <i>m</i> 113 <i>fl</i> 103 parvuli 9.	113	103	9 ¹¹

[1440]

fol. 176' Anno domini millesimo cccc^o xl^{mo a)} vermerck der zueg vnd gerett, den her Fregnan von der Laitter,¹² her zu Beren¹³ etc. in vnserm slos zue Laack¹⁴ gelassen hat.

- Von erst in der harnasch kamer 4 stain püchsen.
 Item 14 hantpüchsen.
 Item 7 genaster holczanpüchsen.
 35 Item 2 pelg mit puluer.
 Item zwo laden mit briefen.
 Item 2 armst.
 Item zwo paucken.
 Item 16 scheinb garen zu seniffen.

j) -mo na razuri.

¹ Andrej Tschugel, gl. zgoraj, str. 98, op. 20. ² Pordenone v Furlaniji. ³ Beljak. ⁴ Friderik, škofjeloški mestni sodnik. ⁵ Jurij Schreiber, škofjeloški mešan, gl. zgoraj, str. 90, op. 7. ⁶ Janež Loški, gl. zgoraj, str. 86, op. 11. ⁷ Freisingški škof Nikodem, gl. str. 81, op. 3. ⁸ V skladi zgorjnjimi popravki z naša pravilna vsota 3 *gld* 980 *m* 121 *fl*. ⁹ Dorje. ¹⁰ Škofja Loka. ¹¹ Ob upoštevanju vseh popravkov z naša pravilen rezultat 13 *gld* 113 *m* 53 *fl* 9 *p*. ¹² Bivši loški oskrbnik Fregnan, gl. zgoraj str. 84, op. 3 in str. 81, op. 1. ¹³ Verona. ¹⁴ Loški grad.

[24. 4. 1441 — 24. 4. 1442]

Die herschaft Lack¹ anno 1441

fol. 122

5

Racio secunda facta cum Adoardo de Bobus,² granatori in Lack¹ de anno etc. XLI°, qui expiravit festum^{a)} sancti Georii anno etc. XLII° et est facta Wienne^o die quinta februarii anno miliesimo CCCC XLIII.

10

<i>fol.</i>	<i>m</i>	<i>d</i>	<i>p</i>		
	113	103	9	‡	Remanencia antiqua <i>m</i> 113 <i>ß</i> 103 parvuli 9.
1	444	57	9	#	Census in denariis facit <i>m</i> 444 <i>ß</i> 57 <i>fl</i> 1 parvuli 9.
	—	100			Von den vndersessen <i>ß</i> 100.
	226	90			Stewra extraneorum <i>m</i> 226 <i>ß</i> 90.
	8	40			Census camere extraneorum <i>m</i> 8 <i>ß</i> 40.
	5	—			Pro pullis <i>m</i> 5.
	1	—			Von den gerewttten <i>m</i> 1.
15	45	131			De decimis <i>m</i> 45 <i>ß</i> 131 <i>fl</i> 15.
	11	—			Pro agnis et edis <i>m</i> 11.
	2	86			Pocklon nichil hoc anno.
	19	80			Fronphert hoc anno 130 pro ^{c)} <i>ß</i> 24, facit <i>m</i> 19 <i>ß</i> 80.
	5	60			Sterbrecht hoc anno facit <i>m</i> 5 <i>ß</i> 60.
	26	80			Kawfrecht <i>m</i> 26 <i>ß</i> 80.
	15	54			Vell vnd wende ^{e)} <i>m</i> 15 <i>ß</i> 54.
	40	—			Stewra civitatis <i>m</i> 40.
	4	—			De balneo ⁴ <i>m</i> 4.
	1	—			Census camere civitatis <i>m</i> 1.
	29	28			De tabernis <i>m</i> 29 <i>ß</i> 28.
	11	139			De pogesda carnisbrivii <i>m</i> 11 <i>ß</i> 139.
	23	140			De officiis <i>m</i> 23 <i>ß</i> 140.
	3	12			De colonis ecclesie <i>m</i> 3 <i>ß</i> 12.
	—	131			De parvo censu in civitate <i>ß</i> 131. ^{d)}
	XVI	40			De swaigern <i>m</i> 206 <i>ß</i> 40.
16	1131	148	9		

‡ **Summa** introitus absque antiqua remanencia facit *m* mille 131 *ß* 148 *fl* 9 *fl* 16.

40

^{a)} festum *na razur*. — ^{b)} popravljeno 12: *m* 3 *ß* 6 *s* *temnejšo tinto* (deloma z radiranjem). — ^{c)} recte per. — ^{d)} ob levem robu sled z voskom pritrjenega listka z opombo (cf. str. 126, op. b).

¹ Skofja Loka. — ² Adoard de Bobus, loški kašar, gl. zgoraj, str. 115, op. 2. — ³ Dunaj.
⁴ Škofješko kopalnice, gl. zgoraj, str. 39, op. 8.

Summa summarum cum antiqua remanencia facit *m* mille 245 ß 92 ρ 6 fl 16.

<i>qld</i>	<i>sc</i>	<i>d</i>	<i>p</i>
16	1245	92	6

fol. 122'

Percepta pecuniarum ex bladis venditis

5

Primo de antiqua remanencia tritici pro mod. 136 venditis pro^{a)} ß 70½ pro uno mod. facit *m* 59 ß 148.

59 148

Item de siliginis pro mod. 224 messel 2 qr. 1½ pro^{a)} ß 57 pro uno mod., facit *m* 80 ß 8.

80 8¹

10 Item de milio pro mod 41½ 2 messel pro^{a)} ß 42 pro modeo uno facit *m* 10 ß 157.

10 157

Item de mixtura pro mod. 13 pro ß 42 pro mod. uno facit *m* 3 ß 66.

3 66

Item de ordeo pro mod ½^{b)} *m* (—) ß 15.

— 15

15 Item de avena pro mod. mille 352 qr. 1½ pro ß 27 pro mod. uno facit *m* 228 ß 35.

228 35¹

382 109

Summa pecuniarum perceptarum ex bladis de antiqua remanencia venditis ut supra facit *m* 382 ß 109.

20

**Percepta pecuniarum
ex bladis anni etc. XLI^{mm} venditis**

25 Primo de tritico pro mod. 138½ venditis pro ß 87 pro mod. uno, facit *m* 75 ß 49 ρ 6.

75 49 6

Item de siligo pro mod. 227½ messel 2 qr. 1½ pro ß 67½ pro uno mod., facit *m* 96 ß 45 ρ 3.

96 45 3²

30 Item de millio pro mod. 42 2 messel pro ß 57 pro mod. uno, facit *m* 15 ß 13.

15 13

Item de mixtura pro mod. 13 pro ß 45 *m* 3 ß 105.

3 105

Item de oredo pro mod. ½ *m* (—) ß 18.

— 18

35 Item de avena ex^{c)} mod. mille 14½ qr. 1½, de quibus venditi fuerunt mod. 263 pro ß 30 et mod. 466 messel 4 pro ß 27 et mod. 285 pro ß 33 pro modio uno, facit *m* 186 ß 135.

186 135

377 45 9²

Summa pecuniarum bladii anni XLI venditi facit *m* 377 ß 45 parvulos 9.

fol. 123

‡ **Summa summarum** bladorum venditorum ex antiqua remanencia et etc. de anno etc. XLI° facit *m* 759 ß 154 parvulos 9.

759 154 9⁴

a) recte per. — b) za tem prečrtan ß . — c) pred tem prečrtan pro.

· Zaokroženo na solde. 2 Pravilno 96 *m* 44 ß . 3 Ob upoštevanju gornjega popravka znaša vsota 377 *m* 44 ß 6 ρ . 4 Ob upoštevanju gornjega popravka znaša vsota 759 *m* 53 ß 6 ρ .

dat m. et

16 2005 87 3

¶ **Summa summarum** antiquae remanenciae in pecuniis census et aliorum introituum in pecuniis unacum pecuniis perceptis ex bladis venditis facit *m* 2005 *ß* 87 *ß* 3 *ß* 16 in auro.

5

Exposita pecuniarum

		Von erst Mertten von Tschernomel, ¹ phleger zu Lagk ² fur ain ganz jar, daz sich angefangen hat an sand Jörgen tag [24. apr.] des XLI jars vnd hat sich wider geendet ³ an sand Jorgen tag [24. apr.] des XLII jars <i>m</i> 80.	10
80	—	Item demselben pfleger für 36 fronphert per <i>ß</i> 24 pro uno, facit <i>m</i> 5 <i>ß</i> 64.	
5	64		
16	—	Item dem Adoardo kastner ³ fur sein jarsold <i>m</i> 16.	
6	—	Item dem kastenschreiber fur sein sold <i>m</i> 6.	15
3	40	Item den tagwachtern <i>m</i> 3 <i>ß</i> 40.	
		Item vier wachteren vnd dem torwertel, yedem 2 <i>m</i> <i>ß</i> 40, facit <i>m</i> 11 <i>ß</i> 40.	
11	40		
—	24	Item in allen fur sand Jorgen gays <i>m</i> (—) <i>ß</i> 24.	
12	—	Item gen Gortschach ⁴ <i>m</i> 12.	20
24	—	Item zu purekhut gen Wýldenlack ⁵ <i>m</i> 24.	
7	—	Item dem wachter daselbs <i>m</i> 7.	
24	—	Item auf den turen <i>m</i> 24.	
3	120	Item dem vicari 50 lempere per <i>ß</i> 12, facit <i>m</i> 3 <i>ß</i> 120.	
—	100	Item demselben vicari 50 hūner per <i>ß</i> 2, facit <i>m</i> (—) <i>ß</i> 100.	25
—	50	Item 50 zechling har per <i>ß</i> 1, facit <i>m</i> (—) <i>ß</i> 50.	
2	—	Item zerung auf die kirchteg zubehütten <i>m</i> 2.	
4	—	Item zerung zu der rayttung <i>m</i> 4.	
<hr/>			
199	118		

¶ **Summa** purekhut, wachterlon, zerung auf die kirchteg vnd zu der rayttung facit *m* 199 *ß* 118.^{b)}

Exposita potenlon hoc anno videlicet XLI°

fol. 123'

¶ Facit in **summa** *m* 29 *ß* 86.

35

Aynczigs ausgeben extraordinaris

¶ Facit in **summa** sicut in registro ipsius granatoris apparet, quod domino dimisit *m* 36 *ß* 45.

40

^{a)} pred tem prečrtano geent. — ^{b)} ob robu je bil z voskom pritrjen ožek papirnat listek z opombo: nota expensas necessarias, ki je sicer odpadel, a ostal vložen v kodeksu.

¹ Martin Črnomašjski, loški oskerbnik, gl. zgoraj, str. 118, op. 5. ² Škofja Loka. ³ Adoard de Bobus, loški kaščar, gl. zgoraj, str. 115, op. 2. ⁴ Goriane. ⁵ Stari grad pod Ljubnikom.

Avtorji prispevkov

- Metod Benedik** dr. cerkvene zgodovine, redni prof. na Teološki fakulteti v Ljubljani in predstojnik Inštituta za zgodovino cerkve
- Srečko Beričič** mag. rudarstva, predsednik Filatelističnega društva Lovro Košir Škofja Loka
- Mojca Bertoncek** dr. znanosti, tajnica Škofijskega urada za laike, Nadškofija Ljubljana
- Matjaž Bizjak** dr. zgodovinskih znanosti, višji znanstveni sodelavec, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU
- Milka Bizovičar** univ. dipl. komunikologinja
- Ivan Bogovič** mag., konservatorsko-restavratorski svetnik, redni profesor za restavratorstvo v pokoju
- Rožle Bratec Mrvar** prof. geografije in zgodovine, učitelj geografije na OŠ Riharda Jakopiča v Ljubljani
- Sely de Brea Šubic** učiteljica razrednega pouka v pokoju, Škofja Loka
- Martin Cregeen** prevajalec, Kranj
- Petra Čičič** univ. dipl. kulturologinja in antropologinja
- Marko Črtalič** vodja izpostave Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti v Škofji Loki
- Janez Dolenc** prof. slovenskega jezika v pokoju, Tolmin
- Igor Drakulič** univ. dipl. novinar
- Maja Ferle** učenka 8. razreda OŠ Škofja Loka-Mesto
- Alojzij Pavel Florjančič** univ. dipl. inž. geologije, urednik zbirke Doneski in dolgoletni predsednik Muzejskega društva Škofja Loka
- Boris Golec** doc. dr., višji znanstveni sodelavec Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU in predavatelj na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani
- Katja Hvalica** učiteljica v pokoju, Vrhnika
- Zala Janežič** učenka 5. razreda OŠ Škofja Loka-Mesto
- France Jenko Podhomski** mizar - delovodja v pokoju, ljubiteljski kulturni delavec in publicist
- Katja Jezeršek** dijakinja 4. letnika Gimnazije Škofja Loka
- Drago Kladnik** dr. geografskih znanosti, višji raziskovalni sodelavec, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU
- Anita Klančar Kavčič** mag. umetnosti, konservator-restavrator pri Restavratorskem centru Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije
- Bojan Kofler** mag. farmacije v pokoju, Škofja Loka
- Sabina Kocjančič** univ. dipl. novinarka, svetovalka za mladinsko dejavnost Občine Škofja Loka
- Tone Košir** mag. medicinskih znanosti, zdravnik v pokoju, Škofja Loka

- Matija Križnar** univ. dipl. inž. lesarstva, študent podiplomskega študija geologije
- Danijela Lebar** absolventka umet. zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani
- Marija Lebar** prof. slovenskega jezika in književnosti, direktorica Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka
- Darko Likar** dr. arhitekturnih znanosti, asistent na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani
- Miha Naglič** prof. filozofije in sociologije, publicist in kulturni delavec, urednik Žirovskega občasnika in predsednik Muzejskega društva Žiri
- Karel Natek** dr. geografskih znanosti, izredni profesor na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani
- Milena Nograšek** prof. glasbene vzgoje v pokoju, Ljubljana
- Damjana Pediček Terseglav** univ. dipl. etnologinja in umet. zgodovinarica, konservatorska svetovalka, Zavod za varstvo kulturne dediščine Ljubljana
- Marjeta Petek Ahačič** prof. francoskega in ruskega jezika na Gimnaziji Škofja Loka
- Franc Podnar** kustos za novejšo zgodovino, Loški muzej Škofja Loka
- Peter Pokorn** arhitekt, dolgoletni predsednik Fotokluba Anton Ažbe Škofja Loka
- Mateja Prevodnik Mayland** prof. angl. jezika in koordinatorka programa MEPI na Gimnaziji Škofja Loka
- Andreja Ravnihar Megušar** mag. mednarodnih odnosov in univ. dipl. geografinja, koordinatorka za mednarodno sodelovanje in protokol Občine Škofja Loka
- Zorko Simčič** pisatelj, dramatik in publicist, izredni član SAZU
- Boštjan Soklič** univ. dipl. umet. zgodovinar, kustos Loškega muzeja Škofja Loka
- Barbara Sterle Vurnik** univ. dipl. umet. zgodovinarica, višja kustosinja Loškega muzeja Škofja Loka
- Judita Šega** prof. zgodovine, arhivska svetovalka, vodja enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki
- Mojca Šifrer Bulovec** univ. dipl. etnologinja, višja kustosinja Loškega muzeja Škofja Loka
- Jurij Šilc** doc. dr., raziskovalec, Institut Jožef Stefan
- France Štukl** dr. zgodovinskih znanosti, arhivski svetnik v pokoju, častni član Muzejskega društva Škofja Loka
- Jože Štukl** mag. arheoloških znanosti, višji kustos Loškega muzeja Škofja Loka
- Tilen Šubic Krpič** dijak 3. letnika Gimnazije Škofja Loka
- Snežna Taler** bibliotekarka, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka
- Alenka Vojsk** prof. nemškega jezika na Gimnaziji Ledina, Ljubljana
- Marko Vraničar** univ. dipl. inž. strojništva, predsednik Nadzornega odbora Občine Škofja Loka in predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Škofja Loka

Navodila avtorjem člankov

Sedanji in prihodnji sodelavci Loških razgledov naj pri sestavljanju člankov upoštevajo naslednja navodila:

Oblika prispevka:

- Znanstveni ter strokovni članki za poglavje *Razgledi* ne smejo biti daljši od ene avtorske pole in pol (45.000 znakov brez presledkov), prispevki za *Gradivo* ne daljši od ene avtorske pole (30.000 znakov brez presledkov), nekrologi, predstavitev razstav, knjig in podobni prispevki pa ne daljši od četrt avtorske pole (7.500 znakov brez presledkov) računalniško napisanega besedila.
- Prispevki naj bodo napisani z urejevalnikom besedil Word, v naboru znakov Times New Roman. Velikost pisave naj bo 12 pik, z enojnim razmakom. Naslov in mednaslovi naj bodo poudarjeni, vsebinska razčlenitev prispevka pregledna in logična.
- Znanstveni in strokovni članki za poglavje *Razgledi* naj vsebujejo še:
 - a) *izvleček* – kratek opis prispevka (v obsegu od 5 do 10 vrstic),
 - b) *povzetek* – predstavi naj glavne rezultate prispevka (v obsegu od 20 do 30 vrstic).
- Opombe morajo biti pisane enotno, pod črto na dnu vsake strani (footnote). To velja tudi za navajanje virov in literature.

Citiranje virov in literature:

- *Citiranje virov in literature mora biti v skladu z uveljavljenimi pravopisnimi normami. Celoten naslov citata naj bo le v seznamu virov in literature na koncu prispevka. V opombah navajajte vire in literaturo le v skrajšani obliki, predpisano citiranje je obvezno. Viri in literatura naj bodo citirani takole:*
- **Arhivski viri** – navedemo: arhiv (uporabljamo uveljavljene kratice), signatura in ime fonda ali zbirke, številko arhivske škatle ali fascikla (tehnične enote), številko mape (arhivske enote) in/ali ime dokumenta.
- *Primer: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki, ŠKL 1, Občina Zminec, tehnična enota 14, arhivska enota 144, regulacija Sore. V skrajšani obliki citiramo: ZAL-ŠKL, ŠKL 1, t. e. 14, a. e. 144.*
- **Literatura – monografije** – navedemo: priimek in ime avtorja, *naslov (in podnaslov) dela (v ležečem tisku)*, kraj, založnik in leto izida, stran(i).
- *Primer: Blaznik, Pavle: Škofja Loka in loško gospostvo (973-1803). Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str. V skrajšani obliki citiramo: Blaznik, Škofja Loka, str. 230-235.*
- **Literatura – članek** – navedemo: priimek in ime avtorja, naslov članka, *naslov publikacije (v poševnem tisku)*, letnik, številka, kraj, založnik in leto izida, stran(i).
- *Primer 1: Ramovš, Anton: Amoniti na loškem ozemlju. V: Loški razgledi 45, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1998, str. 11-14. V skrajšani obliki citiramo: Ramovš, Amoniti, str. 11-14.*

- Primer 2: Stariha, Gorazd: Trije tolovaji. V: *Zgodovina za vse*, letnik IV, št. 1, Celje : Zgodovinsko društvo, 2000, str. 47–58. V skrajšani obliki citiramo: Stariha, Trije tolovaji, str. 53.

Slikovne priloge:

- Zaželeno je, da avtorji svoje prispevke opremijo s fotografijami, skicami, risbami ipd. Oddajo naj jih v kuverti ali na CD. Skeniran slikovni material naj bo v formatu TIFF ali JPG, v ločljivosti vsaj 300 dpi na 15 cm širine.
- Slikovne priloge morajo biti označene s številko, v tipkopisu pa mora biti določeno, kam sodijo. Podnapisi morajo biti že v tipkopisu glavnega besedila. V oklepaju naj bo navedeni vir, avtor oziroma lastnik fotografije.

Ostala navodila:

- Teksti morajo biti posredovani v tiskani obliki (ena kopija) in elektronski obliki (na CD oziroma disketi). Ime datoteke naj bo ime avtorja. Pisci jih lahko pošljejo na naslov Muzejskega društva Škofja Loka (Grajska pot 13, Škofja Loka), po elektronski pošti na naslov loski.razgledi@mdloka.si ali osebno izročijo urednici.
- Rok za oddajo prispevkov je 1. december, razen za prispevke, ki so kronološko vezani na povzemanje dogodkov v tekočem letu, kjer je rok za oddajo 5. januar.
- Prispevke preberejo urednica in recenzenti, ki odločajo, če je prispevek primeren za objavo, oziroma ga (po potrebi) s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzije so anonimne.
- Za trditve in znanstveno vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.
- Disket, CD in rokopisov ne vračamo.

Podatki o avtorju:

- Vsak prispevek mora vsebovati ime in priimek avtorja, naziv, poklic in ustanovo, kjer je zaposlen.

Nakup knjig in Loških razgledov

Spoštovani ljubitelji domoznanskega branja!

Obveščamo vas, da so na zalogi nekatere starejše številke Loških razgledov in knjige, ki jih je izdalo Muzejsko društvo Škofja Loka.

France Stele: PISANA LOKA ŠKOFJA LOKA 35 EUR

DONESKI

BIBLIOGRAFIJA LOŠKIH RAZGLEDOV 5 EUR

Valentin Bogataj in Metka Sulič:

MARIJAN GABRIJELČIČ 1940-1998. 12 EUR

ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2009 15 EUR

ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2008 7 EUR

ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2007 5 EUR

Marija Stanonik: NEKOČ JE BILO JEZERO 8 EUR

UMORJENI ŠKOF 5 EUR

VODNIKI

Milenko Arnejšek Prle: GREBENI SLOVENSКИH GORA. 30 EUR

LOŠKI RAZGLEDI

od številke 1 do 50 2 EUR

od številke 51 do 54. 8 EUR

Knjige in Loške razglede lahko kupite na blagajni Loškega muzeja Škofja Loka na Loškem gradu in v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu v Škofji Loki. Lahko jih naročite tudi v spletni trgovini na spletnih straneh Muzejskega društva Škofja Loka www.mdloka.si.

Želimo vam prijetno branje!

Uredništvo

Spoštovani Ločani, prijatelji in obiskovalci Škofje Loke!

Muzejsko društvo Škofja Loka že več kot 70 let izvaja svoje poslanstvo – skrb za ohranjanje in varovanje naravne ter kulturne dediščine na širšem Loškem ozemlju.

Naša najbolj prepoznavna dejavnost je izdajanje domoznanskega zbornika Loški razgledi, ki redno izhaja že od leta 1954. Poleg tega imamo še dve zbirki, v katerih izdajamo domoznanske knjige, in sicer:

zbirko Doneski, kjer smo do sedaj izdali 19 naslovov in

zbirko Vodniki po loškem ozemlju, v kateri je do sedaj izšlo 9 naslovov.

Redno tudi pripravljamo tematske Blaznikove večere, na katerih obravnavamo različne vsebine, pomembne za ljudi na širšem loškem ozemlju.

Naše delo in zgodovino delovanja društva si lahko ogledate na naših spletnih straneh: www.mdloka.si.

Vabimo vas, da se nam pridružite. Pristopno izjavo lahko izpolnite na spletnih straneh www.mdloka.si ali jo dvignete v pisarni Loškega muzeja.

mag. Aleksander Igličar
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka